

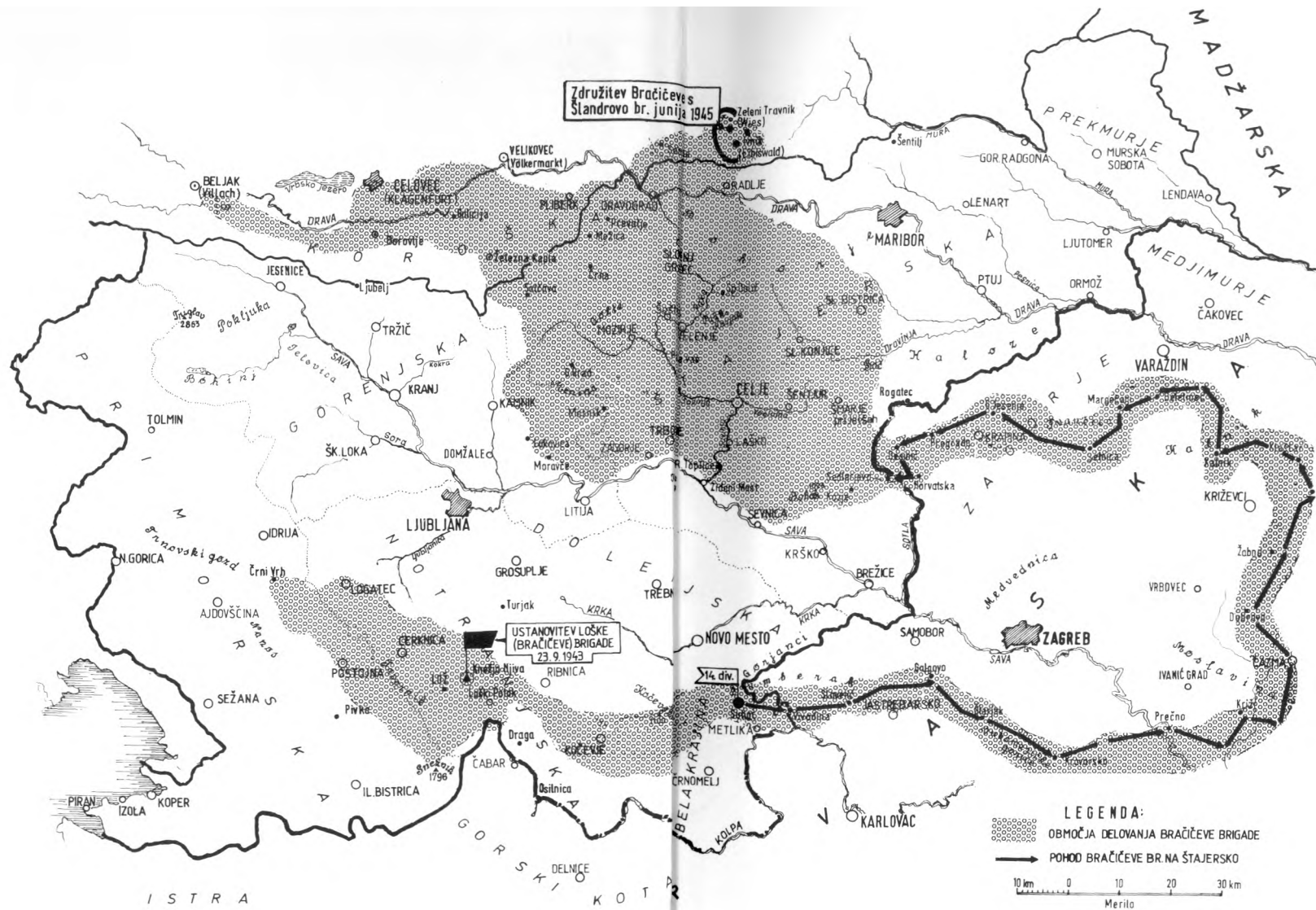
MIRKO FAJDIGA

BRAČIČEVA BRIGADA

NA ŠTAJERSKEM,
KOROŠKEM IN GORENJSKEM

1. knjiga

H

Območja bojnega delovanja Bračičeve brigade (od 23. 9. 1943 do začetka 1945)

KNJIŽNICA
NOV IN POS

Ob 50. obletnici pohoda 14. divizije na Štajersko posvečam
to delo vsem padlim, umrlim in preživelim borcem Bračičeve
udarne brigade.

MIRKO FAJDIGA

BRAČIČEVA BRIGADA NA ŠTAJERSKEM, KOROŠKEM IN GORENJSKEM

II. DEL

Založba Obzorja Maribor 1994

Copyright © by Mirko Fajdiga

Izid knjige so omogočili:

**MINISTRSTVO ZA KULTURO, SKUPNOSTI BORCEV NOV
14. DIVIZIJE IN BRAČIČEVE BRIGADE, SGP KONSTRUKTOR Maribor, OBČINSKE SKUPŠČINE IN IZVRŠNI SVETI OBČIN Velenje, Maribor, Slovenska Bistrica, Šentjur, Slovenske Konjice, Ruše, Krško, Sevnica, Slovenj Gradec, Šmarje pri Jelšah, Ravne na Koroškem, ZADRUŽNA BANKA SLOVENIJE Ljubljana, PINUS Rače, GORENJSKI TISK Kranj, GORENJSKI SEJEM Kranj, PLANIKA Kranj, AVTOCENTER RADOVANOVIČ Brežice, OPEKARNA-RUDNIK Brežice, IMPOL INOTEHNA Slovenska Bistrica, TOVARNA UMETNIH BRUSOV SWATY Maribor, KREDITNA BANKA Maribor, JEKLOTEHNA Maribor, LESNINA EMMI Slovenska Bistrica, ZAVAROVALNICA Maribor, IMPOL Slovenska Bistrica, TOVARNA OLJA Slovenska Bistrica, OLJARNA Fram, ELEKTRO Slovenska Bistrica.**

CIP — Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

940.53/.54(497.12)'' 1944/1945''

FAJDIGA, Mirko

Bračičeva brigada na Štajerskem, Koroškem in Gorenjskem / Mirko Fajdiga ; [skice Vladimir Štimac]. — Maribor : Obzorja, 1994. — 2 zv. — (Knjižnica NOV in POS ; 17)

35651329

VSEBINA

Uvodna beseda.....	9
1 V BOJIH IN AKCIJAH V ŠALEŠKI IN MISLINJSKI DOLINI, NA KOROŠKEM IN MOZIRSKIH PLANI- NAH (od konca nemške ofenzive 26. 2. do 30. 4. 1944) . . .	15
Zbiranje enot, celjenje ran	21
Po sledovih 1. bataljona in Gedževe skupine.....	28
Streljanje skrivačev, boleča zmota.....	33
Preureditev enot 14. divizije v Zgornjih Završah.....	40
Žrtve v Topolšici	50
Mobilizacija, napadi na prometnice in sovražnikove enote	60
Napad na Šoštanj, počastitev tretje obletnice OF.....	69
Opombe	77
2 BOJI, DIVERZIJE, MOBILIZACIJA V ŠALEŠKI IN MISLINJSKI DOLINI, NA KOROŠKEM, NA POHOR- JU, OKOLI SLOVENSКИH KONJIC IN NA KOZJAN- SKEM (od 1.5. do 25. 6. 1944).....	87
Napad na velenjski premogovnik v noči na 1. maj 1944 ...	87
Napad na postojanko v Mušeniku, mobilizacija na območju Crne in Žerjava.....	102
Napad na postojanko pri Sv. Lovrencu na Pohorju in spopad s hudimi izgubami na Langersvaldu.....	107
Zmaga Zidanškove in Bračičeve brigade med nemško ofenzivno akcijo v Kotu	116
Napad na postojanko v Šmartnem pri Slovenj Gradcu . . .	122
Napad na postojanki pri železniški postaji Paka in Hudi luknji. Boji v Završah.....	125
Spopadi v Dovžah in v Golavabuki.....	128
Zavezniška pomoč, mobilizacija, krepitev brigade . . .	131
Rušilne akcije 14. divizije na prometnice od Zbelovega do Rimskih Toplic in boji brigade na Kozjanskem . . .	138
Opombe	144
3 BOJI IN NAPADI NA ŠIRŠEM OBMOCJU POHORJA, MOBILIZACIJA IN RUŠENJE PROMETNIC (od 26. 6. do 30. 7. 1944).....	151

Pomembna zmaga Bračičeve in Tomšičeve brigade pri Klančnikovi vili nad Šumikom.....	151
Miniranje proge, uničenje tovarne v Zgornji Bistrici, mobilizacija	161
Oskrbovalni akciji na Zgornji Polskavi in v Oplotnici, mobilizacija	168
Napad na postojanko pri Sv. Lovrencu, oskrbovalne akcije v Činžatu, na Sp. in Zg. Polskavi ter v Framu.....	176
Napad na sovražnikovo postojanko v Framu.....	178
Krvav obračun med gestapovskimi raztrganci.....	181
Za popolno mobilizacijo, vendar proti ustanovitvi korpusa .	186
Opombe	195
 4 OKREPLJENI NAPADI NA POSTOJANKE NA OB- MOČJU SLOVENSКИH KONJIC, KOZJANSKEGA IN V POSAVJU. MOBILIZACIJA, USTANOVITEV TRET- JEGA BATALJONA (od 31. 7. do 30. 9. 1944)	199
Napad na orožniško postojanko pri Sv. Juriju pri Celju	200
Uspehi med Dramljami in Bocem.....	205
Na Slemenah Bračičeva in Tomšičeva brigada razbili močnejšega sovražnika.....	207
Tomšičeva in Bračičeva brigada napadli postojanko v Šmarju pri Jelšah	209
Napad na postojanko v Škofji vasi in na delovno taborišče v Bežigradu.....	218
Srditi boji na Slemenah in v Pletovarju.....	219
Dolgo pričakovana ustanovitev 3. bataljona	224
Skrb za ranjence.....	227
Napad na postojanke v Kozjem in v Polju ob Sotli	234
Napadi na premogovnik Pečovnik in na vlake.....	251
Napadi na postojanke v Loki, na Bregu in Orehovem, uničenje vlakov.....	257
Pridobitev godbe na pihala, okrepitev bataljonov, minerjev, kadrovske izpopolnitve.....	259
Boji pri Rakitovcu, Grobelnem, Straži in Hrastniku. . . .	265
Opombe	271
 5 AKCIJE OD DRAVE IN MEŽE DO SAVINJSKE IN TUHINJSKE DOLINE, LUKOVICE IN KRAŠNJE (od 30. 9. do 10. II. 1944).....	279
Ustanovitev inženirsko-tehnične čete.....	279
Rušilna akcija Tomšičeve in Bračičeve brigade od Otiškega Vrha do Doliča.....	280

Vdor v Slovensko Bistrico	286
Pomembne kadrovske okrepitve	292
Napad na postojanko na Zgornji Polskavi z uspešnimi diverzijami.....	294
Spopadi v Golavabuki, pridobitev bataljona koroških borcev .	296
Brigada zopet na Koroškem, napad na vlak, obračun s sovražniki in z vrinjenim gestapovcem.....	301
Boji za obrambo osvobojene Zgornje Savinjske in Zadrečke doline	306
Štirinajsta divizija in Bračičeva brigada razglašeni za udarni .	319
Napad na postojanko v Šmartnem v Tuhinju.....	324
Hudi boji pri Trnjavi in Lukovici.....	336
Opombe	345
 6 RUŠENJE MOSTOV V SPODNJI SAVINJSKI DOLINI, NAPAD NA PAŠKO VAS, NEMŠKA ZIMSKA OFENZIVA, PREBOJ NA KOZJANSKO (od 11. 11. do 10. 12. 1944).....	 353
Ustanovitev 4. bataljona (jurišnega), rušenje mostov od Grobelj do Petrovč.....	353
Slovesna razglasitev brigade za udarno na Rečici ob Savinji .	359
Uničevanje prometnic, napadi na sovražnikove enote, mobilizacija	365
Neuspeli napad na Paško vas in hudi boji v njeni okolici .	372
Zimska ofenziva okupatorjevih in kvizlinških enot	383
Preboj čez Savinjo pri Rimskih Toplicah.....	401
Opombe	408

UVODNA BESEDA

Najprej moram opozoriti, daje prvi del knjige o Bračičevi brigadi pokojnega književnika in borca Bračičeve brigade Ladislava Kiaute izšel leta 1982. Njegovo kakovostno delo zajema obdobje od ustanovitve Loške (Bračičeve) brigade 23. septembra 1943, boje na Notranjskem, Primorskem in Dolenjskem ter legendarni pohod na Štajersko do konca hude nemške ofenzive proti 14. diviziji 26. februarja 1944. Kiautovo delo je kmalu po izdaji pošlo.

Pričujoče delo v dveh knjigah zajema bojno pot brigade od 26. februarja 1944 na Štajerskem, Koroškem in Gorenjskem do osvoboditve oziroma do združitve s Šlandrovo brigado v začetku junija 1945 in njen odhod v sestavi 14. divizije v Vojvodino v drugi polovici junija 1945.

Za pisanje tega obsežnega in zahtevnega dela sem se odločil po razgovorih s takratnim ravnateljem Muzeja narodne osvoboditve Maribor dr. Milanom Ževartom, s svojimi dolgoletnimi sodelavci v tej ustanovi in s predstavniki Skupnosti borcev Bračičeve brigade. Odločitev ni bila težka, saj sem gojil do 14. divizije od dneva, ko sem jo spoznal, posebne simpatije, zaradi junaštev njenih borcev pa tudi veliko spoštovanje. V njene vrste sem se s skupino Slovencev hotel vključiti že januarja 1944 v Dubravi pri Čazmi. Tega nam ni dovolil štab 1. Moslavačke brigade, ker smo bili vsi Slovenci v Moslavački brigadi na vodilnih mestih.

O junaških bojih enot 14. divizije sem po vojni prebral skoraj vso literaturo in veliko dokumentov ter o tem tudi pisal. Leta 1986 sem se dela lotil z veliko vnemo. Začel sem s preučevanjem dokumentarnega gradiva in tiska iz 1944. in 1945. leta in s preučevanjem vse poznejše ustrezne literature. Zbral sem okoli 280 pričevanj udeležencev bojne poti brigade. Veliko truda sem vložil v ureditev imenskega seznama padlih in preživelih borcev. Na osnovi tega seznama sem izdelal zanimive povzetke o številu, socialni, starostni, izobrazbeni in nacionalni sestavi borcev. Uspelo mi je pripraviti več

statističnih preglednic in skic bojev ter pridobiti veliko dokumentarnih fotografij.

Med pisanjem monografije je prišlo do prelomnih vojaških in političnih pretresov. Velikosrbske sile so napadle samostojne države Slovenijo, Hrvaško in BiH. Grozljivim posledicam še ni videti konca. Tendence po izničenju vrednot osvobodilnega boja so zaskrbljujoče. Čas, poln pomembnih dogajanj in političnih sprememb, je pisanje knjige dodatno oteževal. Toda knjiga je kljub vsemu nastala in sodim, da je delo vredno osemletnih prizadevanj.

Težavno in znamenito bojno pot brigade od 26. februarja 1944 do osvoboditve sem razdelil na 12 poglavij. Vsako poglavje sem sklenil s kratkim povzetkom. V naslovih poglavij je navedena bojna pot brigade s časovno opredelitvijo. 1. poglavje opisuje, kako je brigada premagala krizo po februarški nemški ofenzivi, začela z akcijami in z mobilizacijo. V 2. poglavju sledijo uspešni napadi brigade na velenjski premogovnik, na več postojank okoli Pohorja, na prometnice, pa tudi odločnejša mobilizacija, ki jo je potem brigada nadaljevala do osvoboditve. 3. in 4. poglavje opisujeta stopnjevanje napadov na postojanke (uničila jih je v Zg. Bistrici, Framu in Kozjem), uspešne velike boje (nad Šumikom, na Konjiški gori) in ustanovitev 3. bataljona. 5. do 8. poglavje poudarjata nadaljevanje napadov na postojanke, rušenje prometnic, uspešno sodelovanje brigade v obrambnih bojih osvobojenih ozemelj in ustanovitev 4. bataljona. 9. poglavje obravnava pohod brigade od Dobrovelj z neuspehim poizkusom prehoda čez Savo; ob vrnitvi pa hude boje okoli Kolovrata, v Mozirskih planinah in v Zavodnjah. 10. poglavje govori o zmanjšanju številčnega stanja brigade, o ukinitvi 2. bataljona in o nadaljevanju bojev. 11. poglavje govori o napadih na postojanke, na sovražnikove enote, na prometnice, o krepitvi brigade z ustanovitvijo 4. bataljona, o pohodu na Koroško, kapitulaciji Nemčije in o razoroževanju sovražnikovih enot. 12. poglavje zajema boroveljski boj, povečanje brigade na rekordnih 6 bataljonov (1836 borcev), delovanje brigade na območjih Celovca in Ivnika, združitve s Šlandrovo brigado v začetku junija ter odhod v Vojvodino v drugi polovici junija 1945.

Celotno besedilo sem sklenil s povzetkom najpomembnejših bojov in akcij brigade od ustanovitve do osvoboditve. Povzetek vključuje še nekaj preglednic s seznamom padlih in preživelih borcev brigade. Tudi te priloge obsegajo podatke od ustanovitve brigade do osvoboditve. To navajam zato, ker tovrstnih preglednic v knjigi Ladislava Kiaute ni.

Krajevna imena navajam po Krajevnem leksikonu Dravske banovine (Ljubljana 1937). V knjigo sem vključil 13 skic, 87 dokumentarnih in drugih fotografij ter 10 preslikav dokumentov.

Trudil sem se pisati čimbolj razumljivo in opisati čimveč podvigov ter uspehov enot in posameznikov, ki so ustvarjali zgodovino svoje enote. Z željo, da bi monografija upoštevala slehernega borca, mi je z borci in s sodelavci uspelo pripraviti seznama padlih in preživelih z 2.223 imeni. Pisal sem tudi o napakah vodstev in posameznikov. Trudil sem se te primere oceniti objektivno in v luči takratnih vojnih razmer. O vojaški in politični vzgoji, o delu organizacij KPS in SKOJ, o kulturno-prosvetnem in propagandnem delu ter o življenju v brigadi sem pisal na kratko in sproti. Tako sem želel vsaj približno predstaviti enkratno življenje in razporejenost v tako veliki in čvrsto organizirani enoti, kot je bila Bračičeva brigada.

Ob raznih obletnicah bojov brigade sem napisal za časnik Večer in TV 15 Svobodna misel več daljših sestavkov, ki so bili pri borcih in drugih bralcih lepo sprejeti. Ob teh objavah sem pričakoval pripombe in dopolnitve, vendar ni bilo ne enih ne drugih. Velika časovna odmaknjenost od dogodkov pred skoraj pol stoletja je opravila svoje. To me je opozarjalo, da sem bil pri uporabi spominskih virov zelo kritičen. Besedilo sem gradil na dokumentih, literaturi in tisku, medtem ko sem spominske vire uporabljal za dopolnitve oziroma potrditve in popestritev opisov posameznih bojov, akcij ali dogodkov. Brigado sem si prizadeval predstaviti kot udarno narodnoosvobodilno enoto mladih in pogumnih ljudi, ki so sledili klicu KPS in OF v boj proti okupatorju in ki so bili pripravljeni za osvoboditev ter boljšo prihodnost žrtvovati tudi svoje življenje. V besedilu sem poudarjal predvsem števil-

ne vojaške in politične uspehe, ki jih je brigada dosegala. Za mnoge uspehe je bila brigada že med vojno večkrat pohvaljena in razglašena za udarno. Po dvajsetmesečni bojni dejavnosti se je uvrstila med najboljše slovenske brigade. Po vojni je bila odlikovana z redom zaslug za narod I. stopnje, z redom bratstva in enotnosti I. stopnje in z redom partizanske zvezde z zlatim vencem. Domicila sta brigadi 1966 podelili skupščini občin Slovenske Konjice in Cerknica.

Zavedam se, da mi ni uspelo brigade predstaviti v vsej njeni celovitosti. Če pa sem uspel skupaj z borci in sodelavci njeno pomembno vlogo prikazati vsaj v glavnih obrisih, je bilo to delo vredno truda.

Osnutek rokopisa sem dal v branje več borcem in funkcionarjem brigade. Njihove dopolnitve in pripombe sem upošteval. Za trud in sodelovanje se vsem lepo zahvaljujem.

Tehtne pripombe, koristne napotke in dopolnitve sta mi dala recenzenta dr. Milan Ževart (mentor) in generalpolkovnik Ivan Dolničar, za kar se jima lepo zahvaljujem. Zahvaljujem se tudi lektorjema prof. Danici Ževart in prof. Pavletu Vozliču. Zahvaljujem se komisiji za zgodovino pri Zvezi združenj borcev in udeležencev NOB Slovenije ter njenemu predsedniku mag. Zdravku Klanjščeku, ki je monografijo o Bračičevi brigadi uvrstila v program Knjižnice NOV in POS. Delo je sprejela v svoj program tudi Založba Obzorja Maribor, zato se zahvaljujem tudi direktorici Pavli Peče, uredniku Branku Avsenaku, Bojanu Ostercu, Francu Filipiču, direktorju sektorja založništva, in Vesni Orgulan za opremo knjig. Zahvala velja tudi delavcem Mariborskega tiska in Vladimirju Štimcu za izdelavo skic.

Za vsestransko pomoč in delno financiranje raziskovalnih in pripravljalnih del za monografijo se zahvaljujem skupnostima borcev 14. divizije in Bračičeve brigade. Posebna zahvala gre ZB in udeležencev NOB Slovenije, njenemu predsedniku Ivanu Dolničarju in podpredsedniku Bojanu Škrku, Združenjem borcev in udeležencev NOB tistih štajerskih in koroških občin, ki so se trudile pri zbiranju sredstev za tisk in pocenitev monografije, kakor tudi vsem občinam, ki so izid obeh knjig gmotno podprle. Hvala tudi vsem drugim, ki so izid knjig finančno in tudi drugače omogočili.

Vsestransko sta mi vsa leta veliko pomagala letos žal preminili predsednik skupnosti borcev Bračičeve brigade Marjan Prestor in predsednik pododbora v Mariboru dipi. inž. Ciril Gregor, pri razčlenitvah pregleda padlih in preživelih borcev pa Ivan Jerman. Vsem lepa hvala. Za pomoč in razumevanje se zahvaljujem Sekciji za promet Maribor SŽ Ljubljana, njenemu šefu Otmarju Bezjaku in njegovim sodelavcem.

Veliko partizanskega in delno sovražnikovega dokumentarnega gradiva so mi nudili v arhivih Instituta za novejšo zgodovino in bivšega Centralnega komiteja zveze komunistov SRS (sedaj oba v Arhivu Slovenije v Ljubljani), bivšega Republiškega sekretariata za notranje zadeve SRS (sedaj arhiv Ministrstva za notranje zadeve republike Slovenije) ter v bivšem Arhivu oboroženih sil Jugoslavije v Beogradu. Vsem lepa hvala. Za možnost uporabe dokumentov in drugega gradiva se zahvaljujem pokojnim sodelavcem: Ladislavu Kiauti, Jožetu Vurcerju in Franciju Strletu; sodelavcem v muzejih novejše zgodovine v Celju, Ljubljani, v Koroškem pokrajinskem muzeju v Slovenj Gradcu in v Posavskem muzeju v Brezicah.

Najmočnejšo oporo sem imel v Muzeju narodne osvoboditve Maribor. Tu sem dobil veliko dokumentarnega in drugega gradiva. Poleg ravnateljev dr. Milana Ževarta in mag. Marjana Žnidariča so mi vselej radi pomagali zgodovinarji Lojze Penič, Zdenka Rogi, Silva Volf in sodelavki Marjetka Hren ter Klementina Osterc. Zgodovinarji Mirjana Čokl, Mira Grašič in Marjan Matjašič so uredili kazala krajev, enot in imen. Vsem se za sodelovanje in njihove usluge zahvaljujem. Višji kustodinji Miri Grašič in prof. Miroslavu Novaku (iz Pokrajinskega arhiva Maribor) se najlepše zahvaljujem, da sta me uvedla v pisanje na osebni računalnik. Prisrčno se zahvaljujem tudi svoji soprogi Angelci, ki mi je pri obeh knjigah in pri vseh mojih dosedanjih publikacijah veliko pomagala.

Mirko Fajdiga

1 V BOJIH IN AKCIJAH V ŠALEŠKI IN MISLINJSKI DOLINI, NA KOROŠKEM IN V MOZIRSKIH PLANINAH

**(Od konca nemške ofenzive 26. 2.
do 30. 4. 1944)**

Po hudi nemški ofenzivi proti 14. diviziji, ki se je končala 26. februarja 1944, so se razbite skupinice, skupine in razdružene enote 14. divizije z nadčloveškimi napori premikale po območjih 4. operativne cone. Zagotoviti jim je bilo treba malo počitka, prehrane, boljšo obutev in obleko. Nujno so morali priti do streliva in do manjkajočega orožja. Posebno skrb je bilo treba posvetiti ranjencem, skritim po kmetijah, bolnim in izčrpanim borcem. Potrebno je bilo zbrati posameznike, skupine in enote in divizijo vojaško organizirati, saj je ostalo le približno polovično število borcev od 1112 borcev, kolikor jih je imela divizija v začetku pohoda 7. januarja 1944.

Nujno je bilo preživeti krizo po strahotni ofenzivi, urediti enote, jih izpopolniti z novimi borci, jih vojaško in politično usposobiti ter nadaljevati še odločnejši boj.

V času nemške ofenzive na Štajerskem in po njej so dajale najdragocenejšo pomoč enotam 14. divizije kmečke domačije. Po ofenzivi, nekoliko tudi med njo, in po uskladitvi dejavnosti s štabom 4. operativne cone ter s političnimi organizacijami so tudi enote 4. operativne cone s političnimi organizacijami znatno prispevale k usposobitvi enot 14. divizije.¹

Doseči vse to ni bilo lahko, vendar je bilo lažje v primerjavi s tištim, kar je Štirinajsta prestala na pohodu in v tritedenski ofenzivi.

Zaradi boljšega razumevanja kriznih razmer v Štirinajsti takoj po ofenzivi naj na kratko spomnimo, kako stajo pohod in zlasti ofenziva prizadela. Od 1112 borcev, kolikor jih je 7.

januarja 1944 krenilo iz Bele krajine na pohod, je bilo 26. februarja 1944 za boj sposobnih 440 borcev ali 39,6 odstotka. Ranjenih in bolnih je bilo na pohodu 261 borcev ali 23,5 odstotka. Padlih, ujetih in pogrešanih je bilo 367 borcev ali 33 odstotkov. Divizija je med pohodom izgubila ražen enega konja, vse tovarne in jezdne živali, težko orožje, mnogo pehotnega orožja in opreme.

Sovražnikove izgube v ofenzivi so bile okrog 50 padlih in 160 ranjenih. Zaradi poškodb, bolezni in ozeb je bilo iz sovražnikovih vrst izločenih še od 300 do 400 mož. Skupno naj bi izpadlo do konca ofenzive 500 do 600 mož ali 17 do 20 odstotkov.* Izgube okupatorskih enot so bile precejšnje. Hujše pa so bile izgube Štirinajste, kakor to ocenjujejo njeni raziskovalci. Iz njihovih ugotovitev razberemo, da bi se bilo mogoče prebiti na Štajersko tudi drugače in drugje z manjšimi žrtvami. Poleg vprašljivo izbrane poti pohoda so bila tudi neustrezna napotila Glavnega štaba Slovenije za začasno delovanje divizije v Halozah. In dalje: namesto razdružitve brigad na Kozjanskem je sledila napačna odločitev za napad na rudnik Senovo. Tu je divizija izgubila dragocene tri dneve. Sovražnik je medtem postavil zapore na Savinji pri Rimskih Toplicah in pri Stranicah. S tem je preprečil diviziji pohod proti Moravski dolini oziroma na Pohorje.³

Toda Štirinajsta je bila kljub velikim žrtvam zmagovita. Opravila je vse naloge, ki so zahtevale od njenih borcev in starešin nadčloveške napore in izredne sposobnosti. Ni bila uničena, kot so ji sovražniki prerokovali. Krepro se je usidrala v osrčje Štajerske oziroma na področje 4. operativne cone. Bila je celo prva večja enota jugoslovanske narodnoosvobodilne vojske in protihitlerjevske koalicije, ki je vdrla severno od Save na ozemlje, ki so ga nacisti že obravnavali kot svoje ozemlje. Za nadaljnji razvoj narodnoosvobodilnega boja je bila ohranitev divizije vojaško in politično zelo pomembna.⁴

Ohrabrujoče za močno oslabelo Štirinajsto je bilo dejstvo, da je njen prihod na Štajersko sovpadal z vzponom osvobodilnega gibanja. To je omogočilo obnavljanje in krepitev divizije. Divizija pa je pospeševala razmah osvobodilnega gibanja v tej pokrajini. Spomladi in poleti je divizija veliko pripomogla k množičnemu razmahu osvobodilnega gibanja, ki je

primoralo sovražnike k obrambi na vojaškem in političnem področju.⁵

Ob koncu februarja 1944 je Glavni štab NOV in PO Slovenije uredil enotno poveljevanje na območju 4. operativne cone, 25. februarja je izdal ukaz o imenovanju novega štaba 4. operativne cone. V njem je uvodoma poudaril: »Velik razvoj naše vojske na področju 4. operativne cone, še bolj pa perspektiva za njen razvoj v prihodnjih spomladanskih mesecih, ki ga moramo predvideti z ozirom na prisotnost 14. divizije NOV in PO Jugoslavije na tem terenu in z ozirom na močno borbena aktivnost 6. UB Slavka Šlandra in na splošen političen razmah narodnoosvobodilnega boja na Štajerskem, zahtevata predhodne organizacijske spremembe.« Za voditelje 4. operativne cone je postavil funkcionarje, ki so imeli izkušnje z vodenjem večjih operativnih enot. Majorja Mileta Kilibardo je imenoval za komandanta, za namestnika komandanta Alojza Kolmana-Maroka in za političnega komisarja Jožeta Borštnarja. Dotedanjemu štabu (komandant Franc Pogljajen-Kranjc, politični komisar Mitja Ribičič-Ciril) pa je izrekel za uspešno vodenje enot »pod najtežjimi pogoji partizanskega bojevanja na Štajerskem« priznanje in pohvalo.

Osnovna naloga novega štaba 4. operativne cone je bila (poleg vodenja enot) mobilizacija. Da bi bila mobilizacija uspešna, so štabu ukazali, naj organizira prenašanje orožja na Štajersko, transport neoboroženih novincev na Dolenjsko in vodi enote v boje, ki bodo omogočali nadaljnjo mobilizacijo in oboroževanje. Posebno pozornost je moral štab posvetiti zvezam in obveščevalnemu centru. S štabom 14. divizije, ki je bila še vedno pod neposrednim vodstvom Glavnega štaba NOV in PO Slovenije, je moral štab 4. operativne cone vzdrževati redne zveze, po potrebi pa z njo tudi operativno sodelovati.

28. februarja je Glavni štab NOV in PO Slovenije podredil 14. divizijo štabu 4. operativne cone, ki je do takrat bila pod njegovim neposrednim poveljstvom, ter mu naložil, naj vodi operacije vseh svojih enot po enotnem načrtu. Zlasti to velja za 14. divizijo, za Šlandrovo in Zidanškovo brigado. Te enote se morajo z usklajenimi akcijami na širšem območju medsebojno podpirati. Enote kot celota naj bi sestavljale

udarno moč 4. operativne cone. Glavni štab je menil, da bi moral štab 4. operativne cone organizirati skupne ofenzivne akcije teh enot tako, da bi jih bilo mogoče skoncentrirati na ožjem prostoru, z vnaprej pripravljenim manevrom pa jih razporediti v akcije na širši teren in tako zagotoviti spretno manevriranje v primeru nemških koncentracij. Vključitev 14. divizije v sestavo 4. operativne cone je velevala tudi potreba po načrtni mobilizaciji na celotnem območju cone.

6. marca 1944 je prišla z Dolenjskega na Moravško skupina funkcionarjev, med katerimi je bil tudi novi politični komisar 4. operativne cone Jože Borštnar. Ker je bil novoimenovani komandant 4. operativne cone Mile Kilibarda na zdravljenju, je dolžnosti komandanta še naprej opravljal Franc Poglajen-Kranjc. Ko sta prišla 26. marca 1944 z Dolenjskega na Moravško Mile Kilibarda in Alojz Kolman-Marok, je dotedanji komandant Franc Poglajen-Kranjc prevzel dolžnost načelnika štaba 4. operativne cone.

Podreditev 14. divizije štabu 4. operativne cone je omogočila usklajitev vojaških operacij na njenem območju in je pripomogla tudi k lažjemu reševanju kadrovskih vprašanj.⁶

Kmalu po ofenzivi 14. marca 1944 je Glavni štab NOV in POS v dnevnem povelju izrekel Štirinajsti priznanje. Med drugim je poudarila, da je 14. divizija nalogo častno opravila, da je na dolgem pohodu v najtežjih okoliščinah v globokem snegu in viharjih prestala v ogorčenih bojih veliko nemško ofenzivo. »V teh borbah so borci 14. divizije pokazali sijajne primere junaštva, vztrajnosti, zvestobe svojemu narodu in vojaške usposobljenosti. Zato izreka Glavni štab NOV in POS vsem borcem, podoficirjem, oficirjem in politkomisarjem svoje priznanje in pohvalo.«⁷

In kakšna je bila odmevnost o preboju in obstoju Štirinajste na Štajerskem v sovražnikovem taboru? Polkovnik dr. Egon von Treeck je v svojem obsežnem poročilu dne 26. februarja 1944 o akciji proti »banditskim skupinam« na Spodnjem Štajerskem od 6. do 26. februarja 1944 in o uničenju »14. slovenske komunistične divizije« na koncu navedel, da je bila celotna akcija zaključena 25. in 26. februarja 1944 ter dodal : »V lovu, ki je trajal skoraj tri tedne, smo bando neprenehoma zasledovali, dražili, jo vedno znova pognali v boj

in jo končno razpršili ter skoraj v celoti uničili. Sovražnikove izgube 600 mrtvih, 163 ranjenih.«⁸

Vladni predsednik Müller-Haccius je na štabnem razgovoru nacističnih oblastnikov 28. februarja 1944 na osnovi poročil polkovnika Treecka povedal, daje imela 14. divizija 600 mrtvih in 150 ujetih. Preživeli partizani, je dejal, so razpršeni, deloma so pobegnili na Gorenjsko in zato 14. divizija ni več resen nasprotnik.

Iz teh podatkov je razvidno, da sta Treeck in Müller-Haccius močno pretiravala, saj je bilo padlih in ubitih od 6. do 26. februarja 1944 nekaj nad 200, padlih, ujetih in pogrešanih okoli 360, na terenu in v bolnišnicah 4. operativne cone se je po ofenzivi zdravilo okoli 200 ranjenih, bolnih in izčrpanih borcev.⁹

Franz Steindl, vodja vermanšafta, je izdal 26. februarja 1944 povelje, v katerem je izrazil priznanje in zahvalo v gavaljtarjevem imenu 900 vermanom, oficirjem in podoficirjem, ki so že leta 1943 potolkli 15. divizijo 7. korpusa. Kot bojevniki vojske in policije so pomagali dotolči 14. divizijo. Sklenil je: »14. banditske divizije, sestavljene iz treh brigad, ni več.«¹⁰

Komandant varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem je 3. marca 1944 poročal: »Problem bande še nadalje vzbuja pri vsem prebivalstvu največjo pozornost. Čeprav se je v zadnjih dneh razširila novica, da so policija, vermani in vojska razbili odnosno razpršili glavnino, govori se o dva do tri tisoč mož — grupe, ki je vdrla s Hrvaškega, vendar je ta dogodek zapustil močan vtis in še vedno se opaža strah pred podobnimi vdori na ozemlju rajha. Govori se tudi, da je več manjšim grupam iz te banditske formacije uspelo, da so se prebile na Pohorje, s čimer so pohorski banditi dobili precejšnje okrepitve.

V tem, da nam ni uspelo obvladati tega zla, vidi sovražno razpoloženo pa tudi nam naklonjeno prebivalstvo dokaz sJabosti rajha, da ni zmožen opraviti niti z dogodki, ki so sicer v okviru celotne vojne situacije malo pomembni.«¹¹

Na gradu Vurberk pri Mariboru je 4. marca 1944 zvezni vodja Franz Steindl pripravil sprejem za oficirje enot, ki so sodelovale v ofenzivi proti 14. diviziji. Podpisali so tudi spo-

minsko listino z naslovom »Obisk oficirjev Spodnje Štajerske po uničenju 14. banditske divizije.« Listino so podpisali: dr. Egon von Treeck, Sigfried Uiberreither, Franz Steindl, Alois Winkler, Maunz in mnogi drugi.¹² S to slovesnostjo naj bi ustvarili vtis, daje 14. divizija uničena.

Komandant varnostne službe in varnostne policije na Spodnjem Štajerskem je 10. marca 1944 med drugim poročal: »Čeravno nam je uspelo razbiti 14. divizijo, posamezne manjše in večje skupine še nadalje povzročajo nered. Samostojno ali z domačimi skupinami izvajajo razne akcije, vnašajo nemir in strah. Niti se niso ustrašile napadov in bojov s formacijami policije, vojske in vermanšafta.«¹³

Zvezni vodja Štajerske domovinske zveze Franz Steindl se je obrnil k javnosti s člankom o uničenju 14. divizije 11. marca 1944 v Štajerskem gospodarju.¹⁴

Kako nasprotujoča so si bila poročila o uničenju 14. divizije v sovražnikovem taboru, nam govorita poročili orožniške postaje Šoštanj. Dne 21. marca 1944 je ta postaja poročala, da partizani povsem obvladujejo njeno območje. Poročilo z dne 10. julija 1944 se nanaša na daljše obdobje in navaja, da se je o uničenju 14. divizije veliko pisalo, vendar je divizija še zelo aktivna. O aktivnosti ostankov popolnoma uničene partizanske divizije bi kraji Bele Vode, Ravne in še zlasti zdravilišče Topolšica lahko zapeli pesmico. Za dokaz te trditve so zapisali, da je bilo na območju orožniške postaje Šoštanj januarja 1944 enajst partizanskih akcij, februarja enainosedemdeset, marca stošestintrideset, aprila pa stopetinsedemdeset.¹⁵

Prebivalci vasi, trgov in mest na Štajerskem so se srečevali s patruljami, skupinami in z enotami 14. divizije. Bili so priče akcij na železnice, ceste, akcij za oskrbo in reševanje ranjenec, ki so se začele konec februarja, nadaljevale pa so se marca 1944. Največ so prispevale k razvrednotenju nacistične propagande o uničenju Štirinajste njene enote, ki si niso privoščile po ofenzivi skoraj nobenega predaha. To velja zlasti za operativno skupino štirih bataljonov 14. divizije, ki seje v noči na 18. februar 1944 prebila s Paškega Kozjaka na Pohorje, in za Tomšičevo brigado, ki se je do zadnjih dni aprila zadrževala in se bojevala v zahodnih območjih 4. operativne cone med Zgornjo Savinjsko dolino in Zasavjem. V tem času

je Tomšičeva več kot mesec dni uspešno sodelovala v bojih in akcijah s Šlandrovo brigado. Tudi na Pohorju se je 29. februarja 1944 pričelo uspešno sodelovanje med operativno skupino in Zidanškovo brigado.¹⁶

Doslej sem govoril o 14. diviziji kot o celoti in manj o Bračičevi brigadi. Vendar je bila pri tem mišljena tudi Bračičeva brigada, saj so bile njene enote in skupine med ofenzivo in po njej skupaj z enotami Tomšičeve in Šercerjeve brigade.

Zbiranje enot, celjenje ran

Bračičeva brigada je imela na pohodu in v februarški ofenzivi 1944 od vseh brigad 14. divizije največje izgube. Njene enote so se ob koncu ofenzive najbolj ločile druga od druge, nekatere so bile tudi razbite. Iz temeljnih del o februarški ofenzivi 1944 proti 14. diviziji Lada Ambrožiča-Novljana, Francija Strleta, Ladislava Kiaute, Milana Gučka, dr. Milana Ževarta, dr. Miroslava Stiplovška in še nekaterih je mogoče ugibati, kje vse so bile skupinice, skupine in enote Bračičeve brigade v dneh pred koncem ofenzive 26. februarja 1944 in v dneh po ofenzivi. Stanje razbite Bračičeve brigade je bilo hudo, vendar ne brezupno, kot so pisali sovražniki. Po ofenzivi je bila glavna skrb posvečena ranjencem, bolnikom, ozeblim in onemoglim. Premor po ofenzivi so borci izkoristili za iskanje ločenih skupin in enot 14. divizije ter za njihovo ponovno vključitev v matične brigade. Vračanje borcev in skupin v brigado je bilo težavno. Na pohodih proti svojim brigadam, kar velja zlasti za Bračičevo brigado, je bilo veliko bolnih, izčrpanih in onemoglih. Na zdravljenje so jih sprejemale partizanske bolnišnice, na okrevanje pa partizanske domačije.

Natančnega številčnega osipa posameznih skupin v tednih zbiranja enot ni mogoče obnoviti. Precej natančne podatke je posredoval zbor 14. divizije 23. marca 1944 na Graški gori, tako da vsaj nekaj zvemo o vračanju skupinic, skupin in enot v Bračičevo brigado. Pri tem spoznamo moralno moč partizanov in sposobnost njihovih starešin, da so po hudi fe-

bruarski ofenzivi v razmeroma kratkem času zbrali divizijske skupine in enote ter uspeli konsolidirati divizijo. Občudujemo razmeroma naglo celjenje ran po brigadah in usposabljanje brigad za zahtevne vojaške in politične naloge.¹⁷

Poglejmo pot in ponovne združitve Bračičeve brigade!

Najprej se je od brigade ločil njen 1. bataljon pod vodstvom Jožeta Jakiča-Dušana v noči na 18. februar 1944, ko se je v hudem boju s Paškega Kozjaka prebil čez cesto pri Sv. Marjeti med Doličem in Vitanjem z 2. in 3. bataljonom Šerčerjeve ter s 3. bataljonom Tomšičeve brigade na Pohorje.¹⁸

Prvemu bataljonu Bračičeve brigade, ki naj bi štel 96 borcev, se je v Legnu na Pohorju 3. marca priključila skupina osemnajstih borcev in starešin iz Bračičeve brigade, ki jo je z Mozirskih planin od štaba 14. divizije pripeljal komandant Bračičeve brigade Franc Bobnar-Gedžo. Med njimi so bili Tone Turnher, namestnik političnega komisarja brigade, dr. Ivan Kopač-Pavček, zdravnik, Franc Vesel, brigadni intendant, Anica Škarja-Špela, brigadna sekretarka ZKM (SKOJ), Ivan Čuk-Martin, vodja brigadnega propagandnega odseka, kulturnika Stane Lavrič in Rudolf Jelatić ter Ludvik Gregorič, štabni kuhar.

Ta dan so po nalogu štaba 14. divizije ustanovili na Legnu začasni operativni štab, ki naj bi vodil štiri bataljone do ponovnega združenja z divizijo. Komandant je postal Ivan Kovačič-Efenka, politični komisar Dragomir Benčič-Brkin, pomočnik političnega komisarja Miha Čerin-Aleš. Oblikovali so dve brigadi s po dvema bataljonom, 2. in 3. bataljon Šerčerjeve brigade sta vodila Mičo Došenović in Miha Butara-Aleks, 1. bataljon Bračičeve in 3. bataljon Tomšičeve brigade, ki je bil začasno priključen Bračičevi brigadi, pa sta vodila Franc Bobnar-Gedžo in Tone Turnher.¹⁹

Prvi bataljon Bračičeve brigade in tako imenovana Gedževa skupina sta 22. marca 1944 predstavljala na zboru 14. divizije glavnino brigade, ki so se ji na Završah pridružile še druge skupine Bračičeve brigade.²⁰

Drugi dve skupini Bračičeve brigade, ki sta ju vodila od Bele Peči od 27. februarja 1944 začasni komandant 3. bataljona Bogomir Krenčič-Bogo in namestnik komandanta 2. bata-

ljona Lojze Majetič v pohodu čez Logarsko in Zadrebško dolino, Menino planino na Moravško v koloni za 2. bataljonom Tomšičeve brigade ter 2. in 3. bataljonom Šercerjeve brigade, sta šteli vsaka po približno 30 izčrpanih in bolnih borcev, skupaj okoli 60. V isti smeri je šel tudi 1. bataljon Tomšičeve brigade.²¹

Bračičevi skupini sta prišli 1. marca 1944 do Sv. Trojice na Moravškem. Dne 4. marca jima je bilo na posvetu z namestnikom komandanta 14. divizije Tonetom Vidmarjem-Luko ukazano, naj se vrneta na Štajersko. To je bila posledica povelja Glavnega štaba NOV in POS, naj ostane 14. divizija na Štajerskem. Vrnitev je potekala postopoma in v povezavi z enotami 1. in 2. brigade.

V Rakitovcu pri Tuhinju se je Majetičevi in Krenčičevi skupini 6. marca 1944 pridružil vodja obveščevalnega centra Bračičeve brigade Herman Slamič-Urh in jih razveselil z novico, da se je Gedževa skupina pridružila na Pohorju 1. bataljonu Bračičeve brigade.

Med 9. in 11. marcem 1944 so terenci v vasi Golice v Tuhinjski dolini pripeljali in priključili bračičevcem nekaj borcev 14. divizije, ki so se hoteli na svojo pest prebiti na Dolenjsko ali Notranjsko.

V dneh po 11. marcu sta skupini počivali v vasi Prapreče v Tuhinju. Tu se jim je pridružil Jože Počkar, politični komisar 3. bataljona Bračičeve brigade. Nadaljnja pot jih je pripeljala v Ravne pri Šoštanju, 22. marca pa so prišli v Št. Vid nad Valdekom (Završe). Tu jih je prvi obiskal Vinko Simončič-Gašper, namestnik komandanta Bračičeve brigade.²²

Franci Strle opisuje, kako je prišel 3. marca 1944 v štab 4. operativne cone k Sv. Florjanu na Moravškem Viktor Avbelj-Rudi. Ko je izvedel, da se namerava Tone Vidmar-Luka prebiti z delom enot 14. divizije na Dolenjsko, je napisal povelje, da ne sme na Dolenjsko, temveč se mora z vsemi enotami vrniti proti Graški gori in Pohorju. Kurir je potem od Save pod Vidmarjevim poveljstvom vodil množico utrujenih borcev čez Katarijo v bližino štaba 4. operativne cone. Tu je dobil Vidmar povelje za pohod na Graško goro.

V noči na 4. marec so prek Limbarske gore in čez Črni graben prispele enote v Mali in Veliki Rakitovec.

Proti večeru 4. marca sta prišla v štab 4. operativne cone Jože Klanjšek-Vasja, komandant, in Stane Dobovičnik-Krt, politični komisar 14. divizije. Tu so se dogovorili o nadaljnjem bojnem delovanju 14. divizije na območju cone. Tomšičeva naj bi operirala s Šlandrovo brigado med Savinjo in Savo, Bračičeva in Šercerjeva med Savinjo in Pohorjem. Že 5. marca zvečer se je v Rakitovcu enotam Šercerjeve in Bračičeve pridružil štab 14. divizije s komandantom in političnim komisarjem. Dne 6. marca zvečer so krenili na pot proti Graški gori, Tomšičeva brigada pa je šla s 1. in 2. bataljonom na Okrog pri Motniku. Štela je 135 borcev in starešin. Za nas je pomembno poudariti, da se je Tomšičevi brigadi priključila skupina triindvajsetih borcev Bračičeve brigade, ki ni upoštevana v navedenem številčnem stanju 135 tomšičevcev.²³ Žal pa ni nikjer podatkov, ali se je navedena skupina 23 borcev Bračičeve brigade pozneje vrnila v svojo brigado, ali so ostali v Tomšičevi brigadi ali pa so se razšli v druge enote, na zdravljenje in podobno.

Omeniti moramo še skupini Bračičeve brigade, ki sta skupaj šteli 23 borcev in sta se prebili 25. februarja 1944 od Ljubnega proti Novi Štifi ter se povezali s Šlandrovo brigado na Menini planini. Eno teh skupin naj bi po navedbah Francija Strleta vodil Dušan Remih-Duško, komandant 2. bataljona Bračičeve brigade. Lado Ambrožič-Novljan in dr. Miroslav Stiplovšek pa dodajata, da sta prišli skupini Bračičeve brigade 27. februarja v okolico Nove Štife, takoj vzpostavili stike s Šlandrovo brigado na Menini planini, dobili od nje nekaj streliva in opreme ter ostali tam do 10. marca 1944. Kdaj in kje se je Dušan Remih-Duško priključil Bračičevi brigadi, ni ugotovljeno.²⁴

Kakšne težave so doživljali mnogi borci 14. divizije v ofenzivi, ob njenem koncu in v dneh po njej, v tem pregledu ni mogoče opisati na kratko. To bi zahtevalo posebno obravnavo. O golgoti, ki so jo doživljali skoraj vsi borci Štirinajste, so že veliko napisali Lado Ambrožič-Novljan, Milan Guček, Franci Strle, Stane Terčak, dr. Ivan Kopač-Pavček, dr. Milan Ževart in drugi. Kljub prizadevanjem pisci niso mogli naslikati nadčloveških muk, ki so jih nekateri prestali, mnogi pa

jih žal niso zmogli. Resničnega trpljenja ranjencev, bolnih in onemoglih, ozebljih, sestradanih in mučenih ter zverinsko pobitih ujetnikov se ne da opisati. Skromno borno na kratko opisali usode treh borcev Bračičeve brigade.

Miha Delač, r. 1923, iz Novih sei pri Kočevju, opisuje, kako se je v noči na 25. februar Bračičeva brigada približevala Ljubnemu. Ko je predhodnica naletela na močan sovražnikov ogenj pri Ljubnem, se je glavnina brigade umaknila visoko v hribe nad Ljubnim, od koder je prišla. Pri tem je bila razbita na več skupin in skupinic. Pregarjana od Nemcev sta se z bolničarko Marijo zatekla na osamljeno kmetijo. Poleg gospodarja in gospodinje je bilo pri mizi še več otrok v starosti od 5 do 15 let. Prosila sta za hrano, pa jima je gospodar vpričo otrok zaradi previdnosti ni mogel dati. Gospodinja jima je pripravila v veži narezek suhe svinjine s kruhom. Potem sta šla h kmetiji na vrh hriba. Rada bi se malo odpočila, a ju je premagala izčrpanost. Oba sta v trenutku zaspala. Sem je prišlo še nekaj partizanov, za njimi pa Nemci, ki so vse zajeli. Med ujetniki sta bila tudi obveščevalni oficir Franc Velušnik-Gorenjc iz Šercerjeve brigade in Ema Muser iz Bračičeve brigade, ki je ta dogodek v prvem delu knjige o Bračičevi brigadi opisala. Nemci so imeli ujetnike čez noč zaprte v ovčjaku, naslednji dan pa so jih odgnali v Ljubno. Pred Ljubnim so bili priče pretresljivemu pogledu na več mrtvih soborcev Bračičeve brigade, ki so v opomin domačinom ležali na kraju spopada z Nemci, koder so se poizkušali prebiti čez Savinjo 25. februarja. V Ljubnem so Nemci ujetnike zaprli v neko klet. Iz več enot Štirinajste jih je bilo okoli trideset. Miha Delač in Ema Muser sta preživela tudi nadaljnje muke po zaporih in koncentracijskih nacističnih taboriščih,²⁵

Koliko smrtno nevarnega tavanja, iskanja izhoda iz kritičnih položajev so doživljali posamezniki, skupine in enote! Karei Maček, r. 1923, iz Šmohorja pri Laškem, mitraljezec, pomočnik intendanta, kurir, pozneje komandant 4. jurišnega in 3. bataljona Bračičeve brigade, se spominja, kako je nad Ljubnim ob koncu ofenzive zaklal zadnjo mulo, ki so jo premogli. Borci so kar sproti razgrabili kose mesa in jih nad ognjem pekli. Kuharji so komaj rešili kosti, ki so jih potrebovali za juho.

Ko so v noči na 25. februar prišli pred Ljubno kake pol ure pred poizkusom prehoda čez Savinjo, je Mačku komandant Gedžo naročil, naj počaka na cesti Tomšičevo brigado in jo usmeri za Bračičevo. Toda namesto tomšičevcev so pridrevli Nemci. Maček je stekel za svojo brigado, da bi obvestil komandanta Gedža, to pa mu ni več uspelo, ker se je brigada v noči izgubila. Medtem se je začelo strahotno streljanje. »Mislil sem, da pred menoj gori cela dolina,« je napisal Maček. Naletel je na dva soborca in zaradi številnih Nemcev, ki so jih že obkoljevali, so se naglo umaknili v visoke planine nad Ljubnim. Pri zadnjem kmetu so vzeli sina za vodnika in si komaj izprosili malo kruha. Nemci so jim sledili do trinajste ure. Zaradi težko prehodnega snega pa so pod gorskimi vrhovi odnehali. Utrujeni in izčrpani so si partizani z vodnikom tesili žejo s snegom, ki jih ni odžejal. Proti večeru je Maček dvakrat skuhal v pollitrskem lončku malo slanine, ki jo je še imel. Tako so se vsaj malo okrepčali z neokusno, neslano, mastno vodo. Potem so se še po temi spustili proti približno dve in pol ure niže ležeči partizanski kmetiji. Toda ko so se ji približali, so razočarani ugotovili, da je tam polno Nemcev. Vrnili so se v planine hudo izčrpani od hoje v celem snegu, neprespanosti in lačni. Polegli so na smrekove veje in zaspali. Toda le za pol ure. Zbudil jih je stražar in jih opozoril, da se jim bliža neznana kolona. Kmalu so ugotovili, da je to kolona z večjim delom štaba 14. divizije. »Od tega trenutka nisem čutil več nobene utrujenosti. Pripravljen sem bil stražiti celo noč in narediti vse, kar bi od mene zahtevali,« se je izpovedal Maček.

Tiste dni so naleteli na skupino približno trinajstih bračičevcev, ki sta jo vodila Lojze Majetič in politični komisar Marko Kukec-Rok. Komandir skupine borcev je bil priljubljeni Jože Avbar. Vsi so imeli noge povite z vrečami, prek hrbtov puške, v rokah pa palice, da so lažje hodili. Taki so bili skoraj vsi, ki so preživeli februarsko ofenzivo. »Pogled na borce je bil več kot žalosten. Smilili smo se sami sebi,« je dodal Maček. Borci so začasnemu vodstvu skupine zamerili, da je ukazalo speči zase kruh iz malo moke, ki so jo premogli, namesto da bi za vse skuhal močnik. Še bolj pa jih je prizadelo, da je vodstvo ukazalo ustreliti borca iz Loške doline,

ker je hotel iti s soborcem Jožetom Teličem samovoljno na Dolenjsko.²⁶

Primorski rojak, ranjenec Edvard Marušič-Blaž iz Bračičeve brigade, je po ofenzivi doživel še veliko hudega. Od Ljubnega se je prebijal v skupini komandanta Franca Bobnarja-Gedža. Z njim sta bila še Franc Avšič in Jože Vidmar. Marušič zaradi rane na nogi ni dohajal kolone in komandant Gedžo mu je dejal: »Pomagaj si sam, kakor veš in znaš, mi vsi smo tako izčrpani, da ti ne moremo!« Pustili so ga pri manjši kmetiji na Graški gori. Gospodar in gospodinja sta odvracala partizane, češ Nemci nas bodo zaradi vas zaprli in izgnali. Marušič je navidez odšepal malo od hiše. Ko sta šla mož in žena v hišo, se je skrivoma zavlekel na senik in se zakopal. Predtem je izročil Jožetu Vidmarju puško, zadržal pa je pištolo in dve bombi. Tu je obležal z močno otečeno nogo in z zmrznjenimi rokami nekaj dni. Ko si je malo opomogel, je neki večer stopil v hišo in prosil za hrano. Gospodinja mu je dala malo fižola, gospodar pa je stražil, da jih ne bi prešetili Nemci, ki so po večerih velikokrat tod patroljirali. Oba sta ga živčno priganjala, naj gre hitro naprej. Ko je lezel po poti, ki so jo bili v visokem snegu zgazili domačini in Nemci, je srečal v temi moža in ženo. Prosil ju je, da bi mu — ranjencu — pomagala. Mož je molčal, ženska pa je zajokala in odklonila pomoč rekoč, da se boji za svoje štiri otroke, če ga Nemci odkrijejo. Nemci in vermani nosijo s seboj dolge železne palice, povsod prebadajo gnoj in seno. Če odkrijejo partizana, ga ubijejo, domače pa izselijo. Napotila ga je po grabnu naprej. Iz prve hiše se je razlegala harmonika, toda že kar na vratih ga je s »Pfuj, bandit!« odpravila mlada ženska. Pri drugi hiši ga je podobno (»Zgini, bandit!«) zavrnila druga ženska. Napotil se je k večji domačiji. Naletel je na štiri ženske, sestre. Pri hiši ni bilo ražen hlapca nobenega moškega. Tudi tu je bil sprejem hladen. Spregovorila je mlajša, povedala, da bo lahko prespal v hlevu, zgodaj zjutraj pa mora naprej. Že ob četrti uri ga je zbudila in ga napotila k starejšima revnima zakoncema, s katerima je živel sedemletni fantič. Zaradi možnih posledic so se Blaža tudi tukaj zelo prestrašili, vendar so ga sprejeli. Toda za ozeblega ranjenca so se pričele na tplem muke. Uši so ga silovito napadle, zmrzli roki sta ga

neznansko skeleli. Z njima ni mogel uničevati uši. Noga je bila otečena, rana boleča. Hlače so razpadle na dva dela in *ze-nička* mu jih je ves dan šivala. Poskusil je malo zaspati, pa zaradi strašnih bolečin ni mogel. Zakonca sta ves dan trepetala in tarnala, kaj bo, če pridejo Nemci. Vso noč sta sedela oblečena na posteljah in z rožnim vencem v rokah molila ter prosila boga, da bi to noč preživela. Blaža sta rotala, naj jima obljubi, da bo šel zjutraj proč. Zvečer mu je žena nadrobila kruha v veliko skledo kave. Zjutraj prve dni marca 1944 je prišel do naselja manjših hišic — bajt, med katerimi je bila velika gospodarjeva. Od hišice ga je odgnala ženska z majhnim otrokom ter dodala, naj gre h gospodarju. Kmet Anza ga je s pridržkom sprejel. S sosedom in hlapcem so naslednji dan naredili v hlevu bunker in ga dobro založili z gnojem. Blaž je izvedel, da ima tudi sosed skritega ranjenca iz Štirinajste, Ljubljančana iz Šiške. Sreča za Blaža in domače je bila, da so Nemci nekaj pred njegovim prihodom brez uspeha preiskali vso domačijo. Presenečen je bil Blaž čez nekaj dni. Mimo je prišel dr. Ivan Kopač-Pavček, ki je iskal ranjence po Graški gori in jim nudil najnujnejšo pomoč. Sedaj je Blaž verjel, da ga bodo rešili. Toda moral je preživeti še en strašen dan. Dopoldne je prišlo kakih 40 Nemcev. Več ur so preiskovali hišo in senik. Prišli so tudi v hlev, vendar Blaža niso odkrili. Zvečer je gospodar rekel, da je strah mimo. Čez nekaj dni je prišel do domačije del štaba 4. operativne cone. Bolničar je Marušiču namazal rane na rokah in na nogi ter prerezal dva črna gnojna tvora pod pazduhama. Odrešitev je Marušič dočakal čez dvajset ali dvaindvajset dni, ko je ponj z brigado prišel komandant Gedžo.²⁷

Po sledovih 1. bataljona in Gedževe skupine

V knjigi Ladislava Kiaute Bračičeva brigada, 1. del, avtor spremlja premike skupin Bračičeve brigade do 10. marca 1944, vojaško in politično delovanje 1. bataljona Bračičeve brigade in tako imenovane Gedževe skupine do 3. marca

1944, ko se mu je ta na Pohorju priključila. Ker smo o vračanju in zbiranju razbitih skupin že govorili, bomo bolj podrobno opisali vojaško in politično dejavnost 1. bataljona in Gedževe skupine po rokopisu Francija Strleta za četrto knjigo Tomšičeva brigada. Strletu je uspelo osvetliti tudi dokaj zahtevno obdobje od preboja štirih bataljonov Štirinajste s Paškega Kozjaka na Pohorje v noči na 18. februar 1944 do preoblikovanja Štirinajste na Graški gori 22. marca 1944.

Manjše akcije operativne skupine 14. divizije so se začele spreminjati proti koncu februarja 1944 v večje. To je vznemirjalo naciste. Večji akciji sta bili napad Zidanškove brigade na sovražnikovo postojanko v Podgorju pri Slovenj Gradcu

19. februarja, napad na vlak in požig šole 25. februarja v Trbonjah. Prav izzivalna pa je bila 27. in 28. februarja velika preskrbovalna in sabotažna akcija vseh štirih bataljonov operativne skupine na železniške in druge objekte v Šmartnem pri Slovenj Gradcu. Domačini so zapisali: »27. februarja 1944 je 3. bataljon Tomšičeve brigade izpeljal rekvizicijo v Šmartnem. Sodelovali so domačini, med njimi Štefan Goršek-Čaki in Slavko Gams-Branko, ki sta organizirala akcijo ...«

Sovražnike so napadale enote »banditske divizije«, ki so jo, kot so objavljali, v tem mesecu uničili. Nacisti so morali nekaj ukreniti. Za partizani so 28. februarja poslali na Pohorje enoto 30 policistov, ki so jih borci Tomšičeve z jurišem napodili v Slovenj Gradec.²⁸

28. februarja se je operativna skupina na mislinjskem Pohorju povezala s političnim komisarjem Zidanškove brigade Franto Komelom, ki je bil na pohodu s skupino Franca Žigarta-Viteza. Taje imela nalogo organizirati na Pohorju spuščališča za zavezniško pomoč. Komel je ostal z vodstvom operativne skupine pri Turičniku v Golavabuki in se je dogovarjal o nadaljnjem sodelovanju.

29. februarja 1944 pa se je v Legnu povezala z operativno skupino Zidanškova brigada, s katero je bil že dalj časa komandant 4. operativne cone Franc Poglajen-Kranjc. Tedaj so se lotili nalog, ki so zahtevale takojšnjo rešitev (pomoč ranjencem, onemoglim, bolnim, prehrana, strelivo), in sprotnih

vojaških ter političnih zadev. O kratkoročnih in dolgoročnih nalogah so se uspešno dogovorili.²⁹

Nemci niso mirovali. Dopoldne 3. marca so korakali v koloni približno 150 mož proti Legnu na Pohorju. Potem so se razdelili v dve koloni. Močnejša kolona je napredovala po dolini in prišla v Spodnji Legen k Jevšniku. Pri Rotovniku so zajeli borca Tomšičeve brigade Stanislava Soviča-Lojzeta in ga čez nekaj dni ustrelili. Policisti so hoteli zajeti partizanske nosače z ranjencem, kar sta jim preprečila pogumna mitraljezca Tomšičeve brigade. Druga kolona policistov, ki je šla mimo kmetov Trbula, Koprivnikarja in Stojana, je želela z grebena od Goreža udariti partizanom v hrbet. Toda partizani so policiste pravočasno odkrili. Z dveh strani sta jih napadla 1. bataljon Bračičeve brigade s komandantom Jožetom Jakičem-Dušanom in 3. bataljon Tomšičeve brigade s komandantom Ignacem Horvatom-Imrom. Partizanski juriš je bil tako uspešen, da so Nemce nagnali skoraj do Gabrška. Boji so v presledkih trajali od 11. do 17. ure. Partizani niso imeli žrtev, policisti pa so imeli po partizanskem poročanju nekaj mrtvih in ranjenih. V noči na 4. maree so se enote operativne skupine 14. divizije premestile iz Legna na severozahodno Pohorje. Prvi bataljon Bračičeve in 3. bataljon Tomšičeve brigade sta se nastanila na območju Kremžarjevega vrha. Sneg je prekril vse partizanske gazi. Enote so tridnevni premor izkoristile za počitek, urejanje svojih vrst, za vojaške in politične ure.

Operativni štab 14. divizije je za noč na 7. maree načrtoval z Zidanškovo brigado vdor v Vuzenico. Za to akcijo so se dogovorili pri Jesenku nad Trbonjami. Naloga Zidanškove brigade je bila napasti oziroma blokirati orožniško postajo v Vuzenici, enote 14. divizije pa bi morale izprazniti trgovine. Obveščevalni oficir Zidanškove brigade Ivo Skerlovnik je imel na Dravčah nad Vuzenico odličnega obveščevalca Mirka Praprotnika, ki je poznal razmere v Vuzenici in posebej med orožniki. Praprotnik bi moral poslati najnovejše podatke iz Vuzenice pred napadom borcev Zidanškove brigade na orožnike sodelavcu Alojzu Grubelniku v Št. Janž nad Vuzenico. Toda prišlo je do zapleta, zaradi katerega Skerlovnik s patruljo ni mogel iti h Grubelniku. Enota Šercerjeve brigade je

6. marca izvedla kazensko zaplembo pri okupatorjevem sodelavcu Fluherju v Št. Janžu. Zaplenila mu je 6 govedi, 5 prašičev, veliko masti, moke, fižola in krompirja. Okupator je takoj ukrepal. V Št. Janž je poslal svoje patrulje in postavil zasede. Zidanškova brigada je krenila od Jesenka proti Vuzenici v popoldanskih urah in je zvečer natetela blizu Franca Bricmana nad Št. Janžem na nemško zasedo. Brigada se je s sovražnikom spopadla, vendar se je morala umakniti. Potem se je zbrala in je z odločnimi juriši pregnala Nemce proti Dravski dolini. Ker se je brigada predolgo zadržala v spopadih z Nemci, je prišla do enot operativne skupine divizije s precejšnjo zamudo. Ugotovili so, da jih sovražniki v Vuzenici pričakujejo. Zato nameravane akcije niso izvedli. Štab 4. operativne cone je poročal, da je imela Zidanškova brigada v spopadu z Nemci dva laže ranjena, sovražnik dva mrtva in enega ranjenega, medtem ko je Franci Strle navedel, da so Nemci 7. marca ujeli blizu Sv. Primoža borca Šerčerjeve brigade Toneta Požarja.³⁰

Da akcija v Vuzenici ni bila izvedena, pripisuje Franci Strle krivdo Zidanškovi brigadi. Tega pa ji ni mogoče očitati, saj je iz napisanega razvidno, da je enota Šerčerjeve brigade 6. marca z akcijo pri Fluherju opozorila Nemce, da so partizanske enote nad Vuzenico. To je sovražnike prisililo k opazovanju terena in na pripravljenost.³¹

Uspehi sodelovanja med operativno skupino 14. divizije in Zidanškovo brigado so se množili. Omenili smo že, da je bila velika skrb posvečena ranjencem, bolnim in izčrpanim, organiziranju prehrane, nabavi opreme. Za te naloge se je Zidanškova brigada zavzela v polni meri. Pomembno je bilo tudi to, daje Zidanškova brigada dala vsem brigadam 14. divizije nekaj svojih dobrih borcev domačinov za vodnike po Pohorju. V Bračičevo so sli marca in aprila Jože Pačnik (pozneje padel na Pohorju), Jože Svetina, Ignac Kajzer, Anton Poklinek, Jože Gubej in še nekateri.

Bračičeva brigada je poslala okoli 9. marca 1944 v Zidanškovo brigado svojega kulturnika Staneta Lavriča, ki se je v novi brigadi kmalu uveljavil kot uspešen in priljubljen kulturni organizator. V tem času je dala Zidanškova brigada za hitro reševanje ranjencev in bolnih tudi skupino petih borcev

s političnim delegatom Jožetom Žibertom-Fajdigom. Ti so izkopali prve bolniške zemljanke v gozdu nad Komisijo na Pohorju. Ker so postale zemljanke kmalu pretesne, je morala Žibertova skupina v kratkem času zgraditi manjšo bolnišnico v gozdu nad Turičnikom.³²

Enote operativnega štaba 14. divizije so 10. maree izkoristile za politično dejavnost v svojih vrstah. Dopoldne je bil sestanek z vojaškimi in s političnimi starešinami 1. bataljona Bračičeve in 3. bataljona Tomšičeve brigade, ki ga je sklical Tone Turnher. Vsebina: urejanje enot in gestapovski vrinjenosti. Sestanek komunistov obeh bataljonov je bil posvečen istemu vprašanju s pojasnilom, da gre za izkušnje štajerskih partizanov. Danes lahko ugotavljamo, kako so vodstveni ljudje in politični aktivisti štirih bataljonov 14. divizije nasledili psihozo o veliki gestapovski nevarnosti, o delovanju vrinjenih agentov, njihovih nalogah in o nevarnem sovražnem podtalnem delovanju. Takega sumničenja je bilo veliko v štabu Zidanškove (Pohorske) brigade.

Bataljoni operativnega štaba 14. divizije so krenili

10. marca s Pohorja na nočni pohod, ki je bil povezan tudi z oskrbovalnimi akcijami. Bataljona Šerčerjeve brigade sta šla v Stari trg pri Slovenj Gradcu in sta bila uspešna. Bataljona, ki jima je poveljeval štab Bračičeve brigade, je vodil k Pergerjevim trgovinam zraven orožniške postaje v Mislinji domačin Ludvik Pušnik-Janez, nekdanji borec Zidanškove brigade. Dobro načrtovano in drzno akcijo sta vodila kapetan Vinko Simončič-Gašper in poročnik Milenko Knežević. Zaradi zavarovanja proti Zgornjemu Doliču je šel 1. bataljon Bračičeve brigade. Orožniško postajo v Iršičevi hiši pa je morala onemogočiti 2. četa 3. bataljona Tomšičeve brigade. Mitraljeczec Anton Peterlin je svojo nalogo izvrstno opravil. Strojnico je postavil na okno sobe, kjer so spali oziroma ždeli orožniki. Peterlin je imel orožnike na petelinu nekaj ur, dokler niso partizani izpraznili trgovin. Moko, sladkor, mast, dva pisalna stroja, papir in drugo blago so odpeljali s sanmi. Kapetan Simončič je zaplenil tudi iskre konje. Umik iz Mislinje je bil slovesen in vesel. Partizani so na konjih in saneh prepevali, vzklíkali gesla in hiteli z bogatim plenom v Podgorje. K Sv. Duhu so prispeli 11. marca okoli treh zjutraj.³³

Ta dan so v operativnem štabu opravili nekaj kadrovskih sprememb, v bataljonih Bračićeve brigade pa so se sestali komunisti.

Operativni štab je ukazal, naj kreneta 1. bataljon Bračićeve in 3. bataljon Tomšičeve brigade proti Plešivčniku in Šiserniku, od tam pa na severozahodno območje Uršlje gore, bataljonoma Šercerjeve brigade pa je določil premik na območja Razborja, Graške gore in Raven. Operativni štab 14. divizije se je 12. marca sestal pri Šiserniku s štabom Bračićeve in z njegovima bataljonskima vodstvoma. Imeli so tudi sestanek s četnimi poveljstvi. Pri Plešivčniku in Šiserniku sta bila bataljona še 13. marca. Enote so počivale in imele politične ure. Sestali so se komunisti obeh bataljonov.

Zaradi načrtovane akcije se je Bračićeve brigade premaknila 14. marca ob enih ponoči in se ob petih ustavila na Uršlji Gori pri Godcu in Kosu. Tudi ta dan so imeli vojaške in politične ure. Zvečer pa je šel 3. bataljon v trgovine v Kotlje zaseči in odkupiti razna živila. Ob povratku so se ustavili na gradu Šratnek v Podgori, od koder so odgnali nekaj govedu in konj.³⁴

Streljanje skrivačev — boleča zmota

15. marec je bil za počitka potrebne partizane čudovito lep dan. Toda ta dan je bil pomemben zaradi prihoda dvanajstih novincev, pretežno domačinov z območja Razborja in Podgorja. Namenjeni so bili v Zidanškovo brigado, toda presegla jih je patrulja Bračićeve brigade in jih pripeljala v svojo enoto. Novinci so bili zvečine ubežniki iz nemške vojske. Nekateri med njimi so se skrivali na svojih domovih že od jeseni 1943. Nekaj jih je bilo oboroženih s starimi avstrijskimi puškami. Šest novincev so dodelili 3. bataljonu Tomšičeve brigade, ki je bil, kot verno, začasno v sestavi Bračićeve brigade. Usodna za novince so bila zadnja navodila o pooštreni budnosti komunistov do vrinjencev, ki naj bi jih pošiljal po informacijah vodstva Zidanškove brigade med partizane ge-

stapo. Naslednji dan 13. marca je prišel k bataljonoma Bračićeve brigade h Kosu na Uršlji gori Matevž Hace, namestnik političnega komisarja 14. divizije. Borcem 3. bataljona Tomšičeve brigade je govoril o mednarodnih vojaških in političnih razmerah. Dotaknil pa se je tudi gestapovskih metod v boju proti partizanom. Pri tem je gledal novince, češ, ali ni tudi njih poslal gestapo. Popoldan je prišla h Kosu še sekretarka SKOJ Bračićeve brigade Anica Škarja-Špela, ki seje zanimala, kaj nameravajo storiti, da bi med novinci odkrili morebitne gestapovske agente.

V noči na 17. maree sta se bataljona Bračićeve brigade premaknila v Javorje. Takoj po prihodu ob dveh ponoči so novince razorožili, jih priprli in jih po kratkih zaslišanjih pred svitom postrelili. Borcem so pojasnili, da je šio za gestapovsko zaroto, ki je imela namen uničiti partizanska poveljstva. Zarotniki naj bi imeli s seboj pol kilograma strupa arzenika. Z njim bi lahko zastrupili 5000 ljudi. Vrinjenci naj bi na pohodu puščali za kolono smrekove vejice, ki bi Nemcem odkrivala smer premika brigade. Imeli naj bi tudi šifre in druge tajne znake za pošiljanje poročil. Te reči naj bi na zaslišanju, ki ga je spremljalo nasilje, povedal Rudolf Črešnik iz Podgorja. Črešnik je tudi priznal, da gaje za zločinske naloge gestapa pridobil Adolf Marošek, r. 1921, kovač iz Podgorja 41, ki mu je tudi dal arzenik, zraven pa še notes z nekakšno matrico, ki naj bi mu služila za šifriranje, in razpoznavni prstan za povezovanje z drugimi sedmimi gestapovci. Te bi moral Črešnik šele organizirati. Njihova imena niso v medvojnih dokumentih nikjer navedena, nikjer pa tudi ni zapisnikov o njihovem zaslišanju. To zmoto je z obžalovanjem v povojnih letih priznal takratni komandant Tomšičeve brigade narodni heroj Ivan Kovačič-Efenka. Efenka navaja, da so zapadli vplivu psihoze, ki je prihajala iz štaba Zidanškove brigade.³⁵

Tehtno oblikovano besedilo Francija Strleta o ustreljenih sedmih novincih, poprej skrivačih, želimo dopolniti z nekaterimi dodatnimi viri. Jože Jakič-Dušan, takratni komandant 1. bataljona Bračićeve brigade, piše v pričevanjih: »Ko smo šli

16. marca 1944 iz ekonomske akcije iz doline, smo videli, da nekdo meče vejice. Osebnost sem videi borca, ki je imel v rokah nalomljene vejice in jih je odmetaval. Pozneje smo pri

njem našli v podlogi jopiča strup. Naš zdravnik ali nekdo drug je dejal, da bi manjša količina tega strupa zadostovala za večje število smrtnih žrtev.« Jakič dalje navaja, da je vrinjence poslal neki kovač, da so jih zasliševali štiri, ustrelili pa tri.³⁶

Štefan Požar, marca 1944 mitraljezec in vodnik v 1. bataljonu Bračičeve brigade, se spominja, da so šli 16. marca 1944 zvečer v preskrbovalno akcijo proti Kotljam. Vračali so se ponoči, in ko je kolona krenila z glavne ceste na kolovoz proti Javorju, je Požar, ki je bil v zaščitnici, opazil na odcepu v gazi smrekovo vejico. To je takoj povedal Rudolfu Buncu, namestniku komandanta 1. bataljona Bračičeve brigade. Skupaj sta pohitela ob koloni in prišla do novinca, ki je nosil na ramenih vrečo moke, v roki pa je imel še nekaj nalomljenih vejic. V Javorju so ga prijeli in ga med zaslišanjem tudi pretepali. V takih razmerah je povedal še za druge novince — vrinjence. Pri njem naj bi našli strup arzenik. Po zaslišanjih so po Požarjevih spominih ustrelili sedem osumljencev.³⁷

Tone Gašper, borec Bračičeve brigade, je izjavil, da je šel s tremi soborci od Goloba iz Legna na Uršljo goro h Godcu.

V Podgorju se jim je pridružilo pet novincev, namenjenih v partizane. Zvečer je Bračičeva krenila v Javorje. V šoli so novince zasliševali zaradi vejic, ki naj bi jih nameščali na križiščih od Godca do Javorja. Takrat so povedali, da so pri »glavnem« našli pol kilograma strupa. Našli naj bi tudi molitvenike, prstane, rožne vence. Ti predmeti naj bi služili za medsebojno spoznavanje vrinjencev. Navedenih pet naj bi poslal Adolf Marošek. Po prebrani obsodbi pred strojem so vse ustrelili.³⁸

S skrivači iz Razborja in Podgorja sta se od konca leta 1943 in v začetku 1944 ukvarjali tudi VOS (Varnostno obveščevalna služba) in OZNA (Oddelek za zaščito naroda). Ugotovili so, da gre za skupino dopustnikov iz nemške vojske, ki se tja nočejo več vrniti, in za posameznike, ki nočejo iti ne v partizane in ne v nemško vojsko. Da ne bi skrivači pričeli delati za okupatorja, so jih sklenili po navodilih okrajnega odbora OF mobilizirati v NOV. Tako jih je pripeljal v Bračičevo brigado kurir Jože Libnik. Ker so se nekateri skrivači shajali z Adolfom Maroškom,³⁹ gestapovskim sodelavcem, so organi

OZNE sumili, da so tudi oni povezani z gestapom v Slovenj Gradcu. Toda to so bila le ugibanja. Jože Korošec-Vido, takratni raziskovalec OZNE za to zadevo, dvomi, da bi bilo vseh sedem ustreljenih povezanih z gestapom. Poudarja, da je več družin, iz katerih so bili ustreljeni, sodelovalo s partizani. Korošec navaja, da mu je Marošek govoril o domačih skrivačih, ko sta bila še skupaj v Pohorski brigadi. Korošec sodi, da so bili vsi ustreljeni žrtve Adolfa Maroška, ki si je reševal življenje pri gestapovcih tako, da je obljubil pridobiti skrivače za vrinjence gestapa v brigadi. Korošec končuje, da je bil pozneje na Graški gori sestanek grupe VOS, na katerem je prisotne seznanil s to stvarjo pomočnik političnega komisarja 14. divizije Matevž Hace. Povedal je, da so skupino skrivačev z območja Podgorje-Razbor postrelili, ker so pri njih odkrili dokaze o sodelovanju z gestapom.⁴⁰

Število ustreljenih je v spominskih izjavah različno. Do razlik prihaja tudi zato, ker so nekaj novincev dobili v 1. bataljonu Bračičeve in nekaj v 3. bataljonu Tomšičeve brigade. O sedmih ustreljenih govorita Strle in Korošec. Strle navaja podatke iz poročila štaba 14. divizije z dne 25. marca 1944 in iz dnevnika Nandeta Sedeja. Korošcevi podatki pa temeljijo na medvojni raziskavi OZNE, ki jo je vodil Korošec s sodelavci kot domačin iz Podgorja. Ugotovimo lahko, da ustrelitev sedmih novincev ni bila dovolj utemeljena. Tudi če ne upoštevamo neprepričljivih podatkov o strupu, vejicah, prstanih, molitvenikih, o šifrah, rožnih vencih, pa ostaja Rudolf Črešnik in morda še nekaj skrivačev, ki so se sestajali z Maroškom. Za Maroška je dokazano, da je sodeloval z gestapom in je leta 1945 zbežal v Avstrijo, kjer še sedaj živi. Bolj smotno bi bilo vse zaslišati, jih resno opozoriti na skrivaštvo, na povezave s Črešnikom in Maroškom, nato pa jih poslati v razne enote.

Štab Bračičeve brigade je vsekakor nasedel sugestijam štaba Zidanškove brigade o »veliki« nevarnosti, ki jo predstavljajo vrinjenci, gestapovski agenti in plavogardisti. Štabu Bračičeve brigade lahko očitamo, da je storil napako in se je prenačil. V Bračičevi brigadi seje to zgodilo enkrat, v Pohorskem odredu in v Pohorski brigadi pa večkrat: brez materialnih dokazov so ustrelili več posameznikov in skupinic. Očita-

li so jim plavogardizem in deio za gestapo. Oba primera imata še nekaj skupnega. Ko so pohorski partizani od avgusta 1943 in zlasti od ustanovitve Zidanškove (Pohorske) brigade v začetku januarja 1944 najbolj potrebovali večji priliv novincev, so novince s pretirano vnemo pri iskanju in preganjanju »sumljivih« sovražnih elementov odbijali. Zaradi takšnega sumničenja v skoraj vsakega novince in v mnoge stare borce so se pohorski partizani kar sami izolirali za približno osem mesecev. Nevarnosti, da ne bodo dobivali novincev, so se vodstva brigad 14. divizije zavedla kmalu po opisanem primeru. Tudi Bračičeva brigada je morala v obdobju po nemški ofenzivi zastaviti vse sile za množično mobilizacijo novih borcev.⁴¹

Bračičeva brigada je ostala na Javorju dva dni. Zvečer

17. marca so šle njene enote v Črno na Koroškem po živež. Naslednji dan 18. marca je prišlo do nepričakovanega mitralješkega obstreljevanja. Enote so se naglo razporedile na položaje. Vendar so kmalu ugotovili, da je šlo za nesporazum med krožno patruljo 3. bataljona Tomšičeve brigade in prihajajočo enoto Šerčerjeve brigade. Obstreljevanje se je končalo brez žrtev.

Začasno sestavljeni Bračičeva in Šerčerjeva brigada sta deiovali sedem dni ločeno. Snidenje je bilo 18. marca 1944 v Javorju. Od tod so štirje bataljoni pod vodstvom dveh začasnih brigadnih štabov in operativnega štaba 14. divizije krenili

18. marca zvečer proti Štaknam. Gozdna pot je bila naporna. Nihče je še ni pregazil, snega je bilo več kot meter. Tudi noč je pripomogla k težavam. Pravo smer je zgrešil celo domači vodnik, ki je pripeljal 3. bataljon Tomšičeve brigade do kmeta Štakneta nad Belimi Vodami po mnogo daljši in utrudljivi poti. Zaradi tega se je vodnik prestrašil, da bo moral ostati med partizani, kot se je z njim pošalil komandant bataljona Tomšičeve brigade Ignac Horvat-Imre. V trenutku njihove nepazljivosti je zbežal in odnesel tudi sanitetno torbo, ki so mu jo dali, da jo je nosil na pohodu. Naslednji dan 19. marca so borci doživeli presenečenje. Na bližnji Smrekovec se je zrušila ameriška poškodovana letéča trdnjava. S številnimi bombniki je poletela iz južne Italije v napad na industrijske objekte na avstrijskem območju. Iz poškodovane trdnjave se

je pet letalcev spustilo na območje Topolšice, eden pa je pristal blizu Bračičeve brigade na Štaknečem vrhu. Četni komandir Tone Gregorič-Jakec je pohitel s soborci reševat zavezniškega letalca. Ta seje reševalcev najprej ustrašil, misleč, da je prišel v roke sovražnikom. Toda ko je občutil prijateljski odnos in opazil na kapah rdeče peterokrake zvezde, je ves srečen spregovoril: »Tito, Tito?« ter se počasi podal z njimi do kmeta Štakneta. Poslali so po dr. Žiga Červinka, ki je znal angleško, in po patruljo, da bi resila še pet padalcev. Še vedno nekoliko zadržanemu in nezaupljivemu seržantu Paulu Johnsonu iz New Yorka je odleglo, ko je spregovoril v svojem jeziku z dr. Žigom Červinkom. Izvedel je, da je rešen in da ga bodo poslali nazaj v njegovo bazo. Take sreče pa ni imelo ostalih pet letalcev, ki so jih pri Topolšici zajeli nemški orožniki.⁴²

Nedelja 19. marca je bila zanimiva tudi zaradi poročila, ki gaje napisal svojeročno Glavnemu štabu NOV in POS major Ivan Kovačič-Efenka. Naslovniku so ga oddali člani Zidanškove brigade, ki so šli na vojaški tečaj v Belo krajino. To poročilo je pomembno za ugotavljanje številčnih podatkov o operativni skupini 14. divizije, ki se v uradnih in neuradnih virih nekoliko razlikujejo.

Navajamo kratek povzetek: Dne 19. marca 1944 je bilo v 1. bataljonu Bračičeve, 3. bataljonu Tomšičeve, 2. in 3. bataljonu Šercerjeve brigade ter v operativnem štabu in začasnih štabih Bračičeve ter Šercerjeve brigade 296 borcev in starešin. Oboroženi so bili vsi. Poleg pušk, brzostrelk, pištol in bomb so imeli 4 težke mitraljeze ter 28 puškomitraljezov.

S pomočjo števila 296 borcev lahko ugotovimo število borcev štirih bataljonov, ki so se prebili s Paškega Kozjaka

18. februarja na Pohorje. Ko odštejemo pet novincev, tri borce iz Zidanškove brigade, ki so bili dodeljeni kot domačini — poznavalci terena, in tako imenovano Gedževo ali Hacetovo skupino, ki je prišla na Pohorje z Mozirske planine, skupaj 23 starešin in spremljevalcev, dobimo število 265 borcev, ki so se rešili na Pohorje. Dodajmo še ugotovitev Francija Strleta, da je 3. bataljon Tomšičeve štel 19. marca 1944. leta 62 borcev in starešin.⁴³

Še vedno smo pri 19. marcu, ko je prišlo do več pomembnih dogodkov. Ta dan je patrolja 3. bataljona Tomšičeve pri Sv. Florjanu pri Šoštanju naletela na sled štabu 14. divizije, ko se je z deli Bračičeve in Šercerjeve brigade pomikal z Moravškega proti Graški gori. Ta skupina se je 10. marca premaknila iz Mačkinega Kota čez sedlo Kunšperk v Podvolavljek. Naslednji večer je bila pri Spodnjem in Zgornjem Klinarju. Dne 12. marca ponoči je pri Grvoju prešla Savinjo in potem en dan počivala pri Jamniku ter Dežniku, 13. marca je bila v naselju Mrzli Vrh, 14. marca pri Visočniku in Kumpečniku, 15. marca na Golteh in v Radegundi, kjer se je zadrževala do 16. marca zvečer. Od tod je šla k Sv. Florjanu pri Šoštanju. Tu je počivala skoraj tri dni. Zvečer 19. marca je krenila v Ravne pri Šoštanju. Še isti večer so šli iz Štaka k štabu

14. divizije v Ravne štab operativne skupine, Bračičeve in Šercerjeve brigade, 1. bataljon Bračičeve ter 2. in 3. bataljon Šercerjeve brigade. Tu so se zadrževali do mraka 21. marca, medtem ko je ostal 3. bataljon Tomšičeve brigade pri kmetu Štaknetu do 25. marca 1944.⁴⁴

V drugi polovici marca so dobivali Nemci čedalje več poročil o partizanskih enotah na območju Šoštanja. Dne 19. marca zvečer je opravila ena od enot 14. divizije uspešno rekvizicijo v Topolšici. Iz gasilskega doma so partizani odnesli več uniform in drugih stvari ter izpraznili trgovino.⁴⁵

Kopija štampljke štaba 14. divizije

Preureditev enot 14. divizije v Zgornjih Završah

Pred 14. divizijo je bila pomembna naloga: osredotočenje in preureditev enot, kar je veljalo predvsem za Bračičevo in Šercerjevo brigado. To je bilo po ofenzivi spodbudnejše obdobje, ko so brigade Štirinajste najhujšo krizo že preživele. Sodelovanje terenskih političnih organizacij z enotami 14. divizije je bilo uspešno. Spomnimo naj, da sta štaba 4. operativne cone in 14. divizije 5. marca 1944 pozvala Okrožni komite KPS za šaleško-mislinjsko okrožje, naj poskrbi za ranjene, onemogle in izgubljene borce 14. divizije, jih spravi na varno, jim nudi zdravniško pomoč, jih prehrani, oskrbi z obutvijo in obleko. Opozarjali so, da bo okupator skušal izgube 14. divizije izrabiti za kampanjo proti narodnoosvobodilni vojski. Zato je treba začeti popularizirati 14. divizijo in ljudem prikazati, kakšen pomen so imeli boji in žrtve Štirinajste za Štajersko. Štaba sta v pismu poudarila prepričanje, da bodo politični forumi oziroma aktivisti s požrtvovalnostjo, lastno komunistom, izkoristili vse možnosti, »da se divizija zopet ojači, utrdi in stabilizira na Štajerskem«. To se je v bližnji prihodnosti tudi uresničilo. Ob koncu februarja in v začetku marca je bilo veliko akcij. Enote divizije so se koncentrirale in so bile pripravljene za preureditev.⁴⁶

Ravne nad Šoštanjem so enote 14. divizije zapustile zvečer 21. marca. Bračičeva brigada se je po premiku čez Plešivec razmestila v Št. Vidu nad Valdekom (sedaj Srednje Završe), Šercerjeva je imela določeno zbirališče pri Klančniku v Zgornjih Završah. Štab divizije se je nastanil na območju Graške gore. V noči na 22. maree je še pred zborom Šercerjeve brigade njen štab pri Zalesniku nad Zavodnjami odbral skupino petdesetih borcev, s katerimi je šel zaseč zdravila, orožje, vojaško opremo, perilo, obutev in drugo blago v zdravilišče Topolšica. Po izredno uspeli akciji (tudi zaradi sodelovanja partizanom naklonjenega osebja) je prišla dopoldne 22. marca tudi ta skupina h Klančniku. Nemci na to drzno akcijo niso odgovorili, četudi je bila v Šoštanju močna postoj-

janka 2. čete policijskega bataljona Cholm. Sodimo, da jih je okrepljena partizanska dejavnost nekoliko zmedla in prestrašila. To sklepamo tudi iz poročila orožniške postaje v Šoštanju z dne 21. marca 1944, da partizani povsem obvladujejo njeno območje.

Čeprav so potekale priprave za preoblikovanje divizije, je šla ena njenih enot tudi naslednjo noč (na 23. maree) rekvirirat v Šmartno pri Velenju. Tu je bilo višje oskrbnništvo pooblaščenca državnega komisarja za utrjevanje nemštva. Borci so zaplenili veliko živil in oblek, dve kravi, tri konje, 5000 RM in nekaj orožja. Nemci so poročali, daje v akciji sodelovalo sto partizanov. Višjemu oskrbniku so partizani ukazali, da mora v osmih dneh izginiti.⁴⁷

S prihodom štaba 14. divizije na Graško goro in z osredotočenjem njenih enot na območju Završ 22. marca 1944 so prenehali deiovati začasni štabi operativne skupine 14. divizije ter Bračičeve in Šercerjeve brigade. V štabih so tekli še zadnji dogovori o preureditvi brigad 14. divizije.

V skladu z odredbo štaba 14. divizije z dne 22. marca 1944, ki je bil pri Bračičevi v Zg. Završah, naj bi imela vsaka brigada zaradi velikih človeških izgub, oborožitve in opreme samo po dva bataljona, bataljon pa po dve četi. S to odredbo so bili nekoliko izpopolnjeni in spremenjeni štabi brigad, večje spremembe pa so bile potrebne po bataljonih in četah.⁴⁸

Tomšičeva brigada se ni udeležila preoblikovanja brigad na Graški gori. V tem času se je zadrževala v bojih in pohodih s Šlandrovo brigado na Moravškem in Tuhinjskem. Kljub dogovoru, da bo imela vsaka brigada po dva bataljona, je Tomšičeva brigada obdržala vse tri bataljone. Tretji bataljon Tomšičeve je krenil pod vodstvom Ivana Kovačiča-Efenke in Toneta Turnherja zvečer 25. marca 1944 od Štakneta svoji brigadi naproti. Z njimi je bil tudi vodja divizijskega političnega oddelka Dragomir Benčič-Brkin. Po pohodu z več uspešnimi vojaškimi in ekonomskimi akcijami je prišlo

30. marca 1944 pri Čevniku na območju Raven pri Sovinji Peči do prisrčnega srečanja z 2. bataljonom Tomšičeve, potem pa še s 1. bataljonom in z delom štaba brigade. Tako je bilo po enainštiridesetih dneh konec ločenega bojnega delovanja 3. bataljona. Delno preureditev brigade so potem opra-

Dragomir Benčič-Brkin, narodni heroj, politični komisar Bračičeve brigade (od 5. 12. 1943 do 3. 1. 1944), Tone Turnher, namestnik političnega komisarja Bračičeve brigade (od 3. 1. do 22. 3. 1944)

vili v Sovinji Peči pri Črnivcu, popolnejšo pa 1. aprila 1944 v Mačkinem Kotu pod Lepenatko.⁴⁹

Osredotočenje enot na Graški gori je bila priložnost za počitek borcev, vojaško urejanje in politično delo. Štab 14. divizije je v svojih navodilih z dne 23. marca spomnil Šercerjevo brigado na okrožnico, ki stajo verjetno prejeli tudi drugi

dve brigadi o krepitvi politične dejavnosti na terenu, in poudaril, da se je treba zahtev držati, ter nadaljeval: »Bodite čim aktivnejši in izrabite vsako priliko za razgovore, konference in mitinge med prebivalstvom. Trinajsta SNOB je imela zelo uspel miting v St. Vidu (nad Valdekom). Na mitingu so bili ljudje zelo zainteresirani za našo narodnoosvobodilno borbo in so na mitingu z navdušenjem sprejemali vsa izlaganja«. ⁵⁰

O uspelem mitingu Bračičeve brigade 22. marca v Št. Vidu, ki se ga je udeležilo petdeset domačinov, je 25. marca poročal tudi divizijski partijski svet ter navedel, da je bilo potrebno domačine zbrati na silo. »Ko pa so čuli našo besedo in našo pesem, so se navdušili za našo stvar in odšli z mitinga s popolnoma drugačnimi pogledi na nas in našo vojsko.« Zanimiva je ugotovitev divizijskega partijskega sveta, da so premožnejši kmetje na območjih, kjer so se premikali, najbolj zavedni, naklonjeni narodnoosvobodilnemu boju, mnogi da so celo aktivisti, medtem ko je uspelo Hitlerju proletariat in polproletariat z markami precej zavesti. ⁵¹

Miting v Št. Vidu je pomenil prijetno sprostitev v hudih vojnih dneh za borce in za prebivalstvo. Miting je pomenil prehod v množični in okrepljeni narodnoosvobodilni boj. Na Graški gori se je zgodilo nekaj pomembnega.

Pozno ponoči 22. marca so v štabih tudi pisno pripravili vse potrebno za preureditev brigad. Dne 23. marca je bil zbor brigad, na katerem so sporočili preoblikovanje enot 14. divizije in vse spremembe, ki so s tem nastale. ⁵² O preoblikovanju 14. divizije je 8. aprila poročal štab 4. operativne cone Glavnemu štabu NOV in POS, daje bila izvedena 23. marca, da ima vsaka od treh brigad po dva bataljona, ti pa po dve četi, moštvo je razdeljeno enakomerno na vse tri brigade. Poročilo navaja, da je številčno stanje divizije sedaj tako:

1. SNOUB 210, 2. SNOUB 178, 13. SNOB 135, štab divizije 33, skupaj 548 borcev in starešin. Oborožitev: 2 lahka minometa, 3 težki mitraljezi, 32 puškomitraljezov, 322 pušk in 55 brzostrelk.

Štab cone je menil, da je številčno stanje, ki mu ga je poslal štab 14. divizije premajhno, sklicujoč se na to, da mu je poslala Tomšičeva brigada precej večje svoje številčno stanje, to pa zato ker se je medtem že okrepila z novinci. Štab cone

je še sporočal, da mu je poslal štab 14. divizije naslednji prikaz sprememb številčnega stanja divizije:

Ob koncu poročila štaba 4. operativne cone z dne 8. aprila 1944 je tudi pregled o tem, koliko orožja in streliva je cona razdelila svojim enotam. Tako je Bračičeva brigada prejela 30 pušk, težki mitraljez, lahki minomet, protitankovsko puško s strelivom in minami za vse orožje. Toliko je prejela tudi Tomšičeva brigada. S preostalim težkim orožjem, ki ga je imela cona še v skladišču, je sklenila okrepiti predvsem 14. divizijo, Šlandrovo in Zidanškovo brigado.⁵⁴

Kopija štampljke štaba brigade

Preurejena Bračičeva brigada z dvema bataljonoma ali s štirimi četami je štela 135 borcev in starešin. Bračičeva brigada je imela v ofenzivi največje izgube. Zato je njeno številčno

moč ob preoblikovanju nekoliko okrepila, kot navaja Milan Guček, kompletna strelska četa s komandirjem poročnikom Borisom Bitencem-Bojanom iz Šercerjeve brigade. Toda pripomniti je treba, da je ta četa po izjavi Jožeta Antončiča-Toma, ki je prišel z njo, štela le 12 borcev, medtem ko navajata Peter Samsa 15, Miha Butara-Aleks pa približno 20 borcev. Torej lahko govorimo, daje Bračičeva pridobila iz Šercerjeve le kadrovsko jedro za bodočo partizansko četo. V takratnih razmerah je bila tudi ta pomoč upoštevanja vredna okrepitev.⁵⁵

Glede številčnega stanja 135 borcev Bračičeve brigade po preureditvi moramo pripomniti, da je nekoliko prenizko. To je pripomba Francija Strleta in tudi naša. Oba domnevava, da se do 23. marca še ni priključil brigadi komandant 2. bataljona Dušan Remih-Duško s svojo skupino, ki je štela 23 borcev. O tej skupini, ki je bila s Tomšičevo brigado, je nazadnje pisal v dnevnih zapisih 7. in 13. marca 1944 Vlado Mišica-Miha, politični komisar Tomšičeve brigade.⁵⁶

Štab brigade so po Završah sestavljali komandant kapetan Franc Bobnar-Gedžo in namestnik komandanta poročnik Vinko Simončič-Gašper, politični komisar Ivan Dolničar-Janošik, ki je prišel iz Tomšičeve brigade, kjer je bil namestnik političnega komisarja brigade, Gavriilo Ilić-Gašo, namestnik političnega komisarja brigade, prišel je iz Šercerjeve brigade s položaja namestnika političnega komisarja 3. bataljona, operativni oficir brigade poročnik Jože Jakič-Dušan, prej komandant 1. bataljona Bračičeve brigade⁵⁷ in dotedanji šef obveščevalnega centra Herman Slamič-Urh⁵⁸. V širšem štabu sta bila sanitetni referent medicinec Vlado Kravos, ki je prišel iz Šercerjeve brigade, in dotedanji intendant Franc Vesel⁵⁹. Sekretarica ZKM (SKOJ) je bila še naprej Anica Škarja-Špela⁶⁰. Kulturniške naloge je opravljal Rudolf Jelatić, ki je bil kulturnik že v brigadi.⁶¹ Dotedanji namestnik političnega komisarja Bračičeve brigade Tone Turnher-Tonček je bil premeščen v Tomšičevo brigado na enako dolžnost, bil pa je imenovan še za sekretarja partijskega komiteja 14. divizije.⁶² Iz Bračičeve brigade je šel v začetku marca 1944 na teren tudi njen sanitetni referent dr. Ivan Kopač-Pavček zaradi iskanja, reševanja in zdravljenja ranjenih in bolnih. V brigado se ni več

Franc Bobnar-Gedžo, komandant brigade, in Vinko Simončič-Gašper, namestnik komandanta brigade, narodni heroji; posnetek iz leta 1944

vrnil, ker je organiziral na zahodnem Pohorju gradnjo in delovanje bolnišnic, imenovanih Sektor Pl.⁶³ Za komandanta 1. bataljona je bil začasno postavljen poročnik Jože Jakič-Dušan. To dolžnost je opravljal le kratek čas, do prihoda Dušana Remiha-Duška, komandanta 2. bataljona Bračičeve brigade, ki se je priključil brigadi verjetno kmalu po preureditvi Štirinajste.⁶⁴ Namestnik komandanta je postal poročnik Rudolf Bune, ki je to funkcijo opravljal že poprej v istem bataljonu. Politični komisar Jože Jakoš-Školski je prišel iz Šercerjeve brigade. Namestnik političnega komisarja Edo Kokalj je bil dotlej namestnik političnega komisarja 2. bataljona Bračičeve brigade. Za komandanta 2. bataljona je bil imenovan Lojze Majetič, dotlej namestnik komandanta tega bataljona,⁶⁵ za namestnika komandanta Bogomir Krenčič-Bogo, dotlej komandant 3. bataljona, za političnega komisarja Jože Počkar, dotlej politični komisar 3. bataljona, za namestnika komisarja Marko Kukec-Rok.⁶⁶

Ob preureditvi Štirinajste v Završah lahko ugotovimo, da je divizija pričela pisati novo poglavje svoje bojne poti. Krizo

je še prebolevala, vendar je njena nova organiziranost obetala, da bo kmalu spet zasijala kot v času svojih uspehov. V vojaškem in političnem pogledu je bilo pomembno, da je divizija spet pričela delovati kot celota, uspešno sodelovati z Zidanškovo in Šlandrovo brigado ter s teritorialnimi enotami. Njene naloge so bile čim hitrejši izpopolnjevanje brigad z novimi borci, z drugimi enotami 4. operativne cone povečati vojaško dejavnost, razširiti sodelovanje s političnimi organizacijami na terenu in s prebivalstvom.⁶⁷

Dejstvo, da je divizija zopet predstavljala najmočnejšo vojaško silo na območju 4. operativne cone, je bilo pomembno tudi za uspešnejši razvoj Zidanškove in Šlandrove brigade in drugih enot 4. operativne cone. V bojih proti številčno mnogo močnejšim sovražnikovim enotam te enote na zelo obsežnem ozemlju cone niso bile več osamljene. Sovražnik jih je doslej z občasnimi koncentracijami svojih sil napadal, preganjal ali uničeval posamično. Sedaj pa se je začelo obdobje sovražnikove taktike obrambnih bojov in občasnih hajk⁶⁸

Za uspešnejše delovanje narodnoosvobodilnega boja na terenu je štab 14. divizije izdal 23. marca 1944 »NAZNANILLO VSEM SLOVENCEM IN SLOVENKAM SPODNJE ŠTAJERSKE«. V njem je prepovedal prehajanje prebivalstva brez partizanskih dovolilnic z območij, ki so jih obvladovale partizanske enote, na območja pod oblastjo okupatorskih oboroženih sil. Prepovedal je javljanje prisotnosti in premike partizanskih enot okupatorju, kar so doslej dopuščale enote pohorskih in koroških partizanov. Prepovedal je tudi prijavljanje zavezniških vojakov, ki se rešujejo kot padalci na naših terenih ter poudaril, da jih je treba obravnavati kot vojake zavezniških in prijateljskih narodov, da jim mora prebivalstvo nuditi pomoč in jih čimprej pripeljati do partizanov.

Zadnja točka prepoveduje sečnjo v gozdovih, oskrbo krajev pod okupatorjevo kontrolo z drvami, gradbenim in s tehničnim lesom. Ob koncu vsake od štirih točk je opozorilo, da bodo proti kršiteljem posameznih prepovedi ukrepali po obstoječih slovenskih vojaških zakonih. »Naznanilo« sta podpisala komandant major Jože Klajnšek in politični komisar Stane Dobovičnik.⁶⁹

Štab 4. operativne cone je poslal štabu 14. divizije 28. marca 1944 povelje, v katerem je med drugim navedeno: »Glavni štab nareja, da se divizija takoj zbere in uredi in da z vsemi silami začne z ofenzivo, ker 9. korpus izvaja na svojem sektorju ofenzivne operacije.« Štab cone je napovedoval priprave za napade na postojanke s čiščenjem območij v Zgornji Savinjski dolini z enotami 14. divizije in Šlandrove brigade ter ukazal, naj se zato Šercerjeva in Bračičeva brigada osredotočita na območjih Sv. Radegunde, Šmihela, Sv. Križa in Belih Vod, Tomšičeva brigada pa naj bi bila še naprej v Tuhinjski dolini. Naloge Bračičeve in Šercerjeve brigade so bile: napadi na sovražnikove kolone in patrulje v dolini Savinje, rušenje proge Šmartno ob Paki-Šoštanj-Velenje, napadanje manjših postojank ter okrepljena mobilizacija. V povelju je bilo poudarjeno, da morajo začeti z akcijami takoj ter se izkazati s kar največjo ofenzivnostjo.

Štab cone je obljubil, da bo v nekaj dneh poslal 14. diviziji okrog sto pušk, štiri težke mitraljeze, tri lahke minomete in štiri protitankovske puške ter večje količine vseh vrst streliva, pozneje pa še drugo orožje in strelivo, ko ga bodo prejeli od Glavnega štaba. Štab cone je negodoval zaradi slabih zvez prek kurirskih postaj. Zahteval je, naj štab divizije vzpostavi z njim vsakodnevno lastno kurirsko zvezo prek Tomšičeve brigade, s katero je bil v redni povezavi.⁷⁰ Prenos partizanske pošte se je marca izboljševal, vendar so dostave zaradi raznih težav še zamujale. To zgovorno potrjuje tudi vsebina tega dopisa. V času poročanja o preureditvi divizije conski in Glavni štab še ništa bila obveščena.

Da bi izboljšal delo, je poslal štab 14. divizije 25. marca

1944 vsem brigadnim štabom in komandirjem kurirskih postaj okrožnico, v kateri jih seznaja, da ustanavlja vojaške postaje (karavle) z označbami 1/1 na Graški gori, 1/2 pri Belih Vodah, 1/3 pri Sv. Radegundi. Za komandirje je imenoval Vilka Kosa, Ivana Lamovška in Stanka Jenčiča ter jim ukazal, da začnejo takoj graditi primerne zemljanke. Poleg obsežnih navodil za delovanje in varnost kurirskih postaj so določili tudi povezave novih treh postaj. Naloga vojaške postaje 1/1 je bila pričeti z redno povezavo s TV 32, 1/2 s TV 23 in 1/3 s TV 22.⁷¹

V noči na 24. maree se je Bračičeva brigada s štabom 14. divizije premaknila z območja Graške gore na območje Sv. Danijela v Razbor, Šercerjeva brigada pa na Paški Kozjak. Naloge Šercerjeve brigade so bile zbrati ranjence na Paškem Kozjaku, izkopati skrito orožje z opremo in izvesti akcijo na progi Velenje — Slovenj Gradec.

Prvi bataljon Bračičeve brigade je šel 24. marca v zasedo. Čakal je vlak na progi Velenje — Slovenj Gradec in vojaške tovornjake na cesti Dovže — Mislinja. Ker pa je pred Bračičevo brigado na železniški progi izvedla akcijo že Šercerjeva brigada, ni bilo ne vlaka ne tovornjakov. Toda četa Bračičeve brigade je kljub temu uničila telefonske naprave na železniški postaji v Dovžah in zažgala postajo. Medtem se je zbralo na postaji okrog petdeset civilistov, katerim so partizani pojasnjevali narodnoosvobodilni boj. Prebivalci so bili navdušeni, da so partizani podnevi v dolini. V času akcije se je odpeljalo iz Slovenj Gradca pet tovornjakov vojaštva. Ko so videli gorečo železniško postajo, so se vrnil v Slovenj Gradec. Domačini so jih tudi prestrašili z novico, da je v dolini ogromno partizanov.⁷²

Pri Sv. Danijelu je Bračičeva brigada 25. marca organizirala miting. Prepevali so partizanske in narodne pesmi. Mitinga se je udeležilo okrog 60 ljudi. O narodnoosvobodilnem boju jim je govoril politični komisar 14. divizije Stane Dobovičnik-Krt.⁷³

Od 26. na 27. maree je bila brigada na kmetiji Jožeta Sevnikaarja pd. Zalesnika nad Zavodnjami. Proti večeru je šla v Zavodnje, kjer so jo vaščani z veseljem sprejeli in jo po hišah nahranili. V vasi je brigada priredila 28. marca miting, ki so se ga udeležili vsi vaščani z župnikom Rožmanom, partizanskim sodelavcem. Pevski zbor, sestavljen iz brigade in borcev pri štabu divizije, je pel partizanske in narodne pesmi. Govoril je politični komisar divizije Stane Dobovičnik-Krt.

Žrtve v Topolšici

Uspešne rekvizicije enot 14. divizije v Topolšici so postale priljubljene in pogoste. Tako so 29. marca spet sestavili v Zavodnjah skupino za rekvizicijo, s katero je šel na zavaravanje in izpeljavo akcije 1. bataljon Bračičeve brigade s komandantom Jožetom Jakičem-Dušanom. S skupino so šli Tone Vidmar-Luka, namestnik komandanta divizije, Stane Dobovičnik-Krt, politični komisar divizije, divizijski zdravnik dr. Milan Červinka-Žiga in vodja obveščevalnega centra (OC) Bračičeve brigade Herman Slamič-Urh. Partizani so to noč gospodarili po Topolšici. Izpraznili so trgovini Kovač blizu zdravilišča in Lukman nasproti gasilskega doma. Iz zdravilišča za pljučne bolnike so odpeljali veliko sanitetnega materiala, živeža in drugega blaga. Na zdraviliški ekonomiji, imenovani po nekdanji kmetiji Ocepek, so zaplenili okoli 25 prašičev, ki so jih s pomočjo kmetov odpeljali z umikajočo se kolono v Bele Vode. Člani štaba 14. divizije so ob obhodu zdraviliških objektov bolnikom in zdraviliškemu osebju, ki jim je bilo naklonjeno, pojasnjevali cilje narodnoosvobodilnega boja. Večina partizanov se je iz Topolšice umaknila do jutra. Ostala je še zaščitnica s Tonetom Vidmarjem-Luko, Hermanom Slamičem-Urhom in Stanetom Dobovičnikom-Krtom. Nemci so zjutraj 30. marca izvedeli, da so partizani zopet v Topolšici. Zbrali so sile, ki so jih imeli v Šoštanju: 61 policistov, 40 vermanov in 2 orožnika, skupaj 103 moške, ter krenili v hajko. Pred Topolšico so se razdelili v dve koloni. Prvo, ki je prihajala od gasilskega doma proti zdravilišču, so pričeli partizani obstreljevati od Ocepka. Pod Sv. Florjanom je bila druga sovražnikova kolona. Do spopada je prišlo s prvo nemško skupino na prostoru med Ocepkom in kmetijo Ivana Delopsta, pd. Pušnika, partizanskega sodelavca. Bilo je ob svitu okoli sedme ure. Ker so bili Nemci v veliki premoči, se je zaščitnica med streljanjem začela počasi umikati. Pri Pušniku je bil med osmo in deveto uro zadnji spopad. Dr. Žiga, Luka, Urh in morda še kdo od vodilnih so se še pravi čas umaknili proti Belim Vodam, toda zaostal je komisar Krt s kurirjem, prej borcem Bračičeve brigade Antonom Novakom

in z nekaj borci.⁷⁴ Pri Pušnikovi hiši so Nemci ranili v nogo Antona Novaka. Ko se je umikal kakih 50 m južno pod hišo, so ga ujeli sovražniki iz kolone, ki je prišla iz jarka pod Sv. Florjanom. Novaka so pobili s puškinimi kopiti in ga pričeli zverinsko trpinčiti. Razrezali so mu lice, mu razparali trebuh, izvlekli črevesje. Nesrečnež je hudo trpel in v mukah kričal, dokler ni izdihnil. Ko so ujeli Novaka, je komisar Krt še streljal z nekaj zaostalimi borci po Nemcih in kričal: »Juriš na preklete Švabe!« Kmalu zatem je Krt na vzhodni strani hiše padel, zadet v vrat. Nemci so streljali še v klet, misleč, da so notri partizani. Tu so se skrili gospodar Ivan Delopst, žena, stara mati, devetletni Ivan in osem mesečna hčerka Ančka. Napadalcı so zalučali skozi okno bombo. Ranila je sinka Ivana ter oplazila staro mater. Gospodar je kričal in prosil, naj ne streljajo v klet, da so v njej otroci, žena, domači, da ni partizanov. Ko je hotel odpreti vrata, je priletela druga bomba ter ga ranila. Stopil je na prag in zopet prosil, naj ne streljajo. Toda Ivan Delopst se je zgrudil pod streli iz nemškega mitra-

V Topolšici so pri Delopstovi domačiji 30. 3. 1944 padli Stane Dobovičnik-Krt, politični komisar 14. divizije, njegov kurir iz Bračičeve brigade Anton Novak in gospodar Ivan Delopst

ljeza in od udarca s puškinim kopitom po glavi. Prvi Nemci, ki so prišli do njega, so ga še obrcali in psovali: »Na, na, tu imaš družino, bandit.« Sosedje so Delopsta odnesli v zdravilišče, kjer je po dveh urah umri. Zapustil je mater, ženo in pet otrok. Družina Delopst je še naprej sodelovala v osvobodilnem boju. Šestnajstletni sin Stanko je šel jeseni 1944 med partizane in je vojno preživel. Na padle žrtve in na okupatorjev zločin opozarja spominska plošča na obnovljeni Pušnikovi domačiji v Topolšici št. 109.

Popoldne 30. marca so prišli iz Šoštanja z zloglasnim gestapovskim šefom Hansom Berložnikom Nemci in fotografirali mrtvega Staneta Dobovičnika-Krta, ki je takrat še ležal pri Pušnikovi domačiji. Dobovičnika in njegovega zvestega spremljevalca Novaka iz Ribnice na Dolenjskem so domačini pokopali 50 m pod domačijo in jima postavili spomenik. Leta 1946 so svojci političnega komisarja 14. divizije pokopali v njegovi domači Vrhniki.⁷⁵

Štab divizije je o nesrečnem padcu Staneta Dobovičnika-Krta med drugim poročal, da se je komisar umikal z zaščitnico med bojem z nemško enoto, proti kateri je zaščitnica najprej »užgala«. Ko pa je prispela druga kolona Nemcev iz smeri Sv. Florjana, je ta udarila iznenada z boka po zaščitnici. Padla sta politični komisar divizije Krt ter mitraljezec (pravilno: kurir Anton Novak, op. M. F.). V poročilu je še navedeno, da ni bilo mogoče odnesti Dobovičnika, ker se je zaradi pomanjkanja streliva zaščitnica morala umakniti, glavni na partizanske kolone pa je bila že preveč oddaljena.

O padcu Dobovičnika je v mesečnem poročilu z dne 27. aprila 1944 poročal tudi komandant varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem Josef Vogt. Med drugim je navedel, da so pri padlem komisarju našli med več dokumenti tudi seznam vodilnih plavogardistov na Spodnjem Štajerskem in šifre za radijska poročila. Vogt je še navedel, da so lahko v zaseženih dokumentih prebrali, da ima 14. divizija sedaj (21. marca 1944) že 400 borcev. Za Bračičevo je imel podatke tudi za 21. maree, da šteje 102 borca (štab 15, 1. bataljon 50, 2. bataljon 37) ter da je oborožena z 42 puškami in 4 puškomitraljezi.⁷⁶

K.o so v štabu Bračičeve brigade 30. marca izvedeli za padec Staneta Dobovičnika-Krta in Antona Novaka, so zbrali skupino petnajstih komunistov, med katerimi so bili tudi komandirji, komisarji, politični delegati in drugi, ki naj bi ponoči komisarja in njegovega kurirja odnesli in ju pokopali na pokopališču. Toda Nemci so partizane skriti pričakovali in odprli po njih ogenj, ko so se približevali Pušnikovi domačiji.

Stane Dobovičnik-Krt (desno), politični komisar 14. divizije, in Mirko Bračič, narodni heroj, komandant 14. divizije; posneta 1943

Jože Telič-Brane, takratni komandir 1.čete 1. bataljona, navaja, da sta ob spopadu padla dva borca. Ker je bilo Nemcev preveč, so se morali umakniti.⁷⁷

Ko sta v štabu divizije v Belih Vodah komandant Jože Klanjšek-Vasja in sekretar političnega oddelka cone Matevž Hace zvedela za smrt Staneta Dobovičnika, sta bila pretrese-na. Hace je vzdihnil: »Prekleta neprevidnost!« Poročali so ji-ma, da se Dobovičnik ni odzval pozivom tovarišev, da se mo-ra zjutraj iz Topolšice umakniti. Ko je odšla enota Bračičeve brigade, naj bi se Dobovičnik ustavil nad kmetijo nad Topol-šico, čakal Nemce, in ko so prišli, streljal po njih z mitralje-zom. Hace je še zapisal: »Stane Dobovičnik je bil pošten, bi-ster in hraber borec. Še dolgo smo žalovali za dobrim, vese-lim in predanim bojnim tovarišem. Sprejeli smo sklep, da se funkcionarji ne smejo tako otroško igrati z življenjem, ker ni samo njihovo. Misliti moramo na nadaljnje boje in vojaško enoto. Pozno v noč smo se pogovarjali o tem, kaj izgubi eno-ta, če pade sposoben funkcionar.«⁷⁸

V Topolšici je bil v spopadu ranjen policist, orožniška po-staja Šoštanj pa je po akciji poročala, da partizani še vedno obvladujejo Bele Vode, Zavodnje, Topolšico in Ravne.⁷⁹

Ob tragični smrti političnega komisarja Dobovičnika se lahko strinjamo z oceno štaba 14. divizije in drugih vodilnih dejavnikov osvobodilnega boja, da je bil ta žalostni dogodek posledica skrajne neprevidnosti in dejstva, da ni bila upošte-vana odredba štaba NOV in POS z dne 26. marca 1944.⁸⁰ Poudariti želimo, daje bila cena akcije v Topolšici previsoka.

Ko je bil 1. bataljon zaposlen z akcijo v Topolšici, je bil 2. bataljon ves dan 30. marca v zasedi nad sovražnikovo po-stojanko nad Črno na Koroškem. Vendar ni prišla iz Črne nobena sovražnikova patrulja. Kljub temu pa je imel 2. bata-ljon uspeh. Zbral je okoli petdeset rudarjev. Partizani so ru-darjem govorili o narodnoosvobodilnem boju. Odziv je bil dober, saj so se bataljonu takoj priključili trije prostovoljci.⁸¹

Zaradi smrti Staneta Dobovičnika je prišlo do kadrovskih sprememb. Na njegovo mesto je štab 4. operativne cone predlagal Dragomira Benčiča-Brkina, dotedanjega člana po-litičnega oddelka 4. operativne cone. Za Matevža Haceta, na-mestnika političnega komisarja 14. divizije, pa je sporočil,

naj ostane začasno še v diviziji, dokler ne pride novi politični komisar. Hace je bil v začetku aprila 1944 imenovan za sekretarja političnega oddelka 4. operativne cone. Štab cone je poročal tudi o novem kadrovskem problemu v zvezi s komandantom divizije. Dne 4. aprila se je namreč po nesreči z brzostrelko ranil v stopalo major Jože Klanjšek-Vasja in je moral na zdravljenje.⁸² Bračičeva brigada se je 31. marca premaknila od Sv. Križa (Bele Vode) v Šmihel nad Mozirjem. Ta dan so imeli politične in vojaške ure. Obravnavali so teme: graditev ljudske oblasti, slovenska državnost v okviru federativne Jugoslavije ter obletnica Rdeče armade. Na terensko politično deio so poslali tri tovariše, ki so bili zaradi prestanih naporov za brigadne napore nesposobni.

V zgodnjih jutranjih urah 1. aprila se je brigada premestila k Štaknetu. Za premik so se v štabu odločili zato, ker so izvedeli, da se je zbralo na Lepi Njivi in v Rečici ob Savinji okoli 200 nemških vojakov, dobro opremljenih tudi z minometi. Zgodaj popoldne so se Nemci približali brigadi, o čemer so naglo poročale patrulje. Borci so zasedli položaje. Kmalu je sledil nemški napad, ki je trajal vse popoldne do mraka. Zaradi neprikladnega terena za manevriranje sta morala oba bataljona sprejeti frontalno obrambo, najprej 1., nato še 2. bataljon. Brigada je vzdržala hud sovražnikov pritisk vse do njegovega umika. Nemci so imeli po partizanskih poročilih 4 mrtve in več ranjenih, medtem ko brigada ni imela žrtev. Partizanski sodelavec Franc Nagernik, rudar iz Spodnjega Javorja pri Črni, ki se je ob koncu marca 1944 med prvimi Korošci priključil Bračičevi brigadi, se spominja, kako mu je 1. aprila 1944 pri Senovršniku v Belih Vodah posodila puško za patruljo sekretarka ZKM Anica Škarja-Špela. S soborcem sta kmalu opazila nemško kolono, ki je prihajala od Brložnika. O tem sta takoj obvestila štab. Brigada je potem pustila Nemce dokaj blizu in odprla po njih ogenj. Sovražnik je imel v več spopadih nekaj izgub, medtem ko jih brigada ni imela. Z nočjo se je brigada premaknila v Javorje. Nemci so ji sledili in zasedli cesto Šoštanj — Črna. Naslednji dan 2. aprila je bila nedelja. Brigada je imela zaradi bližine sovražnikovih enot svoje moštvo ves dan v zasedah in patruljah. Po maši je bil v šoli miting. Partizani so recitirali in peli parti-

Mladi borec št. 1, izšel 1. 4. 1944

zanske in narodne pesmi. Govoril je namestnik političnega komisarja Matevž Hacı. Prisotne domačine, bilo jih je 220, so najbolj zanimali boji in zmage partizanskih enot. Prebrali

in pojasnili so ljudem tudi prepoved, da ne sme nihče več prijavljati partizanov nemškim oblastem. Domačini so bili z mitingom zelo zadovoljni in glas o njegovi politični vsebini je sei hitro v dolino. Ker so bili Nemci v neposredni bližini, se je brigada v noči na 3. april premestila v Razbor k Sv. Danijelu. Toda Nemci so šli zjutraj 3. aprila od Zavodenj skozi Velnjski graben za njo. Partizanske patrulje so jih opazile ob pol deseti uri. Zaradi golega terena so enote brigade izkopale obrambne strelske jarke. Z Nemci, ki so šli v strelcih proti cerkvi Sv. Danijela, so se najprej spopadle patrulje, brigada pa je medtem že bila na položajih severno od cerkve. Kmalu je sledil napad nemške glavnine. Boj je trajal poldrugo uro. Nemci so prišli še z eno kolono, tako da jih je bilo skupaj okoli 200. Oboroženi so bili tudi z minometi. Da ne bi brigada za obrambo položajev porabila vsega streliva, ki gaje imela zelo malo, se je umaknila k Sv. Duhu, kamor je prišla ob 16.30. Štab divizije je poročal, da Bračičeva brigada ni imela izgub, medtem ko naj bi imel sovražnik 16 mrtvih in 4 ranjene. Od Sv. Duha se je brigada premaknila na območje Lesnika in Logarja. To pa zato, ker so Nemci blokirali cesto Slovenj Gradec — Velenje in so bili z enotami tudi v Plešivcu, Cirkovcah in Št. Vidu nad Valdekom.

Pri Lesniku in Logarju so borci 4. aprila počivali in se urejali. S Pohorja je v noči na 3. april prišla v Št. Vid nad Valdekom Šercerjeva brigada. Dne 4. aprila je bila pri Sv. Duhu nad Podgorjem, kjer se je sešla z Bračičevo brigado. Nemci so napadli Šercerjevo brigado. Brigada jih je v dveurnem spopadu odbila ter se umaknila na Kozji hrbet, odtod pa h Godcu na Uršljo Goro. Nemci so torej v začetku aprila izvedli proti Bračičevi in Šercerjevi brigadi večjo hajko, ki pa je bila povsem neuspešna. Pogumni boji obeh brigad v času nemške hajke so ugodno odmevali v Šaleški dolini.

V noči na 5. april se je Bračičeva brigada premaknila na Uršljo Goro h Godcu. Med premikom je odkupila hrano v Rimskem Vrelcu in na območju Kotelj. Borci so po hišah pojasnjevali ljudem pomen partizanstva in osvobodilnega boja. Brigada je bila pri Godcu še 6. aprila. Po enotah so imeli vojaške in politične ure. Pri bližnjem kmetu Kosu pa je bila nastanjena Šercerjeva brigada.⁸³

Štab brigade je od Godca sporočil naslednje številčno stanje brigade:

	Navzočih	Po seznamu
štab brigade	18	19
1. bataljon	93	99
2. bataljon	74	83
skupaj	185	201

V poročilu je štab navedel, da so pri političnih urah razpravljali o pomenu OF, njenih temeljnih točkah in njenem cilju. Govorili so tudi o Rdeči armadi in o disciplini v naši vojski. Štab je naredil tudi načrt za množično mobilizacijo na Koroškem. Akcije se je nameraval lotiti že v noči na 6. april, vendar jo je moral za en teden preložiti. Štab je poročal, da sta dva borca dezertirala, enega pa so mobilizirali.⁸⁴

Z rastjo brigade so se pričele stopnjevati težave zaradi pomanjkanja orožja in streliva. Štab divizije je pisal 7. aprila

1944 štabu 4. operativne cone, naj pošlje čimprej strelivo ter dodal, da sovražnik ve, kako so brigade brez streliva, in jih zato bolj napada. To naj bi Nemci izvedeli iz poročil, najdenih pri padlem Stanetu Dobovičniku-Krtu. Menili so, da so jim Nemci zaradi zaseženih partizanskih dokumentov zaprli pot na Pohorje.⁸⁵

Zaradi povečane partizanske dejavnosti so nacisti 7. aprila 1944 poročali, da so bili partizani v preteklem tednu zopet zelo aktivni. Poleg oskrbovalnih napadov in sabotažnih dejanj seje povečalo prisilno novačenje. »Reakcija prebivalstva je ista kot doslej, povečan občutek negotovosti in ponovno vprašanje, kdaj bomo končno zadušili teror banditov,«⁸⁶ so poudarili v poročilu.

Dne 7. aprila je brigada na Javorju počivala. Naslednji dan se je premestila h kmetiji Kavnik, kjer so imeli vojaške ure. Pri političnih urah so govorili o zunanjepolitičnih razmerah. Pri Kavniku so bili še 9. aprila. Zaradi velikonočnega praznika ni bilo ne vojaškega ne političnega pouka. Naslednji dan 10. aprila je brigada krenila v Bele Vode. Od tod seje

11. aprila premaknila v Šmihel nad Mozirjem, kjer je ostala tudi 12. aprila. Ta dan je zašla patrolja Bračićeve brigade pri Mozirju v nemško zasedo. Padel je en borec. Sovražnik se je ob 15. uri umaknil. Z namestnikom komandanta brigade Vinkom Simončičem-Gašperjem je šel 2. bataljon 12. aprila v Črno in njeno okolico mobilizirat.

Ko sta se Bračićeva in Šercerjeva brigada zadrževali na šaleškem območju, so Nemci poročali o njunih preskrbovalnih akcijah v noči na 9. april v Plešivcu in 10. aprila v Zavodnjah. Zaradi njih je 10. aprila zvečer krenila proti Zavodnjam in Belim Vodam 2. četa policijskega bataljona Cholm z dvema orožnikoma. Ker so bili Nemci zelo previdni, do spopada ni prišlo. Orožniška postaja Velenje je v teh dneh nekajkrat poslala svoje patrolje na teren, vendar praviloma le takrat, če je bila obveščena o manjših partizanskih skupinah. Te patrolje so se držale taktike, da niso naletele na partizane.

Štab 4. operativne cone je 11. aprila 1944 ukazal štabu 14. divizije, naj Bračićeva in Šercerjeva brigada operirata v Mislinjski in Šaleški dolini ter rušita železniško progo Celje - Velenje — Dravograd na odseku od Šmartnega ob Paki do Dravograda, zlasti pa med Velenjem in Doličem.⁸⁷

Povezava med 14. divizijo, štabom 4. operativne cone in Glavnim štabom seje zelo izboljšala. Tako je npr. štab 14. divizije 10. aprila prosil za razstrelivo in strelivo ter poudaril, da imajo brigade streliva samo še za obrambo. Že naslednji dan 11. aprila je štab 4. operativne cone sporočil štabu 14. divizije, da mu dodeljuje 100 pušk, 3 protitankovske puške, 3 lahke minomete ter večjo količino streliva za puške in puškomitraljeze. Sporočili so tudi, da je za odvoz dela orožja in streliva že dobila nalog Tomšičeva brigada. Štab cone je ukazal, naj pošljejo takoj Hermana Slamiča-Urha, načelnika OC Bračićeve brigade, na novo dolžnost v OC štaba 4. operativne

Mobilizacija, napadi na prometnice in sovražnikove enote

Drugi bataljon seje z območja Črne na Koroškem, kamor je šel mobilizirat, 12. aprila vrnil s spodbudnim uspehom. S seboj je pripeljal 13. aprila v Šmihel 65 novincev, zvečine rudarjev.⁸⁹ Zvečer je imel z novinci politično uro Matevž Hace. Zapisal je, da so ga zelo pozorno poslušali. Med njimi se je razveselil svojega bratranca Matija, ki je šel za delom z Notranjskega na Koroško in se je tukaj vključil v aktivistično delo zlasti med rudarji. Matija mu je med drugim dejal, da je 95 odstotkov rudarjev za osvobodilni boj, da bi radi šli v partizane, vendar pa se mnogi boje nemškega maščevanja nad družinami.⁹⁰

Štab 14. divizije je 18. aprila poročal, daje 2. bataljon ob mobilizaciji pri Mali Črni zažgal 400 kubičnih metrov rudniškega lesa, zaplenil 3 pare konj z opremo in uničil velik rudniški tovornjak. Dne 21. aprila je dodal, da so mobilizirali 65 dobrih novincev, ki kažejo veliko zanimanje za narodno-osvobodilni boj. Potem je za 23. april navedel, da so njene enote v zadnjem obdobju mobilizirale okrog 160 novincev in da množična mobilizacija ni uspela, razen Bračičevi brigadi v Črni, kjer je pridobila 65 rudarjev.⁹¹

Matevž Hace je aprila 1944 v imenu divizijskega partijskega sveta z zadovoljstvom poročal CK KPS, da je Bračičeva brigada pridobila 65 rudarjev. Pripomnil je, da imajo brigade z mobilizacijo težave, ker mobilizirajo po vaseh tudi Nemci. Hace je dodal, da se je ljudstvo povsod, kjer se giblje 14. divizija, »že kar sprijaznilo z našo vojsko«, daje ne hodi več prijavljat Nemcem, da upoštevajo njeno moč, to pa posebno zato, ker so priče njenih uspešnih akcij.⁹²

Borec 2. bataljona Franc Nagernik se spominja akcije in mobilizacije na območju Črne, ko je šel s skupino v Balos pri Mušeniku. Tarn so ustavljali rudarje, ki so hodili na delo in z dela domov. Obenem so ustavili tudi poštni avtobus in ga prekucnili v Mežo. Ko so mobilizirali približno 15 rudarjev, so šli k štabu bataljona. Uspešne so bile tudi druge skupine.

Pri mobilizaciji je sodeloval tudi Koroški bataljon, ki je oddal nekaj novincev 2. bataljonu Bračičeve brigade. Pri požigu lesa, navaja Nagernik, je bila skupina z namestnikom komandanta brigade Gašperjem.

Ta uspešna akcija seje slabo končala za borca pohodnika Jožeta Antončiča-Toma. Nemci so ga ranili nad Črno v hrbet in levo roko. Na srečo so našli zanj varno zatočišče pri kmetu pd. Planincu na Planini na Ludranskem vrhu. Tu in v Permanškovem mlinu seje zdravil do konca aprila. Nemci so jeseni 1944 požgali Planinčevo domačijo, za katero so vedeli, da sodeluje s partizani.⁹³

Zaradi začetka množične partizanske mobilizacije so bili nacisti zelo vznemirjeni. Komandant varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem je med drugim 14. aprila poročal, kako »nezmanjšani obseg nasilja banditov v znatni meri vpliva na razpoloženje na Spodnjem Štajerskem. S sabotажami, zaplembami živine in živeža povzročajo velike težave v prometno-tehničnem in gospodarskem pogledu. Še zlasti pa vznemirja povečanje prisilnih mobilizacij«. Sporočilo iz Šoštanja javlja, da »so opazili 50 oboroženih banditov, ki so vodili 50 mobilizirancev. Tudi so npr. ustavljali drugega za drugim delavce na poti na deio in jih nato v grupah odpeljali. Ražen tega prihajajo stalna sporočila o prisilni mobilizaciji posameznih vojaških obveznikov in nemških vojakov na dopustih«. Za 14. divizijo na pohodu je poročal, daje naredila za okrog 42.000 RM gospodarske škode. Da bi otežili preskrbo partizanom, so nacisti marca 1944 zaprli v okraju Celje 32 prodajaln živeža in 21 trafik. Hudo so jih prizadeli tudi partizanski napadi na komunikacije, rušenje mostov, železniških objektov, uničevanje vlakov in druge sabotaže. Ugotovili so, »da ti lokalni problemi s splošno situacijo vred zelo negativno vplivajo na razpoloženje prebivalstva na Spodnjem Štajerskem«.⁹⁴

V odsotnosti 2. bataljona je 1. bataljon izvedel 13. aprila oskrbovalno akcijo v Mozirju. Odpeljal je precej različnega blaga, kave, ruma, čevljev in drugega. Bilo je tudi nekaj obojestranskega obstreljevanja, vendar se je končalo brez žrtev.⁹⁵

Iz Šmihela seje Bračičeva brigada v noči na 14. april premaknila v Zaloko in od tod k Ramšaku v Mačkin Kot. Tu so

imeli 14. aprila vojaške in politične ure, kjer so obravnavali delovanje OF ter prihodnjo ureditev Jugoslavije. Posebno skrb so posvetili 65 novincem, njihovi vojaški in politični vzgoji.

Dne 15. aprila se je brigada premaknila k bližnjemu Lomšku pod Planino. Popoldne so pri vojaških urah govorili o disciplini in ustroju naše vojske, pri političnih urah pa o AV-NOJ-u. Naslednji dan 16. aprila je brigada krenila v akcijo. Z eno desetino je navidezno napadla Ljubno, druge enote pa so bile v zasedi ob cesti proti Lučam. Ker sovražnik ni reagiral, ga je brigada dopoldne spet izzivala. Tedaj je iz postojanke krenilo okoli 30 vojakov protiletalske obrambe, nekaj policistov in vermanov. Zaseda je takoj odprla ogenj po njih, ti pa so pred očmi številnih domačinov zbežali nazaj v Ljubno. Na cesti so partizani uničili telefonsko linijo z drogovi, zbrali okoli 50 ljudi, ki so bili namenjeni k maši, in jim priredili kar na cesti za bojnimi položaji v neposredni bližini Ljubnega miting. Na njem je govoril politični komisar brigade Ivan Dolničar-Janošik. Miting in navidezni napad sta naredila na udeležence in druge domačine močan vtis, saj je bil napad izveden takoj po begu sovražnikov v Ljubno. Popoldne je dobila postojanka v Ljubnem pomoč — sedem tovrnjakov vojakov, ki pa so se zvečer zopet odpeljali.

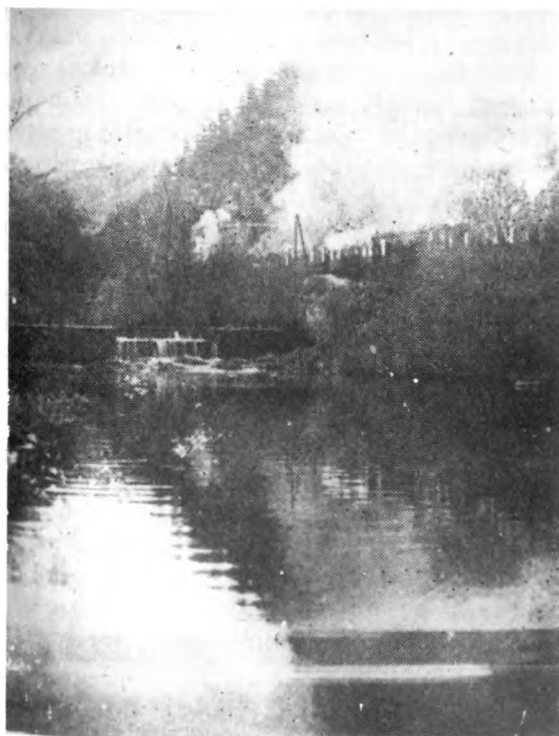
Zvečer je brigada preskrbela za ranjence in bolnike po zemljankah pri terenskih aktivistih nekaj hrane, obleke in perila. Tudi 17. aprila je bila brigada pri Lomšku, njena zaseda je bila ob cesti. Večina borcev je imela vojaške in politične ure. Pri slednjih so poudarjali, kako vzoren mora biti odnos do prebivalstva in kako nepomirljiv boj proti domačim izdajalcem.

Brigada se je 18. aprila premaknila k Sv. Primožu nad Ljubnim, kjer je našla njena patrulja lahki minomet. Naslednji dan je šla brigada v Bele Vode. Dne 20. aprila je bila še tam. Borci so imeli vojaške in politične ure, mobilizirali so 11 novincev.⁹⁶

Štab cone je 17. aprila ponovno ukazal, da morata Bračičeva in Šercerjeva brigada delovati na šaleško-mislinjskem območju, svoje operacije pa naj usmerita proti Velenju, kjer je okupator zelo občutljiv. Naslednji dan je na osnovi tega

povelja štab divizije ukazal Bračičevi in Šercerjevi brigadi, da morata operirati na območju med Mozirjem in Dravogradom. Bračičevi je še ukazal, naj se premesti k Sv. Florjanu pri Šoštanju, od koder naj gre v napad na progo med Šoštanjem in Šmartnim ob Paki.⁹⁷

Zvečer 20. aprila je krenila Bračičeva brigada iz Belih Vod v napad na vlak v Paško vas. Vojaško je bilo vse dobro pripravljeno. Zjutraj 21. aprila je ob 9. uri pripeljal iz Celja potniški vlak. Pred postajo so postavili težko brezo in vlak napadli. Pri tem so ujeli 10 nemških vojakov, zaplenili 4 puške, 2 pištoli in precej streliva ter nekaj moških in ženskih oblek. Ko so potniki izstopili, so borci vlak zažgali in ga pogнали z namenom, da bi se iztiril. Ker je zmanjkalo pare, se to

Vlak, ki so ga zažgali borci Bračičeve brigade 21. 4. 1944 v Paški vasi

ni zgodilo. Zgorelo je 7 vagonov, več pa jih je bilo poškodovanih, tudi lokomotiva. Civilisti so navdušeno gledali partizansko početje in pomagali pri požigu vlaka. Ujetnike so odpeljali s seboj. Med njimi je bil Nemec esesovec, ki se jim je na vlaku in tudi pozneje upiral. Zato so ga ustrelili. Drugi ujetniki so bili Slovenci, večinoma iz zamejske Koroške in so vsi prostovoljno ostali v brigadi. Borci in tudi novinci so se v akciji dobro izkazali. Nekaj zaplenjenega blaga so odpeljali z vozovi, nekaj pa so ga razdelili. Brigada je takoj po razorožitvi vojaštva na vlaku zbrala številne potnike in priredila miting, na katerem je burno pozdravljen govoril politični komisar brigade Ivan Dolničar. Brigada se je umaknila do Belih Vod, od tod pa mimo Zalesnika v Razbor do Pečovnika. Sem je prispela 22. aprila zjutraj.⁹⁸

Napad na vlak dopoldne je razburil Nemce v Šoštanju. Enota policistov in vermanov je krenila proti Paški vasi. Toda policisti so se ustavili že pri predoru v Penku. Vermane so pognali naprej, vendar so se tudi ti kmalu ustavili. Marica Trobej je o razpoloženju 21. aprila v Šoštanju napisala v svoj dnevnik: »Prvaki gestapovski letajo po trgu gor in dol ter se grabijo za glave, a ljudje — narod? Jedva zadržujejo smeh, naj bo kmet, delavec, ženska, vse se muza in s silo tlači vase veselost in zadoščenje.«

Dne 22. aprila je Šercerjeva brigada na cesti Topolšica—Šoštanj napadla tovornjak šoštanjskih policistov. Orožniki so poročali, da so partizani ubili dva policista, šest pa so jih hudo ranili. Od teh so štirje umrli. Šercerjevci so zopet rekvirirali v zdravilišču v Topolšici in izpraznili trgovino.

Zaradi več drznih akcij Bračičeve in Šercerjeve brigade in ker so partizani križarili v neposredni bližini Šoštanja, se je razširila vest, da je mesto obkoljeno in da ga bodo partizani napadli. Vest o nameravanem napadu so Nemci jemali resno, zato so 22. aprila zaprli vse urade in občino. Tudi Woschnaggova usnjarna ni obratovala. V tistih dneh so okupatorske oblasti tudi podnevi večkrat mobilizirale deželno stražo, ki naj bi pomagala odbiti pričakovani partizanski napad. Orožniška postaja Šoštanj je pozneje v svojem poročilu poudarila, da so partizani konec aprila 1944 povsem obvladovali šoštanjsko okolico."

Štab 14. divizije je 18. aprila poročal, da pošilja dve izbrani četi pod vodstvom poročnika Jožeta Boldana-Silnega, namestnika komandanta Šercerjeve brigade, po orožje in strelivo, Tomšičeva brigada pa naj bi že poslala na pot eno četo z enako nalogo. Štab divizije je tudi navedel, da je sovražnik na njihovem sektorju hajkal, zato so morali opustiti nameravane akcije. Tomšičevo brigado so poslali v napad na Luče in Ljubno, ki pa so ga morali zaradi osredotočenja sovražnika preložiti. Bračičevo in Šercerjevo brigado je štab usmeril v napade na vlake, rušenje železniških prog, cest in postavljanje zased. Zaradi pomanjkanja orožja, streliva, razstreliva, protitankovskih min so tožili, da ne morejo začeti z večjim manevrom brigad. Težave so imeli zlasti zaradi pomanjkanja protitankovskega orožja, saj je sovražnik v večjih spopadih vedno nastopil z oklepnimi vozili. Ko bo prispelo orožje s strelivom, so navedli, bodo začeli uničevati manjše in večje sovražnikove postojanke. Štab cone so še prosili za posredovanje pri Koroškem odredu, naj čimprej vrne Bračičevi brigadi lahki minomet, 2 puškomitraljeza in 5 pušk. Vse to je imela Bračičeva brigada skrito pri Ljubnem. Orožje so našli terenci in ga izročili Koroškemu odredu.

V četici Bračičeve brigade, ki je šla po orožje in strelivo, je bil tudi Anton Anželak-Lado iz Dobje vasi pri Ravnah na Koroškem. Anželak navaja, da sta krenili četi Bračičeve in Šercerjeve brigade po orožje in strelivo približno 17. aprila 1944. Skupaj naj bi štel okoli 45 borcev. Na Moravškem blizu Save so prevzeli precejšen tovor, ki je prišel čez Savo z Dolenjskega. Bogato pošiljko so prinesli v štab divizije, njegova četica pa se je zopet vključila v Bračičevo brigado pri Sv. Heleni blizu Šmiklavža pri Slovenj Gradcu.¹⁰⁰

Štab 14. divizije je 25. aprila poročal, da seje ta dan vrnila pod vodstvom Jožeta Boldana-Silnega enota, ki so jo poslali po orožje in strelivo.¹⁰¹

Pogoste kadrovske spremembe so bile zaradi dinamične dejavnosti in razvoja brigade razumljive. Za načelnika OC brigade je bil na mesto Hermana Slamiča-Urha postavljen Rudi Bune, dotedanji namestnik komandanta 1. bataljona. Za operativnega oficirja brigade so postavili Jožeta Jakiča-Dušana, ki je bil za to funkcijo predviden že poprej. Na polo-

žaju komandanta 1. bataljona pa je bil le začasno. Ko se je vrnil v brigado Dušan Remih-Duško, so ga postavili za komandanta 1. bataljona. Za namestnico političnega komisarja 2. bataljona so imenovali Anico Škarjo-Špelo, dotedanjo brigadno sekretarko SKOJ in namestnico političnega komisarja čete. Mesto brigadnega sekretarja SKOJ pa je zasedel Ladislav Košir-Matija.¹⁰²

Brigada seje 22. in 23. zadrževala v Razborju pri Pečovniku. V noči na 24. april pa je krenila v dolino med Mislinjo in Doličem v akcijo. Nemško poročilo navaja, da so partizani obstreljevali in napadli 24. aprila ob 6.30 med Zgornjim Doličem in Mislinjo železniški avtobus, ranili 4 civilne osebe, odpeljali vojaka dopustnika, avtobus pa zažgali. Dalje poročilo omenja, da so partizani zasedli tudi železniško progo in hoteli napasti vlak 1813 iz Velenja. Ker je imel zamudo, so ga pravočasno ustavili in vrnili v Velenje. Ugotovili so: »Državna železnica je prisiljena, da zaradi nastale banditske situacije na tem območju ukine avtobusni promet med Šoštanjem in Slovenj Gradcem.«¹⁰³

Dne 24. aprila so Nemci na istem območju doživeli še eno neugodno presenečenje. Štaba 14. divizije in 4. operativne cone sta poročala, da je patrulja Bračičeve brigade 24. aprila napadla nemški osebni avtomobil ter ubila dva Nemca, tri pa ranila. Ti poročili je potrebno popraviti in dopolniti. Zgodilo se je na mislinjskem klancu. Akcijo je izvedel popolnoma sam eden najboljših brigadnih mitraljezcev, komaj šestnajstletni mlajši vodnik Štefan Požar. Ta drzna akcija je bila izvedena tako: pohodnika Štefana Požarja so poslali od Št. Vida iz 1. bataljona z nalogo, da si temeljito ogleda neposredno okolico vasi Mislinja. Blizu vasi je opazil orožnike in se nagle umaknil. Potem je srečal terenske politične delavce in od njih izvedel, da se tod vsak dan prevažajo z osebnim avtomobilom nemški oficirji. Krenil je k cesti in čakal v zasedi. Čez nekaj časa je zaslišal od Doliča brnenje avtomobila. Ko se mu je avto približal na razdaljo 20 metrov, je vrgel nanj bombo, takoj zatem pa sprožil brzostrelko. Zadelek je bil popoln. Avtomobil je zaneslo s ceste in Štefanu Požarju, ki je videi v dimu in trušču samo zadetega šoferja, je bilo jasno, da se mora zaradi bližine sovražnikove postojanke v Mislinji takoj

umakniti. Odhittel je v štab 1. bataljona in o tem poročal. Junaški podvig Štefana Požarja je objavila tudi »Mladina« maja 1944.¹⁰⁴

Iz Završ je šla brigada zgodaj zjutraj 25. aprila na železniško progo k Hudi luknji v sotesko Pake. Ko je ob 6.40 pripehljal od Velenja osebni vlak, so zasede odprle nanj ogenj iz pušk in strojnic. Toda strojevodja vlaka ni ustavil, čeprav so partizani naložili na progo veliko kamenja. Ker so prestrelili lokomotivi kotel, se je vlak moral počasi ustaviti. Potniki in železničarji so izstopili, partizani so izpustili iz lokomotive veliko vode, zažgali vagone in pognali goreči vlak z vso paro proti Velenju. Pri železniški postaji Paka se je vlak iztiril in se razbil. Po odhodu vlaka so partizani zbrali potnike in železničarje. O ciljih in dejavnosti NOB jim je govoril politični komisar brigade Ivan Dolničar. Njegov govor je bil učinkovit, saj se je od prisotnih prijavilo v brigado kar šest prostovoljcev. Drugim so partizani dovolili, da so se razšli, v bližnje vasi pa so poslali nekaj mobilizacijskih patrulj.¹⁰⁵ Sovražnik je poročal, da so partizani z mitraljezi napadli vlak št. 1813, na katerem je bilo 20 do 25 potnikov in 9 železničarjev, od katerih so enega ranili, ga obvezali in ga s strojevodjem izpustili. Od sedmih vagonov so štirje popolnoma zgoreli. Ljudje so še dolgo govorili, kako je goreči vlak kot sv. Elija drvel proti Velenju.¹⁰⁶

Po uničenju vlaka se je brigada vrnila v Završe oziroma v Št. Vid nad Valdekom. Za njo je krenil orožniški akcijski vod iz Maribora. Okoli 15. ure je pri Št. Vidu naletel na bojno patruljo Bračičeve brigade. Ta je pričela po orožnikih močno streljati. Zaradi njihove premoči pa se je premaknila do čete. Brigada se je vkopala levo in desno od cerkvice sv. Ruperta, sovražnik je ob podpori težkega minometa napadal v dveh kolonah. Bataljona sta v hudem ognju izvedla nasprotni napad in z odločnim jurišem pognala Nemce, da so bežali v Mislino. Za uspeh je bila zaslužna vsa brigada. Komandant Franc Bobnar-Gedžo je začel prvi jurišati. Njegovemu zgledu so sledili vsi borci, tudi neoboroženi novinci. Kot spretni in pogumni borci so se izkazali ubežniki iz nemške vojske. Za posebej izkazano junaštvo v tem boju se v poročilih omenjata poročnik Dušan Remih-Duško, komandant 1. bataljona (na-

rodni heroj), ki je v napadu z brzostrelko pokončal dva mitraljezca in tako sam zaplenil dva lahka mitraljeza »zbrojevki« in mitraljezec mlajši vodnik Štefan Požar. Poleg že omenjenih dveh mitraljezov je brigada zaplenila še tri puške, revolver, precej streliva, nekaj oblek in čevljev. Partizansko poročilo navaja, da je imel sovražnik 9 mrtvih in več ranjenih, medtem ko partizani niso imeli žrtev. Brigada je po boju zažgala šolo v Št. Vidu, v katero so se namestili Nemci, kadar so šli v hajke proti partizanskim enotam.

Namestnik komandanta 4. operativne cone major Alojz Kolman-Marok (narodni heroj), ki se je v tem času zadrževal v Bračičevi brigadi, je izrekel borcem in starešinam pohvalo za doseženi uspeh. Štab 4. operativne cone je 25. aprila 1944 izrekel še posebno pisno pohvalo vsem borcem, borkam, komandirjem in političnim komisarjem Bračičeve brigade za izkazano junaštvo v bojih in za požrtvovalno delo v prepričanju, da bodo tako ravnali tudi v prihodnje. Pohvalo je ukazal prebrati pred nastopom vse brigade.¹⁰⁷

Nemci so o svojem porazu poročali nekoliko bolj podrobno in tudi netočno: okoli 500 partizanov je v dveurnem boju obklopile orožniški akcijski vod iz Maribora, ta se je prebil do akcijskega voda iz Slovenj Gradca, ki mu je prišel na pomoč. Izgub niso imeli.¹⁰⁸ Očitno je, da so s pretiravanjem števila partizanov in s pomanjkanjem streliva opravičevali svoj beg. Zamolčali so izgubljeno orožje in strelivo. O padlih in ranjenih je težko soditi, koliko so jih imeli, nekaj pa zelo verjetno.

Bračičeva in Šercerjeva brigada sta v teh dneh družno izvajali ukaz o okrepljenih napadih na komunikacije. Tako je Šercerjeva brigada 26. aprila pri železniški postaji Paka zažgala vlak št. 1813 in ga pognala kot prejšnji dan Bračičeva brigada proti Velenju. Uničila je železniško postajo Paka. Nemci so bili zaskrbljeni, saj so partizani zažgali med 21. in 28. aprilom samo med Hudo luknjo in Šmartnim ob Paki kar štiri vlake. Zaradi pogostih napadov na železniške objekte na progi Velenje - Dravograd Nemci konec aprila 1944 te proge niso več mogli uporabljati. Slovensko prebivalstvo so uspešne partizanske akcije spodbujale k odporu, Nemci pa so bili preplašeni in so pričakovali napad na Šoštanj in Velenje. Posamezniki so poudarjali, kako je prebivalstvo čedalje bolj

pod vplivom »tujerodnih« band, da bi morali partizanske napade na železnice odbiti, se proti njim boriti, ne pa ustaviti promet, tako da so partizani dosegli cilj. Maja so pričeli Nemci graditi ob progi utrdbe in skušali obnoviti promet. Toda novi partizanski napadi so jim v letu 1944 to onemogočili.¹⁰⁹

Štab 4. operativne cone je 24. aprila obsežno poročal o uspešni vojaški dejavnosti Tomšičeve in Šlandrove brigade. Za Šercerjevo in Bračičevo brigado pa je navedel, da imata nalogo uničevati progo Velenje —Slovenj Gradec in napadati manjše postojanke. Menil je, da ni od njiju že sedaj pričakovati večjih uspehov, ker imata skupno le 280 oboroženih borcev. Pri štabu 14. divizije je bil v teh dneh namestnik komandanta cone Alojz Kolman-Marok, ki so ga poslali, da bi pomagal pri vođenju obeh brigad. O zadnjih akcijah Bračičeve in Šercerjeve brigade so že imeli nekaj vesti, ne pa še poročil.

Štab cone je potrdil prejem depeše o mobilizaciji in sporočil, da jo izvajajo že vse enote. Za bolj uspešno mobilizacijo, je poudaril, jim primanjkuje potrebnih moči. Pripomnil je še, da so začeli mobilizirati tudi Nemci. V poročilu so ponovno poudarili, da bi bilo potrebno cono okrepiti z dodatno vojaško enoto ali s pošiljko večjih količin orožja, kar bi omogočilo uspešnejše izvajanje mobilizacije in vojaških akcij. Za te akcije so pogoji dokaj ugodni. Mobilizacija in transporti mobilizirancev prek Save jim odvzemajo preveč časa in zaposlujejo enote ter tako zavirajo izvajanje vojaških akcij.¹¹⁰

Kratko pojasnilo: zaradi razumljivega zamujanja poročil cona še ni mogla poročati, da sta tudi Bračičeva in Šercerjeva brigada v tem času uspešno vojaško in politično delovali. Tudi njuno številčno stanje in število oboroženih je bilo večje, kot je cona poročala.

Napad na Šoštanj, počastitev tretje obletnice OF

Štab 14. divizije je 25. aprila ukazal Bračičevi brigadi, naj se nastani zvečer v Ravnah pri Šoštanju, Šercerjeva pa na območju Plešivca. Brigadi bosta postavljali zasede in izvajali

množično mobilizacijo, zlasti mobilizacijo rudarjev. Zasede Bračičeve brigade naj bi bile pri Šoštanju in na prometnicah, Šercerjeve brigade pa med Šoštanjem in Velenjem ter med Velenjem in Mislinjo. V ukazu je tudi navedeno, da se bo štab divizije pridružil Bračičevi brigadi.¹¹¹ Naslednji dan

26. aprila je poslal štab 14. divizije Bračičevi in Šercerjevi brigadi ukaz, da vdreta že ta večer v Šoštanj in v Velenje. V obeh postojankah sta imeli brigadi nalogo odpeljati iz trgovin čimveč blaga in hrane ter aretirati izdajalce. Štab je poudaril, naj izvedejo akcijo čim uspešneje, da bi tako kar najbolj slovesno proslavili tretjo obletnico OF. Povsod naj pišejo gesla, in če bo mogoče, naj organizirajo miting ali pa naj posamično govorijo prebivalcem o pomenu velikega praznika. Opozorili so še, da je potrebno med prebivalci napraviti dober politični vtis ter preživeti 27. april v znamenju neizprosne boje proti okupatorju. Obe brigadi sta bili tudi dolžni s primernih položajev pri Šoštanju in Velenju vznemirjati sovražnike 27. aprila še čez ves dan.¹¹²

Za napad na Šoštanj je bil določen 2. bataljon pod vodstvom Lojzeta Majetiča in Marka Kukca-Roka. Naloga bataljona je bila uničiti policiste v utrjenem župnišču in orožnike v Društvenem domu. Ker brigada ni imela težkega orožja, je bilo pričakovati, da bo napad potekal v hudih razmerah.¹¹³

Napad na Šoštanj so Nemci že nekaj časa pričakovali. Tako je orožniška postaja Šoštanj konec marca 1944 poročala, da so partizani v Topolšici napovedali napad na Šoštanj. To so partizani pozneje še nekajkrat ponovili, nazadnje pred vdorom 26. aprila. Nemci so tudi vedeli, da so partizani v bližnjih Ravnah in da so prav pred napadom v bližini Šoštanja v Družmirju mobilizirali 6 novincev. Zaradi pričakovane napada so se Nemci dobro utrdili. Zvečer 26. aprila so v počastitev OF zagoreli po okoliških hribih številni kresovi, ki so tudi opozarjali okupatorje na pričakovano nevarnost. Bračičeva in Šercerjeva brigada sta bili takrat že na pohodu v dolini. Za zavaravanje napada so postavili zasede proti Šmartnemu ob Paki, Mozirju, v Družmirju in proti Topolšici. Bračičeva brigada ni začela z napadom, kot je bilo ukazano

26. aprila, ob prvem mraku, pač pa 27. aprila ob 0.30. Sovražniki so pričakali partizane na položajih in so Šoštanj močno

razsvetlili, kar je napad zelo oteževalo. V sovražnikovi posadki je bilo 100 mož 2. čete policijskega bataljona Cholm, 53 pripadnikov deželne straže, oziroma vermanov in člani nacionalsocialističnega motoriziranega korpusa. Najprej so se s partizani spopadli orožniki in vermani. Takoj zatem so partizani napadli policijsko postojanko in jo za dalj časa blokirali. Večina partizanskih sili je napadala z Goric, s severovzhoda, ena skupina pa je napadala tudi z juga. Ker so bile sovražnikove utrdbe premočne in ker partizani niso imeli težkega orožja, so uvideli, da ne bo mogoče postojank uničiti. Potem so odšle partizanske skupine preiskovat stanovanja nacističnih funkcionarjev, gestapovcev in Nemcev. Toda brez uspeha. Eni so se poskrili, drugi pa so se umaknili iz Šoštanja. Ob preiskavah so partizani le zaplenili 5 pušk, 4 pistole, 40 ročnih bomb, 200 nabojev, več uniform, pri nemškem zdravniku precej sanitetnega materiala, pri Woschnaggovi graščini 4 konje, pisalni in šivalni stroj, precej živil in oblek, v šoštanjski trgovini z usnjem pa 40 kg usnja. Nemci so poročali, da so partizani po vdoru trikrat napadli orožniško postajo in jo obstreljevali z minometom. Ena od min je zgradbo precej poškodovala. Skupina borcev je skušala vdreti tudi v tovarno usnja, pa so jo branitelji odbili s streljanjem in z bombami. Druga skupina je zanetila požar v šoli, kjer je bila predtem nemška postojanka. Tu je bilo več žrtev. Borec Alojz Juvan iz Savinjske doline je zaradi opeklin obležal in gaje ob umiku partizanov ubil vodja šoštanjske gestapovske izpostave, mariborski nemčur Alojz Fasching. Lojze Majetič, komandant 2. bataljona, seje tako hudo opeknel, da je 28. aprila 1944 v mukah umrl. Pokopali so ga na Abidnikovem vrhu v Ravnah pri Šoštanju. Poleg njega so položili steklenico z listkom, nanj pa napisali: »Tukaj počiva velik junak Lojze Majetič, vzoren in hraber partizan, ki je žrtvoval svoje življenje za Domovino.«

Uradna poročila navajajo, da je imela Bračičeva brigada dva ranjenca, da so zvečer pred napadom zbrali brigado in povedali borcem, da je akcija namenjena počastitvi obletnice OF in gredo zato zvečer vse partizanske enote v napade in akcije na sovražnike. Z drugim bataljonom, ki gaje vodil hrabri Lojze Majetič, je šel v napad tudi namestnik komandanta

brigade Vinko Simončič-Gašper (narodni heroj). Ta skupina je napadala s severa, vzhodno od nje, proti družmirski cerkvi, pa skupina, s katero je bil komandant brigade Franc Bobnar-Gedžo. Zvezo med obema skupinama je med drugimi vzdrževal Vinko Žužek. Majetičeva skupina se je hitro prebila med hiše in začela napadati sovražnikove utrdbe. Podobno je bilo z Gedževo skupino, ki pa je bila še posebej izpostavljena sovražnikovemu mitralješkemu ognju z zvonika družmirske cerkve. Da bi Gedžo vzpostavil boljšo zvezo z Gašperjem in Majetičem, je poslal do njiju pohodnika, obveščevalca Vinka Žužka in Franca Franka ter kurirja Jožeta. Na tej nevarni poti, ki so jo Nemci z raketami stalno razsvetljevali, je bil od cerkve iz mitraljeza hudo ranjen v prsi in desno roko Vinko Žužek. Z veliko težavo je potem prišel do namestnice političnega komisarja Pepce Kordiš-Lovšetove, ki mu je nudila prvo pomoč. Za njim so pripeljali v kmečko hišo še kakih šest ranjencev. »Prehud prizor je bil, ko so pripeljali vsega ožganega komandanta Majetiča. Od rok mu je visela koža, kot bi imel na njih krpe, enako z obraza. Polivali so ga z jedilnim oljem, ki so ga dale dobre gospodinje iz Raven,« je med drugim povedal Žužek. V gozd nad Ravnami je ranjence spremljal politični komisar 2. bataljona Marko Kukec-Rok, žanje pa sta skrbeli Ančka Radoš-Belokranjska Ančka, pohodnica iz vasi Krasinec pri Gradcu, ki je bila ena najbolj požrtvovalnih bolničark, in Ivanka s Primorskega.

Ponesrečen požig šole je bil prava tragedija. Vinko Žužek, Jože Krebs in drugi navajajo, kako so partizani navlekli v *so-lo* slamo, jo polili z bencinom, komandant Majetič pa jo je prižgal z vžigalnikom. Ker so pozabili odpreti okna in vrata, je prišlo do lažje eksplozije in bliskovitega izbruha ognja, ki je zajel Majetiča in več borcev. Franc Nagernik navaja, da je gorečega Majetiča pomagal reševati borec Jakob Mežnar iz Slovenj Gradca, ki se je tudi opeknel po rokah in obrazu, da pa ni uspelo borcem rešiti nemško govorečega borca, ki se je brigadi pridružil 21. aprila po zajetju na vlaku pri Paški vasi. Ta borec naj bi po njegovem mnenju v šoli zgorel. Dalje potrjuje Nagernik, da je njegovo skupino vodil v napad na utrdbe okoli družmirske cerkve namestnik komandanta brigade Gašper ter da so uspeli le z blokado. Tudi on poudarja, da so

imeli Nemci tako močno razsvetljene položaje, da je bilo kot podnevi. Zato so borci streljali na električne luči. Takrat je bil ranjen v nogo Franc Adamič z Ludranskega Vrha nad Crno na Koroškem. Nemci so ga ubili maja 1944 ob napadu na bolnišnico na Pohorju. Jože Krebs nadrobno opisuje, kako je šla 1. četa 2. bataljona v napad prek družmirskega pokopališča, blokirala orožniško postojanko blizu cerkve, s skupino 2. čete pa je šel zažgat šolo komandant Majetič.

Iz poročila štaba 14. divizije še izvemo, da je bil hudo ranjen tudi Lojze Mlinar, pohodnik iz 2. bataljona, doma iz Dolenje vasi pri Cerknici, ki je 29. aprila ranam podlegel. Pri umiku iz Šoštanja je bil laže ranjen tudi pohodnik Josip Toplikar-Mirko, politični komisar čete.¹¹⁴

Ko ocenjujemo akcijo na Šoštanj, se pridružujemo ocenam štaba 14. divizije in 4. operativne cone, da je bila uspešna in politično pozitivno odmevna. Žal pa moramo ugotoviti, da je zahtevala prevelike človeške žrtve: štiri padle, oziroma umrle za posledicami ran in štiri ranjene. Pri tem pa moramo upoštevati, da so bili žrtve nesrečnega požiga kar trije mrtvi in eden ranjen. Torej je šio predvsem za žrtve nezgode in ne za žrtve spopada s sovražnikom. Toda kritično moramo pripomniti, da odločitev štaba 14. divizije, ki je izdal povelje za napad na Šoštanj, ni bila modra, saj so sovražniki v Šoštanju in Velenju že kar v utrdbah pričakovali napad. Žal je obstajala takšna zgrešena praksa po vsej Jugoslaviji, da so partizanske enote napadale sovražnikove večje in manjše postojanke, objekte in podobno ob obletnicah oktobrske revolucije, v počastitev 1. maja, dneva OF ter ob drugih praznikih in pomembnejših zgodovinskih dogodkih. Gotovo bi bil ustreznejši in verjetno uspešnejši napad brigad 14. divizije na kakšno bolj oddaljeno postojanko, kjer bi lahko računali tudi s presenečenjem sovražnika, kar je bilo velikokrat že pol uspeha, ne pa na Šoštanj in Velenje, kjer sta se brigadi zadrževali že razmeroma dolgo. Ker poznamo neuspešne izide napadov v počastitev raznih praznikov, jubilejev in podobno, sodimo, da bi bilo uspešneje napadati takrat, ko sovražnik ni bil pripravljen.

Potrebno je spregovoriti tudi o zaplenjeni količini usnja. Uradno poročilo štaba 14. divizije z dne 28. aprila navaja, da

je Bračičeva brigada zaplenila 40 kg usnja, medtem ko navaja borec Anton Anželak-Lado, da so ga iz Šoštanja odpeljali tri vozove. Tudi Josip Toplikar-Mirko izjavlja, da so v Šoštanju zaplenili veliko usnja ter da ga je tudi njemu dal za ene škor-nje komandant Gedžo.¹¹⁵

Štab 14. divizije je ocenil, daje napad na Šoštanj »visoko dvignil moralo vsega civilnega prebivalstva« ter da je povzročil velik preplah med policisti, gestapovci in nemškimi hlapci. Štab 4. operativne cone pa je poudaril, da je bil vdor v Šoštanj velik politični uspeh. Šoštanjska orožniška postaja je poročala, da je partizanska akcija domačine in okoličane hudo vznemirila ter da partizani ražen Šoštanja obvladujejo vso šoštanjsko okolico.¹¹⁶

Komandant 3. bataljona vermanšafskega polka Spodnja Štajerska je izdal 30. avgusta 1944 odredbo, v kateri je »prij-znanje bojnih dni za znak boja proti banditom« izrekel ver-manom 3. alarmne čete Celje-zahod, ki so se izkazali v noči na 27. april 1944 v obrambi Šoštanja.¹¹⁷

Ko je Bračičeva brigada napadala Šoštanj, je Šercerjeva brigada 27. aprila 1944 ob 2. uri zjutraj napadla železniško postajo Velenje. Njen cilj je bil uničiti postajo in vlak. Prese-nečenja za Nemce tudi tukaj ni bilo, saj se je začelo močno streljanje že predtem v Šoštanju. Pričakal jih je vod železniških policistov in oklepni vlak. Partizani so kljub neugodnim razmeram napadli Nemce, tem pa je prihitelo na pomoč 12 orožnikov in 10 pripadnikov deželne straže z dvema juriš-nima topovoma. Partizani, ki niso imeli izgub, so se umaknili ob 4. uri zjutraj. V spopadu sta padla nacist postajenačelnik Johann Krempel in železniški policist Konrad Trummer, ranjeni pa so bili trije železniški policisti.

Tudi ta akcija je politično močno pozitivno odmevala. Šercerjeva brigada se je po njej vrnila na območje Plešivca in Graške gore. Štirinajsta je te dni razvila vsestransko dejav-nost. Njene brigade so bile neugnane. Šercerjeva brigada je 27. aprila zgodaj zjutraj izvedla tudi veliko rekvizicijo na župnijskem posestvu v Škalah, ki ga je upravljal okupator.

Partizani so v noči na 28. april zopet izdatno rekvirirali na Vošnjakovem (Woschnagg) posestvu v Šoštanju. Obenem so

partizani pobirali živila v Belih Vodah. To so bili borci Tomšičeve brigade.

Dne 28. aprila so Nemci le krenili proti Graški gori. Toda ko so opazili četi Šercerjeve brigade, so se takoj umaknili. **Zvečer** pa je šla četa Šercerjeve brigade celo v Velenje in **mobilizirala** v neposredni bližini sovražnikove postojanke 17 **rudarjev**, izpraznila trgovino in trafiko. Toda prestrašena sovražnikova številčno dokaj močna posadka si ni upala **ukrepati**.¹¹⁸

Bračičeva in Šercerjeva brigada sta po umiku iz Šoštanja

27. aprila na političnih urah slovesno proslavili tretjo obletnico OF, zvečer pa sta priredili mitinge. Bračičeva brigada se je zvečer nastanila pri Pečovniku v Razborju. V štab 14. divizije, ki je bil pri Bračičevi brigadi, je 28. aprila prispel komandant 4. operativne cone major Mile Kilibarda. Na šaleškem območju je bila sedaj tudi Tomšičeva brigada, ki je doslej sodelovala s Šlandrovo brigado. Štab divizije je zaradi prihoda majorja Kilibarde napovedal sestanek štabov brigad, na katerem bi govorili o prihodnjih akcijah 14. divizije.¹¹⁹

Dne 29. aprila je bila Bračičeva brigada še pri Pečovniku v Razborju. Ponoči so poslali četo odkupovat živila v Podgorje. Kljub pomanjkanju so jim domačini radi dali krompirja in fižola, saj kaj drugega niso več premogli. Po vseh enotah so imeli politične in vojaške ure. Iz Zidanškove brigade so dobili 42 novincev, enega so mobilizirali sami, vse pa so porazdelili po bataljonih. Enako so storili s prejetim strelivom. Brigada je ta dan štela 230 navzočih in 250 borcev po seznamu. Ob 21. uri je brigada krenila na Plešivec nad Velenjem, kamor je prišla 30. aprila ob 2. uri zjutraj.¹²⁰

S skupino 42 novincev iz Zidanškove brigade sta prišla tudi Tone Ferfila in njegov soborec. Navajamo izvleček Ferfilove izpovedi, ki osvetljuje takratno pretirano nezaupanje v Zidanškovi brigadi. Ferfila in njegov tovariš sta zbežala iz nacističnega taborišča Strnišče v Zidanškovo brigado. Toda tu so ju osumili, da sta gestapovca. Že čez kak teden so ju poslali na Koroško v skupini blizu 60 ljudi, med katerimi so prevladovali otroci v starosti od 12 do 15 let. Rečeno jim je bilo, da bodo šli zaradi teh mladoletnikov na varnejše Dolenjsko.

Ferfila meni, da je bila v tej skupini večina beguncev iz raznih nacističnih taborišč. Toda ko so prišli okoli 24. aprila na Javorju do štaba divizije, so jih tu zadržali. Njega in tovariša so poslali v Bračičevo brigado, za druge se Ferfila več ne spominja, kam so jih poslali.¹²¹ Tone Ferfila in njegov tovariš iz taborišča sta se že 1. maja v napadu na Velenje in tudi pozneje izkazala kot pogumna in zanesljiva borca.¹²² Glede skupine, o kateri je bil že govor, je štab brigade za 29. april 1944 natančno navedel, da je vse razporedil po bataljonih.

Ko se je Bračičeva brigada zgodaj zjutraj 30. aprila razmestila in se zavaravala, je večina legla k počitku. Toda že ob 8. uri sta morala oba bataljona naglo na položaje zaradi sovražnikove kolone, ki se je pojavila blizu Plešivca. Kmalu sta krenila proti Šoštanju. Štab brigade je zatem poslal v dolino četo po hrano. Četa je ugotovila, da so v nekaterih hišah nemški vojaki. Obveščevalci so z območja Velenja poročali o sovražnikovih okrepitvah, ki so prišle v Šaleško dolino. Popoldne so imele enote vojaške in politične ure. Četne komande so pripravljali za večerno akcijo, te pa so potem učile borce, kako morajo ravnati v bojih in kako se napadajo postojanke. Ta dan je štela brigada 233 navzočih borcev in 253 po seznamu.¹²³

* * *

Z napadom na Šoštanj oziroma s prihodom Bračičeve brigade nad Velenje se končuje prvo poglavje bojne poti te brigade. To dvomesečno obdobje, ki se začne s koncem nemške ofenzive 26. februarja 1944, je zelo pestro. Brigadi je uspelo rešiti veliko ranjencev, zbrati razdružene in razbite enote, skupine in posameznike, obnoviti in preosnovati brigado 22. marca 1944 na Graški gori, oskrbeti borce z najnovejšim orožjem, strelivom, oblačili, obutvijo in opremo. Njeno številčno stanje se je od 22. marca 1944 do 30. aprila povečalo od 135 na 250 borcev. To številčno stanje se je že močno približalo stanju z dne 3. januarja 1944, ko je brigada neposredno pred pohodom na Štajersko štela 236 navzočih in po seznamu 294 borcev. Precej pa je zaostajala v oborožitvi, nekoliko tudi v bojnih veščinah in izkušnjah. Toda od uspešnih

oskrbovalnih akcij, spopadov patrulj, nekoliko večjih spopadov in zlasti pri napadih na železnice ter druge prometnice in objekte je brigada že kar dobro napredovala. Pomembne začetne uspehe je dosegala z mobilizacijo novincev, ki so bistveno okrepili in osvežili njene vrste. Z mitingi in z individualnimi stiki si je brigada pridobila zaupanje in naklonjenost prebivalstva. Dobro sodelovanje s političnimi organizacijami osvobodilnega boja na terenu in s prebivalstvom je brigadi omogočilo uspešnejšo mobilizacijo, boljše organizirano prehrano in preskrbo ter začetek organizirane obveščevalne službe.

Ugotovimo lahko: delno uspešen napad na Šoštanj je bil dobro opravljen izpit, ki je dovoljeval brigadi, da je lahko začela napadati večje sovražnikove postojanke in da se je lahko odločala tudi za spopade z močnejšimi sovražnikovimi enotami.

OPOMBE

¹ Lado Ambrožič-Novljan, *Pohod Štirinajste*, Ljubljana 1978, str. 261—279 (odslej Ambrožič, *Pohod Štirinajste*); Ladislav Kiauta, *Bračičeva brigada*, 1. del, Ljubljana 1982, str. 351 —355 (odslej Kiauta, *Bračičeva brigada*, I); dr. Milan Ževart, *Štirinajsta na Štajerskem*, Maribor 1981, str. 10 — 21 (odslej Ževart, *Štirinajsta na Štajerskem*).

² Kiauta, *Bračičeva brigada*, I, str. 354; *Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941 — 1945*, Ljubljana 1977, str. 667, 668 (odslej NOV na Slovenskem).

³ NOV na Slovenskem, str. 668; Ambrožič, *Pohod Štirinajste*, str. 120, 121, 139, 140; Ževart, *Štirinajsta na Štajerskem*, str. 11 — 14.

⁴ NOV na Slovenskem, str. 669.

⁵ Ževart, *Štirinajsta na Štajerskem*, str. 18.

⁶ Mirko Fajdiga, *Zidanškova brigada*, Ljubljana, 1975, 119—121, 139 (odslej Fajdiga, *Zidanškova brigada*).

⁷ Ževart, Štirinajsta divizija na Štajerskem, str. 19.

⁸ Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI, knjiga 11, dokument št. 141 (odslej Zbornik NOV).

⁹ Dr. Milan Ževart, Narodnoosvobodilni boj v Šaleški dolini, Ljubljana 1977, str. 431, 432 (odslej Ževart, NOB v Šaleški dolini; Ževart, Štirinajsta na Štajerskem, str. 20; Zapisnik s štabnega razgovora nacističnih oblastnikov v Mariboru, v arhivu Muzeja narodne osvoboditve Maribor (odslej zapisnik s štabnih razgovorov, v AMNOM).

¹⁰ Zbornik NOV, VI/11, dok. št. 142.

¹¹ Zbornik NOV, VI/12, dok. št. 131.

¹² Ambrožič, Pohod Štirinajste, str. 261; Zbornik NOV, VI/12, dok. št. 12.

¹³ Zbornik NOV, VI/12, dok. št. 135; Ževart, Štirinajsta na Štajerskem, str. 20.

¹⁴ Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 431 in opomba 98, str. 468. Pred Steindlovim člankom je izšlo kratko javno obvestilo o uničenju 14. divizije v Marburger Zeitung, št. 66 z dne 6. marca 1944. Isti časnik je v številki 67 z dne 7. marca 1944 na naslovni strani objavil članek Franza Steindla »Sie wolten die Untersteiermark befreien. Das Ende einer Bandendivision.« Ta članek je 11. marca 1944 objavil tudi Štajerski gospodar. Med propagandiste o uničenju 14. divizije se je uvrstil tudi ing. Siegfried Tremi. V Štajerskem gospodarju št. 13 z dne 1. aprila 1944 so na naslovni strani objavili njegov članek »Čarovniki in računski umetniki«, s podnaslovom »Kako je vojno poročilo vrhovnega poveljstva partizanskih odredov« spačilo uničenje 14. banditske divizije. O uničenju 14. divizije je Tremi pisal še v Štajerskem gospodarju št. 15 z dne 15. aprila 1944.

¹⁵ Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 434, 432, 433.

¹⁶ Ambrožič, Pohod Štirinajste, str. 279; Ževart, Štirinajsta na Štajerskem, str. 21, 23; Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 111, 115; Franci Strle, tipkopi za monografijo Tomšičeva brigada, IV. str. 639, pri avtorju M. Fajdigi (odslej Strle, Tomšičeva brigada IV. tipkopi).

¹⁷ Ambrožič, Pohod Štirinajste, str. 231, 246; Kiauta, Bračičeva brigada, I, str. 344-354.

¹⁸ Ambrožič, Pohod Štirinajste, str. 178—184.

¹⁹ Strle, Tomšičeva brigada, IV. tipkopi, str. 654, 640; Kiauta, Bračičeva brigada, I, str. 352.

²⁰ Strle, Tomšičeva brigada, IV. tipkopi, str. 657, 658.

²¹ Strle, n. d. str. 645 — 648.

²² Bogomir Krenčič, pričevanje, str. 40 — 44, v AMNOM.

²³ Strle, Tomšičeva brigada, IV. tipkopolis, str. 650, 651.

²⁴ Strle, Tomšičeva brigada, IV. tipkopolis, str. 617; Ambrožič, Pohod Štirinajste, str. 244; dr. Miroslav Stiplovšek, Šlandrova brigada, Ljubljana 1971, str. 253 (odslej Stiplovšek, Šlandrova brigada).

²⁵ Miha Delač, pričevanje, v AMNOM; Kiauta, Bračičeva brigada, I, str. 331, 332.

²⁶ Karei Maček, kapetan bojne ladje v. p., pričevanje, 1987, AMNOM.

²⁷ Edvard Marušič-Blaž, pričevanje, AMNOM.

²⁸ Strle, Tomšičeva brigada, III, tipkopolis, str. 637 — 639; Kiauta, Bračičeva brigada, I, str. 349; Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 101, 106—109; Jože Potočnik, Spomeniki in znamenja v občini Slovenj Gradec, 1985, str. 12.

Štefan Goršek-Čaki je bil 1943 borec 2. Pohorskega bataljona, pozneje terenski politični delavec. Slavko Gams-Branko je bil borec Zidanškove brigade, pozneje terenski politični delavec. Oba sta padla februarja 1945.

²⁹ Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 111 — 114, Kiauta, Bračičeva brigada, I, str. 349 — 351.

³⁰ Ivo Skerlovnik, izjava 1989, v AMNOM; Strle, Tomšičeva brigada, IV. tipkopolis, str. 640 — 642; Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 117.

³¹ Franci Strle omenja v tipkopisu Tomšičeva brigada, IV, str. 642, da so štirje bataljoni operativne skupine 14. divizije s premikom proti Dravski dolini in Vuženici izgubili le bojno pobudo in čas, kar je nemškimi oblastem v Slovenj Gradcu in Šoštanju omogočilo, da so se lotile dodatnih policijskih preiskav po Graški gori ter zajele devet ozebljih in bolnih partizanov. Vprašanje lahko zastavimo tudi drugače. Zakaj niso šli bataljoni najprej reševati ozebljih in bolnih, potem pa v Vuzenico?

Navesti moramo tudi popolnejše podatke, da je bil med devetimi ujetimi med 4. in 8. marcem 1944 Jože Janež-Januš, rojen 13. 12. 1920 v Babnem Polju, obveščevalec Bračičeve brigade. Tomšičevi brigadi se je priključil kot hud bolnik z obolelimi nogami v dneh po ofenzivi. V Strletovem tipkopisu je omenjen na straneh 636, 637, 642. Več o Janežu, ki je preživel koncentracijsko taborišče in umrl 1984, v izjavah Vinka Žužka, Hermana Slamiča-Urha, v AMNOM, v poročilu OC 14. divizije z dne 9. julija 1944, v poročilu štaba 4. operativne cone, brez datuma, iz poletja 1944, obe v Arhivu instituta novejšje zgodovine v Ljubljani (odslej AI NZ), f. 333, ter Kiauta, Bračičeva brigada, I, str. 223.

³² Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 112—114, 118, 119; Ignac Kajzer, Jože Svetina, izjavi v AMNOM.

³³ Strle, Tomšičeva brigada, IV. tipkopolis, str. 643.

³⁴ Strle, n. d. str. 652, 653.

³⁵ Strle, n. d., str. 653, 654.

³⁶ Jože Jakič-Dušan, generalpodpolkovnik JLA, v. p., izjava, 1987, v AMNOM.

³⁷ Štefan Požar, izjava, 1987, v AMNOM.

³⁸ Tone Gašper, izjava, 1987, v AMNOM.

³⁹ Adolf Marošek, r. 1921 v vasi Vodriž, Podgorje, Slovenj Gradec, kovač. V Šlandrovo brigado je vstopil 18. oktobra 1943, v Pohorski odred 4. novembra 1943, dezertiral iz Zidanškovebrigade 12. januarja 1944, sodelavec gestapa v Slovenj Gradcu od 14. januarja 1944, sedaj v Avstriji (iz zapisnika o zaslišanju A. Maroška na gestapu dne 14. 1. 1944, bivši arhiv Republiškega sekretariata za notranje zadeve SR Slovenije; sedaj arhiv Ministrstva za notranje zadeve republike Slovenije — odslej AMNZRS).

⁴⁰ Jože Korošec, izjava z dne 23. 9. 1987, v AMNOM. Navajamo v povzetku podatke iz Koroščeve izjave o ustreljenih:

Rudolf Črešnik, 1922, rejenec pri Pohovnikarju v Podgorju, partizanskem sodelavcu. Črešnik je bil ubežnik iz nemške vojske.

Jože Korošec, 1922, pd. Svetčev, kmečki sin iz Podgorja, ubežnik iz nemške vojske, skrivač.

Franc Velunšek, 1922, ubežnik iz nemške vojske. Skrival se je na terenu s skrivači.

Miha Korošec, 1920, pd. Svetčev, Jožetov brat, hlapec pri partizanskem sodelavcu Rdečniku. Miha je bil partizan od začetka 1943, pozneje je zbolel in se zdravil kot skrivač pri Rdečniku.

Franc Ramšak, 1920, najemniški sin, hlapec. Ni hotel v nemško vojsko. Povezal se je s Črešnikom in šel med skrivače.

Franc Praper, 1919, pd. Ledinek. Namesto da bi šel v nemško vojsko, se je pridružil skrivačem.

Ivan Velunšek, 1921, Frančev brat. Starsi so bili najemniki pri znani partizanski kmetiji pd. pri Rožeju v Zgornjem Razborju. Ivan se je skrival in je bil povezan s skrivači.

⁴¹ Glej več o sumničenjih, sektašenju in neutemeljenih ustrelitvah: Mirko Fajdiga, Zidanškova brigada, 1975, str. 153—164; M. Fajdiga, Pohorski partizani 1943, 1985, str. 175—178, 225 — 230, 355-358, 365-367, 374-387.

⁴² Strle, Tomšičeva brigada, IV. tipkopolis, str. 654 — 656.

⁴³ Strle, n. d., stran 656. Pripomniti moramo, da je bilo število borcev vodnikov domačinov, ki jih je dala Zidanškova brigada operativni skupini 14. divizije, nekoliko večje, kot navaja Strle. Bračiče-

vi brigadi sta bila dodeljena v začetku marca 1944 Jože Svetina in Ignac Kajzer, Šercerjevi brigadi Ludvik Pušnik-Janez. Verjetno je dobila tudi Tomšičeva brigada katerega domačina, tako tudi štab divizije s svojim prištajem. Občasnih vodnikov za operativno skupino 14. divizije je dala Zidanškova brigada več (Ivo Skerlovnik, Ferdo Štibler, Janko Ževart, Tone Ulrih-Kristl, ustni viri).

⁴⁴ Strle, Tomšičeva brigada, IV. tipkopis, str. 656 — 658.

⁴⁵ Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 434.

⁴⁶ Ževart, n. d., str. 432 — 435.

⁴⁷ Ževart, n. d., str. 434 — 435.

⁴⁸ Strle, Tomšičeva brigada, IV. tipkopis, str. 657; Ževart NOB v Šaleški dolini, str. 434, 435; Milan Guček, Pekoči sneg, Šercerjeva brigada, 2. del, Ljubljana 1984, stran 407 — 409 (odslej Guček, Pekoči sneg).

⁴⁹ Strle, Tomšičeva brigada, IV. tipkopis, str. 673 — 677.

⁵⁰ Zbornik NOV, VI/12, dok. št. 58.

⁵¹ Poročilo partijskega sveta 14. divizije z dne 25.3. 1944, CK KP Slovenije, bivši arhiv CK. ZK Slovenije v Ljubljani; sedaj Arhiv Slovenije v Ljubljani (odslej AS).

⁵² Guček, Pekoči sneg, str. 406 — 410.

⁵³ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 8. 4. 1944 Glavnemu štabu NOV in POS, Zbornik NOV, VI/12, dok. št. 105.

Strle poudarja, da ni natančnega poročila o izgubah na pohodu 14. divizije, da pa je najbližje resničnim podatkom poročilo Glavnega štaba Slovenije Vrhovnemu štabu Jugoslavije z dne 19. 4. 1944. V njem je navedeno:

— na pohodu čez Hrvaško 19 padlih-mrtvih, 37 ranjenih, 2 ujeta in 30 obolelih.

— na Štajerskem od 7. 2. do 26. 2. 1944 še 159 mrtvih, 35 ranjenih, 100 ozebljih, 48 pogrešanih. Skupaj 178 mrtvih, 72 ranjenih, 50 zajetih ali pogrešanih in 130 obolelih ali ozebljih. Vendar je že Ambrožič, poudarja Strle, izračunal, da so ti podatki glede mrtvih in pogrešanih, ki jih je bilo skupaj 367, za 40,60 odstotka premajhni. Pomanjkljivi so tudi v poročilu z dne 18. 4. 1944 podatki o izgubljenem orožju: 155 pušk, 3 lahki minometi, 1 težka bređa, 25 lahkih bred, 7 zbrojevki, 9 brzostrelki, 6 pištol. Znano je, da je divizija poleg navedenega izgubila tudi protitankovski top in 2 težka minometa (Strle, Tomšičeva brigada, IV. tipkopis, str. 679, 682).

⁵⁴ Strle, n. d. v op. 53. K nekaterim navedbam v poročilu pripominjamo: Preureditev divizije ni bila izvedena dosledno po naredbi, saj je Tomšičeva obdržala tri bataljone in tudi moštvo ni bilo porazdeljeno enakomerno na vse tri brigade.

Pregledni številčni podatki se ne ujemajo s poznejšimi raziskavami Ambrožiča, Gučka, Strleta in drugih. Avtor M. F. jih samo povzema iz obravnavanih poročil štabov 4. operativne cone in 14. divizije.

Odperto je tudi vprašanje čete Bračičeve brigade, ki je bila februarja odrezana od drugih enot na Paškem Kozjaku. V tem poročilu so jo prikazali v rubriki med 225 pogrešanimi. Po nekih informacijah so izvedeli, da se je četa umikala proti Hrvaški, zato so sklenili, da bodo prek štaba 4. operativne cone sprožili postopek pri štabu 10. korpusa Zagrebškega, da vrne četo 14. diviziji (iz poročila divizijskega partijskega sveta 14. divizije z dne 25. 3. 1944, v AS).

⁵⁵ Guček, Pekoči sneg, str. 407, 408; Strle, Tomšičeva brigada, IV. tipkopis, str. 658; Jože Antončič-Tomo, Peter Samsa, Miha Butara-Aleks, generalmajor JLA v. p.; izjave v AMNOM.

⁵⁶ Strle, Tomšičeva brigada, IV. tipkopis, str. 658.

⁵⁷ Naredbi štaba 14. divizije z dne 22. 3. in 27. 4. 1944, Zbornik NOV, VI/12, dok. št. 55 in v AINZ, f. 335/111, 6a; Predlog štaba 4. operativne cone za odlikovanja, verjetno iz maja 1944, v AINZ; Strle, Tomšičeva brigada, IV. tipkopis, str. 657, 658; Guček, Pekoči sneg, str. 408.

⁵⁸ Odredba štaba 4. operativne cone, Zbornik NOV, VI/12, dok. št. 112.

⁵⁹ Naredba štaba 14. divizije z dne 22.3. 1944, Zbornik NOV, VI/12, dok. št. 55; Franc Vesel, izjava v AMNOM.

⁶⁰ Strle, Tomšičeva brigada, IV. tipkopis, str. 653.

⁶¹ Kiauta, Bračičeva brigada, I, str. 353; Strle, ustni vir.

⁶² Odredba o imenovanjih CK KPS z dne 26. 3. 1944, v AS.

⁶³ Ambrožič, Pohod Štirinajste, str. 264; Kiauta, Bračičeva brigada, I, str. 345 — 348; Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 119.

⁶⁴ Zbornik NOV, VI/12, dok. št. 55; Strle, Tomšičeva brigada, IV. tipkopis, str. 658.

⁶⁵ Strle, n. d., str. 658; Bogomir Krenčič, pričevanje, AMNOM.

⁶⁶ Kadrovska imenovanja partijskega komiteja 14. divizije z dne 28. 4. 1944 v AS; Zbornik, VI/12, dok. št. 55; Naredba štaba 14. divizije o imenovanjih z dne 19. 4. 1944, AINZ, f. 355/III/6; Bogomir Krenčič, pričevanje, AMNOM.

⁶⁷ Divizijski partijski svet 14. divizije z dne 25. 3. 1944, AS; Ambrožič, Pohod Štirinajste, str. 269-284; Navodila 14. divizije Šerčerjevi brigadi z dne 23. 3. 1944, Zbornik NOV, VI/12, dok. št. 58.

⁶⁸ Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 112.

⁶⁹ Muzej novejšje zgodovine Celje (odslej MNZ Celje).

⁷⁰ Povelje štaba 4. operativne cone z dne 28. 3. 1944, Zbornik NOV, VI/12, dok. št. 73.

• Okrožnica štaba 14. divizije z dne 25.3.1944, AINZ, f. 335/111/6.

« Poročilo štaba 14. divizije, Zbornik NOV, VI/12, dok. št. 96; Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 435.

^{7*} Ževart, n. d. str. 435.

⁷⁴ Poročilo štaba 14. divizije z dne 4. 4. 1944, Zbornik NOV, VI/12, dok. št. 96; Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 436; kartoteka padlih, AINZ; Herman Slamič-Urh, Jože Jakič-Dušan, Janez Jaklič, podpolkovnik v. p., Ivan Delopst, izjave v AMNOM.

⁷⁵ Drago Kumer, Takrat so mi ubili očeta (izpoved Tilčke Delopst), TV 15 z dne 2. 2. 1978; Strle, Topolšica — edinstven zgodovinski kraj, TV 15, 22. 5. 1986; Ivan Delopst, izjava v AMNOM.

⁷⁶ Poročilo štaba 14. divizije z dne 4. 4. 1944 in poročilo komandanta varnostne policije in varnostne službe na Sp. Štajerskem z dne 27.4. 1944, Zbornik NOV, VI/12, dok. št. 96 in VI/13, dok. št. 171.

Nemci so dobili za Bračičevo brigado za dan pred preureditvijo divizije (za 21. 3. 1944) kar točne splošne podatke. Netočne in preskromne so bile navedbe o njeni oborožitvi in številčnem stanju celotne divizije.

⁷⁷ Dopis štaba 14. divizije z dne 31. 3. 1944, AINZ, f. 335/III/6; Jože Telič, izjava, v AMNOM.

⁷⁸ Matevž Hace, Komisarjevi zapiski, II, 1959, str. 134, 135 (odslej Hace, Komisarjevi zapiski, II).

⁷⁹ Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 436.

⁸⁰ Poročili štabov 14. divizije z dne 4. 4. 1944 in štaba 4. operativne cone z dne 10. 4. 1944 ter odredba Glavnega štaba NOV in POS z dne 26. 3. 1944, Zbornik NOV, VI/12, dok. št. 96, 111, 66.

⁸¹ Poročilo štaba 14. divizije z dne 4.4. 1944, Zbornik NOV, VI/12, dok. št. 96.

⁸² Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 10.4. 1944, Zbornik NOV, VI/12, dok. št. 111.

⁸³ Poročilo štaba 14. divizije z dne 7. 4. 1944; Vojni dnevnik Antona Vidmarja-Luke (odslej Vidmarjev vojni dnevnik), Zbornik NOV, VI/12, dok. št. 124, 125; Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 436, 437; Franc Nagernik, izjava v AMNOM.

⁸⁴ Poročilo Bračičeve brigade z dne 5. 4. 1944, AINZ, f. 335/3.

⁸⁵ Poročilo štaba 14. divizije z dne 7. 4. 1944, AINZ, f. 335/11/5.

⁸⁶ Poročilo komandanta varnostne policije in varnostne službe na Sp. Štajerskem z dne 7. 4. 1944 izpostavi varnostne službe Brežice, Zbornik NOV, VI/12, dok. št. 149.

⁸⁷ Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 437, 438.

⁸⁸ Dopis štaba 14. divizije z dne 10.4. 1944 Glavnemu štabu NOV in POS; dopis štaba 4. operativne cone z dne 11.4. 1944 štabu

14. divizije, AINZ, f. 335/11; poročilo štaba 4. operativne cone z dne 18. 4. 1944, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 8.

⁸⁹ Vidmarjev vojni dnevnik, Zbornik NOV, VI/12, dok. št. 125; Franc Nagernik, pričevanje, AMNOM.

⁹⁰ Hace, Komisarjevi zapiski, II, str. 137; Franc Nagernik, ustni vir.

⁹¹ Poročila štaba 14. divizije z dne 18., 21., 23. aprila 1944, Zbornik, VI/13, dok. št. 10, 19, AINZ, f. 335/11.

⁹² Poročilo divizijskega partijskega sveta, aprila 1944, CK KPS, AS.

⁹³ Franc Nagernik, Jože Antončič-Tomo, Ciril Gregor, pričevanja, AMNOM.

⁹⁴ Poročilo komandanta varnostne policije in varnostne službe na Sp. Štajerskem z dne 14. 4. 1944, Zbornik NOV, VI/12, dok. št. 152 (odslej komandanta varnostne policije in varnostne službe).

⁹⁵ Anton Anželak-Lado, izjava v AMNOM.

⁹⁶ Vidmarjev vojni dnevnik, Zbornik NOV, VI/12 in 13, dok. št. 125, 163; poročilo štaba 14. divizije z dne 21. 4. 1944 štabu 4. operativne cone, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 19; poročilo divizijskega partijskega komiteja 14. divizije, aprila 1944, CK KPS, AS.

⁹⁷ Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 438.

⁹⁸ Poročilo štaba 14. divizije z dne 21. 4. 1944; Vidmarjev vojni dnevnik; izvleček iz poročila komandanta varnostne policije in varnostne službe z dne 28. 4. 1944, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 19, 163, 171; Ivan Dolničar-Janošič, generalpolkovnik JLA v. p., Franc Nagernik, izjavi v AMNOM.

⁹⁹ Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 438, 439.

¹⁰⁰ Poročilo štaba 14. divizije z dne 18. 4. 1944, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 10; Anton Anželak-Lado, izjava v AMNOM.

¹⁰¹ Poročilo štaba 14. divizije z dne 25. 4. 1944, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 32.

¹⁰² Poročilo partijskega komiteja 14. divizije z dne 28. 4. 1944, AS; poročilo štaba 14. divizije z dne 26. 4. 1944, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 35; kadrovska imenovanja štaba 14. divizije z dne 19. 4. 1944, AINZ, f. 335/III; Ladislav Košir-Matija, izjava, AMNOM.

¹⁰³ Vidmarjev vojni dnevnik; izvleček iz poročila komandanta varnostne policije in varnostne službe z dne 28. 4. 1944, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 163, 173; Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 440.

¹⁰⁴ Poročilo štaba 14. divizije z dne 25. 4. 1944, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 32; poročilo štaba 4. operativne cone z dne

27.4. 1944, AINZ, f. 332/III; »Mladina«, maj 1944, str. 11; Stefan Požar, izjava, oboje v AMNOM.

¹⁰⁵ Poročilo štaba 14. divizije z dne 25. 4. in 13. 5. 1944; Vidmarjev vojni dnevnik, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 32, 94, 163; Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 440.

¹⁰⁶ Poročilo komandanta varnostne policije in varnostne službe z dne 27. in 28.4. 1944, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 171, 172; Franc Nagernik, pričevanje v AMNOM.

¹⁰⁷ Poročila štabov 14. divizije in 4. operativne cone z dne 26. in 30.4. ter 13.5. 1944; Vidmarjev vojni dnevnik, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 35, 58, 94, 163; pohvala Bračičeve brigade iz štaba 4. operativne cone z dne 25.4. 1944; Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 440.

¹⁰⁸ Poročilo komandanta varnostne policije in varnostne službe z dne 28. 4. 1944, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 172.

¹⁰⁹ Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 440, 441.

¹¹⁰ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 24. 4. 1944, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 26.

^{1,1} Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 33.

¹¹² Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 36.

¹¹³ Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 94.

^{1,4} Poročilo štaba 14. divizije z dne 13. 5. 1944, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 94; Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 475, 476; Vinko Žužek, major JLA v. p., Franc Nagernik, Jože Krebs, major JLA v. p., Josip Toplikar-Mirko, major JLA v. p.; pričevanja in izjava, AMNOM.

¹¹⁵ Anton Anželak-Lado, Josip Toplikar-Mirko, pričevanji v AMNOM.

¹¹⁶ Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 477.

¹¹⁷ Odredba komandanta 3. bataljona vermanšaftskega polka Spodnja Štajerska z dne 30. 8. 1944, Zbornik NOV, VI/15, dok. št. 180.

¹¹⁸ Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 447, 478.

¹¹⁹ Poročilo štaba 14. divizije z dne 28.4. 1944, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 46.

¹²⁰ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 30.4. 1944, AINZ, f. 335/A/3; operacijski dnevnik načelnika štaba 4. operativne cone (odslej dnevnik štaba 4. cone) Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 162.

¹²¹ Tone Ferfila, izjava v AMNOM.

¹²² Tone Ferfila, izjava v AMNOM; Jože Telič, Janez Jaklič, Jože Krebs, ustni viri.

¹²³ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 1. 5. 1944 štabu 14. divizije, AINZ, f. 335/A/3.

**2 BOJI, DIVERZIJE,
MOBILIZACIJA V ŠALEŠKI IN
MISLINJSKI DOLINI, NA
KOROŠKEM, NA POHORJU,
OKOLI SLOVENSКИH KONJIC IN
NA KOZJANSKEM
(od 1.5. do 25.6. 1944)**

**Napad na velenjski premogovnik v noči na
1. maj 1944**

Drugo obdobje začnemo s pomembno širše zasnovano divizijsko akcijo na velenjske in okoliške sovražnikove postojanke. Za Bračičevo brigado je bila akcija na velenjski premogovnik in elektrarno prelomnega pomena, saj je v njej dokazala, da je premagala dvomesečno krizno obdobje, ki je trajalo od konca nemške februarске ofenzive.

V skladu z že omenjenimi načeli štaba 4. operativne cone, da bodo njene enote začele z energičnimi napadi na sovražnikove postojanke, enote, prometnice in z množično mobilizacijo, so v štabih 14. divizije in Zidanškove brigade sklenili, da bodo proslavili 1. maj z napadi na sovražnikove postojanke.

V uvodu povelja z dne 30. aprila za široko zastavljeno akcijo sredi Saleške doline so v štabu 14. divizije zapisali: »Prvi maj, praznik vsega delovnega ljudstva, bomo najbolje in najuspešneje proslavili z akcijo na postojanko, na rudnik Velenje.« Da bi to osrednjo akcijo treh brigad 14. divizije zavarovali proti Slovenj Gradcu in jo tudi vojaško razširili in obogatili, so se odločili za napad Zidanškove brigade na sovražnikovo postojanko v Mislinji.

Najzahtevnejšo nalogo, zavzeti nemški postojanki pri velenjskem rudniku in pri elektrarni, uničiti rudniške naprave z

elektrarno ter si pri tem pomagati z razstrelivom, ki ga bo zaplenila v rudniku, je dobila Bračičeva brigada. Tomšičeva in Šercerjeva brigada sta morali varovati v zasedah na cestah, blokirati velenjsko posadko, navidežno napasti Šoštanj in tako omogočiti napade Bračičevi brigadi. Osrednja objekta, premogovnik in elektrarna, sta bila čvrsto utrjena z bunkerji in z žičnimi ovirami. Na nekaterih mestih so bile položene mine. Elektrarno in premogovnik je branilo dvajset obratnih zaščitnikov in štirideset vermanov 1. alarmne čete Celje-zahod.¹

Štab Bračičeve brigade je izdal svojim bataljonom povelje za napad na premogovnik in elektrarno ter za zavarovanje 30. aprila 1944 ob 17. uri. Prvemu bataljonu, ki je štel okoli 110 borcev in je bil oborožen s težkim mitraljezom in petimi lahkimi, lahkim minometom, puškami in nekaj brzostrelkami, je ukazal uničiti posadko pri rudniku, rudnik z napravami in elektrarno, rudarje pa mobilizirati. Miniranje naj bi opravili z zaplenjenim rudniškim razstrelivom. Bataljon sta vodila komandant Dušan Remih-Duško in politični komisar Jože Jakoš-Školski.

Drugemu bataljonu, ki je štel nekaj nad 100 borcev in je bil oborožen z enim težkim mitraljezom in s štirimi lahkimi, z lahkim minometom, s puškami in z nekaj brzostrelkami, je ukazal postaviti četo v zasedo med Velenjem in Slovenj Gradcem, razrušiti progo in prekopati cesto. Drugo četo naj bi imel v rezervi v neposredni bližini rudnika. Bataljon sta vodila Jože Jakič-Dušan in Marko Kukec-Rok.

V povelju je bilo poudarjeno, da mora biti akcija energična in hitra ter da si morata bataljona oskrbeti strelivo za vso noč. Previjališče za ranjence so določili pri štabu pri Kovaču na cesti Rudarski dom —Škale (v Škalah je bil tudi štab 14. divizije). Začetek napada ob 23. uri.²

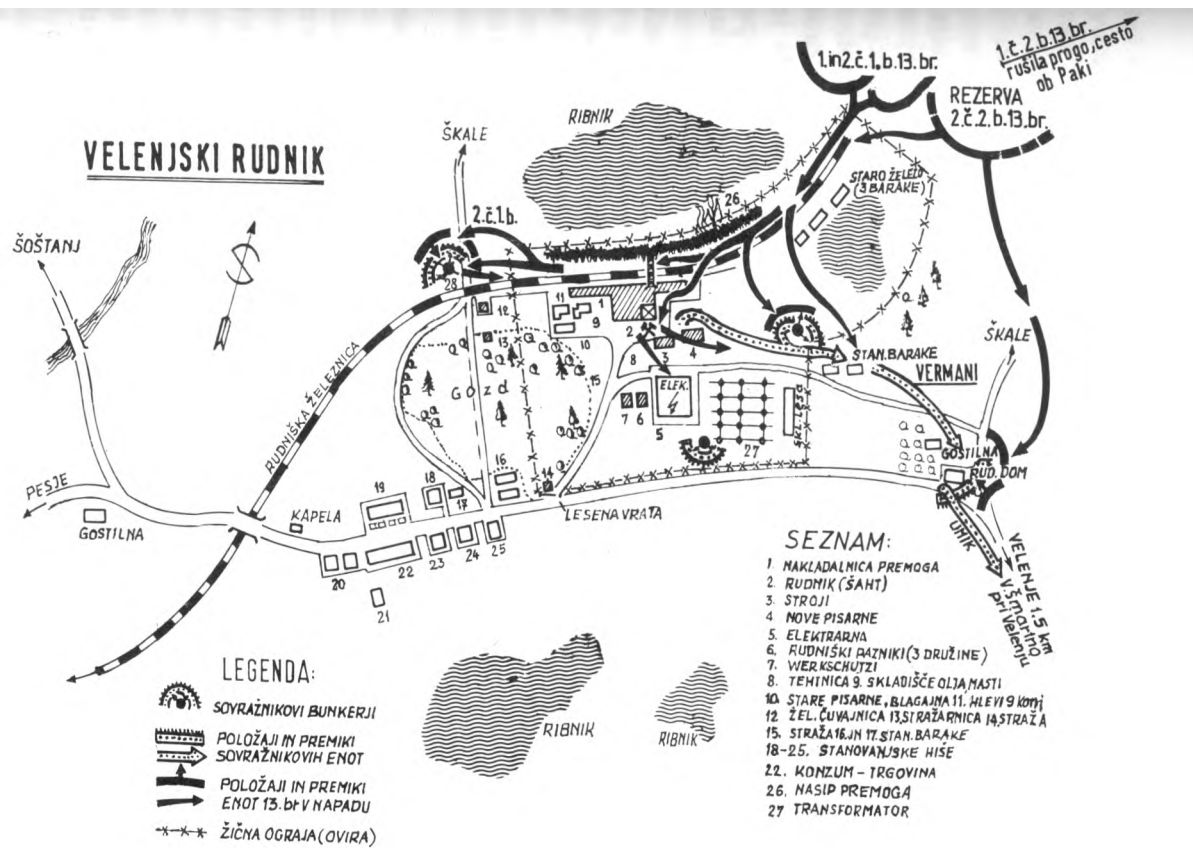
Partizanski napad se je začel ob 24. uri s severne strani, kjer je bila sovražnikova obramba najmočnejša. Težave so bile velike. Ko je sovražnik opazil napadalce, je začel močno streljati. Komandant brigade Franc Bobnar-Gedžo, komandir 1. čete 1. bataljona Jože Telič in drugi opisujejo, kako težko seje bilo približevati ključnim sovražnikovim utrjenim ob-

jektom po smrtonosno razsvetljeni čistini. Za kritje jim je nekoliko služila le osamljena hiša. Rudniškim objektom so se približevali z območja rudniškega kolodvora. Tu je bilo več vagonov, ki so jim služili za kritje oziroma za lažji dostop. Najnevarnejša ovira za partizane je bil glavni obrambni bunker pri rudniku. Iz njega so tako silovito streljali po 1. četi 1. bataljona, da se je morala ustaviti. Težave so bile tudi pri uničevanju in premagovanju žičnih ovir, ki so jih napadalne skupine rezale, jih prekrivale z deskami in odejami. V odločen napad je krenila 2. četa 1. bataljona s komandirjem Vilijem Brencetom-Borutom, z vodnikoma mitraljezcema Janezom Jakličem in Ivanom Kranjcem, s političnim delegatom iz Maribora, z mitraljezcem vodnikom Štefanom Požarjem in z drugimi. Naloga 2. čete je bila streti odpor visokega sovražnikovega bunkerja. Napadalne skupine so se spretno priplazile do bunkerja in so ga napadle z močnim ognjem. Drzna mitraljezca Jaklič in Kranjc sta prišla pod most, ki je vodil z nasipa k jašku. Pod zaščitnim ognjem mitraljezca Štefana Požarja in drugih, ki so streljali na stražarski stolp na mostu, sta Jaklič in Kranjc zlezla vsak z ene strani na most in užgala iz neposredne bližine po Nemcih. Presenečenje Nemcev je bilo veliko, saj so jim prišli mitraljezca in četa za hrbet. Bombaši 1. čete 1. bataljona, domačini Jurij Apšner, Jaka Juvan in Plešivčnik z Razborja, so se priplazili čisto blizu bunkerja, iz katerega je streljal top proti Škalam. Apšner je zalučal angleško bombo pod topovsko cev, soborca pa sta vrgla italijanski bombi v stranske line. Bunker je utihnil. Hkrati so jurišali z vseh strani Jaklič, Kranjc, Apšner, Juvan, Plešivčnik in drugi borci ter starešine. Nemci so pustili top, granate in drugo orožje ter se začeli umikati po nasipu. Toda tu so jih pričakali z ognjem partizani. V spopadih pri rudniku sta padla dva vermana 1. alarmne čete Celje-zahod, eden je bil ranjen, dva vermana pa so ujeli. Pri elektrarni je padel obratni zaščitnik Martin Gerstemayer, Nemec iz Bosne. V juriših na bunkerje in druge objekte pri rudniku je padel kurir štaba brigade pohodnik Albert Ilovica iz Kastava v Istri. Hudo je bil ranjen Franc Križevnik iz 1. bataljona, doma iz Velike Mislinje, in je ranam podlegel, laže pa sta bila ranjena Herman Dretnik iz 1. bataljona in Dušan Remih-Duško, komandant 1. bata.

Uspeh odločnega napada 2. čete 1. bataljona je bilo uničenje glavnega bunkerja pri rudniku in zelo pomemben plenprotitankovski top 75 mm, dva težka mitraljeza fiat s 1117 naboji, lahki italijanski mitraljez s 30 naboji, brzostrelka Mp s tremi šaržerji, 10 pušk, pištola in 10 bomb. Medtem ko je 2. četa srdito napadala glavni bunker, se je 1. četa s komandirjem Jožetom Teličem prebila skozi žične ovire in čežnje ter je vdrla v notranjost rudnika. Tu je začela uničevati rudniške naprave. Del vermanov se je umaknil proti bližnjemu Rudarskemu domu, kjer jih je napadla 2. četa 2. bataljona, ki se je že nekoliko poprej vključila v napad ob industrijski progi oziroma pri deponiji premoga, skladiščih in delavnicah blizu jaška. Spopadi so bili ostri. Borce sta usmerjala komandant bataljona Jože Jakič-Dušan in komandir čete Nande Grahek. Iz lahkega minometa sta izstreljevala mine vodnik Franc ! Lovše in njegov pomočnik Franc Nagernik. Med napadom se je komandir Nande Grahek, pohodnik iz Ržiš pri Zagorju ob Savi, nekoliko dvignil izza zaklona, da bi izdal ustrezna povelja. Sovražnikov mitraljez, ga je pri tem smrtno prestrelil. Del vermanov se je moral umakniti proti Šmartnemu pri Velenju, 2. četa 2. bataljona je zavzela položaje pri Rudarskem domu, vdrla v skladišča in jih skupno z borci 1. bataljona zažgala, kot tudi deponijo premoga.

S pomočjo zaplenjenega topa, skupin 1. bataljona in drugih brigadnih skupin so skušali partizani uničiti tudi elektrarno, ki so jo branili obratni zaščitniki. Najprej se je ponesrečil poizkus s topom. Na pobudo majorja Franca Bobnarja-Gedža in političnega komisarja Ivana Dolničarja-Janošika so kar skozi topovsko cev namerili na elektrarno. Za vrv je potegnil Gedžo. Granata je odletela čez cilj, povratni sunek pa je zlomil os desnega kolesa. V naglici in tudi zaradi neznanja niso raztegnili osi in utrdili koles. Kmalu so ugotovili, da brez topa ne bodo mogli prodreti v elektrarno in je uničiti. Borci so pogumno jurišali in celo prišli do železobetonske zgradbe. Vdreti vanjo pa niso mogli. Poskušali so jo zažgati, vendar se ogenj betonskih sten ni prijel. Razstreliva niso imeli, v rudniku pa ga tudi niso našli. Ob številnih težavah, na katere so naleteli, so bile enote Bračičeve brigade pri uničevanju rudnika dokaj uspešne. Uspešna je bila tudi 1. četa 2. bataljona,

Napad Bračičeve brigade na velenjski premogovnik v akciji
14. divizije v noči na 1. 5. 1944 (partizanska skica)

ki je porušila med Velenjem in Pako približno 50 metrov železniške proge, jo obrnila ter prekopala na več mestih cesto v dolžini približno 500 metrov.

Pri teh delih so se izkazale tudi druge brigade. Tomšičeva brigada je s polovico bataljona postavila zasedo v Stari vasi, ob cesti rudnik-trg Velenje in zasedi ob cestah Velenje — Arja vas ter Velenje — Polzela. Blokiral je tudi orožniško postajo v Velenju, ki jo je zagrizeno branilo devet orožnikov, dvajset vermanov in dva podoficirja nemške vojske. Sovražnik je imel v trgu Velenje 1. alarmno četo Ljutomer in 1. alarmno četo Ptuj-jug. Obe sta v noči na 1. maj sodelovali v bojih proti partizanom v Velenju. Orožniško poročilo omenja, da je njihovo postajo pomagalo braniti dvajset vermanov, drugi pa so bili razporejeni drugje. Enota Tomšičeve brigade je skušala orožniško postajo v Velenju zavzeti, vendar ji to ni uspelo.

V dveh zasedah proti Celju ni bilo spopadov, saj so Nemci poslali iz Celja pomoč po umiku partizanskih enot. Zasedo v Stari vasi so številčno močnejši sovražniki napadli z dveh strani in se je morala premestiti nekoliko stran od ceste. V spopadu je uničila osebni avtomobil, medtem ko sta se v Stari vasi vnela dva skednja. Tu so borci Tomšičeve brigade izpraznili trgovino. V Velenju pa so zaplenili dve pištoli, puško, štiri vermanske uniforme ter odgnali tri goveda.

Šercerjeva brigada je s 1. četo 1. bataljona postavila zasedo ob cesti Šoštanj — Paška vas ter hkrati rušila cesto in železniško progo. Tako je preprečevala morebitni prihod nemških sil iz Savinjske doline skozi Penk. Šoštanj je napadla 2. četa in tako onemogočila sovražnikovi posadki, da bi šla na pomoč posadki v Velenju. V Družmirju so partizani, ki so šli v napad v Šoštanj, naleteli na močno nemško zasedo in jo pregnali v postojanko. Potem so blokirali sovražnikove utrdbe, zavrnili njihov nasprotni napad, preiskali nekaj hiš in zaplenili nekaj orožja, toda v središče niso mogli. V Šoštanju in Družmirju so se partizani spopadli z osemdesetimi policisti, s šestimi orožniki in s sto petdesetimi vermani. V Topolšici je bila takrat 2. alarmna vermanska četa Ptuj-jug, ki v dogajanju ni posegla. V noči na 1. maj so bili borci Šercerjeve brigade v Pesju in Prelogah. V Pesju bi morala četa 2. bataljona mobilizirati moške v rudarski koloniji, kar pa ji ni povsem uspe-

lo. V Prelogah so rekvirirali pri Nemcih, ki so se naselili na posestva ustreljenih in izgnanih domačinov. Pobrli so jim vso živino.³

Tudi zapora proti Slovenj Gradcu, ki jo je pripravila Zidanškova brigada, je bila čvrsta. Z odločnim napadom je Zidanškova brigada vdrla v močno sovražnikovo postojanko v Mislinji, jo razbila in zavzela. Vermani, orožniki in drugi so se razbežali na vse strani. Partizani so zaplenili 17 pušk, precej streliva in veliko opreme. Sovražnik je imel šest mrtvih, sedem ranjenih in sedemnajst zajetih. Brigada ni imela izgub. Porušila je tudi progo med Mislinjo in Slovenj Gradcem.⁴

Sovražnikovim postojankam v Šaleški dolini je prispela pomoč policijskih enot iz Celja komaj 1. maja ob peti uri zjutraj. Bračičeva brigada je bila takrat že na poti na Graško goru k Jesenjaku oziroma k Sv. Heleni, Tomšičeva v Zgornje Završe, Šercerjeva pa v Ravne. Nemci brigadam niso sledili. Po hudem stresu, ki so ga doživeli za 1. maj, so se nekoliko opogumili komaj popoldne. Štab Bračičeve brigade je poročal, daje njena patrulja popoldne 1. maja opazila sovražnikovo kolono približno sto mož na pohodu k Sv. Heleni. Na položaje je takoj poslala četo, vendar do spopada ni prišlo, ker so se Nemci umaknili.⁵

V prvomajski akciji vseh brigad 14. divizije v Šaleški dolini sta po uradnih podatkih padla dva partizana. Hudo so bili ranjeni trije, od katerih je eden podlegel, laže pa so bili ranjeni štirje partizani. Na sovražnikovi strani sta padla dva vermana in obratni zaščitnik. Enega vermana so partizani ranili, dva pa zajeli. Komandant 3. bataljona vermanskega polka Spodnja Štajerska je v odredbi z dne 30. 8. 1944 izrekel »prijznanje bojnih dni za znak boja proti banditom«⁶ vermanom 1. alarmne čete Ljutomer, 1. alarmne čete Celje-zahod in 1. alarmne čete Ptuj-zahod, udeležencem bojev v noči na 1. maj 1944 v Velenju.

Odmevnost uspeha Bračičeve brigade in vseh drugih brigad v veliki usklajeni partizanski vojaški akciji je bila izredno velika na partizanski in na sovražnikovi strani. Partizani so slavili veliko zmago, sovražniki pa so prenašali poraz. Številna partizanska poročila in glasila so pisala o veliki prvomajski zmagi. V ospredju je bil zaplenjeni top. Vojaški vestnik

štaba 4. operativne cone Štajerski kurir z dne 7. 5.1944 je naslovil uvodni članek z velikim napisom PRVI TOP ZAPLENJEN NA ŠTAJERSKEM. Komendant brigade major Franc Bobnar-Gedžo je v Borcu, letnik 1954, med drugim zapisal; »Zagorel je največji prvomajski kres v Sloveniji, ki se je videi na daleč in se pridruževal na tisoče kresovom po hribih in gorah Štajerske.« In dalje: »Pri napadu na rudnik Velenje je brigada že vdruči napravila velik podvig, saj je v osmem mesecu svojega obstoja zaplenila že šesti top (pet topov je zaplenila v Kočevju), kar do tedaj ni napravila niti ena brigada v Sloveniji, hkrati pa je tudi dokazala, kaj premore v napadu.«⁶

Matevž Hace, ki je takrat opravljal dolžnost pomočnika političnega komisarja 14. divizije, je bil v noči na 1. maj s štabom divizije v Škalah pri Velenju. V svoji knjigi se spominja, kako zelo veseli so bili ponoči, ko so izvedeli, daje Bračičeva brigada zaplenila top. »Kaj ne bi bili, top ni majhna reč! Gedžo bo od veselja skakal, pa tudi vsi borci Bračičeve brigade. Zgodaj zjutraj so res pripeljali ves pokrit z zelenjem prvi zaplenjeni top na Štajerskem. Borci so vriskali in peli.« Dušan Remih-Duško je samozavestno stopil k Hacetu in dejal: »Moj bataljon ga je zaplenil...« Hace: »Zaplenili so tudi precej mitraljezov, pušk in drugega orožja. In kako lep je bil tišči dan. Ko so posijali prvi sončni žarki, se mi je zdelo, da sije danes štajersko sonce svetleje in topleje... Ta dogodek smo takoj sporočili v štab cone. Uspehe Bračičeve brigade smo sporočili tudi vsem okrožnim komitejem na Štajerskem in Koroškem. Borci Bračičeve brigade so peli, pili in se veselili ob zaplenjenem topu, ki je stai na vrtu ves okinčan. Prišli so tudi s kmetij od daleč naokrog, da bi videli top. Ranjenci, ki so jih prinesli z nosili iz Velenja, so še enkrat prosili, da bi si ogledali top, preden jih odnesejo v bolniške bunkerje. Človeka kar pri srcu zgrabi, ko vidi, kako so ranjeni borci ponosni na zaplenjeno orožje, posebno pa na top.«⁷

Štaba 14. divizije in 4. operativne cone sta izrekla Bračičevi brigadi priznanje, da so borci ob napadu na rudnik pokazali veliko borbenost, da je sovražnik »dajal zelo hud odpor, ki se je pa po energičnih udarcih naših borcev, ki so se v tej akciji sijajno pokazali, zlomil ob 2. uri zjutraj«. Posebej sta še pohvalila kapetana Dušana Remiha-Duška, komandanta

1. bataljona, ker je prišel do rudnika in poskrbel, da so ga temeljito požgali. Političnega komisarja 1. bataljona Jožeta Jakloša-Školskega so pohvalili za junaštvo v juriših na bunkerje, janeza Jakliča in Ivana Kranjca, mitraljezca iz 1. bataljona, ker sta prva jurišala na bunkerje. Pohvalili so padlega konandirja 2. čete 2. bataljona Nandeta Grahka in padlega kurirja Alberta Ilovico.⁸

Nemci so načrtovali, da bodo po 1. maju povečali izkop v velenjskem premogovniku, toda zaradi uničenih objektov in naprav je premogovnik povsem miroval. Zato ni bilo od 1. do 19. maja izkopanih 10.659 ton premoga. Po zasilnem popravilu rudnika je proizvodnja do konca junija 1944 upadla za 40 odstotkov. K temu izpadu so bistveno prispevale Bračičeva brigada, partizanska mobilizacija rudarjev in nemirne razmere, ki jih je ustvarilo narodnoosvobodilno gibanje. Ob napadu se je za nekaj ur ustavila tudi velenjska elektrarna. Vendar partizanom elektrarne ni uspelo poškodovati ali uničiti. Takrat je bila v popravilu trboveljska termoelektrarna in grozila je nevarnost, da bo voda zalila jame trboveljskega premogovnika. V nemškem dokumentu je mogoče prebrati, da bi partizani z uničenjem velenjske termoelektrarne hudo prizadeli okupatorjevo oborožitveno industrijo in celotno gospodarstvo na Spodnjem Štajerskem. Zaradi napada Bračičeve brigade je bila večina Spodnje Štajerske nekaj časa brez elektrike. Škoda, ki so jo povzročile zlasti Bračičeva, Tomšičeva in Šercerjeva brigada, je bila velika. Po prvih nemških izračunih je požar v rudniku povzročil za 399.553,88 RM škode. Šoštanjske gasilce so Nemci obdolžili, da kljub nujnim pozivom niso prišli gasit v Velenje. To pa je bilo le navidežno obtoževanje, saj je okupator dobro vedel, da so enote Tomšičeve brigade in drugih brigad preprečile tudi intervencijo velenjskih in drugih gasilcev. Škodo zaradi napada na velenjski rudnik je 5. maja 1944 temeljito opisal komandant varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem. Navedel je, da so bili vsi pomembnejši zunanji objekti rudnika uničeni, in sicer izvozni jašek, celotna separacija, skladišča, mizarska delavnica, žaga, peč za predelavo lignita v koks, izvozni stolp in vezni mostovi. Pretrgana je bila izvozna vlečna vrva, rezervna vlečna vrva pa se je stalila. Stroji v objektih so

zogleneli. Dvanajst vagonov je zgorelo na rudniški železniški postaji. Od 19.000 ton premoga na deponiji ga je pogorelo 6.000 ton, poleg tega pa še 20 ton koksa. Gorelo je več dni.

Prvomajska akcija, ki je bila prva divizijska operacija v Šaleški dolini, je bila pomembna tudi zato, ker je zadala okupatorju posebno hud politični udarec. Noč na 1. maj je bila v Šaleški dolini veličastna. K temu so prispevali predvsem aktivisti. Po vsej dolini je odmeval bojni trušč, dolino je osvetljeval požar pri rudniku, po okoliških hribih je gorel venec kresov, zvonovi so oznanjali veliko ljudsko slavo, aktivisti in partizani 14. divizije so izvedli napisne in trosilne akcije. Povsod so vihrale slovenske zastave, nacistične zastave pa kljub

1. maju ni bilo v Šaleški dolini nobene.

In kakšno je bilo v tej pomembni akciji in nekoliko dni po njej razmerje sili? Celotna 14. divizija je štela na koncu aprila 1944 okoli 900 prisotnih borcev, Zidanškova brigada pa okoli 300 borcev, skupno 1.200 borcev.⁹

V noči na 1. maj 1944 so Nemci okrepili postojanke po vsej Šaleški dolini, predvsem z enotami vermanskega polka Spodnja Štajerska. Tako so že v zadnjih dneh aprila prihajale v Šaleško dolino enote 2. bataljona tega polka. V Topolšico so poslali 2. alarmno četo Ptuj-jug, ki se je začela 1. maja utrjevati. Okupator je hotel vzpostaviti postojanke tudi zunaj Velenja in Šoštanja. Toda zaradi pritiska partizanskih brigad je to namero opustil, 2. alarmno četo Ptuj-jug pa je 2. maja premestil v Šoštanj.

V noči na 1. maj so bile v trgu Velenju in pri rudniku tri alarmne čete. Po prvomajskih spopadih se je število vermanskih alarmnih čet, ki so bile podrejene predvsem štabu 2. bataljona, še povečalo. V Šoštanju je bil štab 2. bataljona z 2. alarmno četo Ptuj-jug in s 1. alarmno četo Ptuj-sever, skupaj 322 mož. Pri velenjskem rudniku sta bila dva voda 1. alarmne čete Ptuj-jug, 47 mož, in 1. alarmna četa Brežice, 112 mož, skupaj 159 mož. Prvo alarmno četo Celje-zahod, ki je v noči na 1. maj branila rudnik, so po 1. maju premestili v Zgornjo Savinjsko dolino. Druga alarmna četa Ljutomer, 144 mož, je bila v trgu Velenje. V sestavi 2. bataljona je bilo v prvi polovici maja 637 vermanov. Iz 3. bataljona polka Spodnja Štajerska pa je bila v Velenju 3. alarmna četa Celje-vzhod.¹⁰

Ko obravnavamo prvomajski akciji, moramo upoštevati tudi napad Zidanškove brigade na Mislinjo, kjer je bilo okoli 150 vermanov, orožnikov in policistov. Če na grobo ocenimo razmerje sili v noči na 1. maj v Šaleški dolini in v Mislinji, lahko ugotovimo, daje bilo to približno 2:1 v partizansko korist. Upoštevati moramo pravila, ki predvidevajo večjo številčno moč enot, ki napadajo, imeti pa morajo tudi težko oborožitev, če želijo streti sovražnikov odpor in uničiti utrjene postojanke. Za postojanke v Šaleški dolini moramo poudariti, da so bile dobro utrjene in da so jih branile številčno ustrezne, dobro izurjene posadke.

Navedimo še nekaj kritičnih pripomb s sklepno oceno celotne akcije. Iz relacije štaba 4. operativne cone z dne 21. maja je mogoče povzeti, da obveščevalna služba ni oskrbela dovolj točnih podatkov o sovražniku in o utrdbah pri rudniku in pri elektrarni. Partizani niso mogli do rudniškega razstreliva, ki so ga načrtovali. Sovražnik je bil pripravljen za napad, o čemer so pričale zasede zunaj glavnih bunkerjev in dodatno zgrajeni bunkerji. Štabu Bračičeve brigade so očitali, da ni dobro izračunal poti do rudnika in da se je zato začel napad z dveurno zamudo ob enih po polnoči 1. maja (štab Bračičeve brigade je poročal, da so začeli z napadom ob 24. uri), kar je izvedbi akcije močno škodilo. Zaradi nezadostnih podatkov, so menili, je bil napad slabo pripravljen. Tudi datum naj bi bil neprikladen. Sodili so, da bi bilo mogoče uničiti transformatorsko postajo, ki ni bila utrjena. Sklenili bi z mislijo, da brez razstreliva in težkega orožja ostajajo vse take akcije nepopolno izvedene.¹¹

Pridružimo se lahko oceni zgodovinarja dr. Milana Ževarta, da je divizijski štab usmeril premalo sili v napad na rudnik in elektrarno, ki sta bila osrednja cilja akcije, saj je oba objekta napadal le en bataljon Bračičeve brigade. To je bil tudi osnovni vzrok, da ni padla še elektrarna. To ugotovitev lahko dopolnimo z naslednjimi številkami: prvi bataljon je štel s 1. in 2. četo ob napadu okoli 110 borcev, 2. četa 2. bataljona pa okoli 50 borcev, skupaj okoli 160 borcev. Odšteti je treba nekaj neoboroženih novincev in mlajših borcev. Takrat petnajstletni borec Ciril Gregor opisuje, da so jih v akciji dobro zaposlili. Na deponijo premoga in v objekte so nosili dr-

va. Torej so prispevali svoj delež, da je požar povzročil okupatorju veliko gospodarsko škodo.

Že pri komentarju napada na Šoštanj smo omenili, da je sovražnik pričakoval dobro pripravljen napad partizanov, kar je bil za napadalce velik minus. To se je ponovilo tudi pri napadu na rudnik. V Šoštanju je imela Bračičeva brigada velike težave, ker je okupator močno osvetlil območja, kjer so partizani napadali. Pri velenjskem rudniku je velik požar povzročil partizanom še večje težave in omogočal sovražniku uspešnejšo obrambo. Tudi datum napada ni bil dobro izbran. Ker je bil 1. maj dela prost dan, ni bilo rudarjev, od katerih bi lahko dobili razstrelivo. Tako bi rudnik in elektrarno še bolj poškodovali. Tudi načrtovana mobilizacija rudarjev je odpadla.¹²

Vendar vse te kritične pripombe ne zmanjšujejo velikega uspeha vseh partizanskih enot glede na težavne razmere in pogoje v prvomajski akciji in zlasti ne Bračičeve brigade, ki je najtežjo nalogo dobro opravila.

April 1944 je bil eden od mesecev štajerske partizanske pomladi. Povsod je bilo čutiti okrepljeno dejavnost partizanskih enot in delovanje političnih organizacij osvobodilnega boja na terenu. Zlasti so se krepile vojaške enote, v katerih je bilo potrebno poenotiti razna pravila in predpise. Tako je vrhovni komandant maršal Josip Broz-Tito izdal 23. aprila 1944 odlok, s katerim se je dosedanji naziv namestnika političnega komisarja spremenil v naziv pomočnik političnega komisarja in ima poleg dosedanje vodstvene partijske funkcije tudi funkcijo poverjenika personalnega odseka.

Z odlokom z dne 25. aprila 1944 je bil uveden nov vojaški pozdrav z iztegnjenimi prsti desne roke. Ta pozdrav je bil obvezen za regularne enote, ne pa za odrede.

Odlok z dne 25. aprila 1944 je določal, da morajo borci v enotah nositi kape, ki so jih uvedli že v prvih regularnih enotah (imenovane titovke, op. M.F.).

Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije in Vrhovni štab NOV in POJ sta v tem času skupno izdala okrožnico o ciljih NOB, ki je obsegala šest točk.

Glavni štab NOV in POS pa je izdal okrožnico z dne 1. maja 1944 o poveljevanju v vojaških enotah v slovenščini.

Ugotovili so jezikovno neuskklajenost in neuskklajenost pove-ljevanja po enotah. Sodili so, da so najbolj prizadeti Primorci in zamejski Korošci, ki jih je fašistični in nacistični režim naj-bolj zatiral; mnogi srbskega poveljevanja ne razumejo. Na-vedli so tudi: »Ko smo si pod najtežjimi pogoji zgradili prvič v zgodovini svojo vojsko, lahko pristopimo k izvrševanju pra-vic, ki nam jih je zjamčilo zasedanje AVNOJ.« Okrožnici so priložili besedilo povelj v slovenščini in ukazali, naj jih raz-delijo vsem enotam. Zahtevali so, da se jih vsi naučijo najkas-neje do 1. julija 1944, ter poudarili: »Ta naš odlok je v skladu z razvojem in potrebami naše vojske in je napravljen v duhu sklepov AVNOJ ter z izrecnim pristankom maršala Tita.«¹³

Od Jesenjaka in Sv. Helene je prispela Bračičeva brigada k Sv. Danijelu v Razbor 2. maja ob eni uri ponoči. Patrulja je pri Sv. Duhu opazila kolono približno petdesetih Nemcev. Do spopada ni prišlo. Dopoldne so se enote urile v razvrstitvi v strelce. Ena četa je uspešno odkupovala razne potrebščine v Podgorju. Popoldne so bili sestanki s četnimi poveljstvi, ki sta jim prisostvovala tudi člana političnega oddelka divizije. V štabu brigade pa je bil sestanek s štaboma bataljonov. Zve-čer so v šoli izvedli miting. Udeležili so se ga tudi člani šta-bov divizije in cone s komandantom Jožetom Borštnarjem. Z njimi je bil tudi vodja sovjetske vojaške misije podpolkov-nik Boris Bogomolov. Otvoritveni govor je imel politični ko-misar brigade Ivan Dolničar-Janošik, sledila sta mu pomo-čnik političnega komisarja cone Matevž Hace in v.d. politi-čnega komisarja 14. divizije Miha Čerin-Aleš. Slednja sta go-vorila o zmagah in borbah 14. divizije ter o Osvobodilni fron-ti. Recitacije so povezovali pevski zbori Bračičeve, Tomšičeve in Šercerjeve brigade.

Zvečer je četa pripeljala top, ki so ga imeli skritega na Graški gori. Izkopali so tudi težki mitraljez fiat, ga popravili in ga dali bataljonu. Glede topa so sklenili, da mu bo moral čimprej narediti novo os ključavničar, ki ga bodo poiskali. Ta dan je brigada štela 230 navzočih borcev in po seznamu 247. Dne 3. maja 1944 je bila brigada na istih položajih. Imela je vojaške ure. Popoldne sta zboru brigade govorila načelnik Glavnega štaba Slovenije polkovnik Dušan Kveder-Tomaž in podpolkovnik Boris Bogomolov. Zvečer so s četnim politi-

čnim kadrom predelali okrožnico političnega komisarja Ivana Dolničarja-Janošika. Potem pa je en bataljon krenil na nove položaje.¹⁴

Iz odloka štaba 14. divizije z dne 3. maja 1944 je razvidno, da je bila ta dan v Razborju pomembna konferenca vodilnih. Matevž Hace, pomočnik političnega komisarja cone, navaja, da so se je udeležili vsi bataljonski štabi Tomšičeve in Bračičeve brigade. Ker sta bila od 2. maja pri Sv. Danijelu pri štabu 14. divizije tudi Kveder in Bogomolov, sodimo, da sta tudi onadva sodelovala na konferenci, poleg njiju pa še štaba Tomšičeve in Bračičeve brigade. Tu so med drugim sklenili, da gre Tomšičeva brigada na sektor Velenje — Šoštanj, Šercerjeva brigada na sektor Slovenj Gradec — Dravograd — Guštanj (Ravne na Koroškem), Bračičeva brigada na sektor Crna—Mežica. Vsem brigadam so ukazali, da morajo okrepjeno mobilizirati, tako kot sta to ukazala Glavni štab in štab cone. Bračičeva in Šercerjeva brigada naj bi tako ustanovili svoj tretji bataljon, vse brigade pa tretje čete v bataljonih. S pridobivanjem hrane, raznega blaga in konj naj čimbolj pomagajo tudi 7. korpusu. Ukazali so, naj še istega dne pošlje vsaka brigada po 35 novincev k Sv. Danijelu, kjer jih bo prevzel za transport (na Dolenjsko, op. M.F.) bataljon Tomšičeve brigade.¹⁵

V Bračičevi brigadi so začeli v skladu z navedenim ukazom štaba 14. divizije z dne 3. maja 1944 ustanavljati v prvih dneh maja 1944 tretje čete v svojih dveh bataljonih. Iz poročila štaba Bračičeve brigade z dne 6. maja 1944 pa se npr. že omenja 3. četa 2. bataljona. O ustanavljanju tretjih čet v prvi polovici maja govorita tudi namestnik komandirja 3. čete 2. bataljona Jože Krebs in borec 2. bataljona Ciril Gregor.¹⁶

Štab 4. operativne cone je v svojih navodilih z dne 4. maja 1944 vsem enotam naročil, da je mobilizacija med njihovimi glavnimi nalogami. To je tudi obsežno politično utemeljil. Napovedal je, da bo enote ocenjeval po uspehih mobilizacije. Mesec maj je razglasil za mesec mobilizacije. Mobilizacija mora zajeti vse moške v starosti od 17. do 45. leta. V enotah je štab cone dovoljeval do ene tretjine neoboroženih novincev, druge pa je ukazal pošiljati prek Kamniško-zasavskega in Kozjanskega odreda na Dolenjsko. Dalje je ukazal, naj

enote vdirajo v postojanke in naj tudi tarn mobilizirajo in pridobivajo orožje. Mobilizirajo naj delavce, ki delajo za okupatorja v industriji.¹⁷

Brigada je prišla po nočnem pohodu od Sv. Danijela h Godcu nad Kotljami 4. maja ob 6. uri. Ob 24. uri pa se je premestila v Razbor k Pistotniku.

Štab 14. divizije je 4. maja sporočil štabu 7. korpusa, da je ta dan poslal po ustnem ukazu polkovnika Dušana Kvedra-Tomaža 101 novince prek Kamniško-zasavskega odreda na Dolenjsko za enote 7. korpusa. V tej skupini je bilo tudi 35 novincev, ki jih je po ukazu štaba 14. divizije poslala 3. maja Bračičeva brigada.¹⁸

Toda štab 14. divizije je 4. maja spet zahteval borce iz enot. Tokrat starejše, zanesljive. Vsaka brigada je morala odbrati osem borcev (gozdnih delavcev, tesarjev in mizarjev) ter jih poslati h gradnji partizanske bolnišnice političnemu komisarju Jožetu Oblaku-Simu. Zahtevali so še, da pošljejo brigade že 5. maja po štiri tovariše, druge pozneje. S prvimi tovariši pa mora priti Janez Lomski iz Podplata, ki ga Sime že pozna.¹⁹

Z odhodom 43 borcev je številčno stanje padlo, kar je razvidno iz dnevnega poročila brigade za 5. maj 1944, ko je bilo v brigadi 196 prisotnih borcev in 212 po seznamu.

Kadrovske spremembe so bile zaradi razvoja enot dokaj pogoste. Štab 4. operativne cone je 5. maja sporočil, da je Glavni štab Slovenije z odlokom z dne 24. aprila 1944 imenoval za komandanta 14. divizije majorja Toneta Vidmarja-Luko, doslej v.d. komandanta 14. divizije, za namestnika komandanta kapetana Janka Sekirnika-Simona, dotedanjega komandanta Šlandrove brigade, za političnega komisarja 14. divizije Dragomira Benčiča-Brkina, dotedanjega člana političnega oddelka 4. operativne cone, in za načelnika štaba 14. divizije podporočnika Mirka Prodnika, dotedanjega šefa operacijskega oddelka 4. operativne cone. Z odlokom štaba 4. operativne cone z dne 4. maja 1944 pa je bil imenovan za operativnega oficirja štaba Bračičeve brigade Boris Bitenc-Bojan.²⁰

Napad na postojanko v Mušeniku, mobilizacija na območju Črne in Žerjava

Brigada je prispela 5. maja ob 6. uri v Jazbino nad Žerjavom. Enote so imele vojaške in politične ure. Opravili pa so tudi sestanek, ki so se ga udeležili vsi politični funkcionarji. Na terensko politično deio so poslali borca domačina, ki je bil že poprej aktivist. Sestali so se tudi s 1. bataljonom Vzhodnokoroškega odreda, ki je bil dodeljen brigadi v pomoč za mobilizacijo. Čez dan so tekle priprave za mobilizacijo moških na območju Žerjava in Črne. Prvi bataljon je svoje naloge opravil takole: ena četa je mobilizirala osemnajst novincev na območju kmetij Božič in Kogelnik ter vasi Pristava. Druga četa je med Črno in Malo Črno posekala 30 dreves, sprožila skladovnico hlodov na cesto, podrla lesen most in zmetala mostovno ogrodje v strugo. Tretja četa je bila v zasedi pri Motvozu proti Črni. Druga četa, ki je porušila most, je šla potem v zasedo za zavaravanje drugega bataljona. Po uspešno opravljenih nalogah je šel 1. bataljon na zborna mesto.

Bataljon Vzhodnokoroškega odreda je šel od Mrdavsa proti Žerjavu. Z njim je šel tudi politični komisar Jože Jakoš-Školski. Mobilizirali so 22 novincev, ki so partizane že pričakovali. Vod bataljona pa je medtem porušil štiri mostove, zasekal cesto na dveh mestih in zmetal čežnjo hlode.

Drugi bataljon brigade je krenil iz Jazbine z nalogo, da uniči sovražnikovo postojanko osmih mož pri žagi v Mušeniku med Črno in Žerjavom ter zažge veliko žago. Posadko so napadli, vendar je niso mogli uničiti. Oborožena je bila z avtomatskim orožjem in namesto predvidenih osmih je bilo v postojanki okoli trideset vojakov. Z žage so odnesli pogonsko jermenje in nekaj olja. Žago s skladiščem lesa so zažgali. Velike težave je imela zaseda pri Žerjavu. Nemci so jo presemetili z napadom svojih bombašev in s streljanjem v hrbet. Padel je pomočnik mitraljezca, huje pa je bil ranjen mitraljezec. Na položaju so pustili mitraljez bredo. Štab brigade je še poročal o padlem komandirju 3. čete 2. bataljona, o Srečku

Žiberni-Marku, r. 1913, iz Tomaja na Primorskem, in o dveh laže ranjenih. Med padlimi se omenja tudi Karei Volovec, r. 1918, z Ojstrice nad Dravogradom.

Zaseda proti Črni se je obstreljevala z Nemci, do večjega spopada pa ni prišlo. Drugi bataljon je mobiliziral 8 novincev. Skupaj je bilo mobiliziranih 48 zdravih mladeničev. Šest so jih nameravali poslati zaradi domotožja in zaradi politične vzgoje na Dolenjsko, za dva pa so menili, da ju bo potrebno nadzorovati. To noč naj bi imel tudi sovražnik nekaj izgub. Poročilo o lastnih izgubah so dopolnili borci Bračičeve brigade. Tone Ferfila, mitraljezec 2. čete 2. bataljona, ki je bil ranjen v zapestje leve roke pri napadu na žago v Mušeniku, navaja, da je v boju padel mitraljezec 2. čete 2. bataljona Franc Delak, r. 1922, iz Senožec pri Postojni. Franc Nagernik in Anton Anželak-Lado omenjata, da je bil pri Mušeniku hudo ranjen v trebuh politični delegat 1. čete 2. bataljona Viktor Geršak, r. 1914, iz Pristave pri Črni. Operirali so ga v Javorju pri Mežnarju, vendar je 7. maja 1944 podlegel. Nagernik tudi navaja, da je pri Mušeniku padel Krenker iz Podgorja pri Slovenj Gradcu, pri umiku bataljona koroških borcev pa še njegov soborec Štefan Ladinek iz Mežice. Vodnik, mitraljezec 2. čete 2. bataljona, Jože Krebs, ki je dobil pri napadu na žago več ran, pojasnjuje, da je padel komandir 3. čete 2. bataljona Srečo Žiberna pri napadu na žago. Ugotoviti moramo, da so bile lastne izgube precejšnje: padlih in preminulih za posledicami ran je bilo pet, dva pa sta bila ranjena.

Brigadno poročilo navaja, da je požar uničil žago z dvajsetimi stroji in veliko zalogo lesa. Med bojem se je vnel tudi gozd in je gorel v smeri proti Peci. Sovražniku so prihiteli na pomoč vojaki na treh tovornjakih iz Železne Kaple. Gasit so hiteli tudi gasilci, vendar jih je partizanska zaseda z mitraljezi prepodila. Nemci so kar na slepo streljali za umikajočimi se partizani po okoliških hribih. Približno 800 m zračne črte pred Pistotnikom v Razborju so Nemci napadli partizansko kolono, ki je umik nadaljevala. Pri Pistotniku, kjer je bila brigada prejšnji danje bilo okoli 30 sovražnikov z dvema mitraljezoma šarcema, vendar jih je brigada prepodila. Ob 12.30 je šlo proti Javorju za brigado okoli 20 policistov in 10 vermanov. Namestnik komandanta Vinko Simončič-Gašper je kre-

nil z bataljonom Vzhodnokoroškega odreda in z drugim bataljonom Bračićeve brigade proti njim, da bi jih zajeli, kar pa jim ni uspelo, ker so sovražniki zbežali do Hlevnika nad Crno. Iz akcije se je brigada vrnila v Jazbino ter se zavarovala proti Crni in Šentvidu nad Zavodnjami. Borci so počivali, novincem pa so govorili o narodnoosvobodilnem boju politični komisariji.

V štabu brigade so po akciji ugotovili, da so bile naloge

2. bataljona zelo zahtevne in težko izvedljive. Sovražnik je bil številčnejši, kot so bili obveščeni, in tudi bolj utrjen. Močne utrdbe so bile na žagi in v graščini, na cesti pa trije bunkerji. Nasploh so bila vsa napadalna izhodišča zaradi težkega terena in razporeda sovražnikovih bunkerjev neugodna. Tudi zaseda proti Žerjavu si ni izbrala dobrega položaja, saj ji je prišla za hrbet na višje položaje skupina približno 30 sovražnikov in jih obmetavala z bombami, jih obstreljevala in jim prizadela žrtve. Štabu divizije so še poročali, da na tem območju ni več mogoče mobilizirati, ker sta to že opravila Šerčerjeva brigada in borci Vzhodnokoroškega odreda. Do rudarjev, ki delajo pod zemljo, je dostop skoraj nemogoč. Dodali so informacijo, da je še precej možnosti za mobilizacijo okrog Železne Kaple, Solčave, Luč in Ljubnega. To lahko opravlja Bračićeve brigade, če bo dobila za to soglasje.²¹

Dne 7. maja je bila brigada na območju Javorja. Moštvo je čistilo orožje in je imelo politične ure. Novince so učili ravnati z avtomatskim orožjem. Prvi bataljon je zvečer odpeljal na varno ranjence, ki so bili pri brigadi. Zvečer so poslali kupovat hrano četo Vzhodnokoroškega odreda in četo iz brigade. Na povratku je partizane napadla sovražnikova kolona, ki je bila na pohodu proti Javorju. Kmalu po prihodu obeh čet v tabor v Javorju, so Nemci napadli brigado s severa in z zahoda. Boj je trajal poldrugo uro, nakar se je 2. bataljon prebil in se nastanil pri Pečniku ter Rdečniku v Razborju, štab brigade pa pri Kavniku v Javorju. V ostrih bojih je pri Sv. Joštu padel borec Vinko Vičič iz Celja, del pogrešanih pa se je že naslednji dan vrnil. V napadu so Nemci zajeli hrabrega pohodnika, komaj sedemnajstletnega komandirja 3. čete

2. bataljona Bruna Kledeta iz Rihemberka (zdaj Branik). Odgnali so ga v Črno in ga tu razkazovali s Stirimi partizani Bra-

čičeve brigade, ki so padli v boju v noči na 6. maj. O nadaljnji usodi Kledeta nimamo podatkov; sodimo, da gaje okupator usmrtil.

Kakšnih zastraševalnih metod se je posluževal okupator, nam govori tudi primer pomočnika mitraljezca Vilija Geršaka iz Crne, ki je podlegel ranam 7. maja 1944 pri Mežnarju v Javorju. Nemci so ga ukazali izkopati, potem pa so ga razkazovali, kot smo že omenili, s tremi padlimi soborci v Crni.

Patrulje so se 8. maja povezale z enotami Šercerjeve brigade in so izvedele, da so prišli Nemci prisilno novačiti mladeniče nad petnajst let in tudi starejše moške v okolico Šmiklavža in Podgorja pri Slovenj Gradcu.

Iz začasne sestave brigade je odšel po nekaj dneh 1. bataljon Vzhodnokoroškega odreda. Brigada je tega dne mobilizirala dva novince, dva borca so poslali iz divizije, dva pa sta se vrnila z zdravljenja. Zaradi uspešne mobilizacije si je brigada v nekaj dneh številčno zopet opomogla. Navzočih je imela 8. maja 221 borcev, po seznamu pa 256.²²

Štab 14. divizije je 8. maja 1944 ukazal Bračičevi in Šercerjevi brigadi, da se v noči na 9. maj premakneta na Pohorje v Golavabuko. Določil je smer pohoda skozi Mislinjsko Dobravo. Dodal je, da mora brigada, ki bi naletela na sovražnika, napasti in ga pregnati. Brigadi je opozoril, da je na Pohorju pri Brešarju na Razborci Zidanškova brigada. Štab divizije se je na pohodu priključil Šercerjevi brigadi.²³

V noči na 9. maj je odšla od vsakega bataljona po ena četa mobilizirat in odkupovat hrano na območje Smiklavža, Podgorja, Graške gore in Velunjskega grabna. Mobilizirali so kakšnih 16 mladeničev. Po vrnitvi k brigadi so imeli z novinci razgovore o Osvobodilni fronti. Potem pa so izvedli nekaj domač miting s plesom in petjem. Novinci so se razživel in se pridružili starejšim borcem.

Zvečer ob 20. uri je brigada krenila na Pohorje. Njeno številčno stanje je ponovno narastlo na 251 navzočih borcev in 275 po seznamu. V Golavabuko je brigada prispela 10. maja ob 4. uri. En bataljon seje nastanil pri Krugu, druge enote pa blizu njega. Borci so imeli vojaške in politične ure, zvečer pa sta šli dve četi odkupovat hrano v Tomaško vas. Po vrnitvi so povedali, da so jim ljudje radi dali hrano, da pa se še vedno

bojijo provokatorjev in raztrgancev, ki jih pošilja gestapo. Popoldne 11. maja ob 14. uri je šla brigada v Hudi Kot h Kopu in Koloviču.²⁴

Partijski komite 14. divizije je z okrožnico z dne 14. maja opozoril sekretarje KPS svojih brigad na napake, ki jih delajo obveščevalni centri, in dodal, da s takšnim ravnanjem »delajo na Štajerskem belo gardo«. Potem je navedel primer, kako je obveščevalni center Bračičeve bigade s conskim obveščevalcem aretiral v preteklem tednu mladoletnega »sumljivega« novinca Ovčarja in ga s pretepanjem prisilil, da je obdolžil delovanja za gestapo nekaj kmetov na območju Pake nad Vitanjem. OC Tomšičeve brigade je obdolžene kmete prijel, jih zaslišal ter ugotovil, da so nedolžni. Enega so ob prvi preiskavi hudo pretepali in ga nato ustrelili. Ob drugi preiskavi, ko ga niso pretepali, je Ovčar preklical svoje obtožbe na račun kmetov ter izjavil, da je to storil pod prisilo. Partijski komite je takšno početje najstrože obsodil in zahteval, da morata biti v prihodnje pri zasliševanjih, ki jih vodijo obveščevalci, prisotni politični komisar in partijski sekretar brigade. Ta je za pravilen preiskovalni postopek osebno odgovoren. O vsakem primeru mora točno poročati divizijskemu partijskemu komiteju. Posebej so sekretarju KPS Bračičeve brigade ukazali, da zasliši Rudolfa Bunca, načelnika OC Bračičeve brigade, ki je zasliševal Ovčarja, da o tem primeru poroča partijskemu komiteju.²⁵ Spomnimo naj, daje bil Rudolf Bunc med glavnimi preiskovalci v Javorju, ko so 17. marca 1944 s pretepanjem zasliševali skupino novincev skrivačev, jih s premalo dokazi obdolžili sodelovanja z gestapom ter jih sedem ustrelili.

Dne 12. maja je bila Bračičeva brigada še pri Kopu nad Ribnico na Pohorju. Tu so predvsem vojaško in politično izobraževali novince. Zvečer je šla brigada mobilizirat in odkupovat hrano, brigadno zaledje in neoboroženi pa so šli po hudem nalivu v Lehen. Zaradi plohe so se morali ustaviti. Ob svitu 13. maja so pohod nadaljevali. Štab se je zjutraj namestil z bataljonoma na domačijah Jakoba Urbanca in Iglarja.

Z mobilizacijo v štabu niso bili zadovoljni, saj so ponoči pridobili samo dva novinca, pridružila pa se jim je prostovoljka. Neuspelo mobilizacijo so pojasnili z dejstvom, da je

pred kratkim na tem območju mobilizirala Zidanškova brigada. Pohvalili pa so se, da so jim kmetje radi dali hrano in da so partizanom zelo naklonjeni.²⁶

Napad na postojanko pri Sv. Lovrencu na Pohorju in spopad s hudimi izgubami na Langersvaldu

Štab Bračičeve brigade je 14. maja nekoliko natančneje opisal razmere na območju Ribnice, Janževskega Vrha in Podvelke. Poudaril je, da je tod prebivalstvo dobro. Tako pa ni bilo ob njihovem prihodu, ko so ljudje mislili, da so partizani raztrganci, ki se klatijo v gozdovih. S prebivalci se je brigada zblížala tudi na mitingih. Domačini so radi prisluhnili govornikom in sodelovali v razpravah. Ob prihodu brigade so bili mnogi začudeni, od kod toliko partizanov iz 14. divizije, ko pa so časopisi pisali, da je 14. divizija uničena. Sedaj pa vidijo tu njene brigade. Da bi bili pri mobilizaciji uspešnejši, so sklenili napasti sovražnikovo postojanko pri Sv. Lovrencu (zdaj Lovrenc na Pohorju), kjer bi poleg mladeničev mobilizirali tudi zdravnika. Obveščevalna služba je poročala, da je posadka maloštevilna in da ni utrjena s toliko bunkerji kot posadka v Ribnici na Pohorju. Pri Sv. Lovrencu so nameravali pobrati v dveh trgovinah in na gozdni upravi vse, kar bi potrebovali. Štab je načrtoval v kratkem tudi napad na vlak v Dravski dolini.²⁷

Zvečer 14. maja je brigada krenila od Iglarja v napad na postojanko pri Sv. Lovrencu. Prvi bataljon je postavil zasedo proti Ribnici in prekopal cesto. Drugi bataljon je postavil zasedo proti Mariboru, z glavnino moštva pa je šel v napad, na rekvizicijo, odkup hrane in raznega blaga. Bataljon je imel nalogo obračunati z zagrizenim okupatorjevim sodelavcem, krajevnim vodjem Štajerske domovinske zveze Francem Krambergerjem. Ko so borci začeli napadati njegovo utrjeno hišo, ki je bila nekoliko oddaljena od postojanke, je začel

Kramberger streljati in metati skozi okno bombe, pri čemer je bil v glavo laže ranjen namestnik komandanta brigade kapetan Vinko Simončič-Gašper. Da ne bi zamujali z napadom na glavne objekte, so Krambergerjevo hišo z nekaj borci blokirali, večina pa je pohitela naprej. Pri občini so naleteli na sovražnikovo patroljo. Po krajšem spopadu se je patrolja umaknila v postojanko. Bataljon je začel z odkupom, medtem pa je zajel v stanovanju orožnika Brunca (Slovenca), poveljnika straže, ki se partizanom ni upiral. Borci so potem zažgali zgradbo občinske uprave ter razdejali pisarno vermanšafta.

Bataljon je pri postojanki naletel na močan odpor orožnikov, policistov in vermanov, ki ga ni bilo mogoče zlomiti. Zato je štab brigade ukazal umik na zborna mesto k Iglarju. Uradni poročili navajata 4 ranjence ter izgubo mitraljeza na položaju. Med ranjenci je bil poleg omenjenega Vinka Simončiča-Gašperja še podporočnik Tone Miklič, komandir 1. čete 2. bataljona, pohodnik, doma iz Mokronoga, ki je bil ranjen v nogo. Brigada je iz Sv. Lovrenca odpeljala na osmih vozech obilen plen. Veliko je bilo hrane, oblek, srajc, čevljev, sanitetnega materiala, tobaka in cigaret. Od Iglarja v Lehnu je brigada krenila do kajžarsko delavskega naselja Langersvald nad Josipdolom. Sem je prispela 15. maja ob 9. uri. Enote so razmestili po nekaj hišah in gospodarskih poslopjih, zaseženo blago pa so pripravili za razdelitev. Borci so se večinoma sušili, saj jih je močan naliv popolnoma premočil. Kuharji so pripravljali hrano in skuhali veliko prave kave, ki so jo bili pripeljali od Sv. Lovrenca.²⁸

Orožniška postaja je iz Sv. Lovrenca 15. maja ob 1.35 klicala na pomoč orožniški oddelek v Marenbergu (do 1962, odtlej Radije ob Dravi). Hkrati so poročali, daje v trg Sv. Lovrenc vdrlo ob 0.15 veliko partizanov, da pravkar z močnim ognjem obstreljujejo orožniško postajo ter da gori občinski urad in ne orožniška postaja. Ob 3.30 in ob 8. uri so poročilo dopolnili, da so požar že lokalizirali, da je bilo pri Sv. Lovrencu 150 partizanov, ki so se ob 4. uri umaknili, da so požgali občinski urad in zgradbo Štajerske domovinske zveze, izpraznili tri trgovine, odnesli zdravniku instrumente z zdravih, odpeljali 7 oseb, orožnika, odgnali 4 konje in 8 volov.²⁹

Namesto srečnega konca drzne akcije pri Sv. Lovrencu se je pričel na Langersvaldu hud spopad s tragičnimi posledicami. Stražar 1. bataljona je 15. maja okoli 11. ure sporočil, da so se pojavili Nemci. Prvi bataljon se je z njimi spopadel, pa tudi vsi drugi borci ter starešine, ki niso spali. Nemška vojaška enota in druge sovražnikove sile iz Ribnice in Sv. Lovrenca so imele veliko prednost, saj so napadle brigado z više ležečih pobočij nad Langersvaldom. Sovražnik je prihajal v meglenem in deževnem vremenu dokaj neopazno od Ribnice in Sv. Lovrenca ter popolnoma presenetil brigado, ki se je zadovoljila samo z nekaj stražarskimi mesti v neposredni bližini hiš. Langersvald leži 1045 m visoko na pobočju pod grebenom in nad potokom, na majhni terasi sredi gozdov, zato bi se morala brigada predvsem nad naseljem in tudi drugod bolje vojaško zavarovati. Potem ko so Nemci prepadli stražarja

1. bataljona, kot poroča štab brigade, so po spominu Antona Anželaka menda zadavili drugega stražarja in z bombami napadli poslopja, kjer so bili partizani. Langersvald se je spremenil v pekel. Jože Jakič-Dušan, komandant 2. bataljona, ki

Opuščeno naselje steklarskih in gozdnih delavcev Langersvald nad Lovrencem na Pohorju; prizorišče hudega spopada 15. 5. 1945

je ob prihodu na Langersvald razporedil moštvo in dobil zagotovilo komandanta brigade Franca Bobnarja-Gedže, da je vse zavarovano, da lahko moštvo počiva, je v štabu brigade zadremal, vendar ga je kmalu dvignil na noge rafal nad glavo. V sobi je ostal sam. Priletela je bomba, zameglila prostor, kar je Jakič izkoristil in pokosil na vratih nemškega bombaša. Na preboju proti bližnjemu gozdu je zašel v močvirje, iz katerega se je komaj izkopal. V gozdu je našel skupino borcev in starešin ter začel z njimi pripravljati Nemcem nasprotni udar.

Jože Krebs poudarja, da so bile razmere ob nemškem napadu strašne, saj so se kar pomešali z Nemci. Spopadali so se mož na moža. Njegova prva skrb je bila rešiti soborca mitraljezca Ivana Pusta, ki je zaspal v hlevu v jaslilih. Potem sta se oba prebila do kapetana Jožeta Jakiča-Dušana.

Pri kotlih so Nemci presenetili tri kuharje Primorce, Edvarda Marušiča-Blaža, Alojza Lebana, Jožeta Uršiča, in ekonomu Jožeta Antončiča-Toma. Blizu njih je takrat padel mitraljezec. Njegov mitraljez je pobral komandant Gedžo in streljal po sovražnikih na vse strani. Marušič je preobrnil kotel kave in se valjal navzdol po blatu proti jarku. Tako se je reševalo še nekaj borcev. Kmalu so naleteli na (v kolk) hudo ranjenega junaškega komandirja 2. čete 1. bataljona Vilija Brenceta-Boruta. Obvezali so ga in rešili. Antončič se je nekaj časa spogledoval v razdalji nekaj korakov z Nemcem, nato pa zdirjal čez plot. Tako je storil tudi Uršič, ki je nosil na hrbtu kotel. Vsevprek je streljalo in ropotalo, toda oba sta se rešila. Jakič se spominja, kako se je eden od kuharjev znašel iz oči v oči z Nemcem, zajel z zajemalko kavo, mu jo pljusnil v obraz in zbežal.

Skupina približno petnajstih partizanov je začela po krajši pripravi pod vodstvom Jožeta Jakiča-Dušana streljati po Nemcih in jih napadati. Pod odločnim partizanskim pritiskom so se morali Nemci začeti umikati. Čez slabo uro so partizani jurišali, toda Nemcev ni bilo več. Pri hišah in okoli njih so partizani gledali žalostne prizore. Med mrtvimi sta ležala tudi namestnik političnega komisarja brigade pogumni Gavril Ilić-Gašo iz Mostarja in namestnik političnega komisarja 1. bataljona, prav tako hrabri in priljubljeni Edvard Kolkaj-Edo iz Ljubljane. Nemci so zajeli v nogo ranjenega pod-

poročnika Antona Mikliča, komandirja 1. čete 2. bataljona, ter ga mučili, tako da je moral pred njimi korakati v Ribnico. Ustrelili so ga pozneje med petidvajsetimi talci v Gaju pri Framu 16. junija 1944. Skrita pod smrečjem in listjem so partizani zvečer našli in rešili ranjenega deseterja Jurija Apšnerja in borca Jaka Juvana. Potem so na bojišču pobrali nekaj izgubljenega orožja in streliva ter se napotili za brigadnimi enotami nad naselje. Po hudem sovražnikovem udarcu so se brigadne enote, skupine in posamezniki umikali v več smeri. Sovražnik je odvezel partizanom večji del pri Lovrencu pridobljenega plena in rešil tudi ujetega orožnika Brunca.

Po umiku od Langersvalda so bile razmere porazne. Štab brigade je po nepopolnih informacijah poročal o sedmih padlih in o enem ranjencu ter o 127 pogrešanih, za katere pa je dodal, da se mnogi že vračajo. Za sovražnikove izgube je navedel, naj bi bilo 21 mrtvih, kar je gotovo pretirano. Zvečer se je glavnina brigade spustila počivat v bližnji Hudi Kot. Zjutraj 16. maja se je ob 4. uri premaknila do Kralja pod Veliko Kopo, kamor je prišla pred deveto uro. Med premikom so poslali četo v Langersvald, da bi pokopala padle, pripeljala ostanek plena in ugotovila razmere na kraju včerajšnjega boja. Četa je pokopala padle, pripeljala ob 17. uri ranjenca in prinesla mnogo hrane, precej streliva in nekaj orožja.

Zatem so v štabih razčlenjevali nastale razmere. Številčno stanje brigade je bilo zaskrbljujoče, o čemer nam zgovorno pričajo podatki z dne 17. maja 1944:

	po seznamu	odsotnih	navzočih
štab brigade	22	2	20
1. bataljon	114	76	38
2. bataljon	118	54	64
skupaj	254	132	122

V resnici je bilo pravo številčno stanje nekoliko boljše. Manjkali so še Hasanova četa triindvajsetih borcev, ki se je vrnila 19. maja, dalje skupina, ki seje začasno priključila Šerčerjevi brigadi, in še nekaj skupin ter posameznikov. K odsotnim moramo prišteti še več neoboroženih novincev. Ti so

se razbežali, nekaj novincev pa so zajeli Nemci. Številčne moči sovražnika ni bilo mogoče ugotoviti. Štab Bračičeve brigade je poročal, da sta jih napadli dve koloni približno 450 mož, kar je verjetno pretirano. Jože Jakič-Dušan in drugi udeleženci sodijo, da jih je bilo manj, kot je štela brigada vendar je bila njihova moč in prednost v tem, ker so brigado presenetili.³⁰

Iz poročil orožniškega oddelka Marenberg (Radije ob Dravi) je razvidno, da je brigado napadla vojaška enota, ki je šla v akcijo iz Ribnice na Pohorju. Kratko poročilo omenja, da so partizanom odvzeli skoraj vse blago, ki so ga odpeljali od Lovrenca, našli so dvanajst mrtvih partizanov. Njihove izgube pa naj bi bila težji in lažji ranjenec.³¹

Število padlih partizanov je verjetno precej točno, medtem ko se število sovražnikovih ranjencev nanaša morda samo na nemško enoto iz Ribnice. Znano pa je, daje sovražnik prihajal tudi iz postojanke pri Sv. Lovrencu. Da je imel sovražnik nekaj mrtvih in ranjenih, navaja več udeležencev spopada, verjetno pa ne 21, kot je poročal štab brigade.

Zapišimo nepopolni seznam padlih: Adolf Čanč, rudar iz Plešivca nad Velenjem; Gavrilko Ilić-Gašo, namestnik političnega komisarja brigade, elekromehanik iz Mostarja; Edvard Kokalj-Edo, namestnik političnega komisarja 1. bataljona, mehanik iz Ljubljane; Franc Košta iz Bilja pri Gorici; Ferdo Kostanjevec, kmet iz Podgorja pri Slovenjem Gradcu; Karei Reb; Martin Kozar, rudar iz Žerjava; Jože Šmon, kmečki sin iz Sp. Razborja; podporočnik Anton Miklič, komandir 1. čete 2. bataljona, delavec iz Mokronoga, ujet, ustreljen 16. junija 1944 pri Framu. Skupaj devet.

Pri ugotavljanju števila padlih opozarjamo na spomine borke Marije Škodnik-Bratina, ki navaja enajst mrtvih, ter spomine poznejšega političnega delegata Edvarda Marušiča-Blaža, ki omenja štirinajst padlih. Na osnovi partizanskih in nemških podatkov se lahko odločimo za blizu štirinajst padlih. V to število je vključen tudi pozneje ustreljeni Anton Miklič.³²

Nepopolni seznam ranjencev: Vili Brence-Borut, komandir 2. čete 1. bataljona; Jurij Apšner, desetar; Jaka Juvan; Jelica Munda (ali njeno skrivno ime Angelca Brumec).³³

Nepopolni seznam ujetih: Franc Kranjc, Miha Mlinar, Anton Miklič, Kristjan Perovnik, Ludvik Šestanik, Rok Zagernik.³⁴

Ugotoviti moramo, da je Bračičeva brigada pri svojem drugem uspešnem vzponu po ustanovitvi doživela hud **udarec**, saj je iz njenih vrst izpadlo blizu štirideset borcev in **starešin**. Poraz s hudimi posledicami na Langersvaldu je negativno odmeval tudi v štabu divizije. Tu so razčlenjevali in ocenjevali boje in izgube pri napadu na Šoštanj v noči na 27. april, boje v noči na 6. maj pri Žerjavu in Črni, presenečenje 7. maja v Javorju in kot najtežji primer presenečenje s porazom na Langersvaldu. Za nepotrebne žrtve v Šoštanju je bila kriva tudi vinjenost nekaterih starešin, za vse druge primere pa slabo zavarovanje. V vseh kritičnih primerih so izgubili nekaj orožja, sovražnik pa je razbil enote. Med drugimi sta padla dva najboljša tovariša Gavrilko Ilić-Gašo in Edvard Kolkaj-Edo. Komandantu Gedžu in namestniku Gašperju so očitali, da sta včasih s kom obračunavala fizično, kar so potem posnemali še nekateri starešine. Zagrešila da sta še več manjših napak. Zaradi storjenih velikih napak so kaznovali majorja Franca Bobnarja-Gedža in kapetana Vinka Simončiča-Gašperja s strogim vojaškim ukorom.³⁵ Zaradi izgub v Bračiču¹: brigadi je Glavni štab NOV in POS zahteval preistj proti majorju Gedžu.³⁶

Na zahtevano poročilo Glavnega štaba NOV in POS o izgubah in o nepravilnostih majorja Franca Bobnarja-Gedža ter štaba Bračičeve brigade je štab 14. divizije poročal 1. septembra 1944 štabu 4. operativne cone, da je imela Bračičeva brigada od konca februarske ofenzive 46 padlih borcev, pogrešanih 58, ujetih 6 in 23 dezerterjev, skupaj 133 izpadlih. In izgubljeno orožje: protitankovska puška, 8 puškomitraljezov, težka breča, lahki minomet, podstavek za težko brečo, brzo-strelka in 52 pušk. Pri razčlenjevanju posameznih primerov so navedli naslednje: Ko so 25. aprila mobilizirali na območju Črne, so Nemci presenetili zasedo proti Črni. Padli so trije tovariši, izgubili pa so puškomitraljez. Dne 5. maja so Nemci z nenadnim napadom presenetili brigado v Javorju nad Črno. V krajšem boju so padli štirje tovariši, pogrešanih pa je bilo neugotovljeno število novincev. Poudarili so, da je bila

brigada presenečena 15. maja predvsem pri Langersvaldu, kjer se je nastanila ob 9. uri po akciji pri Sv. Lovrencu. Zavaravala naj bi se s petimi stražarskimi mesti in s tričlansko patruljo, ki so jo poslali v smeri, od koder je brigada prišla. Zaradi izredno goste megle se je uspelo sovražniku neopazno približati in obkoliti Langersvald ter brigado iznenada napasti. Brigadna patrulja Nemcev ni mogla opaziti, saj so prihajali od Sv. Lovrenca po gozdu, stražarji pa niso mogli vzdržati njihovega pritiska. Zato se je bila brigada prisiljena naglo umakniti. Pri tem je imela dvanajst padlih, osem ujetih in trideset pogrešanih, skupaj petdeset izločenih borcev. Štab divizije je dalje očital krivdo za devet ranjenih pri Sv. Rupertu

3. junija majorju Bobnarju in štabu brigade ter sklenil, da se po več sestankih kaznuje major Bobnar s strogim vojaškim ukorom. Nameravali so ga tudi razrešiti dolžnosti komandanta brigade. Ker pa je bil 3. junija ranjen in pozneje premeščen, to ni bilo potrebno. Ker ni izvajal nekaterih povelj in se je kdaj pa kdaj uprl predpostavljenim, je bil z enako kaznijo kaznovan tudi štab brigade.

Štab 14. divizije je 16. maja 1944 izdal brigadam povelje za premik na območje Golavabuka-Razborca. Šerčerjevi brigadi je določil nastanitev pri Pridgarju v Golavabuki, Zidanškovi brigadi na Razborci, Bračičevi brigadi v hišah južno od Brešarja, tudi na Razborci, sedež štabu divizije pa pri Turčiniku v Golavabuki. Vse brigade je opozoril, da se morajo oskrbeti s čimveč hrane, ki jo bodo potrebovale za nekajdnevni transport mobilizirancev.³⁷

Brigada je krenila od Kralja iz Hudega Kota 17. maja zgodaj zjutraj in je prišla v Razborco ob 7. uri. Razmestila se je pri Brešarju, Jelenu in Elbeju. Povsod so se dobro zavaravali in se povezali s patruljami Zidanškove brigade, ki je bila od njih oddaljena samo 10 minut. Na vojaških in političnih urah so kritično obravnavali hude napake na Langersvaldu. Medtem se je v brigado vrnilo že precej skupin in posameznikov, ki so se od Langersvalda umaknili v različne smeri. Na poročilu štaba Bračičeve brigade z dne 17. maja 1944 je prvič podpisan novi politični komisar brigade Franta Komel, ki je prišel iz Zidanškove brigade, kjer je opravljal enako dolžnost. Ta kadrovska izpopolnitev je bila nujna. Bračičeva bri-

gada je bila od prvih dni maja 1944 brez političnega komisarja, ker je šel Ivan Dolničar-Janošik na višji politični tečaj pri CK KPS na Dolenjsko. Brigada je izgubila na Langersvaldu politična funkcionarja Gavrilu Ilića-Gaša in Edvarda Kokalja-Eda, iz 1. bataljona pa je bil premeščen po 7. maju 1944 Jože Jakoš-Školski, politični komisar, ki je napredoval v političnega komisarja Zidanškove brigade. Za političnega komisarja 1. bataljona so v drugi polovici maja postavili izkušenega dotedanjega komisarja čete iz 1. bataljona Matijo Bauerja. Njegov namestnik oziroma partijski sekretar je v začetku junija postal Franc Požar-Aljoša, sicer sekretar SKOJ Šercerjeve brigade. Tako je bilo zapolnjeno mesto padlega Eda Kokalja, medtem ko so namesto padlega Gavrilu Ilića-Gaša postavili sredi junija izkušenega in priljubljenega Ferdinanda Sedeja-Nandeta, dotedanjega političnega komisarja 3. bataljona Tomšičeve brigade.³⁸

Zjutraj 19. maja ob 4. uri je krenila brigada na daljši pohod. Na Skomarje je prišla ob 14. uri in se nastanila pri Zgoranjem Iršiču. V bližini so bili še Šercerjeva in Zidanškova brigada ter štab divizije. Zvečer so v šoli pripravili miting, na katerem je govoril politični komisar brigade Franta Komel, ki je med kulturnim sporedom tudi recitiral pesem Kovaška.

V brigado se je vrnila četa 1. bataljona s komandirjem Ivanom Lužarjem-Hasanom, skupaj triindvajset borcev, ki je šla 15. maja od Langersvalda pomotoma na Paški Kozjak namesto h Kasjaku nad Sv. Lovrencem na Pohorju. Razveseljivo je bilo tudi to, da so prinesli s seboj tri mitraljeze, za katere so menili, da so izgubljeni. Brigadi sta se priključila dva prostovoljca.

Številčna sestava brigade se je tako že precej izboljšala, saj je bilo 19. maja navzočih 189 borcev ali 67 več kot 17. maja 1944, po seznamu 257 navzočih borcev in 68 odsotnih. Številčno stanje pa je že naslednji dan 20. maja 1944 zopet upadlo na 164 navzočih, saj so morali poslati na Dolenjsko 25 borcev, poleg tega pa je dezertiral novinec Franc Martinčič. Enote so imele redne politične in vojaške ure. Vadil je tudi brigadni pevski zbor.³⁹

Na Skomarju je Šercerjeva brigada prevzela 20. maja vse novince Bračičeve brigade in tudi druge novince. Od tod jih

je bila dolžna prepeljati prek Paškega Kozjaka do Kamniško-zasavskega odreda, ta pa na Dolenjsko.

Zjutraj 21. maja so krenili v Kot nad Oplotnico štab 14. divizije ter Bračičeva in Zidanškova brigada. Med potjo so se na Hudem Vrhu zaradi močnega dežja, prehrane in počitka ustavili za nekaj ur. Zgodaj zjutraj 22. maja je brigada zasedla položaje nad Kotom, opoldne pa seje vrnila v vas. Po Langersvaldu so posvečali večjo pozornost zavarovanju in vojaškemu izpopolnjevanju. Zato so proti večeru pripravili poizkusni preplah, ki je popolnoma uspel. Ta dan so pridobili 2 novince, iz bolnišnice se je vrnil Franc Zajiček, za operativnega oficirja brigade pa je prišel že napovedani poročnik Boris Bitenc-Bojan.⁴⁰

Zmaga Zidanškove in Bračičeve brigade med nemško ofenzivno akcijo v Kotu

Po neuspeli nemški ofenzivni akciji »Anton I« proti Tomiščevi brigadi so Nemci začeli z ofenzivno akcijo »Anton II« na Pohorju proti Šercerjevi, Bračičevi in Zidanškovi brigadi. Akcija seje začela 21. maja zvečer in seje neuspešno končala 25. maja. Na črti Oplotnica — Zreče — Vitanje je akcija »Anton II« zadela najprej na Šercerjevo brigado, ki je spremljala transport novincev na Dolenjsko. Proti njej je sovražnik usmeril dele 1. in 3. vermanskega bataljona, vojsko, policijo in orožništvo. Tako je Šercerjeva brigada z manevrom s Pohorja na Paški Kozjak pritegnila večji del sovražnikovih sil nase. Na poti proti Kamniško-zasavskemu odredu se je s sovražnikovimi silami bojevala še tri dni in se jih je osvobodila komaj 26. maja po prehodu Savinje.

Z drugim delom enot akcije »Anton II« se je nad Cezlakom nad Oplotnico 22. maja najprej srečala Zidanškova brigada, ki je napadla dva policijska avtomobila in ju z delom svojih posadk uničila. Tokrat je vso pozornost pritegnila Zidanškova brigada, ki je v noči na 23. maj vdrla v sovražnikovo

vo postojanko v Oplotnici, od koder je odpeljala bogat plen na več vozovih in z avtobusom v skupni teži okoli 10 ton.

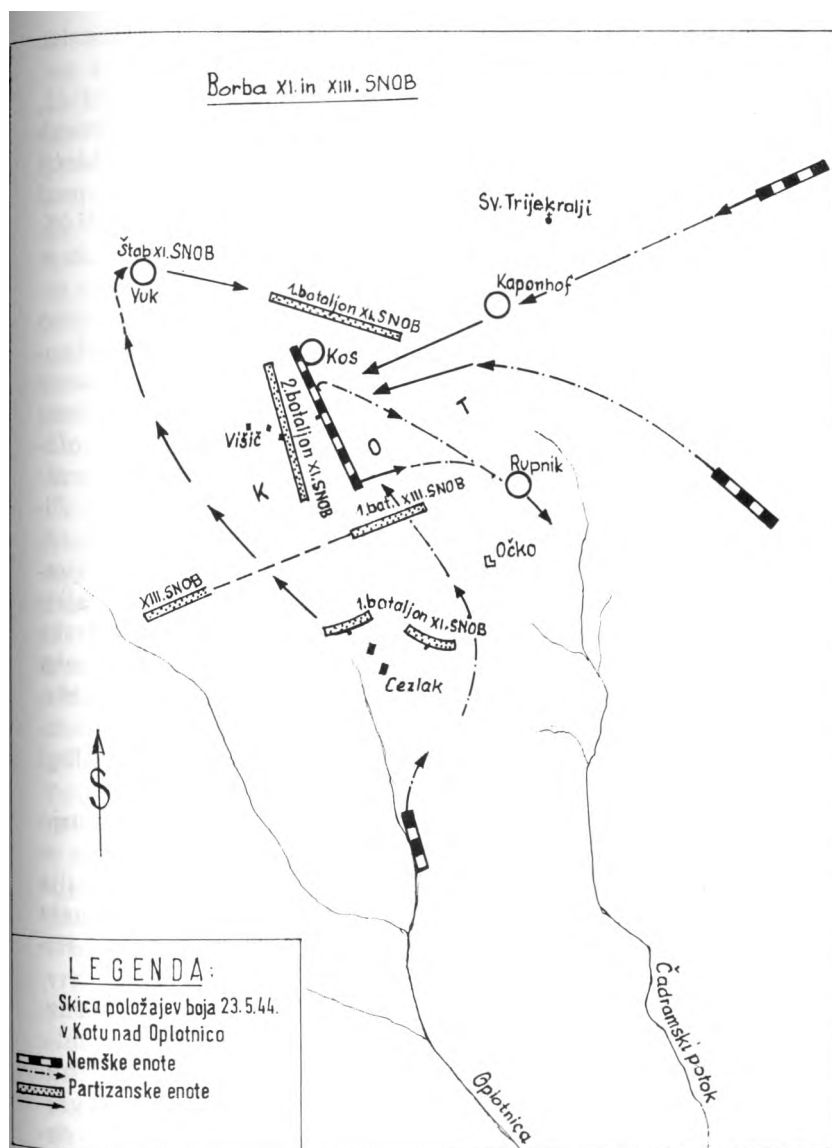
Štab divizije je upravičeno pričakoval sovražnikovo reakcijo in je zato 23. maja ob 4. uri poslal v zasedo na cesto proti Oplotnici 1. bataljon Bračičeve brigade. Ker Nemcev, ki so se za pohod še pripravljali, ni bilo, se je 1. bataljon Bračičeve brigade vrnil nad Lukanjo in začel skupaj z 2. bataljonom svoje brigade in z deli Zidanškove brigade odvažati v Oplotnici pridobljeni plen na območje Zgornji Iršič-Skomarje.

Medtem je nad kamnolomom Cezlak ob svitu zasedel položaje 1. bataljon Zidanškove brigade in čakal Nemce. Po partizanskih poročilih so Nemci zbrali za akcijo proti Zidanškovi in Bračičevi brigadi 23. maja 1944 naslednje enote: četo planinskih lovcev iz Slovenske Bistrice, četo policistov iz Maribora, gojence iz podčastniške šole iz Maribora in Slovenske Bistrice ter nekaj vermanov iz okoliških postojank, skupno približno 500 mož. Zidanškova brigada je maja štela 339 borcev, Bračičeva brigada pa 169, skupaj 508 borcev. Vendar moramo upoštevati, da sta imeli brigadi okoli 160 neoboroženih, kar nam pove, daje bilo razmerje sili približno 500:348 v korist Nemcev, ki so bili tudi mnogo bolje oboroženi. Spopad se je začel 23. maja ob 7.30, ko je zaseda 1. bataljona Zidanškove brigade v Cezlaku odločno udarila po Nemcih. Ker se partizani niso nameravali umakniti, so začeli Nemci z obkoljevalnim manevrom z desnim krilom. Bataljon Borisa Vinterja je to ugotovil, zato se je začel postopoma umikati. Štab Zidanškove, ki je bil v Kotu pri Vuku, je potem poslal v napad svoj 2. bataljon od Višiča proti Kapunu. Prvemu bataljonu pa je ukazal, da gre v Kot nad Kosa, proti Velikemu vrhu, od koder naj udari Nemcem v bok. Medtem sta prišli še dve nemški koloni. Ena od Šmartna na Pohorju, druga pa od Slovenske Bistrice. Sovražnikove enote so se skoncentrirale med Kosom in Očkom. Sedaj se je v vođenje brigad vključil še štab 14. divizije. Štabu Bračičeve brigade je ukazal, naj gre na pomoč Zidanškovi brigadi. Oba bataljona Bračičeve sta do poldneva spravljala plen Zidanškove brigade. Opoldne sta naglo krenila na položaje. Prvi bataljon so usmerili v napad proti Kosu, drugega pa na območje Jare —Višič. Medtem sta že jurišala bataljona Zidanškove brigade in gonila preseneče-

ne Nemce. V njihovih vrstah je nastala panika, ki sta jo z vključitvijo v boj še stopnjevala bataljona Bračičeve brigade. Poudariti moramo, da so se v neposredne spopade vključili tudi brigadni štabi ter komandant štaba 4. operativne cone major Mile Kilibarda s svojimi spremljevalci. Partizanskima brigadama se je obetala velika zmaga, saj sta začeli že z obkoljevanjem. To so Nemci pravočasno spoznali in so se odločili za beg v smeri Slovenske Bistrice. V brezglavem begu so sovražniki odmetavali orožje, strelivo in opremo. Zidanškova brigada je pri Kosu zajela sovražnikovega zdravnika in nekaj vojakov. Zasegla je precej sanitetnega materiala ter nekaj orožja in streliva. Prvi bataljon Bračičeve je jurišal proti Rupniku z nalogo, da bi preprečil Nemcem umik, kar mu pa ni uspelo predvsem zato, ker je bila Bračičeva brigada vključena v akcijo nekoliko prepozno. Nemcem je proti mraku uspelo preprečiti popolno paniko v svojih enotah. Da bi zavarovali nagli umik, so se začasno utrdili pri Kapunu. Partizanom je manjkala ena brigada, ki bi lahko zaprla Nemcem umik proti Slovenski Bistrici, kamor so se po pol osmi uri zvečer umaknili z nekaj mrtvimi in ranjenimi.

Poudariti moramo, da je imela poglobitni delež v tem odprtem manevrskem boju proti številčno močnejšemu sovražniku Zidanškova brigada. K zmagi pa je bistveno prispevala v popoldanskih in večernih urah tudi Bračičeva. Njen uspeh in uspeh obeh brigad bi bil gotovo še večji, če bi štab divizije vključil Bračičevo v boj že dopoldne. Po poročilih štaba 14. divizije naj bi imeli Nemci 31 mrtvih, več ranjenih ter 6 zajetih podčastnikov iz garnizije iz Slovenske Bistrice. Med njimi je bil tudi ostrostrelec, ki je ustrelil Simona Fortina iz Bračičeve brigade. Podčastniki so na zaslišanju povedali, da so imeli ukaz ustreliti vsakega ujetega partizana. Štab je poročal, da so se obnašali sovražno, in ker so poizkušali tudi zbežati, so jih partizani postrelili.

Iz Zidanškove brigade so padli trije borci, ranjenih je bilo trinajst. Iz Bračičeve brigade so padli : že omenjeni Simon Fortin, kurir 1. bataljona, iz Črne na Koroškem; Maks Obretan, borec 2. bataljona, iz Pristave pri Črni na Koroškem, in Franc Matoh, vodnik 2. čete 2. bataljona, pohodnik. Pri Ke-

Partizanska skica bojev Zidanškove in Bračičeve brigade v Kotu nad Oplotnico 23. 5. 1944

biju pa je bil v patrolji ranjen Alojz Štinjek, obveščevalec Bračičeve brigade, doma z Razborce.

Zidanškova brigada je zaplenila 3 mitraljeze model 42, lahki minomet, 6 različnih pušk, precej streliva, min in bomb ter oblačil, obutve in opreme. Nekaj orožja, streliva, oblačil in opreme je zaplenila tudi Bračičeva brigada. Dogovor med obema štaboma je bil, da si bodo plen razdelili. To so tudi 25. maja pri Kamenitcu blizu Peska storili. Bračičeva brigada je med drugim dobila mitraljez model 42.

Štab Bračičeve brigade je 24. maja poročal, da se je njeno moštvo med boji v Kotu zelo dobro izkazalo in da je imel sovražnik velike izgube. Štab cone pa je o borbenem obnašanju Zidanškove in Bračičeve brigade v Kotu poročal Glavnemu štabu: »Naši borci so uspeli proti številčno močnejšemu, dobro oboroženemu in dobro izvežbanemu sovražniku samo zaradi višje morale in hrabrosti.« Najvišjo oceno za uspeh Zidanškove in Bračičeve brigade je izrekel partijski komite 14. divizije. Med drugim je v poročilu navedel, da sta brigadi zaplenili precej orožja, pobili 30 Nemcev, »ostale pa pogнали v paničen beg, kakršnega tevtonska banda v tem delu Štajerske še ni doživela. XIII. SNOB je po borbenosti že dolgo enaka I. SNOUB T.T., II. udarno brigado pa že dalj časa prekaša. Brigada popolnoma zasluži, da prejme naziv udarna. Kot tako jo tudi smatramo, saj je v zimski ofenzivi ravno po zaslugi svoje udarnosti reševala situacijo«.41

Iz Kota je brigada 24. maja zgodaj zjutraj krenila v Kurjo vas. Tja je prišla ob 10. uri. Taborili so v gozdu. Popoldne se je taboru Bračičeve in Zidanškove brigade približala patrolja desetih nemških orožnikov, ki jo je skupina borcev pregnala v dolino. Brigada je ta dan mobilizirala 14 novincev. Zaposleni so bili pretežno na žagi.

Blizu tabora so bili borci priče neprijetnega dogodka.

V bližini je bilo slišati sečnjo gozdnih delavcev. Komandir čete iz 1. bataljona Jože Stanko je stopil do njih in jih opozoril, da ni varno sekati v bližini brigade. Povabil jih je, naj gredo z njimi v tabor. Ko pa se bo brigada premaknila, naj z delom nadaljujejo. Delavci so se strinjali in mu sledili. Komandir pa je bil dokaj naiven, saj je krenil na pot pred njimi. Eden od trojice je pobral kamen in začel z njim obdelovati

komandirja po glavi. Poskušal mu je tudi sneti puško z ramena, kar mu pa ni uspelo. Stanko je imel še toliko moči, da je začel klicati na pomoč. Stražar je opozoril patroljo, ta pa je skočila do napadenega Jožeta Stanka. Napadalec je zbežal v postojanko v Šmartno na Pohorju. Hudo krvavečega Stanka so pripeljali v tabor, kjer sta mu nudila pomoč medicinec Lado Kravos in obveščevalec Vinko Žužek. Štab brigade je poročal, da so enega od krivcev (ime ni znano, op. M.F.) prijeli in ustrelili.⁴²

Brigada je 25. maja zapustila Kurjo vas in prispela po gozdnem grebenu ob 9. uri v stari partizanski tabor na Kamenitcu (1315 m) severno od Peska. Z njo je bil štab divizije, blizu Zidanškova brigada, nedaleč od njih pa so taborili Nemci. Dopoldne so borci počivali, popoldne so imeli vojaške ure. Proti večeru so se udeležili skupaj z borci Zidanškove brigade mitinga, ki ga je organizirala divizija. Govoril je politični komisar Franta Komel, recitiral je sekretar brigadnega komiteja SKOJ, zapel pa je pevski zbor. Vsi nastopajoči so bili iz Bračičeve brigade.

Ponoči se je vrnila patrolja vodnika Lada Miheliča iz 2. bataljona, ki je nosila hudo ranjenega Alojza Štinjeka iz obveščevalnega voda v bolnišnico. Na Rogli so naleteli na neznano patroljo in niso hoteli tvegati spopada. Alojz Štinjek je bil hudo ranjen 23. maja, ko je padel s soborcema izvidniške patrolje pri Keblju v nemško zasedo. O usodi njegovih soborcev še niso imeli podatkov.⁴³

V dneh po bojih v Kotu so imeli Nemci še vedno pripravljeno določeno število enot za akcije proti Bračičevi in Zidanškovi brigadi. Tako je prva naletela na nemško zaporno črto Rogla —Pesek —Plešič Zidanškova brigada. Ker se s sovražnikom ni hotela spopasti, se je odločila za drugo smer pohoda: prek Senjorjevega doma in Pungarta na Razborco. Večje nemške koncentracije so partizani opazili tudi na območju Slovenske Bistrice do Zreč. Do bojev ni prišlo, ker se je tudi Bračičeva brigada raje umaknila. Nemci so imeli podatke, da so partizani na območju Kurje vasi in so zato skušali ugotoviti slabe točke obeh brigad. Svoje enote so potem preuredili in jih razporedili na položaje Sv. Trije kralji —Veliki vrh —Osankarica —Jagrska peč —Hudi vrh. Pred novim

razporedom sovražnikovih enot je štab 14. divizije načrtoval napad na sovražnikovo postojanko pri Šmartnem na Pohorju. Sedaj pa mu to ni kazalo in se je 25. maja zaradi novo nastalih razmer premestil z Bračičevo brigado h Kamenitcu pri Pesku. Tu je ostal dva dni. Partizanske enote so s svojimi domiselnimi premiki tako zmedle nemške načrtovalce ofenzivne akcije, da so se po nekaj dneh neuspešnega iskanja brigad na Pohorju odločili za umik. Njihove kolone so se 26. maja spustile s Pohorja v Vitanje, Mislinjo in k Sv. Lovrencu na Pohorju, medtem ko se je štab 14. divizije 27. maja premestil k Turičniku, Bračičeva brigada v Golavabuko, Zidanškova brigada pa v Razborco. Tu je štab 14. divizije izdelal načrt za napade na sovražnikove postojanke, ki so jih Nemci postavili med majsko ofenzivo.⁴⁴

Dne 26. maja se je brigada še naprej urejala ter se vojaško in politično izobraževala v taboru na Kamenitcu. Sestanek četnih poveljstev sta vodila kapetan Vinko Simončič-Gašper in Boris Bitenc-Bojan. Na njem sta razreševala razna vojaška vprašanja in kritično razčlenjevala zadnje boje. S Kamenitca je brigada krenila 27. maja ob 4. uri. Za nekaj ur se je na pohodu ustavila na Skrivnem hribu. K Pridgarju v Golavabuki je prišla ob 21. uri. V njeni bližini se je ustavil tudi štab divizije. Naslednji dan so urejali moštvo in poskrbeli za vojaško in politično izobraževanje. Štaba Bračičeve in Zidanškove brigade sta pripravljala nočni napad na sovražnikovi postojanki v Šmartnem pri Slovenj Gradcu in v Dovžah. Ta dan je štela Bračičeva brigada 185 navzočih borcev in po seznamu 211.⁴⁵

Napad na postojanko v Šmartnem pri Slovenj Gradcu

V noči na 29. maj je šla brigada v napad. Njena naloga je bila uničiti posadko šestdesetih vermanov, ki so bili utrjeni v gostilni, in posadko orožniške postaje. Vermani so bili oboroženi pretežno z avtomatskim orožjem in s srednje težkim minometom, orožniki in nekaj policistov pa z avtomatskim

orožjem in s puškami. Vermané je napadla 1. četa 2. bataljona, orožnike in policiste pa sta napadli 2. in 3. četa 2. bataljona. Partizani so odprli na okna in strelske line sovražnikovih utrdb močan ogenj, vendar se je sovražnik branil z močnim streljanjem ter klical pomoč z izstreljevanjem raket. Ker je bil sovražnik v močno utrjenih zgradbah na odprtem prostoru in ker napadalci niso imeli razstreliva za uničenje vrat, so se odločili za blokado obeh objektov. Medtem so blizu orožniške postaje na državnem posestvu rekvirirali 11 glav goveje živine, 2500 kg moke in še nekaj drugega blaga. Partizanska blokada je trajala do pol štirih zjutraj. Prvi bataljon je bil z dvema četama v zasedi na železniški progi in na cesti proti Slovenj Gradcu, ena četa pa je šla z operativnim oficirjem Bitencem v Turiško vas, kjer bi morala uničiti postojanko z dvanajstimi nemškimi vojaki. Do napada pa ni prišlo, ker so Nemci zbežali. V smeri proti Dovžam je akcijo Bračičeve brigade uspešno varovala Zidanškova brigada. Po akciji se je Bračičeva brigada namestila s štabom divizije pri Sv. Heleni nad Šmiklavžem. Za razliko od Bračičeve brigade je bila Zidanškova brigada tisto noč v Dovžah zelo uspešna. Z naglim, dobro pripravljenim napadom je presenetila in zajela vso posadko 28 mož. Zaplenila je 27 pušk, precej streliva in drugega materiala ter zažgala sovražnikov objekt. Poleg tega je blokirala sovražnika v Mislinji in izvedla po trgovinah in drugod izdatno rekvizicijsko akcijo.⁴⁶

Brigada je bila 30. maja v vasi Brde. Tu so jo obvestili, da je ponoči peljal vlak vermane proti Dovžam. Komandant 1. bataljona Dušan Remih-Duško je določil dve četi in z njima krenil na vznožje Pohorja. Z njimi je bil tudi namestnik komandanta brigade Viktor Simončič-Gašper. Moštvo, ki je ostalo v vasi, je imelo redno vojaško in politično izobraževalno delo. Imeli so tudi sestanek z vsemi političnimi funkcionarji. Na tem sestanku je bil tudi namestnik političnega komisarja divizije Miha Čerin-Aleš. Zaseda 1. bataljona je medtem nejevoljna že dolge ure čakala napovedane vermane. Ko so se borci po 16. uri slabe volje odpravljali v Brde, je prišel politični terenski delavec Štefan Goršek-Čaki s sodelavcem in jih opozoril, da se je v Mislinjo peljal osebni avto s štirimi oficirji, ki se bodo čez pol ure vračali. Kapetan Remih je

odredil dva mitraljezca in Jožeta Osojnika s šarcem ter nekaj strelcev. Skupini, ki je hitela pod njegovim vodstvom v Mislinjsko Dobravo blizu Tučmana, se je pridružil še kapetan Simončič. Glavnina obeh čet je medtem čakala za vsak primer za rezervo. Nekaj po pol peti uri popoldne je pripeljal iz Mislinje napovedani nemški vojaški avtomobil. V njem so bili major, kapetan in dva podčastnika, ki so šli ugotavljat vzroke vdaje nemške posadke v pretekli noči v Dovžah. Na cesti je spregovorilo orožje. Najbolj učinkovit je bil Jože Osojnik s svojim šarcem. Avtomobil je treščil v jarek. Kapetana Remih in Simončič sta s soborci planila k vozilu. Remih je zavpil: »Roke kvišku!« Roke je dvignil samo kapetan Herbert Ebster, saj so bili vsi drugi smrtno zadeti. Plen je bil razmeroma bogat: dve brzostrelki, tri pištole, strelivo, vojaški dokumenti, obleke, obutev in drugo. Ob umiku s ceste so partizani zažgali avtomobil. Na poti v brigado je ujeti učitelj Herbert Ebster, rojen 1897 v Innsbrucku, partizane prijetno presenetil. Obnašal se je prijazno, lojalno. Na zaslišanju v štabu divizije so ugotovili, da se ne pretvarja ter da je resnično protinacist, kot jim je dejal. Načelnik obveščevalnega centra (nadalje OC) 14. divizije Ignac Miklič-Nace in šef propagandnega oddelka divizije Janez Perovšek-Pelko sta štabu divizije predlagala, da bi kapetana Ebsterja izpustili oziroma da bi poizkusili dobiti zanj dvajset ujetih partizanov ali aktivistov OF, ki jih imajo zaprte v Mariboru. Oblikovali so pisni predlog in ga poslali zveznemu vodji Franzu Steindlu v Maribor. Zamenjava naj bi bila v vasi Brde pri cerkvici sv. Andraža. Divizijski obveščevalec Justin Meh je poslal pismo po zanesljivi sodelavki iz Brd. Čez dva ali tri dni je šio dekle po odgovor, ki je bil povsem odklonilen. V pismu, ki ga je prinesla v štab divizije pri Turičniku, je pisalo, da Steindl ne pristaja na nobene pogoje in da se tudi odreka pogovoru z banditi. Na koncu je Steindl še zagrozil, da bo prišel v Brde, postrelil petdeset talcev in požgal vse bližnje domove. Da bi preprečili uresničitev te grožnje, so kapetana Ebsterja izpustili. V Slovenj Gradec je Ebsterja spremljalo dekle z Arnežnikove kmetije na Graški gori. V Slovenj Gradcu je Ebster nacistom pohvalil partizane: lepo so ravnali z njim, so dobro organizirani, med vodilnimi partizani je več inteligentnih ljudi, pri prebivalcih imajo

podporo. Te izjave so bile za Ebsterja usodne. Pozneje so krožile govorice, da so mu vojaške oblasti odvzele čin kapetana in ga predale v kazenski postopek. OC 14. divizije naj bi tudi izvedel, da so ga poslali v kazenski bataljon na rusko fronto.⁴⁷

Brigada je 30. maja ob pol deseti uri zvečer krenila iz vasi Brde in je prišla do Pridgarja v Golavabuki že čez eno uro. Že zgodaj zjutraj 31. maja je brigada poslala k Turičniku, kjer je bil štab divizije, proti Šmartnemu in Dovžam svoje enote za zavarovanje. Drugi so opravljali ustaljene naloge. Zvečer je v dolini en bataljon porušil približno 150 m proge, porezal telefonske žice in požagal nekaj telefonskih drogov. Dne 1. junija ob 0.30 je šla brigada s Pohorja k Šmiklavžu pri Slovenj Gradcu. Zvečer se je premaknila v Završe, kamor je prišla ob 23. uri. V zadnjih dneh se je brigada nekoliko številčno okrepila. Navzočih je bilo ta dan 194 borcev, po seznamu pa 214. Iz brigade je šel iz Završ 2. junija namestnik komandanta brigade Vinko Simončič-Gašper. Napredoval je za komandanta nanovo ustanovljene Koroške grupe odredov. Priljubljeni kapetan Gašper, poveljnik in jurišnik, je bil eden pomembnejših funkcionarjev v brigadi in 14. diviziji. Na njegovo mesto v brigadi je bil isti dan postavljen preizkušeni, hrabri in priljubljeni kapetan Jože Jakič-Dušan, dotlej komandant 2. bataljona. Mesto komandanta 2. bataljona je zasedel Anton Godec-Tomaž, dotedanji komandir 2. čete 2. bataljona. Za komandirja te čete pa je bil imenovan Lado Mihelič.⁴⁸

Napad na postojanki pri železniški postaji Paka in Hudi luknji. Boji v Završah

V noči na 3. junij je šel 1. bataljon v napad na sovražnikovo postojanko na železniški postaji Paka. V postojanki je bilo 21 sovražnikovih vojakov. Z bataljonom sta bila tudi komandant brigade major Franc Bobnar-Gedžo in operativni oficir

poročnik Boris Bitenc-Bojan. V napad na sovražnikovo postojanko pri železniški postaji Huda luknja, v kateri je bilo okoli 20 sovražnikov, pa je šel 2. bataljon. Z njim sta šla namestnik komandanta brigade kapetan Jože Jakič-Dušan in politični komisar Franta Komel. V postojankah sta bili posadki 4. čete 611. bataljona 18. polka deželnih strelcev.

Prvi bataljon je postavil eno četo v zasedo proti Velenju, z dvema pa je z dveh strani napadel. Nemci so odgovorili z vsem orožjem. Ker so bili sovražniki močno utrjeni, jih ni bilo mogoče uničiti, četudi je bataljon napadal do jutra. En borec je bil laže ranjen. Tudi 2. bataljon je poizkušal z napadi, toda brez uspeha, saj je bil sovražnik podobno kot pri 1. bataljonu v čvrsto utrjenem objektu. Franc Nagernik je izstrelil dve mini, ki ju je še imel. Ena je zadela v okno, druga pa malo više, vendar brez učinka. Komandant 2. bataljona Anton Godec-Tomaž je vrgel nekaj bomb, tudi brez učinka. Ivan Pust, namestnik komandirja 1. čete, in Jože Krebs, namestnik komandirja 3. čete, sta zažgala svinjak za utrjeno gostilno. Potem sta na gostilno s soborci zmetala nekaj bomb. Ker niso imeli razstreliva, so se morali umakniti. Žrtev niso imeli. Proti jutru se je brigada vrnila v Završe k Sv. Rupertu.

Nočni partizanski napad je izzval Nemce, da so 3. junija krenili za Bračičevo brigado. Ob 14. uri so napadli brigadno patroljo. To je bilo tudi opozorilo za oba bataljona, da sta zavzela ustrezne položaje. Prvi bataljon je zavzel položaje pri cerkvi sv. Vida, 2. bataljon pa se je utrdil pri cerkvi sv. Ruperta. Tu so 2. bataljon okrepili s težkim mitraljezom, eno četo pa so poslali sovražniku za hrbet proti cerkvi sv. Vida. Sovražnik je prihajal v treh kolonah policistov in vermanov ter obstreljeval partizanske položaje s težkimi minometi in mitraljezi. Št. Vid mu je uspelo kmalu zavzeti, od koder je še učinkoviteje obstreljeval brigadne položaje s težkim orožjem.

Kakšno srečo v nesreči je doživel šestnajstletni kurir Ciril Gregor, ki jo je ubral od Sv. Ruperta k Sv. Vidu po hrano! Misleč, da je 1. bataljon še pri Sv. Vidu, je krenil kar brez puške. Toda bataljon se je že umaknil in kurir Ciril je v hiši, kamor je vstopil, naletel na vermane, ki so že streljali na partizane. Nanj so zavpili po nemško: »Roke kvišku!« in potem: »Pridi, ti mali bandit.« Ciril jih je ubogal, in ko so povedili

puške ter bili za trenutek nepozorni, je skočil na plano. Kmalu se je znašel v bližnji kotanji in v gozdu, od koder je pritekel med svoje k Sv. Rupertu. Četudi so verjeli za njim močno streljali, jo je odnesel samo s prestreljenimi hlačami.

Pri Sv. Rupertu pa so potekali triurni boji z manj bojne sreče. Okoli cerkve in za njo se je gnetlo prek dvajset članov štabov brigade, divizije, cone in drugih. Ko je udarila partizanska četa Nemcem v hrbet, se je začela v njihovih vrstah zmešnjava, katere posledica je bil umik v dolino. Sočasno z uspelim manevrom omenjene čete in drugih enot pa je prišlo pri cerkvi sv. Ruperta do nepričakovanega udarca. Nemci so z daljnogledi od Sv. Vida z lahkoto odkrili partizanski težki mitraljez in večje število partizanov, ki so se nagnetli za cerkvijo in okoli cerkve sv. Ruperta. Sem so usmerili težki minomet, ki je potem opravil svoje. Izstrelil je nekaj min, ki pa so žal zadele v živo. Ranjeni so bili majorji Mile Kilibarda, komandant 4. operativne cone, Tone Vidmar-Luka, komandant 14. divizije, Franc Bobnar-Gedžo, komandant Bračičeve brigade, podporočnik Rudolf Bune, šef OC brigade, Anica Škarja-Špela, pomočnica političnega komisarja 2. bataljona, in Ante Jukić, kurir iz štaba cone. V spopadih sta padla Hubert Krpač in Jože Ropotar, ranjeni pa so bili še Matija Rudolf, Albin Trampuš, politični delegat, oba iz 2. čete 2. bataljona, Karei Hodnik-Drago iz 2. čete 1. bataljona, in Ivan Kuster.

Zaradi pomoči, ki jo je bilo potrebno takoj nuditi desetim ranjencem, se je začel del enot s štabi umikati na višje položaje. K Sv. Rupertu je prišla pozneje tudi četa, ki je delno razbila sovražnika ter potem nadaljevala pot za brigado. Brigada se je ustavila na Graški gori, od koder so poslali ranjence v partizansko bolnišnico. Zjutraj 4. junija ob eni uri je šla brigada v vas Brde k Sv. Magdalenici na Pohorje.

V Glavnem štabu NOV in POS so velike izgube pri Sv. Rupertu obsodili. Zahtevali so poročilo o vzrokih za izgube in kako so ravnali s krivci. Štab 14. divizije je vse spopade z večjimi izgubami, ki so bile v glavnem posledica slabega zavarovanja, pojasnil štabu 4. operativne cone v svojem poročilu z dne 1. novembra. V njem je tudi temeljito pojasnil boj pri Sv. Rupertu, poročilo pa se ne razlikuje od pričujočega besedila. Daljši povzetek iz navedenega poročila o izgubah briga-

de, vzrokih, posledicah in ukrepih smo že navedli pri obravnavi boja na Langersvaldu.

Brigada se je zjutraj 5. junija premaknila iz Zg. Brd na Razborco. Sem je prišla ob 8. uri. Čez dan so imeli po enotah redno vojaško delo. Politično uro je vodil član propagandnega odseka 14. divizije. Vadil je tudi pevski zbor.

Spopadi v Dovžah in v Golavabuki

Zjutraj 6. junija je šel komandant 1. bataljona kapetan Dušan Remih-Duško s šestimi borci proti Dovžam z namenom, da bi postavil ob cesti zasedo. Toda ko so prišli do prve hiše v Dovžah, so nateteli na vermane. Kapetan Duško je poklical najbližjega vermana, naj pride k njemu, toda verman je šel najprej v hišo po predpostavljenega. Ta je mislil, da ga poziva kak nemški poveljnik, in se je takoj napotil proti Dušku. Toda ko je bil že čisto blizu, je Duškov spremljevalec zavpil po nemško: »Roke kvišku!« Vermanski starešina je uvidel svojo zmoto in je hotel zbežati, vendar mu to ni uspelo, z brzostrelko gaje Duško pokončal. Skupina vermanov je planila proti seniku, kjer so imeli orožje, toda po njih je usui ogenj partizanski mitraljezec. Sovražniki so se panično razbežali, umakniti pa se je morala tudi partizanska skupina, saj so po njej začeli močno streljati Nemci, ki so bili v zasedi oziroma v pripravljenosti na bližnjem hribčku. V spopadu sta padla dva vermana, partizani pa niso imeli žrtev. To presenečenje je bilo povod, da je sovražnik poslal v akcijo proti brigadi v Razborco enoto približno 280 vermanov in policistov. Okoli 13. ure so Nemci naleteli na brigadno zasedo in na položaje sta takoj stopila oba bataljona. Brigada je sovražnika najprej z obrambnim streljanjem zadržala, potem pa ga je z napadi pregnala v dolino. Boj je trajal do 16. ure. Sovražnik je imel nekaj mrtvih in ranjenih. Štabno poročilo govori o enem padlem, enem huje ranjenem in o štirih laže ranjenih borcih.⁵²

Poročilo poveljnika 1.čete Maribor-okolica 1. bataljona vermanskega polka Spodnja Štajerska z dne 7. junija 1944 go-

vor

o spopadu v Dovžah in o bojih na območju Zakrznik — Turičnik nekoliko drugače, kar je tudi razumljivo, saj je bilo potrebno opravičiti presenečenje v Dovžah in neuspele boje na Pohorju. V Dovžah, navaja poročilo, je padel verman Rudolf Šalamon iz Št. lja v Slovenskih goricah, blizu Zakrznika pa je bil ranjen Viljem Gorjup iz Zg. Jakobskega Dola. Za dogodek v Dovžah so napisali Nemci, da so jih presenetili trije partizani zato, ker so bili oblečeni v policiste, skupno pa jih je bilo sedem. Za boje v Golavabuki, severozahodno od Zakrznika, je rečeno, da so šli v to smer v treh skupinah, medtem ko je četrta skupina prodirala zaradi zaščite hrbta na greben. V akciji je bila tudi 1. alarmna četa Maribor-mesto, ki je po levi strani prišla na greben in od tod odprla ogenj iz težkih minometov in strojnic po partizanih. Tri skupine

1. alarmne čete Maribor-okolica so se na povelje zloglasnega nacističnega Franza Steindla umaknile na greben, tu pa so jih od Turičnika napadli partizani. Četa Maribor-okolica naj bi šla potem s četo Maribor-mesto v nasprotni napad in po ostrem boju naj bi se partizani umaknili severovzhodno nad Turičnika, proti koti 1247. Zaradi deževnega in meglenega vremena je Steindl ukazal umik. Partizani so vermane napadli še na umiku. Sovražnikovo poročilo se končuje, da so imeli partizani dva padla in enega ujetega.⁵³

Vermansko poročilo potrjuje partizansko poročanje, da je bilo v bojih okoli 280 sovražnikovih mož. Toliko sta približno šteli dve vermanski četi. V poročilu je navedena natančnejša lokacija bojev, ki so bili pretežno v Golavabuki in ne v Razborci, kot navaja poročilo štaba brigade.

Udeleženec bojev Jože Krebs, namestnik komandirja

3. čete 2. bataljona, navaja, kako se je ob koncu bojev 1. bataljon umaknil od Turičnika za 2. bataljonom v Razborco, da so se potem zaradi nepreglednosti terena, megle in dežja med seboj udarili policisti in vermani, partizani pa so po njih stregali iz Razborce. Sovražnikova mina je v Razborci smrtno zadela političnega delegata 2. čete 2. bataljona Vinka Samso, doma iz okolice Ilirske Bistrice.⁵⁴

Ta podatek nas opozarja, da so verjetno v spopadih sodelovali tudi policisti, kot navaja štab brigade.

Dopolnjujemo še podatke za dva padla borca. To sta Adolf Večko, rojen 1903, iz Kotelj, tesar, iz 1. bataljona, in Anton Tomažič, rojen 1907, iz Podgrada, kmet iz 2. čete 2. bataljona, ki je ranam podlegel 10. junija 1944 v bolnišnici Kozjak na Pohorju.⁵⁵

Po preučitvi obojestranskih virov moramo ugotoviti, daje šio za hude spopade, v katerih je brigada potrdila svojo zrelost in pregnala številčno več kot enkrat močnejšega in tehnično bolje opremljenega sovražnika v dolino. Torej je bil 6. junij 1944 za brigado zaradi vojaškega uspeha dober dan. Za vse borce osvobodilnih in odporniških gibanj pa je bil ta dan zgodovinska prelomnica, saj so zahodni zavezniki z invazijo na francosko obalo odprli drugo fronto svetovnih razsežnosti proti Hitlerjevi Nemčiji in s tem vlili zaslužnjem in bojujočim se narodom upanje, da bosta nemški in japonski nacifašizem kmalu strta. Na veliki preobrat na svetovnih bojiščih je tedaj reagiral tudi štab 4. operativne cone. Štab 14. divizije je vse svoje enote opozoril na povelje maršala Tita, da morajo sedaj vse enote NOV in POJ začeti proti sovražnikom ofenzivne operacije. Štabu 14. divizije je štab 4. operativne cone ukazal, da mora zbrati na Pohorju svoje brigade in jih pripraviti za večje akcije. Težišče delovanja morajo prenesti na jugovzhodni del Pohorja do ceste Maribor—Vojnik—Mislinja in izvesti na tem območju popolno mobilizacijo, predvsem v večjih središčih in tovarnah. Mobilizacija naj bo usklajena z vojaškimi akcijami. Večje vojaške operacije naj izvajajo s celotno divizijo ali s posameznimi brigadami. Namen akcij je predvsem pridobivanje orožja. Povsod naj divizija uničuje prometnice. V primeru prevelike sovražnikove koncentracije na omenjenem območju naj prenese divizija ukazano dejavnost na mislinjsko-šaleško območje.⁵⁶

Dne 7. junija je bila brigada s štabom divizije v Razborci. Delali so vojaško in politično. Sestanku četnih in bataljonskih poveljstev je prisostvoval tudi Jože Počkar, član političnega oddelka divizije. Zaradi prenosa navodil so se sestali politični delegati brigade. Pri političnih urah so kritično pretresali potek zadnje borbe. V noči na 8. junij je krenila brigada brez komore na Graško goro, kjer je prevzela ranjence in jih premestila v Golavabuko na Pohorje. Sem je prispela zju-

traj ob 5.30. Tu se je namestil tudi štab divizije. Okoli 17. ure je sovražnik obstreljeval okolico Turiške vasi s protitankovskim topom. Popoldne je politični komisar 1. bataljona Matija Bauer imel sestanek s četnimi poveljstvi. Zvečer je del brigade odnesel ranjence v bolnišnico.

Zavezniška pomoč, mobilizacija, krepitev brigade

V noči med 8. in 9. junijem je odvrгло šest zavezniških letal na Roglo in Resnik precej orožja in opreme. Bračičeva brigada, štab 14. divizije in štab 4. operativne cone so prišli po naglem pohodu iz Golavabuke prek Pungarta okoli 17. ure na Roglo. Tu so pohiteli s pospravljanjem pošiljke. Po nepopolnih podatkih so prevzeli 90 pušk, 12 puškomitraljezov, 4 protitankovske puške, 44 brzostrelk, večje količine streliva in razstreliva, radijsko postajo, motor za polnjenje akumulatorjev, 300 srajc in drugo opremo. Za pošiljko so od kmetov zvedeli Nemci in so poslali na Resnik enoto, ki je tu zasegla 16 kontejnerjev v teži približno 1000 kg. Pregnali so jih borci Bračičeve brigade, vendar so Nemci na begu z miniranjem uničili 4 zabojnike orožja in razstreliva. Na ta dan je bilo premeščenih iz Vzhodnokoroškega odreda v Bračičevo brigado 18 borcev.

Zaradi zavarovanja spuščališča in pospravljanja pošiljke je prispela 10. junija v jutranjih urah na Roglo tudi Zidanškova brigada. Pri pospravljanju zavezniške pomoči je pomagal še del Vzhodnokoroškega odreda, ki je prišel nepredvidoma na Roglo.

Da ne bi Nemci z večjimi silami prodrli do skladišča orožja in streliva, ga je ukazal štab 4. operativne cone takoj razdeliti. Tako sta bili deležni zavezniške pomoči med prvimi Bračičeva in Zidanškova brigada.

Bračičevo brigado je 10. junija dopoldne obletavalo nemško letalo in odvrгло tri ročne bombe. Popoldne pa je letalo krožilo nad položaji Zidanškove brigade ter odvrгло dve

bombi. Mitraljezci so po njem močno streljali, ga zadeli in pregnali. Štab 4. operativne cone je v zvezi z zavezniško pošiljko poročal, da je bilo veselje gledati borce, s kakšno vne-
mo so čistili nove mitraljeze, brzostrelke in puške; zlasti vne-
to so streljali na nemško letalo.

Ta dan je bil zelo pester. Borci so pridno čistili zavezni-
ško orožje, posvetovali so se štabi bataljonov s četnimi po-
veljstvi in posebej štab brigade z bataljonskima štaboma.
Zvečer pa so borci prepevali partizanske in narodne pesmi.

V Koroško grupo odredov je šel za vodjo obveščevalne
službe Matija Hace (bratranec političnega komisarja Matev-
ža Haceta, ki je deloval na Koroškem, op. M. F.), dotlej poli-
tični komisar 3. čete 2. bataljona Bračičeve brigade. Na teren-
sko politično delo pa so poslali iz brigade še enega borca.⁵⁷

Povečana dejavnost enot 4. operativne cone, njihova kre-
pitev in nagli razvoj političnih organizacij na terenu so bila
zaskrbljujoča vprašanja, ki jim okupator ni bil več kos. Kak-
šno skrb jim je povzročala partizanska mobilizacija, lahko
sklepamo po tem, da so vse enote 4. operativne cone mobili-
zirale od 27. aprila do 15. junija 2314 novincev (14. divizija
756, Šlandrova brigada 1054, Zidanškova brigada 302, Koro-
ška grupa odredov 111, Kamniško-zasavski odred 64 in Koz-
janski odred 27 novincev). Po številu mobiliziranih je močno
vodila Šlandrova brigada. To je razumljivo, saj je ta brigada
mobilizirala na politično najboljše organiziranih območjih.
Nemci so izvajali na območjih delovanja brigad 14. divizije
in Zidanškove brigade pogosto večje hajke, ki so doslej mobi-
lizacijo močno ovirale.

Tako obsežna mobilizacijska dejavnost je postavljala eno-
te 4. operativne cone zaradi pomanjkanja orožja, pošiljanja
neoboroženih borcev na Dolenjsko in izvajanja ofenzivnih
akcij pred huda vprašanja. Glavni štab NOV in POS je poro-
čal Vrhovnemu štabu NOV in PO Jugoslavije, da so bile sko-
raj vse enote 4. operativne cone v zadnjem času zaposlene z
mobilizacijo in da zaradi tega ni bilo mogoče izvajati večjih
akcij proti nemškim enotam. Te pa so prvi pogoj za izvajanje
mobilizacije in dvig zaupanja v enote NOV in POS pri mobi-
liziranih. Glavni štab je poudaril, da so enote kljub težavam
izvedle v zadnjem času več precej uspešnih akcij, in to celo v

obdobju velike nemške dejavnosti, s katero so poizkušali prisiliti enote 4. operativne cone v defenzivo in preprečiti mobilizacijo. Ker je štel Glavni štab NOV in PO Slovenije Štajersko za osnovni mobilizacijski rezervoar in v vojaškem pogledu za osrednji problem v Sloveniji, se je dogovoril s sovjetsko ter anglo-ameriško vojaško misijo, naj pošiljata začasno vse orožje, ki je dodeljeno Sloveniji, na območja 4. operativne cone. Ker se na Štajerskem bije prav sedaj med partizani in Nemci boj za vsakega posameznika, je poudaril, je diviziji potrebna kar najhitrejša pomoč v orožju. Vrhovni štab NOV in PO Jugoslavije je prosil, naj skuša pri zaveznikih izposlovati, da bi poslali na območje 4. operativne cone čim večje količine orožja. Prevoz orožja z območja 7. in 9. korpusa, je navedel, je pretežaven, prav tako pa je težko pošiljati novince na Dolenjsko čez Savo, železniško progo in zaminirano mejo. Pri tem je potrebno upoštevati tudi štajerski lokalni patriotizem. Da bi zagotovili uspeh pri nadaljnji mobilizaciji, ki jo je Glavni štab v poročilu ocenil kot najvažnejši vojaški in politični problem, je sklenil poslati v štab 4. operativne cone namestnika političnega komisarja Glavnega štaba Viktorja Avblja-Rudija. Ta je v svojem poročilu o dejavnosti enot in o razmerah 9. junija 1944 ocenil, da je položaj na Štajerskem prav dober. Opozoril pa je, da si zaradi prostorske razsežnosti in razbitosti sii enote 4. operativne cone med seboj ne morejo pomagati, kar zahteva od njih še naprej taktiko partizanskega bojevanja.

Okupatorji so bili pri zatiranju narodnoosvobodilnega gibanja nemočni. Omenili smo že, kako neuspešno se je končala velika vojaška akcija »Anton I« od 15. do 20. maja proti Tomšičevi brigadi. Enako usodo je doživela vojaška akcija »Anton II« od 21. do 25. maja 1944 proti Šercerjevi, Zidanškovi in Bračičevi brigadi. V njej je sodelovalo veliko večje število sovražnikovih enot. To so bili deli 1. in 3. vermanskega bataljona, vojaške, policijske in orožniške enote, razne enote iz postojank, garnizij ter gojenci podoficirske šole iz Maribora in Slovenske Bistrice. Ta ofenziva je zajela dele Pohorja, Paškega Kozjaka, Graške gore in pohod Šercerjeve brigade s 150 novinci do Savinje. Ker je nemškim silam povsod pod nogami gorelo, so začeli 26. maja z ofenzivo »Binkošti«.

ki je potekala na območju Vransko — Kolovrat— Prebold — Laško- Tabor. Toda tudi ta poizkus uničenja partizanskih enot se je neuspešno končal že 28. maja 1944.

Za nas bo zanimivejši opis sovražnikove ofenzive od 1. do

10. junija 1944, ki ga povzemamo iz poročila štaba 4. operativne cone. Sovražnika je vsekakor vznemirila drzna dejavnost zlasti Zidanškove in Bračičeve brigade. Spomnimo se na likvidacijo sovražnikove postojanke v Dovžah (Zidanškova brigada) in na napad Bračičeve brigade na Šmartno pri Slovenj Gradcu. Obe akciji sta bili izvedeni 28. maja. Napad Bračičeve brigade na sovražnikov avtomobil pri Dovžah je bil 30. maja, napad na postojanki v Paki in Hudi luknji pa 2. junija. Isti dan je izbojevala Zidanškova brigada znamenito zmago proti številčno mnogo močnejšim sovražnikovim enotam na Mali in Veliki Kopi. Naslednji dan 3. junija je bila v Završah v bojih uspešna Bračičeva brigada, ki je potem

6. junija ponovno prepodila vermane in policiste z Golavabuke in Razborce v dolino, predtem pa jih je z nenadnim in uspešnim napadom presenetila v Dovžah. Bračičeva brigada je preživela desetdnevno nemško ofenzivo zelo uspešno in srečno. Za konec je z Resnika prepodila sovražnikovo enoto, ki je ugrabila nekaj zavezniške pomoči. Svoje neoborožene borce pa je 9. junija na Rogli kar dobro opremila z zavezniškim orožjem.⁵⁸

Z Rogle je krenila brigada zjutraj 11. junija in je prišla na Kamenitec pri Pesku ob 9. uri. Ker so bili obveščeni, da gre do iz doline Nemci, je šla vsa brigada v засedo. Nemcev potem ni bilo in brigada se je vrnila v tabor na Kamenitec ob

19. uri. V taboru je bilo ves dan živahno. Na političnih urah so govorili o zavezniški invaziji. Vojaške ure sta vodila namestnik komandanta Jože Jakič-Dušan in operativni oficir Boris Bitenc-Bojan. Sestanke so imeli tudi politični funkcionarji. Bataljonske bolničarje je izobraževal brigadni sanitetni referent Vlado Kravos, medicinec. Brigadni štab je prenesel navodila bataljonskim štabom, politični komisar brigade Franta Komel pa se je pogovoril s tovarišicami iz brigade o vsakodnevnih težavah. Zvečer so se dogovarjali kulturniki o mitingu, ki so ga potem tudi izvedli. Borci so na njem nastopali in prepevali pozno v noč.

Ta dan so ustanovili v brigadi minerski vod osmih mož in ga 16. junija povečali na deset mož. Za komandirja so postavili dotedanjega mitraljezca Grandica iz Mirne Peči, ki je opravil minerski tečaj že decembra 1943. Večina borcev voda je bila kmečkega stanu, le eden je bil rudar. Oboroženi so bili z lahkim angleškim mitraljezom, z dvema angleškima brzo-strelkama in s tremi angleškimi puškami. Razstrelivo, minerski material in opremo so borci nosili v nahrbtnikih. Prehranjevali so se pri 2. bataljonu. Temu bataljonu so bili tudi disciplinsko podrejeni, glede strokovnega vođenja in sprejemanja nalog pa štabu brigade. Štab 14. divizije je ob ustanovitvi voda med drugim ukazal, da mora imeti vod tudi svojega političnega delegata. V začetku julija je postal komandir voda Lado Mihelič, dotedanji komandir 2. čete 2. bataljona, o Grandicevi usodi pa ni podatkov.⁵⁹

Brigada se je 13. junija premestila s štabom divizije s Kamenitca na Planinko, kamor je prišla ob 10. uri. Dopoldne je vodil brigadno politično uro sekretar političnega oddelka 4. operativne cone Matevž Hace, popoldne pa sta brigadi govorila politični komisar Franta Komel in divizijski sekretar SKOJ Leopold Prošek-Bajdukov. Po enotah so imeli še posebej vojaške in politične ure. Dne 14. junija je bila brigada še na Planinki. Po enotah so intenzivno vojaško in politično izobraževali borce in starešine. Ker je tu taborila vsa divizija, je imel njen štab posvet z vsemi brigadnimi štabi. Patulja je prinesla minomet, ki ga je imela brigada zakopanega.

Ta dan je bil za brigado zelo pomemben, saj je prišel na mesto hudo ranjenega majorja Franca Bobnarja-Gedža za v.d. komandanta brigade poročnik Milenko Knežević. Novega poveljnika ni bilo potrebno posebej predstavljati, saj je bil zaradi svojih junaštev znan vsej diviziji. Vedelo se je, da je prvoborec, rojen 1922 v večji kmečki družini v vasi Mljačani-ca na Knežpolju na Kozari, kjer se je izkazal v mnogih bojih. Zato so ga poslali v oficirsko šolo Vrhovnega štaba NOV in PO Jugoslavije, od koder je bil poslan decembra 1943 v Tomšičevo brigado za namestnika komandanta 3. bataljona. Zaradi svoje hrabrosti na pohodu in po njem je napredoval za namestnika te znamenite udarne brigade. S te dolžnosti, ki jo

je uspešno opravljal od marca 1944, je prišel v Bračičevo brigado.

V času, ko je bil ranjen major Bobnar, je od 3. do 14. junija brigado zelo uspešno vodil namestnik komandanta brigade kapetan Jože Jakič-Dušan. Ob tej kadrovski izpopolnitvi želimo omeniti, da je Antona Vidmarja-Luko, komandanta

14. divizije, ki je bil 3. junija tudi huje ranjen, začasno zamenjal komandant s pohoda Jože Klanjšek-Vasja. Toda tudi njega je že ob koncu junija zamenjal nekdanji komandant Šlandrove brigade Janko Sekirnik-Simon. Namestnik komandanta 14. divizije je takrat postal Ivan Kovačič-Efenka, dotedanji komandant Tomšičeve brigade. V.d. političnega komisarja divizije pa je bil do prihoda Dragomirja Benčiča-Brkina ob koncu junija Miha Čerin-Aleš. Ranjenega komandanta 4. operativne cone je začasno nadomeščal njegov namestnik Alojz Kolman-Marok.⁶⁰

Popoldne 15. junija je krenila brigada na Klopni vrh, kjer se je ob 14. uri razmestila v gozdnem taboru. Nekaj borcev so poslali že zjutraj po uskladiščeno strelivo. V brigado je bilo premeščenih iz Šercerjeve in Tomšičeve brigade 20 borcev, kar je zvišalo njeno številčno stanje borcev na 180 prisotnih in 240 po seznamu. Popoldne je skupina dvanajstih borcev odnesla v bolnišnico Kozjak političnega delegata Albina Trampuša iz 2. čete 2. bataljona, ki je bil ranjen 3. junija. Zvečer se je brigada vrnila na Planinko.⁶¹

Štab 4. operativne cone je 15. junija poročal, da borbena morala borcev po vseh enotah raste, nasprotno pa je opaziti zlasti pri starejših letnikih Avstrijcev v sovražnikovih vrstah. Dvig borbene morale so med drugim pripisovali lastnim uspehom v vojaških akcijah, kjer so pridobili precej orožja s strelivom, in zavezniški pomoči v orožju, strelivu ter razstrelivu. Z zadovoljstvom so ugotavljali, da imajo sedaj dovolj razstreliva, da so dobili iz svoje minerske podoficirske šole prve kadre, ki so bili osnovni pogoj za ustanavljanje in večanje minerskih ter inženirsko tehničnih enot. Upali so, da se bo stanje na tem področju do konca junija izboljšalo. S številčnim stanjem enot, ki se v zadnjem obdobju ni bistveno zvišalo, niso bili zadovoljni, saj so morali zaradi pomanjkanja orožja poslati vse mobilizirance na Dolenjsko, kljub temu pa je bilo

po enotah še precej neoboroženih. Toda spodbujale so jih zavezniške pošiljke orožja s strelivom, zaradi katerih so sklenili na novo mobilizirane zadržati v enotah.

Zelo so bili nezadovoljni s prepočasnim ustanavljanjem pionirskih enot, ki so jih že močno pogrešali za napade na postojanke, za uničevanje prometnic in za prehode čez vode. Še bolj pa so pogrešali težke minomete in mitraljeze ter lahko topništvo, saj se je sovražnik v postojankah in okoli njih vedno bolj utrjeval.⁶²

Kljub velikemu napredku v razvoju osvobodilnega boja in vojaških enot pa so se po brigadah ubadali z najrazličnejšimi drobnimi težavami. Ker je bilo hudo pomanjkanje obleke in obutve, je štab 14. divizije konec maja brigadam ukazal, naj organizirajo krojaške in čevljarske delavnice. Bračičevo brigado je še posebej pestilo pomanjkanje orožja in vojaškega kadra. Osip njegovih vrst je bil zaradi padlih, ranjenih, obolelih in premeščenih precejšen. Zato so 15. junija 1944 štabu divizije predlagali, naj jim odobri formacijo bataljonov s samo po dvema četama, s čimer bi pridobili nekaj kadrov.⁶³ Neposrednega odgovora na ta brigadni predlog ni zaslediti. Predlog lahko razumemo kot prehodno težavo, s kakršnimi so se srečevale vse enote.

Dne 16. junija ob 19. uri je šla Bračičeva brigada na pohod in prišla na Roglo 17. junija po polnoči. Na pot je zopet krenila ob 11. uri 18. junija in prišla na Skomarje opoldne. Divizija je premestila v brigado tri tovariše iz Zidanškove brigade. Dva sta bila minerja. V cono je bil premeščen brigadni referent za propagando Franc Žličar-Branko.

Zvečer ob 20. uri je krenila 14. divizija na območje Slovenskih Konjic. Zaporedje v pohodni koloni je bilo takole: Tomšičeva, Šercerjeva, štab divizije in Bračičeva brigada, ki se je razmestila 18. junija zjutraj v vasi Kamna Gora. Premočeni borci so se sušili, se urejali in počivali.⁶⁴ Divizija je tako po februarski ofenzivi ponovno prišla na območje Konjiške gore.

Rušilne akcije 14. divizije na prometnice od Zbelovega do Rimskih Toplic in boji brigade na Kozjanskem

Zaradi nastalih razmer po invaziji v Franciji in na osnovi smernic štaba 4. operativne cone za okrepljeno rušenje prometnic je štab 14. divizije izdal 17. junija 1944 povelje Tomšičevi brigadi, naj v noči na 19. junij uniči železniški most pri Zbelovem, Šerčerjeva brigada naj uniči železniški predor pri Lipoglavu in Bračičeva brigada naj v noči na 20. junij pokonča stražo in železniški most pri Tremerjah. Če te naloge ne bi zmogla, naj ruši pečine na levem bregu Savinje nad železniško progo proti Celju in Zidanemu Mostu. Brigadi so tudi ukazali, naj na poti v noči na 19. junij najprej minira cesto Bukovžlak —Goričica —Ponikva in železniško progo pri Opolki med Celjem in Sv. Jurijem (danes Šentjur). Po opravljeni divizijski akciji pa naj bi se ta brigada do 26. junija premestila na območje Graške gore. V štabu divizije so načrtovali, da bo Tomšičeva brigada uničila predor pri Črešnjevcu pri Slovenski Bistrici. Celotna akcija je bila velikopotezno zastavljena, saj je štab cone tudi Zidanškovi brigadi ukazal, naj uniči predor in železniški nadvoz pri Doliču v noči na 18. junij, akcije na prometnice pa naj izvedejo Šlandrova brigada in druge enote.⁶⁵

Bojna pot je Bračičevo brigado po februarški nemški ofenzivi ponovno pripeljala na območje Konjiške gore. Tu je bilo zanj le izhodišče za rušilne akcije na železniško progo in za boje na Svetini oziroma na Kozjanskem. Dne 18. junija je brigada krenila ob 18. uri iz vasi Kamna Gora in se ustavila v Dramljah. Tu so od terencev dobili štiri konje za prevoz razstreliva, žal pa sta jim dva konja zbežala. Po nadaljevanju pohoda so na križišču v Goričici nastavili mino in neovirano nadaljevali pot čez cesto in železniško progo med Sv. Jurijem in Štorami. Pod tirnice so namestili mine, učinka pa ni bilo. Pozneje so izvedeli, da je nastavitev min izdala neka ženska. Nemci so mine seveda odstranili.

Brigada je prišla 19. junija zjutraj v 683 m visoko ležečo vas Svetino. Premočeno moštvo se je po hišah sušilo in počivalo. Na vaškem pokopališču so pokopali političnega komisarja 2. čete 2. bataljona Bernarda Umeka, ki je podlegel poškodbam, dobljenim po nesreči. Čez dan so mobilizirali tri novince. Zvečer je šel minerski vod, s katerim je bil tudi namestnik komandanta 1. bataljona poročnik Stane Jenčič, minirnat železniško progo med Sv. Jurijem in Štorami. Z električnim vžigalnikom so uničili tračnice na treh mestih, na sedmih mestih pa so pod tračnice zakopali tempirane mine, ki so razstrelile progo naslednji dan 20. junija ob 16.30. Tega dne 20. junija ob 11. uri, se je kakih 400 vermanov bližalo Svetini iz dveh smeri. Pratež se je umaknil v bližnjo vas Poznico, medtem ko sta se oba bataljona spopadla s sovražnikovima kolonama. Po večurnem boju so partizani odbili vermane in Nemce ter jih pognali v beg proti Celju. Brigada žrtev ni imela.⁶⁶

Za panični beg sovražnikov proti Štoram in Celju navaja politični komisar Franta Komel, da je bil nekaj posebnega in da je napravil borcem veliko veselja. Pred partizanskim jurišem se je domenil komendant Milenko Knežević z domačo godbo na pihala, ki jo je takrat ustanavljal za Kozjanski odred njen kapelnik Ivan Ulaga, da mora hkrati s partizanskim napadom na sovražnika godba zaigrati na vso moč. Ko je Bračičeva brigada jurišala in so vermani in Nemci brezglavo bežali, je godba na položajih slavila partizansko zmago. To je bil del godbe na pihala, ki je bila septembra premeščena iz Kozjanskega odreda v Bračičevo brigado.⁶⁷ Toda bojev 20. junija še ni bilo konec. Okoli 14. ure se je brigada napotila proti Sv. Rupertu (danes Breze). Tu sta se z brigado spopadli dve koloni Nemcev s približno 250 možmi. Brigada jih je z juriši trikrat pognala v beg, kljub temu pa niso odnehali. Vselej so se zbrali in ponovno napadli. Boji so trajali do 22. ure, nakar se je brigada umaknila proti Jurkloštru. Nemci so imeli padle in ranjene, partizanska žrtev pa je bil Rudolf Klančičar.

Celodnevne boje je slikovito opisal tudi referent propagandnega odseka brigade Franc Zajiček. V hudih bojih pri Svetini, je poudaril, se je posebno odlikoval 1. bataljon pod

vodstvom komandanta Dušana Remiha-Duška. Pojoč so vse čete jurišale na Nemce, ki naj bi imeli 7 mrtvih in 12 ranjenih, ter jih pregnale proti Celju. V popoldanskih bojih se je še posebej izkazal politični komisar 2. čete 1. bataljona Franc Žagar, ki je ustrelil vermanskega oficirja ter zaplenil puško in daljnogled. Tudi v tem boju, ki je trajal vse do 22. ure, je imel sovražnik več mrtvih in ranjenih, končuje Zajiček.⁶⁸

Na pohodu so pred Jurkloštrom brigado prijetno presenela drevesa, ki so bila kot prepreka podrtá čez cesto. To je bilo znamenje, daje bila tod blizu na delu partizanska enota. O tem so se kmalu prepričali, ko so prišli 21. junija ob osmi uri v Jurklošter, ki ga je osvobodil Kozjanski odred. Brigada se je zavarovala v dve smeri z zasedami in z miniranjem ceste. Ob 18.30 se je približevala brigadnim položajem močnejša nemška kolona. Zaseda je začela streljati po njej in Nemci so se postopoma umaknili. Druga nemška kolona je prišla od Planine in je postavila zasedo 2 km pred Jurkloštrom. Tretja kolona se je približala brigadi po grebenu nad Jurkloštrom, do spopada pa ni prišlo. Ob 22. uri se je brigada premaknila v vas Poiana, kjer so se sešli s Kozjanskim odredom, ki jim je oskrbel hrano za naslednji dan. Štab brigade se je o morebitnih prihodnjih skupnih nalogah na tem območju posvetoval s štabom Kozjanskega odreda, ki sta ga zastopala komandant Marjan Jerin in Ljubo Jovan-Saša.

V noči na 22. junij je poslala brigada minerski vod na železniško progo blizu postaje Rimske Toplice. Vod je vodil vodnik iz Kozjanskega odreda. Progo so razstrelili na enem mestu, mine pa so nastavili na sedmih mestih.

Dejavnost brigade na območju Jurkloštra, ki je ta dan štetla 182 navzočih borcev in 239 po seznamu, je Nemce vznemirjala. Zato so poslali na njene položaje pri vasi Poiana enoto približno 350 mož. Po Nemcih je začela streljati ob 11. uri brigadna zaseda. Brigada je zasedla Lisco (948 m) in druge vrhove, Nemci pa so postavili zasedo na Ješivcu (834 m), kjer so imeli tudi težko orožje. Ob 18.30 je brigada krenila v dolino. Nemci sojo na položjih na Lisci skušali prizadeti s težkim minometom, kar pa jim zaradi njenega umika ni uspelo. S spretnim manevrskim pohodom skozi Lokavce

in Sv. Miklavž se je brigada izognila bojem, kot ji je bilo pred dnevi ukazano. Pri Sv. Petru, kamor je prišla 23. junija ob osmi uri, se je utaborila. Pred premikom je brigada dobila od Kozjanskega odreda 24 novincev. Čez dan je bila pri Sv. Petru, njen tabor pa je bil v gradu nad vasjo. Po 18. uri je brigada zapustila vas, šla skozi Šibenik, prekoračila progo, kjer je pregnala nemško patroljo, ki je streljala po brigadi, nato pa šla mimo Sv. Jurija in skozi Goričico do vasi Straža in Spodnje Slemene. Sem je prišla zjutraj 24. junija ob 9. uri. Od naporenega nočnega pohoda utrujeni borci so čez dan počivali in čistili orožje. Pri bataljonski politični uri so govorili o OF, domačini pa so jim gostoljubno postregli s hrano. Iz vasi Straža in Spodnje Slemene je brigada odšla v noči na 25. junij in je prišla na Kamno Goro ob 6. uri. Borci so čez dan počivali, brigadni krojač jim je izdelal precej kap titovk. Razdelili so jim tudi 18 parov čevljev ter blago za hlače in perilo. To so dobili v skladišču Šercerjeve brigade.⁶⁹

Z vrnitvijo na Kamno Goro se je končal pohod brigade od 18. do 25. junija, ki gaje ukazal štab 14. divizije. S tem pohodom je načrtoval velikopotezno rušilno akcijo predorov, mostov, prog in cest. Štab 4. operativne cone z izidom akcije treh brigad 14. divizije ni bil zadovoljen, vendar je akcijo kljub pomanjkljivostim ocenil kot uspešno.

Da je bila Bračičeva brigada pri miniranjih samo delno uspešna, smo že povedali. Toda takoj moramo dodati, da realno ni bilo kaj več pričakovati, če se spomnimo, da je bil njen minerski vod ustanovljen 12. junija. Tudi glavne naloge, porušiti most pri Tremerjah, ni bilo mogoče uresničiti. Štab brigade je poročal, da je šel obveščevalni center brigade neposredno pred izvedbo naloge v izvidnico in ugotovil, da čuva veliki železniški most čez Savinjo pri Tremerjah okoli 100 mož, ki so bili oboroženi tudi s štirimi protiletalskimi topovi in z dvema gorskima topovoma. Taka sovražnikova utrjenost je odvrnila brigadno vodstvo od poizkusa napada. Ta razlog so pozneje upoštevali tudi v štabu cone. Poudariti pa moramo, da je bila brigada na tem pohodu uspešna v bojih s sovražnikom, v svojem političnem delovanju na terenu, v povezovanju s Kozjanskim odredom, ki mu je odstopila tudi 40 kg razstreliva, prav tako pa tudi v mobilizaciji.

V akciji sta bili delno uspešni Tomšičeva brigada pri Zbe-
lovem in Šerčerjeva brigada pri Lipoglavu in Ločah. Popoln
uspeh pa je v noči na 18. junij dosegla Zidanškova brigada s
consko zaščito. Pri Zgornjem Doliču je porušila velik železni-
ški viadukt, precej proge in most na njej. Viadukta Nemci ni-
so mogli popraviti do konca vojne, kar jim je povzročalo veli-
ke težave v prometu.

Štab cone je bil v oceni akcije treh brigad 14. divizije zelo
kritičen, vendar objektivni. Med drugim je očital štabu divi-
zije, da je brez potrebe poslal Bračičevo brigado v noči na
19. junij najprejrušit cesti Bukovžlak — Ponikva in Celje — Sv.
Jurij, namesto da bi ji že to noč ukazal minirati most pri Tre-
merjah, kar je načrtoval za noč na 20. junij. Upoštevati bi tu-
di moral, da bo imela brigada na tako dolgem pohodu že do-
volj težav s prenašanjem razstreliva. Ocenili so tudi, da je bi-
la ta akcija pomembna izkušnja za minerje, ki se niso znašli,
in za komandni kader, ki se je premalo zavzel za njeno boljšo
izvedbo. Ugotovili so: »Iz te akcije se bomo naučili, da je tre-
ba posebno sabotažne akcije mnogo bolje pripraviti kot osta-
le.« Zaključili so, da je pomenila akcija divizije kljub slabi
pripravi in izvedbi uspeh, saj je bil na porušenih progah pre-
kinjen promet za dobre tri tedne.⁷⁰

Povečana dejavnost enot 4. operativne cone, posebno ak-
cije na prometnice, je v okupatorjevem taboru močno odjek-
nila. V vojnem dnevniku 18. polka deželnih strelcev najdemo
30. junija tole ugotovitev: »Dejavnost banditov je v prete-
klem mesecu zajela vso Spodnjo Štajersko razen vzhodnega
dela in pokazala izrazito ofenzivni značaj... Število napa-
dov na progo je doseglo višek. S porušenjem viadukta G. Do-
lič in predora Lipoglav je promet za dalj časa občutno
zavrt...« Dalje je še rečeno, da kozjanski partizani gospoda-
rijo po vseh cestah, da je zato odrezanih več čet 649. polka
deželnih strelcev in da so morali v tem prostoru ustaviti pa-
truljiranje. Na koncu je poudarjeno, da jim je na številnih
mestih uspelo popraviti razrušene dele železniške proge, niso
pa mogli usposobiti predora in viadukta pri Zgornjem Doli-
ču. Na železniški progi Zidani Most —Kresnice so se čutili
Nemci tako ogrožene, da so nočni promet do nadaljnjega
ustavili.⁷¹

* * *

Na začetku drugega poglavja smo opozorili na veliko zmago brigade ob napadu na premogovnik Velenje. Brigada si je po nemški februarški ofenzivi do napada na Velenje že močno opomogla, saj je štela 230 navzočih borcev in 250 po seznamu. Svojo vojaško, politično in kulturno dejavnost je potem uspešno širila naprej na Koroško, kjer je pridobila nekaj desetih novih borcev. Uspehe so dosegali v spopadih s sovražniki, v sabotažnih in rušilnih akcijah in pri mobilizaciji, saj je 7. maja štela brigada že 282 borcev oziroma po seznamu 320. Treba pa je vedeti, da je bila približno polovica borcev neoboroženih. Po uspešnem vdoru z izdatno rekvizicijo pri Sv. Lovrencu na Pohorju pa je zaradi hudega poraza sredi maja na Langersvaldu brigada padla v krizo. Tu je izgubila nekaj vodilnih ljudi in borcev, nekaj je bilo ujetih, nekaj se jih je razbežalo; osip je bil občuten. Toda že 23. maja se je skupaj z Zidanškovo brigado izkazala v hudem boju v Kotu nad Oplotnico. Ker je brigada številčno padla na 181 navzočih borcev, seje morala še bolj posvetiti mobilizaciji. V napadih na postojanke v Šmartnem pri Slovenj Gradcu, v Paki in Hudi luknji ni bila uspešna. Svojo vitalnost pa je izkazala v bojih v Završah, ko je odbila premočnega sovražnika proti Hudi luknji, in v Golavabuki, ko je tudi pregnala vermane in Nemce v Mislinjsko dolino. Stalni boji, akcije, naporni pohodi in premestitve so zmanjšali njeno številčno stanje. Brigada je štela 10. junija 160 navzočih borcev, po seznamu 218. Toda začetek druge fronte v Franciji in zavezniška pomoč sta spodbujevalno vplivali na dvig borbene morale moštva. Brigada se je ponovno izkazala v napornem pohodu s Pohorja na območje Slovenskih Konjic in na Kozjansko. Bila je uspešna v rušilnih akcijah na prometnicah in v spopadih s sovražnikovimi enotami. Številčni osip moštva je izpopolnjevala z novimi borci. Tako je brigada na koncu drugega obdobja bojne poti na Štajerskem štela 179 navzočih borcev, po seznamu pa 244 borcev. Tako da se je kljub precejšnjim naporom nekoliko okrepila.

OPOMBE

¹ Povelje štaba 14. divizije z dne 30. 4. 1944 za napad na rudnik Velenje, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 59; Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 186—190; Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 479.

² Povelje štaba Bračičeve brigade z dne 30.4.1944, AINZ, f. 339/IV/2.

³ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 2.5.1944, AINZ, f. 335; poročilo štaba 14. divizije z dne 13.5. 1944; relacija štaba 4. operativne cone z dne 21.5.1944, Zbornik NOV,VI/13, dok. št. 94, 121; poročilo partijskega komiteja 14. divizije z dne 15. 5. 1944, AS; Franc Bobnar-Gedžo, Bračičeva brigada v napadu, Borec, 1954, št. 9, str. 363 —365; Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 479 —482; Janez Jaklič, Stefan Požar, Jože Telič, Franc Nager-nik, Jože Jakič-Dušan, pričevanja; Ivan Dolničar, Jurij Apšner, izja-vi, vse v AMNOM.

⁴ Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 186—189.

⁵ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 2. 5. 1944, AINZ, f. 335.

⁶ Franc Bobnar-Gedžo, Bračičeva brigada v napadu, Borec 1954, št. 9, str. 363-365.

⁷ Hace, Komisarjevi zapiski, II, str. 147, 148.

⁸ Poročilo štaba 14. divizije z dne 13. 5. 1944; operacijski dnev-nik, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 94, 162; Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 482, 483.

⁹ Poročilo partijskega komiteta 14. divizije z dne 28.4.1944, AS; Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 201, 723.

¹⁰ Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 485.

¹¹ Relacija štaba 4. operativne cone z dne 21.5. 1944, Zbornik NOV, VI/13, dok. 121.

¹² Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 5.5. 1944, Zbornik NOV, VI/13, dok. 71; povelje štaba Bračičeve brigade z dne 30.4.1944; poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 2.5.1944, AINZ, f. 339/IV, 335/A/3; Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 483; Ciril Gregor, Janez Jaklič, pričevanja, AMNOM.

¹³ AINZ, f. 335/II/3.

¹⁴ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 3. in 4. 5. 1944, AINZ, f. 335; Ivan Dolničar, pripomba, AMNOM.

¹⁵ Naredba štaba 14. divizije z dne 3. 5. 1944, Zbornik NOV, VI/13, dok. 66; Hace, Komisarjevi zapiski, II, str. 149.

¹⁶ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 6. 5. 1944, AINZ, f. 335; Jože Krebs, Ciril Gregor, izjavi v AMNOM.

¹⁷ Navodila štaba 4. operativne cone z dne 4.5. 1944, AINZ, f. 335/II/5.

¹⁸ Poročilo štaba 14. divizije z dne 4. 5. 1944, AINZ, f. 335 II/4; poročilo štaba 14. divizije z dne 4.5.1944; operacijski dnevnik, Zbornik NOV, VI/13, dok. 66, 162.

¹⁹ Dopis štaba 14. divizije z dne 4. 5. 1944, AINZ, f. 335/III/6.

²⁰ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 5. 5. 1944 in poročilo štaba 14. divizije z dne 15. 5. 1944, AINZ, f. 335/II/5.

²¹ Poročili štaba Bračičeve brigade z dne 6. in 7. 5. 1944, AINZ, f. 335/A; kartoteka padlih, AINZ; poročilo štaba 14. divizije z dne 13. 5. 1944, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 94; Jože Krebs, Tone Ferfila, Franc Nagernik, Anton Anželak-Lado, Ciril Gregor, izjave v AMNOM.

²² Poročili štaba Bračičeve brigade z dne 8. in 9. 5. 1944, AINZ, 335/A; kartoteka padlih, AINZ; poročilo štaba 14. divizije z dne 13. 5. 1944, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 94; Jože Krebs, Franc Nagernik, Anton Anželak-Lado, Ciril Gregor, izjave v AMNOM.

²³ Odredba štaba 14. divizije z dne 8. 5. 1944, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 81.

²⁴ Poročila štaba Bračičeve brigade z dne 10., 11., 12.5. 1944, AINZ, f. 335/3.

²⁵ Okrožnica partijskega komiteja 14. divizije z dne 14. maja 1944, AS.

²⁶ Poročili štaba Bračičeve brigade z dne 13. in 14.5.1944, AINZ, f. 335/A.

²⁷ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 14. 5. 1944, AINZ, f. 335/A/3.

²⁸ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 17.5. 1944, AINZ, f. 335/A; Operacijski dnevnik; Vidmarjev dnevnik, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 162, 163; Vinko Žužek, Jože Krebs, Franc Nagernik, izjave v AMNOM.

²⁹ Arhiv orožniškega oddelka Marenberg, AINZ.

³⁰ Poročila štaba Bračičeve brigade z dne 17., 18., 20.5. 1944, AINZ, f. 335/A; Poslovilna pisma žrtev za svobodo, Maribor, 1969, str. 399 (odslej Poslovilna pisma žrtev za svobodo); Jože Jakič-Dušan, Vinko Žužek, Jože Krebs, Jurij Apšner, Edvard Marušič-Blaž, Jože Antončič-Tomo, Anton Anželak-Lado, Franc Nagernik, Marija Škodnik-Bratina, pričevanja in izjave v AMNOM.

³¹ Poročilo orožniške postaje Ribnica na Pohorju z dne 16.5. 1944, v arhivu orožniške postaje Marenberg, AINZ.

³² Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 17. 5. 1944, AINZ f. 335/A/3; Milan Ževart, Stane Terčak, Od vstaje do zmage, Maribor, 1966, str. 190 (odslej Ževart-Terčak, Od vstaje do zmage); kartoteka padlih; Edvard Marušič-Blaž, Marija Škodnik-Bratina, pričevanje, izjava, vse v AMNOM.

Za padlega agenta Karla Reba so podatki v zapisniku o zaslišanju nemške agentke Jelice Munda 1945, AMNZRS. Jelica Munda je bila 1946 obsojena na smrt in ustreljena v Ljubljani.

³³ Kartoteka borcev Bračičeve brigade, v AMNOM.

Jelica Munda, ustreljena 1946 v Ljubljani zaradi delovanja v sovražnikovi agenturi med vojno v Bosni in na Štajerskem (zapisnik o zaslišanju Jelice Munda, AMNZRS; Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 87, 88, 151, 152).

³⁴ Kartoteka borcev Bračičeve brigade; Anton Anželak-Lado, izjava, oboje v AMNOM.

³⁵ Odlok štaba 14. divizije z dne 24. 5. 1944, AINZ, f. 335/ III; partijski komite 14. divizije z dne 7. 6. 1944, AS.

³⁶ Navodila Glavnega štaba NOV in POS z dne 23. 7. 1944, Zbornik NOV, VI/15, dok. št. 21.

³⁷ Poročilo štaba 14. divizije z dne 1.9. 1944, AINZ, f. 334/11; povelje štaba 14. divizije z dne 16.5. 1944, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 106.

³⁸ Poročila štaba Bračičeve brigade z dne 17. in 18. 5. 1944 ter 27. 6. 1944; kronika Bračičeve brigade od 1. 6. do 31. 7. 1944; odredbi štaba 14. divizije z dne 18. 5. 1944 in 15. 6. 1944, AINZ, f. 335/11, 335/III; poročilo partijskega biroja 1. bataljona Bračičeve brigade z dne 5. 6. 1944, AS; Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 198.

³⁹ Poročila štaba Bračičeve brigade z dne 18., 20., 21.5. 1944, AINZ, f. 335/A.

⁴⁰ Dnevnik štaba 4. cone; Vidmarjev dnevnik, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 162, 163; poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 23. 5. 1944, AINZ, f. 335/A/3.

⁴¹ Poročilo štaba 14. divizije; Dnevnik štaba 4. cone, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 143, 162; poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 24. 5. 1944, AINZ, f. 335/A; kartoteka padlih, AINZ; kartoteka borcev Bračičeve brigade, AMNOM; poročilo partijskega komiteja 14. divizije z dne 27. 5. 1944, AS; Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 207 — 212; Jože Krebs, Franc Nagernik, pričevanji, AMNOM.

⁴² Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 25. 5. 1944, AINZ, f. 335/A; Vinko Žužek, pričevanje, AMNOM.

⁴³ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 26.5. 1944, AINZ, f. 335/A. Alojz Štinjek, rojen 13. 6. 1916, Razborca 18, železničar, v NOV 2.2.1944, ranjen 23.5.1944, sprejet v bolnišnico Km

29.5.1944, odpuščen 19.3.1945 (arhiv Koroškega pokrajinskega muzeja Slovenj Gradec; odslej AKPM Slovenj Gradec).

⁴⁴ Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 212, 213.

⁴⁵ Poročila štaba Bračičeve brigade z dne 27., 28., 29.5. 1944, AINZ, f. 335/A; Vidmarjev dnevnik, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 163.

⁴⁶ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 30.5. 1944, AINZ, f. 335/A/3; Vidmarjev dnevnik, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 163; Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 314–316.

⁴⁷ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 31.5. 1944, AINZ, f. 335/A; operacijski dnevnik, Zbornik NOV, VI/13, dok. št. 162; poročili štaba Bračičeve brigade z dne 24. 6. in 30. 5. 1944; zapisnik o zaslišanju kapetana Herberta Ebstra, AINZ, arhiv OC brigade in divizije; Jaka (Žvan? op. M. F.), V zasedo, članek o zajetju Herberta Ebstra z dne 30. 5. 1944, objavljen v glasilu brigade Juriš št. 1, junija 1944, AINZ; Ignac Miklič-Nace, načelnik OC 14. divizije, izjava o Herbertu Ebstru z dne 3. 10. 1978, AMNOM.

⁴⁸ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 1., 2., 3. in 4. 5. 1944; kronika Bračičeve brigade, AINZ, f. 335/A, 339/IV.

Vinko Simončič-Gašper je bil hudo ranjen kot namestnik komandanta 14. divizije v napadih na Blagovico in Krašnjo v noči na 8. november 1944 ter je ranam podlegel. Po vojni je bil razglašen za narodnega heroja.

⁴⁹ Ivan Kuster je bil agent Abwehra in je bil povezan v Bračičevi brigadi z agentko Jelico Munda, ki so jo odkrili po vojni 1945 in jo obsodili na smrt z ustrelitvijo 1946. Kuster naj bi bil v Bračičevi brigadi najprej borec, pozneje pa namestnik komandirja čete v Šerčerjevi brigadi. Obveščevalna služba ga ni odkrila (sodni spis Jelice Munda, 1945, Arhiv orožanih snaga Jugoslavije v Beogradu; odslej AOSJ in njen zapisnik o zaslišanju, brez datuma, str. 8, 1945, AMNZRS, kopije v AMNOM).

⁵⁰ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 4. 6. 1944; poročilo štaba 14. divizije z dne 1. 9. 1944, AINZ, f. 335/11, 334/11; poročilo štaba 4. operativne cone z dne 15.6. 1944, Zbornik NOV, VI/14, dok. št. 54; poročilo partijskega komiteja 14. divizije z dne 7. 6. 1944, AS; kronika Bračičeve brigade, AINZ, f. 339/IV; kartoteka borcev Bračičeve brigade, AMNOM; Franta Komel, Tone Gašper, Franc Nagernik, izjave, Ciril Gregor, Jože Krebs, pričevanja, vse v AMNOM.

⁵¹ Navodila Glavnega štaba NOV in POS z dne 23. 7. 1944, Zbornik NOV, VI/15, dok. št. 21; poročilo štaba 14. divizije z dne 1.9. 1944, AINZ, f. 334/11.

- ⁵² Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 6. in 7. 6. 1944, AINZ f. 335/A.
- ⁵³ Zbornik NOV, VI/14, dok. št. 133.
- ⁵⁴ Jože Krebs, Avgust Stupan, pričevanji, v AMNOM.
- ⁵⁵ Kartoteka borcev Bračičeve brigade, AMNOM.
- ⁵⁶ Odredba štaba 4. operativne cone z dne 7.6. 1944, Zbornik NOV, VI/14, dok. št. 27.
- ⁵⁷ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 10. 6. 1944, Zbornik NOV, VI/14, dok. št. 36; poročilo Bračičeve brigade z dne 8., 9., 10. in 11.6.1944, AINZ, f. 339/A; Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 228, 229.
- ⁵⁸ Relacija štaba 4. operativne cone z dne 13.6. 1944, Zbornik NOV, VI/14, dok. št. 48; Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 219, 220, 229, 247.
- ⁵⁹ Poročila štaba Bračičeve brigade 12., 13., in 16. 6. 1944; povelje štaba 14. divizije z dne 15. 6. 1944, AINZ, f. 335/11, 335/III; poročilo političnega komisarja Bračičeve brigade z dne 8. 7. 1944, AS.
- ⁶⁰ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 15. 6. 1944; imenovanje štaba 14. divizije z dne 15. 6. 1944 o postavitvi Milenka Kneževića; poročilo štaba 14. divizije z dne 17.6. 1944, AINZ, f. 335/11, 335/III, poročilo partijskega komiteja 14. divizije z dne 3.7. 1944, AS.
- ⁶¹ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 16.6. 1944, AINZ, f. 335/11.
- Albin Trampuš, rojen 26.2. 1911 v Zagorju ob Savi, v NOV 14.4.1944, ranjen 3.6.1944 v Št. Vidu nad Valdekom, poslan 27.9. 1944 propagandnemu odseku 4. operativne cone (KPM Slovenj Gradec).
- ⁶² Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 15. 6. 1944, Zbornik NOV, VI/14, dok. št. 54.
- ⁶³ Povelje štaba 14. divizije z dne 24. 5. 1944 štabom brigad; poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 15. 6. 1944, AINZ, f. 335/III.
- ⁶⁴ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 18.6. 1944; kronika Bračičeve brigade, AINZ, f. 335/11, 339/IV.
- ⁶⁵ Povelje štaba 14. divizije z dne 17.6.1944; relacija štaba 4. operativne cone z dne 13.7. 1944, Zbornik NOV, VI/14, dok. št. 62, 120.
- ⁶⁶ Poročila štaba Bračičeve brigade z dne 19., 20., 21.6. 1944, AINZ, f. 335/11.
- ⁶⁷ Franta Komel, Ivan Ulaga, izjavi v AMNOM.
- ⁶⁸ Poročilo propagandnega odseka Bračičeve brigade z dne 2. 7. 1944, AINZ, f. 336/VII.

⁶⁹ Poročila štaba Bračičeve brigade od 22. do 26. in 28. 6. 1944; kronika brigade, AINZ, f. 335/11, 339/IV; Franc Zajiček, Akcije, Juriš, glasilo Bračičeve brigade, julij 1944, št. 2, str. 6, 7, AMNOM.

⁷⁰ Poročili štaba Bračičeve brigade z dne 26. in 28. 6. 1944; kronika brigade, AINZ, f. 335/11, 339/IV; relacija štaba 4. operativne cone z dne 13. 6. 1944, Zbornik NOV, VI/14, dok. št. 120; Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 231 -235.

⁷¹ Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 235.

3 BOJI IN NAPADI NA ŠIRŠEM OBMOČJU POHORJA, MOBILIZACIJA IN RUŠENJE PROMETNIC (od 26. 6. do 30. 7. 1944)

Po napornem in uspešnem bojnem pohodu na območje Slovenskih Konjic, Celja in Kozjanskega se je brigada vračala na strateško pomembno pohorsko območje, od koder je 17. junija krenila na pohod.

S Kamne Gore je krenila proti večeru 25. junija, šla mimo Slovenskih Konjic, čez Planino do Sv. Kunigunde (Gorenje), kjer je ponoči počivala. Od tod je zjutraj 26. junija nadaljevala pohod do Almona in Kotnika na Skomarju. Po ukazu štaba 14. divizije se je brigada premaknila v vas Skomarje. Popoldne so poslali 20 borcev z operativnim oficirjem Borisom Bitencem-Bojanom na Roglo po strelivo, zvečer pa je šla četa borcev s pomočnikom komisarja 2. bataljona Francem Požarjem-Aljošo in z bataljonskim intendantom v Zreče po hrano. Zgodaj zjutraj 27. junija se je brigada premaknila v Kot. Popoldne je nadaljevala pot v Kurjo vas. Dne 28. junija je zgodaj zjutraj krenila in se ob 8. uri ustavila na Stari Glažuti pri Klančnikovi vili nad Šumikom. Opravili so posvete s četnimi vodstvi, bataljona sta imela politične ure, zvečer je priredil propagandni odsek divizije za borce miting, na katerem sta bili med izvajalci tudi Bračičeva in Tomšičeva brigada. V brigado so ta dan vključili 10 novincev.¹

Pomembna zmaga Bračičeve in Tomšičeve brigade pri Klančnikovi vili nad Šumikom

Nekdanje naselje steklarjev in gozdnih delavcev Stara Glažuta leži sredi mogočnih smrekovih gozdov 1163 m viso-

ko. Jugovzhodno pod naseljem teče proti Rušam z vodo in s slapovi bogat potok Lobnica. Njen tok krasi zlasti slap Šumik, ki ga je slišati daleč naokrog. Prav blizu stoji med Staro Glažuto in Šumikom Klančnikova vila, prostorna dvonadstropna stavba z velikim gospodarskim poslopjem. Ta stavba je bila mnogim partizanom dragoceno zatočišče. Tako je bilo tudi 29. junija 1944. V stavbi so bili štabi Bračičeve in Tomšičeve brigade, 14. divizije, član štaba cone Matevž Hace in del 2. bataljona Bračičeve brigade. Pri Klančnikovi vili je bil še 2. bataljon Tomšičeve brigade. Njen 1. in 3. bataljon sta bila v gozdu vzhodno od vile, 1. bataljon Bračičeve brigade pa v gozdu zahodno od nje. Matevž Hace, pomočnik političnega komisarja 4. operativne cone, je imel v Klančnikovi vili z vsemi vojaškimi in političnimi starešinami Bračičeve in Tomšičeve brigade sestanek, na katerem jim je govoril o glavnih značilnostih narodnoosvobodilnega boja in o pomembni vlogi vodstvenih kadrov v njem. Borci so medtem po enotah čistili orožje, opremo in kaj postorili. Toda štabi niso vedeli, da je že v teku nemška hajka. Povzročil jo je okupatorjev vohun.

Klančnikova vila nad Šumikom na Pohorju. Tu sta Bračičeva in Tomšičeva brigada v hudih spopadih 29. 6. 1944 odbili močne sovražnikove enote

Kadarkoli se je pri Stari Glažuti ali na Klopnem vrhu pojavila partizanska enota, jo je hitel prijaviti okupatorju. Tako je tudi prejšnje jutro natančno sporočil, da so enote Bračičeve in Tomšičeve brigade na območju Stare Glažute. Operativni štab za boj proti bandam je poslal takoj v hajko planinske lovce in del 922. bataljona deželnih strelcev. Iz dveh čet deželnih strelcev so v Trbovljah odbrali 131 najsposobnejših mož z oficirji in podoficirji. Nemci so se odpravili v napad tudi iz Celja, kjer se je ponoči vkrcalo na 16 tovornjakov precej vojaštva, verjetno gorskih lovcev. S seboj naj bi vozili po partizanskih poročilih tudi dva gorska topa. V Šmartnem na Pohorju so vojake izkrcali in pot nadaljevali peš. Mimo domačij, ki so se jih izogibali, jih je vodil domačin, ki so ga k temu prisilili. Partizanska obveščevalna služba je ta dan odpovedala, saj ni nihče pričakoval, da se jim bodo Nemci približevali po skrivnih poteh po skoraj neobljudenih gozdovih visoko na Pohorju, medtem ko so obveščevalci zbirali podatke okoli postojank v dolinah.²

Ob 11. uri je pri Kurji vasi sovražnikova enota napadla patroljo 2. bataljona Tomšičeve brigade in jo razbila. Le en član patrolje je prišel do svojega 2. bataljona in opozoril na nevarnost. Ob 15. uri je po Nemcih udarila druga patrolja Tomšičeve brigade in tako opozorila, da je sovražnik oddaljen le približno 500 m. Drugi bataljon Tomšičeve brigade, ki je bil pri Klančnikovi vili, se je razvil v strelce in po njih so odprli napadalci ogenj. Padla sta mitraljezec Alojz Zavolšek in njegov pomočnik Jože Funtek. Oster začetek spopada je napovedoval težaven razplet bojev. Drugi bataljon Tomšičeve brigade je potem z jurišem odbil začetni sovražnikov napad. Pol 1. bataljona Tomšičeve brigade, ki je bil jugovzhodno od Klančnikove vile, je dobil povelje, da se prebije v jarek pod koto 1154, nato pa udari sovražniku na koti 1150 v hrbet. Tretji bataljon Tomšičeve brigade je bil okrog kote 1154, eno četo pa je poslal za zavaravanje hrbtne strani proti koti 1331. Ob 15.30 se je razvil hud boj na položaju 2. bataljona Tomšičeve brigade, kjer je sovražnik močno aktiviral tudi težki minomet.³

Približno sočasno z enotami Tomšičeve brigade se je po 15. uri vključila v boj tudi celotna Bračičeva brigada. Med

približevanjem KJančnikovi vili z več strani so Nemci nateteli na zasedo 1. bataljona Bračičeve brigade, ki je po njih takoj udarila. To je bilo opozorilo 1. bataljonu Bračičeve brigade, ki je bil zahodno od Klančnikove vile, da je takoj posegel v boj. V spopad so se hkrati vključili tudi 2. bataljon pri Klančnikovi vili, vsi, ki so bili v njej, po Nemcih pa so takrat že streljale tudi druge zasede, patrulje in posamezniki. Proti štirim skupinam približno 600 mož se je začel hud boj. Vanj so bili vključeni tudi sovražnikovi težki minometi. Takoj po prvih streljih sta »poletela« s 1.bataljonom Bračičeve brigade proti Nemcem, ki so napadali z mitraljezi z roba gozda z zahodne smeri, njegov komandant kapetan Dušan Remih-Duško in komandant brigade Milenko Knežević. »Fantje so napadli kot besni, klici na juriš so odmevali naokoli, nepretrgoma so peli mitraljezi in brzostrelka komandanta Milenka ... Borci so morali jurišati na sovražnika brez kritja, ki je vse svoje izgube takoj nadomestil z novimi silami.« Tako je takrat zapisal šef propagandnega odseka Franc Zajiček. Izredna borbenost je preplavila partizane, ki so jih iz dejanja v dejanje vodili komandanti Knežević, Remih in drugi, pri Tomšičevi brigadi pa njen komandant Vladimir Mišica-Miha s komandanti, komisarji in z drugimi jurišniki. V tem nezadržnem manevrskem prodiranju je 1. bataljon Bračičeve brigade, potem ko je prešel potok Lobnico in drčo pri Malem Šumiku, prišel z levega boka sovražniku za hrbet. V tem času se je na položajih od Klančnikove vile do slapa Mali Šumik uspešno bojeval 2. bataljon Bračičeve brigade, nad njim, proti Bajgotu, pa 2. bataljon Tomšičeve brigade. Proti 16. uri so se ogorčeni spopadi in boji stopnjevali do vrhunca. Drugi bataljon Tomšičeve brigade je z juriši potisnil sovražnika vse do jarka pri Bajgotu, kjer je padlo precej Nemcev. Začel se je pravi pekel, toda tomšičevci so morali kljub sovražnikovemu trdovratnemu odporu, okrepljenemu s težkim minometom, vzdržati, dokler ne bo od Tinčeve bajte udaril sovražnikom v hrbet 1. bataljon Bračičeve brigade. Sredi bojne vihre je prišlo do prijetnega presenečenja. Za nemško bojno črto onstran Bajgota se je začel nemadoma oglašati kapetan Milenko Knežević. To je bila partizanom glavna spodbuda, saj so takoj presodili, da je obkoljevalni manever Bračičeve brigade

uspel. Pod vodstvom legendarnega komandanta 1. bataljona Remiha so borci silovito udarili Nemcem v hrbet in razbili njihovo obrambno črto. Prav malo je manjkalo, da jim niso zaplenili dveh topov in dveh minometov. V sovražnikovih vrstah je prišlo do zmede in naglega umika proti jugu, kar je bil izjemen uspeh 1. in 2. bataljona Bračičeve ter 2. bataljona Tomšičeve brigade. Ti so sovražnika stisnili pri Bajgotu v vrečast položaj, ga tu razbili in ga prisilili k umiku. Začel se je pregon umikajočih se poražencev, ki jim je dodatni udarec povzročila četa 1. bataljona Tomšičeve brigade poročnika Franca Pakerja-Vida. Z nenadnim napadom v hrbet jih je presekala na dvoje. Ena skupina Nemcev je iskala rešitev proti severu, pri tem pa je naletela na mitraljeze 3. bataljona Tomšičeve brigade, ki so jo vrnili nazaj v pohodno kolono. Sedaj se je nemški umik spremenil v panični beg. Bataljoni so jih gonili še kakih 5 km proti Kurji vasi. Obveščevalci so pozneje izvedeli, da so se nekatere sovražnikove skupine vračale v postojanke še tri dni.⁴

Ob umiku so imeli sovražniki precejšnje izgube, prihajalo pa je tudi do spopadov moža na moža. Lado Mihelič, komandir minerskega voda Bračičeve brigade, se je znašel pred Nemcem s pravkar izpraznjenim mitraljezom. Ker ni bilo več časa za polnjenje s strelivom, je Mihelič naglo obrnil mitraljez in je z njegovim kopitom obračunal s sovražnikom. V neposrednih spopadih so si borci pomagali tudi z bombami. Na begu do Kurje vasi so Nemci odmetavali nahrbtnike, strelivo, opremo in nekaj kosov orožja. Sreča je bila v pregonu Nemcev posebej naklonjena komandirju 2. čete 1. bataljona Jožetu Stanku. Delček sekunde poprej je ustrelil iz neposredne bližine na nemškega oficirja, ki je tudi že imel prst na petelihu svoje brzostrelke. Ko pa se je Jože Stanko vračal s svojo četo z juriša, je iz grma s puško izbežal postavnega sovražnika, ki se je z glavo zaril v zemljo, da bi si morda tako rešil življenje.

Zmaga proti zagrizenemu sovražniku pa je terjala tudi žrtve. Padel je priljubljeni komandant 1. bataljona Dušan Remih-Duško, rudar iz Kočevja, predvojni skojevec, ki je bil po vojni zaradi junaštva in uspešnega vođenja enot v bojih razglašen za narodnega heroja. Enaindvajsetletni Reuf Zupče-

Kapetan Dušan Remih-Duško, komandant 1. bataljona, narodni heroj, padel nad Šumikom na Pohorju 29. 6. 1944

vić, dijak iz Mostarja, pohodnik, ki je komaj prišel iz Šercerjeve brigade, kjer je bil politični komisar 3. čete 2. bataljona in je bil predviden za pomočnika komisarja 2. bataljona Bračičeve brigade, Aleks Lepener, kmet iz Završ pri Mislinji, je bil pomočnik mitraljezca. Junaško je končal svoj poslednji boj tudi neustrašni, priljubljeni in razgledani pomočnik političnega komisarja brigade, predvojni skojevec Ferdinand Sedej-Nande, triindvajsetletni študent iz Ljubljane. Sedej se je ob začetku sovražnikovega napada umaknil iz Klančnikove

vile z drugimi na položaje, potem pa se je kljub svarilom Matevža Haceta, Ivana Kovačiča-Efenke in drugih med streljanjem vrnil v vilo, kjer je reševal hrano in drugo, kar so pustili ob umiku. Čez nekaj časa so ga opazili, ko je zapuščal vilo z vrečo na rami. Ustavil se je pri zahodnem vogalu stavbe in začel z daljnogledom opazovati gozdne robove proti Bajgotu. Takrat je počil osamljen strel in Nande se je smrtno zadet v srce zgrudil. Matevž Haca je zapisal, da so s padcem Nandeta Sedeja izgubili enega najsposobnejših političnih komisarjev 14. divizije.

Ranjencev je bilo malo in tudi podatki o njih so skromni. Jože Antončič-Tomo, ekonom štaba Bračičeve brigade, je ob napadu na Klančnikovo vilo zbežal iz nje skozi okno in je bil nato v boju pod vilo v jarku ranjen v desno roko.

V več partizanskih poročilih preberemo, da so hudi boji trajali do 19. ure in da je imel sovražnik precej mrtvih in ranjenih ter dva zajeta. Ker sta se obnašala sovražno, so ju obsodili na smrt z ustrelitvijo.

Štab 3. bataljona Tomšičeve brigade marca 1944: Stane Režen, Jože Snoj-Piki, Ferdinand Sedej-Nande, Viktor Cvelbar-Stane (slednja pozneje v Bračičevi brigadi), Jože Škufca. Sedej je padel pri Klančnikovi vili na Pohorju 29. 6. 1944

Bračičeva brigada je zaplenila 3 puške, 3 zaboje šaržerjev za mitraljez, mitraljez zbrojevko s 600 naboji, 2 zaboja min za težki minomet, 10 bomb in precej opreme. Dve puški in precej streliva je zaplenila tudi Tomšičeva brigada. Njene žrtve so bile: dva padla in trije ranjeni.

Ob koncu želimo poudariti, daje šio v bojih pri Stari Glažuti za spopade dveh močnih nasprotnikov. Sovražnikove stiri čete s četo težkega orožja naj bi štele prek 600 mož, oboroženih z 32 puškomitraljezi, dvema težkima mitraljezoma, dvema težkima in dvema lahkima minometoma ter dvema topovoma, medtem ko je bilo v petih partizanskih bataljonih in drugih enotah v bojih skupno nekaj nad 500 borcev. Bleščeča zmaga pri Stari Glažuti proti planinskim lovcem in deželnim strelcem je še posebej pomembna zato, ker so partizani premagali in razbili številčno močnejšega in najsodobnejše oboroženega sovražnika. Uspeh pa je vsekakor treba pripisati tudi manevrski sposobnosti in spretno usklajenemu boju partizanskega vodstva.

V spomin na oštre boje je v bližini Klančnikove vile v gozdu vklesano besedilo v živo skalo. Na šest padlih borcev pa spominja šest osmerokotnih granitnih kamnov.

Zvečer so se Bračičeva in Tomšičeva brigada ter štab

14. divizije premaknili v stari partizanski tabor Brv pri Pesku, kamor so prišli dopoldne 30. junija. Na poti k Brvi se jim je pridružil še Pohorski odred.⁵

Opisani boji na območju Šumika in Stare Glažute niso bi-

li le naključna enodnevna hajka. OC 14. divizije je 5. julija 1944 poročal, da je sovražnik z močjo približno 600 mož hajkal 28. junija 1944 (pravilno 29. 6. 1944, op. M. F.) iz smeri Ruš do Šumika in Stare Glažute, kjer pa je bil odbit. Druga kolona približno enake moči je naslednji dan (pravilno 1. julija 1944 op. M. F.) poškodovala Klančnikovo vilo. Prihajala je po isti poti ter se je umaknila v Šmartno na Pohorju. Tretja enota podobne moči je hajkala od 1. julija od Oplotnice prek Hudega vrha, Peska, Rogle in Seniorjevega doma do Ribnice na Pohorju, kamor je prišla 4. julija in je tu prespala. Poročilo se končuje s podatkom, da so Nemci v tej hajki 2. julija 1944 ujeli pri Hudem vrhu štiri partizanske kurirje. V operacijskem dnevniku štaba 4. operativne cone najdemo podatek,

da je šel sovražnik v napad k Stari Glažuti 29. junija iz jugovzhodne smeri, od Kurje vasi. To pa le dopolnjuje druga poročila in vire, da je sovražnik hajkal v teh dneh iz več smeri. Dalje je zanimivo poročilo v istem dnevniku pri Pohorskem odredu za 1. julij 1944. Tam med drugim piše, da se je

1. julija pridružila Pohorskemu odredu (in drugim enotam, op. M. F.) pri Brvi tudi podoficirska šola 4. operativne cone s predavatelji in slušatelji, skupno 46 ljudi, ter da so ob 12. uri slišali močno streljanje minometov. Popoldne pa so obveščevalci poročali, da so Nemci napadli prazno Klančnikovo vilo in jo z minometi delno porušili (precej poškodovali; op. oskrbnika Srečka Podlesnika). Po obstreljevanju so vdrli v vilo ter odnesli iz nje vso Podlesnikovo opremo. Isti dan so Nemci vdrli v eno Bajgotovih koč ter oropali v njej bivajočo starko. Zvečer so Nemci za Bajgotom po krajšem spopadu razhajkali dve desetini Pohorskega odreda, ki sta zašli v njihovo močno zasedo. Vsi ti podatki nam potrjujejo, da so Nemci ob koncu junija in v začetku julija hajkali po Pohorju z močnejšimi enotami, kot je poročal OC 14. divizije.⁶

Po odmoru v taboru Brv pri Pesku je bilo po počitku 30. junija dokaj delavno. Zaradi padlih tovarišev je bilo potrebno njihova mesta nadomestiti z drugimi. Tako so začasno postavili za pomočnika političnega komisarja brigade petindvajsetletnega prvoborca, studenta iz Ljubljane, Petra Mendaša-Iztoka, člana političnega oddelka 14. divizije, za komandanta 1. bataljona triindvajsetletnega poročnika Mirka Beslaca, prvoborca iz vasi Doljani pri Bihaću, ki je bil poprej namestnik komandanta bataljona v Šercerjevi brigadi, za pomočnico političnega komisarja 1. bataljona dvajsetletno Jožefo Kordiš-Pepco, za namestnika komandanta 2. bataljona dvajsetletnega Jožeta Kisovca-Dušana. Iz kadrovskih dokumentov je mogoče ugotoviti, da je že proti koncu junija 1944 opravljal dolžnost pomočnika političnega komisarja

2. bataljona namesto Anice Škarja-Špele dvajsetletni Franc Požar-Aljoša. Vsi so bili stari partizani in preizkušeni pohodniki ter uspešni starešine.⁷

V brigadi so se 30. junija razveselili okrepitve — sedemnajstih novincev, ki so jih razdelili v bataljona. Z zadnjimi okrepitvami si je brigada številčno že nekoliko opomogla, saj

je imela 201 navzočega borca po seznamu pa 271. Ta danje o disciplini v bojih, na pohodu in v taboru brigadi govoril namestnik komandanta brigade kapetan Jože Jakič-Dušan, o političnih razmerah doma in v svetu politični komisar brigade Franta Komel, z novinci se je pogovoril pomočnik političnega komisarja Peter Mendaš-Iztok. Opravili pa so še sestanek z vsemi političnimi komisarji in pomočniki komisarjev, ki sta mu prisostvovala sekretarja političnega oddelka cone in divizije Matevž Hace ter Miha Čerin-Aleš.⁸

V juniju je imela brigada 9 nepremičnih ranjencev, ki so jih oddali v bolnišnico, in 5 lažjih ranjencev, skupaj 14, medtem ko je padlo 9 borcev. Zaradi številnih premikov in slabega vremena je bila večina borcev precej izčrpana. Zato so postali mnogi proti boleznim manj odporni. Sanitetni referent brigade Vladimir Kravos je pregledal 52 tovarišev. Zaradi obolelosti so začasno odpustili 9 mobilizirancev, enega pa kot nesposobnega. Prevladovale so bolezni dihalnega in prebavnega trakta ter revme. Hrana je bila večkrat neredna in nezadostna. Zaradi težkih pogojev se je po enotah poslabšala higiena, povečala se je ušivost. Po enotah je primanjkovalo obutve, oblačil, zdravil in sanitetnega materiala. Šef sanitetnega odseka 14. divizije dr. Jože Benigar je imel dva strokovna sestanka s sanitetnim osebjem brigade, enega s štabom brigade, sanitetni referent brigade je imel tri strokovne sestanke z bolničarji, bataljonska bolničarja pa sta imela dva sestanka s četnimi bolničarji. Brigada je imela 1. julija 1944 naslednje bolničarsko osebje: bataljonska bolničarka 1. bataljona je bila Gerda Druker-Kožemjakin, bolničarka 1. čete Katica Zupančič-Mithans, bolničar 2. čete Rafael Cerkovnik. Bataljonski bolničar 2. bataljona je bil Ivan Andrejc-Vanč, bolničar 1. čete Janez Visočnik, bolničarka 2. čete Anica Radoš.⁹

Brigada je bila s štabom divizije pri Brvi še 1. in 2. julija. Oba dneva so se borci in starešine vojaško in politično okrepjeno izobraževali. Prvega julija je šlo 14 tovarišev na tečaj k Pohorskemu odredu, pri katerem je bila podoficirska šola 4. operativne cone.

Dne 3. julija je brigada zgodaj zjutraj krenila s štabom divizije proti severu. Ob 7. uri je prišla do kmetije Bezjak nad

Sv. Lovrencem na Pohorju. Od tod je šla na jugozahod na Planinko. Z njimi je bil tudi Pohorski odred. Okrog poldneva je bilo slišati od Peska močno mitraljiranje. To je bil spopad odredovih in nemških patrolj. Popoldne so obveščevalci sporočili, da je nemška enota, ki je 1. julija poškodovala Klančnikovo vilo, sedaj na Rogli. Ta enota se je 4. julija umaknila v Ribnico na Pohorju in šla 5. julija zopet v hajko na območje Velike Kope. Zvečer so krenili štab divizije, Bračičeva brigada in Pohorski odred na daljši pohod in se ponoči ustavili med Peskom in KJopnim vrhom. Tu so pustili pri štabu divizije 23 neoboroženih borcev in ranjencev. Med njimi je bilo 7 ranjencev iz Tomšičeve brigade. Z njimi je ostal poročnik Boris Bitenc-Bojan. Dne 4. julija se je brigada popoldne premaknila do Planine pod Sv. tremi kralji.¹⁰

Miniranje proge, uničenje tovarne v Zgornji Bistrici, mobilizacija

S premestitvijo na vzhodno Pohorje si je brigada ustvarila boljše pogoje za okrepljeno vojaško, politično, diverzantsko in mobilizacijsko dejavnost na jugovzhodnih obronkih Pohorja ter na glavni prometni žili Maribor—Celje. To je bilo tudi skladno s povelji in smernicami, ki jih je prejela od štaba 14. divizije.

Moštvo je 4. julija proti večeru počivalo na Planini pri Grehovi kmetiji in pri bližnjih kmetijah. Ta dan sta šla na Dolenjsko na skojevski tečaj Ladislav Košir-Matija, sekretar brigadnega komiteja ZKMS (SKOJ), in Vera Bavdaž-Nuša, sekretarka ZKMS 1. bataljona.

S Planine je v noči na 5. julij krenil na železniško progo minerski vod, ki je ta dan štel že 17 minerjev. Med Slovensko Bistrico in Poljčanami je razstrelil progo na petih mestih. Na umiku čez cesto je nemška patrolja streljala po minerjih in jim nekaj časa sledila, vendar brez uspeha. Promet je bil zaradi uničenih 75 m proge prekinjen za 8 ur.¹¹ Iste noči je šla četa 2. bataljona s političnim komisarjem bataljona Markom

¹¹ Bračičeva brigada

Kukcem-Rokom in s kapetanom Jožetom Jakičem-Dušanom v rekvizicijo v Zg. Bistrico, kjer je za okupatorjevo vojno industrijo in za druge potrebe nacistov veliko proizvajala tovarna kovinskih izdelkov. Tovarno bakrenih izdelkov Mettallwerke Zugmayer in Gruber so partizani poskušali zažgati, vendar jim to ni uspelo. V vasi se je četa spopadla z nemško patruljo. Ta se je pripeljala s kolesi iz Slovenske Bistrice. Partizani so ubili 2 nemška vojaka, medtem ko je na partizanski strani padel namestnik komandirja 2. čete 1. bataljona Martin Kastelic iz Velike Račne pri Grosupljem, kočevski rudar. Ranjenega pomočnika mitraljezca iz 1. čete 2. bataljona, doma s Kozjanskega, pa so sovražniki ujeli. Zaseženi precejšnji plen moke, sladkorja, velikatobaka in cigaret ter nekaj oblačil so partizani srečno odpeljali, spotoma pa so mobilizirali 4 novince.¹²

Dne 5. julija je brigada na starih položajih okoli domačije Greh zaradi netočnih obvestil ves dan pričakovala nemške enote, ki pa jih ni bilo. Naslednji dan 6. julija je bila brigada na istih položajih. Dopoldne so imeli vojaške, popoldne pa politične ure. Na slednjih so govorili o AVNOJ-u in o Nacionalnem komiteju osvoboditve Jugoslavije (NKOJ). Novince so seznanjali z OF. Četa 2. bataljona, ki je šla po hrano, je pripeljala 9 novincev. Zvečer se je brigada premestila k domačiji Pevec nad Šmartnim na Pohorju.¹³

V noči na 7. julij sta šla v drzno akcijo minerski vod in bojna patrulja brigade, skupno okoli 30 mož. Vodil jo je pogumni namestnik komandanta 1. bataljona Stane Jenčič. Njihova naloga je bila uničiti tovarno Mettallwerke Zugmayer in Gruber v Zgornji Bistrici (sedaj Impol). Tovarno je varovala posadka približno 80 vojakov in policistov. V njej je podnevi delalo okoli 330, ponoči pa okoli 80 delavcev. Toda to noč ni bilo tako. Nemci so poklicali okoli 60 delavcev v Slovensko Bistrico in jih tam stražili. V tovarni je tako delalo le 15 do 20 delavcev. Starešine in borci, zlasti napadalne skupine, so bili v dilemi, ali bodo uspeli v zahtevni nalogi, ki ji četa 2. bataljona v noči na 5. julij ni bila kos. Začetek je bil obetaven. Tovarni so se približali mimo sovražnikovih patrulj, potem pa jim je uspel vdor v tovarno na mestu, kjer ni bilo stražarja. V tovarni so prijeli čuvaja, ki bi sicer moral o partizanskem

napadu takoj obvestiti po telefonu ali z raketo nemške vojake v bunkerjih okoli tovarne in skupino osmih na strehi oziroma v stolpu nad tovarno. Delavce so pozvali, naj zapustijo tovarno, sicer bodo zleteli ob miniranju v zrak, ali pa naj gredo z njimi v brigado. Delavci jih niso ubogali. Nekaj se jih je posicirilo okoli strojev, dva pa sta napadla neoboroženega bolničarja Visočnika in kričala: »Držite komunista!« Toda Visočnik je bil spretnejši in se jima je iztrgal iz rok ter se je še pravi čas umaknil iz tovarne, saj je bila tovarna medtem že pripravljena za miniranje. Pod glavne stroje so minerji namestili okoli 40 kg razstreliva in prižgali vžigalno vrvico. Zaradi kričanja delavcev so nekaj pred eksplozijo pridrveli nemški vojaki in hoteli preprečiti umik minerjev. Prišlo je do obojestranskega streljanja. V preboju iz tovarne je komandir čete Ivan Pust ustrelil Nemca. Partizani so se umaknili brez žrtev zadnji trenutek. Ko so se nekoliko oddaljili, je strahotno zadonelo. Eksplozija je bila silovita. Deli uničenih strojev so z deli zidov in s posadko osmih vojakov v stolpu zleteli v zrak. Zrušil se je tovarniški dimnik, streha pa se je v hipu sesedla. Štab brigade je ob koncu poročal, da so imeli Nemci v tovarni 9 mrtvih, v zasedi pa 2 mrtva, skupaj 11 mrtvih ter več ranjenih. Menil je še, da je bilo nekaj žrtev tudi med delavci, ki so nastopili z Nemci proti partizanom. Štab Bračičeve brigade je štabu 14. divizije predlagal, da izreče pohvalo za pogumno in uspešno izvedeno akcijo v Zg. Bistrici poročniku Stanetu Jenčiču, Ivanu Pustu, komandirju minerskega voda Ladu Miheliču, vodniku v minerskem vodu Štefanu Požarju, vodniku iz 1. čete 2. bataljona Francu Lovšetju in minerju Antonu Žnidaršiču.

Štab 14. divizije je 13. julija 1944 izdal pisno pohvalo in priznanje vsem navedenim predlaganim posameznikom in vsem borcem brigade, ki so se v tej uspešni akciji izkazali.¹⁴

Za akcijo v Zg. Bistrici moramo reči, da je bila resnično drzna, saj jo je partizanska enota izvedla kljub močnemu vojaškemu zavarovanju v tovarni in okoli nje in tako rekoč vpričo vselej številčno močne sovražnikove postojanke v Slovenski Bistrici. Partizanski uspeh je odmeval zlasti v partizanskih poročilih. V julijski številki glasila Bračičeve brigade Juriš so trije udeleženci tega pomembnega vojaškega dogodka leta

1944 zapisali nekatere zanimivosti. Lado Mihelič piše, da se jim je zdelo ob prihodu k tovarni sumljivo, ker je bilo okoli nje vse nenavadno močno razsvetljeno. Zato sta s poročnikom Stanetom ukazala komandirju Ivanu Pustu postaviti tri zasede na tri ceste, ki vodijo k tovarni. Potem se je napadalna skupina približala tovarni »po mačje«. Samo nekaj skokov in že so bili pri telefonistu, ki mu je poročnik Stane ukazal: ! »Roke kvišku!« V hipu so potrgali telefonske žice in od drugega delavca izvedeli, kje so utrjeni sovražnikovi vojaki. Mihelič je v največji naglici pokazal trem minerjem, katere stroje naj minirajo. Partizani so se zavedali, da bodo Nemci vsak trenutek sprožili alarm. Anton Žnidaršič je prižgal vžigalno vrvico in minerji so odhiteli iz tovarne. Za njimi se je oglasil rafal šarca iz stolpa, toda prepozno. Že se je zasvetilo in močno zagrmelo.

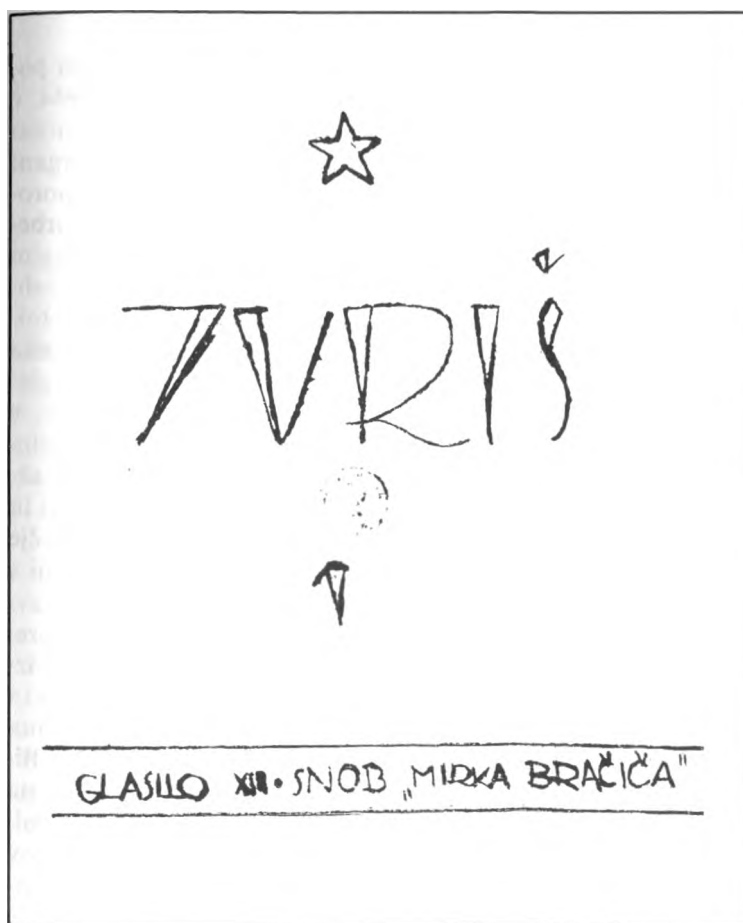
Pod naslovom Pri tovarni je nepodpisani mitraljezec slikovito opisal, kako je njegova zaseda udarila po Nemcih, ki so hiteli iz Slovenske Bistrice na pomoč v Zg. Bistrico. Pri tem so imeli najmanj 2 mrtva, ki sta bila žrtvi njegovega mitraljeza. Pod naslovom Bolničar mobilizira je neznan avtor opisal, kako je hotel pogumni bolničar Visočnik ob vdoru v tovarno prispevati svoj delež k večjemu uspehu akcije. Stopil je k skupini delavcev z vabilom, naj gredo z njim v brigado. Vendar se je zmotil. Planili so po njem in vpili »Držite komuniste!« Iskali so vrv, da bi ga zvezali. Ker je bil brez orožja, se jih je z močnimi šunki in udarci komaj rešil, ob počitku v Tinju pa je modroval: »Če se nam ne bi tako mudilo, bi gotovo pripeljal tista izdajalska dedca, tako pa sta že tam prejela kazen za svoje služenje okupatorju.«¹⁵

Dopoldne 7. julija se je iz uspešne mobilizacije vrnil

1. bataljon. Novince je pridobil na območju Jurišne vasi, Prebukovja in Polskave. V Bojtini nad Šmartnim se je sešel z
2. bataljonom, ki je z delom enot tudi mobiliziral. Skupno so ta dan pripeljali 46 novincev. Poročali so, da so mobiliziranci dobri fantje, saj so se odzvali mobilizaciji prostovoljno, ter da so morali samo enega pripeljati z uradnim ukazom. Skoraj vsi so izrazili željo, da bi dobili čimprej orožje. Z novinci so že ta dan izvedli praktično vojaško uro, ki so ji z zanimanjem

sledili. Sicer pa je po enotah teklo ustaljeno vojaško in politično delo. Pri slednjem so obravnavali temeljne točke OF.

Štab Bračičeve brigade je 7. julija pisal štabu 14. divizije, naj mu pošlje čimprej zavezniško orožje, če je seveda že prišlo. Navedel je, da nujno potrebuje najmanj 100 pušk, 5 puškomitraljezov, 3 do 4 minomete in nekaj brzostrelk. To

Naslovna stran brigadnega glasila JURIŠ, št. 1, ki je izšla junija leta
1944

naj bi pozneje prevzel operativni oficir brigade Boris Bitenc-Bojan, ki je potem nanj čakal s skupino borcev pri štabu divizije in je vse skupaj pripeljal do Pevca nad Šmartnim, kjer je bila brigada.¹⁶

Dne 8. julija je bila brigada še vedno pri Pevcu nad Šmartnim. Po enotah so imeli načrtovano vojaško in politično delo. Zlasti so se posvečali vzgoji in izobrazbi novincev, ki so se z zanimanjem naglo vključevali v vojaško, politično in kulturno-prosvetno življenje brigade.

Ta dan je politični komisar Franta Komel nadrejenim poslal obsežno poročilo za čas od 26. junija do 8. julija 1944, v katerem je obravnaval politično in kulturno-propagandno delo v brigadi in med prebivalstvom, sodelovanje z organi ljudske oblasti, s političnimi organizacijami na terenu, poročal o vprašanih kadrov, mobilizirancev, discipline in borbenne morale. Pri propagandno-kulturnem delu je med drugim navedel, da brigada nima svoje tehnike, pač pa uporablja tehniko propagandnega odseka 14. divizije ter da že izdajajo brigadno glasilo, mesečnik Juriš, katerega prva številka je izšla junija 1944. Omenil je, da izhaja v brigadi tudi skojevsko glasilo Mladi borec, da ima vsak bataljon svoj pevski zbor, v

2. bataljonu pa so ustanovili tudi pevski kvartet. Da bi učinkoviteje delovali na terenu, so izvedli v več vaseh napisne akcije. V zadnjih dneh so to storili v Zg. Bistrici, Zg. Polskavi in na Vrholah. Ob tej priložnosti so delili in raztresli tudi večje in manjše letake. Tako so bili v tem času dobro povezani s prebivalci od Slovenskih Konjic do Zg. Polskave. S predstavniki ljudske oblasti pa so se zlasti zaradi mobilizacije in prehrane najbolj povezovali brigadne patrulje in enote, ki so izvajale te in podobne naloge. Za prebivalce med Oplotnico in Slovensko Bistrico je komisar zapisal, da so partizansko mobilizacijo dobro sprejeli. Napad delavcev v tovarni v Zg. Bistrici na bolničarja Visočnika, ki jih je hotel mobilizirati, pa je obsodil. Zaradi neuspele mobilizacije v središču Zg. Polskave je pristavil, da imajo ljudje zunaj večjih vasi ali trgov večje razumevanje za osvobodilni boj ter da so s partizani dobri.¹⁷

Kot dopolnilo komisarjevemu poročilu navajamo, da je izšla prva številka mesečnika Bračičeve brigade Mladi borec

1. aprila, druga številka 1. maja, o izidu tretje številke pa je poročalo glasilo Štajerski kurir dne 7. julija 1944. Druga številka Juriša je izšla konec julija, tretja pa konec avgusta 1944. Glasili Mladi borec in Juriš sta znatno prispevali k razvijanju kulturne dejavnosti v brigadi. Prispevki v teh glasilih so po-

Naslovna stran glasila Mladi borec, št. 2, izšlo 1. 5. 1944

pestrili in duhovno lajšali življenje borcev, ki so bili obremenjeni z vojaškimi in drugimi težavami. V tistih časih so glasila odigrala pomembno vlogo. Njihovim avtorjem gre vse priznanje, da so poleg številnih nalog zmogli v velikih težavah pripravljati in izdajati tudi razmeroma kakovostna ter vsebinsko zanimiva glasila.¹⁸

Oskrbovalni akciji na Zgornji Polskavi in v Oplotnici, mobilizacija

Od Pevca se je brigada 8. julija zvečer premestila k bližnji kmetiji Lepej pod Kurjo vasjo. Kmalu po nastanitvi je krenil del brigade v rekvizicijo in mobilizacijo v Zg. Polskavo. Z borci sta šla tudi komandant brigade Milenko Knežević in namestnik komandanta 14. divizije Ivan Kovačič-Efenka. Enota se je iz uspešne akcije vrnila 9. julija popoldne. S seboj je na treh vozeh pripeljala 800 kg usnja iz Cerarjeve tovarne in na petih vozeh predvsem sladkorja, moke in makaronov. Usnje in podplate so pripravili za transport v delavnice za izdelavo obutve. Iz šole so odnesli šapirograf, ki so ga namenili za ustanovitev lastne razmnoževalne tiskarske tehnike. Precej zaseženega papirja so sklenili poslati diviziji. Z mobilizacijo niso bili zadovoljni, saj so pripeljali samo 8 novincev, med katerimi so bili trije Čehi, ki so pobegnili iz Nemčije.

Proti večeru sta se vrnila v brigado mobilizacijski patrolji, ki staju vodila politična komisarja 1. bataljona Matija Bauer in pomočnik komisarja 2. čete 2. bataljona Jože Pečnik. Z uspehom patrolj so bili zadovoljni, saj sta pripeljali precej novincev, za katere so ocenili, da so dobri in da si želijo samo orožja. V času julijskih mobilizacijskih akcij je več patrolj vodil po mnogih vaseh slovenskobistriškega območja tudi borec brigade Avgust Stupan, domačin z Vrhol.

Številčno stanje borcev brigade, ki je stalno nihalo, se je ta dan zopet povzpelo na 209 navzočih borcev in 302 po seznamu. Pri tem pa so v poročilu navedli, da k današnjemu

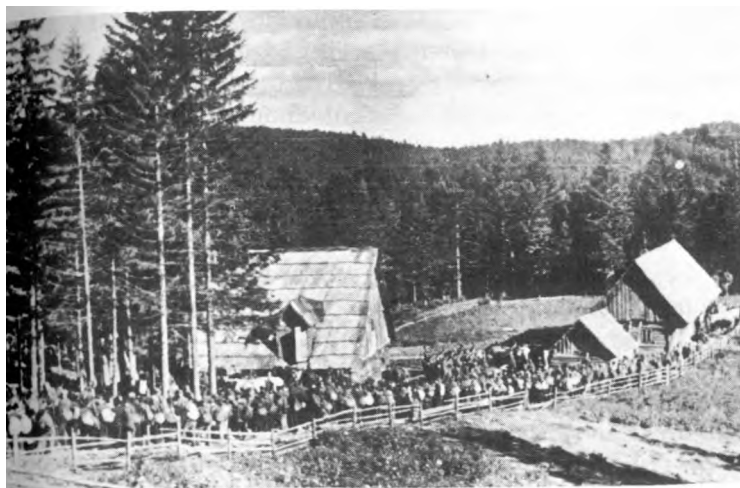
Brigadni intendant 1944/45 Franc Vesel (desno). Njegova pomočnik Ivan Petkovšek (v sredini) in soborec

številčnemu stanju niso še dodali novincev, ki so se jim pridružili danes. Tako je bilo ta dan številčno stanje še za nekaj desetlin večje, oziroma blizu 250 navzočih. Pri svoji mobilizacijski vnetosti se je štab Bračičeve brigade nekoliko hudoval na Pohorski odred, ki jim je »pred nosom« odpeljal nekaj novincev iz mariborske okolice. Menili so, da je bilo določeno mobilizacijsko območje za Pohorski odred od Fale do Maribora. Posebej so omenili prihod nemškega podoficirja, letalskega mehanika v brigado. Z njim je prišla tudi neka Nemka iz Maribora, ki je znala delno slovensko.

Popoldne je bila na naglem pohodu iz Slovenske Bistrice kolona približno 80 policistov. Šla je prek Sv. Treh kraljev, mimo Lepeja, blizu Bračičeve brigade in se skozi Jurišno vas vrnila v Slovensko Bistrico. Nekoliko pozneje je preletala isto območje »štorklja« in brezciljno mitraljirala. Pa še nekaj se je ta dan zgodilo nepredvidenega, kar bi lahko bilo usodno za junaškega namestnika komandanta divizije Ivana Kovačiča-Efenka. Okrog 19. ure se je razvnela huda nevihta in strela je udarila v smreko, blizu katere je ležal major Efenka. Moč strele ga je vrgla v neke deske, kjer je obležal nezavestno. Priskočili so mu na pomoč in ga uspeli čez nekaj časa prebuditi. Videti je bilo dobro, toda Efenka je čutil in prenašal negativne posledice električnega šoka vse do smrti. Strela je ožgala še borca, ki je bil v bližini. Tudi njemu so takoj pomagali, intendantom pa je ubila enega od volov, ki so jih vodili v brigado.¹⁹

ICmalu potem, ko je dr. Jože Benigar s sodelavci prebudil z naglo intervencijo iz nezvesti majorja Efenka, ki je bil še precej časa omotičen in očitno hudo prizadet, se je zgodil še drug neprijeten pripetljaj. Nemci so od daleč streljali in osamljena tavajoča krogla je zadela v komolec leve roke političnega komisarja 14. divizije Dragomirja Benčiča-Brkina. To je bilo blizu kraja, kjer je strela razcefrala smreko in prizadela majorja Efenka ter borca. Ker je ostala krogla v komolcu komisarja Brkina, se je dr. Benigar odločil za takojšnjo operacijo. V majhnem šotoru je držal v roki svečo komisarjev spremljevalec Jože Zbašnik, dr. Benigar pa je kmalu odstranil zoprno kroglo, zaradi katere ranjenec ni mogel pregibati roke. Pri umiku na Roglo k štabu divizije so politični komisar Brkin, Zbašnik in Jože Štojs pri Pesku padli v sovražnikovo zasedo in se iz varnostnih razlogov začasno vrnilo do Bračičeve brigade k Lepu.²⁰

Pretežni del brigade je bil 10. julija še pri Lepu, medtem ko je 2. bataljon prebil noč pri kmetiji Sep in mobiliziral 16 novincev. Ves dan so imeli po vseh enotah in na vseh ravneh vojaške in politične ter kulturno-prosvetne ure. Tako so se seznanili tudi z okrožnico Izvršnega odbora OF (IOOF) o pomenu proslavljanja praznika, posvečenega svetnikoma Cirilu in Metodu ter pomenu njune kuturne zapuščine za na-

Bračičeva brigada z mobiliziranci na Hudem vrhu nad Jurgovim na Pohorju, 10. julija 1944

rodnoosvobodilni boj. Govor je bil tudi o pomenu AVNOJ in NKOJ. Popoldne ob 17. uri je 1. bataljon krenil z vsemi neoboroženimi novinci in s komandantom ter komisarjem brigade do štaba 14. divizije na Roglo. Ob tej priložnosti je 2. bataljon oddal 31 novincev. Uro za 1. bataljonom je krenil na pot tudi 2. bataljon. Ustavil se je na partizanski kmetiji pri Ostruhu na Planini nad Zrečami.²¹

Štab 14. divizije je 10. julija ukazal Tomšičevi brigadi, naj se premakne s Pohorja na Paški Kozjak, od koder bo lahko izvajala akcije v Spodnji Savinjski dolini in na južni železnici. Obenem je ukazal Bračičevi brigadi, naj krene na območje Boča in Haloz, ruši prometnice in izvaja tudi druge vojaške akcije. Šerčerjeva brigada je bila v tem času dejavna na zahodnem šaleško-mislinjskem območju. S premestitvijo Bračičeve in Tomšičeve brigade sta želela štaba divizije in cone odvrniti nemške vojaške enote od Pohorja, ker sta na njem pričakovala pogostejšo zavezniško pomoč, zlasti v orožju, zbiranje in oboroževanje novincev, varnejše delovanje partizanskih bolnišnic, vojaških in političnih tečajev ter hitrejši razvoj zalednih enot z raznimi delavnicami, tehnikami, skla-

dišči in podobno. Na Pohorju bi tako ostal za vojaško zavarovanje le Pohorski odred. V štabu 14. divizije in 4. operativne cone so pravočasno ugotovili, da bo za vojaško zavarovanje številnih partizanskih zalednih enot in njihovih dejavnosti samo odred z dvema bataljonoma, ki je deloval tudi na Kozjaku in v Slovenskih goricah, premalo. Zato so 12. julija ukazali Bračičevi brigadi, naj izvaja vojaške akcije in mobilizacijo na vzhodnem Pohorju in na njegovem vznožju. Na tem območju se je brigada potem zadrževala do konca julija, na območje Boč—Haloze —Kozjansko pa so poslali Šerčerjevo brigado.²²

Dne 10. julija je bil 1. bataljon Bračičeve brigade pri štabu divizije na območju Lasine, severno od Peska. Naslednji dan opoldne se je 1. bataljon pridružil svoji brigadi na Planini pri Ostruhu. Tu so imeli razne sestanke ter vojaške in politične ure. Med drugim so govorili o OF, četni komisar Josip Toplikar-Mirko pa je predaval 1. bataljonu o fašizmu. Borce je zvečer razvedril družabni večer, kjer so prijetno odmevali zvoki harmonik in ubrano petje pevskih zborov, precej pa se jih je zabavalo in se sprostilo z raznimi igrami.²³

Od Ostruha se je brigada premaknila dopoldne 12. julija k Črnemu jezeru. Tu so imeli različne sestanke, na delovni posvet pa so sklicali tudi vse bolničarje. Vodila ga je pomočnica političnega komisarja 1. bataljona Jožefa Kordiš-Pepca. Večina borcev se je v Črnem jezeru s kopanjem prijetno osvežila in se razvedrila. Zvečer je prišel v brigado član političnega oddelka divizije Leopold Prošek-Bajdukov, ki je odgovarjal za delo ZKMJ (SKOJ). Po 19. uri se je brigada premestila k bližnji Stegnetovi domačiji. Od tod so nameravali iti odkupovat hrano v Šmartno, saj so morali po ukazu 14. divizije nabavljati hrano tudi za mobilizirance, ki so se zbirali pri štabu divizije. Toda akcija v Šmartnem je odpadla, ker se je tja pripeljalo 8 tovornjakov sovražnikovih vojakov. Od obveščevalcev so partizani izvedeli, da načrtuje sovražnik na tem območju vojaške vaje ter da so njegove enote tudi pri Sv. Arehu in še bliže pri Sv. Uršuli. Skupno naj bi bilo v navedenih krajih okoli 400 sovražnikovih vojakov. Dne 13. julija do 10. ure so imeli v brigadi redne vojaške in politične ure. Po obvestilu, da gre proti njim od Šmartna nemška bojna pa-

trulja 28 mož, so se razporedili na položaje. Do spopada ni prišlo, ker se je sovražnikova patrulja vrnila v Šmartno. Brigada se je zaradi slabih obetov za nabavo hrane v Šmartnem popoldne premestila v vas Kot. Ta dan se je od brigade poslovil njen politični komisar Franta Komel, ki je bil premeščen v obveščevalni center 4. operativne cone. Z njim je šel tudi njegov spremljevalec kurir Sašo. V brigadi je odslej poleg svojih poslov začasno opravljal še posle političnega komisarja brigade Peter Mendaš-Iztok, začasni pomočnik političnega komisarja brigade.

V noči na 14. julij sta šla 1. bataljon in vod 2. bataljona odkupovat hrano v sovražnikovo postojanko v Oplotnico. Tu so blokirali orožniško postajo, ki na partizanski vdor ni odgovorila. Odpeljali so 10 voz hrane. Po Oplotnici so pisali tudi partizanska gesla in izvedli trosilno listkovno akcijo. V Kot so se vrnili 14. julija zjutraj. Nekaj hrane so zadržali, večji del pa je skupina partizanov odpeljala k štabu divizije.²⁴

Štab brigade je 15. julija imenoval za četni bolničarki v 2. bataljonu Angelo Brumec (pravo ime Jelica Munda, op. M. F.) iz 1. bataljona in Marijo Goltes iz 2. bataljona. Z istim odlokom je ukazal Stanku Koprivniku in Ivanki Miklavc, obema iz 1. čete 2. bataljona, naj se javita pri sanitetnem referentu zaradi udeležbe na bolničarskem tečaju pri sanitetnem referentu brigade Vladu Kravosu.²⁵

Iz Kota se je brigada premestila na Hudi vrh nad Lukanjjo. Tu je bila tudi 15. julija. Enote so imele redno vojaško, politično in kulturno-prosvetno delo. Naslednji dan 16. julija je šla brigada s Hudega vrha na območje Planine pod Lukanjjo. Brigada je pridobila 6 novincev, tečajnika iz podoficirskega tečaja in tečajnika iz minerskega tečaja. Prvi bataljon je šel zvečer na prehranjevalno akcijo v Vitanje, preostali del brigade pa na Roglo. Zjutraj 17. julija se je iz uspešne prehranjevalne akcije iz Vitanja vrnil k brigadi njen 1. bataljon. V sovražnikovi postojanki je zasegel precej hrane in cigaret. Da so intendanti in drugi lahko opravili svoje naloge, je bataljon obkolil orožniško postajo, v kateri je bilo 10 orožnikov, in jo z obstreljevanjem blokirah. Ker je obveščevalna služba sporočila, da se pomika proti Rogli sovražnikova kolona, je šla brigada na položaje. Sovražnika pa ni bilo in brigada je proti ve-

čeru šla taborit na prostor približno eno uro pred Klopnim vrhom. Ta dan sta se v brigado vključili dve tovarišici. Zjutraj

18. julija je brigada nadaljevala pohod na Lamprehtov vrh (1230 m) nad Sv. Lovrencem na Pohorju. Popoldne so imeli brigadno uro. Na njej je govoril pomočnik političnega komisarja brigade Peter Mendaš-Iztok o zgodovini slovenskega partizanstva. Sledila je kulturna brigadna ura z recitacijami partizanskih pesmi ter spoznavanje pesniških del Franceta Prešerna, literarnih del Ivana Cankarja in drugih. Zgodaj zjutraj 19. julija se je brigada premestila na Klopni vrh (1340 m). Dan je potekal v običajnem vojaško-političnem delovnem ritmu. Nekaj moštva iz 1. in 2. bataljona je krenilo v dve smeri v akcijo.²⁶

V petnajstdnevnem poročilu je štab cone ocenjeval vojaško-politične razmere na svojem območju ter dejavnost svojih in sovražnikovih enot. Pozitivno je ocenil učinke nenehnega miniranja železniških prog in transportov. V Mariboru so morali večkrat zadrževati večje enote, ki so jih pošiljali v občasne hajke na partizane, da so lahko zagotovili prevoze transportov. Za zavaravanje transportov so ob prometnicah okrepili več postojank in postavili tudi nove. Za taktiko naših enot so navedli, da so jo odlikovali hitri in učinkoviti udarci ter da se predvsem 14. divizija že spušča tudi v frontalne boje. V njih sta se 26. junija nad Mislinjo na Pohorju izkazali Šercerjeva in Zidanškova brigada. Ta boj je bil eden najtrših, kar so jih doslej imele naše enote na Štajerskem. Podoben boj sta imeli 29. junija Bračičeva in Tomšičeva brigada pri Stari Glažuti. Sovražnik se je posluževal tudi obkoljevalnih manevrov, vendar so ga naše enote taktično premagale. Da bi dosegel večje uspehe, je začel sovražnik proti brigadam pošiljati policijske oddelke oziroma oddelke SS, medtem ko je pošiljal vermane v manj pomembne akcije. Opazili so, da je postal sovražnik zelo previden, da nastopa z močnejšimi enotami in se bojuje zagrizeno. Za operacije svojih enot je štab ugotovil, da so bile ofenzivne in da so se vodstva v njih dobro znašla. V velike akcije se v tem času niso mogli spuščati, ker so bile enote zaposlene z zavaravanjem in s prevzemanjem zavezniških pošiljk. Za prevzemanje pošiljk so enote izgubile veliko časa. Za izvedene vojaške akcije so menili, da so bile

premalo pripravljene. V vsiljenih bojih so se partizanski komandanti bolje znašli kot v načrtovanih akcijah. Za minerje so sodili, da so rušili le manjše objekte. Pohvalili pa so vsakodnevno rušenje železniške proge Litija- Maribor. Toda z več strokovnosti bi bili uspehi precej večji, so zatrдили.

Stalni pritok novincev je povzročal veliko pomanjkanje orožja. Slabo vreme in sovražnikovo oviranje zavezniške pomoči je zmanjševalo pošiljke zavezniškega orožja. Zato so uredili še dve spuščališči. Tako jih je bilo skupno pet. Upali so, da se sedaj v bazo ne bodo več vračala natovorjena letala, kar se je doslej mnogokrat zgodilo.

Do konca julija so načrtovali popolno mobilizacijo v krajih, kjer je še niso izvedli. To je še posebej veljalo za večje industrijske kraje. Številčno morajo okrepiti oslABLJENE enote, zavarovati spuščališča, postavljati zasede na prometnicah ter minirati železniške objekte in prometna sredstva.²⁷

Štab cone je za drugo polovico junija poročal, da je sovražnik okrepil svojo dejavnost v Logarski dolini, okoli Solčave, na Pohorju in na Moravškem. Za Pohorje so poudarili, da predstavlja za sovražnika eno najbolj bolečih točk, zlasti potem, ko so začeli tam zavezniki spuščati orožje in drugo opremo. Svojo aktivnost je sovražnik z mnogimi hajkami na Pohorju močno povečal. Partizanske enote je hotel tako zadržati visoko na Pohorju, da ne bi rušile prometnic po dolinah. Iz Oplotnice, Ribnice in od Sv. Lovrenca je sovražnik največkrat prodril do spuščališča na Rogli. Z največjimi silami, s 1100 možmi, ki jih je pripeljal iz Maribora, je hajkal od 16. do 19. julija.

Za 14. divizijo so navedli, da je še vedno številčno in po oborožitvi šibka. To se bo z zavezniškimi pošiljkami orožja kmaluboljšalo, saj so v zadnjih petnajstih dneh prejeli pomoč iz devetih letal. Zaradi počasnosti zavezniških pošiljk orožja so bili nezadovoljni in so ugotovili: »Enote vrše mobilizacijo in z novinci čakajo po cele tedne v neaktivnosti na zavezniške avijone. Končno so se enote odločile, da transportirajo novince v 7. korpus. Mi potrebujemo velike količine orožja v želji, da namesto odredov formiramo brigade in divizije.«

O sovražnikovi morali so menili, da niha. Na njeno upadanje močno vpliva spoznanje o čedalje boljši oborožitvi partizanskih enot, še posebej ko vidijo zavezniška letala metati partizanom pomoč. Vse to pa seveda vpliva na rast borbene morale partizanskih borcev, ki se jim pridružuje čedalje več prostovoljcev. Za Kozjanski odred so poročali, da se je številčno močno okrepil in pridobil v akcijah veliko pušk. Tako so sedaj na Kozjanskem vsi pogoji za ustanovitev nove brigade.²⁸

Če se vrnemo k sovražnikovi ofenzivni akciji na Pohorje od 16. do 19. julija, moramo ugotoviti, da Bračičeve brigade ni prizadela, čeprav je bila brigada prav v tem času zlasti na obronkih Pohorja zelo dejavna. Sovražnik pa ni prizadel niti drugih enot, ki so prav tako okrepljeno delovale na vsem območju 4. operativne cone.

Napad na postojanko pri Sv. Lovrencu, oskrbovalne akcije v Činžatu, na Sp. in Zg. Polskavi ter v Framu

Bračičeva brigada je imela v slabem spominu sovražnikovo postojanko pri Sv. Lovrencu na Pohorju. To je v noči na 15. maj napadala le z delnim uspehom. Posebej pa ji je ostal v slabem spominu nacist Franc Kramberger, krajevni vodja Štajerske domovinske zveze in prosluli gestapovski sodelavec, ki se je v svoji utrjeni hiši zagrizeno branil z manjšo posadko z orožjem in bombami. Tokrat so sklenili zapleniti v Krambergerjevem mlinu in na posestvu moko in druga živila, nacista pa ustreliti. Zvečer 19. julija je iz tabora na Klopnem vrhu krenila skupina 34 borcev in starešin 1. bataljona, da bi izvedla to nalogo. Ker stoji mogočna Krambergerjeva stavba zunaj Sv. Lovrenca, kjer je bila močna sovražnikova posadka, so se ji brez težav in neopazno približali ter jo obkolili. Pogumni minerji, med katerimi je bil tudi iznajdljivi Simon Grudnik, so stopili v akcijo. Kmalu je bil del zgradbe podmi-

niran. Nekoliko trenutkov, preden je zagrmelo, so pričele iz hiše leteti bombe in rafali iz mitraljezov so trgali ozračje. Vtem se je zasvetilo, mine so eksplodirale in po dolini Radolne je gromko odjeknilo. Kljub uspešnemu miniranju pa ni bilo mogoče vdreti v poslopje, ker ga je zagrizeno branilo 14 policistov in Kramberger. Tem so takoj priskočili na pomoč vermani iz brižnje glavne postojanke. Vnel se je spopad. Dva napada so partizani odbili, toda zaradi sovražnikove številčne premoči so se morali umakniti. O akciji so poročali, da so zgradbo z miniranjem delno porušili, da je imel sovražnik 10 mrtvih, da pa niso uspeli zapleniti hrane in drugega blaga ter likvidirati Krambergerja. Ta se je ob koncu vojne umaknil v Avstrijo in je tam pred leti umrl. Pogrešili so borca 1. čete 1. bataljona Janeza Pliberška, ki se iz akcije ni vrnil, ter Jožeta Šterharja iz 2. čete 2. bataljona, ki je na poti dezertiral. Po nepotrjenih podatkih so ga pozneje ujeli in ustrelili. Na Klopni vrh se je bojna skupina 1. bataljona vrnila 20. julija zjutraj.²⁹

V noči na 20. julij so šli nabavljat hrano za brigado v Činžat pri Sv. Lovrencu tudi brigadni intendant. Z njimi je bilo še nekaj intendantov iz enot in skupina borcev. Bili so uspešni, saj so brez težav odgnali z dveh državnih posestev 6 glav živine in pridobili nekaj hrane.

V dolino je šel tudi del 2. bataljona s komandantom Antonom Godcem-Tomažem, političnim komisarjem Markom Kukcem-Rokom in namestnikom komandanta Jožetom Kisovcem-Dušanom, skupaj 30 borcev. Nad Framom se jim je priključila četa Pohorskega odreda, ki je šla tudi z njimi v akcijo. Komandant Godec je šel z eno skupino v grad Frajštajn na Spodnjo Polskavo, komisar Kukec in namestnik komandanta Kisovec z drugo skupino v Fram, komandir 1. čete Ivan Pust in komisar 2. čete Jože Pečnik pa s tretjo skupino v pragerski grad po konje. Z uspešnega pohoda so se vrnili na Klopni vrh 20. julija ob 14. uri. Pripeljali so tri konje, precej odej, sladkorja, moke, testenin, nekaj usnja, čevljarskega orodja, sanitetnega materiala, iz šole pa so odnesli pisalni stroj. Ob 17. uri je krenila brigada na Roglo. Sem je prišla ob 19. uri.³⁰ Brigada je imela v taboru na Rogli 21. julija teoretične in praktične vojaške ure. Pri političnih urah so govorili o

piavi in beli gardi ter o kvizlingih Rupniku, Paveliču in Nediću.

Izvedli so tudi nekaj kadrovskih sprememb. Priljubljeno, hrabro pohodnico Ančko Radoš, bolničarko 1. bataljona, so morali poslati zaradi premestitve v Šerčerjevo brigado. Na njeno mesto pa so postavili bolničarko 2. čete 1. bataljona Katico Zupančič-Mithans. Zaradi slabega zdravstvenega stanja so iz brigade poslali na ustrežnejše delo nekdanjega učitelja, kulturnika brigade štiridesetletnega Rudolfa Jelatića, ki je nazadnje opravljal tudi delo administratorja v štabu 2. bataljona. Z Rogle je brigada krenila 22. julija zjutraj na daljši pohod proti vzhodu ter se blizu poldneva ustavila na partizanski domačiji Rafolt nad Šmartnim na Pohorju.³¹

Napad na sovražnikovo postojanko v Framu

Bračičeva brigada je bila še vedno usmerjena na izvajanje štirih glavnih nalog: napadati in vdirati v sovražnikove postojanke, izvajati sabotažne akcije na prometnice, mobilizirati ter nabavljati hrano in opremo za novince, ki so se zbirali pri diviziji. Zaradi pridobivanja hrane, opreme, orožja in streliva so se tokrat odločili za napad na orožniško postajo v Framu in za izpraznitev trgovine v tem kraju. Načrt za akcijo je štab izdelal 22. julija pri Rafoltu. Za napad je določil 2. bataljon in minerski vod, za zavarovanje proti Mariboru, Celju in Račam pa 1. bataljon. Brigada je krenila v dolino ob 19. uri. Na čelu kolon so bili kot vodnici aktivistki Olga Stupan iz Frama in Marija Smolar ter Anton Repnik iz Kopivnika. Neposredni napad na orožniško stavbo so pripravili pri Petkovih, nekoliko pod središčem Frama. V zgradbi orožniške postaje je bil tudi sedež občinskega urada, Štajerske domovinske zveze in več stanovanj pretežno orožniških družin. V utrjeni postojanki je bilo pet orožnikov in nekaj pripadnikov deželne straže. Napadalne skupine so se trudile, da bi se približale orožnikom neopazno, kar pa jim ni uspelo. Potem ko so stavbo previdno obkoljevali, »se je usula z njihovih oken toča

bomb«. Napad se je začel ob 23. uri. Posadka se je branila z močnim streljanjem. Ko so voditelji napada uvideli, da se misli posadka, ki so jo brez uspeha pozivali k vdaji, še naprej zagrizeno upirati, so poslali v akcijo minerje z Ladom Miheličem. Ta je zaupal najodgovornejšo nalogo, postaviti mino, Simonu Grudniku, ki je uspešno opravil minerski tečaj že spomladi na Moravškem. Pod zaščito mitralješkega ognja in lahkega minometa se je Grudnik prebil s soborci do zgradbe. Ob prvem miniranju se je zgradba močno stresla. Poškodbe so bile opazne pri vratih in drugod. Toda potrebno je bilo še nekaj dodatnega poguma in tveganja. Grudnikova skupina je to zmogla. Drugo ali tretje miniranje je imelo strahoten učinek. Tričetrť zgradbe se je sesulo in pokopalo pod seboj vso sovražnikovo posadko. Takoj so prijeli dva orožnika slovenske in češke narodnosti. Ker so ju domačini dobro ocenili, so ju partizani po kratkem zaslišanju izpustili. V porušeni stavbi so po pripovedovanju domačinov življenje izgubili tudi štirje okupatorjevi sodelavci. To so bili trgovca zakonca Vogrinc, nemški učitelj Lunežnik in žena orožnika Huberja. Iz porušene zgradbe je med drugimi uspelo zbežati tudi zagrizenemu

Ruševine nemške orožniške postojanke v Framu. Napadla in uničila jo je brigada 23. 7. 1944

nacistu, nemškemu orožniku Hansu Huberju, ki je padel v poznejših bojih proti partizanom. Z miniranjem so partizani povsem uničili tudi električni transformator pri Petkovi hiši. Prav dramatični prizori so se nudili udeležencem po drugi eksploziji. Na prav ozkem robu ostanka stropa je jokalo otrok, nekoliko od njega pa sta trepetala nad breznom prestrašena starša. Komandir čete Ivan Pust in pomočnik komisarja čete Jože Krebs sta priskočila na pomoč. Pustu je kmalu uspelo rešiti otroka ter ga izročiti materi. Zanimivo je bilo opazovati partizane, ki so med ruševinami iskali tudi orožje, strelivo, opremo. Izbrskati jim je uspelo 10 avstrijskih pušk s strelivom, 3 pištole, nekaj hrane in cigaret. Nekaj živeža in drugih potrebščin so borci zasegli tudi v pritličju, kjer je bila trgovina. Svojo nalogo je med akcijo dobro opravil tudi bolničar Ivan Globočnik. Obiskal je Nemca dr. Roberta Weydovskega, krajevnega zdravnika, ki je večkrat nudil pomoč tudi partizanom. Z ženo sta ga prijazno sprejela in mu dala veliko zavojev obvez in precej zdravil.

Partizani pri napadu niso imeli žrtev. Štab brigade pa je kaznoval z ukorom komandanta 1. bataljona poročnika Mirka Beslača, ker je prepozno ukazal umik vodu borcev, ki so napad varovali. Ta vod se je moral v spopadu s sovražnikom prebiti na Pohorje. Po tem spopadu so pogrešali dva borca, za katera so menili, da bosta še prišla. Zaradi nepravilnosti v izvajanju akcije v Framu so kaznovali tudi štab 2. bataljona. Iz Frama se je brigada po odmevnem vojaško-političnem uspehu umaknila ob tretji uri in se vrnila k Rafoltu.

Štab brigade je poročal, da so bili prebivalci Frama nad uspelo partizansko akcijo navdušeni. O velikem navdušenju domačinov je poročal tudi štab 4. operativne cone ter dodal, da razumejo to akcijo kot partizanski povračilni ukrep za 25 talcev, ki so jih nacisti ustrelili 16. junija 1944 v Gaju pri Framu.

Po napadu so Nemci premestili orožniško postajo iz Frama v bližnjo Slivnico, od koder so prihajali v dnevnih urah občasno v Fram. Dne 24. julija je sledila nemška hajka, v kateri sta pri Cestniku na Planici nad Framom padla komandir vojaške kurirske postaje Friček Čepe in neznani borec. Po padcu postojanke v Framu se je osvobodilno gibanje na nje-

govern širšem območju močno razmahnilo. Različne partizanske enote so stalno rušile glavne prometnice Maribor—Celje, napadale vlakovne in druge Transporte in tudi partizanska mobilizacija je potekala zelo uspešno.

Kmalu za Framom so padle na Pohorju sovražnikove postojanke pri Sv. Lovrencu, Ribnici, Sokolskem domu in pri Mariborski koči. Postojanko pri Šmartnem na Pohorju je sovražnik zapustil zaradi partizanskega pritiska sam. Nastalo je pohorsko osvobodeno ozemlje. Framsko območje je veljalo za polosvobodeno ozemlje, kjer so pomembno vsestransko dejavnost na terenu razvile tudi politične organizacije osvobodilnega boja. Na uničenje orožniške postaje v Framu nas opozarja spomenik, ki so ga je postavili 1975 krajevna organizacija ZB NOV Fram s sodelovanjem odbora Bračičeve brigade in domačini. Spomenik stoji na temeljih razstreljenega transformatorja. Velja poudariti, da je bilo s framskega območja v Bračičevi brigadi več borcev.³²

Čez dan 24. julija je imela brigada pri Rafoltu na različnih ravneh več vojaških in političnih sestankov in razgovorov. Med drugim so razčlenjevali in ocenjevali tudi akcijo v Framu. Ugotovili so več napak, zaradi katerih so kaznovali odgovorne.

Ob 18. uri so tišino pretrgali nemški rafali iz oddaljenosti dveh in pol kilometrov. Patrulja je ugotovila, da je proti brigadi streljala od Jeseneka enota 40 nemških policistov, ki je imela s seboj radijsko oddajno postajo. Po streljanju so se policisti umaknili. Brigada se je proti večeru premestila na območje partizanske domačije Lepej.³³

Krvavi obračun med gestapovskimi raztrganci

V tem poglavju bomo nekaj spregovorili o temi, ki razkrija sovražnikovo podtalno delovanje oziroma delovanje gestapovskih raztrgancev. Zaradi obvestil, da prihajajo proti Lepeju tri nemške kolone, se je brigada 25. julija zgodaj zju-

traj umaknila na položaje nad Lepejem. Toda ob 6. uri zju. traj so slišali odmeve štirih strellov, ki so prihajali od Turnerjeve, pd. Smolarjeve žage, ki je bila ob potoku Bistrica pod Lepejem. Enotam so takoj ukazali pripravljenost. Medtem pa se je v bližini v gozdu pri Smolarjevi žagi odigrala pravcata drama. Patrulja treh gestapovskih raztrgancev je naletela na patroljo dveh borcev Bračičeve brigade. Zloglasni vodja raztrgancev Ludvik Rak, doma iz Pesja pri Velenju, je preslepil partizana, da so patrolja iz 14. divizije, ko pa sta se partizana približala, je zavpil po nemško: »Roke kvišku!« Vtem je skočil raztrganec Franc Pečovnik, nekdanji partizan iz Rečice ob Savinji, iztrgal partizanu puško ter se spustil v tek. V dogajanje je tedaj posegel Črtomir Zadnik-Jelkin, bivši partizan iz Ljubljane. Prišel je njegov odrešilni trenutek, ki ga je težko pričakoval. Dvakrat je ustrelil v Raka in potem še enkrat v Pečovnika. Rak je bil takoj mrtev, Pečovnik pa je ranam podlegel. Partizana sta krvavi obračun med gestapovci izkoristila in se umaknila. Črtomir Zadnik je po pogumnem dejanju odvrget puško in se pridružil partizanoma. Vsi trije so se potem vrnili na kraj spopada. Tu so pobrali tri puške in pištolo s strelivom, 5 bomb, daljnogled ter vojaško opremo. Vse so oddali v štabu brigade, ki je bil prav blizu. Zadnika pa je štab brigade takoj poslal na zaslišanje v OC 14. divizije.³⁴ Iz zapisnika o zaslišanju Črta Zadnika z dne 27. julija v obveščevalnem centru 4. operativne cone lahko razberemo številne zanimive nadrobnosti o delovanju gestapa, o prisilnem pridobivanju raztrgancev, zvečinoma zajetih partizanov, in njihovem hlapčevanju okupatorju. Enaindvajsetletni dijak Zadnik je povedal, da je postal član SKOJ v začetku 1943 v Ljubljani. Maja 1944 je šel v Kamniško-zasavski odred, od tod pa so ga poslali čez kak teden dni na terensko politično delo na Moravsko. Na poti s sodelavci na Kozjansko je bil ob napadu nemške vojaške patrolje 27. maja 1944 blizu Savinje ujet in odpeljan na zaslišanje v Laško. Potem so ga zaslišali tudi v Celju in ga predali gestapu. Njegova nadaljnja pot je vodila v mariborsko kaznilnico. Tu so mu predlagali sodelovanje z gestapom. Poslali ga bodo na usposabljanje za »A-Manna«, izvidnika, ali po naše raztrganca na Vransko. Tam je bilo središče za usposabljanje raztrgancev — gestapovskih izvidni-

kov. To središče je vodil zloglasni Adolf Matejewsky (s katerim so partizani obračunali 1945). Matejewsky je razpošiljal patrulje raztrgancev po Štajerskem, Koroškem in Gorenjskem.

Dne 18. julija se je Zadnik udeležil hajke na območju Velikega Kamna blizu Senovega. Po dvodnevni hajki, ki se je končala v Kozjem, se je vrnil še z dvema raztrgancema na Vransko. Dne 24. julija je napočil usodni trenutek upanja za obračun. Na Vranskem je dobil od podšefa Janeza Mauserja puško s strelivom in opremo. Dobil je nalogo, da gre v patrulji na Pohorje skupaj s Francem Pečovnikom in z vodjem patrulje, izkušenim raztrgancem Ludvikom Rakom. Njihova naloga je bila 25. julija zbirati podatke o partizanih in njihovih sodelavcih na območju Šmartna in Oplotnice. O tem bi morali 25. julija do 16. ure poročati vojaški enoti. Za Pohorje so na Vranskem pripravili še eno trojko. V noči na 25. julij so pripeljali obe patrulji z osebnim avtom v bližino Šmartna na Pohorju. Do gestapovske izpostave sta šli skupini peš. Ko sta dobili potrebna navodila, sta nadaljevali pot proti Sv. Trem kraljem. Druga trojka, ki jo je vodil Jožko, je šla naprej. Dogovorili so se, da se na povratku snidejo v Oplotnici.³⁵

Za Črta Zadnika se je v Bračičevi brigadi začelo novo partizansko življenje. Od pisarja, pomočnika šefa propagandnega odseka, sekretarja SKOJ v bataljonu, političnega delegata je napredoval do političnega komisarja 3. čete 1. bataljona. Padel je 6. decembra 1944 v hudi Rösenerjevi ofenzivi na Čreti na Dobrovljah.³⁶

Iz navedenega povzemamo, da je bil Črtomir Zadnik pogumen mladenič in da se je odločil za junaško dejanje, ki bi mu lahko tudi spodletelo. V partizanih se je uveljavil in v boju za osvoboditev je dal življenje. Po podatkih varnostnoobveščevalne službe (VOS) so Črta Zadnika 1. maja 1942 zaradi delovanja v zaščiti VOS zaprli Italijani. Obdolžili so ga uboja Italijana, kar je zaradi mučenja priznal, vendar pa pozneje zanimal. Kljub temu so ga obsodili na 30 let zapor. Njega in še dva njegova soborca so Italijani pozneje oblekli v uniforme in jih vodili 1942 s seboj v ofenzivo na Bloke. VOS jim je očital, da so deiovali za Italijane. Zadnik se je zagovarjal, češ da je dal zapreti same belogardiste in da je v času, ko je bil

pri Italijanih, sodeloval z vednostjo VOS in OF. Po izpustitvi iz italijanskega zapora jeseni 1943 je VOS ukazala, naj ga poiščejo in zaslišijo v zvezi s procesom 1942 in z njegovim sodelovanjem z Italijani na Blokah, Notranjskem, v Ljubljani in v zaporu v Belgijski vojašnici.³⁷ Lahko ugotovimo, da je bil Črtomir Zadnik tragična, pogumna in skrivnostna osebnost. 2. odhodom v partizane je hotel popraviti zgrešeno, vendar je bil prekmalu ujet. Z ubojem dveh gestapovcev si je zopet odprl pot za rehabilitacijo, z žrtvovanjem svojega mladega življenja pa jo je presegel.

V brigadi je prišlo zopet do kadrovskih sprememb. Za šefa OC je prišel 25. julija štirintridesetletni podporočnik Peter Majcen-Vojko, dotedanji komandir obveščevalne čete 14. divizije. Dolžnost operativnega oficirja 2. bataljona je prevzel poročnik Rudolf Bune, ki so ga razrešili zaradi nepravilnega opravljanja dolžnosti šefa OC brigade. V zadovoljstvo borcev se je iz divizije po nekaj mesecih vrnil brigadni krojač Franc Janežič, ki so ga že močno pogrešali.³⁸

Proti večeru 25. julija se je brigada premestila na Klopni vrh in na Pesek. Naslednji dan 26. julija je brigada preživela v taboru, kjer je imela običajne vojaške in politične ure ter druge opravke. V brigado so se vključili trije novinci. Dopoldne 27. julija se je brigada premestila na vrh južnega pohorskega pobočja k Ostruhu. Ta dan so s seznama črtali

19 borcev, ki so jih prejšnji dan morali poslati k štabu 14. divizije, ker jih je ta premestil v Šercerjevo brigado. Okoli

15. ure pa sta pod Roglo padla v nemško zasedo kurirja s pošto za javko 1/13 (Rogla). Kurirja Jerebiča je brigada našla naslednji dan mrtvega, medtem ko o usodi drugega kurirja Kotnika niso mogli ničesar izvedeti. Pri Jerebiču so Nemci našli poročilo o številčnem stanju brigade in še dopis z manj pomembno vsebino.

Dne 28. julija zjutraj se je brigada utaborila nad Razborco. V teh dneh so borci prihajali in odhajali kar v skupinah. Tako so ta dan dobili od Šercerjeve brigade 10 borcev. Zvečer je šla brigada na pohod proti vzhodu in se je zjutraj

29. julija ustavila pri Ostruhu nad Zrečami. Po počitku so imeli praktične in teoretične vojaške ure ter politične sestanke s predavanji in posvetovanji. Tudi ta dan so se okrepili s

šestimi novimi borci. Še posebej so se razveselili pošiljke orožja, opreme in 1000 RM (mark), kar so prejeli iz štaba divizije. Naslednji dan 30. julija so pri Ostruhu dobili iz Tomšičeve brigade 17 borcev. Okrepitev v zadnjem času so ugodno vplivale na številčno rast brigade. Njeno številčno stanje dne 30. julija 1944 je bilo:

	Po seznamu	Odsotnih	Navzočih
Štab brigade	33	—	33
1. bataljon	125	34	91
2. bataljon z minerskim vodom	149	33	116
Skupaj	307	67	240 ³⁹

Proti koncu julija 1944 je pomočnik političnega komisarja brigade Peter Mendaš-Iztok poročal štabu 14. divizije med drugim o dokaj uspešnem političnem, kulturno-prosvetnem in propagandnem delu v brigadi ter delno tudi na terenu. Vedenje novincev je bilo dobro, disciplina in borbena morala v brigadi sta bili zadovoljivi. Daljše obdobje so poročila govorila o dobri prehrani, medtem ko je bilo s higieno slabše. Pogoji za umivanje in čiščenje moštva so bili slabi. Borci so imeli vse več uši, zlasti naglavnih. Zato so morali izdati ukaz, naj si borci takoj ostrižejo lase na dolžino treh prstov. Večjo skrb so sklenili posvetiti borkam. Na skupnem sestanku so se dogovorile, da bodo imele vsak teden dva sestanka. Eden naj bi imel izobraževalno vsebino, drugi pa bi reševal vsakodnevne naloge in težave.⁴⁰

Dne 30. julija je izdal štab brigade 1. bataljonu odlok, s katerim je bil imenovan za intendanta tega bataljona Vlado Drobnič, za ekonoma 1. čete Leopold Skrbiš in za ekonoma 2. čete Lojze Kaligara. Odlok sta podpisala šef brigadne intendature Franc Vesel in Peter Mendaš-Iztok.⁴¹

Za popolno mobilizacijo, vendar proti ustanovitvi korpusa

Glavni štab NOV in POS je poslal 23. julija 1944 štabu 4. operativne cone obsežna in pomembna navodila. Uvodu ma mu je izrekel priznanje za njegovo dotedanje delo, za aktiviranje enot. Pohvalil je vse enote za junaštvo in iznajdljivost pri operacijah na progah, cestah, postojankah in pri izbojevanju osvobojenega ozemlja. Dalje je rečeno, da je štab 4. operativne cone napravil zelo velik korak pri organiziranju naše vojske na Štajerskem. Glede mobilizacije je povedano, da je bila uspešna, potrebno pa ji je še naprej posvečati osnovno pozornost. Vse politične, vojaške in organizacijske napore naj bi osredotočili v to smer. Pri izvedbi splošne mobilizacije so v Glavnem štabu opozorili, naj bi politično do skrajnosti izkoristili stanje na frontah in razmere v Nemčiji. Na vsak način bi morali vzpostaviti zveze z vermani in nemškimi postojankami ter sovražnikove vojake navajati k dezertiranju, predaji orožja in begu na svoje domove, če se niso pripravljeni vključiti v NOV. Glavni štab je menil, da bi bilo potrebno z mobilizacijo zajeti obveznike zlasti v industrijskih središčih, ter posebej v Mariboru, Celju in Ptuj. Opozoril je na vojaške obveznike, ki so zbežali iz vasi v mesta in se tu zaposlili. Kjer je šlo za skrivaštvo, je to predstavljalo resno nevarnost za nadaljnjo mobilizacijo. Zato je bilo potrebno takšne pojave zatreti že kar na začetku, mobilizacijo pa izvajati skladno s politično kampanjo v duhu sporazuma Tito — Šubašić. Rečeno je tudi bilo, da morajo vojaški forumi pri izvajanju mobilizacije najtesneje sodelovati z oblastnim komitejem KPS ter z okrožnimi komiteji na Štajerskem in Koroškem. Opozorili so, naj enote ne zadržujejo neoboroženih novincev, saj ni mogoče pričakovati dovolj orožja od zaveznikov iz »zraka« in tudi ne od zaplemb v bojih s sovražniki. Zato so odločno ukazali, da je potrebno pošiljati vse neoborožene 7. korpusu na Dolenjsko. Težave z orožjem in strelivom so bile sredi julija 1944 resnično hude. Tako je 14. divizija imela le 325 pušk, neoboroženih pa 461 borcev. Ocenili so tudi, da pomeni krepitev enot 7. korpusa s stališča mobili-

zacije na Štajerskem in pošiljanja novincev na Dolenjsko krepitev strateškega jedra naše vojske v Sloveniji, ki bo odigrala najpomembnejšo vlogo v odločilnih dneh. Za čim večji razmah mobilizacije je Glavni štab predvideval, da bi morali začeti na Štajerskem ustanavljati komande mest v Moravčah, Gornjem Gradu, Solčavi, komando mesta nekje v Savinjski dolini ter pohorsko in kozjansko komando mesta. Komande mest bi imele nalogo mobilizirati slehernega vojaškega obveznika ter izvesti vse priprave za mobilizacijske akcije na svojih območjih. Množično mobilizacijo bi še naprej izvajale brigade in odredi. Komande mest bi morale organizirati skladišča za zavezniško pomoč, čevljarske, krojaške in orožarske delavnice, preskrbo bolnišnic in zaledno intendantsko službo za operativne enote.

Glavni štab je zahteval: »Vsa organizacija operativne vojske, razpored enot in vse vojaške akcije se morajo vršiti tako, da se s tem povečajo mobilizacijske možnosti, utrdijo vojaške enote in da s temi pridobimo čimveč orožja.« Če bo štab cene izvajal z večjimi enotami kombinirane operacije, so menili, bi morali ustvariti za utrditev vojske in pospeševanje mobilizacije nujno potrebne otoke osvobojenega ozemlja. Zato bi morali najprej osvoboditi območje Solčave proti Gornjemu Gradu, Mozirju in Spodnji Savinjski dolini. Na tem ozemlju naj bi izvajali akcije, ki bi ustvarile pogoje za nadaljnje širjenje osvobojenega ozemlja. Drugo skoraj enako pomembno središče osvobojenega ozemlja pa so veleli izbojevati na Pohorju. Za savinjsko območje so v Glavnem štabu predvidevali, da bi se moralo tesno povezati z moravskim, ki je bilo polosvobojeno že od spomladi in ga je treba širiti v smeri Kamnik — Domžale, Cerklje — Kranj, pohorsko območje pa v smeri Kozjanskega in Slovenskih goric.

Da bi omogočili izvedbo načrta o osvobojenih ozemljih in nadaljnje utrjevanje partizanske vojske na območju 4. operativne cone, so v Glavnem štabu odredili operacijsko povezavo Šlandrove in Zidanškove brigade. Poudarili so, da ne gre za formiranje še ene divizije. Obe brigadi, so dejali, naj vodi operativni štab. Pod vodstvom Jožeta Lepina-Risa in Alojza Žokalja-Džidžija je operativni štab 6. in 11. brigade začel delovati 1. avgusta 1944.

Glavni štab je nasprotoval ustanovitvi divizije, ker je so. dii, da številčno stanje vojske na Štajerskem in njena celotna oborožitev še ne dopuščata ustanovitve nove divizije, in nadaljeval: »Treba je najprej dve brigadi, Šlandrovo in Zidansko, predvsem pa 14. divizijo res dvigniti na raven prave brigade in 14. divizijo razviti v resnično divizijo.«

Kritično so se v Glavnem štabu dotaknili tudi vprašanja varovanja borčevskih in vodstvenih kadrov. Štabu 4. operativne cone so očitali, da so bile ravno v njegovih enotah narejene zelo velike napake. Zahtevali so, naj vse primere, ko je enote presenetil sovražnik in so zato imele večje žrtve, raziščejo in o tem poročajo. Sodili so, da ni bilo nobene potrebe, da je bil ranjen komandant cone podpolkovnik Mile Kilibarda. Zahtevali so poročilo o njegovi ranitvi in tudi o ranitvi majorja Toneta Vidmarja-Luke in majorja Franca Bobnarja-Gedža. Proti majorju Bobnarju so zahtevali uvedbo posebne preiskave zaradi izgub v Bračičevi brigadi, ki jo je vodil do svoje ranitve 3. junija 1944. Štabu cone so naložili, da jim poroča o ukrepih v tej zadevi, ter ga zavezali, da sproti poroča o lastnih izgubah.⁴²

Glede stališč Glavnega štaba NOV in POS velja pripomniti, da je bilo vprašanje množičnega pošiljanja mobilizirancev na Dolenjsko dokaj sporno. Zakaj ne bi ustanovili nove divizije in korpusa? Tudi zahteva Glavnega štaba, da bi morale brigade šteti minimalno 750 mož, je bila za tiši čas objektivno nerealna. Toliko borcev niso štele brigade takrat niti v 7. in ne v 9. korpusu. Razumljivo je, da sta bila 7. korpus in Glavni štab življenjsko zainteresirana za čimvečji pritok novincev z območij 4. operativne cone. Druga resnica, ki so jo ponujali vojaški in politični dejavniki 4. operativne cone, pa je bila, da bi lahko z večjimi količinami orožja, poslanimi z Dolenjskega, oborožili dobršen del več tisoč novincev na območjih 4. operativne cone. Štajerski forumi so upravičeno opozarjali, da bodo morali tudi v 7. korpusu mobilizirance oborožiti ter da bi bilo bolje, če bi povečali pomoč v orožju 4. operativni coni. To je logičen dokaz, daje orožje bilo, niso ga pa bili pripravljeni spraviti na območje 4. operativne cone.

Mobilizacijski uspehi enot 4. operativne cone so bili od začetka aprila do konca julija 1944 veliki. Mobilizirale so

6.603 novince. Z njimi so se krepile enote, štab cone pa je predvideval ustanovitev nove divizije. To mu pa zaradi stalnega pomanjkanja orožja ni uspelo.

Glavni štab je pri zavezniških misijah dosegel, da so začela letala odmetavati na več mestih 4. operativne cone orožje in strelivo. Štab cone je usmerjal enote tudi v vojaške akcije za pridobivanje orožja. Toda oba vira ništa zadostovala niti za polovico mobilizirancev. Ker bi zadrževanje velikega števila neoboroženih novincev v enotah lahko občutno okrnilo njihovo bojno sposobnost, je Glavni štab zahteval, da pošljejo neoborožene na Dolenjsko. Ob tem je prišlo do nasprotujočih si mnenj. Z območja 4. operativne cone je bilo od 1. januarja do 31. julija 1944 poslanih 7. korpusu 4.221 novincev. Z odhodom 14. divizije iz sestave 7. korpusa je nastala na njegovem operacijskem območju občutna vrzel. Divizija je nato bistveno prispevala k okrepitvi enot 4. operativne cone in k spomladanskemu poletu osvobodilnega boja na Štajerskem. Toda do konca julija je 4. operativna cona vrnila 7. korpusu štirikrat več borcev, kot jih je od njega dobila. Iz navedenega izhaja, da bi lahko sredi leta 1944 ustanovili spričo velikega števila mobilizirancev in prostovoljcev nove enote, če bi imeli žanje dovolj orožja. Pri obravnavanju uspešne partizanske mobilizacije na območju 4. operativne cone pa moramo poudariti, da so se posledice teh uspehov kazale tudi v začetkih razpadanja vermanskega.

Poglejmo si pobliže, zakaj ništa bila ustanovljena nova divizija in korpus. Meseca junija, še bolj pa julija 1944 je bila v Glavnem štabu NOV in POS, v štabu 4. operativne cone pa tudi v štajerskih političnih forumih močno živa zamisel o ustanovitvi nove divizije in korpusa na območju 4. operativne cone. Dne 20. junija 1944 je poročal operacijski oddelek Glavnega štaba Vrhovnemu štabu o ugodnem razvoju vojaških enot 4. operativne cone in dodal, da obstajajo glede na ugodne razmere za mobilizacijo vsi pogoji za ustanovitev novega korpusa na tem območju. Dne 23. junija pa je štab 4. operativne cone Glavnemu štabu med drugim poročal, da bo premestil s Pohorja v Savinjsko dolino Zidanškovo brigado, ki naj bi tu operirala bodisi s Šlandrovo brigado ali pa samostojno, ter pristavil : »Ti dve brigadi bi predstavljali osno-

vo za formiranje nove divizije na tem sektorju.« V začetku julija je bilo ozračje za razpravo o uresničitvi zamisli o višji vojaški organizacijski obliki dokaj aktualno. Šlandrova brigada je tedaj imela v petih bataljonih 1263 borcev, mobilizacijo pa so uspešno izvajale tudi druge enote 4. operativne cone. Za ustanovitev korpusa se je močno zavzemal tudi oblastni komite KPS za Štajersko. V pismu okrožnim komitejem je 7. julija 1944 poudaril geslo: »Vsi na delo, da ustvarimo na Štajerskem nov, in sicer najmočnejši slovenski korpus.«

V snovanju nove divizije — korpusa je tedaj odločno odklonilno posegel Glavni štab NOV in PO Slovenije. Pomanjkanje orožja v 4. operativni coni in širši interes Glavnega štaba, da se krepí 7. korpus z novinci iz pokrajin 4. operativne cone, so bili odločujoči razlogi, da Glavni štab ni soglašal z ustanovitvijo divizije oziroma korpusa. Glavni štab je s svojim ravnanjem spremenil pokrajine 4. operativne cone v mobilizacijske baze za 7. korpus, kar je okupator spretno izrabil v propagandne namene. Pošiljanje novincev na Dolenjsko je preraslo v politični problem. Zato se je julija in avgusta 1944 zavzemal za razrešitev tega vprašanja in za ustanovitev korpusa na Štajerskem tudi novi sekretar oblastnega komiteja KPS za Štajersko dr. Aleš Bebler.

Ugotovimo lahko, da so glede vseh navedenih vprašanj obveljala stališča Glavnega štaba NOV in POS, ki pa žal niso dovolj upoštevala hitrejšega razvoja vojaških enot 4. operativne cone. Končni rezultat mobilizacijske politike Glavnega štaba ter politike razvoja enot na območju 4. operativne cone pa je bil, da do ustanovitve nove divizije oziroma korpusa nikoh ni prišlo. Glavni štab je krepil 7. korpus kot osrednjo vojaško silo za sklepne operacije na Slovenskem. Zato je imel dovolj tehtnih razlogov, vendar kaže, da so bile tedaj prepričljivejše, vendar neuresničene utemeljitve pokrajinskih forumov, ki so si prizadevali za krepitev enot 4. operativne cone tako, da bi za novince dobili večje količine orožja. Tako bi imel Glavni štab še vedno možnost, da bi lahko ob sklepnih operacijah za osvoboditev pritegnil k 7. korpusu tudi močne enote 4. operativne cone.⁴³

K julijskim smernicam za delo in h kritičnim pripombam glede dosedanjega dela navajamo v povzetku tudi okrožnico

političnega komisarja 4. operativne cone Jožeta Borštnarja. Na sestanku štaba cone s člani oblastnega komiteja so le-ti kritično povedali, da so primeri, ko jih vodilni funkcionarji vojaških enot obravnavajo kot sebi podrejene, jim ukazujejo, ravnavajo napačno pri nabavi hrane, mobilizirajo politične delavce in odklanjajo sodelovanje z njimi. To je potem povzročalo škodljive spore, ki so se na terenu negativno odražali. Vse prizadete vodstvene funkcionarje enot 4. operativne cone je Jože Borštnar ostro okaral, češ naj se zavedajo, da je OF oblast in da je naša vojska vojska Osvobodilne fronte. Tam, kjer so politične organizacije še slabo razvite, je dolžnost vojske, zlasti političnih komisarjev, da nudijo največjo pomoč terenu. Politični delavci so dolžni z njimi najtesneje sodelovati. Obsodil je tudi pojave vojvodstva posameznih komandantov in komisarjev v odnosu do političnih delavcev in organizacij. Sodil je, da morajo štabi z veseljem sprejemati politične delavce, imeti z njimi več sestankov, jim nuditi vso pomoč, ter zagrozil, da bo štab cone vse poizkuse vojvodstva eksemplarično zatrl. Dalje je grajal tudi birokratsko reševanje problemov med vojsko in terenom z dopisi, in to v primerih, ko so eni blizu drugih. Menil je, da je takšno obnašanje političnih organizacij posledica vojvodskega odnosa nekaterih štabov. Zato je zahteval »čim manj birokratskega dopisovanja in čim več osebnih stikov«.

Dotaknil se je tudi pojavov delovanja pete kolone. Menil je, da sovražnik zaradi svoje nemoči na vojaškem področju pošilja v enote svoje agente, katerih naloga je zastrupljati odnose med vojsko in prebivalstvom. Dogajalo pa naj bi se tudi, da je vojska v nekaterih primerih zaradi podtaknjenih negativnih podatkov popolnoma rekvirirala živež in živino najboljšim privržencem osvobodilnega gibanja, da so posamezne partizanske sodelavce lažno obdolžili za izdajalce, da so oblatili z lažmi politične delavce in podobno. Vse štabe so zavezali, da takšne in podobne primere na terenu raziščejo ter jih strogo obravnavajo. Okrožnica navaja, da delajo napake predstavniki vojske in politični delavci. Te je treba opozarjati, jih podučiti ali jim svetovati. Političnim komisarjem odredov, brigad in divizije je ukazal, da na štabnih konferencah pojasnjujejo vlogo, pomen in tudi težave, ki jih imajo pri de-

lu politični delavci na terenu, zlasti na Štajerskem. Od političnih delavcev je zahteval, da govorijo tudi pri političnih **urah** borcem in zlasti novincem.⁴⁴

Okrožnica je ugotovila in obsodila več škodljivih pojavov in slabosti v vojaških vodstvih kot tudi v političnih organizacijah na terenu. Pripomniti pa moramo, da je odlomek o delovanju pete kolone in sovražnih agentov nekoliko pretiran, saj ni mogel biti vsak nergač, nezadovoljnež, surovež, samovoljnež, politični nasprotnik že tudi sovražnikov agent. Pojem agent se je neupravičeno vrnil v razna uradna poročila NOV, zlasti varnostnih in obveščevalnih organov ter vodstev višjih političnih organizacij osvobodilnega boja. Do tega spoznanja smo prišli ob proučevanju medvojnih sovražnikovih in naših arhivov ter medvojnega in povojnega tiska in literature. Po stalinistični praksi je pač nekdo moral biti kriv. V posameznih primerih je res šio tudi za oblike podtalne dejavnosti sovražnikovih agentov. Na območju 4. operativne cone je bilo nekaj takšnih primerov, vendar niso v celoti bistveno zaviralno vplivali na uspešen potek in razvoj osvobodilnega boja.⁴⁵

Tem razmišljanjem dodajmo še povzetek iz poročila štaba

14. divizije o dejavnosti njenih brigad od 15. do 31. julija. V njem je poudarjeno, da so bile njihove akcije ofenzivne narave, da so večinoma operirale na komunikacijah, kjer so rušile mostove in druge objekte ter povzročale tudi veliko škodo v postojankah. Kljub temu pa sovražnik v tem času proti brigadam ni ukrepal. Pretežno se je zadrževal v postojankah ali se prevažal iz ene postojanke v drugo. V lokalne akcije proti brigadam so se bolj spuščali vermani kot policisti ali vojska. Ta ocena je veljala za območja zunaj meja pohorskega operacijskega sektorja. Na Pohorju so bile razmere drugačne. Sovražnik je okoli 10 dni izvajal manjšo hajko s približno 1200 možmi na območjih Rogle, Hudega vrha, Peska, Klopnega vrha in Senjorjevega doma (blizu sedanje Ribniške koče). Ta hajka brigad ni prizadela, saj so upoštevale povelje štaba 14. divizije, naj se izogibajo spopadov z večjimi sovražnikovimi enotami in naj predvsem rušijo prometnice, objekte na njih in napadajo postojanke ter mobilizirajo. Cilj sovražnikove hajke na Pohorju je bil ogroziti spuščališča zavezniške po-

moči, postavljati zasede manjšim partizanskim enotam, patroljam in kurirjem. Sovražnikova taktika se je izkazala za neuspešno. Partizani so jih ukanili z miniranjem prometnic in z drugimi akcijami daleč od Pohorja ter tako vsilili svoje pogoje bojevanja, ki Nemcem niso ustrezali.⁴⁶

* * *

V obravnavanem poglavju se je Bračičeva brigada zadrževala na pohorskem operacijskem območju. Prekoračila ga je le nekajkrat, ko so šle njene manjše enote minirati železniško progo Maribor — Celje, mobilizirati ali v preskrbovalne akcije. Njene osnovne naloge so bile napadati sovražnikove manjše enote in postojanke ter uničevati prometnice na obrobju Pohorja, da bi tako preprečili nemške hajke proti spuščališčem na Rogli in drugod. To se je zlasti dogajalo na vzhodnem in jugovzhodnem vznožju Pohorja. Hkrati pa je brigada na svojih številnih pohodih z manjšimi in večjimi enotami mobilizirala nove borce, kar je bila ena njenih stalnih in najpomembnejših nalog. Od zadnjih dni junija do konca julija je bila brigada večkrat v velikih preizkušnjah, ki jih je dobro prestala. Iz njih je izšla kot zmagovalka. To potrjuje znameniti in zmagoviti boj med Šumikom in Staro Glažuto, kjer sta s Tomšičevo brigado 29. junija v sijajnih manevrskih bojih premagali številčno in tehnično močnejšega sovražnika. Tu je sovražnik doživel poraz na začetku svoje ofenzive, ki se je potem izjalovila. Naslednji pomembni vojaški uspehi so bili napad in uničenje tovarne kovinskih izdelkov v Zg. Bistrici v noči na 8. julij, napad na Krambergerjevo postojanko pri Sv. Lovrencu na Pohorju v noči na 20. julij in uničenje orožniške postaje v noči na 23. julij v Framu.

Zanimive so bile tudi oskrbovalne akcije, ki so jih uspešno izvedli posamezni bataljoni v Zg. Bistrici, Zg. in Sp. Polskavi, Oplotnici, Vitanju, Račah in Framu. Nekatere od teh postojank so tudi navidezno napadli. Tudi okrepljena mobilizacija je kazala spodbudne uspehe, saj je brigada dosegla 30. julija že 307 borcev po seznamu in 240 navzočih.

Brigada bi bila glede na število pridobljenih novincev še znatno številčnejša, vendar je morala velikokrat poslati manj-

še in večje skupine v druge enote. Največ novincev, za katere |
ni imela orožja, pa je morala oddati za transport za Doleni
sko.

V tem času je bilo v brigadi več kadrovskih sprememb, p₀
četah in bataljonih in v štabu brigade. Nemirni komandant
brigade Milenko Knežević, ki je prišel v brigado sredi junija
je vnesel v njen življenjski ritem več dinamičnosti in ofenziv-
nosti ter nagnjenja k nepretrganim akcijam. V izkušenem, sa-
mozavestnem in tudi pogumnem namestniku komandanta
Jožetu Jakiču-Dušanu je imel veliko oporo. Konec junija je
štab začasno pridobil pomočnika političnega komisarja Petra
Mendaša-Iztoka, ki je tako kot Milenko Knežević prinesel s
seboj duha ofenzivnosti Tomšičeve brigade, iz katere sta oba
izhajala. Ponovno se razvijajočo brigado pa je v štabu pove-
zoval izkušeni prvoborec Franta Komel, najboljši poznavalec
Pohorja. Sredi julija je bil premeščen in njegovo mesto je bilo
do vrnitve Ivana Dolničarja nezasedeno. Julija je prišel za še-
fa OC Peter Majcen-Vojko.

Vojaškemu teoretičnemu in praktičnemu izobraževanju so
posvečali posebno pozornost. Tako tudi vzgojno-izobraževal-
nemu, političnemu ter kulturno-prosvetnemu delu. To je bilo
tudi nujno zaradi nenehnega priliva novincev, ki so prihajali
iz najrazličnejših okolij. Težko partizansko življenje so lajšali
bataljonski pevski zbori in mitingi s kulturnimi programi. Ve-
liko so razodeli iz svojega življenja in delovanja brigade bor-
ci in starešine tudi v dveh številkah brigadnega glasila Juriš,
ki sta izšli junija in julija, ter v glasilu Mladi borec, ki je izšlo
julija. Sklenemo lahko, daje bila Bračičeva brigada na koncu
julija na uspešni poti nadaljnega razvoja in krepitve v enoto,
ki bo sposobna za izvajanje še večjih in zahtevnejših vojaških
ter političnih nalog.

OPOMBE

¹ Poročila štaba Bračičeve brigade od 26. do 29. 6. 1944; kronika brigade, AINZ, f. 335 II, 339/IV.

² Franci Strle, Tomšičeva brigada, IV, 1991, tipkopis v tisku, pri **Strletu**, kopija pri M. Fajdigi (odslej Strle, Tomšičeva brigada, IV, tipkopis).

³ Poročili štaba Tomšičeve brigade z dne 1.7.1944, AINZ, f. 335/1/1 ; Jože Zbašnik, podpolkovnik JLA v. p., Jože Bambič, Jože Antončič-Tomo, izjave v AMNOM; Hace, Komisarjevi zapiski, II, str. 164, 165; Strle, Tomšičeva brigada, IV, tipkopis.

⁴ Strle, Tomšičeva brigada IV, tipkopis.

⁵ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 30. 6. 1944, njenega propagandnega odseka z dne 30. 6. in 2. 7. 1944; kronika brigade; dnevnik štaba 4. cone; poročili štaba Tomšičeve brigade z dne 1. 7. 1944, AINZ, f. 335/11, 336/VII, 339/IV, 424/11, 335/1; Hace, Komisarjevi zapiski, II, str. 164, 165; Ževart, Po sledovih NOV, str. 308; Strle, Tomšičeva brigada, IV, tipkopis, Jože Antončič-Tomo, Jože Krebs, Janez Jaklič, Ciril Gregor, Jože Zbašnik, izjave in pričevanja, vse v AMNOM.

⁶ Poročili OC 14. divizije z dne 5. 7. 1944 in dnevnik štaba 4. cone, AINZ, f. 333, 424/11; Srečko Podlesnik, Ruše, nekdanji oskrbnik Klančnikove vile, ustni vir.

⁷ Kronika brigade, AINZ, f. 339/IV; kartoteka borcev Bračičeve brigade, AMNOM.

⁸ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 1.7.1944, AINZ, f. 335/11.

⁹ Poročilo sanitetnega odseka Bračičeve brigade z dne 1.7.1944, Zbornik dokumentov in podatkov sanitetne službe v NOV na Slovenskem 1941 — 1945, Ljubljana 1983, dok. št. 3 (odslej Zbornik sanitetne službe).

Rafael Cerkovnik, 1922, Velenje, rudar. Od 26. do 29. 12. 1944 si je zdravil ozeblino nog v bolnišnici XVIII/3 v Robanovem kotu. Po odhodu iz bolnišnice je v nemški ofenzivi za njim izginila sled (MNZ Celje in Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 650).

¹⁰ Poročili štaba Bračičeve brigade z dne 1. in 4. 7. 1944; kronika brigade; dnevnik štaba 4. cone, AINZ, f. 335/11, 335/IV/5, 424/11.

¹¹ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 4. 7. 1944; kronika brigade, AINZ, f. 335/11, 339/IV; poročilo štaba 4. operativne cone z dne 12. 7. 1944, Zbornik NOV, VI/14, dok. št. 118.

¹² Poročili štaba Bračičeve brigade z dne 4. in 10.7. 1944, AINZ, f. 335/11, 336/VII; Lojze Penič, Okupacija in NOB, Zbornik Slovenske Bistrice, str. 411.

¹³ Poročila štaba Bračičeve brigade z dne 5., 6. in 7. 7. 1944, AINZ, f. 335/11.

¹⁴ Poročili štaba Bračičeve brigade z dne 8. 7. 1944; kronika brigade; pohvala štaba 14. divizije z dne 13.7.1944, v AINZ, f. 335/III, 339/IV in AOSJ, Beograd.

¹⁵ Jože Pečnik, Udarci; Pri tovami; Bolničar mobilizira, Juriš, julij 1944, str. 2 —6 in 14, AINZ.

¹⁶ Poročili štaba Bračičeve brigade z dne 7.7.1944, AINZ, f. 335/11.

¹⁷ Poročilo političnega komisarja Bračičeve brigade z dne 8. 7. 1944, AS.

¹⁸ Mladi borec ZKMJ, ZSM, št. 1, z dne 1. aprila in 1. maja 1944, glasilo mladine XIII. SNOB Mirka Bračiča (odslej Mladi borec); Juriš št. 1, junij 1944, št. 2, julij 1944, št. 3, avgust 1944, vse v AINZ in AMNOM.

¹⁹ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 9. 7. 1944, AINZ, f. 335/11; poročilo štaba 4. operativne cone z dne 17. 7. 1944, Zbornik NOV, VI/15, dok. št. 3; Jože Telič, Ivanka Kovačič-Smilja, izjavi v AMNOM.

²⁰ Jože Zbašnik, izjava v AMNOM.

²¹ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 10.7. 1944, AINZ, f. 335/11.

²² Odredba štaba 14. divizije z dne 10.7. 1944, Zbornik NOV, VI/14, dok. št. 116.

²³ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 11.7. 1944, AINZ, f. 335/1.

²⁴ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 13. in 14.7. 1944, AINZ, f. 335/1.

²⁵ Naredba štaba Bračičeve brigade z dne 15.7. 1944 štaboma 1. in 2. bataljona, MNZ Celje.

²⁶ Poročila štaba Bračičeve brigade z dne 15., 16., 17.(dve), 18. in 19. 7. 1944, AINZ, f. 335/1, 335/III.

²⁷ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 15. 7. 1944, Zbornik NOV, VI/14, dok. št. 124.

²⁸ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 1.8. 1944, Zbornik NOV, VI/15, dok. št. 47.

²⁹ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 20. 7. 1944, AINZ, f. 335/1, 334/IV; Ževart, Po sledovih NOB, str. 109, 111; Fajdiga, Pohorski partizani, 1943, str. 24; Simon Grudnik, izjava; Ciril Joger,

izjava o Jožetu Šterharju; Mirko Kurbus, predsednik ZB NOV v Lovrencu na Pohorju, izjava, vse v AMNOM.

³⁰ Poročili štaba Bračičeve brigade z dne 20. 7. 1944; kronika brigade, AINZ, f. 335 I, 339/IV.

³¹ Poročili štaba Bračičeve brigade z dne 21. in 22. 7. 1944, AINZ, f. 335/3; Franci Strle, ustni vir; Katica Zupančič-Mithans, izjava, AMNOM.

Ančka Radoš, rojena 11. 8. 1910, Krasinec, Gradac v Beli Krajini, bolničarka 3. bataljona Šercerjeve brigade, smrtno ranjena 24. 10. 1944 na Langersvaldu nad Ribnico na Pohorju (poročilo sanitetnega odseka Šercerjeve brigade z dne 2. 11. 1944, Zbornik sanitetne službe v NOV na Slovenskem, dok. št. 55; Guček, Pekoči sneg, str. 495, 219, 223, 228).

³² Poročila štaba Bračičeve brigade (štiri) z dne 23. in 24. 7. 1944, AINZ, f. 335 /I, 336/7; Jože Krebs, Jože Jakič-Dušan, Ivan Globočnik, pričevanji in izjava v AMNOM; Tone Vrhovšek, predsednik ZB NOV v Framu, ustni vir; Zdenka Rogi, Fram in okolica v NOB, Maribor 1975, str. 16, 17, 18 (odslej Rogi, Fram v NOB); Oskar Štern, Tone Vrhovšek, dr. Jože Koropec, Po poteh spomenikov in obeležij NOB na framskem področju, 1985, str. 24-27.

³³ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 24. 7. 1944, AINZ, f. 335 I.

³⁴ Poročili štaba Bračičeve brigade z dne 26. 7. 1944 in propagandnega odseka brigade z dne 31. 7. 1944, AINZ, f. 335/1; poročilo komandanta varnostne policije in varnostne službe z dne 1. 8. 1944, AMNZRS.

³⁵ Zapisnik o zaslišanju Črtomira Zadnika in dopis OC 14. divizije, oboje z dne 27. 7. 1944, AOSJ v Beogradu; poročili komandanta varnostne policije in varnostne službe z dne 23. 6. in 1. 8. 1944, MNZRS; Črt Zadnik, Moje zadnje delo pod gestapom, Juriš, št. 3, avgust 1944, AINZ; Karel Forte-Marko Selin, Nič več strogo zaupno, II, 1978, str. 298, 546, 548.

³⁶ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 17. 8. 1944; odredba štaba 14. divizije z dne 19. 8. 1944, oboje v AOSJ v Beogradu; vpisna knjiga borcev 1. bataljona Bračičeve brigade, MNZ Celje; Stefan Ipavec, Zlata Popović, Ljuban Zadnik, izjave v AMNOM.

³⁷ Poročila Centralne komisije Varnostno-obveščevalne službe, št. 6 z dne 9. 8. 1942 in 18. 4. 1944, arhiv VOS, AMNZRS.

³⁸ Odloka štaba 14. divizije z dne 22. in 26. 7. 1944 štabu Bračičeve brigade, AOSJ Beograd; poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 26. 7. 1944, AINZ, f. 335/1.

39

Dnevna poročila štaba Bračičeve brigade od 25. do 31. 7. 1944, AINZ, f. 335/1.

40 Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 21. 7. 1944, AOSJ Beograd.

41

Odlok štaba Bračičeve brigade z dne 30. 7. 1944, MNZ Celje.

42

Navodila Glavnega štaba NOV in POS z dne 23. 7. 1944 štabu 4. operativne cone, Zbornik NOV, VI/15, dok. št. 21.

43

Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 248, 249, 310 — 313.

44

Okrožnica štaba 4. operativne cone z dne 17. 7. 1944, vsem enotam cone, MNZ Celje.

45

Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 145—164; Fajdiga, Pohorski partizani 1943 (1985), str. 22, 55, 80, 82, 113, 157, 181, 186, 225, 237, 293, 310, 325, 341, 344, 365, 374; Forte, Nič več strogo zaupno I in II; Karei Forte, Četništvo in bela garda na Štajerskem (neobjavljen tipkopi iz leta 1989, pri vdovi v Trbovljah).

46

Poročilo štaba 14. divizije z dne 9. 8. 1944, Zbornik NOV, VI/15, dok. št. 72.

4 OKREPLJENI NAPADI NA POSTOJANKI NA OBMOČJU SLOVENSKE KONJICE, KOZJANSKEGA IN V POSAVJU. MOBILIZACIJA, USTANOVITEV TRETJEGA BATALJONA (od 31.7. do 30.9.1944)

Proti koncu julija 1944 je štab 4. operativne cone pospešeno pripravljal svoje enote na oblikovanje osvobojenih ozemelj kot osnovnega pogoja za nadaljnji razvoj osvobodilnega boja na Štajerskem, Koroškem in v delu Gorenjske, tj. na območjih delovanja svojih enot in političnih organizacij. Na vidiku so bili prelomni dogodki, katerih posledica naj bi bili hitrejši razmah osvobodilnega boja in množično vključitev prebivalstva v vseljudski odpor proti okupatorju in njegovim pomagačem ter odločnejši boj za dokončno osvoboditev.

Načrt štaba 4. operativne cone je predvideval najprej napad in uničenje sovražnikovih postojank na Ljubnem in v Lučah. Tako bi znatno razširili polosvobodeno ozemlje od Logarske doline proti Spodnji Savinjski dolini. Štab cone se je odločil za postopno širjenje osvobojenega ozemlja, ker se je zavedal nevarnosti močnih sovražnikovih postojank, ki bi z naglimi in močnimi intervencijami lahko preprečile uresničitev njegovih zamisli. Zato je v začetku svojih operacij uporabil glavnino enot za čvrsto zavarovanje napada na Ljubno in Luče. Ustanovitev prvega večjega osvobojenega ozemlja je bila na območju 4. operativne cone nujna. Zagotoviti je bilo treba varno delovanje zalednih konskih vojaških ustanov, zlasti delavnic in bolnišnic. Na tem obsežnem območju bi lahko izvedli tudi popolno mobilizacijo. Z uničenjem postojank bi enote pridobile večje količine orožja, ljudska oblast pa bi imela pogoje za hitrejši razvoj.

Glavno nalogo v široko zasnovani operaciji napada na Ljubno in Luče je štab cone zaupal Šlandrovi brigadi, Zidanškovi brigadi navidezni napad na Gornji Grad in več zavarovanj, Tomšičevi in Šercerjevi brigadi pa napad na Šmartno ob Paki, Šoštanj in Dobrno, rušenje cestnih in železniških prometnic med Doličem in Polzelo, postavljanje zased, Bračičevi brigadi izvajanje akcij na progi Celje — Ponikva, Vzhodnokoroškemu odredu navidezni napad na Crno na Koroškem, uničevanje prometnic in postavljanje zased. V operaciji so načrtovali tudi sodelovanje Kamniško — zasavskega odreda in Štajerskega bataljona vojske državne varnosti (VDV).

Šlandrova brigada je osvobodila Ljubno in Luče, Zidanškova brigada Gornji Grad, Tomšičeva brigada je napadala Šmartno ob Paki, Šercerjeva brigada pa Dobrno. Hkrati je onemogočila, da bi okrepljena posadka Dobrne dobila pomoč iz Šmartnega ob Paki, z napadom je blokirala Šoštanj in preprečila delovanje posadke pri napadenih postojankah. Bračičeva brigada je napadla Sv. Jurij (Šentjur). Vzhodnokoroški odred je navidezno napadel Črno na Koroškem, Kamniško-zasavski odred Litijo. Večina enot je porušila daljše odseke prometnic in objekte na njih ter električne, telefonske in druge zveze. Uspeh je bil izreden. Zaplenjenih je bilo 26 lahkih mitraljezov, 71 brzostrelk, 489 pušk, 4 parabele, 42 pištol, 46.620 nabojev, 338 bomb, 90 min in mnogo opreme. Sovražnik je imel 203 mrtve, 27 ranjenih in 333 ujetih. Partizanske žrtve pa so bile 11 padlih in 41 ranjenih.

Pohvai in priznanj je bila deležna večina enot z vodstvenimi kadri. Pohvale so prišle od štaba 4. operativne cone, zavezniških misij in od maršala Tita.¹

Napad na orožniško postojanko pri Sv. Juriju pri Celju

Spoznajmo delež Bračičeve brigade v operaciji za osvoboditev Zgornje Savinjske doline. Da bi odvrnil sovražnika od glavnega udarca svojih sil v Zgornji Savinjski dolini, je štab

cone usmeril Bračičevo brigado v akcije na jugovzhod, na območje med Vitanjem, Celjem in Ponikvo, saj je pričakoval, da bo Bračičeva s svojo vojaško dejavnostjo vezala nase večje število sovražnikovega vojaštva.

Štab 14. divizije je Bračičevo brigado 29. julija opozoril, naj krene po ukazu z dne 30. julija 1944 v akcijo, ki se bo začela ob 23. uri, in dodal, da bodo hkrati tudi druge brigade začele akcije v posredni povezavi z njimi. Po akciji naj se brigada zadrži na območju Konjiške gore ali Lindeka (Kozjek) in operira ob cesti Vitanje — Slovenske Konjice — Celje ter naj uniči postojanko v Frankolovem ali v Novi Cerkvi.

Od Ostruha je brigada krenila v rušilno akcijo 30. julija ob 19. uri. Njen 2. bataljon je razrušil približno 500 m ceste med Vitanjem in Lipo. Na cesto je podrl 50 dreves, z miniranjem delno porušil most na cesti Vojnik — Slovenske Konjice in uničil telefonski vod. Skupina borcev 1. bataljona in minirjev je pri Slomu blizu Ponikve z miniranjem poškodovala okoli 100 m železniške proge. Minirala je vlak ter pri tem poškodovala lokomotivo in nekaj vagonov. Ob progi so partizani uničili tudi telefonske in telegrafske napeljave. Med Straniami in Frankolovim je brigada postavila močne zasede, vendar zaman. Z nobene strani ni bilo sovražnikovih vozil ne pehotnih enot. V Škofjo vas so poslali 2. četo 2. bataljona s komandirjem Jožetom Krebsom in političnim komisarjem Jožetom Pečnikom, da bi minirala most, vendar se to četi ni posrečilo, saj je bila v pripravljenosti močna sovražnikova enota, na mostu pa jih je pričakal tank. Na nočnem pohodu od Vitanja do Škofje vasi so partizani ugotovili, da je sovražnik ustanovil dve novi postojanki, in sicer v Stranica in pri kmetu Lazniku. V obeh postojankah je bilo okoli 30 policistov.

Član političnega oddelka divizije Jože Počkar, ki je bil v akcijah z Bračičevo brigado, je v svojem poročilu med drugim napisal, da so bili v brigadi ob odhodu s Pohorja zelo veseli orožja in streliva, ki so ga malo predtem prejeli iz zavezniške pošiljke. Pretirano je dodal, da sedaj v brigadi skoraj ni neoboroženih. Na poti na območje Slovenskih Konjic so delili prebivalcem, ki so jih z veseljem sprejemali, partizanski tisk. S sekretarko okrožnega komiteja KPS Celje Milico Ga-

brovec-Lenko so se domenili za okrepljeno mobilizacijo. Lenka jim bo pomagala pridobiti za brigado zdravila in fotografa. Na koncu poročila je dodal, da so ponoči slišali od 23. ure naprej močne detonacije in streljanje topov, kar je napovedovalo veliko partizansko ofenzivo v Zgornji Savinjski dolini.²

Po opravljenih nočnih nalogah se je brigada 31. julija po peti uri zjutraj zbrala na Kamni Gori. V štabu so se zavedali, da morajo zaradi pomoči svojim bojujočim se tovarišem v Zgornji Savinjski dolini tudi naslednjo noč v akcijo. Odločili so se za napad na orožniško postojanko pri Sv. Juriju pri Celju (Šentjur). Medtem ko je pretežno število borcev počivalo, se je štab brigade s štaboma bataljonov pripravljal za napad.

V brigado je ta dan prišlo devet novincev. K sanitetnemu referentu brigade poročniku Vladu Kravosu je prišel po zvezah Milice Gabrovec-Lenke medicinec Gabrijel Hrušovar-Drago. Za uspešnejše obvladovanje zahtevnih nalog na tem področju je bil Hrušovarjev prihod, ki so ga postavili Kravosu za začasnega pomočnika, pomembna okrepitev.³

Proti Sv. Juriju ob južni železnici je brigada krenila s Kamne Gore popoldne 31. julija in se ustavila v Svetelki. Od tod je šla zvečer v napad, v zasede, rušenje prometnic in v rekvizicijo. Obveščevalci so obvestili štab, da je v orožniški postaji 8 orožnikov in da stavba ni utrjena. Toda med napadom so ugotovili, daje v stavbi 13 orožnikov ter 12 do 15 oboroženih civilistov, zagrizenih hitlerjancev, ki so hodili k orožnikom prenočevat. Prva četa 1. bataljona in minerski vod sta ob 23. uri obkolila orožniško postajo. Ko so se partizani približevali stavbi, so jih sovražnikove straže opazile in začele po njih streljati. Partizani so takoj odgovorili z močnim ognjem, hkrati pa so z odločnim jurišem prišli v pritličje stavbe. Zopet so se izkazali minerji, med njimi tudi po akciji pohvaljeni Simon Grudnik. Minerji so stavbo s štirikratnim miniranjem močno poškodovali. Toda orožniki in njihovi privrženci se niso vdali. Iz prvega nadstropja in s podstrešja so zagrizeno streljali in metali bombe, tako da ni bilo mogoče postojanke zavzeti ali uničiti. Težave pa so nastopile tudi zato, ker jim je zmanjkalo razstreliva in ker je prihajala napadenim ob drugi uri ponoči pomoč iz Celja. Borci so ujeli orožnika (Sloven-

ca), v ruševinah postojanke pa naj bi bilo 6 do 7 mrtnih sovražnikov. Zaplenili so 4 puške, 2 brzostrelki in pištolo. Prva četa 1. bataljona je imela 3 ranjene. Druga četa 1. bataljona je med napadom izvedla po trgovinah v trgu prisilni odkup in material odpeljala na petih vozilih. Drugi bataljon je postavil zavarovanje na cesti Celje — Sv. Jurij, Sv. Jurij-Grobelno ter Brezje — Celje. Nemci, ki so hiteli na pomoč iz Celja, so naleteli na zasedo 24 borcev, oboroženih s tremi puškomitraljezi in protitankovsko puško. Z njimi je bil tudi komandant bataljona Anton Godec-Tomaž. Partizani so začeli po sovražniku močno streljati. Taje odgovarjal in ker je bil v številčni premoči (okoli 170 mož), je pričel ob pol enih po polnoči 1. avgusta z več skupinami obkoljevati. Partizani so se morali umakniti na višje položaje. Odbili so nemški napad ter tudi od tod z ognjem zadrževali njihovo napredovanje proti Sv. Juriju. Ob pol štirih se je Tomaževa skupina umaknila za brigado. V boju je padel en borec, dva so pogrešali. Sovražnik naj bi imel več mrtvih in ranjenih. Tomaževa zaseda je pred spopadom prekopala cesto in na treh mestih minirala progo. Zaseda proti Grobelnemu z 20 možmi je prekopala cesto, minirala progo na dveh mestih ter uničila 20 telefonskih drogov. Tretja zaseda 18 borcev je prekopala cesto na križišču med Dramljami in Sv. Jurijem in se je umaknila ob pol štirih. V zgodnjih jutranjih urah so se vse brigadne enote zbrale v vasi Svetelka pri Dramljah, od tod pa so odšle na Kamno Goro.⁴

Med ranjenci Bračičeve brigade je bila laže ranjena tudi bolničarka Angelca Brumec (pravo ime Jelica Munda), okupatorjeva agentka, o kateri smo že govorili. Poškodbo so ji pozdravili v brigadni ambulanti.⁵

Opis napada nam v zanimivem medvojnem članku Razvaline v Sv. Juriju dopolnjuje borec Anton Smogavec. Le-ta piše, da so pri približevanju k orožniški postaji kakih 150 m od postaje naleteli na sovražnikovo krožno patruljo, ki je takoj udarila po njih. Partizani so odgovorili z ognjem, patrulja pa se ni dala presenetiti in je zbežala v postojanko. Po drugem miniranju so borci slišali stokanje ranjenih iz razvalin. Smogavec je jurišal z mitraljezom skozi razbita vrata in našel rešilni zaklon, saj so se takrat od zgoraj bombe kar usule. Pod

njim so stokali zasuti Švabi. Stopal je naprej. V nekdanji **sobi** je otipal brzostrelko, bombo in zopet brzostrelko. To je po-
bral in dal soborcem. Ko je v temi, iščoč orožje, otipal mrtve-
ga Nemca, ga je obšla groza. Obrnil se je, potegnil za seboj
sborca in oba sta skočila na plano. Začudena sta opazila, da
se je brigada že umaknila. Pohitela sta po cesti, po kateri so
prišli do Sv. Jurija, toda zagledala sta Nemce. Krenila sta v
nasprotno smer in tudi tu sta naletela na sovražnike. Rešitev
se jima je odprla v tretjo smer. Vsa srečna sta se zgodaj zju-
traj pridružila brigadi in prinesla s seboj zaplenjeno dragoce-
no orožje.⁶

Deželni svetnik celjskega okrožja je v poročilu o dejavno-
sti enot 4. operativne cone navedel, da so partizani 31. julija
razstrelili železniško progo v Unišah pri Ponikvi ter med Što-
rami in Grobelnim. Po njegovem je napadlo postojanko pri
Sv. Juriju 500 do 600 partizanov Bračičeve brigade. Razrušili
so polovico zgradbe orožniške postaje. Dalje je navedel, daje
pogorelo nekaj pisarn v občinskem poslopju, da so poškodo-
vano županovo stanovanje in tri trgovine partizani izropali,
na mino pa je zavozil potniški vlak št. 810.⁷

Ugotovimo lahko, da je z akcijo pri Sv. Juriju in na ob-
močju od Celja do Slovenskih Konjic Bračičeva brigada
uspešno izpolnila nalogo posrednega sodelovanja v veliki
ofenzivni operaciji enot 4. operativne cone za razširitev osvo-
bojenega ozemlja v Zgornji Savinjski dolini. Z delnim uspe-
hom je napadla orožniško postajo pri Sv. Juriju, spopadla se
je s sovražnikovimi interventnimi enotami, rušila je prometni-
ce ter zaplenila nekaj orožja in večje količine drugega blaga.
Njen glavni uspeh je bil v tem, da je nase vezala precejšnje
sovražnikove sile, da niso mogle na pomoč napadenim posto-
jankam v Zgornji Savinjski dolini.

Zaradi velikih sovražnikovih porazov na koncu julija in v
začetku avgusta je s poveljem za okrepljeni boj proti enotam
NOV z dne 4. avgusta 1944 kratko in surovo reagiral višji
vodja SS in policije v 18. vojnem okrožju general Erwin Rö-
sener. Najprej se je znesel nad podrejenimi, češ da ni dobil
od njih v zadnjih treh dneh nobenih poročil o kakšnih uspe-
hih. Zahteval je od vsakega oficirja in vojaka, da do kraja iz-
polni svojo dolžnost ter nadaljeval: »Pričakujem, da bodo

vse enote, ki so mi podrejene, pričele z najostrejšim bojem **proti** bandam in da bodo bandite uničile.« Oficirje je rotil, da **morajo** biti v tem boju zgled svojim podoficirjem in vojakom **ter končal**: »Ne poznam nikakršnega konca službe, niti tako **imenovanega** dopusta. Dan in noč se bojujemo in nimamo **časa za počitek**. Pričakujem, da bodo enote odslej brezobzirno nadaljevale z bojem.«⁸

Poglejmo si še oceno razmer na Spodnjem Štajerskem. Iz **poročila** polka »Treeck« z dne 7. avgusta 1944: »Naglo **naraščanje** banditske dejavnosti v okrajih Maribor-okolica in Celje. Številna miniranja na cestah, mostovih in železnicah **skoraj** do južne meje Maribora. Velike banditske skupine so **zasedle** večja naselja v Zgornji Savinjski dolini, tako da je **celotna** Zgornja Savinjska dolina v rokah banditov. Od tod **prihajajo** le še posamezna poročila. Lahko pričakujemo nove **velike** akcije.«⁹

Uspehi med Dramljami in Bocem

Zvečer 1. avgusta se je brigada premestila s Kamne Gore **na** Zgornje Slemene. Naslednji dan je njena enota 30 mož ob 8. uri med Brezjem in Lušečko vasjo pri Poljčanah ustavila mlekarški avtomobil državnega posestva. Mleko so razlili, **avto** pa zažgali. V noči na 3. avgust je brigada postavila zasede **na** vitanjski in konjiški cesti. Vendar so sovražnikova vozila **oz.** enote zaman pričakovali.¹⁰

V noči na 4. avgust je brigada med Ponikvo in Poljčanami ustavila tovorni vlak, ki je vozil gramoz. Lokomotivo in progo so minirali, šest vagonov pa uničili. Pri tem je bil ranjen kurjač, medtem ko so vlakovodjo in strojevodjo partizani mobilizirali. Po tej akciji se je brigada nastanila v vasi Drevenik, južno od Boča."

Iz Drevenika je šla brigada v Kostrivnico. Drugi bataljon so poslali 5. avgusta v zasedo na cesto k Podplatu. Ker so **vražnika** ni bilo, se je bataljon premestil na bližnjo progo in tu ob pol sedmi uri zjutraj ustavi 1 osebni vlak, ki je pripeljal

iz Rogaške Slatine. Partizani so razorožili in slekli orožnilca ter dva carinika. Civilistom so ukazali izstopiti, vlak pa so zažgali in gorečega pognali proti Grobelnemu. Brigada je ob 21. uri krenila iz Kostrivnice proti Pečici. Na pohodu je blizu Pečice osamljeni strel smrtno ranil v trebuh enaindvajsetletnega komandirja 1. čete 2. bataljona Ivana Pusta iz Starega trga pri Slovenj Gradcu. Na cesti Podplat — Pečica so naleteli na zaporo močnih sovražnikovih enot. Po polurnem hudem boju je 2. bataljon razbil ustaško enoto ter omogočil brigadi, daje nadaljevala pohod do železniške proge Ponikva — Lipo-
glav. Sanitetni referent brigade je poročal, da so v tem spopadu padli Ivan Pust, umri 7. avgusta 1944, Marko Bajcin in Jože Zavolovšek, mitraljezec iz vasi Delce pri Bočni, oba sta umrla v bolnišnici. Ranjeni pa so bili Anton Smogavec, Ivan Felicijan in Stanislav Lemut.

V nadaljevanju pohoda je brigada med Ponikvo in Lipo-
glavom ustavila tovorni vlak. Ujela je 6 nemških vojakov in podoficirja ter jih razorožila. Trije so ostali v brigadi, štiri, ki niso hoteli s partizani, so izpustili. Na vlaku so zaplenili veliko moke, sladkorja in drugega. Vlak so uničili. Kmetom, ki so vozili plen, so dali precej blaga. Med to akcijo so Nemci s topovi močno streljali z območja Sv. Jurij — Dramlje. Brigada je po pohodu in nočnih akcijah prišla 6. avgusta zjutraj v Pletovarje. Tu so pokopali pogumnega in priljubljenega komandirja Ivana Pusta. Po umiku brigade so Nemci Pusta izkopali in ga slekli. Bližnji kmet gaje potem pokopal, po vojni pa so ga svojci prekopali v Slovenj Gradec.

Ob 11. uri je nad Sv. Uršulo pri Pletovarju brigada zopet naletela na močno sovražnikovo zasedo. S številčno mnogo močnejšo sovražnikovo enoto sta se spopadla brigadna predhodnica in 2. bataljon. Boj je trajal do 14. ure. V njem sta padla borca Avgust Obreza in Franc Polanec, začasno pa so pogrešali 17 borcev. Prek noči se je brigada zadrževala na območju Dramelj, zjutraj 7. avgusta pa je prišla na Zgornje-Slemene.¹²

Na Slemenah Bračičeva in Tomšičeva brigada razbili močnejšega sovražnika

S taktiko odvracanja sovražnika od osvobojene Zgornje Savinjske doline se je Bračičevi brigadi pridružila na območju med Vojnikom in Konjiško goro tudi Tomšičeva brigada. Dne 8. avgusta je bila Bračičeva na Zgornjih, Tomšičeva brigada pa na Spodnjih Slemenah. Ob pol osmih zjutraj je sovražnikova enota okoli 500 mož iz smeri Kamne Gore napadla Bračičevo brigado. Vnel se je hud in dolgotrajen boj, saj so sovražnikove okrepitve prihajale tudi od žičkega samostana. Tomšičeva brigada je sporazumno z Bračičevo brigado z enim bataljonom takoj zasedla položaje pri Hrastniku in preprečevala sovražnikov prihod od Dramelj. Z drugim bataljonom je zasedla koto 576 (sedaj 579), z eno četo pa je šla na pomoč Bračičevi brigadi blizu kote 449 vzhodno od Zgornjih Slemen oziroma južno od ruševin žičkega samostana ter tako zavaravala desni bok Bračičeve brigade. Med bojem je prišlo okrog 11. ure od Jazbin oziroma od Špitaliča sovražniku na pomoč okoli 250 vermanov. Pri Spodnjih Slemenah so opazili na položajih enoto Tomšičeve brigade. Ker so se je očitno zbali, so se umaknili prek Kamne Gore v Slovenske Konjice.

V bojni prostor Bračičeve brigade med Kamno Goro in Zgornje Slemene je sovražnik vključeval svoje enote vse do 17. ure. Po nepričakovanem sovražnikovem napadu je takoj stopil v boj 1. bataljon na čelu s komandantom Mirkom Beslačcem in s komisarjem Matijo Bauerjem. Najbolj pogumnim se je takrat priključil tudi komandant brigade Milenko Knežević. Na čelu jurišnikov je v prvem jurišu uspel z bombami in brzostrelko prisiliti napadalce k umiku. Medtem se je na levem krilu vključil v boj tudi 2. bataljon in vsi drugi s štabom brigade. Borci so čvrsto branili položaje. Posamezne enote so šle tudi v nasprotne napade. Po treh organiziranih juriših je brigadi okoli 17. ure dokončno uspelo odbiti sovražnikove enote in jih prisiliti k umiku prek Črešnjice v smeri Frankolovega. Omeniti moramo še zanimiv pripetljaj, za katerega je poskrbel prebrisani komandant Milenko Knežević.

Med bojem je prišlo do prekinitve streljanja in trenutnega zatišja. »Tedaj pa se zasliši v daljavi glas komandanta vermanov, ki kliče ustaše, s katerimi nima zveze. Toda nihče mu ne odgovori. Tedaj se oglasi komandant Milenko in mu zakliče: »Ovdje ustaše, dodžite ovamo!« Milenko ponovi svoj klic in komandant vermanov se mu odzove. Tako je zapisal vojni dopisnik Janez Stanonik-Maks in nadaljeval, da sta se po krajšem dogovarjanju potem napotili proti partizanskim položajem dve skupini vermanov. Neki verman je zopet zaklical: »Ustaše!« In Milenko je odgovoril: »Dodžite brzo!« Vermani so ubogali in pohiteli. Na poti sta jih pričakala Milenko in namestnik komandanta Jože Jakič-Dušan, za njima pa na strel pripravljeni borci. Ko so vermani prisopihali navkreber v neposredno bližino partizanov, so se začeli ozirati, toda bilo je prepozno. Milenko in Dušan sta prva sprožila brzostrelki, za njima pa še drugi. Maks je takole končal: »Po hribu zagrmí kot vihar, mitraljezi, bombe, brzostrelke, vse tolče po vermanski koloni. Kakor plaz se zaženejo borci po hribu navzdol in gonijo preplašene vermane.« Drugi dan so povedali ljudje, daje bilo veliko vermanov mrtvih in ranjenih.¹³

Partizani so ocenili, da je ta dan napadalo Bračičevo in Tomšičevo brigado okoli 800 sovražnikov. Bračičeva brigada je v bojih zaplenila 4 puške, tromblonsko puško ter precej streliva in vojaške opreme. Izgub sovražnikovih vojakov niso mogli ugotoviti, saj so jih tudi tokrat sproti odnašali s položajev. Po poznejših poročilih terenskih aktivistov naj bi imeli sovražniki 80 mrtvih in ranjenih, kar pa je gotovo močno pretirano. Partizansko veselje je bilo kljub pomembni zmagi skrajano, ko so borci izvedeli za boleče lastne žrtve. V zadnjem jurišu je padel hrabri pohodnik enaindvajsetletni politični komisar Matija Bauer, tesar iz Kužlja pri Kočevju. Med boji je padel še en borec, hudo pa je bil ranjen Ivan Gorjup, komandir 2. čete 2. bataljona, ki je ranam v bolnišnici podlegel.¹⁴

Brigada je poslala zvečer 8. avgusta v akcijo dve četi. Ena je prekopala cesto Šmarje pri Jelšah — Rogaška Slatina, podržala 15 telefonskih drogov, uničila napeljave ter minirala železniško progo na dveh mestih. Druga četa je ponoči rekvirirala v Pristavi in izvedla preiskavo na državnem posestvu v Zibi-

ki.¹⁵ Istega dne sta iz brigade zbežala dva borca češke narodnosti. Ujela jih je patrulja Tomšičeve brigade in ju vrnila v Bračičevo brigado. Po zaslišanju so ju obsodili na smrt z ustrelitvijo.¹⁶

Ob opisanem osemurnem boju moramo poudariti, da ga **je** uspešno izbojevala Bračičeva, saj je bila Tomšičeva brigada udeležena v boju le z eno četo. Vendar so druge njene enote z zavarovanji preprečile sovražnikov poizkus obkoljevalnega napada. Zato moramo povedati, da sta bili za razbije sovražnikov zaslužni Bračičeva in Tomšičeva brigada, ki sta znali z usklajenim delovanjem svojih enot razbiti in pregnati številčno močnejšega in bolje oboroženega sovražnika **ter** mu prizadeti občutne izgube.

Štab 14. divizije je poročal, da je sovražnik na sektorju Stenica — Konjiška gora in okrog Boča med 1. in 15. avgustom 1944 osredotočil nekaj svojih enot, nato pa z njimi po **tem** območju hajkal. Njegove enote, ki so se spopadale v glavnem z Bračičevo in delno s Tomšičevo brigado, so sestavljali policisti, vermani in ustaši. Na Pohorju v tem času ni bilo sovražnikovih hajk.¹⁷

V noči na 9. avgust sta Bračičeva in Tomšičeva brigada krenili na Kozjansko. Zjutraj 9. avgusta je prišla Bračičeva brigada v vas Cerovec, Tomšičeva brigada pa na območje Sv. Štefana (sedaj Vinski Vrh).¹⁸

Tomšičeva in Bračičeva brigada napadli postojanko v Šmarju pri Jelšah

V štabih Bračičeve in Tomšičeve brigade so se 9. avgusta pospešeno pripravljali za napad na sovražnikovo postojanko v Šmarju pri Jelšah. Zvečer sta brigadi krenili v napad, Bračičeva iz Cerovca, Tomšičeva brigada pa od Sv. Štefana. Ker ji-ma je obveščevalna služba sporočila, da je postojanka dobila okrepitev 100 orožnikov in policistov s tremi tanki ter da so okoli postojanke položili mine, so predvideni napad preložili na naslednji večer. Dne 10. avgusta ob 3. uri zjutraj je 1. bata-

¹⁴ Bračičeva brigada

ljon krenil v Žamark z nalogo, da pripelje skriti top, ki so ga tu pustili med ofenzivo. Toda v vasi Glažuta so izvedeli, da so top odpeljali vermani. Izdal naj bi jim ga bil gestapovec Mirko (priimek ni znan), prej v intendantski službi Bračičeve brigade.

V napad na postojanko v Šmarju pri Jelšah z zahodne strani je krenila Bračičeva brigada z obema bataljonoma 10. avgusta, ko se je znočilo. Enako je storila tudi Tomšičeva brigada. Napadati sta začeli ob 21. uri. Napad je trajal do 2. ure 11. avgusta. Napadalne enote so pogumno napredovale z zahoda in prodrle skoraj do utrjenih postojank, kamor se je sovražnik umaknil z zunanjih položajev. Ker so bile posadke utrjenih zgradb in bunkerjev številčno močne, utrdbe pa prezahtevne, so se morale enote obeh brigad po 2. uri zjutraj umakniti. Skupna ugotovitev je bila, da tako močno utrjene postojanke brez težkega orožja ne bo mogoče uničiti. Postojanko je branilo 12 orožnikov in 25 mož deželne straže. Pred napadom pa naj bi dobili še okrepitev okoli 150 mož. Brigadi sta ob vdoru v postojanko zasegli bogato zalogo različnega blaga: perilo, čevlje, 280.000 cigaret, nekaj orožja, streliva in opreme. V zasedi proti Rogaški Slatini je četa Bračičeve brigade prekopala cesto, podrla 15 telefonskih drogov, uničila telefonsko napeljavo in minirala železniško progo na dveh mestih. V napadu na postojanko so bili ranjeni Franc Omerzu, Anton Črešnar in Drago Škoberne.

Da je šio v celotni akciji za srdite napade in spopade, nam pričajo tudi primeri delovanja napadalnih enot Tomšičeve brigade. Ko je ob napadu njen 1. bataljon zajel stražarja, se je po njih usui ogenj iz številnih orožij. Odgovor tomšičevcev je bil juriš, s katerim so pregnali sovražnike iz zunanjih izkopanih jarkov v orožniško stavbo in v tri druge utrjene stavbe. Borci so zasedli železniško postajo, sodnijo in glavno trafiko. Po uničenju naprav na železniški postaji in osvoboditvi 23 političnih zapornikov na sodniji so zgradbo zažgali in se umaknili. Hude boje je imel pri zavaravanju na cesti in progi pri Grobelnem tudi 2. bataljon Tomšičeve brigade. Kar petkrat je odbil intervencijo sovražnikove enote 200 mož, ki si je pomagala tudi z oklepnim vlakom, s tankom in z oklepnim vozilom. Sovražniku se preboj ni posrečil, bataljon

pa seje po umiku enot iz Šmarja pri Jelšah umaknil za brigado. Tomšičeva brigada je imela 2 ranjena, od katerih je eden podlegel.¹⁹

Iz pričevanj udeležencev napada Jožeta Krebsa in Franca Omerzuja povzemamo, da je bila celotna akcija zahtevna, zlasti pa napad, saj so bile glavne utrjene zgradbe zaradi ravnine in čistine težko dostopne. Jože Krebs, komandir 3. čete

2. bataljona, opisuje, kako so se približevali večji stavbi, za katero so bili obveščeni, da je prazna. Iz nje so nameravali razvijati napad. Toda ko so hoteli v hišo, so se usule po njih krogle in bombe. Ranjena sta obležala vodnik Franc Omerzu iz Spodnje Brezove pri Sevnici in Drago Škoberne iz Dramelj. Krebsova četa je potem zasedla položaje okoli cerkve in od tod napadala sovražnikove utrdbe in bunkerje. Pozneje so četo prestavili na zavaravanje proti vzhodu. Druge enote so med napadom praznile trgovine, kjer so dobile veliko makaronov (ki so jih delile tudi prebivalcem), nogavic, srjaj, cigaret in drugega. V prijetnem spominu mu je ostala tudi godba na pihala Kozjanskega odreda, ki je na kolodvoru med napadom na vso moč igrala. Vodnik 2. čete 2. bataljona Franc Omerzu se je prostovoljno javil, da bi šel v napad kot mitraljezec. Podobno sta storila tudi Martin Kumer iz 1. čete

1. bataljona ter Franc Župane iz Svetine. Vsi so bili znani kot odlični mitraljezei. Ko se je Omerzu priplazil do bunkerja, so začeli po njem streljati iz cerkve, bližnje zgradbe in iz bunkerja. Usodna je bila bomba iz bunkerja, ki ga je hudo ranila v glavo, vrat, prsi in v obe roki. Med ranjenci so bili še Karei Škoberne in Martin Kos iz Zgornje Ponikve pri Žalcu ter miner Anton Črešnar z Resnika na Pohorju. Ranjence je v bolnišnico Zima pri Dramljah, ki je bila takrat v izgradnji, pripeljala bataljonska bolničarka Katica Zupančič-Mithans. Pozneje sta jih zdravila medicinec Gabrijel Hrušovar-Drage, Jelica Munda (Angelca Brumec) in drugi.²⁰

Napad na postojanko v Šmarju pri Jelšah so vojaški in politični voditelji ocenili za delno uspešnega. Vendar moramo reči, da je bila celotna akcija več kot delno uspešna. Treba je upoštevati, da sta brigadi napadli postojanko v Šmarju, ki je bila v neposredni bližini več sovražnikovih oporišč, da so bili pogoji za napad zelo težavni, saj so bili glavni utrjeni

objekti na ravnini, na čistini, težko ali pa skoraj nedostopni. Enote so pogumno napadale, vendar brez težkega orožja ni bilo mogoče v nekaj urah razbiti ali zavzeti čvrstih ali utrjenih zgradb. Sijajno se je borila enota za zavarovanje proti Grobelnemu, predtem pa je razrušila progo in cesto, podobno kot enota za zavarovanje proti Rogaški Slatini. Zelo pomembna je bila osvoboditev 23 političnih zapornikov in požig sodnije, uničenje železniške postaje, bogata rekvizicija. Končno sta brigadi tudi s to akcijo spodbudili osvobodilni boj.²¹

Štab 14. divizije je poročal, da je šla Tomšičeva brigada po akciji na Šmarje pri Jelšah v noči na 14. avgust na Paški Kozjak z namenom, da bi s svojo dejavnostjo odvrnila sovražnikovo pozornost in njegov pritisk na Zgornjo Savinjsko dolino. Z brigado je šel tudi komandant divizije major Janko Sekirnik-Simon Jankovič. Bračičevi brigadi so ukazali, naj se umakne na območje Dramelj in tam izvaja akcije na prometnicah in mobilizira. S takim delovanjem bo podobno kot Tomšičeva brigada odvrčala sovražnikove enote od Zgornje Savinjske doline. Bračičevi brigadi so še posebej ukazali, naj pošlje posebno patruljo mobilizirati v Haloze in na Ptujsko polje, kjer se po poročilih s terena zadržujejo vojaški ubežniki iz nemške vojske in drugi, ki se skrivajo pred okupatorjem.²²

Dne 12. avgusta je Bračičeva brigada razposlala z območij Dramelj in Svetelke več mobilizacijskih patrulj. Naslednji dan se je zadrževala na območju Pletovarja in postavila zasedo med Celjem in Ponikvo. S Straže nad Dramljami je brigada poslala v noči na 14. avgust svoj 2. bataljon z minerskim vodom v akcijo na železniško progo med Ponikvo in Lipoglavom. Tu so v času, ko je pripeljal tovorni vlak s 50 vagoni, minirali pod njim progo. Nekaj vagonov je bilo zaradi močnega trčenja uničenih, nekaj so jih partizani zažgali, vsi pa so bili poškodovani. V kompoziciji so bili trije vagoni sladkorja, 15 vagonov lesenih montažnih barak, 3 vagoni mlinških kamnov, 2 vagona porcelana, vagon jeklene žice in največ vagonov premoga. Težko lokomotivo borsig so posebej minirali in jo popolnoma uničili. Progo so minirali na šestih mestih in uničili 12 tračnic.²³

V brigado seje 13. avgusta vrnil Ivan Dolničar-Janošik, ki je bil odsoten od 15. maja 1944. Medtem je opravil višji partijski tečaj pri CK KPS na Dolenjskem. Z njegovim prihodom je odšel iz brigade v politični oddelek 14. divizije Peter Mendaš-Iztok, ki je začasno opravljal dolžnosti pomočnika političnega komisarja in komisarja brigade.²⁴

Glavni štab NOV in POS je izdal 11. avgusta 1944 vojaškim enotam obsežna navodila za izboljšanje njihove manevrske sposobnosti. V njih je poudaril potrebo po stalnem vojaškem izobraževanju starešinskih in borčevskih kadrov, opozoril je na nujnost spremljanja sovražnikove taktike, bolj usklajeno uporabo razpoložljivega orožja raznih enot, samostojno delovanje enot in starešin, usklajeno delovanje obveščevalnih centrov, sanitetne in intendantske službe ter službe za zveze. Enotam so ukazali, da se morajo na terenu bolje zavaravati, teren bolje poznati in ga tudi učinkoviteje nadzirati. Zahtevali so odpravo »balasta«, odvečne administracije, zmanjšanje intendantskega kadra, premestitev pomožnega kadra, krojaških in drugih delavnic v zaledne enote. V brigadah in odredih so odpravili odseke za propagandno in prosvetno delo z obrazložitvijo, da predstavljajo nevarnost profesionalizacije, ter ukazali, da »mora biti vse propagandno in kulturno-prosvetno delo popolnoma v rokah političnih komisarjev in njihovih pomočnikov«. Na koncu so zagrozili z vojaškim sodiščem vsem funkcionarjem, za katere bi bilo ugotovljeno, da so bili krivi za morebitne nepotrebne žrtve v akcijah in bojih.²⁵

V štabu divizije so bili z mobilizacijo, ki jo je izvajala Bračičeva brigada, zelo nezadovoljni. To so zlasti izrazili v svojem povelju Bračičevi brigadi z dne 14. avgusta. Poudarili so, da se brigada zadnjih 15 dni številčno ni nič povečala. Zaradi neverjetno nizkega številčnega stanja brigade je zahteval pojasnilo tudi štab 4. operativne cone. Od štaba brigade je konski štab zahteval, da opusti akcije, ki ne prinašajo ne orožja in ne ljudi, temveč žrtve v padlih, ranjenih in pogrešanih, ter da izvaja poleg osnovnih povelj, ki jih je prejel od majorja Janka Sekirnika-Simona, »mobilizacijo, in to za vsako ceno«. Štab divizije je nadalje zahteval: »Najresneje upoštevajte možnost prekomande novincev iz Kozjanskega odreda v vašo

brigado. Proučite možnosti pošiljanja mobilizacijskih patrulj v Haloze in vzhodno od njih.« V štabu divizije so bili tudi nezadovoljni, ker iz brigade niso prihajala nujna poročila referentov sanitete, intendance in obveščevalne službe. Navedli so, da jih štab cone vsak dan graja tudi zato, ker ne delujeta operativni oficir in referent za kadre. Ker so vedeli, da manjka v štabu nekaj referentov in tehničnih kadrov, so ukazali, da mora namesto njih te naloge opraviti štab brigade.

Za majorja Franca Bobnarja-Gedža, ki se je po zasilni ozdravitvi zadrževal pri štabu Bračičeve brigade, so sporočili, naj pride takoj k njim zaradi premestitve, od tod pa bo odpotoval s podpolkovnikom Tonetom Vidmarjem-Luko (na Dolensko, op. M. F.).

S pošto so iz divizije poslali brigadi nekaj mobilizirancev in prostovoljcev ter zahtevano količino streliva s pripombo, naj bodo z njim manj razsipni, kot so bili doslej. Štab cone jim je obljubil poslati še orožje in strelivo, vendar je štab divizije menil, naj se na to preveč ne zanašajo. Ob koncu so jih opozorili, naj ukrenejo vse potrebno, da si bodo politični komisarji in njihovi pomočniki čimprej prišli oznake rangov, kot to zahteva odlok Glavnega štaba, ki so ga prejeli.²⁶

Brigada je 15. avgusta počivala v vasi Straža nad Dramljami. Zjutraj 16. avgusta se je premestila v sosednjo vas Hrastnik, v Dramljah pa je priredila miting z dokaj bogato vsebino. Poleg številnih partizanov se ga je udeležilo okrog 50 vaščanov. O aktualnih vojaških in političnih razmerah je govoril dipl.inž. Jože Počkar, član političnega oddelka 14. divizije, uspešni pa so bili tudi brigadni pevski zbor, recitatorji in izvajalec priljubljene kronike, duet 14. divizije. Po mitingu je bila prijetna zabava s plesom. Medtem so partizani izvedli po Dramljah napisno akcijo, delili portrete maršala Tita in partizanski tisk; 1. bataljon pa je izdal stenski časopis.

V poročilu o političnem delu v brigadi so poudarili, da jih domačini na območjih Svetine, Dramelj, Pletovarja, Straže, Rakovca in drugod na tem območju zelo lepo sprejemajo, jim nudijo dobro hrano in želijo, da bi ostali pri njih. Pohvalili so tudi organe ljudske oblasti celjskega okrožja, ki so jim veliko pomagali pri mobilizaciji, prehrani in opravljanju drugih nalog.

Dne 17. avgusta se je brigada premestila južno od Grobelnega v vas Rakovec. V noči na 18. avgust je četa 2. bataljona mobilizirala na območju Sv. Jurij —Grobelno 26 novincev. Priljubljena pot je zažgala med Sv. Jurijem in Grobelnim železniško čuvajnico, uničila telefonske in telegrafske naprave ter kretnice pri Grobelnem.

V Kozjanski odred so poslali vod borcev zaradi prevzema orožja in mobilizirancev. Brigada je v dveh dneh mobilizirala 40 novincev.²⁷

Štab 14. divizije je 18. avgusta razširil svoj ukaz Bračičevi brigadi, naj gre z vsemi svojimi enotami izvajati popolno mobilizacijo na Ptujskem polju, na območju Dramelj, Boča, Halož. Odločno naj mobilizira povsod, kjer bo delovala. Da bi bila njena mobilizacijska dejavnost čim uspešnejša, so ji poslali več prostovoljcev novincev z območij Pragerskega, Strnišča, Ptuja in od drugod, da bi z njihovo pomočjo pridobili čimveč vojaških obveznikov, ki se skrivajo, dezertarjev iz nemške vojske in tudi številnih, ki so po postojankah še v okupatorjevi službi. Hkrati so ji ukazali izvajanje akcij na progi in cesti Celje —Maribor in Celje — Rogaška Slatina.²⁸

V noči na 19. avgust je šel 1. vod 2. čete 2. bataljona pod vodstvom operativnega oficirja podporočnika Rudolfa Bunca na železniško progo Sv. Jurij —Grobelno. Tu so ob 22,30 uri napadli nemško patruljo devetih mož. Ujeli so dva vojaka, medtem ko so drugi kljub partizanskemu ognju zbežali. Borci so zaplenili puškomitraljez zbrojevko, puško, pištolo, 90 nabojev in dve bombi. Po opravljeni nalogi se je skupina vrnila v Lekmarje, kjer je bila brigada 19. avgusta. Uspešni nočni napad je podrobno opisal tudi Črt Zadnik, sekretar SKOJ v 2. bataljonu, pod naslovom Vinko zaplenil mitraljez. Junaka akcije sta bila Rudolf Bunc in Vinko. Le-ta je v temni noči ocenil, kdo je v sovražnikovi patrulji mitraljezec, in ga ranil s prvim strelom. Z Buncem sta potem na patruljo vrgla bombi in Vinko je tako ponovno ranil mitraljezca. Po nekaj skokih se je vrgel nanj in mu odvzel mitraljez. Na presenečenje Nemce je Bunc pritegnil na juriš tudi druge partizane. Med njimi je bil v brado ranjen Črt Zadnik, pomoč pa mu je kmalu nudil bolničar Ivan Andrejč.

V noči na 20. avgust je 1. četa 2. bataljona pod vodstvom namestnika komandanta brigade kapetana Jožeta Jakiča-Dušana ustavila in napadla vlak pri železniški postaji Sv. Vid pri Grobelnem. Ujeli so dva nemška vojaka, dva vermana in gestapovca. Hkrati so mobilizirali 27 potnikov, sposobnih za vojsko. Zaplenili so 2 puški, 3 pištole in pripadajoče strelivo. Devet vagonov so zažgali in pognali goreči vlak proti Celju. Isto noč sta dve skupini 1. bataljona skupno s terenskimi političnimi delavci mobilizirali na območju Grobelnega 17 novincev.²⁹

20. avgusta 1944 je Predsedstvo slovenskega narodnoosvobodilnega sveta (SNOS) izdalo odlok o izrednih ukrepih proti okupatorjevim pomagačem in drugim izdajalcem. Šio je za zaščito slovenskega prebivalstva in sodelavcev NOB pred različnimi sovražniki, katerih zveze in informacije so omogočale Nemcem in domobrancem, da so ob vdorih na osvobodjena ozemlja delali zločine nad privrženci osvobodilnega gibanja.³⁰

Dne 20. avgusta 1944 je Glavni štab NOV in POS izdal okrožnico o odnosu štabov do ustanov oddelka za zaščito naroda (OZNA). Njena vsebina uvodoma opozarja, da pošilja sovražnik v politične organizacije in zlasti v vojaške enote svoje agente, da bi razbijali organizacijo osvobodilnega boja in vojske. Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije (NKOJ) je zato pri poverjeništvih za Narodno obrambo osnoval poseben oddelek za zaščito naroda (OZNA). V smislu tega odloka za vođenje boja proti peti koloni so začeli postavljati v vse operativne enote kontraobveščevalne oficirje. Glavni štab NOV in POS je 12. avgusta 1944 ustanovil oddelek za zaščito naroda pri Glavnem štabu, pri štabih korpusov in cone pa odseke OZNE ter jih pooblastil, da organizirajo boj proti peti koloni v vojski in na terenu. Podrejene štabe je opozoril na samostojnost dela kontraobveščevalnih oficirjev in njihove organizacije.³¹

V noči na 20. avgust se je brigada premestila iz Rakovca v Žemarje. Moštvo je imelo med počitkom vojaške in politične ure. V noči na 21. avgust je šel namestnik komandanta 1. bataljona Stane Jenčič z 22 borci rekvirirat v Pristavo, severno od Podčetrka, k trgovcu Zupancu. Skupina je pripeljala ne-

kaj hrane, 270 parov čevljev, 2 konja in štiri sedla. Na pohodu so mobilizirali 16 novincev. Čevlje so pretežno razdelili v brigadi novincem, nekaj starim borcem in nekaj političnim delavcem na terenu, otroške čevlje pa po kmetijah. V isti noči je brigada v vasi Loka organizirala miting, ki se ga je poleg partizanov udeležilo tudi okoli 100 domačinov. Besede Jožeta Počkarja iz političnega oddelka 14. divizije so pritegnile zlasti navzoče prebivalstvo, posebej pa so jih navdušile partizanske in narodne pesmi brigadnega pevskega zbora ter recitatorji. Po mitingu so domačini spremljali partizane do tabora in jih vabili, naj še pridejo.

Dne 22. avgusta je bila brigada v Cerovcu južno od Šmarja pri Jelšah. Njena patrulja, ki je šla po hrano, je padla v nemško засedo in pri tem izgubila 3 puške.³² V noči na 23. avgust je šla brigada iz Cerovca pri Šmarju pri Jelšah na pohod proti severozahodu. Prekoračila je železniško progo in dve cesti ter se ustavila v Svetelki pri Dramljah. Ko je brigadna kolona prečkala progo, je nepričakovano pripeljal tovorni vlak. Partizani so ga takoj napadli s streljanjem, vendar je vlak odpeljal naprej. Proge poprej niso razdrli, ker niso imeli razstreliva.

Noč na 23. avgust je bila za osvobodilni boj v severovzhodni Sloveniji izredno pomembna zaradi velikega uspeha, ki so ga izbojevali Tomšičeva in Šercerjeva brigada ter Pohorski odred. Prva brigada je napadla in uničila močno sovražnikovo postojanko v Ribnici, druga pa postojanko pri Sv. Lovrencu na Pohorju. Sovražnikove izgube so bile občutne, partizani pa so zaplenili precej orožja in streliva. Z uničenjem teh dveh postojank je nastalo na Pohorju obširno osvojenno ozemlje in z njim pogoji za hiter razmah osvobodilnega boja na območju pohorskega Podravja.³³

Štab 14. divizije je Tomšičevi in Šercerjevi brigadi 19. avgusta ukazal, naj napadeta Ribnico in Sv. Lovrenc na Pohorju. Štabu Bračičeve brigade pa je ukazal, naj v noči na 23. avgust navidezno napade eno od sovražnikovih postojank na območju Pragersko —Makole —Ptujška Gora, da bi tako vezala nase sovražnika.³⁴ Povelje za navidezni napad v noči na 23. avgust na eno od sovražnikovih postojank na Dravskem polju je prejela Bračičeva brigada od štaba 14. divizije z za-

mudo šele 23. avgusta. To je tudi razvidno iz njenega poročila z dne 23. avgusta 1944, ko je bila na območju Dramelj. f[a_ vedli so, da ne morejo sedaj v akcijo na Dravsko polje, ker je predaleč in ker imajo prek 200 neoboroženih novincev, ki so jih od 12. do 23. avgusta mobilizirali na območjih Grobelnega, Sv. Jurija in Šmarja pri Jelšah. V kratkem pa so pričakovali še okoli 200 mobilizirancev iz Kozjanskega odreda. V tem času so ustanovili v obeh bataljonih tretjo četo. Če bi dobili nekaj orožja, bi takoj lahko ustanovili tretji bataljon, so zapisali. Sklenili so, da sedaj zaradi množice neoboroženih ne morejo sprejeti bojev s sovražniki. S tem je soglašal tudi komandant divizije major Janko Sekirnik-Simon, ko jih je obiskal.³⁵ Toda dopolniti moramo, da je bila brigada v omenjenih dneh na zahtevnem in izpostavljenem območju med Štorami, Konjiško goro in Podčetrtkom vojaško in politično zelo dejavna. S svojimi vsakodnevnimi akcijami in pohodi je vezala nase precejšnje sovražnikove sile, ga uspešno zavajala ter držala v stalni pripravljenosti.

Napad na postojanko v Škofji vasi in na delovno taborišče v Bežigradu

Dne 24. avgusta je brigada taborila na območju vasi Spodnje Slemene. Moštvo je bilo zaposleno z zavarovanji in vojaškimi ter političnimi urami. Zvečer je šla brigada v napad na sovražnikovo postojanko v Škofji vasi pri Celju. Vod 1. bataljona je šel v zasedo k Arclinu pri Vojniku, četa tega bataljona pa je imela nalogo napasti občinsko poslopje, v katerem je bila oborožena straža. Drugi bataljon je postavil zavarovanje proti Šmarjeti in Ljubečni pri Celju. Na cesto Grobelno — Ponikva pa je poslal vod borcev, da bi uničili nemško patruljo dvajsetih mož, ki je bila tod vsako noč na obhodu. Četa 1. bataljona je neopazno obkolila sovražnikovo posadko v Škofji vasi, izstrelila nekaj streliv in bliskovito napadla. Presenečenje je uspelo in 13 mož posadke se je vdalo. Partizani so zaplenili 13 pušk, 530 nabojev, 10 bomb in razmnože-

valni stroj. Zaseda 2. bataljona je zabarikadirala in mestoma razrušila cesto v dolžini 180 m, podrla 15 telefonskih drogov. Vod, ki je šel na cesto Grobelno — Ponikva, pa je poročal, da je zaman čakal nemško patroljo. Na nočnem pohodu so mobilizirali 7 novincev.³⁶

Brigada se je 25. avgusta po akciji samo nekoliko spočila, zvečer pa je šel njen 1. bataljon z Jožetom Jakičem-Dušanom v nekdanjo graščino državnega posestva Bežigrad. Del enot je opravil zavarovanje. To je bila zelo drzna akcija, trkanje na celjska vrata, saj je Bežigrad že celjsko predmestje. Partizani so neopazno vdrl v graščino. Tu je bilo večje število nacistom nenaklonjenih žensk na prisilnem delu. Jetnice so partizani pozvali v zbor na dvorišče, z njimi pa so morale tudi njihove večinoma osovražene paznice. Ženskam se je ponudila edinstvena priložnost za obračun z debelo šefico paznic, ki se je nad njimi obnašala hudo nasilno. Ker jim je prekipelo, so navalile nanjo in jo ubile. Kapetan Jakič in drugi partizanski starešine so ženske poučili, naj se takoj razbežijo po manj prometnih cestah in poteh na svoje domove. Ženske so jih ubogale in se razbežale. Partizani so pozneje izvedeli, da jih je večina uspešno zbežala, nekaj pa so jih Nemci polovili. Partizani so iz graščine odpeljali precej hrane, osem konj, nekaj goveje živine, sedem prašičev, nekaj oblačil, star osebni avtomobil mercedes ter zaplenili dve puški. Vožnja z mercedesom je bila dokaj avanturistična, značilna za mlade partizane, saj je avto drvel skozi dva sovražnikova »bloka«. Za volanom je bil borec, poleg njega pa kapetan Jakič. Zahvaljujoč sovražnikovi nečuječnosti in partizanski iznajdljivosti, sta oba zastražena bloka srečno prevozila. V Dramljah sta nekaj ur prespala in potem nadaljevala vožnjo do vasi Gora nad Dramljami. Ker jima je zmanjkalo bencina, sta avto zažgala.³⁷

Srditi boji na Slemenah in v Pletovarju

Brigada se je 27. avgusta ukvarjala z rednimi deli na območju vasi Spodnje in Zgornje Slemene. Ob 10. uri so teren-

ski obveščevalci sporočili, da se brigadnim položajem približuje sovražnikova kolona, ki prihaja iz Črešnjic na Kamno Goro. Drugi bataljon je na Zgornjih Slemenah takoj zasedel položaje v dolžini 800 do 1000 m. Sovražnik je razvil svojo enoto proti 2. bataljonu pod Kamno Goro in ob 13. uri začel z napadom. Druga sovražnikova enota je prišla neopazno od Vojnika po gozdu in udarila po partizanskih položajih. To je bilo neljubo presenečenje, toda borci so sovražnika kar dva-krat odbili. Potem se je sovražnikova enota ponovno zbrala in napadla. Zaradi močnega mitralješkega ognja ter podpore težkih minometov iz smeri Kamne Gore je uspela prebiti partizanske položaje v dolžini približno 100 m. Partizanske enote so bile tako presekane na dva dela in zaradi odprtega prostora, ki so ga imeli Nemci stalno pod ognjem, proti njim niso mogli niti jurišati niti vzpostaviti zveze s komandantom 2. bataljona Antonom Godcem-Tomažem, ki je bil z »odreza-no« četo. Boj je trajal na tem položaju še eno uro, nakar se je

2. bataljon na povelje komandanta Milenka Kneževiča umaknil na položaje 1. bataljona. V tem času se je vključila v boj še tretja sovražnikova enota, ki je prišla iz Celja. Napadla je 1. bataljon na območju Spodnjih Slemen. Zlasti sta bila močna njen mitralješki ogenj in obmetavanje z minami iz težkega minometa. Takrat so opazili, da se jim po cesti Sv. Jurij —Dramlje približuje 9 tovornjakov vojaštva. Njihov namen je bil zapreti cesto do Špitaliča. Štab brigade tega ni smel dopustiti, saj je v nekajurnem boju ugotovil sovražnikovo številčno in tehnično premoč, hkrati pa se je zavedal bremena številnih neoboroženih novincev. Ukazal je umik čez cesto na položaje v Pletovarje. Toda tu je vladalo zatišje samo eno uro. Sovražnik je navalil na brigado z vsemi silami, z več minometi, vendar je bil večkrat odbit s precejšnjimi izgubami. Na teh položajih sta padla partizanski mitraljezec in njegov pomočnik, ker je mina padla prav ob mitraljez. Hudi boji so trajali do 21,30, ko se je brigada umaknila čez progo in čez dve cesti na Boč. Sovražnik naj bi imel 20 do 25 mrtvih in precej ranjenih. Brigada jim je razbila bojno komoro in pobila nekaj konj. Lastne žrtve so bile dva padla in štirje ranjeni, od katerih je Anton Štemberger, komandir 2. čete 2. bataljona, ranam podlegel.³⁸

Iz poročila Bračičeve brigade je razvidno, da je brigada ta dan preživela hude boje. Oštrino in tragičnost boja v Pletovarju je pretresljivo in doživeto opisal septembra 1944 neznan borec v brigadnem glasilu Juriš. Med drugim je zapisal »Vnela se je borba katera je bila veliko bolj zagrizena kot prva, to pa zato ker so navalili na nas z velikimi svežimi in z žganjem napojenimi silami. Naši mitraljezi so peli mrtvaško pesem hitlerjevskim psom. Tovariš komandir Lado Mihelič je pograbil mitraljez Rudolfa Horvata, Horvat pa njegovo brzostrelko in sta jih podirala, da je bilo veselje... Horvat, Franc Brantuša in Mihelič so imeli izvrsten zaklon v štirikotni globoki jami. Švabom so bili trn v peti, ki so po njih nažigali z vseh strani. Ker jih z mitralješkim ognjem niso mogli uničiti, so začeli nažigati po naših treh junakih z minometom. Dvajset min je že padlo okoli tega našega strojničnega gnezda. Dve prav na robu, tretja se je razletela v jami, med deseterjem Horvatom in mitraljezcem Brantušo. Tovariš Lado se je stisnil k tlom a ko si je opomogel od pritiska, je videi, da sta dala življenje oba tovariša mlada in hrabra. Pograbil je poškodovani mitraljez in brzostrelko ter skočil na čistino. Kljub rafalom, ki so sekali po njem je srečno prišel v varno zavetje gozda. Noč je padla na zemljo. Švabom ni uspelo prebiti naših položajev ... Odbiti so se morali vrniti v svoje postojanke ...«³⁹

Padla borca pri Sv. Uršuli sta bila osemnajstletna Franc Brantuša iz Rogaške Slatine in Rudolf Horvat-Strmečki iz Šoštanja.⁴⁰ Ugotovimo lahko, da se je tudi tokrat brigada spretno izvila iz dokaj resne hajke zaradi svoje borbenosti in zaradi manevrskih sposobnosti brigadnega štaba (Milenko Knežević, Ivan Dolničar-Janošik in Jože Jakič-Dušan).

Brigada je bila 28. avgusta na Boču. Tu se je zavarovala in počivala. Naslednji dan je mobilizirala na območju Boča. Dne 30. avgusta se je premestila jugozahodno na bližnjo Sladko Goro. Tu pa ni mogla ostati, saj je proti njej iz smeri Lipoglava in Dolge Gore prihajala kolona približno 500 sovražnikovih mož, druga kolona približno 800 mož pa od Ponikve. Zaradi očitne sovražnikove premoči se je brigada umaknila prek proge in ceste v smeri Sv. Vida v vas Rakovec. Na cesti je ustavila osebni avtomobil, v katerem sta se vozila

Borci vojaške relejne postaje 1/15 pri Dramljah. Večina jih je bila ob ustanovitvi avgusta 1944 iz Bračičeve brigade. Ležita Ivan Pristovnik in Matija Župane. Za njima Stane Grifič, Slavko Slemenik, Jože Telič (komandir). V ozadju Alojz Bobik, Franc Fijavž, Vestrek Kukovič, Žarko Korbar, Silvo Kukovič

dva nemška nacista, člana SA. Avtomobil so zažgali, nacista pa po zaslišanju ustrelili. Iz Rakovca je šla brigada 31. avgusta v Dobrino pri Žusmu.⁴¹

Ob koncu avgusta so v brigadi izvedli nekaj kadrovskih sprememb. Tako je štab 14. divizije imenoval na mesto padlega Matije Bauerja za političnega komisarja 1. bataljona Jožeta Pečnika, ki je bil dotlej politični komisar 2. čete 2. bataljona. Štab 14. divizije je z dopisom z dne 27. avgusta 1944 ukazal, naj pridejo takoj k njim Lado Kravos, sanitetni referent, ki so ga potem dne 7. septembra 1944 postavili na enako dolžnost v 3. brigado VDV, Franc Požar-Aljoša, pomočnik političnega komisarja 2. bataljona, Anica Škarja-Špela, v.d. sekretarke SKOJ brigade, in Ludvik Gregorič, kuhar iz Loške doline. Vsi so šli v nekaj dneh na nove dolžnosti. V istem dopisu je štab zahteval, naj jim štab Bračičeve brigade pošlje poročilo o vojaško političnem, kulturno-prosvetnem in pro-

pagandnem tekmovanju med brigadnimi enotami za čas od 2. do 7. 7. 1944. Hkrati so zahtevali tudi rezultate tekmovanja **med** četami za naziv »prva brigadna četa«.42

Ob koncu avgusta je štab 14. divizije poročal, da divizija tako naglo narašča, da si bo morala pridobiti orožje, kot sta si ga Tomšičeva in Šercerjeva brigada z uničenjem postojank v Ribnici in pri Sv. Lovrencu na Pohorju. O mobilizaciji so v štabu menili, da bo še naprej v ospredju, da pa bodo odvečne neoborožene novince še naprej pošiljali na Dolenjsko. V Bračičevi brigadi je bilo vprašanje neoboroženih najbolj kritično. To je bil tudi vzrok, da se je morala brigada večkrat izmikati daljšim in ostrejšim bojem ter se odpravljati na pogoste in dolge premike. Štab divizije je zato načrtoval najbolj in najprej okrepiti z moštvom in orožjem prav Bračičevo brigado. Vse brigade je hudo pestilo pomanjkanje italijanskega streliva, min ter zlasti razstreliva, brez katerega ni bilo mogoče uničevati prometnic in sovražnikovih postojank. Zato jim je štab cone obljubil nemudoma poslati 500 kg razstreliva.

Z brigadnimi in bataljonskimi vodilnimi vojaškimi kadri so bili zadovoljni. Spodbudne so bile razmere tudi v četah, kjer so bili na položajih vodnikov, namestnikov komandirjev in komandirji pretežno novinci ali mladi štajerski borci. Mnogi med njimi so že kazali sposobnosti za namestnike komandantov bataljonov. Z ravniyo političnih kadrov niso bili zadovoljni. Poudarili so, da je njihovo izobraževanje veliko težje in dolgotrajnejše kot izobraževanje vojaških kadrov. Kljub tečajem za politične kadre je bil pritok sposobnih političnih delavcev prepočasen, saj je množični pritok novincev zahteval poleg vojaške izobrazbe še intenzivnejšo politično vzgojo in izobrazbo. Predvidevali so, da bo to vprašanje še bolj pereče zaradi ustanavljanja tretjih bataljonov v Šercerjevi in Bračičevi brigadi ter tretjih čet v Tomšičevi brigadi. O borčevskem sestavu, ki je sedaj predstavljal že veliko večino Štajercev, so se izrazili pohvalno.

Pozitivno so ocenili napredek obveščevalne službe. Toda težave so se kazale v pomanjkanju inženirsko-tehničnih kadrov, minerjev, operativnih oficirjev in administratorjev.

Propagandni odsek divizije se je z brigadnimi sodelavci v zadnjem času usmeril predvsem na boljše sodelovanje s pre-

bivalstvom, živečim na območjih sovražnikovih postojank in z vojaštvom teh postojank.

Dalje so ugotavljali težave s sanitetnimi kadri, saj je imela divizija samo dva zdravnika. Brigadni referenti niso bili dovolj izkušeni, so poudarili, medtem ko so bataljonski bolničarji zadovoljevali. Sanitetnega materiala so imeli dovolj, predvsem zaradi dobro organiziranih lastnih dobav.

O borbeni morali enot so povedali, da se je posebno dvignila zaradi zadnjih uspešnih akcij, da je poveljniški kader zelo borben, na visoki borbeni ravni so dezerterji iz nemške vojske. O prehrani borcev so navedli, da je zaradi naklonjenosti prebivalstva partizanom prehrana dobra in obilna. Poročilo so sklenili s pripombo, da jim zavezniki v drugi polovici avgusta niso poslali nobene pomoči.⁴³

Dolgo pričakovana ustanovitev 3. bataljona

V drugi polovici avgusta so tekli intenzivni pogovori in priprave med štabi 4. operativne cone, 14. divizije, Bračičeve, Šerčerjeve, Šlandrove, Zidanškove brigade in Kozjanskega odreda o dodelitvi oboroženih borcev in dodatnega orožja za ustanovitev tretjih bataljonov v Bračičevi in Šerčerjevi brigadi ter tretjih čet v Tomšičevi brigadi. Potrebni je bilo precej borcev in orožja za kar tri nove bataljone.⁴⁴

Za Bračičevo brigado je bil 1. September 1944, koje bila v Dobrini pri Žusmu, izjemno pomemben, saj so tega dne ponovno ustanovili 3. bataljon, brez katerega so ostali po februarški ofenzivi. Ob tem moramo ponovno ugotoviti, kako strahotne posledice je imela nemška februarška ofenziva. Brigada se je morala nepretrgoma bojevati za orožje in mobilizirati, da se je lahko po dobrih šestih mesecih zopet povečala na tri bataljone.

Med štaboma 4. operativne cone in 14. divizije je bilo dogovorjeno, da mora Bračičeva na Kozjansko, kjer bo dobila 100 oboroženih borcev in 9 mitraljezov šarcev, oddati pa bi morala 100 svojih neoboroženih novincev, ki bi jih potem

Kozjanski odred transportiral 7. korpusu na Dolenjsko. **Dogodici** so potem potekali tako, daje štab 14. divizije prejel od **štaba** 4. operativne cone 100 oboroženih borcev iz Revirjev in od tega števila jih je obljubil poslati Bračičevi brigadi 70.⁴⁵

Kjub načrtovanim pripravam pa ni šlo tako, kot so se dogovorili. Ko je prišla Bračičeva brigada na območje Lok pri Žusmu, je ugotovila, da ne more dobiti od Kozjanskega odreda niti ene puške. To pa zato, ker sta bila takrat dva bataljona Kozjanskega odreda na Dolenjskem, en bataljon, ki je imel 80 pušk, pa je bil razdeljen po četah po vsem Kozjanskem. Tako je Bračičeva brigada prevzela samo 32 neoboroženih mobilizirancev in 6 mitraljezov šarcev ter 1.500 nabojev. Te dni je brigada prejela od štaba 14. divizije radijsko oddajno postajo, nad katero pa so se pritoževali, češ da ima slab doseg ter da jo bodo zato postavili za zvezo z divizijo na Konjiško goro.

Novi bataljon pa so kljub opisanim težavam 1. septembra dopoldne le ustanovili. To jim je uspelo, ker so imeli precej dobrih novincev, ki so jih pridobili sami, računali pa so tudi na skorajšnjo izpolnitev dogovorov o obljubljenem orožju in strelivu. Za vršilca dolžnosti komandanta bataljona so postavili drznega pohodnika podporočnika Rudolfa Bunca, dotedanjega operativnega oficirja, za političnega komisarja pohodnika in prvoborca Jako Žvana, dotedanjega komisarja 2. čete, in za namestnika komandanta bataljona Franca Križmana, dotedanjega komandirja 2. čete, vse iz 2. bataljona.

Ob povečanju brigadne formacije so se še bolj pokazale kadrovske težave. V štabu 3. bataljona niso imeli ne operativnega oficirja ne pomočnika političnega komisarja. Po četah so manjkali tudi pomočniki političnih komisarjev. Štab brigade je zato prosil, naj čimprej vrnejo s političnih tečajev njihove slušatelje. Ob spremembah v brigadi 1. septembra so imeli po bataljonih samo po dve četi. Ker pa so bili številčno dovolj močni, so poročali, da bodo takoj začeli ustanavljati tretje čete, ter dodali, da jim bo za to primanjkovalo samo orožje, ki jim je bilo obljubljeno.⁴⁶

Zaradi nove formacije je bilo potrebno na novo razporediti tudi bolničarski kader. Za bataljonskega bolničarja 1. bataljona so imenovali Franca Samca, za bolničarko 1. čete Ma-

rijo Goltes, za 2. četo Rafaela Cerkovnika. Bataljonski bolničar 2. bataljona je postal Ivan Andrejč, bolničarka 1. čete Ivanka Miklavc, 2. čete Karel Vodovnik. V 3. bataljonu so postavili za bataljonsko bolničarko Katico Zupančič, v 1. četo Ivana Globočnika in v 2. četo Frica Mastnaka. Odlok je nekaj dni pred svojim odhodom iz brigade podpisal poleg komandanta in komisarja sanitetni referent Vlado Kravos.⁴⁷

Številčno in organizacijsko stanje brigade je bilo 1. 9. 1944 naslednje:

Enota	po seznamu	odsotnih	navzočih
štab brigade	52	7	45
1. bataljon	168	32	136
2. bataljon	170	14	156
3. bataljon	159	19	140
skupaj	549	72	477

Ta danje bil za brigado vesel. Najprej seje iz Kozjanskega odreda vrnil s četo Rudolf Bune ter pripeljal 32 novih borcev, ki so prinesli s seboj tudi 6 šarcev s strelivom. Vrnil se je tudi Anton Godec-Tomaž, komandant 2. bataljona, s četo, ki so jo Nemci odrezali od brigade v hudem boju na Zgornjih Slemenah 27. avgusta, v kapetana je napredoval komandant brigade Milenko Knežević. Krona tega dne pa je bila vseka-kor ustanovitev 3. bataljona.

Po celodnevni zaposlenosti so po enotah opravili redne vojaške in politične ure. Pri slednjih so govorili o novi ljudski oblasti, politični komisar 2. čete 2. bataljona Franc Osojnik-Stane pa je predaval o pomenu discipline. Zvečer se je brigada premestila v Loko pri Žusmu.⁴⁸

Zaradi velikih vojaških in političnih uspehov vzhodnih in zahodnih zaveznikov ter osvobodilnega boja v Sloveniji in Jugoslaviji je štab 4. operativne cone izdal 1. septembra 1944 javni poziv vermanom in domobrancem, naj do 15. septembra 1944 prestopijo v enote NOV in POS. Pri tem seje skliceval na nedavni poziv maršala Tita prek radia Svobodna Jugoslavija in radia London vojakom, podoficirjem in oficirjem kvizlinških in okupatorjevih enot, naj do 15. septembra 1944

prestopijo v NOV in POJ. V besedilu letaka je bilo opozorilo, da bodo proti vsem, ki bodo še po 15. septembru 1944 v sovražnikovih vrstah, ustrezno ukrepali.⁴⁹

Podatkov, koliko sovražnikovih vojakov se je pozivu odzvalo, ni. Za vermane najdemo odgovor v obsežni razpravi dr. Toneta Ferenc. Iz nje je razvidno, da se je po prihodu 14. divizije začel zaradi naglega razvoja enot 4. operativne cone in njihove okrepljene vojaško politične dejavnosti postopni razpad vermanšafta, ki se je proti koncu 1944 še stopnjeval.⁵⁰

Skrb za ranjence

Čedalje večja dejavnost brigad 14. divizije, Kozjanskega odreda, enot Vojske državne varnosti (VDV) in drugih enot na območju med Celjem, Slovenskimi Konjicami, Poljčanami in Šentjurjem je opozarjala na nujno izboljšanje pogojev za reševanje in zdravljenje ranjenih in obolelih partizanov tudi na tem območju. Na Voluški gori pri Jurkloštru so v tem času že odlično delovali partizanski bolniški objekti, ki so jih dobro organizirali in vodili medicinec Adolf Drolc, dr. Stan-ko Pogrujc, medicinec Samo Pečar in drugi. Na Boču je deloval pod vodstvom medicina Bogdana Fürsta manjši bolniški objekt. Na območju Slemen nad Dramljami so skrivali in zdravili partizane na zaupnih kmetijah, ker so bile pohorske bolnišnice preveč oddaljene. To velja tudi za bolniške objekte na Voluški gori in na Boču. Ugotoviti moramo, daje postajalo območje med Pohorjem in Kozjanskim zaradi številnih pomembnih cestnih in železniških povezav z vsakim dnem znova prizorišče večjih in manjših napadov, diverzij ter spopadov s sovražnikovimi enotami. Tako je postajala gradnja bolnišnic zaradi mnogih ranjencev, bolnikov in množičnega osvobodilnega boja neizogibna. Zato je štab 4. operativne cone dr. Jožetu Benigarju, sanitetnemu referentu cone, naročil, naj sodeluje pri gradnji bolnišnice na tem območju. Dr. Benigar se je posvetoval z Milico Gabrovec-Lenko, sekretarko okrajnega komiteja KPS, o lokaciji in gradnji bolniške zem-

ljanke že meseca junija 1944. Po iskanju ustrezne lokacije mu je Lenka predlagala območje Hrastnik —Zgornje Slemenec-Straža. Ker dr. Benigar s tem predlogom ni soglašal, so šli predstavniki sanitete pri štabu 4. operativne cone z Lenko iskat ustrežnejšo lokacijo. Po dolgotrajnem iskanju so se odločili za razsežen gozd Šohta med Dramljami in vasjo Cerovec. Z deli so začeli konec junija 1944. Vstop na gradbišče so imeli samo najzanesljivejši politični aktivisti. Gradbeni material so zbirali v širši okolici, največ ga je dal Stanko Sodin. Brata Štefan in Franc Koštomaj sta dovažala zbrano gradivo v bližino načrtovane bolnišnice. Od tod so ga na gradbišče nosili Anton Ofič-Pavle, Kovačič-Pavle in brata Koštomaj. Ti so graditeljem prinašali tudi hrano in vse drugo, kar so potrebovali. Glavna zemeljska in druga dela je izvajala gradbena skupina približno desetih borcev Bračičeve brigade. Po opravljenem delu so se po večini vrnili v brigado. Pri bolnišnici se je nekaj časa še zadrževal Cvetko Černigoj, železničar iz Litije, ki ga je poslala pozneje Milica Gabrovec-Lenka na terensko politično delo.

V kakšni tajnosti in previdnosti so gradili to prvo zemljanko na območju, ki so ga pozneje imenovali XIV. in XV. sektor partizanskih bolnišnic 4. operativne cone, nam pove tudi to, da so skupini borcev, ki je prišla gradit zemljanko, ob prihodu zavezali oči. V tej podzemeljski bolnišnici, ki so ji najprej pravili Šohta, potem pa Zima, je bilo prostora za 23 ranjencev. S hrano in zdravili so bili dobro oskrbljeni. Duša bolnišnice je bila prizadevna kuharica Marija Gregl. Z njo sta bila v bolnišnici še njena mladoletna otroka in mož-ranjec, politični aktivist.

Okoli srede avgusta je Bračičeva brigada poslala na XIV. in XV. sektor bolniških objektov Zima medicinka Gabrijela Hrušovarja-Draga in ga zadolžila za vodstvo vse sanitetne službe na tem območju. Da je bil organizator sanitete (rekli so mu doktor Drago) zelo uspešen, potrjuje tudi dejstvo, da niso Nemci do osvoboditve ujeli nobenega ranjenca, umrlo pa jih je zaradi posledic hujših ran le nekaj. Tako so v bolnišnici Šohta-Zima umrli samo štirje ranjenci. Iz Bračičeve brigade so poslali na XIV. in XV. sektor bolnišnic Zima tudi medicinsko sestro Jelico Munda (lažno ime: Angelca Bru-

mec, nekaterim se je predstavljala tudi kot Greta). Avgusta in septembra je bil ekonom XIV. in XV. sektorja Zima Ivan Strehar-Župan, tudi borec Bračičeve brigade. Od tod je šel na Pohorje, kjer je bil doma, po med in drugo, vendar se ni vrnil. Tam so ga zaposlili pri gradnji bolnišnice Jesen, kjer je postal politični komisar. Zunanje zveze XIV. in XV. sektorja Zima so vzdrževali poleg Gabrijela Hrušovarja-Draga in Jeli-ce Munda še Anton Ofič-Pavle in od oktobra kurir Jože Kolar-Tomo. Javk za bolnišnico in zunanjih sodelavcev je bilo kar precej. Pripominjamo, da se je za sektor XIV in XV bolj uveljavilo ime »sektor bolnišnic Zima«. Prva bolnišnica na nastajajočem XIV. in XV. sektorju (Zima), čeprav je bila bolj skromna, je postala v začetku septembra za reševanje ranjen-cev zlasti iz Bračičeve, Šercerjeve in Tomšičeve brigade na tem izpostavljenem območju zelo pomembna.⁵¹

Sanitetni referent Bračičeve brigade poročnik Vladimir Kravos je 16. avgusta med drugim poročal, da so imeli v bo-jih od 1. do 15. avgusta 12 ranjenih in 3 padle. Ranjence so oddali v dva bunkerja (verjetno v zemljanko Šohto pri Dram-

V hlevu Jurija Grašiča, Stare Slemene 41 na Konjiški gori, je bil od poletja 1944 skrivni bunker za ranjene in bolne partizane sektorja Zima (sektor XIV, XV)

ljah ter k Mariji in Juriju Grašič na Starih Slemenah 41 ; op. M. F.). Pri ranjencih so pustili dva bolničarja in medicinca Draga. Kravos je dalje navedel, da oskrbuje bolnišnico terenska oblast, za hrano, perilo in drugo pa skrbi Bračičeva brigada. Za gradnjo novih bolniških zemljank so sestavili skupino treh borcev iz Bračičeve in treh borcev Tomšičeve brigade. Načrtovali so še tri do štiri bunkerje za ranjence, skladišče za hrano in sanitetni material, če bi ga dobili večje količine in ga ne bi mogli transportirati do kurirske postaje 1/13 na Hudi vrh na Pohorju. Za splošno zdravstveno stanje v brigadi je Kravos navedel, daje dobro, ter zapisal: »Bolničarsko osebje se je v zadnjih akcijah dobro izkazalo. Pohvaljena je bila četna bolničarka Angela Brumec.«⁵²

Brigada je 2. in 3. September preživela v polni vojaški in politični delovni vnemi v Loki pri Žusmu. Prvi dan so se povezali s Kozjanskim odredom, drugi dan pa so izvedeli, da sta v bolnici ranam podlegla komandir 2. čete 2. bataljona Ivan Gorjup in Marko Lajčin. Zjutraj 4. septembra se je bri-

Doktor Ivan Kopač-Pavček, brigadni zdravnik, Franc Mustafa-Hadži, Janez Petje-Jovan, pomočnik političnega komisarja brigade, dr. Herbert Zaveršnik, brigadni zdravnik, in dr. Herman Slokan-Zmago. Posneto leta 1944 na Pohorju

gada premestila k Sv. Štefanu (sedaj Vinski Vrh) in v Lekmarje. Tu so nadaljevali z okrepljenim vojaškim in političnim izobraževanjem borcev in starešin. Predavali so namestnik komandanta 2. bataljona Jože Kisovec-Dušan, politični komisar čete Nande Zorc-Riko in drugi. Pri političnih urah so govorili o načrtih nacistov na Štajerskem in o zgodovini partizanskih bojev.

V noči na 5. September je šla brigada čez cesto in progo do Svetelke pri Dramljah. Na progi so jih sovražniki napadli z mitralješkim ognjem. Partizanske zasede so jim odgovarjale toliko časa, dokler ni celotna brigadna kolona prekoračila proge. Čez dan so zopet zavzeto vojaško vadili in se politično izobraževali. Oboje je bilo nujno potrebno zaradi stalnega pritoka novincev, saj so jih od 2. do 5. septembra pridobili poleg že omenjenih še 30. Pri političnih urah so govorili o kralju Petru II. in o odnosu maršala Tita do njega. V 2. bataljonu sta imela vojaške ure komandir 1. čete Rudolf Babnik-Boris in komandir 2. čete Anton Žnidaršič.⁵³

Zjutraj 6. septembra se je brigada premaknila na bližnje Spodnje in Zgornje Slemene. V pričakovanju sovražnikov sta bila 2. in 3. bataljon ves dan v pripravljenosti na položajih, medtem ko je bil 1. bataljon pretežno na zavarovanjih. Kljub temu so imeli, kjer je bilo mogoče, praktične vojaške ure. Na političnih urah sta govorila komisarja Karei Cepuš in Nande Zorc-Riko. Iz brigade sta ta dan odšla člana političnega oddelka, ki sta opravila v brigadi nekaj predavanj in sestankov. Brigado je obiskal tudi politični komisar 14. divizije Alojz Žokalj-Džidži, ki je pregledal vse bataljone.

V teh dneh so po ukazu štaba divizije brigado zapustili in šli na nove dolžnosti poročnik Lado Kravos, Franc Požar-Aljoša, Anica Škarja-Špela, Jožefa Kordiš-Pepca, pomočnica političnega komisarja 1. bataljona, in Črtomir Zadnik-Črt, sekretar SKOJ 2. bataljona. Zjutraj so prejeli od Tomšičeve brigade 34 novincev, zvečer pa so jim predali svojih 50 neoboroženih mobilizirancev, ki so bili določeni za transport na Dolensko. Od Tomšičeve brigade so tokrat prejeli tudi 100 kg nujno potrebnega razstreliva.

Iz brigade je v preteklih dneh zbežalo nekaj posameznikov. Neprijetno pa so bili v štabu presenečeni 6. septembra,

ko je dezertiralo kar 14 borcev, večinoma novincev. Brigadi se je ta dan obetala nevarna hajka. Ob 17. uri se je od Frankolovega proti Črešnjicam pomikala močnejša sovražnikova kolona, druga iz Vojnika proti Gabrovcu, tretja pa od Sv. Jurija proti Dramljam. Vsaka je štela od 200 do 250 mož. Prodiranje kolon proti brigadi je spremljal ogenj njihovih težkih topov. Hudo je bil na Zgornjih Slemenah ranjen borec 2. čete 1. bataljona Slavko Nježić, doma iz Bosne, ki je med prenosom umri. Laže pa so bili ranjeni trije borci. Do spopadov ni prišlo, ker so se Nemci zaradi noči ustavili prav pred brigadnimi položaji. S položjev na Zgornjih Slemenah je brigada krenila po polnoči, srečno prekoračila progo in se ustavila 7. septembra ob 10. uri na Kalobju.⁵⁴

Na pokopališču na Kalobju so 7. septembra z vojaškimi častmi pokopali borca Slavka Nježića, ki ga je smrtno ranil v glavo drobec nemške topovske granate na Zg. Slemenah. Častno salvo je izstrelila desetina 2. čete 2. bataljona Antona Ratajca in mu zapela žalostinko. Popoldne pa se mu je z zastavo poklonila tudi 1. četa 2. bataljona ter položila na grob cvetje. Ob slovesu od Slavka Nježića moramo poudariti, da je bil med borci spoštovan in priljubljen, zlasti med Bosanci. V Eisenerzu v Avstriji je v delovnem taborišču št. 65 organiziral pobege k partizanom na Pohorje. Zvezo za Pohorje je vzdrževala Slovenka Francka Rasinger, tajnica gradbenega podjetja v Knittelfeldu. Francka je pisala beguncem potne objave za potovanja v razne smeri. Ena od javk za partizane je bila v Bistrici pri Rušah. Tu so begunce sprejemali in pošiljali na Pohorje brata Franc in Ivan Marin, Savo Borković ter njihovi sodelavci. Slavko Nježić je prišel med prvimi po tej zvezi v začetku avgusta 1944 na Pohorje v Tomšičevo brigado, že po krajšem času pa je skupina Bosancev prosila za premestitev v Bračičevo brigado, kjer so bili vodilni starešine njihovi rojaki Milenko Knežević, Mirko Beslać in Pero Čulibrk. Tako so po skupinah prišli prek Bistrice pri Rušah in Tomšičeve brigade, nekateri pa po drugih zvezah pretežno avgusta 1944 v Bračičevo brigado tile begunci: padli Slavko Nježić, Ostoja in Milovan Mihaljčić, Slavko Borovnica, Ljubo Gajić, Radomir Babić, Mirko Lipovac, Branko Đaković, Lazo Matavulj, Stanoje Babičić, Lazo Ninić, Petar Bralić, Milan Ko-

vačević, Rajko Miljanović, Vasilije Ilišević, Ostoja Ljepojević, Savo Borković, Ostoja Bakić, Rajko Ivanović, skupaj 19, jn verjetno še kdo. Navedeni tovariši so bili v Bosni partizani in partizanski sodelavci, ki so jih v sovražnikovih ofenzivah zajeli in poslali na prisilno delo. Kmalu po prihodu v Tomšičevo in Bračičevo brigado so se izkazali kot dobri in predani borci osvobodilnemu boju. Večina jih je hitro napredovala v mitraljezce, kurirje, desetarje, vodnike. Ostoja Mihaljčić je postal namestnik komandirja 2. čete 1. bataljona, Slavko Borovnica pa komandir 3. čete 2. bataljona.⁵⁵

S Kalobja je odšla brigada popoldne 8. septembra in se proti večeru po štirih urah pohoda ustavila v Dobju. Tu je bila tudi naslednji dan. Enote so imele praktične in teoretične vojaške ure, pri političnih urah so seznanjali borce z naglim napredovanjem Rdeče armade. V zadnjih dveh dneh so pridobili 21 novincev, dezertirali pa so 4 mlajši borci. Čeprav je bil priliv novih borcev velik, se brigada zaradi pomanjkanja orožja ni mogla z njimi optimalno okrepiti. Novince, neoborožene in druge je še naprej morala pošiljati na Dolenjsko, na razne tečaje, na kurirske postaje in v druge enote. Štaba 4. operativne cone in 14. divizije sta svoje enote zaradi sovražnikove številčne premoči in stalnih hajk razporejala po vsem svojem območju. O spretnem umiku pred osredotočenimi močnimi sovražnikovimi enotami, ki so šle v hajko, da bi na Konjiški gori uničile brigade 14. divizije, nam priča tudi naslednji primer. Nemški gorski lovski polk Treeck, ki so mu podredili še druge enote na slovenskem Štajerskem, in sicer

1. bataljon 25. in 2. bataljon 14. SS policijskega polka, seje 9. septembra razporedil z omenjenimi enotami na crti Celje — Teharje — Šmarje pri Jelšah. Toda z obkolitvijo in uničenjem 14. divizije ni bilo nič, saj se je Tomšičeva brigada pravočasno umaknila v smeri Zgornje Savinjske doline, Bračičeva in Šercerjeva brigada pa na Kozjansko. Tako je akcija polka Treeck, v kateri je sodelovalo okoli 3.500 mož, zopet udarila v prazno. V noči na 10. September se je brigada premestila v Topolovo pri Lesičnem, kamor je prišla ob 3. uri. V štabu pa se je ustavil politični komisar divizije Lojze Žokalj, ki je bil na poti v Kozjanski odred.⁵⁶

Napad na postojanke v Kozjem in v Polju ob Sotli

Enote 4. operativne cone so avgusta in septembra stopnjevale svojo ofenzivnost. Priborjena so bila velika območja v Zgornji Savinjski in Zadrečki dolini ter na Pohorju, medtem ko je Kozjanski odred svoje svobodno ozemlje razširil in ga utrjeval. Na Kozjanskem so se začeli domačini množično vključevati v partizanske vrste.

Enote 4. operativne cone so bile pred velikimi dogodki. Štab cone je pripravil svoj drugi širokopotezni ofenzivni val. Njegova osnovna naloga je bila v nočeh na 11. in 12. Septembru uničiti več sovražnikovih postojank. Bračičeva naj bi uničila postojanko v Kozjem, Šercerjeva v Podčetrtku, Šlandrova v Mozirju, Tomšičeva v Letušu in Šmartnem ob Paki ter Zidanškova brigada v Braslovčah.⁵⁷

Bračičeva brigada se je pripravljala za napad na Kozje in za navidezni napad na postojanko v Polju ob Sotli in v vasi Topolovo pri Lesičnem. V vseh štabih bataljonov so pojasnili četnim poveljstvom njihove naloge za to noč.

Od Kozjanskega odreda je brigada ta dan prejela 8 protitankovskih pušk, 2.005 nabojev za puške, od katerih je bila skoraj četrtina pokvarjenih, 4 težke minomete s 54 minami in 150 kg razstreliva. Brigada je od tega obdržala 3 protitankovske puške, 2 minometa, 29 min in 150 kg razstreliva ter 500 nabojev za protitankovske puške. Ostalo je prevzel namestnik komandanta Šercerjeve brigade poročnik Jože Boldan-Silni. Brigadi je štab odreda določil za napad na Kozje pet vodnikov, za napad Šercerjeve brigade na Podčetrtek pa tri vodnike.⁵⁸

Na večer pred napadom je brigada štela 448 navzočih borcev, po seznamu pa 540. Ker se je v brigadi zmanjšalo število neoboroženih, je bila v teh dneh tudi njena vojaška pripravljenost boljša.

Poveljniško mesto štaba brigade je bilo predvideno v zaselku Korte pri Kozjem. Za evakuacijo ranjencev je odgovarjal divizijski sanitetni referent. Napadi Šercerjeve brigade na

Podčetrtek, Bračičeve brigade na Kozje in Polje ob Sotli so **bili** načrtovani za 10. September ob 23. uri. Do takrat so bile enote dolžne postaviti zavaravanje. Bračičeva brigada je **za-**
sedla poti proti Podsredi, 1. bataljon Kozjanskega odreda pa proti Senovemu, Sv. Petru pod Svetimi gorami (sedaj Bistrica ob Sotli) in na Vetrniku. Za severozahodno skupino conskih enot, ki je imela glavno nalogo v skupni operaciji, so načrto-
vali začetek napada v naslednji noči 11. septembra ob 22. uri. To je bila taktična zamisel, saj je predvidevala, da bo sovraž-
nik s preurejanjem razpolovljenih interventnih enot izgubljal dragocen čas, ko bo enote najprej usmeril na Kozjansko in potem v Zgornjo Savinjsko dolino.⁵⁹

Brigada je šla po nalogu štaba 14. divizije s Topolovega proti Kozjemu in drugam v akcijo 10. septembra ob 19.30. Njena oborožitev je bila razmeroma dobra. Prva četa 1. bataljona in 1. četa 3. bataljona sta bili ob pohodu za napad na župnišče (sedaj sedež krajevne skupnosti) sredi Kozjega, kjer je bilo okoli 70 vermanov in kočevskih Nemcev, oboroženi z nekaj minometi, 11 puškomitraljezi, dvema protitankovskima puškama, s 5 brzostrelkami, 56 puškami in 36 bombami. Minerji pa so imeli 90 kg razstreliva. Med borci teh čet je bilo tudi nekaj mitraljezcev vodnikov in jurišnikov iz 2. čete 1. bataljona ter še iz nekaterih brigadnih enot. Drugi bataljon je šel v napad na orožniško-policijsko postajo z minerskim vodom. Postaja je bila v utrjeni zgradbi, oddaljeni nekaj sto metrov severozahodno od župnišča. Posadka je štela okoli 60 orožnikov, policistov in oboroženih Kočevarjev. Bataljon je bil oborožen z 9 puškomitraljezi, 2 protitankovskima puškama, 4 brzostrelkami, 56 puškami in 15 bombami. V blokado z navideznim napadom na postojanko Polje ob Sotli, ki je štela 65 mož, je šel vod 2. čete 1. bataljona. Oborožen je bil z dvema puškomitraljezoma, 10 puškami in 8 bombami. V zasedi pri Podsredi je bila 2. četa 3. bataljona. Oborožena je bila s težkim minometom, 4 puškomitraljezi, z 2 brzostrelkama in s 15 puškami.

Kljub visoki borbeni morali je bila brigada pred zahtevno preizkušnjo. V njenih vrstah je bilo veliko mladih, manj izkušenih borcev, ni imela težjega orožja, ki je bilo osnovni pogoj za uspešno napadanje z bunkerji utrjenih postojank. Te so bi-

le praviloma tudi v najtrdnjših zgradbah, ki jim bombe in mitraljezi niso mogli do živega. Poleg naštetega pa so bile tudi številne sovražnikove postojanke dokaj blizu Kozjega in Polja ob Sotli, ki so lahko zelo hitro prišle z več strani napadenim na pomoč. Močne, nevarne in napadalne so bile tudi ustaške postojanke v neposredni bližini čez Sotlo.⁶⁰ Sovražnik pa je lahko posredoval še z enotami polka Treeck,

18. polka deželnih strelcev, s policijskimi, z vermanskimi in z drugimi enotami. Zaradi navedenega sta bili akciji na Kozjem in Podčetrtek dokaj drzni, saj je bilo povsem razumljivo, da bo sovražnik prej ali slej posredoval, da bi zatrl ali zavril partizansko ofenzivnost, kar mu je omogočala tudi lahka prehodnost terena.

Napadalne enote Bračičeve brigade so obkolile sovražnikovi postojanki v Kozjem in Polju okoli polnoči. V približevanju postojankam v Kozjem so bile nekatere enote prehrupne. Nekemu borcu se je z ropotom tudi odkotalil po strmini kuharski lonec, ki je s tem dodatno opozoril sovražnike na

Brigada je 11. 9. 1944 uničila osrednjo sovražnikovo postojanko v Kozjem (1). Napadala je tudi orožniško postojanko (2). Iz nje so se sovražniki umaknili 12. 9. 1944

rnorebitni partizanski napad. Posledice so bile neugodne, saj se zato napad ni mogel začeti s presenečenjem.

Vermanska postojanka v župnišču je imela zazidana okna, v stenah so bile samo strelske line, pred zgradbo in ob njenih bokih so bili štirje bunkerji, vse pa je ščitila ograja iz bodeče žice s španskimi bodljikavimi jezdec. Nekaj po polnoči so se začele napadalne skupine približevati postojanki vermanov, kamor jih je vodil poleg drugih domačin Karei Bračun, borec Bračičeve brigade. Partizani so aktivirali minomet. Prva mina je odletela predaleč, druga preblizu, tretja pa je zadela skupino, ki se je pripravljala najuriš blizu nekdanje gostilne Koželj (sedaj parkirišče). Padla sta dva borca, tretji pa je podlegel ranam nekaj pozneje. Vsi trije so bili še pred kratkim dijaki kmetijske šole pri Sv. Juriju. Ranjenih je bilo še okoli 10 borcev, med njimi komandir 1. čete 1. bataljona Martin Kumer, ki bi moral voditi juriš. Njegovo nalogo je potem prevzel Janez Jaklič. Kljub hudemu spodrsaljau z minometom so borci, med njimi je bil tudi vodnik Marjan Rojnik, takoj zatem jurišali mimo trgovine Antona Pleterskega (sedaj pošta) na župnišče. Med jurišem na bunker je bil ranjen z ročno sovražnikovo bombo šestnajstletni mitraljezec Srečko Potočnik-Sine v obe nogi. Medtem je nekaj skupin začelo napadati župnišče s hrbtne strani in z levega boka. Med njimi sta bila tudi vodnik Štefan Požar in mitraljezec Marjan Prestor. Prvi nalet od pošte je uspel le toliko, da so minerji uničili desni vogal župnišča in bunker ob njem, od koder so sovražniki streljali po trgu in proti pošti. Toda posadka se je v mogočni dvonadstropni stavbi še naprej trdovratno borila. Zaradi žičnih prepek in zagrizene obrambe se minerji niso mogli prebiti do zidov utrdbe. Da bi sovražnika laže držali pod ognjem, so partizani zažgali nekaj objektov okoli župnišča. Ob svitu se je hotela posadka prebiti v cerkev, kar pa sta preprečila zlasti komandant 3. bataljona Rudolf Bune in mitraljezec Ivan Vodeb s soborci. Ob 9. uri so borci ponovno napadli župnišče. Takrat jim je uspelo s protitankovsko puško prebiti streho, skozi katero so potem metali steklenice, napolnjene z bencinom, in so tako stavbo zažgali. S čelne strani je tolklo več mitraljezcev, med njimi Ciril Joger. Pritisk na branilce je bil silovit, saj jih je že močno ogrožal tudi

ogelj, ki se je širil v nižje etaže. V prizadevanja, da bi dosegli uspeh, je bila vključena tudi glavnina štaba brigade na čelu s komandantom Milenkom Kneževićem in komisarjem Ivanom Dolničarjem. Borci so skušali s pomočjo gasilske brizgalk in z bencinom zanetiti ogenj še na drugih mestih župnišča. To se jim ni posrečilo, ker brizgalka ni dobro delovala in se je menda tudi vžgala. Merilca protitankovske puške sta bila v obojestranskem hudem ognju zelo izpostavljena. Kmalu je bil ranjen Franc Kitak, pozneje pa je padel v hiši nasproti bunkerja pred župniščem drugi merilec. Protitankovsko puško je prevzel njegov pomočnik Jože Vodeb. Njegova naloga, ki jo je dobro opravil, je bila odkrušiti del vogala bunkerja, kamor so minerji lahko podstavili razstrelivo. Prvemu in drugemu borcu, ki sta nosila mini, se to ni posrečilo, ker sta padla. Komandant Milenko je iskal prostovoljca. Odzval se je Martin Fidler iz Sv. Jurija. Vodeb in drugi so ga ščitili in Fidlerju je podvig uspel. Podstavil je mino, ki je napravila tako veliko odprtino, da so borci lahko skozi njo metali bombe. Janez Jaklič je ukazal merilcu protitankovske puške, da je streljal na strelske line bunkerjev pred župniščem in v župnišču. Velikega učinka protitankovske puške med napadom niso ugotovili, pač pa pozneje. Razbila, ranila ali pobila je nekaj sovražnikovih posadk pri puškarnicah, kar je povzročilo med sovražniki dodatno paniko. V gornji del goreče stavbe so uspeli vreči nekaj angleškega razstreliva, ki je prispevalo k hitrejšemu širjenju ognja. V bunkerju pred župniščem so borci opazili, kako mahata z rokami dva vermana Slovenca. Prenehali so streljati in oba sta zdrvela čez trg in skočila skozi okno k partizanom. Povedala sta, da bi se vsi vdali, pa jim to preprečuje zagrizeni poveljnik Schafer. Oba sta ostala v brigadi.

Med svoje borce 1. čete 1. bataljona se je potem, ko so mu obvezali ranjeno nogo, vrnil hrabri komandir Martin Kumer ter zopet prispeval k odločnim napadom. Izjemno se je v napadih izpostavljala Rudolf Bune, komandant 3. bataljona, ki je bil sicer znan po svojih junaštvih in drznosti. S pištolo je šel napadat bunkerje. Skakal je z enega polažaja na drugega. Ko je na bunkerje zmetal vse svoje bombe, je začel Nemcem in vermanom vračati njihove ročne bombe »štilarice«. To je

počel, dokler ni bil ranjen v roko. Blizu njega sta bila takrat komisarja divizije Lojze Žokalj in brigade Ivan Dolničar. Probec bombe je Žokalju med boji razbil oko, Dolničar pa je odnesel zdravo kožo. Srditih napadov ni bilo konca. Kapetan Jože Jakič-Dušan je poslal okoli 16. ure prostovoljca Janeza Jakliča s torbico bomb do župnišča. Jaklič je metal bombe v kletne prostore. Sem se je medtem zaradi požara umaknila večina sovražnikove posadke. Bombe so učinkovale ubijajoče, povzročile pa so tudi zmedo. Sovražnikov se je loteval obup. Med njimi je bilo nekaj ranjencev, nad glavami ogenj, še bolj pa jih je spravljal ob pamet, kaj bo, če bodo partizani zadeli skladišče bencina in petroleja, ki je bilo blizu njih v kleti. Njihovo razpoloženje se je bližalo vdaji. Tedaj sta se Simon Grudnik in miner iz Slovenj Gradca, ki sta prišla pod zaščito mitraljezov na pomoč iz 2. bataljona, prebila vsak do enega vogala zgradbe in ju hkrati minirala. Eksplozija je bila strašna. Minerja sta še enkrat ali dvakrat minirala, potem pa so na puškah, palicah ter v rokah sovražnikov zaplapolale bele krpe vdaje.

**Pogorišče sovražnikove postojanke (bivše župnišče) v Kozjem,
11. 9. 1944**

Dosežen je bil velik uspeh. V boju je padlo 14 vermanov med njimi nekaj Nemcev, zajetih je bilo 45 vermanov s pol veljnikom Schaferjem vred. Med temi je bilo 20 zagrizenih nacistov Kočevarjev, ki so se še naprej sovražno obnašali, se upirali, poskušali zbežati, eni pa so tudi vzklikali »Heil Hitler«. Vseh dvajset so zaslišali in jih po hitrem postopku obsodili skupaj s Schaferjem na smrt z ustrelitvijo. Preostalih 25 vermanov so vključili v brigado. Ko je bila partizanska zmagaz že izbojevana, je bilo slišati strel. Kmalu se je izvedelo, da si je iz strahu pred sodbo sodil sam upravnik sodnih zaporov, okupatorjev sodelavec Andrinek.

Borci so zaplenili 30 pušk, 2 mitraljeza šarca, zbrojevko, lahki minomet, 3 brzostrelke, 86 šaržerjev z naboji za mitraljeze, 6.000 nabojev za puške mauser, 68 min, 33 bomb in nekaj vojaške opreme.⁶¹

Štab brigade je poročal, da je 2. bataljon obkolil orožniško postojanko, bila je blizu sedanje osnovne šole, ki je bila močno utrjena in poleg tega še na čistini, 10. septembra 1944 ob 23. uri ter jo začel napadati. Za orožnike in Kočevarje je rečeno, da so se trdovratno branili, in ker je bil dostop zaradi čistine do velike enonadstropne stavbe, stanovanjske vile, težaven, ni bilo mogoče vanjo prodreti vse do jutra. Proti jutru se je bataljon umaknil na položaje, od koder je stavbo blokiral, hkrati pa se je vojaško zavaroval proti Sv. Petru pod Sv. gorami in Podčetrtku. Namestnik komandirja minerjev Simon Grudnik je kratko in prepričljivo napisal o pričetku napada na orožniško postojanko: »Ker sem bil odrejen, da miniram policijsko postojanko, smo se pripravili z vso previdnostjo. Za vodnika smo dobili nekega terenca, ki mu je bil kraj poznan. Akcija bi popolnoma uspela, če nam jo ne bi vodnik popihal. Povedal nam je samo, kje se postojanka nahaja. Postojanke nismo takoj našli ... Ustavili smo se pred lepovilo ... potrkali na vrata, a smo za odgovor dobili rafal z balkona, ki je terjal življenje dveh tovarišev novincev...« Minerji se to noč niso mogli stavbi ponovno približati, čeprav sta dve četi po njej močno streljali. Skupinice so se ji skušale približati, toda zaradi silovitega sovražnikovega ognja ni bilo mogoče doseči nobenega uspeha. Okoli 13. ure seje iz smeri Sv. Petra prikazala kolona 60 oboroženih Kočevarjev, obleče-

„jih v vermane. Zaseda 2. bataljona jih je pustila zelo blizu in jih nato z močnim ognjem razbila ter pognala v beg. Sovražnik je imel 5 mrtvih in precej ranjenih. Okoli 22. ure je iz smeri Sv. Petra prišla nova kolona, tokrat pijanih ustašev, ki so začeli s topovskim ognjem obstreljevati položaje 2. bataljona. Ob 2. uri 12. septembra so se skušali približati Kozjemu, vendar so jih borci odbili.

Proti jutru 12. septembra je 2. bataljon nadaljeval napad na orožniško postajo, toda zdaj se je Kozjemu približevala enota okoli 400 ustašev, ki je začela položaje 2. bataljona obmetavati s težkimi minometnimi minami. Obenem je prišlo povelje štaba 14. divizije za umik, nakar je šla večina brigadnih enot po 7. uri v Topolovo, kamor so prišli ob 10. uri. Štab Bračičeve brigade je v poročilu o 2. bataljonu navedel, da ni uspel uničiti orožniške postojanke, da pa je imel sovražnik najmanj 40 mrtvih (nekoliko pretirano, op. M.F.) in več ranjenih v enotah, ki so sie napadeni postojanki na pomoč.

Dokaj uspešen je bil 1. vod 2. čete 1. bataljona pod vodstvom Jožeta Finžgarja v navideznem napadu na postojanko v Polju. Brez težav pa tudi v tej akciji ni šio. Majhna in pogumna enota je šla kot v sršenje gnezdo na zelo izpostavljeno obmejno območje, kjer je bilo več sovražnikovih postojank. Ko je vod že nekaj časa napadal, mu je prišla za hrbet enota Kočevskih Nemcev iz Sv. Petra. Toda kljub veliki številčni premoči sovražnikov, ki so se spopadli s partizani, se je vod pogumno bojeval do pete ure zjutraj 11. septembra, nakar se je umaknil. Pozneje se je priključil brigadi.

Druga četa 3. bataljona, ki je bila v zasedi pri Podsredi, ni prišla v stik s sovražnikom in se je vrnila v brigado 13. septembra.

Prvi bataljon Kozjanskega odreda je v akciji od 10. na

11. September uničil most na cesti Podsreda —Sv. Peter in postavil pri Podsredi in na Vetrniku zasedi. Z delom bataljona pa je šel od Velikega Kamna navidezno napadat Senovo. Odredova minerska skupina je z miniranjem popolnoma uničila kretniško postajo na Blanci ter v spopadu ranila stražarja nemške posadke. Akcija dela Kozjanskega odreda in minerjev je po poročilu štaba 4. operativne cone pomenila pomoč in razbremenitev enotam 14. divizije.

Posadka orožniške postojanke se je umaknila iz Kozjega 12. septembra ob pomoči policistov in ustašev, ki so prodrli iz Klanjca, kar jim je bilo omogočeno tudi zaradi ukazane umika Bračičeve brigade in zaradi odsotnosti dveh bataljonov Kozjanskega odreda, ki sta bila na Dolenjskem. Z umikom orožnikov, policistov, Kočevarjev, »graničarjev« in ustašev, obenem pa zaradi uspešne partizanske dejavnosti je bilo Kozje osvobojeno.

Ob proslavi 45. obletnice uničenja sovražnikove postojanke in osvoboditve Kozjega. Pogled na zgradbo krajevne skupnosti, kjer so sovražniki 11.9. 1944 doživeli poraz

Postojanka nemških graničarjev in orožnikov v Podčetrtku, se je napadom Šercerjeve brigade močno upirala. Čeprav je bila v ruševinah, je ni bilo mogoče zavzeti.

V poročilu je štab Bračičeve brigade navedel, da je imel sovražnik skupno 50 mrtvih, večje število ranjenih in 45 ujetih. Za lastne izgube pa je poročal o 6 mrtvih 22 ranjenih in 4 pogrešanih. Nadalje je ocenil, daje bila akcija v glavnem dobro opravljena. O borbeni morali sovražnika je ugotovil, da je bila na visoki stopnji, za svoje borce pa poudaril, daje bila

odlična ter da »so dali od sebe vse, da bi izvršili dano nalogo.«⁸²

Kot smo že omenili, so okupatorjeve operacijske sile, zadolžene za uničenje brigad 14. divizije, dne 9. septembra 1944 udarile na območju Konjiške gore v prazno. Potem so jih delno usmerili proti Boču in na Kozjansko. Ker so bile v noči na 11. September napadene postojanke v Podčetrtku, Kozjem in Polju, v noči na 12. September pa v Zgornji Savinjski dolini, so poslali četo gorskega lovskega polka Treeck v Podčetrtek, 12. septembra pa 1. bataljon Cholm 25. SS policijskega polka in 2. bataljon 14. SS policijskega polka v Zgornjo Savinjsko dolino. V noči na 13. September je odšel v Zgornjo Savinjsko dolino tudi polk Treeck brez 2. bataljona, ki je bil zaposlen na Kozjanskem. Pomoč nemških enot je bila prepozna. Drugi bataljon polka Treeck je 13. septembra našel v Kozjem uničeno in izpraznjeno postojanko. Čez dva dni se je moral vrniti na območje Celja. Podobno je bilo z

Partizanska bolnišnica R-9 na Voluški gori pri Jurkloštru, kjer se je 1944/45 zdravilo veliko ranjencev iz Bračičeve brigade

Mozirjem in drugod. Nemci niso imeli v tem času na voljo dovolj enot za obnovo izgubljenih postojank, polk Treeck pa so morali imeti še naprej kot manevrsko enoto in ga niso smeli spremeniti v vojaško manj koristne stalne posadke.⁶³

Z novejšimi podatki o padlih in umrlih zaradi hudih ran, dobljenih v Kozjem in na njegovem širšem območju, dopolnjujemo uradno poročilo, ki navaja, da je padlo šest borcev. Tokrat jih navajamo enajst:

Franc Jančič, 1929, Vršnik, Maribor, živel pri Sv. Juriju (Šentjur), dijak; Jože Mastnak, 1927, Vrh, Grobelno, ključavničar; Ljubo Mesnik, 1922, Niš; Franc Ostrožnik-Aljoša, 1922, Polule, Celje, umri 14. septembra 1944; Jože Palir, 1911, Grobelno, kmečki sin; Jakob Počkar, 1913, Sv. Vid, Grobelno, umri 3. novembra 1944; Anton Šantej, 1918, Jurkloster, padel 12. septembra 1944 pri Podsredi; Jože Štajnek, 1925, Žetale; Maks Veber, 1913, Stopče, Grobelno, mizar; Ivan Vodeb, 1918, Dramlje, zidar, pokopan 14. septembra 1944 na Planini.

Več poročil navaja, da je bilo dvaindvajset ranjenih. Zbrati nam je uspelo podatke za naslednjih šestnajst:

Rudolf Bune, Franc Jager, Ferdinand Kapelar, Franc Kitak, Ivan Klanjšek, Martin Kumer, terenec Leo Likar, Andrej Panošuk iz Sovjetske zveze, Jakob Pekošek, Srečko Potočnik, Peter Samsa, prizadet od eksplozije mine, Jože Šprahman, Ivan Šuligoj, Franc Vindiš, Jakob Zvan, Jože Žveglar.⁶⁴

Na zboru brigade je po uspešnih bojih v Kozjem in na njegovem območju štab brigade izrekel številnim borcem in starešinam priznanje za hrabrost. V poročilu z dne 15. septembra 1944 je navedel, da so se posebej izkazali:

Franc Zajiček, šef propagandnega odseka, Franc Lovše, Štefan Požar, Jože Blažič, Andrej Špiler, Ivan Kostanjšek, Ivan Šip, Simon Grudnik, Jožef Hozner, Miha Pungartnik, Franc Dobnik, Ivan Juvan, Karei Gajšek, Jože Svetina, Janez Jaklič, Štefan Rajšp, Zdravko Lorgar, Anton Hazier, Franc Kitak in Ivan Bobnar, skupaj 20.⁶⁵

Kmalu zatem je štab 14. divizije izrazil pisne pohvale in priznanja 30 borcem in starešinam Bračičeve brigade »za njihova junaška dejanja, storjena pri napadu na postojanko Kozje«. Deležni so jih bili:

Bračičeva brigada na Planini pri Sevnici 13. 9. 1944

Franc Zajiček, šef propagandnega odseka; Vlado Mihe-
lič, komandir čete; Franc Lovše, vodnik; Jože Pešec, pomo-
čnik strojničarja; Rudolf Pešec, pomočnik strojničarja; Albin
Oprešnik, merilec šarca; Ivan Kostanjšek, desetar; Jakob Pe-
košek, strojničar; Peter Samsa, desetar; Andrej Špiler, stroj-
ničar; Ivan Vodeb, borec; Alojzij Kosar, strojničar; Štefan
Požar, vodnik; Franc Kranjc, pomočnik strojničarja iz 2. čete
3. bataljona; Jože Blažič, vodnik; Jože Svetina, vodnik;
Zdravko Lorgar iz 1. čete 1. bataljona; Janez Jaklič, namest-
nik komandirja; Štefan Rajšp, desetar; Ivan Bobner, merilec
lahkega minometa; Miha Pungartnik; Franc Kitak iz 2. čete
1. bataljona; Jože Libnik, kurir štaba 1. bataljona; Rudolf
Babnik-Boris, komandir čete; Franc Dobnik; Ivan Šip, dese-
tar; Simon Grudnik, namestnik komandirja; Karei Gajšek iz
2. čete 2. bataljona; Ivan Juvan; Jožef Hozner.⁶⁶

Sklep; skupno operacijo Bračičeve in Šercerjeve brigade
ter Kozjanskega odreda moramo oceniti kot dokaj uspešno,
saj je bistveno prispevala k razširitvi in utrditvi osvobojenega
ozemlja na Kozjanskem ter posredno k razbitju postojank v
Mozirju, Letušu in v Šmartnem ob Paki. Tu so brigade 4.
operativne cone ob sodelovanju 3. brigade VDV odlično iz-

**Borci, ki so se posebej izkazali v napadu na postojanko v Kozjem.
Posneto na Planini pri Sevnici 13. 9. 1944**

vedle glavne udarce v velikopotezni operaciji štaba cone. Šlandrova brigada je v noči na 12. September uničila močno sovražnikovo postojanko v Mozirju, Tomšičeva brigada pa postojanki v Letušu in v Šmartnem ob Paki. Brigadi sta uničili in ujeli veliko sovražnikovih vojakov, zaplenili večje količine orožja in streliva ter ob sodelovanju z drugimi enotami močno zvečali osvobojeno ozemlje v Zgornji Savinjski dolini.⁶⁷

Brigada je po treh napornih dneh 12. septembra na Topolovem pri Lesičnem počivala in se delno urejala. V svoje vrste so vključili 61 borcev, ki so jih dobili od Kozjanskega oddelka, in 22 vermanov, zajetih v Kozjem, skupaj 83 novih borcev. V bolnišnico so poslali 13 ranjencev (laže ranjeni so se zdravih v brigadi, op. M. F.), pogrešali pa so še 12 borcev. Štab brigade je dobil obvestilo, da so se sovražniki umaknili iz Kozjega. Zato je zvečer poslal 2. bataljon preveriti novico in pregledat razbito postojanko. Toda bataljon je v Pilštanju izvedel, daje v Kozjem še okoli 200 policistov, ki koljejo živino in ropajo po hišah. Ker niso imeli povelja za napad in ker se niso smeli odločiti za tvegano vmešavanje, so se vrnili v

Člani ožjega štaba brigade na Planini, 13. 9. 1944: Milenko Knežević, Jože Jakič-Dušan, Ivan Dolničar-Janošik.

Topolovo. Zvečer je šla brigada na Planino. Naslednji dan 13. septembra so borci počivali, čistili orožje in opremo, imeli vojaške ure s praktičnimi vajami in tudi politične ure. Politični komisar 1. bataljona Jože Pečnik je govoril o nalogah novincev in o ciljih NOB, komandant bataljona Mirko Beslač o vojaških nalogah, namestnik političnega komisarja čete Janez Pečan-Gašper pa v 3. bataljonu o OF. Delaven je bil tudi štab brigade, ki je imel najprej posvet s štabi bataljonov, opoldne pa je bil zbor brigade. Na njem je komandant brigade Milenko Knežević »izrekel pohvalo vsem borcem, posebno pa še tistim, ki so se izredno dobro pokazali v zadnji akciji pri napadu na postojanko v Kozjem. Imenovani tovariši so bili povabljeni zvečer v štab brigade na večerjo in jih bomo predlagali za pohvalo Glavnemu štabu«, je poročal 13. septembra štab brigade.

Po nalogu štaba 14. divizije je štab Bračičeve brigade 14. septembra sestavil načrt za bataljone, za njihove samostojne napade na avtomobilske kolone in vlake ter za mobilizacijo. Zato jim je odredil tudi operacijska območja: 1. bataljonu Dramlje; z njim je šel kapetan Jože Jakič-Dušan, 2. ba-

Štab Bračičeve brigade z bataljonskimi poveljniki na Planini 13.9. 1944: Jože Jakič-Dušan, namestnik komandanta, Ivan Dolničar-Janošik, politični komisar, Mirko Beslač, komandant 1. bataljona, Rudolf Bune, komandant 3. bataljona, Anton Godec-Tomaž, komandant 2. bataljona, Milenko Knežević, komandant brigade

taljonu Rimske Toplice — Grobelno, 3. bataljonu s štabom brigade območje Rogaška Slatina — Rogatec. Tretji bataljon se je nameraval s štabom brigade premestiti v Žusem. Ker pa je izvedel, da je tam sovražnik, se je pridružil štabu divizije, nakar so se vsi ustavili na Plešivcu, severovzhodno od Planine. Prvi bataljon je krenil s Planine popoldne. Pri prehodu proge je med Sv. Jurijem in Štorami miniral vlak. Ražen lokomotive in zadnjega vagona so se prevrnili vsi vagoni. Naloženi so bili pretežno s premogom in z živino. Ker se je po cesti približevala kolona tovornjakov, vlaka niso mogli pregledati. Bataljon je prišel na Spodnje Slemene 15. septembra ob 5. uri. Popoldne se mu je približevala sovražnikova enota 80 mož, vendar se je bataljon še pred spopadom umaknil na Zgornje Slemene. Nemci so bili tudi pri Sv. lju in na Gori, vendar so se vsi zvečer umaknili. Bataljon je ta dan pridobil 7 novincev, zvečer pa se je umaknil v Jazbine.

Zgodaj zjutraj 15. septembra sta se štab brigade in 3. bataljon premestila s Plešivca v Dobje, 2. bataljon pa k Sv. Petru,

vzhodno od Laškega. Po enotah so imeli redno vojaško in politično delo. Med drugim so govorili o svobodi veroizpovedi in drugih verskih vprašanjih, o SNOS in o Rdeči armadi.⁶⁸

Štab 4. operativne cone je v svojem poročilu za prvo polovico septembra med drugim poročal, da je sovražnik zaradi **uničenja** štirih postojank na Pohorju in napadov 14. divizije na prometnice premestil s Koroškega večino svojih enot in jih usmeril na Pohorje proti brigadam 14. divizije. To je bil v glavnem polk gorskih lovcev Treeck, formiran 19. julija 1944, ki je bil najprej poslan v Podjuno. Tu je deloval do konca avgusta, v začetku septembra pa so ga premestili na Štajersko in ga uporabljali za boje proti enotam 4. operativne cone. **Dalje** so opozorili, da sovražnik posveča posebno pozornost strateško pomembnemu pohorskemu območju in območju Kozjanskega odreda.

Kljub uspehom pri pridobivanju orožja od sovražnika in od zaveznikov še niso dosegli zadovoljivega stanja. Enote so se vsak dan večale, zato je bilo število neoboroženih še vedno veliko, kar je posebej veljalo za Pohorski in Kozjanski odred. Ker je bil pritok novincev še posebej velik v prvih petnajstih dneh septembra, so zavezniška letala pripeljala: 5 težkih in 14 lahkih mitraljezov, 318 pušk s strelivom in 3.840 kg razstreliva s priborom. V Savinjski dolini so enote v bojih zapele za približno 600 borcev orožja. Poročilo navaja, da so bile akcije enot ofenzivne narave, usmerjene na uničevanje postojank, prometnic, na napade manjših sovražnikovih enot, razširjanje osvobojenih ozemelj in na mobilizacijo. O uspešnosti mobilizacije na Štajerskem je Glavni štab NOV in POS poročal: »Največjo aktivnost v pogledu mobilizacije razvija 4. operativna cona ... Samo v času od 10. avgusta do 18. septembra je bilo na Štajerskem mobilizirano 3536 tovarišev.« Na območju 7. korpusa je bilo nekaj možnosti za mobilizacijo samo še v Istri, medtem ko so na območju 9. korpusa mobilizirali od 5. do 20. septembra 362 novincev.⁶⁹

September je bil mesec, ko so stekle temeljite priprave za začetek izvajanja drugega vojaškega tekmovanja med vsemi enotami NOV in POS, imenovanega Tekmovanje zmage. Glavni štab je v svojem razpisu z dne 11. avgusta 1944 za vojaško tekmovanje napovedal, da bo potekalo v okviru »Tek-

movanja zmage«, ki ga je razpisal Izvršilni odbor OF Slovenije. Tekmovanje zmage bo potekalo od 1. septembra do

1. novembra 1944. Iz propagandnega odseka 14. divizije so opozorili vse brigade, da bodo tekmovali kot samostojne enote tudi bataljoni. Ker so takrat ukinjali mesta bataljonskih propagandistov, so prenesli organizacijske naloge za izvajanje tekmovalnih načrtov na bataljonske politične komisarje.

V brigadah so imeli še referente propagandnih odsekov, vendar so jih bili dolžni v skladu z že navedeno odredbo Glavnega štaba NOV in POS ukiniti. Za izvajanje nalog za Tekmovanje zmage so kmalu zadolžili politične komisarje brigad in njihove pomočnike. V dneh okoli 16. septembra so vojaški, politični, propagandni in drugi dejavniki brigade pripravili načrte za tekmovanja na posameznih področjih. Dne 18. septembra pa so pripravili obsežno in natančno izdelano besedilo z naslovom TEKMOVANJE ZMAGE; Tekmovalni načrt

13. SNOB Mirka Bračiča. V njem so razčlenili naloge z vojaškega, političnega, propagandnega, sanitetnega, intendantskega, minerskega, obveščevalnega in veterinarskega področja ter službe zvez in administracije. Iz brigade so bili dolžni pošiljati tedenska poročila o tekmovalni dejavnosti ocenjevalni komisiji pri štabu divizije. Bataljonom je štab brigade ukazal, naj pošiljajo redna tedenska poročila brigadnemu tekmovalnemu referentu. Cilj tekmovanja je bil izboljšati dejavnost na vseh naštetih področjih in tako prispevati k še večjim vsestranskim uspehom vojaških enot v narodnoosvobodilnem boju. Tekmovalni načrt so podpisali Ivan Dolničar, Milenko Knežević in tekmovalni referent Pepca Medvešek-Cetinski.⁷⁰

Navedli smo že, da je 20. avgusta 1944 izšla okrožnica Glavnega štaba NOV in POS o uvajanju protiobveščevalnih oficirjev v operativne enote. Tako je 16. septembra 1944 prišel za protiobveščevalnega oficirja v Bračičevo brigado borbeni Miha Butara-Aleks, ki je dotlej uspešno opravljal dolžnost političnega komisarja Šercerjeve udarne brigade.⁷¹ Poudarjamo, da so ob uvajanju te pomembne službe in drugih obveščevalnih služb v operativne enote kadrovali preizkušene ljudi, ki so bili dotlej na odgovornih, pretežno političnih položajih. Tako so med drugimi postavili nekdanjega na-

fliestnika političnega komisarja Bračičeve brigade Toneta Turnherja za načelnika protiobveščevalne službe pri štabu

4. operativne cone, bivšega komisarja Bračičeve brigade Franto Komela pa za pomočnika šefa OC 4. operativne cone.⁷²

Štab brigade se je s 3. bataljonom 16. septembra zgodaj zjutraj premestil iz Dobja na Kanjuce, južno od Svetine,

2. bataljon je šel zvečer od Sv. Petra in se ustavil na Svetini,

1. bataljon pa je bil v vasi Jazbine pri Špitaliču. Na vojaških urah 2. bataljona je predaval med drugimi komandant bataljona Anton Godec-Tomaž, na političnih urah pa politična komisarja 1. in 2. čete Karei Cepuš in Ivan Pečan-Riko. V

1. bataljonu so imeli pretežno politične ure, na katerih je med drugimi predaval o fašizmu, KPS, OF in kmečko delavskem gibanju bataljonski komisar Jože Pečnik. Brigada je ta dan mobilizirala 41 novincev.⁷³

Napadi na premogovnik Pečovnik in na vlake

Brigada je bila vsak dan v akcijah. Dne 16. septembra ob

12. uri je šla 1. četa 2. bataljona z namestnikom komandanta bataljona Jožetom Kisovcem-Dušanom v drzen dnevni napad na premogovnik Pečovnik, ki je oddaljen od Celja komaj

2 km. Četa se je rudniku, obdanemu z 2 m visoko žično ograjo, previdno približala. Kljub temu so jo nemški stražarji opazili. Potem sta ob 14. uri z dveh strani odločno jurišali dve partizanski desetini in vdrli v rudnik. V spopadu sta pobili 7 nemških vojakov, ki so se upirali. Nekaj, ki se jih je poskrilo, se je potem na pozive borcev vdalo. Nemce je najbolj presenetila desetina, ki je jurišala kar na glavni vhod. Partizani so zaplenili 7 pušk, 4 brzostrelke, 16 bomb, 500 nabojev, precej sanitetnega materiala, 200 srajc, 200 majic, 80 brisač, 10 parov čevljev, 5 plaščev in še drugo blago. Zažgali so 4 tovornjake za prevoz vojaštva z garažo in vojaškim objektom

vred. Mobilizirali so 79 delavcev in delavk. Obdržali so jih 41, nekaj nesposobnih so odpustili, druge pa so poslali Kozjanskemu odredu. Sovražnik je naglo posredoval s hitrostrelnim topom in z minometom. To je bil tudi razlog, da četa ni mogla razstreliti rudniških naprav, saj se je morala zaradi neposredne bližine celjske sovražnikove garnizije in njenega posredovanja nemudoma umakniti.⁷⁴

Uspešna partizanska akcija je v Pečovniku med domačini in okoliškim prebivalstvom močno odmevala. Zlasti se je akcija dobro končala za partizane, saj so jo izvedli brez žrtev, hkrati pa so pridobili nekaj orožja, streliva in precej raznega blaga. Glede 79 mobiliziranih moramo pojasniti, da je šio tudi v tem primeru bolj za navidezno mobilizacijo, saj je bilo med njimi veliko privržencev OF, katerih svojci so se po njihovi »mobilizaciji« lažje branili pred okupatorji. V resnici je šla večina od tako imenovanih mobilizirancev v partizane prostovoljno.⁷⁵

Neposredno po akciji v Pečovniku je bila brigada še enkrat uspešna. Njena 2. četa 3. bataljona je šla ob 22. uri s 65 borci, oborožena s sedmimi mitraljezi, protitankovsko puško, 25 puškami in 3 brzostrelkami v zasedo na progo med Celjem in Sv. Jurijem. S četo je bil tudi namestnik komandanta 3. bataljona Franc Križman. Borci so se 17. septembra okoli ene ure že vkopavali ob cesti in železniški progi. Ob pol peti uri je pripeljal iz celjske smeri tovorni vlak z 20 vagoni. Minerji so mu nastavili mine in jih ob pravem času sprožili. Dele vagonov je odneslo v zrak, večji del kompozicije pa se je prevrnil na levi tir in pri drsenju uničil približno 400 m proge. Partizani so razbitine vlaka zažgali ter uničili lokomotivo, telefonske in signalne naprave. Z vlakom je bilo uničenih več vagonov sladkorja in platna, nekaj vagonov dvokoles in motociklov, trije tovorni avtomobili, tank ter drug vojaški material. Borci so zaplenili puško, 2 pištoli, 3 vojaške obleke, 2 voza platna in 10 velikih loncev za kuho. V spopadu so padli nemški poročnik, dva vojaka in vlakovodja. Zajetega podoficirja so po zaslišanju ustrelili.⁷⁶

Brigada je šla zvečer s Kanjuc in se ustavila ob 23. uri pri Sv. Rupertu (sedaj Breze). Dne 17. septembra sta imela 2. in 3. bataljon pri Sv. Rupertu vojaške in politične ure. Na njih

so govorili borcem komandant Anton Godec, vodnik Franc Lovše in komisar 1. čete Anton Budna. Tudi 1. bataljon se je v Jazbinah ukvarjal z enakim delom, poleg tega pa je mobiliziral v okolici Celja in Ponikve 27 novincev. Od Kozjanskega odreda je brigada prejela ta dan 3 mitraljeze šarce, obljubljenih pa so imeli še 100 pušk.⁷⁷

V noči na 18. September je šla 1. četa 3. bataljona v napad na vlak na progi Celje —Grobelno. Toda koje ob progi iskala primeren prostor za akcijo, je padla v nemško zasedo, ki je odprla po partizanih močan ogenj. Štab brigade je poročal, da je padel vodnik Jože Svetina, huje je bil ranjen Martin Karl, laže pa mitraljezec (ime ni znano). Ob tem presenečenju je četa izgubila mitraljez šarec in dve puški. Popravljamo brigadno poročilo glede Jožeta Svetina, ki namreč ni padel, bil je le hudo ranjen in je umrl 1990 leta v Hudem Kotu na Pohorju. Ker je zgodba o hudo ranjenem Svetini zanimiva in pretresljiva, jo bomo na kratko opisali. Ranjena Svetinova soborca sta se s četo umaknila, Svetina pa je nemočen obležal s hudo ranjeno levo nogo. Zaradi bližine Nemcev ni smel klicati na pomoč, in ko se je nekoliko zbral, se je začel plaziti z nevarnega mesta, da bi prišel do prvih dobrih ljudi, ki bi mu pomagali. Vso noč se je mukoma končno le prilazil do hiše. S puško je potolkel po oknu. Domačini so se odzvali in ga skrili v skedenj na seno. Ker je med plazenjem izgubil veliko krvi, je skoraj umrl. Čez dva dni so šli borci iskat izgubljeni mitraljez in pri tem našli Svetinov čevelj. Hkrati so ugotovili, da je Jože nekam izginil. Vztrajno so ga iskali in ga našli na domačiji, ki mu je nudila zatočišče. Od te hiše so ga borci nekaj časa nosili in ga potem do brigade vozili. Od tod so ga odpeljali v partizansko bolnišnico R-7 na Voluško goro. Tu so ga sprejeli v začetku oktobra 1944. Potem je bil do osvoboditve še v bližnji bolnišnici R-9. Na Voluški gori se je zdravil tudi njegov ranjeni soborec Martin Karl.⁷⁸

Zjutraj 18. septembra se je brigada premestila z 2. in s 3. bataljonom na sosednje Kalobje, medtem ko je bil 1. bataljon še zmeraj v Jazbinah. Od tod so poslali 2. četo v zasedo k Frankolovemu. Po njeni vrnitvi so poslali v napad na vlak med Grobelnim in Ponikvo 1. četo. Z njo je šel tudi namestnik komandanta brigade kapetan Jakič. Minerji so razstrelili

progo, borci pa so napadli vlak, v katerem je bilo 14 oboroženih sovražnikovih mož, med njimi kapetan in 6 podčastnikov. Kapetan je podrejenim ukazal, naj se ne upirajo oziroma naj se vdajo. Vsi so ga ubogali in oddali 7 pušk, 5 pištol, 7 bomb, 400 nabojev in 12 nahrbtnikov z vojaško opremo. Partizani so poslali že ostarelega kapetana in podoficirja na zaslišanje v štab divizije, vse druge pa so izpustili.

V 2. in 3. tretjem bataljonu so imeli redno vojaško in politično delo. Govorili so Anton Žnidaršič, komandir čete, Franc Osojnik-Stane, komisar čete, in namestnik komandirja čete Simon Grudnik ter komisarja Karei Cepuš in Marko Kukec-Rok. V 3. bataljonu je v dveh četah vodil vaje Ivan Župane, o tekmovanju enot pa je govoril bataljonski komisar Jaka Žvan. Brigado sta obiskala major Janko Sekirnik, komandant 14. divizije, in Peter Mendaš-Iztok, sekretar političnega oddelka divizije.⁷⁹

Dne 19. septembra se je brigada zjutraj premestila s Kabloja nekoliko niže v Dobje pri Planini. V 2. bataljonu so imeli teoretične in praktične vojaške ure. Pri političnih urah so se seznanjali tudi s sporazumom Tito — Šubašič. Podobno je bilo v 3. bataljonu in v vasi Jazbine pri 1. bataljonu. Tu so pridobili 11 novincev iz Maribora in Celja.

Tega dne je imel nesrečo kapetan Jože Jakič-Dušan, ko se je s pištolo ranil v koleno. V bolnišnici Šohta (pozneje imenovana Zima) pri Dramljah se je zdravil približno tri tedne. Potem je šel za krajši čas za namestnika komandanta Tomšičeve in od tu za komandanta Šercerjeve brigade. Kapetan Jakič je bil na zelo odgovornih položajih: bil je komandant 1. bataljona na legendarnem pohodu, brigadni operativni oficir, komandant 2. bataljona in namestnik komandanta brigade. Na vseh dolžnostih se je izkazal kot sposoben, hraber in med soborci priljubljen starešina.⁸⁰

Štab 1. bataljona je v svojem poročilu za 19. September navedel žalostno vest, da je nemška enota v Rakovcu, jugovzhodno od Grobelnega, obkolila hišo, v kateri sta bila namestnik komandanta 1. bataljona poročnik Stane Jenčič, ki je bil tukaj začasno na zdravljenju, in bolničarka Marija Goltes. Nemci so iznenada vdrli v hišo in zajeli Marijo Goltes, Stane Jenčič pa se je umaknil na podstrešje, kjer se je sam ustrelil.

Tragični razplet je po zbranih podatkih potekal takole. Štab brigade je poslal Staneta Jenčiča na zdravljenje v Rakovec h kmetu Mihi Galufu. Z njim je šla tudi bolničarka 1. čete 1. bataljona Marija Goltes, doma iz Slovenske Bistrice. Ker so domači partizanski sodelavci menili, da zaradi sovražnikovih pogostih patrolj in zaradi posameznikov, naklonjenih okupatorju, pri Galufu ništa dovolj na varnem, ju je 13. septembra Franc Cerovšek premestil na svoj dom v Rakovec št. 17. Domačini so vedeli povedati, da je bil prvoborec Stane kar trinajstkrat ranjen. Boleče rane sta mu previjala Marija Goltes in domači sin Frane. Po nekaj dneh bivanja pri Cerovških sta domača sinova Franc in Martin opozorila Staneta, da z Marijo tudi pri njih ništa dovolj na varnem, toda Stane jima je odgovoril: »Živega me ne bodo dobili.« Domača sinova sta svetovala, da bi ju odpeljali drugam, toda Stane se ni mogel odločiti. Naslednji dan je popoldne hišo obkolilo okoli 50 Nemcev. Nekaj jih je vdrlo vanjo. Najprej so prijeli Marijo Goltes, Staneta, ki se je umaknil na podstrešje, pa so pozivali, naj se vda. Namesto vdaje se je razlegel strel iz njegove pištole ter oznanil konec življenja dvaindvajsetletnega junaka, ki se ni hotel pokoriti sovražnikom. Nemci so odpeljali v celjski zapor domači hčerki Marijo in Rozalijo ter ju čez en mesec izpustili. V Šmarje pri Jelšah so odpeljali gospodarja Janeza ter ga izpustili naslednji dan, medtem ko sta bila brata Franc in Martin, oba aktivista, na terenu. Nemci so se potem, ko so prijeli Marijo Goltes in domačine ter po Stanetovem strelu, takoj umaknili. Zanimivo je, da pokojnega Staneta niso niti pregledali. Njegovo pištolo, dokumente, osebne stvari ter škornje je odnesel po pokopu na koncu njive pod domačijo sin Franc Cerovšek partizanom. Po tem tragičnem dogodku so po vasi govorili, da je Staneta in Marijo izdal okupatorjem nemčur Janez Čakš iz sosednje vasi Boddrež. Pri Cerovških pa so povedali, daje šio za očitno izdajo, saj so šli Nemci mimo drugih domačij naravnost k njim.⁸¹

Dne 20. septembra je Dragomir Benčič, politični komisar 4. operativne cone, poslal vsem političnim komisarjem okrožnico, v kateri je poudaril potrebo po bolj intenzivnem političnem delu v enotah. Zahteval je, da na političnih urah, na mi-

tingih in drugod govorijo o naših pravicah do **Koroške**, Slo. venskega primorja, Benečije in Istre, o čemer je **govoril** nazadnje tudi maršal Tito. Opozoril je, naj se za popularizacijo Rdeče armade izkoristi tudi vsebino govora maršala Tita ob njenem prihodu na jugoslovanska tla. Kot tretjo stvar **je** zahteval, da je treba po 15. septembru, ko je potekel rok za zapejlane vermane, domobrance in druge, ki po pozivu niso hoteli zapustiti sovražnikovih vrst, zavzeti ostrejša stališča. Zahteval je, da je treba vsakega ujetnika izročiti vojaškemu sodišču. S tistimi, ki se bodo hitro vdali partizanskim enotam, pa **je** treba ravnati milejše. Na koncu je zagrozil, da bodo uničeni vsi tišči, ki bodo ob zlomu okupatorja še v njegovi službi.⁸²

Po več dneh samostojnega delovanja se je 20. septembra priključil brigadi njen 1. bataljon. Popoldne se je brigada premestila iz Dobja na Planino. Kljub premiku so imeli po enotah vojaške in politične ure. Med drugim so govorili tudi o obletnici ustanovitve Bračičeve brigade, o njenih uspehih in težavah. Ta dan se je brigada okrepila za 16 novincev.⁸³

Brigada je 21. septembra doživela pomemben dogodek. Najprej je krenila zgodaj s Planine na pohod in prispela ob 10. uri v Zabukovje nad Sevnico. Na Planini je ostalo 140 neoboroženih borcev, z njimi pa poleg njihovih starešin še politični komisar brigade Ivan Dolničar-Janošik in operativni oficir Boris Bitenc-Bojan. Tu so od Kozjanskega odreda prevzeli veliko orožja in streliva: 143 italijanskih pušk, 7 puškomitraljezov bren, 9000 angleških nabojev bren, 11.000 italijanskih nabojev in 320 nabojev za protitankovske puške. Za varen prehod borcev do Zabukovja s pridobljenim orožjem, ki je takrat pomenilo pravo bogastvo, je poskrbela z zavaranjem na območju Poljane 1. četa 3. bataljona. Brigada se je ta dan okrepila tudi z novinci. Iz Kozjanskega odreda so jih dobili 67, 4 so sami mobilizirali, toda na Dolenjsko so jih poslali 50, 7 pa so jih pozneje pogrešili. Tako je 21. septembra 1944 brigada že štela 596 navzočih borcev po seznamu pa 689.⁸⁴ Dodati je potrebno še to, da so številčna nihanja borcev v brigadi postala v tem obdobju že kar običajna. Trend pa je bil spodbuden, saj je nepretrgoma rasel.

\napadi na postojanke v Loki, na Bregu in Orehovem, uničenje vlakov

Zjutraj 22. septembra je brigada krenila iz Zabukovja proti Savi. Štab brigade in 3. bataljon sta se ustavila ob 15. uri pri Sv. Kolmanu, 1. in 2. bataljon pa v Lokavcu nad Sevnico. **Brigada se** je ta dan zopet številčno močno okrepila z 88 novinci, **ki jih** je prevzela od Kozjanskega odreda. Nepričakovani **nagli** premik celotne brigade k Savi oziroma na glavno **progo** Ljubljana —Zagreb je bil v zvezi s poveljem štaba 14. **divizije**, naj Bračičeva brigada z napadom na Loko, Breg, **Orehovo** in z miniranjem proge omogoči Kozjanskemu odredu v **noči** na 23. September transport okoli 300 novincev čez cesto, progo in Savo na Dolenjsko. Ob 18. uri so krenili proti **progi** vsi trije bataljoni, z njimi pa tudi komandant in komisar **brigade**. Postojanko v Loki je napadel 2. bataljon. Vanjo pa **ni** mogel vdreti, ker sta branila dohod iz smeri kolodvora dva **tanka**. V smeri proti Radečam je akcijo varovala četa, na **katero je** zjutraj ob drugi uri naletel oklepni vlak, ki so ga **minerji** pogнали v zrak. Zaradi močnega nemškega topovskega **ognja** z desne strani Save partizani niso mogli priti do vlaka. **Utrjeno** postojanko na Bregu je napadlo in blokiralo 40 borcev 1. bataljona. Njihova naloga je bila težka, saj je bil na **postaji** transport nemškega vojaštva, na katerega niso računali. Sovražnikovo vojaštvo je zavzelo položaje in se je trdovratno **brnilo**. Kljub močnemu obojestranskemu ognju se je vodniku-minerju posrečilo priplaziti se do lokomotive in jo minirati. Še uspešnejša je bila skupina 20 borcev 2. čete 1. bataljona pod vodstvom vodnika Janeza Jakliča, ki je šla v napad na bunker ob potoku Boči. Njegova posadka se jim je zdela zaradi molka dokaj skrivnostna. Jaklič je ukazal krajši ogenj, po prekinitvi ognja pa so pozvali sovražnike k vdaji. Uspeh je bil kmalu opazen. Devet starejših vojakov avstrijske narodnosti je prilezlo iz bunkerja z dvignjenimi rokami. Pri tem so zaplenili 9 pušk, mitraljez, 2500 nabojev, 9 bomb in nekaj vojaške opreme. Boji na območju železniške postaje Breg so trajali do pete ure zjutraj. Po podatkih prebivalcev je imel sovražnik več mrtvih in ranjenih. Ujetnikom, ki so želeli oditi

na avstrijsko ozemlje, so dali v štabu brigade prepustnice in jih napotili po partizanskih zvezah proti severu.

Postojanko v Orehovem je z eno četo napadel 3. bataljon vendar je zaradi premočne utrjenosti in zaradi okrepitve, ki je prišla zvečer pred napadom, ni mogel zavzeti. V zasedi proti Sevnici je 2. četa pričakala oklepni vlak, ki je hitel napadenim na pomoč. Minerji so minirali vlak, toda sovražnikovo vojaštvo je poskakalo z njega ter zavzelo položaje za progo. Četa jih je z jurišem pregnala, zažgala vlak ter zaplenila 1200 nabojev za puško in 12 min za lahki minomet. Po prekinitvi bojev ob 5. uri so se brigadne enote umaknile v vas Poljana pri Jurkloštru. Brigada je imela enega huje ranjenega in 4 lažje ranjence. Huje ranjeni Karei Kolar iz 1. čete 1. bataljona je ranam podiegei in so ga pokopali 24. septembra 1944 ob potoku Nemški graben pri Jurkloštru. Od drugih ranjencev sta znana še Alojz Savšek in Ferdinand Dobravec.⁸⁵

Ugotoviti moramo, da je Bračičeva brigada svoje naloge opravila zelo dobro, česar pa ne bi mogli reči za enote Kozjanskega odreda. Njegov štab je opravičeval neuspehi poizkus transporta novincev čez Savo, s katerim je bil 2. bataljon odreda, češ da ni bil mogoč »iz tehničnih vzrokov« in tudi zaradi močnih sovražnikovih zased.

Komandant Bračičeve brigade se je kmalu po akciji iz Jurkloštra po telefonu oglasil neugotovljeni vojaški osebi, verjetno članu štaba 14. divizije, ki je poslala Kneževičevo izjavo kot depešo v štab 14. divizije. V njej piše, da je brigada zagotovila možnosti za prehod novincev na Dolenjsko ter da je za neuspeh kriv štab Kozjanskega odreda. Nepodpisani avtor depeše še dodaja, da je ukazal, da mora to noč transport tudi pod najtežjimi pogoji čez Savo in da je zato odgovoren štab Bračičeve brigade. Štab divizije je 26. septembra poročal, da novinci niso mogli čez Savo zaradi potopljenega čolna, dne 28. septembra pa je zapisal, da je bil zaradi uspešne akcije Bračičeve brigade med 23,30 in 5. uro zjutraj prehod mogoč, da pa ni bil izveden zaradi neodločnosti enote Kozjanskega odreda.⁸⁶

Omenili smo že, da so bile na Savi s prehodi manjših in večjih skupin vselej težave. Zlasti pa je bilo zaradi gosto postavljenih sovražnikovih zased težko čez reko spravljati večje

skupine novincev ali z Dolenjskega večje količine orožja, ali kako večjo enoto. Tako je bilo tudi tokrat. Iz poročila štaba Kozjanskega odreda ugotavljamo, da je imel s prehodom te velike skupine še precej težav, preden jo je prepeljal na Dolenjsko.⁸⁷

Pridobitev godbe na pihala, okrepitev bataljonov, minerjev, kadrovske izpopolnitve

Borci so po akciji 23. septembra v Poljani pri Jurkloštru večinoma počivali, čistili orožje, opremo in se urejali. Patru-lje so mobilizirale 7 novincev, 4 pa so pridobili iz Kozjanskega odreda. Zvečer je brigada od Kozjanskega odreda začasno prevzela 303 novince, ki niso mogli ponoči čez Savo. Izredno pa so se razveselili pridobitve partizanske godbe na pihala, ki jim jo je po dogovorih med štaboma Bračičeve brigade in Kozjanskega odreda le-ta odstopil. Naj dodamo, da si je za njeno pridobitev močno prizadeval zlasti komandant Milenko Knežević, saj je ni mogel pozabiti od 13. septembra, ko je na Planini pred zborom brigade tako uspešno nastopila. Kapelnik godbe Ivan Ulaga in še nekateri radi povedo, daje komandant Milenko med dogovori za godbo obljubil komandantu Kozjanskega odreda Marjanu Jerinu nekaj mitralje-zov, pušk in streliva. To obljubo je brigada potem bržčas tudi izpolnila. V poročilu štaba Bračičeve brigade je navedeno, da je prišlo v brigado v Poljani pri Jurkloštru 23. septembra 1944 sedemnajst godbenikov godbe na pihala Kozjanskega odreda. Po nepopolnih podatkih naj bi to bili: Ivan Ulaga, kapelnik iz Svetlega Dola nad Štorami, Franc Arnoš iz Zgor-njega Radvanja pri Mariboru, Slavko Avsenak iz Senovega, Činžer, ki je pozneje dezertiral, Alojz Gaber iz Loč pri Slo-venskih Konjicah, Jože Jelenko iz Senovega, Kerenc iz Bre-stanice, Ivo Kolar iz Senovega, Franci Košem iz Zidanega Mosta, Ivan Kožuh iz Drožanje pri Sevnici (delal v Rušah. Nemci so ga ujeli januarja 1945 in ga 12. 2. 1945 na Stranica-h obesili), Vili Medvešek iz Trbovelj, Adolf Pleterski iz Bresta-

nice, Viktor Strel iz Zidanega Mosta, Stanko Škoberne iz Se novega, Jože Tržan iz Dobja pri Planini, Anton Ulaga iz Svet lega Dola nad Štorami, Andrej Veble iz Kapel pri Brežicah, brata Višner iz Pečovnika. Na tem seznamu je 19 godbeni kov, kar pomeni, da sta se dva priključila verjetno kmalu po napisanem poročilu štaba Bračičeve brigade. Iz pričevanj An dreja Vebleta in Ivana Ulage razberemo, da je številčno sta nje godbenikov do marca 1945 narastlo na približno 22 in na okoli 38 ob osvoboditvi 1945, ko se jim je pridružilo približno 16 godbenikov godbe na pihala z Raven na Koroškem.⁸⁸

Godba Kozjanskega odreda septembra 1944. V Bračičevo brigado je bila vključena 23. 9. 1944. Peti z leve sedi kapelnik Ivan Ulaga

Brigada je z godbo pridobila posebno kulturno enoto. Bila je edina od slovenskih brigad, ki je imela lastno godbo na pihala. Godbeniki te partizanske godbe, ustanovljene junija 1944 v Kozjanskem odredu, so bili prostovoljci in so igrali partizanske in narodne pesmi ter druge skladbe iz srca. Razveseljevali in spodbujali so borce ter staro in mlado na mitin gih po zaselkih, vaseh, trgih in mestih. Prav po zaslugi godbe

je postala Bračičeva brigada še bolj vesela, kot je bila dotlej. prenekatero solzo pa je iztisnila borcem ob slovesu od padlega tovariša. Godbeniki se niso posvečali zgolj svojim glasbi-lom. Hodili so tudi na straže, v patrolje, reševali ranjence, **včasih** so morali poseči tudi v boje.⁸⁹

Brigada se je zvečer 23. septembra premestila iz Poljane v Dobje, Slatino in Loke. Naslednji dan 24. septembra so bili v **istih** krajih, le 3. bataljon se je premestil iz vasi Loke v Jelce. Štab brigade je poročal, da so 24. septembra 1944 ustanovili po bataljonih tretje čete.⁹⁰ To je bilo mogoče zaradi ugodne-ga dotoka novincev in zaradi pridobljenega orožja. Vendar pa sta imela bataljona že pred ustanovitvijo 3. bataljona, t. j. pred 1. septembrom 1944, od časa do časa tretjo četo. Zaradi izpopolnjevanja 1. ali 2. čete so 3. čete občasno ukinjali. To je bilo potrebno zlasti zaradi pomanjkanja starešinskega ka-dra in orožja. Štab brigade je še poročal, da so ustanovili mi-nerski vod, ki šteje 30 mož.⁹¹ Tudi ob tem moramo pojasniti, da je štab brigade ustanovil že 12. junija 1944 minerski vod

8 mož, ki je bil pod vodstvom štaba brigade, na hrani pa pri 2. bataljonu. Pozneje se je vod okrepil na 15 mož, njegovo številčno stanje pa je od časa do časa nihalo, kot pri drugih enotah. Ugotovimo lahko, da se je brigada v tem času izred-no naglo številčno krepila, se kadrovsko in organizacijsko iz-popolnjevala in se postopoma bolje oboroževala. Njeno šte-vilčno stanje je bilo 24. septembra 1944: navzočih 712 borcev po seznamu pa 806,⁹²

Prvi bataljon je dobil v začetku septembra 1944 pomemb-no kadrovsko okrepitev. V štab 14. divizije je prišel 4. sep-tembra partizanski sodelavec Jakob Štefančič, domačin iz va-si Železno pri Žalcu, sicer upravitelj osnovne šole v Prihovi pri Slovenskih Konjicah, rezervni podporočnik. Načelnik šta-ba divizije Mičo Došenović ga je takoj poslal v štab 1. bata-ljona Bračičeve brigade za operativnega oficirja. Druga stro-kovna kadrovska okrepitev je bil prihod dr. Herberta Zaverš-nika za zdravnika in sanitetnega referenta Bračičeve brigade. Dr. Zaveršnik je bil predtem mlad zdravnik v mariborski bol-nišnici in partizanski sodelavec. Ker se ni več počutil varne-ga, se je v začetku septembra 1944 odločil za odhod med par-tizane, kjer je primanjkovalo zdravnikov. Najprej je bil pri-

bližno dva tedna v Tomšičevi, v drugi polovici septembra pa že v Bračičevi brigadi, ki je bila takrat brez zdravnika.

Medicinec Gabrijel Hrušovar-Drago je medtem že nekaj časa vodil partizansko saniteto na območju Dramelj in Konjiške gore na nastajajočem XIV. in XV. sektorju partizanskih bolnišnic Zima. V brigadi je skrbel za saniteto izredno sposobni, dobrodušni, iznajdljivi in priljubljeni Ivan Andrejc-Vanč, domačin iz Šmiklavža pri Slovenj Gradcu.⁹³

Obveščevalni center Pohorje je 7. septembra 1944 zaslíšal kmeta Ivana Podvršnika s Smrečnega nad Šmartnim na Pohorju. Ta jim je priznal, da je deloval za gestapo od aprila

1942. Kadar je vohljál po terenu, je dobíval po 10 RM na dan, če je bil doma, pa 6 RM. Za njegovo delo ga je nagrajeval gestapovski uradnik Hans Berložnik na orožniški postaji v Šmartnem na Pohorju. Z njim so iskali po Pohorju partizane, njihove tabore, bivališča, preizkušali kmete, kaj mislijo o partizanih in Nemcih, še Mihec Kurnik iz Velenja, Tone Pletteršek iz Šoštanja in Tone Vidmar s Tinja. Svoje ugotovitve so sporočali gestapu. To je počel Podvršnik do decembra

1943, avgusta 1944 pa je hodil poročat na orožniško postajo v Šmartno. Ko so orožniki ugotovili, da je pred partizani v nevarnosti, so mu svetovali, naj gre na delo v Nemčijo, kar pa je odklonil. O tem, kako so po zaslišanju obveščevalci z njim ravnali, ni podatkov.⁹⁴ Za gestapo je od 1942 delal tudi Mihael Beranič iz Šmartna na Pohorju. To leto je vohunil po Pohorju, nakar so ga premeščali na razna območja Savinjske doline, Vranskega, Dobrovelj, Griž, v okolico Laškega in še drugam. Na obhodih so bili z njim znani raztrganci Stanislav Brunšek-Zagloba, Ivan Kastelic iz Ljubljane in Viktor Kotnik iz Šmartnega ob Paki. Dnevnice na terenu so znašale po

10 RM, v vojašnici pa 6 RM. Za ovadbo so prejemale od 50 do 100 RM. Konec maja 1944 je gestapovski uradnik Franz Mageleiter poslal Beraniča med pohorske partizane. Povedal mu je tudi imena treh deklet agentk, s katerimi naj se poveže. Žanje je dejal, da so šle na Pohorje pred tremi dnevi. Za spoznavanje z drugimi agenti mu je dal aluminijast prstan. Poročila bi moral oddajati I. Ž. pod Sv. Arehom, A. P. v Smrečnem in F. M. pri Šmartnem na Pohorju. Ti pa bi morali poročila takoj oddajati na orožniško postajo v Šmartnem na Po-

horju. Mihael Beranič svoje dejavnosti ni utegnil razviti. Ciani OC 14. divizije so ga pravočasno prijeli, ga zaslišali in oddali vojaškemu sodišču.⁹⁵

Zanimiv je primer 23-letne trgovske pomočnice Terezije Unger s Tepanjskega Vrha. Ker je dobro poznala območje Slovenskih Konjic in nekoliko tudi kraje južno od njih, jo je tja poslal med partizane mariborski gestapovec Avgust Schweder. Tudi ona ni utegnila opraviti naloge. Obveščevalci so jo odkrili v transportu novincev, ki je šel s Kozjanskega na Pohorje. Dne 17. septembra 1944 so jo prijeli člani OC 14. divizije, jo zaslišali in poslali ustreznim organom v nadaljnji postopek. Ti so jo obsodili na smrt z ustrelitvijo.⁹⁶

Obveščevalni center 14. divizije je poslal 17. septembra 1944 vsem OC svojih brigad pohorskega okrožja in Kozjanskega odreda okrožnico, v kateri jim sporoča, da je pred nekaj dnevi gestapo iz Maribora poslal na teren več svojih agentov z nalogo, da zastrupijo vodo in hrano v tistih krajih, kamor bodo prišle partizanske enote. V okrožnici je poudaril, da je potrebno takoj ukrepati in zastrupitve preprečiti.⁹⁷ Iz razpoložljivih virov ni bilo mogoče ugotoviti, če je sovražnik resnično partizanom zastrupil vodo in hrano. Sodimo, da je bilo sporočilo nepreverjeno, prenačljeno, neresno. Teh nekaj podatkov pove, daje sovražnikova agentura nepretargoma delovala proti narodnoosvobodilnemu gibanju in zlasti proti enotam NOV in POS. Ob tem je potrebno povedati, da je bila partizanska obveščevalna služba od sredine 1944 že dokaj razvejana in da je sovražnikove agente na terenu in vrinjence v enote naglo odkrivala.

Na svoj način to dokazuje tudi povelje višjega vodje SS in policije v 18. vojnem okrožju generala policije Erwina Rösenerja z dne 30. avgusta 1944 o ustanovitvi šole za boje proti partizanom. Rösener, ki je bil tudi poveljnik štaba za boje proti partizanom s sedežem v Ljubljani, je od pripadnikov vojske, zaščitne policije, orožništva in carine zahteval v boju proti partizanom več strokovnosti, izkoriščene morajo biti vse pridobljene protipartizanske bojne izkušnje. Poudaril je, da je treba uporabiti najučinkovitejša sredstva za boj, da bi tako dosegli v območju pomiritev. Ta šola je začela s poukom 20. septembra 1944 v Stični.⁹⁸

Brigada je bila 25. septembra na starih položajih v Dobju Slatini in v Jelcah. Dan so borci izkoristili v vojaško-politične, vzgojno-izobraževalne ter akcijske namene. Vojaške ure so imeli v 2. bataljonu komandir 2. čete Anton Žnidaršič in namestnik komandirja 3. čete Ivan Ratajc, v 1. četi pa vodnik Drobnik. Politični predavanji o OF, NOB in SKOJ sta imela politična delegata Grejan in sekretarka SKOJ Rezka Breznik. Pri vojaških urah sta govorila namestnika komandirja čete Karei Maček in Franc Osojnik-Stane ter vodnik Jože Sep. V 3. bataljonu so na političnih urah predavali komisar bataljona Jaka Žvan, četna politična komisarja Jože Klančar in Andrej Tome ter pomočnik političnega komisarja Ivan Pečnik. Vojaške ure so vodili četna komandirja Ivan Župane in Franc Lovše ter vodnik Jože Blažič.

Po nalogu štaba 14. divizije je šel 1. bataljon rušit cesto med Planino in Sv. Jurijem. Nanjo je podrl tudi prek 30 dreves. Prva četa 3. bataljona je prekopala cesto od Gorice do Bukovja, posekala nanjo prek 30 dreves ter ponovno porušila most med Bukovjem in krajem Stopa. Tretja četa 3. bataljona je porušila cesto od Sv. Urbana proti Volčji Jami, podrla nanjo 20 dreves, enako pa je storila tudi v Rakitovcu.

Po nalogu štaba divizije so predali Kozjanskemu odredu njihovih 210 novincev, za brigado so zadržali 44 sposobnih, medtem ko se jih je 49 porazgubilo.

Noč na 25. September je prebil v brigadi načelnik štaba 14. divizije Mičo Došenović. Čez dan so se v brigadi zadrževali namestnik komandanta in pomočnik političnega komisarja 4. operativne cone ter komandant, politični komisar, namestnik komandanta in sekretar političnega oddelka 14. divizije.⁹⁹ Brigada je bila 26. septembra na starih položajih, le 3. bataljon se je premestil v kraj Plankar. Zaradi velikega števila novincev so tudi ta dan posvetili pretežno vojaški izobrazbi in politični vzgoji borcev. V 2. bataljonu je vojaško izobraževal borce med drugimi operativni oficir Ivan (priimek ni znan), politično uro pa je imel četni komisar Franc Korun. Vadili so tudi pevski zbori. Zaradi pomoči pri političnem delu sta brigado obiskala sekretar političnega oddelka divizije Peter Mendaš-Iztok in sekretar SKOJ divizije Leopold Prošek-Bajdukov.¹⁰⁰

V noči na 27. September, je brigada naredila krajši premik k Sv. Štefanu (Vinski Vrh). Tudi tukaj so se čez dan ukvarjali pretežno z vojaško-političnim in vzgojno-izobraževalnim delom. Tako sta na sestanku vseh četnih poveljstev govorila tudi komandant in komisar brigade. Ta dan so poročali, da pogrešajo 25 novincev, ki so jih dobili od Kozjanskega odreda.¹⁰¹

Boji pri Rakitovcu, Grobelnem, Straži in Hrastniku

Brigada je bila 28. septembra še pri Sv. Štefanu in se ukvarjala pretežno z vojaškim in političnim usposabljanjem enot. Na študijskem sestanku političnih komisarjev in političnih delegatov je govoril sekretar političnega oddelka divizije Peter Mendaš-Iztok. V 3. bataljonu je med drugimi s četami izvajal praktične vojaške vaje operativni oficir Jakob Štefančič, ki so ga premestili iz 1. bataljona. Z vsemi političnimi funkcionarji v brigadi pa se je sestal sekretar SKOJ Prošek.

Ob 12. uri je obveščevalna patrulja sporočila, da Nemci plenijo v vaseh Rakitovec in Slivnica žito in drugo. Pod vodstvom komandantov Milenka Kneževiča in Mirka Beslača jih je 1. bataljon napadel in pregal. V ostrem spopadu je bil ranjen v roko vodnik iz 1. čete Marjan Rojnik.

Ta dan je brigada dosegla že dokaj visoko številčno stanje borcev. Navajamo ga v celoti:

Enota	po seznamu	odsotnih	navzočih
štab brigade	95	8	87
1. bataljon	251	42	209
2. bataljon	245	29	216
3. bataljon	259	16	243
minerski vod	33	—	33
skupaj	883	95	788 ¹⁰²

Brigado je zvečer in v noči na 29. September čakala še nevšečna preizkušnja. Od Sv. Štefana se je ob 21. uri napotila s štabom divizije proti Dramljam. Ko so enote korakale po 22. uri med Sv. Vidom in Grobelnim čez progo in cesto, so padle v sovražnikovo zasedo. Ta je odprla najmočnejši ogenj iz mitraljezov in minometov po 3. bataljonu, ki je bil v predhodnici. Vnel se je hud spopad, toda sovražnikova enota je bila številčno tako močna in na utrjenih položajih, da preboj na tem odseku ni bil mogoč. Težave so nastopile že kar v začetku spopada, ko je partizanska mina zažgala gospodarsko poslopje. Tako je bil teren močno osvetljen, kar je omogočalo sovražniku še boljše pogoje za streljanje po partizanski koloni. Ta nepričakovani spopad je zahteval boleče žrtve; enega padlega, dva hudo ranjena, ki sta prek noči podlegla, in tri ranjene, med katerimi je bil tudi komandant 3. bataljona poročnik Rudolf Bune.¹⁰³ Štab brigade je zaradi neugodnih razmer takoj odločil, da gre 2. bataljon proti Sv. Vidu in tam zagotovi brigadi prehod čez progo. Glavnina kolone je sledila

2. bataljonu in se je brez težav premaknila prek proge, ki so jo minerji med pohodom še minirali. Prek druge proge Grobelno-Ponikva je brigada prešla neovirano. Toda po prehodu glavnine čez obe progi so ugotovili, da so Nemci preprečili prekoračitev skupini 128 borcev pretežno iz 1. bataljona, s katero sta bila poročnik Boris Bitenc-Bojan in vodnik Janez Jaklič. Ti so se potem brigadi priključili šele v Zgornji Savinjski dolini. Število borcev skupine, ki se je ločila v smeri Kozjanskega, je bilo v resnici nekoliko manjše, saj so sem prišli tudi nekaj borcev, ki so jih pogrešali že poprej.¹⁰⁴

Ugotovili smo, da se je prehod preko proge med Grobelnim in Sv. Vidom končal s spopadom in žrtvami. Lahko pa bi bil izid za brigado, ki ni preverila terena, še slabši, saj so bile v zasedi enote 1. bataljona polka Treeck, ki je bil na pohodu zaradi napada na območje Boča in Donačke gore, kjer bi sodelovala tudi 2. in 3. bataljon Treeck. Ker se je 1. bataljon Treeck zapletel v boj z Bračičevo brigado, mu je komandant polka ukazal, naj boj proti njej nadaljuje.¹⁰⁵

Dolžni smo se nekoliko zadržati pri padlih in ranjenih pri železniški progi. Žal sta poimensko znana samo Rudolf Bune in Marica Toth. Še danes se mnogi borci spominjajo, kako je

Marica Toth reševala hudo ranjenega komandanta Bunca. Bolničarka Olga Verstovšek-Planinc v svojih spominih navaja, kako je bil komandant Bune njen prvi pacient. Mina mu je raztrgala stegno od kolena do kolka. Tako navaja tudi Vinco Senica. Ker je Bune obležal na osvetljeni čistini, se je spustila k njemu bolničarka Marica Toth, da bi ga resila z nevarnega mesta. Nemci so jo spremljali in okrepili minometni ogenj. Blizu Marice in Bunca je padla mina. V pričakovanju druge mine, je Marica s svojim telesom zaščitila komandanta. Mnogo drobcov je zadelo Marico po vsem telesu, zlasti v prsni koš. Obema so borci priskočili na pomoč in ju odnesli na varno. Potem so nosili Marico proti Dramljam. Kmalu se jim je pridružil njen šestindvajsetletni brat Franjo, borec 2. čete

1. bataljona. Hodil je ob nosilih in jo tolažil, ona pa ga je rotila, naj ne joče. Ob svitu je izdihnila. Pokopali so jo na drameljskem pokopališču. Marica Toth seje rodila 1926 v Sokolovcu pri Daruvaru v Slavoniji v madžarski družini. Delala je pri bratu Franju v trgovini in gostilni. Oba sta se opredelila za osvobodilni boj. Marica je šla v Slavoniji v brigado, Franja pa so ustaške oblasti zaprle in ga po več mesecih poslale na prisilno delo v avstrijski Gradec. Marico so spomladi 1944 ujeli in jo odgnali na prisilno deio v Leipzig. Od tod je zbežala k Franju v Gradec, kjer je delal na tramvajski progi. Tu ji je dal Martin Vodusek, voznik tramvaja, zvezo s partizani. Poslal ju je skupaj s Perom Čulibrkom k svoji materi v Konjiško vas. Ta jih je lepo sprejela in jih napotila 27. avgusta 1944 v Bračićevo brigado. Pero Čulibrk se je kot partizan kmalu uveljavil in postal komandir 2. čete 1. bataljona, Marica pa se je v razmeroma kratkem mesecu izkazala v skojevski organizaciji, na kulturno-prosvetnem področju ter končala kot junakinja. Tudi brat Franjo se je uveljavil v brigadi in je preživel vojno.¹⁰⁶

Na območje Dramelj je brigada prišla 29. septembra ob 10.uri. Na Spodnjih Slemenah se je nastanil 1. bataljon, 2. bataljon na Zgornjih Slemenah in 3. bataljon s štabom brigade v vasi Stante. Kmalu po prihodu na nove položaje je obveščevalna služba sporočila, da se brigadi približuje sovražnikova kolona. Ob 12.30 se je z njo spopadel 1. bataljon

in ji prizadejal več mrtvih in ranjenih. Bataljon se je potem premaknil na višje položaje. Ob 15. uri je brigada poslala v napad na sovražnike pri Hrastniku dve četi z dveh strani, s sovražniki sta se spopadli ob 16. uri, ga po krajšem boju razbili in pregnali v Dramlje. Medtem je sovražnik dobil v Dramlje precejšnjo okrepitev ter začel od tod obstreljevati partizanske položaje s težkimi minometi, da bi partizanom preprečil nadaljnje preganjanje nemških enot. Po nemški intervenciji sta se morali četi umakniti na višje položaje. Sovražnik je imel več mrtvih in ranjenih, med padlimi tudi poročnika. Partizani so zaplenili brzostrelko, 4000 nabojev, konja, mulo in precej opreme. Lastne izgube so bile dva padla in pet ranjenih.¹⁰⁷

In kako je poročal sovražnik? Po spopadu pri Grobelnem je »tipal« za brigado, in ker mu je izginila v noč, je sodil, da se je vrnila proti jugu. Že v zgodnjih urah 29. septembra je potem krenil 1. bataljon polka Treeck s črte Grobelno — Sv. Vid na območje Sv. Štefana. Ko je ugotovil, da je udaril v prazno, je šel za brigado na območje Dramelj. Kapetan Brendl je ob 17.40 poročal: »Sovražnik se je z močnimi silami pojavil pri Sv. lju. Nudi močan odpor.« Ob 18.50 je nadaljeval: »Močnejša banditska skupina napada 5. četo pri koti 417 severno od Sv. lja. Bataljon je ob 17.30 prešel v nasprotni napad. Prvi cilj: zavzeti koto 417«. Ob 23.35 je podoficer Schindler, ki je prišel iz spopada pri Dramljah poročal, da je bila 5. četa med 14. in 17. uro v ostrem spopadu razbita in da je utrpela izgube. Štab 1. bataljona je poročal, da so prodrli na črto Straža-južno pobočje kota 477 in izgubili stik s sovražnikovo enoto okoli 1000 mož. Obljubili so, da bodo sovražnika, ki je imel okoli 80 mrtvih in večje število ranjenih (močno pretirano, op. M. F.), še naprej preganjali, o svojih žrtvah pa so poročali, da so padli poročnik Pirker, en podoficer in pet vojakov.¹⁰⁸

Po nepopolnih podatkih so padli tile borci brigade: Jože Lipar, mitraljezec 1. čete 1. bataljona iz Dobove pri Brežicah, Krulec, Viktor Hrastnik iz Lehna na Pohorju in Oder. Od ranjencev so znani : Miha Bele, ranjen ta dan kar dvakrat (znan kot eden najboljših mitraljezcev v brigadi), Anton Remih in Anton Špes.¹⁰⁹ Pozneje so partizani izvedeli, da so Nemci pri-

peljali v Sv. Jurij padle borce Viktorja Hrastnika, Odra in še enega ter jih tu razkazovali v svarilo domačinom.¹¹⁰

Brigada je šla ob 22. uri med Stranicami in Lipo v Loško Goro na Pohorju. Sem je prišla 30. septembra zjutraj.¹¹¹

Štab brigade je za drugo polovico septembra poročal, da je bil sovražnik s številnih postojank dokaj dejaven v plenjenju hrane in poljskih pridelkov, manj pa v napadih na brigadne enote, pri čemer se je začel bolj posluževati težkih minometov. Brigada je sovražnikove roparske akcije preprečevala ter izvedla s Kozjanskim odredom nekaj skupnih akcij. Zlasti pa je bilo njuno sodelovanje uspešno v mobilizaciji. Avtomatskega orožja, so poročali, imajo dovolj. Primanjkuje pa jim pušk in streliva za mitraljeze. Pohvalili so se, daje brigada pretežno dobro oblečena in obuta, da je obveščevalni vod pri štabu brigade izpopolnjen, da se poveljniški kader izboljšuje in izpopolnjuje, da jim pa vendar še manjka večina pomočnikov političnih komisarjev ter da se borbenost in disciplina stopnjujeta. V zadnjih petnajstih dneh so mobilizirali 388 novincev. Od tega so jih prevzeli od Kozjanskega odreda 247.¹¹²

* * *

Avgusta in septembra se je nadaljevala uspešna rast, udarna moč ter okrepljena vojaška in politična dejavnost brigade. Kako velik skok je naredila brigada v svoji številčni rasti, nam povedo številke. Po seznamu je 31. julija štela 315 borcev, navzočih pa 231, na dan 28. septembra pa 883 borcev po seznamu in 788 navzočih. Povprečno se je brigada povečala za več kot trikrat. Ta okrepitev se je odražala tudi v njeni formaciji. Napredovala je od dveh bataljonov, ki sta imela pretežno po dve četi, na tri močne bataljone s po tremi četami. Njen minerski vod se je od 12. junija, ko je bil ustanovljen, do 30. septembra okrepil od 8 na 33 mož. Podobno se je povečal tudi obveščevalni vod.

Njena osrednja dejavnost je bila napadati vlake, rušiti proge, železniške objekte, ceste, napadati sovražnikove postojanke in enote, mobilizirati, preskrbovati material in izvajati politično-kulturne in propagandne akcije. Brigada je uni-

čila 11 vlakov, na mnogih mestih železniško progo, ceste je¹ mostove, napadla je 9 sovražnikovih postojank, sedemkrats³ je uspešno spopadla na odprtem terenu s številčno močnimj ali močnejšimi sovražnikovimi enotami ter pridobila na stotine odličnih novincev.

Vsa ta njena uspešna osnovna vojaška dejavnost je bila v povezavi s poveljem štabov 14. divizije in 4. operativne cone, naj brigada na močno izpostavljenem območju med Vitanjem, Zidanim Mostom, Senovim, Bočem in Slovenskimi Konjicami pritegne nase čimveč sovražnikovih sii in tako zmanjša njihov pritisk na partizanske enote v Savinjski dolini, na Pohorju in drugod, kjer so bila izbojevana avgusta in septembra osvobojena ozemlja.

S Tomšičevo in Šercerjevo brigado ter s Kozjanskim odredom je Bračičeva brigada prispevala k razširitvi osvobojenega ozemlja na Kozjanskem. Njen osrednji uspeh pomeni osvoboditev Kozjega. Tako so bili izboljšani pogoji za hitrejši razmah množičnega osvobodilnega boja na Kozjanskem, za boljši pretok novincev in enot na Dolenjsko in za pretok orožja, streliva in drugega od tam.

Štab 4. operativne cone je 1. oktobra ocenil, da je sovražnik na Kozjanskem bolj aktiven kot drugod, da hoče zavarafati proge in preprečiti dvosmerni prehod partizanov čez Savo, kar mu pa zaradi partizanskih napadov ne uspeva. Na nekaj uspešnih akcij Šercerjeve in Bračičeve brigade je sovražnik naglo reagiral, toda brez uspeha. Štab cone je tudi poudaril, da je partizanskim enotam uspelo sovražnika predvsem vezati na njegove postojanke ter da so mu partizanske enote z uničevanjem prog preprečile ali močno zavrle nujne Transporte vojske in ga kako drugače prizadevale.¹³

Zaradi uspehov na svetovnih bojiščih in po domovini je zrasla borbena morala po vseh partizanskih enotah. Tako tudi v Bračičevi brigadi. K temu so veliko prispevale zavezniške pošiljke orožja, streliva in drugega blaga, zlasti pa uspešni boji brigad, v katerih so pridobili veliko orožja, streliva, opreme, oblačil, obutve in drugega. Brigada si je nekoliko opomogla tudi z novimi vodstvenimi strokovnimi kadri, posebno pa je bila pomembna vrnitev političnega komisarja Ivana Dolničarja-Janošika, saj je bila brigada dober mesec

brez političnega komisarja. Toda še vedno je primanjkovalo orožja in streliva in tudi kadrov, zlasti v četah in bataljonih.

OPOMBE

¹ Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 313, 332.

² Relacija štaba 4. operativne cone z dne 20. 8. 1944 (odslej vojno poročilo); povelje štaba Šercerjeve brigade za napade z dne 30.7. 1944, Zbornik NOV, VI/15, dok. št. 102, 39; povelje štaba 14. divizije z dne 29. 7. 1944 štabu Bračičeve brigade; dnevno poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 31.7. 1944; operacijski dnevnik; poročilo Jožeta Počkarja z dne 31.7. 1944 Mihi Čerinu-Alešu, AINZ, f. 335/III, 7, 424/11.

³ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 1.8. 1944, Zbornik NOV, VI/15, dok. št. 49; dnevno poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 1. 8. 1944, AINZ, f. 335/1; dr. Gabrijel Hrušovar-Drago, pričevanje; Milica Gabrovec-Lenka, izjava, oboje v AMNOM.

⁴ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 1.8. 1944, Zbornik NOV, VI/15, dok. št. 49; operacijski dnevnik, AINZ, f. 424 II; Simon Grudnik, izjava v AMNOM.

⁵ Jelica Munda, sodni spis s številnimi prilogami, AOSJ, Beograd; zapisnik o zaslišanju Jelice Munda, 1945, AMNZRS.

⁶ Anton Smogavec, Razvaline v Sv. Juriju, neobjavljen članek iz leta 1944, v AMNOM.

⁷ Poročilo deželnega svetnika za celjsko okrožje o aktivnosti enot 4. operativne cone od 1. do 31. 7. 1944, Zbornik NOV, VI/15, dok. št. 158.

⁸ Povelje generala policije Rösenerja z dne 4. 8. 1944, Zbornik NOV, VI/15, dok. št. 163.

⁹ Poročilo gorskega lovskega polka Treeck z dne 7. 8. 1944, Zbornik NOV, VI/15, dok. št. 165.

¹⁰ Vojno poročilo štaba 4. operativne cone z dne 20.8. 1944, Zbornik NOV, VI/15, dok. št. 102; poročili štaba 14. divizije z dne 14. in 15. 8. 1944, AINZ, f. 334/11.

¹¹ Dnevnik štaba 4. cone, AINZ, f. 424/11; Simon Grudnik, izjava, AMNOM.

¹² Dnevnik štaba 4. cone; poročilo štaba 14. divizije z dne 14. 8. 1944, AINZ, f. 424/11, 334/11; poročilo sanitetnega odseka Bračiče-

ve brigade z dne 16. 8. 1944 o padlih in ranjenih, Zbornik sanitetne službe, II, dok. št. 44; Jože Krebs, pričevanje, AMNOM.

¹³ Poročilo štaba 14. divizije z dne 17. 8. 1944; dnevnik štaba 4. cone; Janez Stanonik-Maks: Vermani, Juriš, št. 3/1944; AINZ f. 334/11, 424/11, MF 9/488; Jože Jakič-Dušan, pričevanje, AMNOM.

¹⁴ Poročilo štaba 14. divizije z dne 17. 8. 1944; dnevnik štaba 4. cone; poročilo propagandnega odseka štaba Bračićeve brigade z dne 16. 8. 1944, AINZ, f. 334/11, 424/11, 336/VII; Jožefa Kordiš-Pepca, Komisarju Matiji Bauerju v spomin, Juriš, št. 3/1944, AINZ MF 9/483; poročilo sanitetnega odseka Bračićeve brigade z dne 16. 8. 1944, Zbornik sanitetne službe, dok. št. 44; Jože Krebs, pričevanje, AMNOM, Ivan Zavolovšek, Bočna, ustni vir.

¹⁵ Poročilo štaba 14. divizije z dne 17. 8. 1944, AINZ, f. 334/11.

¹⁶ Glej op. 15.

¹⁷ Poročilo štaba 14. divizije z dne 21. 8. 1944, Zbornik NOV, VI/15, dok. št. 106.

¹⁸ Poročilo štaba 14. divizije z dne 17. 8. 1944; dnevnik štaba 4. cone, AINZ, f. 434/11, 424/11.

¹⁹ Poročila štaba 14. divizije z dne 14., 15. 17. 8. 1944, AINZ, f. 334/11; poročilo štaba 4. operativne cone z dne 31. 8. 1944, Zbornik NOV, VI/15, dok. št. 145; poročilo sanitetnega odseka Bračićeve brigade o ranjencih z dne 16. 8. 1944, Zbornik sanitete, II, dok. št. 44.

²⁰ Jože Krebs, pričevanje, Franc Omerzu, Anton Črešnar, Marija Gregl, izjave; dopolnilni podatki iz kartoteke borcev Bračićeve brigade, vse v AMNOM.

²¹ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 31. 8. 1944, Zbornik NOV, VI/4, dok. št. 145.

²² Poročili štaba 14. divizije z dne 15. in 18. 8. 1944, AINZ, f. 334 II.

²³ Poročilo štaba 14. divizije z dne 20. 8. 1944, AINZ f. 334/11.

²⁴ Imenovanje štaba 14. divizije z dne 5. 8. 1944 za Ivana Dolničarja, AOSJ, Beograd; povelje štaba Bračićeve brigade z dne 14. 8. 1944, MNZ Celje.

²⁵ Okrožnica Glavnega štaba NOV in POS z dne 11. 8. 1944, Zbornik NOV, VI/15, dok. št. 74.

²⁶ Povelje z navodili štaba 14. divizije z dne 14. 8. 1944, AOSJ, Beograd.

²⁷ Poročili štaba 14. divizije z dne 21. in 23. 8. 1944, AINZ, f. 334/11; poročilo štaba Bračićeve brigade z dne 18. 8. 1944 o političnem delu, AOSJ, Beograd.

- « Poročilo štaba 14. divizije z dne 18. 8. 1944, AINZ, f. 334/11.
- 29 poročili štaba Bračičeve brigade z dne 19. in 31. 8. 1944; dnevnik štaba 4. cone, AINZ, f. 336/VII, 424/11; Črt Zadnik, Vinko zapleni mitraljez, Mi vstajamo, tednik 14. divizije, št. 5 z dne 25. 9. 1944, AINZ.
- ³⁰ Odlok Predsedstva SNOS z dne 20. 8. 1944, Zbornik NOV, VI/15, dok. št. 97.
- ³¹ Okrožnica Glavnega štaba NOV in POS z dne 20. 8. 1944, Zbornik NOV, VI/15, dok. št. 98.
- ³² Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 22. 8. 1944; poročilo **štaba** 14. divizije z dne 26. 8. 1944, AINZ, f. 336/VII, 334/11.
- ³³ Poročilo štaba 14. divizije z dne 29. 8. 1944, AINZ, f. 334/11; povelje štaba 14. divizije z dne 21. 8. 1944 enotam za napad na Ribnico in na Sv. Lovrenc na Pohorju, Zbornik NOV, VI/15, dok. št. 107; Ževart, Po sledovih NOV, str. 256 — 258, 111.
- ³⁴ Povelje štaba 14. divizije z dne 21. 8. 1944 štabom enot za napad na postojanki v Ribnici in Sv. Lovrencu na Pohorju, Zbornik NOV, VI/15, dok. št. 107; glej opombo na str. 520.
- ³⁵ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 23. 8. 1944, AINZ, f. 335/13.
- ³⁶ 3 6 Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 5. 8. 1944, AINZ, f. 336/VII.
- ³⁷ Poročilo štaba 14. divizije z dne 30. 8. 1944; poročilo propagandnega odseka Bračičeve brigade z dne 26. 8. 1944, AINZ, f. 334/11, 336/VII; Stane Terčak, Celjski stari pisker, stran 240; Jože Jakič-Dušan, pričevanje v AMNOM; podatki iz MNZ Celje.
- ³⁸ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 28. 8. 1944, Zbornik NOV, VI/15, dok. št. 136.
- ³⁹ Juriš, št. 3. avgust, September 1944, AINZ, MF 9/ 483 — 493.
- ⁴⁰ Kartoteka padlih, AINZ.
- ⁴¹ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 15. 9. 1944, Zbornik NOV, VI/16, dok. št. 41 ; poročilo propagandnega odseka Bračičeve brigade z dne 2. 9. 1944, AINZ, f. 336/VII; Martin Kumer, pričevanje, AMNOM.
- ⁴² Odredbi štaba 14. divizije z dne 26. 8. 1944 o kadrovskem imenovanju in z dne 27. 8. 1944, o premestitvah, AOSJ, Beograd.
- ⁴³ Poročilo štaba 14. divizije z dne 27. 8. 1944, AINZ, f. 334/11.
- ⁴⁴ Poročilo štaba 14. divizije z dne 27. 8. 1944, AINZ, f. 334/11; ukaz štaba 14. divizije z dne 27. 8. 1944, AOSJ, Beograd.
- ⁴⁵ Ukaz štaba 14. divizije z dne 29. 8. 1944, AOSJ, Beograd.
- ⁴⁶ Poročili štaba Bračičeve brigade z dne 1. in 2. 9. 1944, AINZ, f. 335/11, 334/11.

⁴⁷ Povelji štaba Bračićeve brigade z dne 1. in 3. 9. 1944 štabom bataljonov, MNZ Celje.

⁴⁸ Poročilo štaba Bračićeve brigade z dne 1. in 2. 9. 1944, AINZ, f. 335/11; napredovanje Milenka Kneževiča za kapetana z ukazom Vrhovnega štaba NOV in POJ z dne 1.9. 1944, Vestnik Glavnega štaba Slovenije z dne 20. 10. 1944, št. 6, v AMNOM, 166/1.

⁴⁹ Poziv štaba 4. operativne cone z dne 1. 9. 1944 vermanom in domobrancem, AMNOM/letaki 75.

⁵⁰ Dr. Tone Ferenc, Wermanschaft v boju proti narodnoosvobodilni vojski na Štajerskem, Letopis Muzeja narodne osvoboditve LRS, 1958, str. 140 (odslej Ferenc, Wermanschaft na Štajerskem).

⁵¹ Poročilo referata za bolnišnice 4. operativne cone z dne 27.2. 1945, Sanitetnemu oddelku Glavnega štaba NOV in POS, Zbornik sanitetne službe, dok. št. 98; Stane Mrvič, Partizanska bolnišnica Zima obnovljena, Komunist, z dne 13. 9. 1976; Milica Gabrovec-Lenka, dr. Gabrijel Hrušovar-Drago, Marija Grašič, pričevanja v MNZ Celje; Marija Gregl, Ivan Strehar-Župan, Rozika Ofič, Krista Mesarič, izjave v AMNOM.

⁵² Poročilo sanitetnega odseka Bračićeve brigade z dne 16.8. 1944, Zbornik sanitetne službe II, dok. št. 44. Pojasnilo glede delovne skupine za gradnjo nadaljnjih zemljank. To je bila verjetno že druga skupina, saj je prva gradila zemljanko Šohta pri Dramljah in pri Grašičevih na Starih Slemenah (Marija Grašič, pričevanje v MNZ Celje).

⁵³ Poročila štaba Bračićeve brigade od 2. do 6. 9. 1944, AINZ, f. 335/11.

⁵⁴ Poročilo štaba Bračićeve brigade z dne 7.9. 1944, AINZ, f. 335/11.

⁵⁵ Poročilo štaba Bračićeve brigade z dne 7.9. 1944, AINZ, f. 335/11; Slavko Borovnica, Ostoja Mihaljčič, pričevanji v AMNOM.

⁵⁶ Poročila štaba Bračićeve brigade od 8. do 10. 9. 1944, AINZ, f. 335/11; NOV na Slovenskem, str. 760.

⁵⁷ Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 382 — 400; poročilo štaba 4. operativne cone z dne 1. 9. 1944, Zbornik NOV, VI/16, dok. št. 81;

dr. Milan Ževart, Svobodna partizanska ozemlja na Slovenskem Štajerskem v času narodnoosvobodilnega boja, Časopis za zgodovino in narodopisje, 1988, št. 2, str. 167- 199 (odslej Ževart, Svobodna partizanska ozemlja, ČZN).

⁵⁸ Poročilo štaba Bračićeve brigade z dne 10.9. 1944, AINZ, f. 339/IV, 335/111.

⁵⁹ Poročilo štaba Bračićeve brigade z dne 10.9. 1944, AINZ, f. 339/IV; povelje štaba Bračićeve brigade z dne 10. 9. 1944 za napad na Kozje; poročilo štaba 4. operativne cone z dne 1. 10. 1944, Zbor-

nik NOV, VI/16, dok. št. 30, 81; Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 382–400.

⁶⁰ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 28. 10. 1944; poročilo štaba 14. divizije z dne 15.9. 1944, AINZ, f. 339/IV, 334/11; Jože Jakič-Dušan, Srečko Potočnik, Ciril Gregor, pričevanja, Karei Bračun, Marjan Prestor, izjavi, vse v AMNOM.

⁶¹ Voj. poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 15.9.1944, Zbornik NOV, VI/16, dok. št. 44; poročilo Bračičeve brigade z dne 28.10.1944; poročilo štaba 14. divizije z dne 15.9. 1944, AINZ, f. 339/IV, 334/11 ; Ivan Dolničar, Marjan Prestor, Karei Bračun, Marjan Rojnik, izjave, Jože Jakič-Dušan, Martin Kumer, Janez Jaklič, Štefan Požar, Jože Vodeb, Srečko Potočnik-Sinko, Simon Grudnik, Ciril Joger, Ciril Gregor, pričevanja, vse v AMNOM.

⁶² Voj. poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 15. 9. 1944; poročilo štaba 4. operativne cone z dne 1. 10. 1944, Zbornik NOV, VI/16, dok. št. 44, 81 ; poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 12. 9. in 28. 10. 1944, AINZ, f. 335/11, 339/IV; Ževart, Štirinajsta na Štajerskem, str. 42, 43; Simon Grudnik, pričevanje v AMNOM.

⁶³ Nemški fond, AINZ, f. 205/V in Zbornik NOV, VI/16, dok. št. 41 ; NOV na Slovenskem, str. 760 — 762.

⁶⁴ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 15. 9. 1944, AINZ, f. 335/11; MNZ Celje; kartoteka borcev Bračičeve brigade; poročilo sanitetnega referenta Kozjanskega odreda z dne 5. 10. 1944, Zbornik sanitetne službe, II, dok. št. 94; Franc Kitak, Martin Kumer, Srečko Potočnik, Franc Vindiš, Peter Samsa, Jaka Žvan, Ivan Dolničar, Anton Ratajc, Karei Bračun, izjave, pričevanja v AMNOM; zbornik Od Boča do Bohorja, 1984.

⁶⁵ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 13.9. 1944, AINZ, f. 339/IV; voj. poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 15.9. 1944, Zbornik NOV, VI/16, dok. št. 44; Marjan Prestor, Štefan Požar, ustna vira.

Za Antona Hazlerja dodajamo: rojen 10. 1. 1926, Slunj, mlinarski vajenec pri Kopšetu na Zgornji Polskavi, v Bračičevo brigado je vstopil 7. 7. 1944, pozneje so ga Nemci ujeli in 23. 3. 1945 ustrelili v Bukovcu pri Zg. Polskavi (kartoteka padlih borcev v AMNOM in Poslovilna pisma žrtev za svobodo, str. 422).

⁶⁶ Pohvala in priznanje štaba 14. divizije brez datuma, verjetno septembra 1944, borcem in starešinam Bračičeve brigade za napad na postojanko v Kozjem, Štajerski kurir, z dne 7. 11. 1944, št. 16, str. 30, AMNOM, 171/72.

⁶⁷ Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 394, 395 ; Ževart, Svobodna partizanska ozemlja, ČZN, 1988, št. 2, str. 167—199.

⁶⁸ Poročila štaba Bračičeve brigade z dne 12., 13., 14., 15., 19. 1944; poročilo štaba 14. divizije z dne 20. 9. 1944, AINZ, f. 339/IV, 334/11; poročilo štaba 4. operativne cone z dne 1. 9. 1944, Zbornik NOV, VI/16, dok-št. 81.

⁶⁹ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 15. 9. 1944; poročilo Glavnega štaba NOV in POS z dne 30. 9. 1944, Zbornik NOV, VI/16, dok. št. 41, 76.

⁷⁰ Razpis drugega vojaškega tekmovanja Glavnega štaba NOV in POS z dne 11.8. 1944, AINZ, f. 335/11; dopis propagandnega odseka štaba 14. divizije, brez datuma, brigadam o tekmovanju; načrt Bračičeve brigade z dne 13. 9. 1944 za politično delo v času tekmovanja; okrožnica propagandnega odseka Bračičeve brigade z dne 16.9. 1944 bataljonom o tekmovanju; tekmovalni načrt Bračičeve brigade z dne 18. 9. 1944, vse v MNZ Celje.

⁷¹ Odredba štaba 4. operativne cone z dne 20.9. 1944, AINZ, f. 124.

⁷² AMNZRS.

⁷³ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 16. in 19.9. 1944, AINZ, f. 339/IV.

⁷⁴ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 1. 10. 1944, Zbornik NOV, VI/16, dok. št. 81; poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 16.9. 1944, AINZ, f. 339/IV.

⁷⁵ Marija Likovič-Osterman, izjava, AMNOM.

⁷⁶ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 17. 9. 1944, AINZ, f. 335/11.

⁷⁷ Poročila štaba Bračičeve brigade z dne 17. in dve 18. 9. 1944, AINZ, f. 335/11, 335/III.

⁷⁸ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 18. 9. 1944, AINZ, f. 339/IV; MNZ Celje; kartoteka borcev Bračičeve brigade; Jože Svetina, izjava, oboje v AMNOM.

⁷⁹ Poročili štaba Bračičeve brigade z dne 18. in 20.9. 1944, AINZ, f. 339/IV.

⁸⁰ Poročili štaba Bračičeve brigade z dne 19. in 20.9. 1944, AINZ, f. 339/IV; Jože Jakič-Dušan, pričevanje; Marija Gregl, izjava, AMNOM.

⁸¹ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 20. 9. 1944, AINZ, f. 339/IV; Marija Cerovšek, Mile Pavlin, izjavi v AMNOM.

Povzetek iz kartoteke AINZ in iz navedenih virov; Stane Jenčič, rojen 24. 12. 1922 v Ljubljani, mizar. Z materjo Marijo sta se pred vojno preselila v Medvode št. 9 (sedaj št. 50), od koder je šel med partizane 18.9. 1941. V katerih enotah je bil do vstopa v 3. četo 1. bataljona Tomšičeve brigade, ni znano. Nekaj časa je bil v Cankarjevi brigadi. V Bračičevi brigadi se omenja od junija 1944 kot po-

gumen, drzen ter priljubljen borec in starešina v 2. bataljonu ter namestnik komandanta 1. bataljona.

⁸² Okrožnica političnega komisarja štaba 4. operativne cone, MNZ Celje.

⁸³ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 20. 9. 1944, AINZ, f. 339/IV.

⁸⁴ Poročili štaba Bračičeve brigade z dne 21. in 22.9. 1944, AINZ, f. 339/IV, 335/111.

⁸⁵ Poročila štabov 4. operativne cone z dne 1. 10. 1944, Zbornik NOV, VI/16, dok. št. 81; štaba Bračičeve brigade z dne 22., 23., 24.9. 1944; propagandnega odseka Bračičeve brigade z dne 19. 10. 1944; štaba 14. divizije z dne 26. 9. 1944, AINZ, f. 339/IV, 336/VII, 334/113; za Karla Kolarja MNZ Celje; Janez Jaklič, Marjan Prestor, Vinko Senica, pričevanja, AMNOM.

⁸⁶ Poročilo štaba Kozjanskega odreda z dne 9. 10. 1944, Zbornik NOV, VI/16, dok. št. 102; depeša štabu 14. divizije ob 10.30 uri, brez datuma (verjetno 23. 9. 1944 op. M. F.) z nečitljivim podpisom, AOSJ, Beograd; poročili štaba 14. divizije z dne 26. in 28. 9. 1944, AINZ, f. 334/11.

⁸⁷ Poročilo štaba Kozjanskega odreda z dne 9. 10. 1944, Zbornik NOV, VI/16, dok. št. 102.

⁸⁸ Poročili štaba Bračičeve brigade z dne 23. in 24.9. 1944, AINZ, f. 339/IV; Janez Petje-Jovan, Godba Bračičeve brigade; Stanko Škoberne, osmrtnica, oboje v TV-15, z dne 30.8. 1979 in 21. 11. 1991; Ivan Ulaga, Andrej Veble, Jože Jelenko, Jože Tržan, Miro Strel, izjave v AMNOM. Podatki za Ivana Kožuha: Poslovilna pisma žrtev za svobodo, 1969, str. 413 in Stane Terčak, Frankolovski zločin, 1971, str. 108.

⁸⁹ Ivan Dolničar-Janošik, Marjan Prestor, Martin Kumer, ustni viri, Ivan Ulaga, Andrej Veble, izjavi v AMNOM.

⁹⁰ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 24. 9. 1944, AINZ, f. 339/IV.

⁹¹ Glej op. 90

⁹² Glej op. 90

⁹³ Jakob Štefančič, dr. Herbert Zaveršnik, Ivan Andrejc-Vanč, pričevanja v AMNOM.

⁹⁴ Zapisnik o zaslišanju Johanna Podvršnika, pri OC Pohorskega okrožja z dne 7. 9. 1944, AINZ, f. 345/a/I.

⁹⁵ Zapisnik o zaslišanju Mihaela Beraniča z dne 31.5. 1944 pri OC 14. divizije, ARSNZS.

⁹⁶ Zapisnik o zaslišanju Terezije Unger pri OC 14. divizije, AINZ, f. 345/a/I.

- ⁹⁷ Okrožnica OC 14. divizije z dne 17.9. 1944, AINZ, f. 345/a/I.
- ⁹⁸ Povelje višjega vodje SS in policije v 18. vojnem okrožju z dne 30.8.1944, Zbornik NOV, VI/15, dok. št. 177.
- ⁹⁹ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 25. 9. 1944, AINZ, f. 339/IV.
- ¹⁰⁰ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 26. 9. 1944, AINZ, f. 339/IV.
- ¹⁰¹ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 27. 9. 1944 (op. 100).
- ¹⁰² Poročilo štaba Bračičeve brigade in njenega propagandnega odseka z dne 28. 9. in 6. 11. 1944, AINZ, f. 339/IV; Marjan Rojnik, izjava, AMNOM.
- ¹⁰³ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 30. 9. 1944, AINZ, f. 339/IV.
- ¹⁰⁴ Poročili štaba Bračičeve brigade z dne 30. 9. 1944 in njenega propagandnega odseka z dne 6. 10. 1944, AINZ, f. 339/IV, 336/VII; Marjan Prestor, pričevanje, AMNOM.
- ¹⁰⁵ Vojni dnevnik polka Treeck, Zbornik NOV, VI/16, dok. št. 149.
- ¹⁰⁶ Anica Toth (svakinja padle Marice Toth), izjava, Olga Verstovšek-Planinc, Vinko Senica, Marjan Prestor, pričevanja, AMNOM.
- ¹⁰⁷ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 30. 9. 1944, AINZ, f. 339/IV.
- ¹⁰⁸ Vojni dnevnik polka Treeck, Zbornik NOV, VI/16, dok. št. 149.
- ¹⁰⁹ Marjan Prestor, Jože Podlinšek, Vinko Senica, pričevanja, AMNOM.
- ¹¹⁰ Jože Podlinšek, pričevanje, AMNOM.
- ¹¹¹ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 30. 9. 1944, AINZ, f. 339/IV.
- ¹¹² Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 1.10. 1944, AINZ, f. 339/IV.
- ¹¹¹ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 1. 10. 1944, Zbornik NOV, VI/16, dok. št. 81.

5 AKCIJE OD DRAVE IN MEŽE DO SAVINJSKE IN TUHINJSKE DOLINE, LUKOVICE IN KRAŠNJE (od 30. septembra do 10. novembra 1944)

Ustanovitev inženirsko-tehnične čete

Po dolgih dveh mesecih se je nadaljevala bojna pot brigade zopet na Pohorju. V Loško Goro nad Zrečami je brigada prišla zjutraj 30. septembra. Zaradi celonočnega pohoda so borci počivali in se urejali. Z rednim vojaškim in političnim delom so začeli naslednji dan. Vojaške ure so vodili v 2. bataljonu namestniki četnih komandirjev Karei Maček, Franc Osojnik-Stane in Ivan Ratajc, politične Karei Cepuš, Nande Zorc-Riko in Franc Korun, organizacijski sestanek s političnimi starešinami bataljona pa Marko Kukec-Rok. Vojaške ure po četah 3. bataljona je izvedel Franc Križman.

V svojem naglem razvoju je brigada dosegla ta dan nov uspeh. Ustanovila je inženirsko-tehnično četo, ki je v začetku štela 46 mož. Vodil in izobraževal jo je tehnični referent. Ob ustanavljanju so četi dali 30 italijanskih pušk, del borcev pa je bil opremljen s krampi, lopatami, žagami, sekirami in z drugim orodjem. V njenem sestavu je bil tudi minerski vod, ki je štel 33 mož.¹

Zvečer se je brigada premestila v Skomarje. Toda že zjutraj 2. oktobra je šla na pohod in se je ustavila popoldne v Razborci. V tej vasi je bila brigada tudi naslednji dan. V prvem bataljonu so izvedli dve kadrovske spremembe. Za v.d. političnega komisarja bataljona so postavili Lojzeta Grudna. Dotedanji politični komisar Jože Pečnik pa je šel za političnega komisarja kozjanskega vojaškega območja, medtem ko je Karei Maček napredoval v namestnika komandanta 1.

bataljona. Po vseh enotah so imeli vojaške in politične ure, s političnimi funkcionarji pa se je sestal Peter Mendaš-Iztok, sekretar divizijskega političnega oddelka.²

Rušilna akcija Tomšičeve in Bračičeve brigade od Otiškega Vrha do Doliča

Dne 3. oktobra 1944 je štab 14. divizije izdal Tomšičevi in Bračičevi brigadi povelje za akcijo, ki sta jo bili dolžni izvesti v noči na 4. oktober. Naloga Tomšičeve brigade je bila uničiti sovražnikovi postojanki v Turiški vasi in v Dovžah, blokirati in po možnosti uničiti tudi postojanko v Šmartnem pri Slovenj Gradcu ter rušiti železniško progo od Slovej Gradca do Dovž. Bračičevi brigadi je bilo ukazano vzpostaviti zavarovanje pri Doliču proti Velenju in Vitanju, blokirati sovražnikovo postojanko v Mislinji, minirati predor pri Doliču in uničiti železniško progo od Dovž do Mislinje. Začetek akcije je bil določen za 22. uro, sedež štaba divizije v Dobrovi, umik Tomšičeve na Graško goro, Bračičeve v Razborco — Golavabuko. Akcija Bračičeve brigade je potekala takole: Ob 21,30 sta 1. in 2. četa 1. bataljona postavili zasedi proti Velenju in Vitanju. Prva četa 2. bataljona je blokirala sovražnikovo postojanko v Mislinji in jo navidezno napadla. Jože Kisovec-Dušan, namestnik komandanta bataljona, je poslal posadki pismo, naj se vda, kar pa se ni zgodilo. Toda zanimivo je bilo njeno nadaljnje ravnanje. Ni namreč streljala po partizanih, ki so v tako ugodnih razmerah hodili po Mislinji in izvajali ekonomsko akcijo ter odpeljali 216 kg kruha, 500 kg moke, 50 kg sladkorja, 2.000 cigaret in precej drugega blaga. Druga četa 2. bataljona je med Dovžami in Mislinjo na šestnajstih mestih minirala železniško progo, zvrnila tračnice v jarek in prežagala pragove. Minirali so tudi 10 m dolg železniški most pri Mislinji ter podrli 120 telefonskih drogov. Skupno so uničili okoli 2.500 m železniške proge s telegrafskimi in z drugimi napeljavami.

Vod iz 1. bataljona je šel s skupino minerjev minirat železniški predor med Mislinjo in Doličem. Ker ni bilo v predoru **minskih** komor, so minerji menili, da je škoda vžigati razstrelivo, ki ne bi učinkovalo. Pozneje se je izkazalo, da so imeli prav. V noči na 18. junij 1944 je namreč predor že delno onesposobila, veliki železniški most-viadukt pri Doliču pa porušila Zidanškova brigada. Četi 1. bataljona, ki sta bili pri Doliču, sta napadli posadko, ki je varovala železniški most-viadukt, in jo pregnali v bunkerje nad mostom. Bunkerjev pa jima ni uspelo zavzeti. Ob tem spopadu so borci ugotovili, da je viadukt že porušen.

Tretji bataljon ni sodeloval v akciji, pač pa je bil kot rezerva pri Sv. Andražu v Brdih in v Golavabuki ter pripravljen za morebitni prenos ranjencev. Brigada je imela dva huje ranjena, od katerih je Maks Kobal iz Vrhpolja na Primorskem

6. oktobra 1944 umrl. S položajev se je brigada umaknila po sedmi uri v Golavabuko. Štab brigade je sklenil poročilo z oceno: »Borci so dali od sebe vse, da so izvršili dane jim naloge.«³

Ocenjujemo, da je akcija na železniško progo od Otiškega Vrha do Doliča uspela kljub dejstvu, da se Tomšičevi brigadi ni posrečilo uničiti treh sovražnikovih postojank. Obe brigadi sta železniško povezavo od Doliča do Mislinje in delno tudi do Slovenj Gradca uničili do konca vojne, saj sovražnik proge med Mislinjo in Doličem ni več poizkušal obnoviti. Pri tem je zanimivo dodati, da v štabu 14. divizije niso vedeli in tudi ne v štabih Tomšičeve ter Bračičeve brigade, da je Zidanškova brigada že 18. junija 1944 uničila največji objekt na tej progi, viadukt pri Doliču. Brigade 14. divizije so bile tedaj v akcijah na železniški progi Lipoglav —Sv. Jurij ali pa so morda vodstveni ljudje menili, da je sovražnik medtem viadukt ponovno usposobil.

Bračičeva brigada se je 4. oktobra namestila pri Turičniku, kjer sta že bili od prejšnjega večera njena komora in ena četa.⁴ V zgodnjih jutranjih urah je vsa izčrpana prišla sem tudi desetina borcev pod vodstvom operativnega oficirja 3. bataljona podporočnika Jakoba Štefančiča, ki je nadvse razveselila štab in vse, ki so jo ob prihodu videli. Vsak član desetine je na hrbtu prinesel po 20 kg streliva, precej pa ga je prine-

Kurir Franci, Marica Lorenčič, kuhar, Pero Čulibrk in mesar pri odiranju prašiča na Pohorju jeseni 1944

sla tudi mula. Strelivo so dobili v skrivnih skladiščih 4. operativne cone na Rogli. Skladiščnik, znameniti pohorski partizan Franc Žigart-Vitez, jim je izročil: 5.000 nabojev za angleške mitraljeze, 4.000 nabojev za puške in zbrojevke, 4.000 nabojev za angleške brzostrelke in 150 kg razstreliva. Kakšno trnovo pot sta morali prehoditi dve desetini borcev, preden so nalogo uspešno opravili! Začelo se je na Skomarju. Tu so 2. oktobra določili desetino, ki naj bi čimprej prinesla čimveč streliva. Z desetino sta bila operativna oficirja (Ivan ?) Leskošek iz 2. bataljona in podporočnik Jaka Štefančič, ki je za tran-

sport odgovarjal. V vasi so vzeli dve volovski vpregi. Eno je vodila Roza Jurač, drugo pa borec iz desetine. Na poti je najprej močno deževalo, potem pa snežilo. Na vrhu Rogle so se v megli in v snežnem metežu izgubili kljub vodniku, ki jih je spremljal iz skladišča streliva. Povsem premočeni so se potem do jutra stiskali in grel v opuščeni drvarski bajti. Zjutraj so komaj našli strelivo, ki so ga žanje že pripravili na več mestili v gozdovih na Rogli. Z Rogle so krenili na Pesek, kjer pa ni bilo dogovorjene zveze. Blizu Skomarja so izvedeli, da je tam polno Nemcev. Naglo so skrili v gozdu nad Skomarjem dragoceni tovor ter se šli sušit in gret v Kotnikovo žago. Juračeva Roza je medtem odgnala oba para volov domov. Štefančičeva skupina je potem zopet taval v megli po Rogli in je na srečo naletela na kurirja, ki sta jim povedala, da je brigada v Golavabuki. Pri Turičniku so našli brigado, toda ker so prišli praznih rok, je bil sprejem dokaj hladen. Komandant Milenko je dal potem Štefančiču drugo desetino borcev in tovrno mulo. Takojšnji pohod druge skupine je bil zaradi snega in težkega tovara zelo naporen, vendar uspešen. Brigada se je namreč morala zaradi pomanjkanja streliva v zadnjem času izogibati spopadam s sovražniki in tudi akcij ni mogla več načrtovati.⁵

Zjutraj 5. oktobra ob 8. uri je brigada krenila na pohod proti severovzhodu. Po prehodu pohorskega grebena se je ob 14. uri ustavila v Ribnici na Pohorju. Ves naslednji dan 6. oktobra so imeli v Ribnici vojaške in politične ure z raznimi posveti in sestanki.⁶

Drugi bataljon je šel 7. oktobra ob pol dveh ponoči v napad na vlak v Dravsko dolino med Vuhredom in Janževim Vrhom. Ob pol osmih je postavil ob progi več zased, ki so čakale vojaški transport ali osebni vlak. Pred vlakom pa je prišla po progi vojaška patrulja. Opazila je partizane ter zavrnila prihajajoči vlak od Dravograda. Partizani so patruljo, ki se je umikala, napadli. Štirje sovražniki so padli, drugi pa so zbežali. Bataljon je miniral na novo zgrajeni bunker v velikosti 15 x 10 x 6 m pred postajališčem Janžev Vrh in dva mostova, dolga po 6 do 7 metrov. Potem je vse tri objekte dodatno porušil. Zaplenili so 3 puške, mitraljez, 5 bomb in 200 nabojev. Brigadi so se priključili zgodaj popoldne.

Zjutraj ob pol šestih se je vrnila četa 3. bataljona, ki je šla rekvirirat na državno posestvo z brigadnim intendantom in z gospodarsko komisijo iz Ribnice. Zaplenili so 2 vola, kravo 2 prašiča in 50 kg moke. Kmalu zatem je šla brigada v Lehen in se po osmi uri razmestila na partizanski kmetiji Jakoba Urbanca. Borci so čistili orožje, imeli so nekaj praktičnih vojaških vaj, poslušali so predavanja. Brigado je tu obiskal sekretar okrožnega komiteja KPS Maribor Jože Gričar-Metod in govoril v 1. bataljonu o zunanjih in notranjih političnih dogodkih.⁷ Čez teden dni je poročal oblastnemu komiteju za Štajersko, da v Bračičevi brigadi ni mogel imeti partijskega sestanka, ker partija v tej brigadi ne obstaja, da so brez brigadnega biroja in brez bataljonskih partijskih birojev ter celic in tudi brez pomočnikov brigadnega komisarja in bataljonskih komisarjev. Dodal je, da je politično delo v Trinajsti brigadi na ničli. Gričar je Dolničarju svetoval, naj se razbremeni vojaških dolžnosti in se posveti vzgoji bataljonskih in četnih komisarjev. Komandant se je s tem predlogom strinjal, komisar pa ne. Gričar je nadalje Dolničarju očital da podcenjuje vlogo političnega dela, da je do njega zelo hladen in da se to že odraža v nepravilnostih na terenu. Kot primer je navedel, da je v neki hiši, kjer je bil štab 2. bataljona, zmanjkalo domačim nekaj stvari in da so se člani brigade ponekod do prebivalcev surovo obnašali.⁸

Dne 18. novembra 1944 je politični oddelek 14. divizije poročal o tej zadevi političnemu komisarju Glavnega štaba ter menil, da je Jože Gričar-Metod v svojih ocenah pretiraval.⁹ Dne 27. novembra 1944 je pomočnik političnega komisarja 4. operativne cone poročal CK KPS: »Politkomisar Janošik je delaven, sposoben in dober politkomisar, ki ima čut odgovornosti. Zato je bila povsem neutemeljena pritožba nekega člana mariborskega okrožnega komiteta, ki je v svojem dopisu napadel Trinajsto brigado, češ da v Trinajsti brigadi ni partije, da ni sekretarjev, da je politkomisar vojvodski itd.«

Že 10. oktobra 1944 je prišel iz Šlandrove brigade v Bračičevo za pomočnika političnega komisarja Janez Petje-Jovan. Poznejše poročilo ga ocenjuje kot sposobnega političnega delavca, ki si resnično prizadeva za dvig in utrditev partije v bri-

gadi ter poudarja, da je tudi osebno hraber. In dalje: »V **Trinajsti** brigadi je skoraj najboljša partija v brigadah 14. divizije, kajti v četnih celicah so tudi partijci — borci, ne samo funkcionarji, kot v Prvi brigadi... V tej brigadi so po večini vsi sekretarji hrabri borci.«¹⁰

Iz tega besedila je razvidno, koliko političnih in drugih kadrov je v zadnjih mesecih padlo, kako velik je bil osip zaradi ranjenih, obolelih, premeščenih, odsotnih na tečajih in drugje ter zaradi velikega priliva novincev. Torej je šio za objektivne kadrovske težave, ki pa so jih z največjo prizadevnostjo od brigade do Glavnega štaba postopoma dokaj uspešno reševali.

Politični oddelek 14. divizije je 3. oktobra poročal, da ni v Bračičevi brigadi pomočnika političnega komisarja brigade, da ni bataljonskih in četnih pomočnikov političnih komisarjev. Za Ivana Dolničarja je zapisano, da je z delom preobremenjen ter da se pri izvrševanju številnih nalog zelo trudi. Izpopolnitev bataljonskega in brigadnega kadra so pričakovali od cone, ki jim ga je obljubila, vprašanje četnega političnega kadra pa so rešili s tečajem, ki so ga organizirali pri štabu brigade."

Za krizo partijskih kadrov, ki jih od konca poletja do začetka jeseni v brigadi ni bilo, moramo reči, da je bila prehodne narave, da pa je bila vojaška in politična dejavnost brigade kljub temu uspešna.

Od Urbanca je šla brigada z Lehna 8. oktobra zgodaj zjutraj čez greben Pohorja. Pri koči na Pesku so opoldne obedovali in potem pohod nadaljevali. Ob 20. uri se je 1. bataljon namestil pri Lepeju, 2. bataljon pri Pevcu, 3. bataljon s štabom brigade pa v Kurji vasi nad Sv.Tremi kralji. Zjutraj se je brigada premestila v Šmartno na Pohorju. V tej lepi pohorski vasici je bila tudi 10. oktobra. Oba dneva so urejali enote, imeli so vojaške in politične ure, v štabu pa so pripravljali napad oziroma vdor v Slovensko Bistrico.

Številčno stanje brigade je bilo 10. oktobra 664 navzočih borcev in 889 po seznamu. To stanje nam govori o nagli krepitvi brigade, kar je opazno tudi pri minerskem vodu. Dne 4. oktobra je štel 33 mož, sedaj pa že 46.¹²

Vdor v Slovensko Bistrico

Štab brigade je za noč na 11. oktober zasnoval drzno akcijo, vdor v močno sovražnikovo postojanko v Slovenski Bistrici. Drzno poudarjamo zato, ker je bila Slovenska Bistrica najmočnejša sovražnikova postojanka pred Mariborom, kjer so bile med vojno velikokrat osredotočene močne vojaške, policijske in vermanske enote. Cilj akcije je bil pridobiti razno blago, ki ga je brigada potrebovala. Brigada je krenila od Šmartna na Pohorju ob 19. uri. Prvi bataljon je postavil proti Slovenskim Konjicam med Zafostom in Vrholami zasedo dveh čet, oboroženih s puškami, s šestimi lahкими in z dvema težkima mitraljezoma. Eno četo pa je postavil v zasedo proti Zgornji Polskavi in Pragerskemu na križišču pri Sv. Jožefu. Vse tri čete so imele nalogo tudi rušiti ceste in podreti telefonske drogove. Tretji bataljon je postavil zasedo ob cesti in progi proti Lokanji vasi. Lotil se je tudi rušenja proge in podiranja telefonskih drogov. Z 2. četo pa je blokiral postojanko v Zgornji Bistrici. Osrednjo nalogo je imel 2. bataljon. Z eno četo je moral blokirati vojašnico, v kateri je bila 1. četa podoficirske šole 18. vojnega okrožja, ki pa takrat ni bila v polni sestavi. V tem času se je namreč menjavalo moštvo. Drugi dve četi sta bili dolžni izprazniti glavno trafiko, trgovine in tovarno perila.

Štab brigade je ocenil, da je v postojanki od 100 do 200 mož sovražnikove posadke. V to število je verjetno vključil tudi orožnike, policiste, vermane in druge. Podatke o postojanki so pred vdorom zbrali obveščevalci Peter Majcen-Vojko, Jože Župane, Tone Matičič, Jože iz Savinjske doline in drugi. Partizanske čete in skupine so v Slovensko Bistrico vodili domačini, borci Bračičeve brigade. Med njimi sta bila tudi Avgust Stupan in Maks Šajtegcl.

Vse skupine so iz več smeri, pretežno s severa, vdrle v mesto okoli 22. ure. Toda odločujoča je bila 2. četa 2. bataljona s komandirjem Tonetom Žnidaršičem in s političnim komisarjem Nandetom Zorcem-Rikom. Mitraljezec Ciril Joger je bil s soborci med prvimi v Slovenski Bistrici. Tu jih je na poti proti vojašnici čakalo presenečenje. Pri eni od prvih hiš so

nateteli na nemškega stražarja, ki je stai na hodniku. Jogrov soborec je zagrabil za cev Nemčeve puške, ga potegnil na cesto in mu zamašil usta, da ni mogel vpiti. Drugi borci so stekli proti vojašnici in naleteli na drugega Nemca, ki pa je začel takoj streljati. Ta dva nemška vojaka sta bila del patrulje, ki jo je predhodnica 2. bataljona z jurišem razbila in jo pregnala v vojašnico. Druga četa 2. bataljona je potem vojašnico dobro blokirala, Nemci pa so s sireno sprožili preplah. Vendar jim zavijanje sirene in obrambno streljanje ni nič pomagalo. Maks Šajtegcl je vodil od pokopališča skupino, v kateri je bil tudi komandant Milenko Knežević. Na mostu so razorožili presenečenega sovražnikovega stražarja in prišli v mesto. Komandant je potem ukazal vodniku minerjev Alojzu Aužnerju, naj z miniranjem vrat odpre več trgovin. To je Aužner s sodelavci odlično opravil. Avgust Stupan je vodil skupino borcev h kulturnemu domu, misleč, da so v njem Nemci in deželna straža. Tu pa je bilo vse prazno. Pozneje so izvedeli, da je deželna straža ob prihodu partizanov zbežala iz kulturnega doma in se poskrila v več skrivališč, nekateri so zlezli celo v krošnje kostanjev pri sodišču. Pražnjenje trgovin in skladišč je v Slovenski Bistrici teklo po načrtu in uspešno. Partizani so hodili po mestu neovirano.

Ko je šla v Slovenski Bistrici akcija že proti koncu, sta četi 1. bataljona ob pol štirih zjutraj napadli kolono okoli 200 mož, ki je hitela na pomoč iz Slovenskih Konjic na sedmih tovornjakih in z oklepnim avtomobilom. Verjetno so to bili deli 2. bataljona 14. SS policijskega polka, ki je bil takrat v Slovenskih Konjicah. Partizani so z močnim mitraljeskim ognjem sovražnika zmedli in ga po enournem boju razbili. Do sovražnikovega orožja pa niso mogli, saj je njihov umik ščitil nevarni oklepni avtomobil.

Četa 3. bataljona je minirala in razrušila železniško progo med Slovensko Bistrico in Lokanjo vasjo v dolžini 100 m ter požagala več telefonskih drogov. Ena četa tega bataljona pa je brez boja blokirala postojanko v Zgornji Bistrici.

Borci 1. bataljona so bili v zasedi tudi proti Mariboru in Pragerskemu. Pred peto uro je prišlo ob njenem postopnem umiku v bližini Slovenske Bistrice do streljanja. Od drobca mine je bil ranjen Jože Vodeb iz 3. čete 1. bataljona. V zasedi

bliže Slovenski Bistrici, ki je napadla oklepni avtomobil, pa je padel borec Jože Pečar iz iste čete, doma iz Črnoalice pri Sv. Juriju (Šentjur). Iz Slovenske Bistrice in od drugod so se začele brigadne enote umikati proti Šmartnemu na **Pohorju** po peti uri zjutraj. Precej pozneje po umiku brigade se je sovražnik opogumil in poslal za partizani od 60 do 100 slušateljev 1. čete podoficirske šole. Na partizane so naleteli v bližini Šmartna. Drugi bataljon se je pod vodstvom komandanta Antona Godca-Tomaža in političnega komisarja Marka Kukca-Roka ter drugih razvil v strelce in nato z juriši gonil sovražnike vse do blizu Slovenske Bistrice. Ta pregon z juriši je trajal do 12. ure. Na begu so imeli sovražniki nekaj žrtev, odvrgli so nekaj streliva, ki so ga zasegli partizani.

Štab brigade je ocenil, da je akcija uspela, da so zaplenili 3 puške ter veliko najrazličnejšega blaga: 262.000 cigaret, 211 kg tobaka, 223 parov čevljev, 4 pare gumijastih škornjev, 781 srajc, 61 bal blaga, 60 parov nogavic, nekaj oblek, perila, sukanca, 20 kg kave, vrečo pudinga, 50 škatel kreme za čevlje in 3 pisalne stroje. Plen so odpeljali na približno osemnajstih vozech.

V akciji naj bi imel sovražnik 30 mrtvih in veliko ranjenih (kar je pretirano, op. M.F.), medtem ko so o lastnih izgubah poročali: dva mrtva, štirje ranjeni ter dvajset pogrešanih, za katere so menili, da se bodo vrnili. Lastnih žrtev je bilo več, toda o tem v nadaljnjem besedilu.¹³

Plena je bilo več, kot omenja brigadno poročilo. Maks Šajtegela in Avgust Stupana navajata, da so obiskali skoraj vse trgovine ter povsod zasegli precej blaga. Tako so tudi iz gasilskega doma odnesli okoli 20 uniform, iz Kukovičevega mlina pri gasilskem domu pa veliko moke. Ta plen je vozilo šest vpreg, ki sta jih onadva videla. Če bi imeli več vpreg, bi odpeljali še veliko več blaga.¹⁴

Omeniti moramo tudi težave skupine okoli 20 borcev 2. čete 2. bataljona, ki je blokirala vojašnico in je ni komandir pravočasno obvestil o umiku. To je potem proti jutru ukazal vodnik Jože Perbil, ki je bil s skupino. Toda ko so se umikali po ulicah, so začeli iz neke hiše Nemci metati nanje bombe in streljati. Rešil jih je potok, v katerega so poskakali, in se

„maknili za brigado. Pozneje so govorili, da sta padla dva **borca**, eden pa naj bi bil ranjen.¹⁵

Nesrečno se je končala akcija še za nekaj udeležencev. **Tako** je šef OC podporočnik Peter Majcen-Vojko iskal pomembnejše okupatorjeve dokumente po pisarnah še nekoliko **po** umiku brigadnih enot. Ko je med zadnjimi zapuščal **postojanko**, ga je na Glavnem trgu smrtno zadel sovražnikov **strel**. Opazovalna točka OC 14. divizije je 15. oktobra 1944 **poročala**, da so v Slovenski Bistrici po akciji našli tri padle **borce** Bračičeve brigade. Zagrizeni nacistični župan Anton Arzenšek je ob tem dejal: »Te svinje niso vredne, da se jih **pokoplje** v šumi, a ne da jih pokopljemo na pokopališču.« Po **njegovem** nalogu so jih pokopali v gozdu pri pokopališču. Županova žena in še nekaj žensk so jih pred pokopom **ogledovale** in opljuvale. Ker **je** v akciji padel nemški narednik Pulls, je župan Arzenšek ukazal, naj se pogreba udeleži čim-**več** ljudi, vendar so domačini pogreb bojkotirali. Nanj je **prišlo** le nekaj nacistov.¹⁶

Obveščevalni center 14. divizije je 14. oktobra poročal, da se iz Slovenske Bistrice ništa vrnila Peter Majcen-Vojko, šef OC brigade, in obveščevalec Jože Župane, rojen 1921 pri Sv. Primožu pri Sv. Juriju (Šentjur). Obveščeni so tudi bili, da je sovražnik zajel v Slovenski Bistrici tri tovariše in eno tovarišico.¹⁷ O Petru Majcnu-Vojku smo že govorili, o štirih ujetih pa naslednje: O usodi dveh borcev nimamo nobenih podatkov. O ujetih Greti Černič in Jožetu Zupancu pa na kratko tole. Ko sta bila s soborci v akciji pri trafikantu, zagrizenem članu nacistične stranke Antonu Honaku, priseljenem kočevskem Nemcu, ju je ta zvalil v podstrešno skladišče in ju zaklenil. Ker so bila vrata kovinska, v okenski lini pa železen križ, je bila njuna usoda zapečatená. Dopoldne 11. oktobra ju je Honak predal orožnikom. Avgust Stupan, ki je bil v štabu 2. bataljona kurir, navaja, da sta imela ujetnika partizanski imeni Breda in Lojzek. Breda, administratorica OC brigade, naj bi bila iz Trbovelj, kurir namestnika komandanta bataljona Lojzek pa iz okolice Loč, iz Suhadola ali iz Kačjega Dola pri Šmarju pri Jelšah. Podobne podatke je dal tudi nekdanji brigadni kurir Maks Šajtegél.¹⁸

Orožniška postaja Slovenska Bistrica je 14. oktobra 1944 komandantu varnostne policije in varnostne službe v Mariboru poročala, da je njihova patrulja prijela dopoldne 11. oktobra 1944 na podstrešju lastnika Hermana (ki ga je izgnal okupator) skrita bandita Greto Črnič in Jožeta Zupanca.¹⁹

V uradni beležki, ki jo je naredil na osnovi podatkov v AINZ, je pokojni Ladislav Kiauta, okoli leta 1983 napisal: »Po izjavi očitovcev sta bila Črničeva in Župane zvezana in na kamionu prepeljana v Maribor. Med prevozom je Greta vzklikala smrt fašizmu — svobodo narodu, živel Tito in druga gesla.«²⁰

Fric Veber, pomožni orožnik, sicer sodelavec osvobodilnega boja, je vozil Črničovo in Zupanca iz Slovenske Bistrice do gestapa v Maribor ter pripovedoval po vojni Stupanu, takrat uslužbencu za notranje zadeve, kako je Anton Honak oba zaklenil na podstrešju. Dodal je, da ju orožniki niso pretepali, na gestapu pa ju niso ustrelili. Toda Stupan in Šajtegol sta v povojnih letih brez uspeha poizvedovala za Črničovo in zlasti za Zupancem.²¹

O partizanskih žrtvah lahko ugotovimo: V Slovenski Bistrici in v njeni bližini so padli Peter Majcen-Vojko, Franc Goričan iz 2. čete 2. bataljona ter Jože Pečar in neznani borec, skupaj štirje. Ranjeni so bili: Viktor Kumer iz Šoštanja, Emil Peternel iz Lahomnega pri Laškem, Mihael Podgoršek iz Bodrišne vasi pri Grobelnem, Jože Mramor iz Kozjega, Anton Juskijevič iz Berezin, Jože Vodeb iz Rifnika, Martin Sajko, intendant 2. bataljona iz okolice Poljčan, in še neznani borec, skupaj 8, ujeti štirje, pogrešani pa so se vrnil. Iz stroja skupaj izločenih 16.²²

Akcija je zahtevala tudi civilno žrtev. To je bil Ivan Valentine, hlapec trgovca in mesarja Ratschteigerja. S konjsko vprego se je peljal že v času umika enot z ekonomom 2. bataljona Martinom Sajkom proti mlinu po moko. Blizu mosta ga je smrtno zadel sovražnikov rafal, medtem ko je Sajka ranil v obe nogi. Sajka so partizani rešili.²³

Uspeh te akcije Bračičeve brigade je močno odmeval, čeprav zaradi šestnajstih žrtev z grenkobo žalovanja.

Štab 14. divizije je izdal 12. novembra 1944 povelje, v katerem je izrekel pohvalo in priznanje strojničarjem 2. čete 2.

bataljona Alojzu Zagozdi, Cirilu Jogru, Francu Zupancu in komandirju čete Antonu Žnidaršiču »za izredna junaška dejanja«, kakor tudi celotni četi, ki se je enako izkazala v noči na 11. oktober 1944 pri »ekonomski akciji v Slovenski Bistrici, ko je v silnem jurišu zasedla vse mesto in s tem prisilila sovražnika, da se je umaknil v svoje postojanke«. Z blokado je četa omogočila izvedbo, obilne rekvizicije, se končuje pove-
lje.²⁴

Po umiku iz Slovenske Bistrice 11. oktobra se je brigada nekaj časa zadrževala v Šmartnem na Pohorju, nato pa je krenila do Klančnikove vile pri Stari Glažuti. Zjutraj 12. oktobra se je brigada premestila na Smolnik in Lobnico nad Rušami. Zvečer ob pol osmih je okrepljena 1. četa 2. bataljona z enim vodom in nekaj minerji med Rušami in Falò čakala na vlak, ki ga je nameravala napasti. Ko se jim je vlak iz dravograjske smeri približal na kakih 600 m, so nepričakovano neznani terenski aktivisti ali partizani sprožili po njem nekaj rafalov iz brzostrelk z druge strani Drave. Vlak se je takoj ustavil. Potniki so poskakali iz vlaka in zbežali proti Rušam. Vod borcev jih je prestregel. Med njimi je zajel nemškega vojaka in mu odvzel puško s 50 naboji. Po pregledu so vse izpustili, minirali progo v dolžini 20 m in se umaknili k brigadi.

Iz brigade sta šli ta dan dve močnejši skupini. Ena na Langersvald nad Ribnico po orožje in strelivo, druga pa v Savinjsko dolino po strelivo in razstrelivo.²⁵

Z akcijo na železniško progo med Rušami in Falò štab brigade ni bil zadovoljen. V upanju na večji uspeh je sklenil akcijo na istem odseku ponoviti že naslednji večer. Z dvema četama 2. bataljona je šel tudi komandant Milenko Knežević. Ob 21. uri 13. oktobra so progo na dveh mestih minirali in sovražnik je takoj reagiral. S selniške strani je aktiviral težki minomet. Kljub temu so šli minerji ponovno minirat. Tako so progo uničili na 32 mestih oziroma v dolžini približno 1.100 m. Po številnih močnih eksplozijah so partizani pritegnili sovražnikovo pomoč iz Maribora. Po cesti se je privalilo 6 tankov in oklepnik. Partizani so se zaradi pomanjkanja protitankovskega orožja in zadovoljni z doseženim brez izgub raje umaknili.²⁶

Pomembne kadrovske okrepitve

Naglo rast brigade je bilo treba krepiti z novimi strokovno usposobljenimi kadri. Brigada je v zadnjem času dobila nekaj zelo dobrih vojaških in političnih funkcionarjev. Dne 10. oktobra je prišel iz Šlandrove brigade, kjer je bil pomočnik političnega komisarja bataljona, resni, izkušeni in pogumni Janez Petje-Jovan za pomočnika političnega komisarja brigade. Poleg te dolžnosti je opravljal tudi delo poverjenika personalnega odseka brigade. Prišel je na odgovorno delovno mesto, ki ga že skoraj dva meseca ni zasedal nihče. To vrzel je poleg svojih nalog začasno zapolnjeval politični komisar brigade Ivan Dolničar- Janošik. Dne 12. oktobra sta prišla v brigado kapetan Egon Remec- Borut za načelnika štaba, dotlej načelnik štaba Koroške grupe odredov, in podporočnik Štefan Demšar za pomočnika operativnega oficirja brigade. Demšarja so v drugi polovici oktobra premestili na mesto drugega pomočnika šefa OC brigade.²⁷ Dne 14. oktobra je prišel iz 14. divizije za šefa operativnega odseka poročnik Jakob Meško-Nikolaj, dotlej od 13. avgusta 1944 v operativnem odseku 14. divizije. Po pokliču je bil učitelj in upravitelj osnovne šole v Leskovcu pri Slovenski Bistrici, partizanski sodelavec. O odhodu ali drugačni usodi dotedanjega operativnega oficirja poročnika Borisa Bitenca-Bojana ni zanesljivih podatkov. V teh dneh so postavili za namestnika komandanta brigade kapetana Viktorja Cvelbarja-Staneta, ki se je doslej že uveljavil na raznih vodilnih položajih v Tomšičevi in Šercerjevi brigadi, kjer je bil nazadnje namestnik komandanta brigade. Iz Vzhodnokoroškega odreda je prišel okoli 17. oktobra 1944 za pomočnika brigadnega intendanta koroški partizanski organizator Lojze Slemnik-Zvone.²⁸

Sredi oktobra so bili v ožjem in širšem štabu brigade poleg že znanih še tile tovariši in tovarišice: Mirko Kopušar, pomočnik operativnega oficirja, poročnik Viktor Bajec, inženirsko-tehnični referent, zastavnik Danijel Jereb, referent za zveze, Stane Osterman, pomočnik referenta za zveze, poročnik Zdravko Lozej, prvi pomočnik šefa OC, podporočnik Štefan Demšar, drugi pomočnik šefa OC, Franc Vesel, inten-

dant brigade, Zmago Likar, vojni poročevalec, Stane Oprešnik, referent za propagando, Jože Zadnik, pomočnik poverjenika personalnega odseka, ter administratorke Marija Grobler-Slavček, Pepca Medvešek-Cetinski in Jelka Trampuš-Saša. Iz Kozjanskega odreda je proti koncu septembra 1944 prišel za operativnega oficirja 1. bataljona poročnik Viktor Simončič.²⁹

Častniki 1. in 3. bataljona jeseni 1944 na Pohorju

Brigada je šla zjutraj 14. oktobra s Smolnika nad Rušami na slovenskobistriško območje. Okoli 12. ure sta se štab brigade in 2. bataljon ustavila pri Pevcu, 1. bataljon pri Rafoltu 3. bataljon pa na Smrečnem. Tudi po tem pohodu so po enotah čistili orožje, opremo in urejali osebne reči. Imeli so vojaške ure. Med drugimi je borcem predaval tudi komandir 1. čete 2. bataljona Vili Brence-Borut, ki se je po ranitvi 15. maja na Langersvaldu in ozdravitvi vrnil v enoto. Sestanek z vsemi četnimi političnimi funkcionarji brigade pa je imel sekretar političnega oddelka divizije Peter Mendaš-Iztok.³⁰

Napad na postojanko na Zgornji Polskavi z uspešnimi diverzijami

Brigada je 14. oktobra krenila od Pevca, Rafolta in s Smrečnega v napad na sovražnikovo postojanko na Zgornji Polskavi. Posadka v močno utrjeni zgradbi, ki je bila obdana z visoko prepletenimi žičnimi ovirami, je štela okoli 15 orožnikov in policistov. Z napadom je ob 22,30 začel 1. bataljon. Sodelovali so tudi minerji. Enemu od njih je s pomočjo lestve uspelo preplezati žično oviro in podstaviti pri utrdbi razstrelivo. Toda po močni eksploziji so ugotovili, da je mina preslabo učinkovala. Borci so na stavbo večkrat jurišali, vendar so se sovražniki z bombami in z močnim streljanjem uspešno branili. Brigadno poveljstvo je ugotovilo, da ne bo vojaškega uspeha brez večjih žrtev, česar pa ni hotelo tvegati. Obenem je ena četa z miniranjem popolnoma uničila betonski cestni most na Zgornji Polskavi in mednarodni telefonski kabel. Akcija se je končala na Zgornji Polskavi 15. oktobra ob pol štirih zjutraj. Ranjeni so bili Jože Gašparin, Franc Kresnik in Jože Libnik. Prva dva so ozdravili v bolnišnici Košuta, tretjega pa v bolnišnici Zaklon na Pohorju.

Drugi bataljon je bil v zasedi med Zgornjo Polskavo in Framom, kjer je prekopal cesto na več mestih v dolžini 500 m in požagal 15 telefonskih drogov. Tretji bataljon je bil v zase-

di med Zgornjo Polskavo in Slovensko Bistrico. Po osmi uri se je brigada zbrala pri Grehu na Planini pod Šumikom.³¹ Glavni namen akcije ni bil dosežen.

Štab brigade je v petnajstdnevem poročilu z dne 15. oktobra med drugim navedel, da so uspešno uničevali sovražnikove prometnice, telefonske zveze, napadali postojanke in postavljali zasede. Ker so se v tem času premikali po Pohorju in na njegovih obrobjih, kjer so že pred njimi mobilizirali drugi, na tem območju niso bili uspešni, kot so bili poprej na Kozjanskem in okoli Slovenskih Konjic. Od 1. do 15. oktobra je brigada mobilizirala 50 novincev, od drugih enot pa jih je prejela 31, skupaj 81.³²

V svojem petnajstdnevem poročilu so v štabu cone ocenjevali, da so sovražnikove enote v defenzivi, izpade iz postojank pa opravljajo zaradi zavarovanja garnizij in ropanja hrane. Na severnih območjih cone je bil sovražnik aktivnejši kot na južnih, kar je bila posledica večje partizanske dejavnosti na severu. Sovražnik se je vse bolj posluževal partizanske taktike bojevanja, in to predvsem tarn, kjer so prevladovale močnejše partizanske enote. Cona je ustanovila vojno oblast 4. operativne cone s Stirimi podrejenimi območji: Kozjansko, Kamniško-zasavsko, za Zgornjo Savinjsko dolino in Pohorsko območje. Od zaveznikov je cona prejela 30 letalskih pošiljk pomoči. Polovico od tega na Kozjanskem, polovico pa v Zgornji Savinjski dolini. Z orožjem so tako okrepili brigade, odrede in vojna območja. Opozorili so, da jim še vedno primanjkuje streliva mauzer in minometalskih min, obutve in oblačil. Ker so v zadnjem času prejeli precej razstreliva, so se temu ustrezno hitreje in uspešno razvijale inženirsko-tehnične in zlasti minerske enote. Še vedno jim je primanjkovalo radijskih postaj.

Za operacijski sektor cone so ugotovili, da je velik, da je zaradi oddaljenosti brigad težko izvajati skupne akcije in da pogrešajo Šlandrovo in Zidanškovo brigado, ki sta morali 11. oktobra 1944 na Dolenjsko. Toda povzetek je bil optimističen: »Pritok novincev je dober. Morala ljudstva in moštva je na višini. Med našimi borci vlada svež in veder duh.«³³

Spopadi y Golavabuki, pridobitev bataljona koroških borcev

Zjutraj 16. oktobra se je brigada premestila od Greha k Pliberšku, Gabercu in na Smrečno, vse na območju Šmartna. Tu so imeli čez dan vojaške in politične ure. Od tod so izvedli pohod do Stare Glažute nad Šumikom. Zjutraj 17. oktobra so od Klančnikove vile nadaljevali pohod v Golavabuko. Ta pohod je bil povezan s spopadom s sovražnikovimi silami in z drugimi težavami.

Obveščevalna služba je obvestila, da so prišle iz celjske smeri večje sovražnikove enote od 1.500 do 2.000 mož, oborožene tudi s topovi in težkimi minometi. Zasedle naj bi že položaje od Mislinje do Sv. Florjana v Doliču ter ceste in železniško progo. Ob 11. uri se je nastopajoča sovražnikova kolona spopadla z 2. in s 3. bataljonom. Po krajšem boju se je sovražnik vkopal in ni napredoval. Potem pa je začelo po partizanskih položajih tolči njegovo topništvo. Zato je 2. bataljon krenil na Pungart in zavaroval brigado proti Ribnici ter Slovenj Gradcu. Na Pungart so se po 14. uri umaknile še druge brigadne enote in tam večerjale.³⁴

Pozneje je na osnovi dnevnih poročil od septembra 1944 do maja 1945 in svoje udeležbe operativni oficir brigade Jakob Štefančič na kratko zapisal: »17. oktobra 1944 Golavabuka, 879 ljudi (borcev), borbe do Pungarta.«³⁵

Poročnik Jakob Meško, operativni oficir, je v svoj dnevnik zapisal za 17. oktober: »Neskončno dolg pohod od 7. ure zjutraj do 7. ure zvečer, po grebenih pohorskih 12 ur. Dež, trpljenje.« Naslednji dan 18. oktobra se je spominjal prejšnjega težkega dne : »Spali smo tik pred nosom sovražnika. Komaj pol ure od nas jih je bilo okrog 800. Patrulja Švabov je prišla prejšnji večer 10 minut do nas. Megla. Prvo puškarjenje, regljanje strojnic. Opoldne topovi. Pokret na višave. Trudni in izmučeni počivamo v kapelici na Pungartu. Mraz, veter. Ob ognjih. Večerja, ki je bila obed, se je nosila v kotlih na vrhove. Megla ves dan in oštra burja. S Stanetom Klepom

sva potovala zadnji del poti. Slabost mi je olajšala mamina južina. Pod Turičnikom pa kmet in njegova jabolčnica.«³⁶

Štab brigade je zaradi obilice težav in naglega pohoda samo opozoril, da so se 17. oktobra spopadli z Nemci. Jakob Štefančič in Jakob Meško pa sta nas opozorila, da je šio tega dne za več spopadov. To nam še posebej potrjuje izpoved bolničarja 3. čete 2. bataljona Štefana Lorenčiča, ki je med drugim povedal, kako so Nemci ob napadu v Golavabuki presenetili in obkolili večjo skupino borcev. Operativni oficir 1. bataljona poročnik Viktor Simončič in desetar Smrekar se ništa mogla zediniti o smeri preboja. Z eno skupino se je potem manj uspešno prebijal v gozd in v hrib Simončič, z drugo, ki je štela okoli 18 borcev, pa Smrekar v nasprotno smer. Smrekar je vse srečno pripeljal v Ribnico na Pohorju. V spopadih v Golavabuki naj bi po Lorenčičevi sodbi padlo nekaj borcev, nekaj pa naj bi jih bilo ranjenih. V Ribnici so se izmučeni in sestradani okrepčali. Toda zopet jih je presenetila nemška hajka. Z močnim streljanjem po vasi so jih Nemci razbili. Iz raznih enot in iz Bračičeve skupine se jih je potem zbralo pri Šerbineku pri Sv. Lovrencu na Pohorju okoli 15. Tu so jih Nemci v začetku decembra obkolili. Stražar je, namesto da bi streljal, zbežal. Obveščevalni oficir Vladimir Pliberšek- Miro iz Hoč je ukazal preboj, toda bilo je prepozno. Nemci so zajeli 12 borcev. Nekaj so jih pozneje ustrelili, med njimi 23. marca 1945 Vladimira Pliberška-Mira pri Bukovcu pri Zgornji Polskavi. Štefana Lorenčiča so poslali v kazensko taborišče v Šlezijo, ki ga je preživel.³⁷ Torej je bil 17. oktober 1944 resnično, kot je zapisal Meško, v znamenju hudih naporov, viharja, dežja, mraza, izčrpanosti borcev, spopadov z Nemci in tudi žrtev. O žrtvah naslednji nepopolni podatki: padel je Karei Mirt, iz okolice Senovega. Hudo je bil ranjen na Vrhnjakovem vrhu in je drugi dan umri doma v Golavabuki Martin Krenker. Ranjeni so bili: Slavko Bobek z Žigarskega Vrha pri Blanci, Bernard Katič iz Dobove pri Brežicah, Franjo Planine z Libne pri Krškem, ranjen pri Rečniku, vsi iz 3. čete 3. bataljona, Ivan Caharijas, doma pri Sv. Štefanu pri Šmarju pri Jelšah, Janko Iršič s Sladke Gore pri Šmarju pri Jelšah, oba iz 2. čete 3. bataljona, ter Franc Kozjak iz Brezna pri Podvelki. Skupaj dva padla in šest ranjenih.³⁸

Dne 18. oktobra je bila brigada v Golavabuki in Razborci. Zaradi nastopanja sovražnika proti 1. in 3. bataljonu v Golavabuki so bile vse čete na položajih. Drugi bataljon je okrepil zavarovanje brigadne komore na Pungartu, kamor so se po 14. uri umaknili vsi bataljoni. Do spopadov s sovražnikom ni prišlo. Brigada je ta dan doživela pomemben dogodek. Zaradi ukinitve Koroške grupe odredov in Vzhodnokoroškega odreda je Bračičeva brigada dobila 1. bataljon Vzhodnokoroškega odreda, ki je štel 110 oboroženih borcev in starešin. To bistveno okrepitev borno najnazorneje prika-

Drugi z leve Miha Petan-Brico, komandant 3. bataljona Bračičeve brigade, 1944. Na posnetku je štab 2. bataljona Zidanškove brigade maja 1945 v vasi Sobote nad Muto

zali s prepisom izvirne preglednice številčnega stanja brigade za 18. oktober 1944:

Enota	navzočih	odsotnih	po seznamu
štab s prištadjem	85	14	99
1. bataljon	115	97	212
2. bataljon	190	36	226
3. bataljon	188	106	294
4. bat. (1. Koroški bat.)	110	—	110
minerska četa (od 11. 10. 1944, prej vod)	46	3	49
skupaj	734	256	990

Koroški bataljon so v brigadi vodili posebej do 21. oktobra 1944, ko so ga razdelili po bataljonih. V 1. bataljon brigade je šlo 28, v 2. bataljon 15 in v 3. bataljon 67, skupaj 110 borcev. Del vodilnega koroškega kadra so postavili na na-

Olga Verstovšek-Planinc, bolničarka, Ivan Šipek-Vanja, politični komisar 3. bataljona, Marica Lorenčič, kuharica in bolničarka

slednja mesta: Miha Petana-Brica, dotedanjega komandanta 3. bataljona Vzhodnokoroškega odreda, za komandanta 3. bataljona brigade, Ivana Šipka-Vanja, dotedanjega političnega komisarja 3. bataljona, tudi v brigadi za političnega komisarja 3. bataljona, Gracijana Škrka, dotedaj četnega političnega komisarja, za pomočnika političnega komisarja 1. bataljona, in Franca Zabela-Gustla, četnega komisarja, za komisarja vseh prištabnih enot. Tako je imela Bračičeva brigada s preosnovo 21. oktobra 1944 zopet tri bataljone.³⁹

Brigada je 18. oktobra ob 18. uri krenila prek Velike in Male Kope v smeri Pameč. Po celonočnem pohodu so se 19.

Janez Jaklič-Ivan, Martin Kumer, Pepca Medvešek-Cetinski, Mirko Fišer, jeseni 1944

oktobra po osmi uri enote ustavile in se namestile takole: štab brigade s 3. bataljonom pri Mravljaku, 2. bataljon pri Osirniku in 1. bataljon v Pamečah. Obveščevalna služba je sporočila, da se v Mislinjski dolini še vedno zadržujejo sovražnikove operativne enote z blizu 2.000 možmi. Toda brigada ni prišla z njimi v stik. Zvečer po 18. uri je brigada preoračila skupaj s štabom 14. divizije pri Sv. Jederti cesto, Mislinjo in progo ter se ustavila ob 4. uri 20. oktobra na Selah. Ob prehodu čez Mislinjsko dolino so minerji uničili okoli 8 m železniške proge.⁴⁰

Brigada zopet na Koroškem, napad na vlak, obračun s sovražniki in z vrinjenim gestapovcem

Po daljšem obdobju je brigada najavila svoj prihod na Koroško z miniranjem proge pri Sv. Jederti med Slovenj Gradcem in Dravogradom. Na lahko dostopnih Selah nad Slovenj Gradcem se je brigada 20. oktobra s patruljami, zasedami in stražami dobro zavaravala. Na vojaških urah sta v 1. bataljonu govorila komandir Martin Kumer in Ivan Kranjc. Na političnih urah pa sta razlagala o OF in o razmerah na frontah politični komisar Franc Zajiček ter pomočnik političnega komisarja Ivan Petelin-Srečko. V štabu brigade je imel sestanek z vsemi političnimi funkcionarji čet Leopold Prošek-Bajdukov, sekretar ZKM 14. u. divizije.⁴¹

Borci se še niso odpočili od napornega marša (s spopadi čez Pohorje, niso se še segreli od strupenega vetra in mraza in niso se posušili od hladnega dežja, ki jih je namakal zadnje dni in noči, že je štab ukazal enotam pohod v akcije. Druga četa 2. bataljona je šla 21. oktobra ob 1,30. v zasedo na progo blizu postaje Sv. Jedert. Ob 8. uri je pripeljal iz Slovenj Gradca osebni vlak, ki gaje ustavil borec, preoblečen v železničarja. Potem je četa brez streljanja jurišala na vlak. Ker je skušalo nekaj sovražnikovih vojakov in civilistov zbežati, so borci

**Drugi bataljon pri Plešivčnikovi domačiji pod Uršljo goro
21. 10. 1944**

odprli nanje ogenj. Padlo naj bi 7 vojakov in 2 civilista, enega naj bi ranili, 11 vojakov pa zajeli in jih pozneje postrelili. Na progi so minirali lokomotivo in uničili tri vagone ter zaplenili brzostrelko, italijansko puško, 4 pištole, 110 nabojev in 6 ročnih bomb.⁴² Tako je poročal štab brigade. Nekoliko drugače sta o ustreljenih povedala borec Avgust Stupan in aktivistka Tončka Kiiez, pd. Lesnikova s Sei. Stupan navaja spomine soborca, češ da so s proge pripeljali dve uniformirani uslužbenki gestapa, gestapovca v civilu in še dva esesovska vojaka. Vse so obsodili na smrt, vendar sta jim vojaka zbežala v Slovenj Gradec. Podatki o sovražnikovih žrtvah se torej močno razlikujejo. Najverjetnejše je pričevanje Tončke Knez, ki pravi, da so na Selah blizu njih ustrelili 7 sovražnikov, 2 pa sta ranjena zbežala v Slovenj Gradec. Tu je eden od njiju umrl, drugi pa je opisal Nemcem, kje se je vse navedeno dogajalo. Nemci so prihrumeli 23. oktobra po odhodu brigade do Lesnikove domačije in jo požgali. Najemnik partizanski sodelavec Franc Knez, žena Terezija, štiri hčerke in dva sinova so pravočasno zbežali k partizanom v Savinjsko dolino, medtem ko je bil starejši sin Franc takrat že pri partizanih, hčerka Tončka pa na terenu med aktivisti. Partizani so rešili

pred požarom 8 glav goveje živine, 4 prašiče in 11 ove. Ustreljenih 7 sovražnikov so morali kmetje odpeljati v Slovenj Gradec, kjer je bila komemoracija in pokop nekaterih.⁴³

Po kritični presoji virov lahko ugotovimo, da je bilo po akciji ustreljenih blizu Lesnikove domačije 7 sovražnikov, osmi je umrl v Slovenj Gradcu, medtem ko je bil deveti, ki je tudi zbežal v Slovenj Gradec, ranjen. Sodimo, da padlih sovražnikov pri progi ni bilo in tudi navedba o 11 ujetih ter ustreljenih nemških vojaki ni točna. Menimo, da gre za administrativno ali drugačno napako v poročanju štaba brigade.

V drugo akcijo sta šli dve četi 2. bataljona. Zasedo na cesti med Kotljami in Guštanjem (Ravne n.K.) sta postavili 21. oktobra ob 5. uri zjutraj. Kmalu po 9. uri je iz Guštanja pripeljal oklepnik. Zaseda je nanj odprla ogenj, vendar zaradi neustreznega orožja ni bilo uspeha. Za oklepnikom se je pomikala večja sovražnikova kolona, ki je krenila s ceste z namenom, da bi prišla zasedi za hrbet. Zaseda se je zato umaknila in spotoma porušila električni vod visoke napetosti pri železarni Guštanj. Pred prihodom v brigado so bili obveščeni, da jim sledi manjša sovražnikova enota iz Slovenj Gradca. Borce so jo počakali, odprli nanjo ogenj in jo razbili.

Tretjo akcijo je izvedel vod 2. čete 3. bataljona, ko je od 5. do 10. ure navidezno napadal sovražnikovo postojanko v Kotljah. Vod je ostro napadel z lahkim pehotnim protitankovskim topičem *piat*⁴⁴, s petimi mitraljezi in z drugim orožjem, sovražnik pa je močno odgovarjal z minometi, lahkim topom in s pehotnim orožjem. Enote, ki niso šle v akcije, so imele vojaške in politične ure. Med drugimi, ki so jih izvajali, se prvič omenjata novi politični komisar 3. bataljona Ivan Šipek-Vanja in novi pomočnik političnega komisarja 1. bataljona Gracijan Škrk, ki sta prišla s Koroškim bataljonom.⁴⁵

Prihod tako močne vojaške enote, kot je bila Bračičeva brigada, saj je štela okoli 800 borcev, je pomenil prijetno presenečenje ne samo za partizanom naklonjene domačine, temveč tudi za borce 4. bataljona 3. brigade VDV, ki je takrat deloval na tem območju. Anton Ahčin-Darko, komandir čete v bataljonu VDV, je v svoji knjigi *Spomini iz štirih brigad* zapisal, kako so bili najprej presenečeni, ko so izvedeli, da je pri-

šla Bračičeva brigada na Sele, naslednji dan pa jih je »kar dvignilo kvišku.« Kar verjeti niso mogli, ali slišijo prav ali ne. »Najprej so zadoneli bobni, potem pa so se oglasile še trobente in klarineti. Ostrmeli smo in se spraševali, kaj neki to pomeni. Vojaška godba je urezala partizansko koračnico. Potem drugo in tretjo. Šele čez čas smo dognali, da ima brigada svojo lastno vojaško godbo. Ne morem opisati, kako topli občutki so nas prevzeli. Vse dotlej nismo slišali godbe na pihala, ki bi tako ubrano igrala partizanske koračnice.« Glas instrumentov se je slišal daleč naokoli po koroških kmetijah. Ljudje so povsod pripovedovali o močni brigadi, ki ima poleg orožja tudi godbo, je razmišljal Ahčin. Poudaril je še, kako naglo in pozitivno so odjeknile akcije brigade na Koroškem.⁴⁶ Do tretjega presenečenja za 4. bataljon VDV in tudi za Bračičevo brigado je prišlo, ko je bila brigada 21. oktobra popoldne na pohodu mimo Knezove Tončke, kot so med vojno pravili Lesnikovi domačiji. V koloni je borec bataljona VDV začuden prepoznal gestapovca, Slovenca, sedaj političnega delegata, ki ga je pred odhodom med partizane videi med gestapovci v Slovenj Gradcu. Štab bataljona VDV ga je ukazal privedi v hišo. Ko ga je obveščevalec Džon začel spraševati, se je osumljenec obnašal dokaj nevedno. Ker niso od njega nič izvedeli, so ga zaprli v sobo. Zvečer so šli proti Kotljam in vzeli gestapovca s seboj. Ustavili so se na manjši kmetiji na zahodni strani Uršlje gore. Tu so z zasliševanjem nadaljevali drugi večer. Gestapovski vrinjenec se je »omehčal« in priznal, da so ga gestapovci poslali med partizane, da bi si med njimi pridobil zaupanje ter da bi zastupil štab brigade in naredil po možnosti partizanom še kakšno večjo škodo. Pri njem naj bi našli tudi skrit strup. Sledila je smrtna obsodba z ustrelitvijo v gozdu pod Uršljo goro.⁴⁷

S Koroškega je morala brigada 21. oktobra na nagli in naporeni pohod proti Mozirju. Najprej seje ustavila in prenočila pod Sv. Vidom nad Zavodnjami, naslednji dan 22. oktobra ob 20. uri pa je prišla v zaselek Krnice nad Mozirjem in na Brezje, kjer so enote prespale.⁴⁸

Ko je prišla brigada 22. oktobra v Savinjsko dolino, sta se ji v naslednjih dneh priključili dve njeni skupini, ki se ništa uspeli prebiti z brigado 29. septembra v spopadu z Nemci čez

progo pri Grobelnem. Komandir Janez Jaklič pojasnjuje, kako je bil s svojo enoto 2. četo 1. bataljona na pohodu brigade V zaščitnici. Ko so imeli pri progi štiri ranjence, mu je bilo ukazano, naj jih spravi z enoto nazaj na Kozjansko v bolnišnico. To mu je uspelo. Potem pa se je priključil bataljonu Kozjanskega odreda, ki je šel na Pohorje. Tu je padel s svojo enoto v sovražnikovo ofenzivno akcijo in šel v kritičnih razmerah v izvidnico. Medtem se je politični komisar z borci umaknil, Jaklič pa je prišel do brigade v Savinjsko dolino tri dni pred njimi. Na območju oplojenskega Pohorja seje njihova enota spopadla z Nemci. Tako tudi Jaklič, ko je šel v izvidnico. Ko seje Jaklič z enoto razšel, naj bi enota štela okoli 60 borcev, vendar se jih je pozneje več razbežalo, nekaj jih je padlo, bilo ranjenih in ujetih.⁴⁹ Marjan Prestor in Jaka Žvan SE spominjata, da se je v Kokarjah okoli 25. oktobra zbralo približno 15 borcev.⁵⁰

Iz pričevanja Srečka Potočnika-Sinka pa povzemamo naslednje: Ko seje vračal iz bolnišnice R-10 od Jurkloštra, seje

19. oktobra priključil na Sladki Gori pri Šmarju pri Jelšah skupini 105 borcev Bračičeve brigade, ki jo je vodil poročnik Boris Bitenc-Bojan. To je bila druga skupina, ki ni šla čez progo 29. septembra pri Grobelnem in se je pozneje pridružila 1. bataljonu Šercerjeve brigade. Enako kot Jakličeva skupina je padla v nemško ofenzivo tudi Bojanova. Prvi hud spopad je bil (21. oktobra 1944 op. M.F.) pri Prihovi, drugi še hujši pa pri Sv. Joštu, oboje pri Slovenski Bistrici. Sovražnik je skupino hudo prizadel. Nekaj borcev je padlo, nekaj je bilo ranjenih in zajetih, nekaj pa se jih je razbežalo. Brigadi se jih je v Rečici ob Savinji priključilo samo 45. Zaradi tako majhnega števila povratnikov je komandant brigade Milenko Knežević nad odgovornimi hudo vzrožil.⁵¹

O hudih bojih 1. bataljona Šercerjeve brigade in bataljona Kozjanskega odreda 21. oktobra pri Sv. Kunigundi je poročal štab 4. operativne cone. Polkovnik Treeck pa omenja boje proti 1. bataljonu Šercerjeve brigade, proti bataljonu Kozjanskega odreda in proti »ostankom« Bračičeve brigade na Zreškem Pohorju.⁵² Oba navedena vira nam dopolnjujeta pričevanji Janeza Jakliča in Srečka Potočnika-Sinka.

Boji za obrambo osvobojene Zgornje Savinjske in Zadrečke doline

Po odhodu operativne skupine, ki sta jo sestavljali Šlandrova in Zidanškova brigada, 11. oktobra 1944 v sestavo 7. korpusa na Dolenjsko je sovražnik ugotovil, da je udarna moč enot 4. oprativne cone bistveno zmanjšana. Hkrati so se povečale naloge 14. divizije, ki je štela konec septembra 2.399 borcev. Njene brigade so sedaj morale, kolikor je bilo mogoče, pokrivati najpomembnejša komunikacijska in druga strateško pomembna območja cone. To pa je bilo preveč oziroma nemogoče. Poleg tega moramo poudariti, da je bil polkovnik Treeck, poveljnik polka gorskih lovcev in bojne skupine »Treeck«, stalno v hajkah za brigadami 14. divizije, da bi jih uničil. Tako je sredi oktobra ukazal svojim enotam, da morajo najprej na območju Graške gore in Razborja uničiti Tomšičevo in nato na Pohorju Šercerjevo in Bračičevo brigado. Dne 16. oktobra so trije bataljoni njegovega polka in druge enote zasedle črto Šoštanj—Skorno—Sv. Florjan—Bele Vode ter zaprle prehode proti Pohorju in Paškemu Kozjaku, nato pa krenile proti Tomšičevi brigadi. Toda ta se jim je pravočasno umaknila v Zgornjo Savinjsko dolino. Nato je začel Treeck 18. oktobra ofenzivo na Pohorje. Toda Bračičeva brigada se mu je umaknila na Sele nad Slovenj Gradcem. Z enotami je potem Treeck vdrl v Ribnico in Sv. Lovrenc na Pohorju ter se 21. oktobra pri Sv. Kunigundi nad Zrečami spopadel s 1. bataljonom Šercerjeve brigade in z bataljonom borcev Kozjanskega odreda ter z »ostanki« Bračičeve brigade. Šercerjeva brigada se je spopadala z enotami Treeckove bojne skupine do 25. oktobra, nato pa je krenila v Zgornjo Savinjsko dolino. Sovražnik je zaradi odsotnosti Šlandrove in Zidanškove brigade občutil zvečano številčno in tehnično moč svojih sili ter priložnost za vdor na osvobojeno ozemlje Zgornje Savinjske doline. Z ofenzivo, ki jo je začel naglo pripravljati, je nameraval prizadeti partizanske operativne in zaledne enote ter bistveno razbiti osvobodilno gibanje na osvobojenem ozemlju 4. operativne cone. Za nekaj časa bo preprečil partizanske napade na prometnice in na postojanke; partizanska mobili-

zacija bo opešala. Glavni ofenzivni udarec je načrtoval s kamniške strani prek Črnivca, hkrati pa bi udaril z desnim krakom od Vranskega prek Črete, Slap in Lipe, z levim krakom pa od Železne Kaple in Črne na Koroškem skozi Solcavo v osrčje Zgornje Savinjske doline. Dva dni pred začetkom glavnega udarca čez Črnivec se je sovražnik spopadal z manjšimi enotami Tomšičeve brigade na odseku Šoštanj — Šmartno ob Paki — Mozirje. S temi akcijami je želel vezati partizanske sile na vzhodni del osvobojenega ozemlja in z glavnimi močmi vdreti skozi Gornji Grad v Savinjsko dolino.

Nekaj dni pred ofenzivo je sovražnik okrepil postojanke v dolini Kamniške Bistrice, verjetno z deli šolskega polka Brandenburg, 184. polka deželnih strelcev in pripadnikov gorenjskega domobranstva. Z ofenzivo je začel 21. oktobra zjutraj. S kamniške strani je nastopalo v intervalih proti Tomšičevi brigadi okoli 2.000 mož, podprtih s topništvom, s težkimi minometi, z metalcema megle in s tanki. Hudi boji so bili na območjih Črnivca, Kališ, Poljane, Plešivca. Do večera je Tomšičeva brigada izvedla sedem jurišev. Tretji bataljon Tomšičeve brigade je zgodaj zjutraj odbil sovražnikovo enoto 350 mož pri Slapeh in Lipi. Dne 22. oktobra so se nadaljevali boji Tomšičeve brigade na položajih pod Grebenom, pod Poljanami in pod Kališami. Popoldne jo je okrepilo 50 slušateljev podoficirske šole 4. operativne cone. Toda zaradi hudega sovražnikovega pritiska in njegovih okrepitev so se morali zvečer umakniti proti severovzhodu. Da bi razbremenil pritisk na Tomšičevo brigado, je Kamniško-zasavski odred napadel Šmartno v Tuhinjski dolini in Kamnik, toda sovražnik na to akcijo ni odgovoril. Sovražnik je 23. oktobra prodril čez Črnivec v Novo Stifto, bojni patrulji Tomšičeve brigade pa sta ga brez večjega uspeha napadli med Črnavcem in Črnavškom. Z Vranskega je prišla prek Črete na Tolsti vrh enota 800 mož, s katero se je ves dan bojeval 3. bataljon Tomšičeve brigade. Proti večeru se je moral umakniti proti Menini planini. S skupino 250 mož so Nemci prodrli do Šmartna ob Dreti. Kamniško-zasavski odred je še naprej napadal Šmartno v Tuhinju, z delom enot pa je brez uspeha skušal prodreti pod Gozd in ovirati sovražnika v boju proti Tomšičevi brigadi. Iz tega pregleda je razvidno, daje štab 4. operativne cone,

ki je vodil proti sovražniku operacije, uspel vključiti prve t dni ofenzive v boje in zavaravanja Tomšičevo brigado, podoficirsko šolo, Kamniško-zasavski odred, 3. bataljon 3. brigade VDV, skupno okoli 1.100, iz zalednih enot približno 120 skupaj okoli 1.220 borcev. Sovražnik je bil v očitni številčni in tehnični premoči, saj so njegove enote štele po oceni štaba cone do 23. oktobra približno 3.300 moških.⁵³

Do bistvenega preobrata v korist conskih enot je prišlo v operacijah z vključitvijo Bračičeve brigade, ki je štela 23. oktobra 727 navzočih borcev. V spopadih s sovražniki in na zavarovanjih je pri Solčavi sodelovalo tudi nekaj skupin koroških partizanov, ki so štele prek 50 borcev. Povedati želimo, daje bil že nagli pohod Bračičeve brigade popoldne 21. oktobra s Sei nad Slovenj Gradcem in s prihodom 23. oktobra ob 17. uri v Gornji Grad pravi podvig. Povelje za pospešeni pohod je brigada prejela od štaba cone in divizije v Zavodnjah. Ob prihodu na območje Mozirja in Rečice ob Savinji so si enote pomagale tudi s kmečkimi vpregami, ki so jim bile v več vaseh na voljo. Domačini so nosili borcem košare s hrano in pijačo kar na cesto k vozovom, saj so sklepali, da gre za pomembno nalogo brigade, da bi obranila osvobojeno ozem-

Nastop brigadne godbe na pihala v ICokarjah oktobra 1944

lje in njene ljudi. Bili so priče že nekajdnevnih bojev in njihova zaskrbljenost, kaj bo, če ne bodo partizani pregnali Nemcev je bila očitna. Kljub vsej resnosti razmer je tudi godba prispevala na pohodu skozi vasi k razbijanju mučnih slutenj, ki so se zgrnile nad Zgornjo Savinjsko, Zadrečko in Logarsko dolino. Jakob Meško je zapisal: »Ljudje so na pragih stali, nekateri so jokali, ko je šla godba mimo. Trudne množice partizanov so delale pretresljiv vtis. Ljudje so nam dali jabolka in hruškovec. V Ljubno smo šli po puške in municijo.⁵⁴

Na poti od Brezja pri Mozirju v Gornji Grad je štab brigade prejel 23. oktobra od štaba 14. divizije pisno povelje, da mora poslati 1. bataljon na položaje Luče — Solčava, 2. bataljon nad Gornji Grad, s 3. bataljonom pa naj se razmesti s štabom v Gornjem Gradu. Prvi bataljon seje ločil od brigade v Radmirju in prispel v Luče ob 19. uri. Namestnik komandanta brigade Viktor Cvelbar-Stane, ki je bil z bataljonom, je izvedel, da so Nemci, ki so prodrli od Zelezne Kaple in Črne na Koroškem, v Solčavi in na položajih nad njo, partizanska komanda mesta Solčave pa pri Belšaku med Solčavo in Lučami. Po nalogu namestnika komandanta 14. divizije Vinka Simončiča-Gašperja, naj napadejo Nemce v Solčavi, je šla ob 20. uri ena četa 1. bataljona do Belšaka, dva in pol kilometra pred Solčavo, in tam postavila zasedo.

Po prihodu brigade v Gornji Grad je komandant cone Jože Borštnar ukazal 2. bataljonu, naj krene do vasi Poljane pri Črničcu in napade sovražnika. Bataljon je krenil ob 17. uri in prišel skozi gozd po levi strani na Poljane 24. oktobra ob 2. uri ter ugotovil, da so se Nemci umaknili v neznano smer.⁵⁵ Drugi bataljon je medtem opazil, da mu je na pohodu na Poljane zbežal civilni vodnik. V deževni noči je bataljon še nekaj časa taval po gozdu, potem pa za nekaj ur zaspal. Zjutraj so bili borci zopet na nogah in brž ugotovili, da so nad Novo Štifo. V tem kraju in okolici pa je bilo veliko Nemcev. Z bataljonom sta bila komandant in politični komisar Knežević in Dolničar. Odločitev je bila hitra. Takoj v napad! Čete so se ustrezno razporedile, začele na presenečene Nemce močno streljati in zdrvele na juriš v Tirosek ter proti središču Nove Štife. Sovražnik se je z delom enot branil, z drugim delom pa je nadaljeval s požiganjem hiš in gospodarskih poslopij, kar

je počel že po vdoru. Med prvimi se je prebil do svojega doma v Tiroseku Jože Savinšek, kurir komandanta Kneževiča. Presrečen je našel svojo mater Ivano, ki je pravkar pogasila v hiši ogenj. Nemci so jo hoteli odgnati, v zadnjem trenutku pa se jim je skrila in med streljanjem že gasila dom.⁵⁶ Partizanski juriš je bil silovit in nezadržen. V prvi četi sta ga sprožila pogumna komandir in politični komisar Rudolf Babnik- Boris ter Karei Cepuš-Miha, žal pa so v njem omahnili borec Maks Pernat, komisar Cepuš in hrabri mitraljezec (ime ni znano). Pregon roparjev in požigalcev so nadaljevali mitraljezec Feliks Frešer in drugi.⁵⁷

Ciril Joger, mitraljezec 2. čete, se spominja: »Milenko je postavil ob potok pod cerkvijo v Novi Štifi deset mitraljezcev. Na njegovo povelje, ko je sprožil iz svoje brzostrelke rafal, smo sprožili tudi mitraljezci in se kmalu zatem pognali na juriš na sovražnike. Potem smo jih gonili do Črnivca in čezenj. Na umiku so Nemci od Nove Štife proti Črnvcu požgali več gospodarskih poslopij in domačij.«⁵⁸

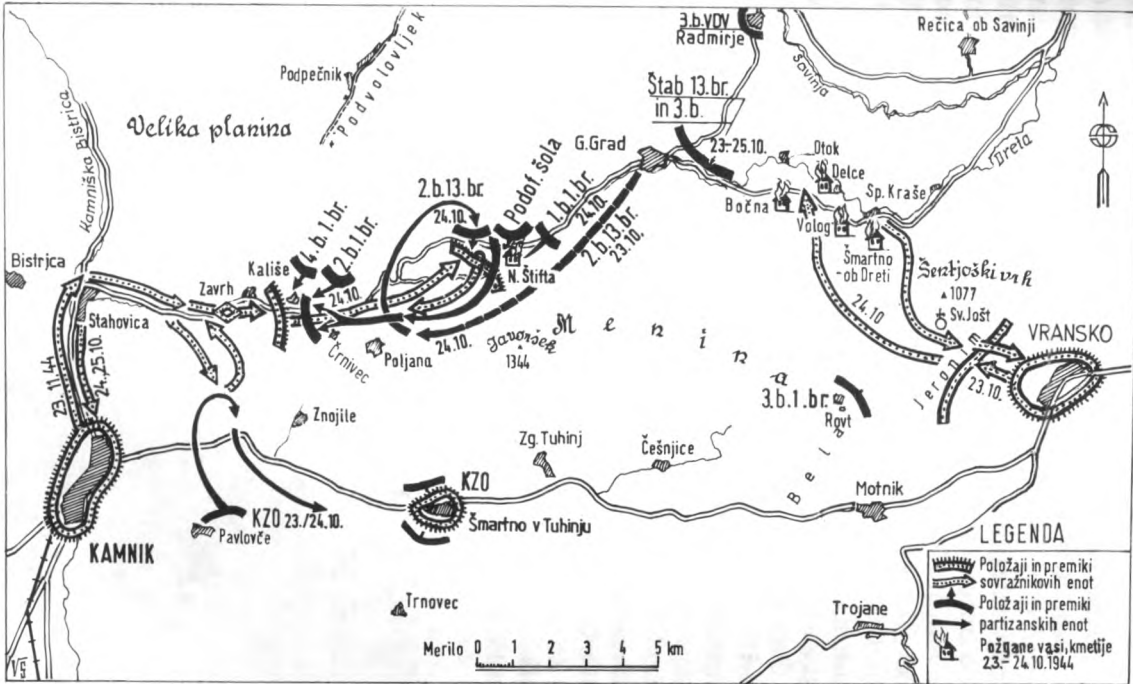
Po prihodu na območje Črnivca je dr. Herbert Zaveršnik takoj odredil neko hišo za brigadno ambulanto. Nemci so partizane opazili ter začeli hišo obmetavati z južnega pobočja z metalcem megle. Ko so jo zadeli, jo je tako močno streslo, da se je v njej podrla peč, na kateri je sedel dr. Zaveršnik. Ambulanto so takoj premestili.⁵⁹

Boji 2. bataljona, s katerim je bila tudi skupina borcev iz

1. bataljona s komandirjem Perom Čulibrkom, Francem Frankom, Marjanom Prestorjem in z drugimi, so trajali z umikajočim se sovražnikom, ki se je branil, od dopoldanskih ur do 17. ure do Kališ. Drugi bataljon se je tu utrdil, in ko je dobil kmalu zatem povelje, se je umaknil v Gornji Grad.

Štab brigade je ocenil, da je največji uspeh dosegel 2. bataljon, »ki je kljub močnemu topniškemu in minometnemu ognju zdržal na položajih in potem gonil sovražnika«, ter poudaril, da niso mogli »vsled pomanjkanja zveze s Tomšičevo brigado udariti po sovražniku pri gonjenju od Nove Štife z vso močjo«. Štab cone je bil pri oceni ostrejši. Štabu Tomšičeve brigade je očital, da ni vzdrževal z bataljoni potrebne zveze in ni izkoristil sovražnikovega paničnega bega, ko ga je od Nove Štife gonil 2. bataljon Bračičeve brigade. Ugotovil

Bračičeva brigada v bojih za obrambo Zgornje Savinjske in Zadrečke doline 24. 10. 1944 (po partizanski skici)

je, da bi Tomšičeva brigada morala zapreti sovražniku na Čr-
niveu odstopnieo, nakar bi morala z bataljonom Bračičeve
brigade uničiti sovražnika in zapleniti vso njegovo motoriza-
cijo.

Drugi bataljon je zaplenil motorno kolo s prikolico, razno
vojaško opremo, ki jo je sovražnik na begu odmetaval, uničil
dva tanka, poškodoval tri avtomobile ter zasegel tri vozove
prašičev in šest glav goveje živine, kar so Nemci naropali pri
kmetih.⁶⁰

Tudi na območju Solčave so bile razmere zaskrbljujoče.
Nemške enote so ropale po Logarski dolini vse do Solčave in
proti Črni na Koroškem. Ljudje so bežali pred njimi v hribe
in proti Lučam. Skupina koroških borcev in zaščita oblastne-
ga komiteja za Koroško, skupaj nekaj desetih borcev, je iz za-
sed napadala sovražnikove manjše enote in jih pri napredo-
vanju od Železne Kaple in od drugod do 23. oktobra nekoli-
ko zadrževala, vendar brez večjega uspeha. Sovražnik je po-
tem skušal iz smeri Slemenca in Raduhe priti pri Solčavi za
hrbet še manjšim skupinam Koroškega odreda. Zaradi so-
vražnikove premoči so se skupine koroških borcev po več
spopadih umaknile med Solčavo in Belšakom do Suhadolni-

Nemška enota je oropala in požgala Solčavo 24. 10. 1944

ka. Štab Koroškega odreda je bil s komandantom Ivanom Ribičem-Stojanom (brez političnega komisarja) pri Belšaku. Zaradi premajhne aktivnosti Koroškega odreda v sovražnikovi ofenzivi so po ofenzivi razrešili komandanta Ivana Ribiča.⁶¹

Ob 3. uri 24. oktobra sta krenili do Belšaka še drugi dve četi 1. bataljona brigade. V dopoldanskih urah se je bataljon pripravljajl za napad na Solčavo z dveh strani. Ko je ob 13. uri prišla ena četa do Tolstovršnika blizu Solčave, je ugotovila, da so se Nemci umaknili na Javorje, k Bukovniku, Osojniku, Robniku in Prodniku. Teh višjih položajev ni bilo mogoče napasti, zato so jih samo blokirali. Po cesti je hkrati prodiral vod borcev 1. bataljona in je padel pri Brezniku (malo pred Solčavo) v zasedo. Z Nemci se je spopadel, toda zaradi njihove premoči se je brez izgub umaknil, medtem ko je imel sovražnik dva mrtva in enega ranjenca. Ob 17. uri je okrepljeni vod krenil v napad na postojanko v Solčavi. Ob 18. uri je v spopadu na dostopu v Solčavo razbil skupino 20 nemških vojakov. Ob umiku je sovražnik požgal Solčavo in več domačij v Logarski dolini.⁶²

Podoba požgane Solčave in Logarske doline je bila grozljiva. Anton Ilovic je napisal, da so Nemci v Solčavi in v Logarski dolini požgali več kot 220 stanovanjskih hiš in gospodarskih poslopij ter odgnali več kot 100 Solčavanov zaradi njihovega delovanja v osvobodilnem boju v nacistična taborišča.⁶³

Odstopnico si je sovražnik zavaroval z enoto pri Osojniku in pri Sv. Duhu nad Solčavo. Čez noč ni bilo bojev. Zjutraj 25. oktobra je štab 1. bataljona poslal 3. četo, s katero sta bila tudi namestnik komandirja Štefan Ipavec in namestnik komandanta bataljona Karei Maček, da bi pregnala Nemce v Logarsko dolino, en vod pa naj bi zasledoval sovražnika kot leva pobočnica čez Kneza in Knezovo planino. Tretja četa se je premikala mimo goreče Klemenškove domačije in je od Covnika opazila nemško kolono, ji sledila ter jo pri počitku ob 17. uri nad Belo napadla. Nemcev je bilo okoli 200, s seboj so gonili precej domačinov in naropano živino. Ob ostrem in nepričakovanem napadu je nastala med presenečenimi sovražniki velika panika, ki jo je za pobeg izkoristilo več aretirancev. Nemci so se kmalu znašli, zasedli rob gozda ter

ostro odgovorili z mitraljezi in minometi. Spopad, v katerem je imel sovražnik precejšnje izgube, je trajal približno 15 minut. Za daljši boj ali juriš se četa ni mogla odločiti, saj je bila za njenim hrbtom na območju Sv. Duha še sovražnikova enota. Zato se je postopoma brez izgub umaknila k Belšaku pri Solčavi, kamor je prišla ob 24. uri. Nemška enota pa se je umaknila v Železno Kaplo.⁶⁴ Iz vojaško varnostnih razlogov je inženirsko-tehnična četa brigade položila na cesto Solčava — Črna na Koroškem protitankovske mine in prekopala cesto na več mestih.⁶⁵

Zaradi slabe obrambe in požiga Logarske doline ter Solčave je štab 4. operativne cone izrekel ostro kritiko zalednim enotam, posebej pa je obsodil Koroški odred, »ki ni ničesar storil, da bi sovražnika izgnal iz Logarske doline in Solčave.«⁶⁶ Spomnimo naj, daje bila 29. septembra 1944 ukinjena Koroška grupa odredov preosnovana v Koroški odred, da so razdelili borce Vzhodnokoroškega odreda pretežno v 14. divizijo in so ob preureditvi del moštva poslali čez Dravo na območje zamejske Koroške.⁶⁷ Kritika štaba cone je bila v nekem pogledu utemeljena. Res pa je, da so bili v Koroškem odredu preslabo organizirani in za učinkovito obrambo prešibki. Razmere so se s prihodom 1. bataljona Bračičeve brigade zvečer 23. oktobra in naslednji dan bistveno spremenile, saj je ta enota štela blizu 200 mož, bila je borbena, izkušena in čvrsto organizirana.

Zanimiv je prispevek vojnega dopisnika Mirka Lukmana, ki je takole poročal: »Solčava in Logarska dolina sta postali žrtvi krutosti švabske policije. Uničeno in požgano je vse premoženje in živež miroljubnega prebivalstva. Sovražnik nas ne more uničiti, zato se pa maščuje nad prebivalstvom.« Lukman nadalje piše, kako so se partizanske zasede in patrolje neuspešno upirale prodirajočim premočnim nemškim enotam, ki so prihajale od Črne, Železne Kaple in Bele. Naslednji dan so jih enote koroških partizanov zopet skušale zaustaviti pred Solčavo, toda bile so prešibke. Ko so nemške enote vdrle v Solčavo, so začele pretepati in ropati. Prebivalci so morali nanesti v svoje domove slamo za načrtovani požig. Ob vesti, da se približujejo partizanske enote, je zajela Nemce panika, začeli so požigati in panično zapuščati Solčavo. Pred

seboj so gonili več prebivalcev in okoli 50 glav živine. Za umikajočimi se zločinci je ostajalo vse zavito v dimu in ognju. Marija Prodnikova je na pogorišču Solčave tožila, kako jo je pretepal nemški policist, ker mu je iztrgala 11-letno vnučko, ki jo je hotel odgnati. Ob pogledu na borce Bračičeve brigade je pogumno dejala: »A sedaj so tu naši fantje, oni bodo tem gnusobam že pokazali, da jih bo minilo.«⁶⁸

Zločinsko se je sovražnik znesel tudi nad prebivalci območja od Bočne do Šmartna ob Dreti. Kot smo že omenili, je sovražnik prebil položaje 3. bataljona Tomšičeve brigade in se zvečer 23. oktobra utrdil s približno 250 možmi na ustreznih položajih pri Šmartnem ob Dreti. Zjutraj 24. oktobra je sovražnik vdrl v vasi Šmartno ob Dreti, Volog, Delce in v Bočno, vse izropal in jih okoli 10. ure zažgal. Nad sovražnika je

3. bataljon Bračičeve brigade v Bočno poslal vod borcev, ki se je moral zaradi sovražnikove premoči in močnega ognja umakniti. V napad so potem poslali iz 3. bataljona Bračičeve brigade še eno četo. Medtem so se Nemci umaknili čez Lipo proti Vranskemu. Borcem se je nudil pretresljiv prizor ljudske groze. Partizanske vasi so gorele. Obupani ljudje so reševali živino, kolikor je je še ostalo, in gasili goreče domove. Borci so jim priskočili na pomoč, toda kaj, ko je ta pomoč prišla prepozno.⁶⁹ V Bočni so minerji iz varnostnih razlogov razrušili most. Popoldne so nad Gornjim Gradom krožila tri sovražnikova letala in odvrгла nekaj bomb, ki pa niso povzročile škode.⁷⁰

Ob spominu na požigalski in roparski napad nemških enot v Zadrečki dolini in drugod, je bolničarka 3. bataljona Olga Verstovšek-Planinc zapisala: »Kako nepopisno hudo je bilo gledati, ko smo prišli s Pohorja v Savinjsko dolino prepozno, ko so gorele vasi, ko je v gorečih hlevih gorela in mukala živina, tulili na verigah priklenjeni psi, ljudje bežali brez vsega ! Gorelo je vse ... in to vse zato, ker so bili ti ljudje dobri, zavedni, pogumni, ker so nas hranili, dali vse od sebe, da bi pregnali to švabsko svojat iz naše domovine ..«⁷¹

Štab 4. operativne cone je v kritični oceni požiga v Zadrečki dolini navedel, da 3. bataljon Tomšičeve brigade zaradi preobsežnega območja, ki ga je branil, ni mogel preprečiti vdora številčno močnejših sovražnikovih enot v Šmartno, Vo-

Partizanski funkcionarji oktobra 1944 v Gornjem Gradu: Marko Kuček-Rok, Janez Petje-Jovan, Ivan Dolničar-Janošik, Franc Putrle-Cure, Anton Godec-Tomaž, Jože Kisovec-Dušan

log, Delce in Bočno. Očital pa je enoti VDV, ki je bila poslana, da bi preprečila požig v Bočni, da naloge ni izvedla, ker je prišla v ogroženo vas prepozno.⁷²

Dne 25. oktobra je na položajih Črnivca 3. bataljon Bračičeve brigade zamenjal njen 2. bataljon in se proti Kamniku dobro utrdil. Hkrati je ugotovil, da so se sovražnikove enote umaknile proti Kamniku. Drugi bataljon seje umaknil k štabu brigade v Gornji Grad, kjer je imel ves čas opisanih bojev svoj sedež. Ta dan seje brigadi pridružil 19 mobilizirancev (18 iz Šoštanja, 1 iz Gornjega Grada). Kot smo že omenili, so se boji s sovražniki končali 25. oktobra okoli 17. ure. Uspešno jih je pri Beli blizu Železne Kaple končal 1. bataljon Bračičeve brigade.⁷³

Ostri bojni spopadi na območjih Nove Štifte in Črnivca so zahtevali tudi žrtve. Štab brigade je poročal o sedmih padlih in štirih ranjenih borcih. Vendar smo uspeli zbrati podatke za devet padlih borcev, ki jih navajamo: Karei Cepuš, r.

1916, Kladje, politični komisar čete; Dominik Jančič, r. 1918 Jurklošter, vodnik; Anton Novak, r. 1912, Mestni vrh; Maks Pernat, r. 1922, Gabernik, Zgornja Polskava; Štefan Umek, r.

1917, Mali Komen, Senovo; Franc Župane, r. 1925, Kanjuce, Štore, vsi iz 1. čete 2. bataljona. Ivan Hojnik, Tone Hojnik, oba iz 3. čete 2. bataljona in Ivan Brili, r. 1919, Sevnica, iz 1. čete 1. bataljona. Večino padlih so pokopali slovesno z brigadno godbo, pevskim zborom, z govori in častno salvo na pokopališču v Gornjem Gradu 25. oktobra 1944.⁷⁴

O sovražnikovih izgubah pa tole: v poročilu štaba Bračičeve brigade je navedeno, naj bi imel sovražnik v bojih proti njenim enotam 90 mrtvih in okoli 100 ranjenih, medtem ko je v poročilu štaba 4. operativne cone navedeno, da je imel sovražnik proti vsem njenim enotam v času ofenzive 180 mrtvih in 250 ranjenih. Sodimo, da so te številke močno pretirane. Glede lastnih izgub vseh sodelujočih enot je štab cone poročal o 30 mrtvih in 49 ranjenih.⁷⁵

Odmevnost bojov enot 4. operativne cone za obrambo osvobojenih ozemelj je bila pozitivna in velika. Štab brigade je ocenil, da so se borci in starešine v bojih izkazali, da so jim še večji uspeh preprečile slabe zveze med bataljoni in z drugimi enotami. Tudi štab cone je poudaril, da poveljniški kader ni bil dovolj povezan in zato tudi ni mogel enotam pravočasno izdajati potrebnih povelj. Enote so bile zaradi pogostih bojov v zadnjih dneh izčrpane, deževno vreme je slabo vplivalo na borce, vendar so bili kljub temu vzdržljivi in uspešni.⁷⁶

Borcem, strojničarjem in starešinam 2. bataljona Bračičeve brigade je štab 14. divizije v povelju z dne 11. novembra 1944 za njihova izredna vojaška dejanja, izkazana 24. oktobra 1944 v celodnevni bojih s petnajstkrat močnejšim sovražnikom, ki je imel v svoji sestavi tudi 15 tankov in težko topništvo, izrekel pohvalo in priznanje. V povelju je poudarjeno, da so borci s svojo srčnostjo na čelu s komandantom Antonom Godcem-Tomažem in z drugimi starešinami po sedmih juriših od Nove Štife do Črnivca prisilili motoriziranega sovražnika na paničen beg z osvobojenega ozemlja, ki ga je nameraval oropati, požgati in ponovno zasesti.

Posebej so bili deležni pohvale in priznanja tile tovariši: Rudolf Babnik-Boris, komandir čete, Stanko Rak, Franc Zu-

pane, Ivan Šip, strojničarji, Ivan Lepej, borec, vsi iz 1. čete, Anton Žnidaršič, komandir čete, Peter Zimšek, desetar, Ciril Joger, Anton Črešnar, Vinko Štangl, Alojz Zagozda, strojničarji, vsi iz 2. čete. Vinko Brenčič, komandir čete, Matija Pikel, Ivan Špiler, Franc Likovič, Franc Plahuta, strojničarji, vsi iz

3. čete.⁷⁷

Sklep: Operacije enot 4. operativne cone so bile obsežne, zahtevne, in uspešne. O junaštvu udeležених enot, posameznikov in o pogumnem sodelovanju prebivalstva ter terenskih političnih delavcev je po sovražnikovi neuspehi ofenzivi pisal partizanski tisk z območja cone in tudi drugod.

Štirinajsta divizija in Bračičeva brigada razglašeni za udarni

Glavni štab NOV in PO Slovenije je izdal z dne 26. oktobra 1944 odredbo o razglasitvi XIV. divizije NOV in PO Jugoslavije in

XIII. SNOB Mirka Bračiča za udarni. Odredbo objavljamo v celoti:

GLAVNI ŠTAB

NOV IN PO SLOVENIJE

Na položaju, dne 26. 10. 1944

št. 512

ODREDBA

Imenovanje XIV. divizije in

XIII. brigade za »udarni«

XIV. divizija NOV in POJ se je v svojem poldrugoletnem obstoju nepretrgoma z izredno borbenostjo odlikovala in proslavljala v nešteti bojih na slovenskem ozemlju. Njene borbe in pohodi od slovenskega Primorja in Trsta, pa vse do severnih mej Koroške in Štajerske, so en sam veličasten niz zmag in skrajne požrtvovalnosti. Njene slavne zmage v Grčaricah, Turjaku, Pudobu, Vel. Laščah, Kočevju, njen herojski in muke pol-

ni pohod na Štajersko, bodo za vedno ostali z zlatimi črkami napisani v zgodovini narodnoosvobodilne borbe slovenskega naroda. Z vsemi temi zmagami in borbami je v vseh krajih visoko dvignila čast in slavo našega orožja in dala ogromen polet vsemu narodnoosvobodilnemu gibanju slovenskega ljudstva.

Ker se je XIV. divizija NOV in POJ z vsemi temi uspehi močno dvignila nad ostale edinice, ji Glavni štab NOV in PO Slovenije daje naziv:

»XIV. UDARNA DIVIZIJA NOV IN PO JUGOSLAVIJE«

Ker se je XIII. SNOB »MIRKA BRAČIČA« udeležila vseh borb v sestavi XIV. divizije in pokazala visoko borbenost, enako ostalima brigadama, daje Glavni štab NOV in PO Slovenije XIII. SNOB »MIRKA BRAČIČA« naziv:

»XIII. SNO UDARNA BRIGADA »MIRKA BRAČIČA«

To visoko priznanje in odlikovanje naj bo vsem borcem, podoficirjem, oficirjem in politkomisarjem v spodbudo za še močnejše in odločnejše udarce po okupatorju in domačih izdajalcih vse do končne zmage in osvobojenja slovenskega naroda.

Smrt fašizmu – svobodo narodu !

Politkomisar:
Boris Kidrič

Komandant:
generallajtnant
Franc Rozman⁷⁸

Ob razglasitvi Bračičeve brigade in 14. divizije za udarni je štab 14. udarne divizije čestital vsem svojim borcem in starešinam z obvestilom z dne 5. novembra 1944. Veličastna slovesnost je bila 15. novembra 1944 v Rečici ob Savinji.⁷⁹

Ko je štab 14. udarne divizije (odslej 14. u. divizije) čestital Bračičevi brigadi za pridobljeno visoko priznanje »udarna«, je bila brigada prav tedaj na višku svoje vojaške moči. Ko je štab 14. u. divizije v čestitki nanizal velike uspehe Bračičeve brigade od ustanovitve 1943, ki jo izenačujejo s Tomšičevo in Šercerjevo brigado, je poudaril, da ima pri tem velike zasluge njen komandant kapetan Milenko Knežević.⁸⁰

Ne smemo prezreti, da je bil v tem času dobro zaseden in uglašen ves štab brigade. V političnem oddelku cone so oce-

nili, da je Ivan Dolničar-Janošik najboljši politični komisar brigade v diviziji ter da ima velike zasluge, da je Bračičeva brigada tako velika in borbena. Čeprav je bilo malo možnosti za politično delo, so ga vendar izvajali v tolikšni meri, da sta bili udarnost in morala brigade na visoki stopnji.

Po zaslugi Janeza Petjeta-Jova in njegovih predhodnikov, treh novih bataljonskih pomočnikov političnih komisarjev in več novih četnih pomočnikov komisarjev je bilo delo na politično-vzgojnem področju uspešno. Za usposabljanje nižjega političnega kadra je deloval v brigadi od oktobra poseben tečaj.⁸¹

V poročilu pomočnika političnega komisarja 4. operativne cone je navedba, da je v Bračičevi brigadi skoraj najboljša partijska organizacija v brigadah 14. u. divizije. Poudarja, da so v četnih celicah tudi borci in ne samo funkcionarji. V tem poročilu so Milenko Knežević, Ivan Dolničar in Viktor Cvelbar, namestnik komandanta brigade, zelo dobro ocenjeni. Za štabe bataljonov je navedeno, da jih sestavljajo v večini hrabri in sposobni borci, kar so dokazali v bojih. Kot primer hrabrosti v bojih pri Novi Štifti in na Črnivcu sta izpostavljena Anton Godec-Tomaž in Milenko Knežević. Poročilo zaključuje, da so v Bračičevi brigadi »po večini vsi sekretarji hrabri borci«.

Članov KPS je bilo v brigadi novembra 78, kandidatov za člane KPS 25 in članov ZKM 137, skupaj 240. Pri številčnem stanju brigade 917 borcev je pomenilo 22 odstotkov politično organiziranih borcev pomembno vlogo pri izpolnjevanju številnih nalog in pri premagovanju vsakodnevnih težav. Tomšičeva in Šercerjeva brigada sta bili številčno nekoliko močnejši. Tomšičeva je imela 313, Šercerjeva pa 364 politično organiziranih borcev.⁸²

Ko govorimo o pomembnosti politične orientacije, moramo pri izpolnjevanju nalog in razvoju brigade ovrednotiti tudi ZKM (SKOJ). Ta organizacija mladih je od oktobra 1944, ko je štela 102 člana, v novembru napredovala za 14 odstotkov ali na 137 članov. Poleti je organizacija životarila pod začasnim vodstvom Anice Škarja-Špele. Septembra seje vrnil s tečaja Vlado Košir-Matija in organizacija je intenzivneje živela. Bataljonski sekretarji ZKMJ so bili v oktobru in sep-

tembru Božidar Flajšman, Rezka Breznik-Gjerkeš in Tone Mlakar. Po vseh četah in v prištabnih enotah so postavili sekretarje aktivov ZKMJ. Po ukinitvi agitacijsko propagandnih odsekov so skrb za mladinski tisk in propagando prevzeli mladinski »agitpropi« pri brigadnih birojih ZKM.⁸³

V septembru oziroma oktobru se je štab brigade okrepil s tremi izobraženci. Mesto načelnika štaba je zasedel dotedanji načelnik Koroške grupe odredov jurist Egon Remec-Borut, rezervni kapetan, šef operativnega odseka je postal učitelj, sedaj rezervni poročnik Jakob Meško-Nikolaj, referent za saniteto pa dr. Herbert Zaveršnik. Vsi operativni oficirji po bataljonih so bili izobraženci in šolani rezervni častniki bivše Jugoslavije. Nekaj jih je bilo tudi v odsekih pri štabu brigade.⁸⁴ Ob koncu oktobra je bila izpopolnjena minersko-tehnična četa 69 mož, ki jo je vodil strokovno usposobljeni tehnični referent poročnik Viktor Bajec. Ta četa je bila dobro oborožena, založena z razstrelivom in opremljena s pionirskim orodjem. Minerji so dobili spominsko diplomo za doseženo tretje mesto v »tekmovanju zmage« med slovenskimi enotami. Priznanje je izrekel 21. oktobra 1944 Glavni štab NOV in POS.⁸⁵

Vzorno enoto je predstavljal stalni sanitetni vod brigade, ki je bil ustanovljen oktobra po odločnih prizadevanjih dr. Herberta Zaveršnika. Štel je okoli 25 bolničarjev. Ti so morali uspešno opraviti intenzivni tečaj. Žanje in še za druge bolničarje je pripravil tečaje sposobni dr. Zaveršnik v Kokarjah, Gornjem Gradu in drugod. Vod je deloval izredno uspešno vse do osvoboditve.⁸⁶

Za brigado je bilo pomembno tudi delovanje obveščevalne službe. Vodili so jo dva do trije obveščevalni oficirji, ki so imeli močno oporo v obveščevalnem vodu. Po padcu njenega vodje poročnika Petra Majcna-Vojka 11. oktobra 1944 je ta služba nekoliko popustila. Štab brigade je poročal, da se že trudijo za izboljšano obveščevalno službo. Za novega načelnika je bil imenovan prvoborec Savo Vizjak, ki je prišel v brigado kot obveščevalni oficir 4. operativne cone ob koncu oktobra 1944. Ob zaključku »tekmovanja zmage« je brigadna obveščevalna služba prejela spominsko diplomo za doseženo tretje mesto med vsemi enotami NOV in POS za najboljše organizirano obveščevalno službo. Priznanje je objavil v svo-

jem povelju Glavni štab NOV in POS 21. oktobra 1944. Dne 30. oktobra so poklicali na novo dolžnost k OC 4. operativne cone drugega pomočnika šefa OC Bračičeve brigade podporočnika Štefana Demšarja. Po njegovem odhodu je bil še naprej prvi pomočnik šefa OC brigade poročnik Zdravko Lozej, obveščevalni vod pa je štel 22 izbranih borcev, zvečine z opravljenim obveščevalnim tečajem.

Ciani OC 4. operativne cone v Novi Štifti oktobra 1944. Sedijo: Herman Slamič-Urh, bivši šef OC 13. brigade, Bojan Kamnikar, Luce Žitnik, Franta Komel in Janez Jezeršek-Sokol, politična komisarja 13. brigade 1944 in 1943

Bojne sposobnosti bataljonov ni potrebno posebej razčlenjevati, saj je vsebina razvidna iz celotnega besedila. Zato povzemamo najkrajšo oceno štaba brigade ob koncu oktobra 1944: »Borbenost in disciplina se v brigadi dvigata. Brigada je popolnoma oborožena, primanjkuje ji samo težkega orožja za razbijanje močno utrjenih postojank.«⁸⁷

To je kratka predstavitev brigade ob njeni razglasitvi za udarno brigado.

Pregled številčnega stanja brigade z dne 26. 10. 1944:

Enota	navzoči	odsotni	po seznamu
štab s prištadjem	113	9	1 2 2
1. bataljon	157	76	233
2. bataljon	192	42	234
3. bataljon	2 1 1	1 1 1	322
inž. teh. četa	61	2	63
skupaj	734	240	974 ⁸⁸

Dne 26. oktobra je bil 1. bataljon še na območju Solčave, 2. bataljon s štabom brigade v Gornjem Gradu, 3. bataljon pa na Črnivcu. Naslednji dan 27. oktobra je bil 1. bataljon pri štabu brigade v Gornjem Gradu, 2. bataljon na območju Raven nad Smartnim v Tuhinju, 3. bataljon pa na zavarovanjih na območjih kmetije Zavolavšek in Črnivca. Dne 28. oktobra se je na območju Raven štab brigade pridružil 2. bataljonu. Skupaj sta nadaljevala pohod v Zgornji Tuhinj. Prvi bataljon se je na pohodu iz Gornjega Grada čez dan zadrževal na Ravnah, zvečer pa se je premestil v Zlato Polje ter na Malo in Veliko Lašno, medtem ko je bil 3. bataljon na zavarovanju na Poljanah.⁸⁹

Napad na postojanko v Šmartnem v Tuhinju

Po sovražnikovi ofenzivi in vdoru v Zadrebko, Zgornjo Savinjsko in Logarsko dolino se je štab 4. operativne cone odločil za nasprotne vojaške akcije. Njegovo povelje prek štaba 14. u. divizije Bračičevi u. brigadi je zahtevalo, naj brigada napade in uniči sovražnikovo postojanko v Šmartnem v Tuhinju, Tomšičeva brigada naj zavaruje napad proti Kamniku, navidezno napade Stahovico, zavaruje dostope od Vranskega in od Bistrice pri Motniku in naj minira mostova na cesti pri Kaplji vasi in Grajski vasi. Delu Kamniško-zasavskega odreda so ukazali zavarovanje proti Lukovici, Krašnji in Blagovici. Postojanka v Šmartnem v Tuhinju je nadzorovala ob-

močje ob cesti Kamnik — Ločica, onemogočala je povezavo med Zgornjo Savinjsko in Tuhinjsko dolino ter prehajanje in delovanje partizanov na območju ob cesti Domžale — Vransko. Načrtovalci akcije so se zavedali zahtevnosti naloge, ki je ništa zmogla 20. aprila 1944 Šlandrova brigada in v noči na 23. oktober Kamniško-zasavski odred. Menili so, da bo tokrat Bračičeva brigada uspešnejša. Poudarili so, da šteje posadka samo 45 mož. Vedeli so tudi, da je sovražnik utrjen v betonskih bunkerjih, zavarovan z bodečo žico ter da je v Kamniku, Domžalah, na Vranskem, Lukovici, Krašnji, Blagovici in v drugih postojankah veliko vojske, ki lahko zaradi bližine pride hitro na pomoč. Za uspešnejši napad, ki je bil določen za 28. oktober ob 21. uri, so dodelili Bračičevi u. brigadi top kalibra 75 mm.⁹⁰

Dopoldne 28. oktobra sta si šla ogledovat možnosti za dostop in napad na postojanko namestnik komandanta Viktor Cvelbar in komandant 3. bataljona Miha Petan-Brico. Tedaj je bil 3. bataljon, ki je bil določen za napad, že na pohodu z območja Poljan proti Šmartnemu v Tuhinju. Enote so bile pripravljene za napad. Prvi četi so ukazali pohod od Špitaliča, 2. četi od Kamnika, 3. četo pa so imeli v rezervi pri štabu brigade v vasi Buč.⁹¹

1. bataljon je bil v vasi Sela za pomoč Tomšičevi brigadi proti Kamniku, medtem ko je bil 2. bataljon kot rezerva pri delu brigade v Zgornjem Tuhinju. Štab brigade je opozoril štab 3. bataljona, naj pripravi borce za nadaljevanje boja tudi naslednji dan, če jim napad to noč ne bo uspel. Četi sta začeli napadati ob določenih 21. uri. Vse je potekalo v znamenju ostrega mitralješkega dvoboja, spremljanega z eksplozijami bomb in minometnih min. Borci so se prebili do nekaterih hiš in do žičnih ovir, naprej pa zaradi premočnega sovražnikovega ognja in nepretrdnih žičnih ovir ter bunkerjev ni šlo. Umaknili so se v kritje hiš, od koder so streljali v sovražnikove objekte, med katerimi je bil tudi cerkveni zvonik. Iz njega so kar nepretrgoma drdrali mitraljeski rafali. Tako je bilo ves dan. V noči na 30. oktober je bataljon okrepil ogenj iz lahkega orožja, dveh lažjih topičev piat, s topom 75 mm, vključil je tudi minerje. Zaradi čvrste sovražnikove obrambe in močne utrjenosti objektov je bilo vse zaman.⁹²

V opoldanskih urah 29. oktobra so štiri sovražnikova letala mitraljirala po partizanskih položajih. Žrtev na srečo ni bilo. V napadu na Šmartno v Tuhinju je sodelovala tudi četa 2. bataljona, ki je pripeljala iz Tomšičeve brigade top. Z njim so najprej 29. oktobra od 13.30 ure obstreljevali utrdbe v Šmartnem s hriba Boršt, zvečer pa so šli s topom v vas in stregali po bunkerjih iz oddaljenosti 20 m. Pred polnočjo je prišel v Šmartno še preostali del 2. bataljona in zamenjal na položajih 3. bataljon. Brez uspeha je potem 2. bataljon napadal postojanko od polnoči do 5. ure zjutraj, nakar je moral na položaje pod Stranjami. Tu je vztrajal ves dan od 6. do 16. ure. Po zamenjavi z 2. bataljonom se je 3. bataljon umaknil na Poljane, kamor je prišel po koncu napada na Šmartno tudi štab brigade.⁹³

Komandant 3. bataljona Miha Petan navaja, da je bila posadka precej številčnejša, kot so bili obveščeni, da so imeli prvo noč precej ranjencev in daje top porušil del cerkvenega stolpa, kjer je bil nemški mitraljezec. Čez dan je prišel komandant Milenko Knežević z minerji, ki so poizkušali minirati glavni bunker. Pri tem so imeli nekaj žrtev, ne pa uspeha. Proti jutru so sovražnikove enote obšle zavaravanja Kamniško-zasavskega odreda in prišle z juga do Šmartna. Ko so sovražniki napredovali v vas, se je 3. bataljon umaknil.⁹⁴

Prav pretresljivo je pričevanje minerja Mihe Zemeta, ki pripoveduje, s kakšnimi težavami so se spopadali borci napadalci in minerji. Njegova skupina je imela nalogo uničiti bunker pri cerkvi, kjer je padel tudi vodnik Alojz Aužner. Cerkev je varoval več bunkerjev, žica in železna ograja. Z več minami so ograjo samo poškodovali. Potem pa so naložili na voziček mine, jih prižgali in porinili voz v ograjo, da jo je razneslo. V ostrem boju so se prebili do vhoda v zvonik. Dalje pa zopet ni šlo. V napadih je bilo nekaj padlih. Med njimi je bil tudi borec, ki je obvisel na ograji. Precej je bilo ranjenih.⁹⁵

Umik na Poljane je 3. bataljonu ukazal štab brigade ob

4. uri zjutraj. Ta bataljon je imel štiri padle, štiri huje ranjene in 14 laže ranjenih.

Dve četi 1. bataljona Bračičeve brigade sta zasedli 30. oktobra položaje desno od Kavrana oziroma od 2. bataljona Tomšičeve brigade, to je med Kamnikom in Vranjo Pečjo.

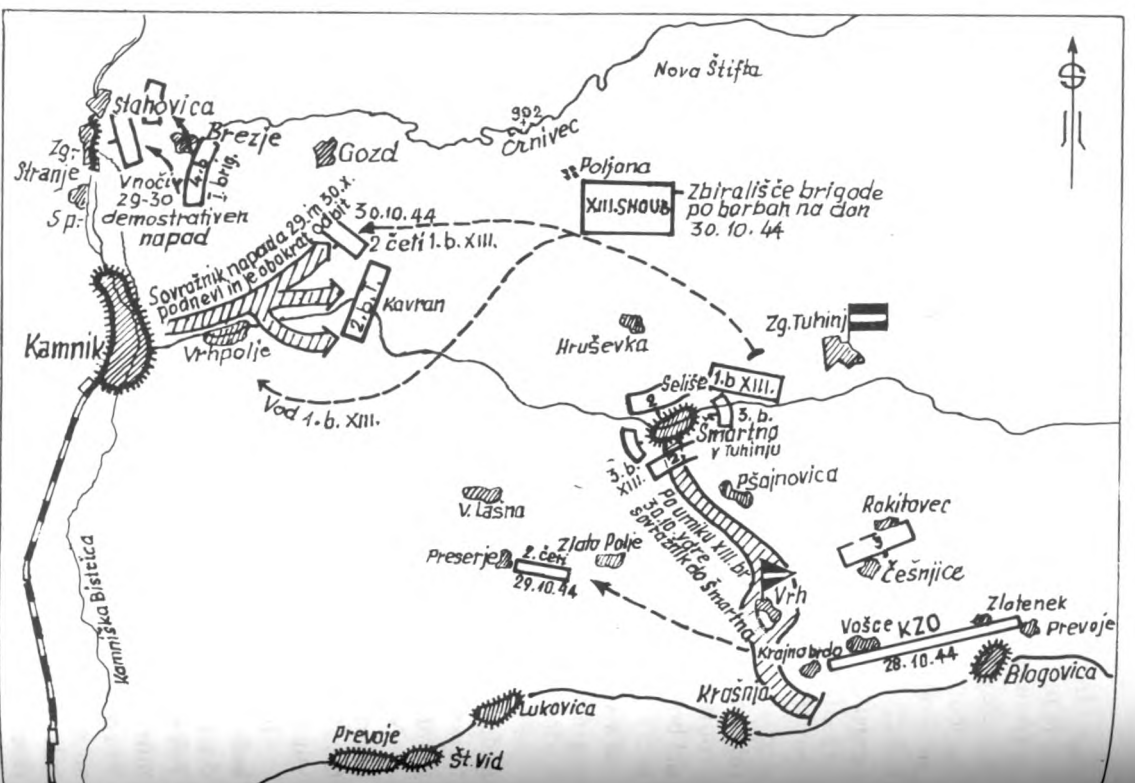
popoldne (verjetno zaradi izdaje domačega civilnega vodnika) je prišla pritajeno po gozdu enota z več kot 250 možmi, s 40 konji in topom. Sovražnik je ob 14. uri napadel, toda četa Bračičeve brigade, ki ga je pričakovala, ga je odbila. Sovražnik je imel v polurnem boju 5 mrtvih in 10 ranjenih. Potem je začel obstreljevati četo s težkim orožjem ter jo poizkušal obkoliti, kar pa je četa preprečila z močnim mitralješkim ognjem. Sledil je obojestranski postopni umik. Ob 13. uri se je z drugo sovražnikovo enoto, ki je prihajala od Vrhpolja, spopadel tudi vod 3. čete 1. bataljona. Sovražnik je prodiral v strelcih, podprt s tanki. Tudi te so borci s pogumnim nasprotnim napadom in z močnim mitralješkim ognjem zavrnili. S protitankovsko puško so poškodovali tank. V spopadu je padel borec, dva pa sta bila ranjena. Drugi bataljon je bil na položajih pod Stranjami. Po 12.30. se mu je sovražnik približeval s štirih strani, vendar do spopada ni prišlo, pač pa je sovražnik brez uspeha obstreljeval partizanske položaje s topništvom.

Po končani akciji so se zbirali vsi bataljoni Bračičeve brigade 30. oktobra na Poljanah. V bojih je brigada izgubila mitraljez bren in dve puški. Skupno je imela pet padlih, štiri hujše ranjene in šestnajst lažje ranjenih.

Neuspeli napad je štab brigade pojasnjeval z neustrezno oborožitvijo in s premočno utrjenostjo sovražnikovih objektov. Izrekel pa je priznanje borcem, ki so požrtvovalno opravili svoje naloge.⁹⁶

In kako vzneseno je na kratko ocenil tridnevne boje Jakob Meško: »En bataljon je napadel Šmartno, v naslednjih dneh pa so že zopet regljale strojnice po vseh hribih naokoli. Pokali so po Vranjem Vrhju topovi in bacači. Rezko so peli mitraljezi, nad Stranjami je nastopil sovražnik s štirih strani. Razpolagal je s tanki in mnogokratno premočjo, bataljoni pa so mu nastavljali zasede, ga izigravali, odbijali, jurišali, izginili tu, se pojavili iznenada drugje, potekale so ure, minili so dnevi in sovražnik je zmeden in poražen zapustil položaje ter zbiral razkropljene enote. Nikjer ni bil varen, kajti od vseh strani mu je grozila nevarnost. Ose tudi vola preženejo!«⁹⁷

Nepopolni so podatki o padlih, umrlih za posledicami hudih ran in ranjenih v napadu na Šmartno ter na zavarova-

Napad Bračičeve brigade na postojanko v Šmartnem v Tuhinju
28. 10. 1944, boji Tomšičeve in Bračičeve brigade 29. in 30. 10. 1944
pri Kamniku; boj Kamniško-zasavskega odreda pri Vrhu in
Pšajnovici 30. 10. 1944 (partizanska skica)

njih. Padli: Alojz Aužner, r. 1913, vodnik minerskega voda; Jože Budna, r. okoli 1918, komandir 2. čete; Pavel Mravljak, iz 1. čete, vsi iz 3. bataljona; Ernest Pečnik, r. 1912, iz 3. čete 1. bataljona; vsi padli med 28. in 30. 10. 1944. Umrlí iz 3. bataljona: Anton Budna, r. 1914, politični komisar 1. čete, hudo ranjen 30. oktobra, umri 9. novembra 1944; Vinko Selič, r. 1924 iz 3. čete, hudo ranjen med 28. in 30. oktobrom, umri 20. novembra 1944; Jože Stanko, r. 1911, zastavnik, namestnik komandanta bataljona, ranjen med 28. in 30. oktobrom, umri 20. novembra 1944; Vincenc Šturm, r. 1910 iz 1. čete, ranjen 28. oktobra, umri 3. novembra 1944; Jože Trafarner iz 3. čete, ranjen 28. oktobra, umri 13. novembra 1944; skupaj devet padlih.

Ranjeni: Rudolf Črešnar, vodnik 2. čete; Anton Plesnik, r. 1901; Franc Počivavšek, r. 1911 iz 3. čete; Štefan Župane, r. 1909, komandir 3. čete; vsi iz 3. bataljona in četni bolničar Franc Krošel; skupaj pet ranjenih.⁹⁸

Po hudih in izčrpavajočih tridnevnihi bojih je bila brigada

31. oktobra do 13. ure v vasi Poljane. Del borcev je bil na zavaranju, drugi so počivali, tretji so čistili orožje, štabi bataljonov pa so imeli sestanke s komandirji čet in z mitraljezi. Popoldne sta krenila 1. in 3. bataljon s štabom brigade v Novo Štífto, 2. bataljon je ostal na Poljanah."

In kako so opravile v tej akciji svoje naloge druge enote? Položaje 2. bataljona Tomšičeve brigade na Kavranu zahodno od Vranje Peči je začel sovražnik obstreljevati s topovi s Starega gradu v Kamniku in iz napadajočih tankov 29. oktobra ob 8.30. Z dvema tankoma je v strelcih prodirala tudi močna nemška pehotna enota. Obstreljevanje je trajalo do opoldne, ko je začel sovražnik napadati. Spopadi so bili ostri in so trajali do večera, ko se je sovražnik vrnil v Kamnik. Minerji Tomšičeve brigade so porušili most pri Kaplji vasi in drugega pri Grajski vasi. V noči na 30. oktober je četa 4. bataljona Tomšičeve brigade navidezno napadala postojanko v Stranjah. Minerji so uničili most pri Stahovici in dva mostova pri Črni nad Stahovico. Dne 30. oktobra je sovražnik ob 9. uri ponovil napad s topovskim obstreljevanjem položajev Tomšičeve brigade pri Kavranu, po cesti pa je pod zaščito štirih tankov in dveh oklepnih avtomobilov prodirala pehota.

Boj z 2. bataljonom Tomšičeve brigade se je vnel ob 16. uri in je trajal do sovražnikovega umika v Kamnik ob 17. uri. K. učinkovitosti tega bataljona sta na desnem krilu od Kavrana prispevali v spopadih proti Nemcem tudi četi 1. bataljona Bračičeve brigade, vod 3. čete 1. bataljona iste brigade pa na levem krilu proti tankom in pehoti pri Vrhpolju.

Bolj slabo se je odrezal Kamniško-zasavski odred. Zgodaj zjutraj 30. oktobra je sovražnik napadel vas Vrh, pregnal štab bataljona Kamniško-zasavskega odreda in nadaljeval pot proti Šmartnemu. Pri Pšajnovici ga je del bataljona Kamniško-zasavskega odreda napadel, toda sovražnik ga je odbil in prodril v Šmartno. Na srečo je to bilo že ob umiku 3. in 2. bataljona Bračičeve brigade iz Šmartna. Sovražnik je potem poizkušal priti enotam Tomšičeve in Bračičeve brigade za hrbet pri Kavranu v smeri Kamnika, vendar se je zaradi prihajajočega mraka vrnil v postojanko.

Štab cone je poročal, da je imel sovražnik v vseh bojih 58 mrtvih, 100 ranjenih (številke so pretirane, op. M. F.) in 3 ujetе. Zaplenili so mu 5 pušk, 3700 nabojev, poškodovali tank ter uničili 6 mostov. Kot lastne izgube v vseh enotah so navedli osem mrtvih in enaintrideset ranjenih.

V oceni vse akcije je štab cone samokritično menil, da bi moral pri odločitvi za akcijo »upoštevati Fizično stanje naše vojske, ki ni bilo niti pred borbami na Črničcu nič boljše. Edinice so morale v zadnjem času izvršiti velike marše in nato po marših še težke borbe. Fizično vojska nikakor ni bila sposobna, da izvede akcijo s popolnim uspehom«. Visoko pa je ocenil boje od Vrhpolja, Kavrana do Stahovice in hrabrost borcev v napadu na Šmartno v Tuhinju.¹⁰⁰

Da je Bračičeva brigada preživela oktober v hudih bojih, je razvidno tudi iz poročila sanitetnega referenta dr. Flerberta Zaveršnika-Franja, ki med drugim navaja, da so imeli v šestih večjih akcijah 46 ranjencev, od tega 9 huje ranjenih. Poškodbe so bile večinoma prestreli trebuha z ranjenim črevesjem, dva borca pa sta imela hudo poškodbo lobanje in možganov. Eden od njiju je umrl na »operacijski« mizi. Poleg navedenih primerov so reševali tudi tri ranjence zaradi samopoškodbe pri neveščem ravnanju z mitraljezom in s puško. V

brigadni ambulantni so pregledali oktobra 21 bolnikov, štiri so poslali v bolnišnico, 12 na teren, 2 pa so odpustili kot nesposobna. Največ je bilo revmatikov, obolelih na dihalih, želodcu in črevesju. Težave so imeli tudi s srbečico, ker niso imeli proti njej učinkovitega mazila. Za brigadnega bolničarja, ki je bil hkrati tudi vodja bolničarskega voda, so postavili Ivana Andrejca-Vanča, ki je bil zelo vesten. Da je bilo delo bolničarjev težavno in izpostavljeno nevarnostim, nam govori tudi poročilo dr. Zaveršnika. Tako so v boju v Golavabuki 17. oktobra izgubili vestna bolničarja Štefana Lorenčiča in Feliksa Streharja.¹⁰¹ V bojih pri Šmartnem v Tuhinju pa je bil ranjen Franc Krošel, bolničar 1. čete 3. bataljona. V brigadi so imeli konec oktobra po enotah le 8 bolničarjev, morali pa bi jih imeti najmanj 14. Ker je bila Ančka Habič, bataljonska bolničarka 3. bataljona, premeščena v cono, so imeli v tem bataljonu samo eno četno bolničarko. V drugi polovici oktobra so ostali kar brez štirih bolničarjev. Torej je bil osip teh pomembnih delavcev velik. Nenehno so vzgajali nove bolničarje, pri čemer je bil zelo uspešen dr. Zaveršnik. V bolniškem vodu, ki je bil posebna enota, so se pritoževali zaradi zelo pomanjkljive obleke in obutve. V zadnji akciji sta morala ostati dva bolničarja pri štabu, ker sta bila bosa. Hrana je bila po bataljonih količinsko zadostna, kalorično pa močno pomanjkljiva. Manjkalo ji je elementarnih maščob, A in D vitaminov. Zdravil in sanitetnega materiala so imeli dovolj, saj so v preteklem mesecu prejeli dvakrat večje količine kot v prejšnjih mesecih.¹⁰²

Poslovimo se od oktobra z izvlečki iz poročila polkovnika Treecka generalu Rösenerju in iz vojnega dnevnika polka »Treeck«. V obsežnem poročilu komandanta bojne skupine »Treeck« polkovnika Treecka je med drugim zapisano, da se je partizanska aktivnost od začetka oktobra 1944 iz dneva v dan krepila. Stalno povečevanje zaplembenih akcij, mobilizacije, uspešni nenadni napadi na avtomobile, transporte, vlake, rušenje prog so povzročili zaskrbljujočo negotovost na Pohorju in na okoliških območjih. Sovražniki so bili dobro obveščeni, da so na Pohorju velika partizanska skladišča, bunkerji z ranjenci, radijska postaja, center štaba 4. operativne cone za zveze in propagandni center, gosta mreža parti-

zanskih kurirskih poti, spuščališča za zavezniško pomoč ter kmetije, ki nudijo partizanom prehrano in nastanitev.

Bračičevi in Šercerjevi brigadi ter Pohorski četi Lackovega odreda, ki so bili v tem času na Pohorju, se majhne sile policije in vermanov po Treeckovi oceni niso mogle odločno upirati. Ob prihodu večjih akcijskih skupin pa so se partizani zaradi svoje dobro organizirane obveščevalne mreže pravočasno umaknili. »Takšne razmere so terjale hitro in energično angažiranje bojne skupine,« je poudaril Treeck. Dne 15. oktobra je bojna skupina »Treeck« prečesala območje Šaleške in Mislinjske doline. Tu so uničili nekaj partizanskih javk in zajeli nekaj partizanskih sodelavcev. Ko so hoteli 18. oktobra uničiti partizansko oporišče pri Turičniku, so naleteli na dele Bračičeve brigade, jih napadli in se prebili na greben zahodnega Pohorja. Potem so po spopadih 20. oktobra zavzeli Ribnico in brez bojov Sv. Lovrenc na Pohorju.

V ogorčenih bojih so se enote bojne skupine »Treeck« spopadle 20. oktobra vzhodno od Resnika z 2. in s 3. bataljonom Šercerjeve brigade ter ju prisilile ob njihovih občutnih izgubah k umiku. Na območju Zreč je bil 21. oktobra srdit spopad s 1. bataljonom Šercerjeve brigade, s 3. bataljonom Kozjanskega odreda in s skupino borcev Bračičeve brigade, ki jo je vodil poročnik Boris Bitenc-Bojan. V hudem boju z osredotočenim topovskim ter minometnim ognjem so bili partizani razbiti. Ob tem naj bi imeli mnogo mrtvih, ujetih in veliko izgubljenega orožja, piše Treeck. V tej veliki hajki so sledili spopadi in boji 24. oktobra z enotami Šercerjeve brigade na Lovrenškem Pohorju. Na območju Planinka-Pesek —Jurgovo so prečesali teren, južno od Velikega vrha pa preiskali partizanske kmetije. Spopadli so se z manjšimi partizanskimi skupinami. Na območju ceste Maribor —Celje so v zadnjem času »ujeli veliko sumljivih oseb in posameznih banditov ... V občinah Vitanje, Zreče in Slovenske Konjice je končana predaja žita iz obveznega odkupa ter živine, odvzete v planinskih zaselkih. Številčni rezultat akcije od 15. 10. do 1. 11. 1944. Sovražnikove izgube: 42 mrtvih (prešteto), 108zajetih, 11 banditskih pomagačev aretiranih. Lastne izgube: 1 mrtev, 1 ranjen. Plen: 46 pušk, 6 puškomitraljezov, 2 protitankovski puški, 2 brzostrelki, pištole, 8 konj, 5 volov in 3 prašiči«.

Ob koncu Treeck navaja, da se je v tej akciji ponovno pokazalo, kako pomembno je Pohorje za partizane, in to predvsem zaradi bogatih zalog živeža. Z umikom nemških sii iz Ribnice, Sv. Lovrenca, Šmartna na Pohorju je omogočeno nemoteno gibanje partizanov na obsežnem prostoru, kjer so na robovih najvažnejše železniške smeri in poti. »Iz vojnih, gospodarskih in političnih razlogov je bilo potrebno to oazo odvzeti banditom, če smo hoteli preprečiti brigadam in banditskim terenskim skupinam, da tu najdejo prostor za nastanitev in zaklonišča. Ta naloga je bila vojaška nujnost,« je poudaril Treeck. Prav on je še med izvajanjem akcije na razgovoru v Mariboru 23. oktobra 1944 predlagal »generalno čiščenje Pohorja«, kar je bilo sprejeto.

Na konferenci komandantov bojne skupine »Treeck« 25. oktobra, kjer sta bila gosta tudi Franz Steindl in načelnik za propagando inž. Tremi, so ugotovili, da je med glavnimi nalogami brigad uničevanje železniških povezav in da obstaja tudi možnost sovražnikovega desanta na Pohorje. Zato so menili, da morajo začeti z akcijo na novih osnovah. Kapetan Hofmann je predlagal odpeljati s Pohorja vse žitarice, živino, delovno silo in vojaške obveznike. Kapetan Hofinger je nadaljeval, naj takoj začnejo akcijo na vzhodnem in severnem Pohorju. Steindl in Treeck sta soglašala in konkretizirala, da je nujno potrebno odvzeti kmetom vse poljske pridelke, razen tistih, ki so potrebni za življenje, pridelke za industrijsko proizvodnjo, drva, prisilno odpeljati vojne obveznike od letnika 1908 do 1928 ter sposobne za delo do 60 let starosti. O amnestiji sta poudarila, da jo je potrebno s propagando še bolj prepričljivo prikazati in podaljšati do 21. novembra 1944 loj

Na drugem posvetovanju v Mariboru 2. novembra 1944 so bile priprave za »generalno čiščenje Pohorja« končane. Izvedle naj bi ga civilne oblasti ob tesnem sodelovanju skupine »Treeck« in zveznega vodstva Štajerske domovinske zveze.¹⁰⁴ Kot je razvidno iz nadaljnega besedila Treeckovega poročila, je bila ta akcija, ki je trajala ves november, še okrutnejša, ubijalska in roparska.

V vaseh Nova Štifta in Poljane je bila Bračičeva brigada še 1. novembra. Naslednji dan so enote krenile že po 3. uri zjutraj na dolg pohod. Pot jih je vodila skozi Gornji Grad. Nekaj časa je deževalo. Potem so šli skozi požgano Bočno: »Strahovit pogled barbarstva, znašanje nad ubogim civilnim prebivalstvom, tipično nemško, in dalje čez hribe v Motnik«, je zabeležil v dnevnik Jakob Meško.¹⁰⁵

Za enaintridesetletnega borca brigade Antona Krušiča iz Zadobrove pri Škofji vasi je bil 2. november črni dan. Dne 3. oktobra je bila njegova skupina v času opisane sovražnikove ofenzive na Razborci na Pohorju po spopadu z Nemci razbita. V njej so bili Martin Strehar, Stefan Lorenčič in še nekateri. Potem so taval po Ribniškem in Lovrenškem Pohorju ter iskali zvezo z brigado. Skupino približno 10 partizanov in terencev so 2. novembra napadli Nemci nad Sv. Lovrencem na Pohorju. Antona Krušiča so hudo ranili v nogo, roko in pljuča ter ga ujeli. Na vozičku so ga odvedli do Sv. Lovrenca in mu obesili okoli vratu velik napis »Bandit«. Po dvodnevnih zasliševanjih so ga odpeljali v Maribor. Tu so se zasliševanja nadaljevala. Na srečo se je potem v mariborski bolnišnici vse razmeroma dobro končalo. Posledice ranitev pa so bile le hude. Po vojni so mu morali amputirati nogo.¹⁰⁶

Iz Motnika se je brigada napotila 3. novembra že ob 3. uri zjutraj proti Moravski dolini. Bila je mesečna noč in velik del poti so prehodili kar po glavnih cestah. Prekoračili so Kolo-vrat in prišli izčrpani, od znoja premočeni ter lačni blizu 21. ure v vas Vrh pri Vačah. Enote so se razmestile po okoliških vaseh in na zavarovanjih. Naslednji dan 4. novembra je potekalo ustaljeno vojaško in politično deio. Patrulje so šle v več smeri. Neprijazno vreme se je 5. novembra nekolikoboljšalo. V bližnjih Kandršah se je skupina oficirjev in borcev brigade srečala z novim komandantom 14. divizije Jožetom Lepinom-Risom. Pozdravil gaje komandir štabne zaščite Ivan Lužar-Hasan. Popoldne in ponoči so brnela številna zavezniška letala. Brigada je bila 6. novembra še v vasi Vrh, delno pa tudi v Kandršah. Popoldne je na nebu bobnelo ogromno zavezniških letal. Med partizani se je širila vest, da so bombardirali Maribor, Celje in Žalec ter da bodo čez dva dni

bombardirali Litijo, kar naj bi bil razlog za prehod brigade na to območje.¹⁰⁷

Iz poročila štaba cone je razvidno, daje bila brigada od 3. do 6. novembra na območjih Limbarska Gora —Tlačnica —Golčaj —Blagovica —Krašnja. Iz izvlečka dnevnih poročil brigade razberemo, da je bila brigada v navedenem času tudi v vaseh Vrh in Kandrše pri Pečah.¹⁰⁸ Govorice in ugibanja borcev, da bodo zavezniki bombardirali Litijo in pogoniški most, niso bile brez osnove. Nekateri borci 1. bataljona se spominjajo, daje šel kmalu po prehodu skozi Moravče in Zalog njihov bataljon do vasi Konj pri reki Savi, kar je prav blizu pogoniškega mostu in Litije. S to enoto je šel opazovat teren tudi komandant Milenko Knežević. Od tod pa so se kmalu vrnili na Moravško.¹⁰⁹ In kako je v resnici bilo s tem zopet pospešenim premikom od Gornjega Grada do bližine Litije? Glavni štab NOV in POS je načrtoval za 4. november usklajen napad dela enot 7. korpusa in 4. operativne cone s sodelovanjem zavezniškega letalstva na sovražnikove postojanke v Pogoniku, Litiji in Šmartnem pri Litiji. Štab 7. korpusa je izdal 1. novembra povelje za akcijo delom 15. divizije, operati vnemu štabu 6. in 11. brigade, štab 14. divizije pa je poslal zaradi sodelovanja v akciji na območje Vače —Limbarska Gora —Dolsko Bračičevo in Tomšičevo brigado.¹¹⁰ Do sodelovanja z zavezniškim letalstvom pa ni prišlo. Zaradi načrtovanega napada na Kočevje je štab 7. korpusa od tega napada odstopil.¹¹¹

Ob tem kaže opozoriti na velike težave, ki so jih imeli štabi NOV in POS pri usklajevanju z zavezniškim letalstvom. To se je izkazalo tudi 20. septembra 1944, ko so bili v akciji na pogoniški most Šlandrova in Zidanškova brigada, Kamniško-zasavski odred ter del enot 7. korpusa, ko je zavezniško letalstvo akcijo pokvarilo. Brez te koordinacije bi verjetno operacija enot 4. operativne cone in 7. korpusa uspela.¹¹²

Sprašujemo se, koliko kilometrov, dni in noči so morali borci prehoditi v dežju, mrazu, več lačni kot siti zaradi nerealno načrtovane akcije? Takšni pohodi so jih hudo izčrpavali in do konca uničevali njihovo obutev in obleko. Obiti za novo obleko in obutev so bili slabi, grozeča zima pa je bila že pred durmi.¹¹³

Hudi boji pri Trnjavi in Lukovici

Štabi in enote Tomšičeve in Bračičeve brigade ter Kamniško-zasavskega odreda so dobili 5. novembra povelje za vojaško akcijo. Naloga Tomšičeve brigade je bila napasti in uničiti sovražnikovi postojanki v Blagovici in Krašnji ter zavarovati se proti Šmartnemu v Tuhinju. Enote Bračičeve naj bi zavarovale akcijo proti Kamniku in Domžalam, Kamniško-zasavski odred pa bi varoval proti Vranskemu in Zagorju ob Savi.

Štab 14. divizije je 6. novembra izdal Tomšičevi in Bračičevi brigadi ter Kamniško-zasavskemu odredu pisno povelje z vsemi nadjednostmi za napad na Blagovico in Krašnjo ter za zavarovanje.

Priprave za akcijo so stekle v vseh enotah že 5. novembra.¹¹⁴ V štabu cone so imeli podatke, da sta postojanki Blagovica in Krašnja močno utrjeni. V prvi naj bi bilo 50, v drugi pa 60 policistov in orožnikov. V bližnjih postojankah, iz katerih je bilo pričakovati sovražnikovo intervencijo, pa so ocenjevali, daje veliko vojaštva.¹¹⁵ V tem času so bili v Kamniku 3. bataljon šolskega polka »Brandenburg«, SS lovski bataljon, 3. četa 928. bataljona deželnih strelcev in 1. orožniška motorizirana četa »Alpenland«, v Domžalah, Mengšu in gradu Krumperku 4. bataljon šolskega polka »Brandenburg«, v Št. Vidu pri Lukovici 1. bataljon 28. SS policijskega polka »Totd«.¹¹⁶

Cilj akcije na Krašnjo in Blagovico je bil širitev osvobodjenega ozemlja proti Ljubljani in preprečevanje prometa na cesti Ljubljana — Celje. Položaji, ki so jih morali zasesti bataljoni Bračičeve brigade, so se raztezali od Sv. Mohorja na Moravškem do Velike Lašne. Minerski vod je imel nalogo uničiti mostove in ceste med Lukovico in Krašnjo. Poveljniško mesto štaba brigade, ambulate, intendance in obveščevalne službe so določili v Brezju blizu Krašnje. Napad Tomšičeve brigade na Blagovico in Krašnjo je bil predviden 6. novembra ob 21. uri. Zaradi ponovnega ogleda terena pa so z napadom zamudili in ga začeli ob eni uri po polnoči 7. novembra.

1. bataljon Bračićeve brigade je krenil iz Kandrš 6. novembra ob 18. uri. Njegova 1. četa je ob 23. uri zasedla položaje v vasi Trnjava pri Lukovici, severno od ceste, 2. in 3. četa pa južno od ceste. Prvi vod minerjev je začel razdirati cesto in minirati mostove. Ob 9. uri 7. novembra se je sovražnik približeval po cesti iz smeri Domžal s tovornjaki in tankom. Po njihovi predhodnici je odprla ogenj straža minerjev in po prvih rafalih so se sovražniki umaknili. Čez pol ure se je sovražnik zopet pojavil s tovornjaki, tankom in z minometi. Z eno kolono je s pomočjo tanka in težkega orožja prediral po cesti proti Krašnji. Z drugo kolono se je na svojem levem krilu pomikal severno od ceste, da bi tako prišel partizanom za hrbet. Tretja kolona pa je začela zasedati hrib nasproti 2. in

3. čete. Borci so na vseh položajih odprli ogenj na sovražnike. Opazili so tudi namero druge kolone, da jim hoče priti za hrbet. Komandant 1. bataljona Mirko Beslač je poslal zasedi okrepitev, tako da je lahko udarila sovražniku v hrbet. Razmere so se spremenile, sovražnikov namen se je izjalovil, toda zaradi njegove številčne in tehnične premoči so se borci morali umakniti. Prva sovražnikova kolona se je s pomočjo tanka in težkega orožja spopadla z 2. in s 3. četo 1. bataljona. Boj je trajal do 15. ure. Sovražnik je obstreljeval položaje s težkim orožjem in je po vsakem obstreljevanju jurišal, vendar je bil vselej z izgubami odbit. Ob 15. uri je prenehal napadati. Začel je pobirati padle in ranjene ter se z njimi umikati. Prva četa je obvladovala položaje severno od ceste in je preprečevala, da bi se lahko sovražnik razvil po dolini, zato gaje držala v navzkrižnem ognju. Tretja kolona je prodirala po dolini proti Brezju pri Dobu. Namestnik komandanta Karei Maček je ugotovil, da jih hoče sovražnik s svojim desnim krilom obkoliti, zato je poslal na hrib dva mitraljezca za okrepitev in tako to preprečil. Tudi tu je sovražnik obstreljeval položaje s težkim orožjem, vendar je bil vsak njegov poizkus približati se partizanskim položajem s precejšnjimi izgubami odbit. Ob 15. uri se je začel umikati.

Tretji bataljon je krenil iz Kandrš 6. novembra ob 17. uri proti Sv. Mohorju. V kraju Pogled je pustil v zasedi l.vod

1. čete. Druge enote bataljona so se razmestile na položaje od Sv. Mohorja čez Svine (sedaj Vinje pri Moravčah) in Zabu-

kovja do 1. bataljona. Te položaje je imel zasedene 3. bataljon do 8. oktobra opoldne, ko se je skupaj s 1. bataljonom umaknil. Tretji bataljon se je premaknil na položaje Moravče —Limbarska Gora. Obenem je njegova 1. četa minirala cesto Krtina —Moravče, pri Soteski most, prekopala na več mestih cesto in minirala tudi cesto Sp. Koseze —Moravče. Do spopada s sovražnikom na tem odseku ni prišlo, ražen 8. novembra, ko so z nekaj rafali pregnali skupino sovražnikov iz nekega kozolca. Bataljon ni imel izgub.

Drugače je bilo 8. novembra severno od ceste na položajih 1. čete 1. bataljona. Sovražnik jo je ponovno napadel z ognjem težkega orožja in se razmeščal po hribu severovzhodno od Lukovice in Trnjave proti Brezju z namenom, da bi četo obkolil. Četa gaje odbila, potem pa šla k vasi Krajno Brdo na pomoč 4. bataljonu Tomšičeve brigade. Po kratkem boju je bil tudi tu sovražnik odbit. Na teh položajih je 1. četa ob 20. uri zamenjala četa 2. bataljona Bračičeve brigade.

Položaje 2. in 3. čete 1. bataljona je napadel sovražnik 8. novembra s štirih strani: ena kolona po hribu pod položaji, ena po cesti, dve pa iz Gradišča. Sovražnik je položaje obeh čet močno obstreljeval z vsem razpoložljivim orožjem dopoldne in popoldne in jih skušal z juriši zavzeti, vendar je bil vselej s precejšnjimi izgubami odbit. Ob 14. uri sta se četi, čeprav pod sovražnikovim ognjem, na povelje štaba brigade umaknili na Limbarsko Goro.

V dvodnevni boj je imel 1. bataljon pet padlih in osem ranjenih borcev, medtem ko so za sovražnikove izgube ocenili na okoli 100 izločenih iz stroja (število je previsoko, op. M. F.).

Kratka kritična ocena akcije štaba Bračičeve brigade je bila, da je brigada vodila boje zelo uspešno ter da so se borci in poveljniški kader izkazali odlično. Toda manjkale so jim rezervne enote za udarce sovražnikom v hrbet. Tudi zveze so slabo delovale.¹¹⁷

Kaj so napisali in povedali o bojih nekateri udeleženci? Vojni dopisnik Janez Stanonik-Maks, borec Bračičeve brigade, je takoj po bojih napisal članek Junaški bolničar Jože, v katerem opisuje nemški napad na zasedo brigade 7. novembra pri Trnjavi: »Švabi tolčejo po naših položajih s topom,

minometi. Šarci spuščajo dolge rafale dum dumovk prek nas. Mi ostajamo na položajih in odgovarjamo z zapornim ognjem. Pred nami obleži ranjenec na planjavi. Nemci obdelujejo planjavo z ognjem in nemogoče je priti do ranjenca, ki vpije od bolečin.« Zaradi srditega nemškega pritiska se je morala enota počasi umikati v gozd, toda bolničar Jože, domačin iz Zgornje Savinjske doline, je ostal blizu ranjenca in razmišljal, kako bi ga rešil. Ostro je »prijel« dva borca, ki sta se že umikala, naj mu pomagata. Eden je bil Dalmatinec, drugi Italijan Vito Amelie s Sicilije. Nekaj skokov po čistini, nato pa z ranjencem do gozda. Toda bilo je dovolj, da so jih opazili sovražniki. Odprli so peklenski ogenj. Jožetu je krogla razbila kost v stegnu, mina pa je Italijana in Dalmatinca hudo ranila, slednjega v obe nogi. Ranjenec, ki so ga reševali, se je s poslednjimi močmi sam rešil v gozd. Ranjeni partizani so že slišali nemško povelje vojakom, naj poiščejo ranjene »bandite«. Bili so že čisto blizu njih, vendar sta jih rešila grm, ki jih je zakrival, in povelje nemškega oficirja. Ta je vojake usmeril proti partizanskim bojnim položajem. Partizanska pomoč ranjencem je prišla komaj popoldne, vendar je borec Italijan medtem že umrl.⁸

Svetozar Ipavec iz 3. čete 1. bataljona opisuje, kako je njegova desetina z južne strani ceste s hriba jurišala pri Lukovici na tank in na desetino Nemcev, ki so se zatem spustili v beg. Bežečim je potem sledil tudi tank. Desetina je nato stregala na križišče. Nenadoma pa so jim udarili Nemci v hrbet. Pri umiku čez čistino je padel borec poljske narodnosti. Nekaj pozneje je na položajih blizu štaba bataljona padel deseter Dušan Milanović iz Sarajeva.⁹

Junaških bojov 1. bataljona pri Trnjava in Lukovici se spominja tudi namestnik komandanta bataljona Karei Maček, ki je razporejal čete v obrambo proti Domžalam. Uvodoma poudarja pomembno vlogo zlasti 1. čete, ki jo je v hudih obrambnih bojih odigrala pod vodstvom hrabrega komandirja Martina Kumra, in nadaljuje: »Nemci so že dopoldne pritiskali na naše položaje, a smo jih odbili. Poizkušali so tudi s tanki, pa jim ni uspelo. Borba je bila trdovratna, proti popoldnevu nam je začelo primanjkovati streliva. Skoraj so nas izrinili s položajev. Z velikimi napori smo jih zadržali.« Drugi

dan so Nemci pritiskali po cesti in poizkušali z obkolitvami po okoliških hribih. Zaradi močne topniške podpore je bilo vprašanje, koliko časa bo bataljon vzdržal. Iz štaba brigade so poslali kurirja Cirila Gregorja, naj prinese od Karla Mačka pisno poročilo. Toda Maček ni našel ne prostora ne ugodnega trenutka, da bi napisal poročilo o kritičnih razmerah, saj so ga na vsakem koraku preganjale sovražnikove kroglice, mine in granate. Potem je ukazal kurirju, naj se takoj vrne v štab in pove, da bodo kljub težkemu položaju do večera vzdržali.¹²⁰

Godbenik Andrej Veble in kurir Ciril Gregor se spominjata, kako so jih Nemci potiskali od glavne ceste v hribovit svet. Tedaj je šel Milenko Knežević z godbeniki v bližino položajev in jim ukazal, da so na vso moč zaigrali nekaj živahnih partizanskih koračnic, enote pa je pripravil za juriš na Nemce. Ti so bili zaradi nastopa godbe tako presenečeni, da so začasno ustavili napad. To so izkoristili partizani in jih z jurišem pognali v dolino.¹²¹

Marjan Prestor iz brigadne sanitete se spominja treh padlih: Ferda Rota, železničarja iz Brežic, iz 2. čete 1. bataljona, vodnika (Hrvat ali Srb), ki je bil pred prihodom v brigado v Gradcu tramvajec, in neznanega borca. Vse so skupaj pokopali pri Zlatem Polju. Ranjencem je pomagal dr. Herbert Zaveršnik z bolničarji, po bojih pa so jih spravili v bolnišnico v Vodice, jugozahodno pod Limbarsko Goro. Tu so sovražniki pozneje bolnišnico napadli. Ranjenci Bračičeve brigade so se s prebojem rešili, mnogo drugih ranjencev pa so sovražniki zajeli in postrelili.

Zanimivo je tudi Prestorjevo pričevanje o borcu, ki je hotel zbežati. Očitali so mu, da je v boju pri Brezju pri Trnjavi pripeljal Nemce partizanom za hrbet. Doma naj bi bil iz Črnomlja ali nekje z Dolenjskega. Drugi dan je bil v Motniku pred strojem brigade obsojen na smrt, nato pa odveden na ustrelitev.¹²²

Tudi Jakob Meško je o tem borcu, ki je imel na poti v Motnik 9. novembra zvezane roke, napisal: »Šel sem v štab 1. bataljona. Tam sem doživel predrzen nastop nekega zvezanega fanta, ki je hotel pobegniti in je bil obsojen na likvidacijo.«¹²³

O padlih borcih 1. bataljona so znani tile podatki: Vito Amelie, Afeano, Sicilija, 1. četa, pokopan pri Trnjavi; Dušan Milanović, r. 1922, Sarajevo, 2. četa, pokopan v vasi Negastrn; Ferdinand Rot, r. 1924, Brežice, železničar, iz 2. čete; Rudolf Šater, r. 1911, Brdinje, Ravne na Koroškem, 3. četa, kmečki sin, pokopan v Brezju pri Trnjavi; Ivan Videki, r. 1925, Samara, Gregorka (Poljska?), iz 1.čete; Avgust Ziker, 1906, Klangalblanca, pokopan pri Trnjavi. Ranjena: Dalmatinec z otoka Krka in bolničar Jože iz Zgornje Savinjske doline.

Pri padlih moramo navesti tudi znamenitega borca, nekdanjega namestnika komandanta Bračičeve brigade majorja Vinka Simončiča-Gašperja. Iz brigade je šel v začetku avgusta 1944 za poveljnika Koroške grupe odredov, oktobra pa za namestnika komandanta 14. u. divizije. Na obeh poveljniških mestih se je proslavit kot dober poveljnik, dober tovariš in hraber borec. V bojih pri Blagovici je bil v noči na 8. november 1944 hudo ranjen in je kmalu podiegei. Z vsemi častmi so ga pokopali v Gornjem Gradu. Kako pomemben prvoborec je bil, nam pove tudi dejstvo, da so ga 9. maja 1945 razglasili za narodnega heroja in so ga po vojni prekopali v grobnico narodnih herojev v Ljubljani.¹²⁴

Povzetek napada Tomšičeve brigade na Blagovico in Krašnjo. Vsako od postojank je napadal po en bataljon. Borci, starešine in minerji so svoje naloge opravljali hlabro, vendar so bile sovražnikove utrdbe prezahtevne za oborožitev bataljonov. V napadih in miniranjih so dosegli deine uspehe. Dopoldne 8. novembra jim je Bračičeva brigada sporočila, da se mora zaradi sovražnikove premoči postopoma umikati

1. četa njenega 1. bataljona z območja Krašnje proti Krajnemu Brdu. Vod Tomšičeve brigade, ki je bil v zasedi, je na cesti sprožil mino in se umaknil proti Limbarski Gori. Mine, ki jih je nastavil na cesti 4. bataljon Tomšičeve brigade, so ur.čile okoli 11. ure kamion in nekaj sovražnikov. Okoli 400 Nemcev je prodrlo do Krašnje. Nemškim napadom se je upiral 4. bataljon Tomšičeve brigade in izvedel na Krajno Brdo tudi nekaj nasprotnih jurišev, vendar je bil vselej odbit. Po 16. uri je začel sovražnik ogrožati v Blagovici 2. bataljon Tomšičeve brigade, ki seje moral potem tako kot druge enote

postopoma umakniti. Tomšičeva brigada je imela v dveh dneh v napadih in bojih 12 padlih in 21 ranjenih.

Enote Kamniško-zasavskega odreda niso bile v spopadih s sovražnikom.

Štab cone je poročal, da je imel sovražnik približno 54 mrtvih, prek 85 ranjenih (ocena je previsoka, op. M. F.) ter uničen kamion in motocikel. Za skupne lastne izgube pa je navedel 17 padlih in 29 ranjenih.

O borcih so v štabu cone ugotovili, da so opravili svoje dolžnosti požrtvovalno, poveljniški kader Bračičeve brigade je v glavnem dobljene naloge opravil dobro. Po razčlenjevanju zadnjih akcij so ugotovili, da napadi na postojanke, če trajajo predolgo, ne uspevajo. Sovražnik je v takih primerih imel praviloma dovolj časa in možnosti za osredotočenje interventnih močnejših sil, ki so potem odbile napadalne partizanske enote. Dejstvo je, so poudarili, da s sedanjo oborožitvijo enote ne morejo uničevati in zavzemati premočnih sovražnikovih utrd. Priznanje za to in za prejšnje akcije pa so izrekli s temi besedami: »Naši uspehi, doseženi v zasedah, pokrivajo neuspehe v bojih za postojanke.« Na osnovi izkušenj so sklenili, da bo v prihodnje koristneje demonstrativno napadati postojanke in sovražnikovim interventnim enotam postavljati zasede. To se je učinkoviteje pokazalo v več zadnjih akcijah, kjer so bile lastne žrtve v zasedah in na terenu znatno manjše kot sovražnikove, medtem ko je bilo v napadih na postojanke obratno. Do pomanjkljivosti in napak so bili zelo kritični. Ocenili so, da poveljniški kader v bojih nima dovolj pobud in je premalo iznajdljiv, da niso enote dovolj operativne ter da ne zadovoljujeta služba za zveze in obveščevalna služba. Opozorili so, da bi morala 2. in 3. bataljon Bračičeve brigade pomagati 1. bataljonu v hudih bojih pri Trnjamu z napadi na sovražnika v hrbet, ter poudarili, da so bile zveze z Bračičevo brigado med akcijo zelo slabe. Navrgli so še očitek štabu 14. divizije, ki je bil v vasi Petelinjek, da ni vedel nič o preboju zasede pri Trnjamu, dokler niso prišli Nemci do Blagovice.¹²⁵

Brigada se je 8. novembra z območja Krašnje umikala v več smereh proti severovzhodu. Nemci so na umikajoče se enote streljali s topovi in minometi, vendar brez uspeha. Del

enot je prespai v vasi Češnjice pri Krašnji. Zgodaj zjutraj

9. novembra pa so se enote premikale skozi Trojane, počivale v vasi Velika Raven in prišle dopoldne v Motnik.¹²⁶ Enote so se razmestile v osnovni šoli v Motniku in po drugih hišah ter po bližnjih zaselkih vse do Špitaliča. Del štaba z odseki je bi!

v znani gostilni. Borci so čistili orožje in opremo. Urejali so enote, zdravstveno in intendantsko službo, opravljali vojaška zavaravanja ter vojaške in politične ure. Vmes so borci po prestanih bojih tudi nekoliko počivali. Vendar to ni bil pravi počitek, le kratek predah pred novimi boji in akcijami.¹²⁷

Naslednji dan 10. novembra je v Motniku obiskal brigado komandant cone Jože Borštnar s spremstvom. Člani štaba in šefi odsekov so mu poročali o težavah, razmerah in načrtih. Poročnik Jakob Meško je med drugim sprožil vprašanje ureditve odnosa do komandirja štabne patrulje Ivana Lužarja-Hasana, ki so mu očitali, da se vede preveč oblastno in da se spušča v delo, za katero nima sposobnosti in pristojnosti. Dr. Herbert Zaveršnik pa je izrazil kritično pripombo o sanitetnem odseku divizije. Zvečer je delovni ritem nekoliko popustil in borci so glasno in ubrano zapeli narodne in partizanske pesmi. Meško je zapisal, kako je med petjem »trpel Kristusove muke«, ker ni mogel biti zraven, saj je moral medtem končati več poročil.¹²⁸

* * *

V tem obdobju je brigada znatno okrepila svojo vojaško dejavnost, ki se je odražala v uspešnem sodelovanju v conskih in divizijskih operacijah ter v mnogih samostojnih akcijah. Tako okrepljeno in nadvse zahtevno ter naporno dejavnost pa je lahko razvila in uspešno izvajala, ker se je sprati številčno krepila, se organizacijsko izpopolnjevala ter se vojaško in politično izobraževala in vzgajala. Brigada se je izdatno okrepila s pridobitvijo 110 borcev iz Koroškega odreda, 60 borcev iz Lackovega odreda, skupaj 170 borcev. Nekaj strokovnih kadrov je pridobila iz štaba divizije, nekaj borcev pa so mobilizirale njene enote.

Z odhodom Šlandrove in Zidanškove brigade oktobra na Dolenjsko seje razmerje sili v škodo osvobodilnih enot na ob-

močju 4. operativne cone močno poslabšalo. Toda prišlo je še do večjega nesorazmerja sili. Okupatorjeve enote so začele dobivati okrepitve, katerih naloga je bila očistiti njegovo vzhodno in južno frontno zaledje, zavarovati prometnice za vojaške Transporte, pregrupacije, osvobodilne enote pa uničiti ali jih vsaj odvrniti od prometnic ter jim prizadejati čimvečje izgube.

Svojo vojaško in diverzantsko dejavnost je brigada začela s Tomšičevo brigado v začetku oktobra, ko sta dodobra uničili železniško progo od Otiškega Vrha do Doliča. Sledila sta uspešna vdora z ekonomskima akcijama v Slovensko Bistrico in na Zg. Polskavo, nato dva lažna napada na sovražnikove utrdbe, miniranje prog pri Slovenski Bistrici in Fali in mostu pri Zg. Polskavi.

Pred pohodom s Pohorja se je brigada 17. oktobra spopadla s Trečkovimi enotami v Golavabuki, potem pa minirala progo blizu Dravograda ter na tem mestu napadla

21. oktobra vlak. Nato se je spopadla s sovražniki pri Guštanjju ter izvedla lažni napad na Kotlje. To je bil uvod v hude boje za obrambo osvobojene Zadrečke, Zgornje Savinjske in Logarske doline. Sem je brigada prihitela na pomoč Tomšiče-

vi brigadi in drugim enotam. V junaškem boju je 24. oktobra napadla in pregnala iz Nove Štife čez Črnivec premočnega sovražnika in mu prizadela izgube. Sovražnika pa je napadla tudi pri Solčavi in Beli ter ga pregnala proti Železni Kapli. Po ogorčenih bojih in strahotno izčrpavajočih manevrih ter pohodih je bila brigada za svoje velike vojaške in politične uspehe 26. oktobra 1944 razglašena za udarno. Že 28. oktobra je šla v napad na postojanko Šmartno v Tuhinju, kjer pa ni uspela, medtem ko so bile brigadne enote skupaj s Tomšičevo brigado v tridnevni obrambni boji pri Kamniku in drugje bolj uspešne kot sovražnikove. Štab cone je utemeljeval napad na Šmartno in uspešne boje na tem območju z diverzantskimi akcijami kot aktivno obrambo osvobojenega ozemlja. Bračičeva brigada je v tej operaciji prispevala pomemben delež. Svojo bojno sposobnost je brigada še posebej potrdila v bojih 7. in 8. novembra na območjih Lukovice, ko je varovala napad Tomšičeve brigade na Krašnjo in Blagovico.

OPOMBE

- ¹ Poročila štaba Bračićeve brigade z dne 30.9., 1. 10. (dve).
15. 10. 1944, AINZ, f. 335/11.
- ² Poročilo štaba Bračićeve brigade z dne 3. 10. 1944, AINZ, f. 335/11.
- ³ Povelje štaba 14. divizije z dne 3. 10. 1944 Tomšičevi in Brači-
čevi brigadi; poročilo štaba 14. divizije z dne 8. 10. 1944; poročilo
štaba Bračićeve brigade o akciji v noči na 4. 10. 1944; relacija štaba
Bračićeve brigade z dne 6. 10. 1944, AINZ, f. 334/11, 339/IV; Maks
Kobal, r. 21. 12. 1925, KPM Slovenj Gradec; Fajdiga, Zidanškova
brigada, str. 231—235.
- ⁴ Poročilo štaba Bračićeve brigade z dne 4. 10. 1944, AINZ, f. 335/11.
- ⁵ Poročilo štaba Bračićeve brigade z dne 5. 10. 1944, AINZ, f. 335/III; Jakob Štefančič, pričevanje, Marija Štefančič, izjava, obo-
je, AMNOM.
- ⁶ Poročilo štaba Bračićeve brigade z dne 5. in 6. 10. 1944, AINZ, f. 335/11.
- ⁷ Poročilo štaba Bračićeve brigade z dne 7. 10. 1944, AINZ, f. 335/11.
- ⁸ Poročilo okrožnega komiteja KPS Maribor z dne 15. 10. 1944, oblastnemu komitetu za Štajersko, AMNOM.
- ⁹ AINZ, kopija v AMNOM.
- ¹⁰ Poročilo pomočnika političnega komisarja 4. operativne cone z dne 27. II. 1944, AS.
- ¹¹ Poročilo političnega oddelka 14. divizije z dne 3. 10. 1944, AINZ, f. 17.
- ¹² Poročilo štaba Bračićeve brigade z dne 9. (dve) in 10. 10. 1944, AINZ, f. 335/11.
- ¹³ Poročilo štaba Bračićeve brigade z dne 11. 10. 1944, Zbornik NOV, VI/16, dok. št. 105; Tone Matičič, Avgust Stupan, Maks Šaj-
tegel, Ciril Joger, Janez Petje-Jovan, Jože Vodeb, pričevanja, AM-
NOM.
- ¹⁴ Maks Šajtegel, Avgust Stupan, pričevanja, AMNOM.
- ¹⁵ Ciril Joger, pričevanja v AMNOM.
- ¹⁶ Poročili OC Bračićeve brigade z dne 14. 10. 1944 in opazoval-
ne točke Šuma OC 14. divizije z dne 15. 10. 1944, AINZ, f. 345/a/I; Tone Matičič, Lado Košir-Matija, pričevanji, AMNOM; Peter Maj-
cen-Vojko, r. 1910, Stara cesta, Ljutomer, šofer, v NOV 8.7. 1942, kartoteka borcev Bračićeve brigade, AMNOM.

- ¹⁷ Poročilo OC 14. divizije, AINZ. 345/a/I.
- ¹⁸ Avgust Stupan, Maks Šajtegel, pričevanji, AMNOM.
- ¹⁹ Poročilo orožniške postaje Slovenska Bistrica z dne U. io. 1944, AINZ, fond orožniški arhiv.
- ²⁰ Ladislav Kiauta, izpis iz okupatorjevih dokumentov v AINZ v AMNOM.
- ²¹ Avgust Stupan, Maks Šajtegel, pričevanji, AMNOM.
- ²² Kartoteka borcev Bračičeve brigade, v AMNOM. Za Viktorja Kumarja in Emila Peternela dodajamo, da so ju Nemci ujeli po od-pustitvi iz partizanske bolnišnice Košuta na Pohorju 16. 11. 1944 in ju ustrelili. Neznane tavačnega ranjenca iz Bračičeve brigade je blizu Slovenske Bistrice srečal po akciji Janez Babič, njegov sobo-rec, in ga napotil v ustrezno smer (Janez Babič, ustni vir).
- ²³ Maks Šajtegel, pričevanje, AMNOM.
- ²⁴ Štajerski kurir, glasilo 4. operativne cone (odslej Štajerski ku- rir) z dne 4. 12. 1944, št. 17, AMNOM, 171/72
- ²⁵ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 13. 10. 1944, AINZ, f. 335/11; Marjan Prestor, izjava, AMNOM.
- ²⁶ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 14. 10. 1944, AINZ, f. 335/11.
- ²⁷ Kartoteka borcev Bračičeve brigade, AMNOM; poročilo šta- ba Bračičeve brigade z dne 13. 10. 1944; poročilo personalnega od- seka štaba 4. operativne cone z dne 19. 10. 1944, oboje v AINZ, f. 335/11, 134/IV.
- ²⁸ Kartoteka borcev Bračičeve brigade, AMNOM. Boris Bitenc se nazadnje omenja v dokumentih in pričevanjih soborcev ob koncu oktobra 1944. Franci Strle pa piše v svoji knjigi Tomsčičeva brigada uvodni del, Ljubljana 1980, str. 539, daje Bojan Bitenc padel 1944 v Lehnu pri Ribnici na Pohorju. Glej še str. 423, 424.
- ²⁹ Dopis personalnega odseka 4. operativne cone z dne 19. 10. 1944, AINZ, f. 134/IV; kartoteka borcev Bračičeve brigade, AM- NOM.
- ³⁰ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 14. 10. 1944, AINZ, f. 335/11.
- ³¹ Povelje štaba Bračičeve brigade z dne 14. 10. 1944; poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 15. 10. 1944, AINZ, f. 339/IV, 335/11; podatki za ranjence v AMNOM.
- ³² Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 15. 10. 1944, AINZ, f. 339/IV.
- ³³ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 15. 10. 1944, Zbornik NOV, VI/16, dok. št. 112.
- ³⁴ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 19. 10. 1944, AINZ, f. 335/11.

³⁵ Skrajšani dnevnik štaba Bračičeve brigade z datumi vsako-
dnevni krajevnih bivanj, s številčnimi stanji brigade in omembe bo-
jev, akcij; za obdobje od septembra 1944 do maja 1945 (odslej Pov-
zetek dnevnika 13. brigade), AINZ, f. 339/IV.

³⁶ Jakob Meško-Nikolaj, dnevnik, izvirnik pri vdovi v Ljubljani,
fotokopija v AMNOM (odslej Meškov dnevnik, AMNOM).

³⁷ Kartoteka padlih borcev; Štefan Lorenčič, izjava, oboje v
AMNOM; Poslovilna pisma žrtv za svobodo, str. 422.

³⁸ Podatki iz KPM Slovenj Gradec; Franjo Planine, Štefan Po-
žar, Štefan Lorenčič, izjave, AMNOM.

³⁹ Poročila štaba Bračičeve brigade od 19. do 21. 10. 1944,
AINZ, f. 335/11; kartoteka borcev Bračičeve brigade.

⁴⁰ Poročili štaba Bračičeve brigade z dne 19. in 20. 10. 1944; po-
ročilo štaba 14. divizije z dne 21. 10. 1944, AINZ, f. 335/11, 334/11.

⁴¹ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 20. 10. 1944, AINZ, f.
335/11.

⁴² Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 21. 10. 1944, AINZ, f.
335/11.

⁴³ Tončka Knez, izjava v AMNOM.

⁴⁴ PIAT — Projector Infantry Antitank (NOV na Slovenskem,
str. 1064).

⁴⁵ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 21. 10. 1944, AINZ, f.
335/11, 339/IV.

⁴⁶ Anton Ahčin-Darko, Spomini iz štirih brigad, 1969, priredil
Drago Vresnik, str. 256.

⁴⁷ Navedeno delo, str. 256-258. Primer z ustreljenim gestapov-
cem smo si prizadevali bolj raziskati, kar nam pa ni uspelo. Izvede-
li smo za dva obveščevalca z enakima partizanskima imenoma
Džon, vendar sta že pokojna. To velja tudi za sodelujoča v preiskavi
Karla Pristovška-Ivana in Tineta Delakordo, ki je pisal zapisnik o
zaslišanju.

⁴⁸ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 24. 10. 1944, AINZ, f.
335/11; Meškov dnevnik, AMNOM; Ciril Gregor, ustni vir.

⁴⁹ Janez Jaklič, pričevanje, AMNOM.

⁵⁰ Marjan Prestor, Jaka Žvan, ustna vira.

⁵¹ Srečko Potočnik-Sinko, pričevanje, AMNOM.

⁵² Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 15. 11. 1944; poročilo
komandanta bojne skupine »Treeck« z dne 10. 12. 1944; vojni dnev-
nik polka »Treeck«, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 55, 142, 122.

⁵³ Vojno poročilo štaba 4. operativne cone z dne 28. 10. 1944,
Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 17; Ževart, Štirinajsta na Štajerskem,
str. 48, 49. Ocena dr. Milana Ževarta o sovražnikovih silah je okoli
2000 mož. Sodimo, da so v štabu cone navedli nekoliko previsoke

številke. Ocenjujemo, daje bilo razmerje sili 24. in 25. oktobra 1944, ko je sovražnik prodrl tudi do Solčave, Bočne in Šmartna ob Dreti, približno 2500:2000 v korist sovražnikov. Partizanskim silam sta prišteta Bračičeva brigada in skupina koroških partizanov.

⁵⁴ Vojno poročilo štaba 4. operativne cone z dne 28. 10. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 17; poročili štaba Bračičeve brigade z dne 24. in 25. 10. 1944, AINZ, f. 335/11; Meškov dnevnik; Štefan Ipavec, Feliks Frešer, Marjan Prestor, pričevanja, Ivana Lihteneger-Dolničar, izjava, vse v AMNOM.

⁵⁵ Vojno poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 26. 10. 1944, AINZ, f. 339/IV

⁵⁶ Vojno poročilo štaba Bračičeve brigade, z dne 26. 10. 1944, AINZ, f. 339/IV; Jože Savinšek, izjava, AMNOM.

⁵⁷ Feliks Frešer, pričevanje, AMNOM.

⁵⁸ Ciril Joger, pričevanje, AMNOM.

⁵⁹ Prof. dr. Herbert Zaversnik, pričevanje, AMNOM.

⁶⁰ Vojni poročili štabov Bračičeve brigade z dne 26. 10. in

4. operativne cone z dne 28. 10. 1944, AINZ, f. 339/IV, 345; Marjan Prestor, izjava v AMNOM. Marjan Prestor navaja, da se je 2. bataljonu pridružil del skupine borcev 1. bataljona, ki so šli 12. 10. 1944 v Rečico ob Savinji po strelivo in razstrelivo. Brigadi se je skupina dvajsetih borcev priključila 23. 10. 1944 v Radmirju ter ji na veliko veselje vseh izročila strelivo in razstrelivo. Skupaj so se takrat veselili tudi osvoboditve Beograda.

⁶¹ Ivan Uranič-Drago, polkovnik JLA, izjava, Viktor Cvelbar-Stane, generalmajor JLA v. p., pričevanji, AMNOM.

⁶² Vojno poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 26. 10. 1944, AINZ, f. 339/IV.

⁶³ Anton Iković, Pred 26 leti je gorela Solčava, TV 15 z dne 11. 11. 1970, št. 46, str. 13.

⁶⁴ Vojno poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 26. 10. 1944, AINZ, f. 339/IV; Štefan Ipavec, Karei Maček, pričevanji, AMNOM.

⁶⁵ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 26. 10. 1944, AINZ, f. 335/11.

⁶⁶ Vojno poročilo štaba 4. operativne cone z dne 28. 10. 1944, AINZ, f. 345.

⁶⁷ Poročilo štaba Koroške grupe odredov z dne 29.9. 1944, Zbornik NOV, VI/16, dok. št. 74.

⁶⁸ Mirko Lukman, Solčava in Logarska dolina v ognju. Kopija članka v AINZ, f. 91/11.

⁶⁹ Vojni poročili štaba 4. operativne cone z dne 28. 10. 1944 in Bračičeve brigade z dne 26. 10. 1944, AINZ, f. 345, 339; poročilo

OC 14. divizije z dne 24. 10. 1944, AI NZ.f. 345/a/I; Tone Kropušek, izjava, AMNOM.

⁷⁰ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 26. 10. 1944, AINZ, f. 335/11.

⁷¹ Olga Verstovšek-Planinc, pričevanje, AMNOM.

⁷² Vojni poročilo štaba 4. operativne cone z dne 28. 10. 1944, AINZ, f. 345.

⁷³ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 26. 10. 1944, AINZ, f. 335/11.

⁷⁴ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 26. 10. 1944, AINZ, f. 335/11; kartoteka borcev Bračičeve brigade; Feliks Frešer, Jože in Tone Savinšek, Anton Klaužer, Ivan Ulaga, Anton Ratajc in drugi, izjave in pričevanja, AMNOM.

Feliks Frešer in Jože Sep pojasnjujeta, da so padli v Novi Štiti trije borci. Tone Savinšek iz Tiroseka, partizanski sodelavec, je vozil štiri padle s Črničva na pokopališče v Gornji Grad. Njegov že pokojni sosed pa je vozil za njim na drugem vozu neugotovljeno število padlih (dva ali tri?). Število padlih je tako nekoliko večje, kot navajajo uradna poročila. Brata Jože in Tone Savinšek pojasnjujeta, da je padlo na Črničvu šest do sedem borcev Bračičeve brigade v navzkrižnem ognju, ko so gonili Nemce čez Črnivec. Takrat naj bi po Nemcih in prek njih nevede in nehote močno streljala tudi po borcih Bračičeve brigade enota Tomšičeve brigade. O tej zmoti sta med vojno slišala tudi Feliks Frešer in Jože Sep iz Ičete 2. bataljona.

⁷⁵ Vojni poročili štaba Bračičeve brigade z dne 26. 10. in štaba 4. operativne cone z dne 28. 10. 1944, AINZ, f. 339, 345.

⁷⁶ Glej op. 75.

⁷⁷ Povelje štaba 14. divizije z dne 11. 11. 1944 v Štajerskem kurirju, 4. 12. 1944, št. 17, AMNOM 171/72.

⁷⁸ Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 12.

⁷⁹ Ohvestilo - čestitka štaba 14. u. divizije vsem borcem in sta-rešinam, v MNZ Celje in poročilo štaba Bračičeve u. brigade z dne 1. 12. 1944, AINZ, f. 335/11.

⁸⁰ Čestitka štaba 14. u. divizije z dne 5. 11. 1944 Bračičevi brigadi, v MNZ Celje.

⁸¹ Poročilo političnega oddelka 14. divizije z dne 18. 11. 1944, AINZ, f. 17.

⁸² Poročilo pomočnika političnega komisarja 4. operativne cone z dne 27. 11. 1944, AS.

⁸³ Poročilo sekretarja ZKMJ 14. divizije z dne 14. 10. 1944, AINZ, f. 335/III.

⁸⁴ Kartoteka borcev Bračičeve brigade, AMNOM.

- ⁸⁵ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 1. 11. 1944, AINZ, f. 335/11; povelje Glavnega štaba NOV in POS z dne 21. 10. 1944, partizanski tisk, 428/a; kartoteka borcev Bračičeve brigade, oboje AMNOM.
- ⁸⁶ Prof. dr. Herbert Zaveršnik, Saniteta XIII. brigade Mirka Bračiča na Štajerskem, Zdravstveni vestnik, 1979 št. 48, str. 177, 178; poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 1. 11. 1944, AINZ, f. 335/11.
- ⁸⁷ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 1. 11. 1944, AINZ, f. 335/11; povelje Glavnega štaba NOV in POS z dne 21. 10. 1944, AMNOM, partizanski tisk, 428/a; poročilo OC Bračičeve brigade z dne 31. 10. 1944, AINZ, f. 345/a/l.
- ⁸⁸ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 27. 10. 1944, AINZ, f. 335/11.
- ⁸⁹ Poročili štaba Bračičeve brigade z dne 27. in 29. 10. 1944, AINZ, f. 335/11.
- ⁹⁰ Vojno poročilo štaba 4. operativne cone z dne 12. 11. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 49.
- ⁹¹ Miha Petan-Brico, pričevanje, AMNOM.
- ⁹² Vojno poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 31. 10. 1944, AINZ, f. 335/11.
- ⁹³ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 30. 10. 1944, AINZ, f. 335/11.
- ⁹⁴ Miha Petan, pričevanje, AMNOM.
- ⁹⁵ Mihael Zeme, pričevanje, AMNOM.
- ⁹⁶ Vojni poročili štabov Bračičeve brigade z dne 31. 10. in 4. operativne cone z dne 12. 11. 1944, AINZ, f. 335/11, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 49; skica k vojnemu poročilu štaba 4. operativne cone, AINZ, f. 25/1.
- ⁹⁷ Jakob Meško, Trinajsta udarna od Pohorja do Kozjanskega (odslej Meško, Trinajsta od Pohorja do Kozjanskega), napisano 16. 12. 1944, AINZ, f. 339/IV.
- ⁹⁸ Kartoteka borcev Bračičeve brigade, AMNOM.
- ⁹⁹ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 31. 10. 1944, AINZ, f. 335/11.
- ¹⁰⁰ Vojno poročilo štaba 4. operativne cone in skica; gl ej opombo 96.
- ¹⁰¹ Štefana Lorenčiča so Nemci ujeli v začetku decembra 1944. Vojno je preživel v zaporih in v koncentracijskem taborišču. Feliks Strehar je bil huje ranjen v ključnico. Najprej se je skrival pred Nemci po gozdovih, potem pa se je skrivaj zdravil do osvoboditve doma in pri sodelavcih OF (Štefan Lorenčič, Srečko Potočnik, izjava, AMNOM; Odredba deželnega svetnika okraja Maribor-podeže-

lje z dne 8. 3. 1945 o zaplembi premoženja bratov partizanskih prostovoljcev Ivana in Srečka Streharja; vse v AMNOM).

¹⁰² Mesečno poročilo sanitetnega referenta Bračičeve brigade z dne 31. 10. 1944, Zbornik sanitete, dok. št. 117.

¹⁰³ Vojni dnevnik polka »Treeck«, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 122.

¹⁰⁴ Poročilo komandanta bojne skupine »Treeck« z dne 10. 12. 1944, višjemu vodji SS in policije v 18. vojnem okrožju, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 142.

¹⁰⁵ Meškov dnevnik, AMNOM.

¹⁰⁶ Tone Krušič, Ujeli so me težko ranjenega; v publikaciji Iz naše krvi, Celje 1955, str. 137, 138; Tone Krušič, pričevanje v AMNOM.

¹⁰⁷ Meškov dnevnik, AMNOM.

¹⁰⁸ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 15. 11. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 55; povzetek dnevnika 13. brigade, AINZ, f. 339/IV.

¹⁰⁹ Marjan Prestor, udeleženec pohoda do vasi Konj, izjava v AMNOM; Ciril Gregor, ustni vir.

¹¹⁰ Povelje štaba 7. korpusa z dne 1. 11. 1944, AINZ, f. 154/1.

¹¹¹ Povelje štaba 15. divizije z dne 4. 11. 1944, AINZ, f. 188/11; povelje operativnega štaba 6. in 11. brigade z dne 6. 11. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 37.

¹¹² Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 400 — 408, 509, 508.

¹¹³ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 15. 11. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 55.

¹¹⁴ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 15. 11. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 55; povelje štaba 14. divizije z dne 6. 11. 1944 za napad na Blagovico in Krašnje, AINZ, f. 332/IV.

¹¹⁵ Vojno poročilo štaba 4. operativne cone z dne 16. 11. 1944, AINZ, f. 332/IV.

¹¹⁶ AINZ, f. 52/1.

¹¹⁷ Vojno poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 10. 11. 1944; poročilo štaba 4. operativne cone z dne 15. 11. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 46, 55.

¹¹⁸ Janez Stanonik-Maks, Junaški bolničar Jože, AINZ, f. 91/11; Vito Amelie, AOSJ, Beograd.

¹¹⁹ Svetozar Ipavec, pričevanje, AMNOM; Dušan Milanović, Sarajevo, AOSJ, Beograd.

¹²⁰ Karei Maček, pričevanje, AMNOM.

¹²¹ Andrej Veble, Ciril Gregor, pričevanji, AMNOM.

¹²² Marjan Prestor, pričevanje, AMNOM.

¹²³ Meškov dnevnik, AMNOM.

- ¹²⁴ Kartoteka borcev Bračičeve brigade, AMNOM; Narodni heroji, II, Beograd 1975, str. 177, 178.
- ¹²⁵ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 15. 11. 1944 in vojno poročilo s skicami z dne 16. 11. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 55, AINZ, f. 332/IV.
- ¹²⁶ Meškov dnevnik, AMNOM.
- ¹²⁷ Meškov dnevnik; Marjan Prestor, Jakob Štefančič, pričevanja, vse v AMNOM.
- ¹²⁸ Meškov dnevnik, AMNOM.

6 RUŠENJE MOSTOV V SPODNJI SAVINJSKI DOLINI, NAPAD NA PAŠKO VAS, NEMŠKA ZIMSKA OFENZIVA, PREBOJ NA KOZJANSKO (od 11. novembra do 10. decembra 1944)

Ustanovitev 4. bataljona (jurišnega), rušenje mostov od Grobelj do Petrove

Dne 24. novembra 1944 je štab Bračičeve brigade v petnajstdnevem poročilu štabu 14. divizije sporočil: »Dne 11. novembra 1944 se je formiral 4. bataljon, imenovan jurišni bataljon, ki bo imel naloge posegati v borbo iznenada, za udar sovražniku v bok ali hrbet, je dobro oborožen, hitro pokretljiv in je sestavljen iz izbranega in posebno pogumnega moštva.«¹ Za komandanta bataljona je bil postavljen dvajsetletni izkušeni pohodnik Jože Kisovec- Dušan, dotedanji namestnik komandanta 2. bataljona, za političnega komisarja osemnajstletni Lojze Gruden, dotlej politični komisar čete, in za bataljonskega bolničarja Ivan Globočnik. Ob ustanovitvi je imel bataljon dve četi. Komandir 1. čete je bil osemnajstletni hrabri Rudolf Babnik-Boris, prej komandir 1. čete 2. bataljona, komandir 2. čete pa tudi hrabri devetnajstletni Franc Zajiček, poprej šef propagandnega odseka, oba Ljubljancana in pohodnika.²

Drugih pomembnih uradnih podatkov, kje je bil jurišni bataljon ustanovljen, njegovo številčno stanje, oborožitev, podatkov o političnih komisarjih čet in drugih kadrih v času ustanovitve ni. Od borcev jurišnega bataljona in od drugih

borcev brigade smo izvedeli še nekatere podatke. Rudolf Črešnar, namestnik komandirja 2. čete 3. bataljona, je v svojih spominih kmalu po vojni napisal, daje bil jurišni bataljon ustanovljen v Motniku. Prav tak podatek sta navedla 1987 Mile Rukavina, borec tega bataljona, in Marjan Prestor iz brigadne sanitete. Jakob Štefančič, takratni operativni oficir

3. bataljona, navaja, da je bil jurišni bataljon ustanovljen v Špitaliču pri Motniku, vendar dopušča, da je to bilo v Motniku. Srečko Potočnik-Sinko, ki se je tudi z nekaj soborci prostovoljno javil v jurišni bataljon, se ne spominja kraja ustanovitve, pač pa kot drugi navaja, da je bil ustanovljen v dneh po umiku od Lukovice in Krašnje.³

Navedbe, daje bil jurišni bataljon ustanovljen v Motniku, lahko sprejmemo, saj je tu bilo mogoče izvesti v dveh dneh vse priprave za oblikovanje nove enote. To trditev potrjuje tudi povelje štaba Bračičeve brigade z dne 11. novembra 1944 bataljonom za uničenje mostov v Savinjski dolini. V njem je rečeno, da mora 4. bataljon- jurišni postaviti 12. novembra zasede med Braslovčami in Dragopoljem.⁴ V tem povelju je jurišni bataljon uradno omenjen drugič.

Koliko borcev je imel bataljon ob ustanovitvi, ni bilo mogoče ugotoviti.ocene nekdanjih borcev jurišnega bataljona navajajo od 60 do 90 borcev. Omenimo nekoliko zakasnelo odredbo štaba 4. operativne cone z dne 15. novembra 1944, naj štejejo jurišni bataljoni od 40 do 60 borcev, zato menimo, da je štel jurišni bataljon Bračičeve brigade okoli 60 borcev. Bataljon je štab brigade lahko ustanovil brez večjih težav, saj je brigada takrat štela po seznamu 905 borcev.⁵ Oborožitev bataljona je bila glede na njegove naloge zelo dobra. Glavno moč so predstavljali mitraljezi in brzostrelke.⁶ Moštvo so sestavljali hrabri borci in starešine iz vseh bataljonov, med njimi je bilo nekaj prostovoljcev, druge pa so izbrali glede na njihove borbene in politične ocene. Precej je bilo tudi odlično izurjenih in pogumnih ubežnikov iz nemške vojske. Ob ustanovitvi so bili med drugimi vodniki: v 1. četi Jože Hojnik, Franc Osojnik-Stane in Svetozar Ipavec-Zaro (pozneje vsi komandirji čet).⁷ V začetnem obdobju jurišnega bataljona je bil bolničar 1. čete Jurij Novak, bolničarja 2. čete pa sta bila Stanko Mrak in Tatjana Zavirkina iz SZ.⁸

Odredba štaba 4. operativne cone z dne 15. novembra 1944 o ustanavljanju jurišnih bataljonov v brigadah in odredih nas nekoliko preseneča, ker sta že predtem ustanovili npr. Šercerjeva in Bračičeva brigada jurišna bataljona. Verjetno so nekatere enote dobile pisna ali ustna navodila za ustanavljanje jurišnih bataljonov za izvanje posebnih nalog že nekaj dni pred odredbo. Obsežna odredba vsebuje nadrobna organizacijska in vsebinska navodila za ustanavljanje jurišnih bataljonov z zahtevo, naj jih brigade in odredi ustanovijo v roku sedmih dni. Z ustanavljanjem jurišnih bataljonov so v štabu cone želeli povečati udarnost, borbenost in ofenzivnost brigad in odredov. Zahtevali so, da jurišne bataljone sestavljajo mladi, zdravi, hrabri in politično zanesljivi borci, organizirani v dveh četah, skupaj do 60 mož. Bataljon mora biti oborožen s puškami, brzostrelkami, mitraljezi, pištolami in bombami. Operiral naj bi samostojno ali v sestavi brigade oziroma odreda. V sestavi brigade naj bi napadal sovražnika v bok ali hrbet, v zaledju in na umiku. Vdiral naj bi v postojanke, uničeval sovražnike in pomembne objekte, napadal Transporte, miniral proge in ceste, vznemirjal sovražnikove enote ter izvajal še druge posebne naloge.⁹

Da so se v štabih brigade, divizije, cone in v Glavnem štabu dogovarjali o ustanavljanju jurišnih bataljonov že pred omenjeno odredbo 4. operativne cone, nam zgovorno priča poročilo štaba cone z dne 1. novembra 1944 Glavnemu štabu Slovenije. Tu je med drugim rečeno, da je priključitev dveh bataljonov razformirane Koroške grupe odredov znatno zvišala številčno stanje moštva in orožja v 14. diviziji. Bataljona, ki so ju dodelili Tomšičevi in Bračičevi brigadi, sta prinesla s seboj 20 puškomitraljezov, 167 pušk in 5 lahkih protitankovskih pehotnih topičev PIAT. S pridobljenim koroškim vodilnim kadrom so izpopolnili vsa nezasedena vojaška in politična mesta od vodov do štabov brigad. Kadrovske težave pa so omilili tudi s tečaji za nižje vojaške in politične kadre. Oktobra so v coni prejeli od zaveznikov 125 puškomitraljezov, 14 protitankovskih pušk, 1.542 italijanskih pušk, 82 angleških pušk, 6 težkih mitraljezov, 3 lahke minomete, 8 topičev PIAT, 2.701 bombo, 4.814 kg razstreliva in 404.792 kosov raznih nabojev, minerski in drug material ter nekaj oblek in perila. V

poročilu cone se dalje omenja, da ima sedaj 14. divizija lepo število težkih in lahkih minometov, težkih mitraljezov, da pa so v zadnjem času težave zaradi pomanjkanja streliva za našeto orožje. Zaradi ugodnega številčnega stanja borcev in oborožitve so v poročilu poudarili, da zato brigade že ustanavljajo četrte bataljone.¹⁰

Iz Motnika in njegove okolice so krenile brigadne enote

11. novembra proti severu. Prešle so Menino planino in se usmerile proti vzhodu. Njihov namen je bil priti čimprej na Dobrovlje k Sv. Janezu in Pavlu oziroma na območje Grmade. Samo njen 3. bataljon je krenil k Sv. Juriju pod Taborom (sedaj Tabor).¹¹ Na dolgi in naporni pohod so eni krenili prej, drugi pozneje. Jakob Meško gaje takole opisal: »Sobota 11.11.44. Ob 6. uri smo krenili iz Motnika, se vzpenjali počasi v hribe, lezli na vzhod v grebene, jih prekoračili in po hrbtu zdrknili k Sv. Janezu in Pavlu. Zjutraj nas je osupnil precej visoko zapadli prvi sneg, mrzlo je bilo občutno. Hodili smo veselega razpoloženja, klepetali o športu, vzgoji, politiki in vzbujali spomine iz mladih let, Jože Zadnik, dr. Herbert Zaveršnik in jaz ... Med potoma smo minili mimo požganih kmetij... Ob 13. uri smo dospeli na cilj. Na poti do Sv. Janeza in Pavla smo, ko smo hodili po grebenih in uživali božično lepe slike prirode prvega zimskega nastanka, slišali iz smeri Ljubljane silno bombardiranje.«¹²

Na dolgem in napornem pohodu za počitek ni bilo časa. Enote NOV so bile najbolj uspešne z dolgimi pohodi in nenadnimi akcijami v krajih, kjer jih niso pričakovali.

Dne 11. novembra 1944 je štab Bračičeve brigade po nalogu štaba 14. divizije izdal vsem štirim bataljonom povelje za akcijo za uničenje mostov in telefonskih napeljav, kombinirano z rekvizicijo trgovin in zbiranjem živil ter z izvedbo vojaške akcije na novo ustanovljenega jurišnega bataljona. 2. in

3. bataljonu so dodelili tudi 15 minerjev. Akcija je bila določena za noč med 11. in 12. novembrom oziroma podnevi

12. novembra v prostoru med Polzelo, Petrovčami, Kasazami, Grajsko vasjo, Dragopoljem in Braslovčami. Najpomembnejše je bilo porušiti čimveč mostov, 4. bataljonu (jurišnemu) so naročili, naj postavi zasedo med Braslovčami in Dragopo-

ljem na območju kote 324 ter uniči sovražnikovo patroljo ali tovornjak.¹³ Zasnova te široko zastavljene akcije je bila drzna, saj je bila načrtovana v prostoru z več močnimi sovražnikovimi postojankami in je izzivalno trkala na duri ene močnejših sovražnikovih garnizij na Štajerskem v Celju.

Akcija je potekala takole: 1. bataljon je šel ob 20. uri z Grmade in je po 22. uri izvedel ekonomsko akcijo z 2. četo v dveh trgovinah pri mostu v Polzeli. Iz trgovine so odpeljali 8 vreč moke. Z drugimi enotami se je bataljon zavaroval proti Braslovčam in Parižljam. Drugi bataljon je krenil od Sv. Janeza in Pavla ob 19. uri in je ob 23,30 prišel do približno 90 m dolgega železobetonskega cestnega mosta prek Savinje pri Grobljah. Podprt je bil na dveh mestih z valjčnimi stebri, ki so jih v glavnem minirali. Minske nastavke v skupni teži 280 kg so položili na osmih mestih. Most so 12. novembra ob 3,15 popolnoma porušili. Bataljon je bil zavarovan proti Sv. Pavlu (sedaj Prebold), Sv. Petru v Savinjski dolini (sedaj Šempeter), Vranskemu in Braslovčam. Ob 6,30 je bil bataljon že na izhodiščnih položajih. Most sta s pomočjo več minerjev razstrelila Mihael Zeme in Jože Ferlan.¹⁴

Tretji bataljon je z miniranjem popolnoma porušil okoli 9 m dolg zidan most prek Bolske med Celjem in Vranskim, 12 do 15 m dolg lesen most prek Bolske na cesti Gomilsko--Braslovče, 8 do 10 m dolg lesen most prek Bolske na cesti Gomilsko — Polzela in 20 m dolg betonski most prek Bolske pri Dolenji vasi. Na desnem bregu Savinje med Petrovčami in Kasazami pa je bataljon z miniranjem porušil približno 120 m dolg lesen most. Na levem bregu miniranje ni bilo mogoče zaradi sovražnikove zasede, ki je tu stalno varovala most. Bataljon se je vrnil iz akcije 12. novembra zvečer.

Četrty (jurišni) bataljon, ki je krenil z Dobrovelj, je v zasedi nasproti vasema Glinje in Kamenče 12. novembra ob 8,30 pričakal sovražnikovo kolono približno 150 mož. Koje kolona prišla dovolj blizu, so po njej odprli močan ogenj. Juriša na presenečene sovražnike pa niso mogli izvesti, ker je za njimi peljal tank in pričel na partizanske položaje s topom tako močno streljati, da so se morali umakniti. Sovražnik naj bi imel 4 mrtve in nekaj ranjenih, medtem ko bataljon ni imel žrtev.

V kritični oceni je štab brigade navedel, da je bila akcija dobro izvedena, in poudaril, da so minerji svojo nalogo odlično opravili. O ekonomskem delu akcije pa je menil, da bi morala biti bolj smotrna. Obžaloval je, da niso zaplenili nujno potrebnega pisalnega stroja in papirja, čeprav so imeli možnost. Namen akcije uničiti čimveč mostov in tako otežiti vdore na osvobojeno ozemlje oziroma transporte sovražnikovih enot, kot so zapisali v poročilu, je bil dosežen.¹⁵ (Dodatek v opombi 117.) Ob koncu velja še omeniti, daje tudi 4. bataljon (jurišni) v akciji že drugi dan po ustanovitvi uspešno opravil svoj ognjeni krst.

V tem času je štab brigade izvedel manjše kadrovske spremembe. Pridobil je tudi zelo potrebnega dentista. Omenili smo že, da je povzročal nevšečna in nepotrebna trenja v prištabnih enotah in odsekih komandir »štabne patrulje« ali prištabnega voda Ivan Lužar-Hasan. Štab brigade je upošteval pritožbe proti Hasanu in izdal komandi »štabne patrulje« in operacijskemu odseku pri štabu brigade 12. novembra odredbo, v kateri je navedel, da zaradi zboljšanja discipline v štabni patrulji, zboljšanja pogojev za deio odsekov in odprave napačnih odnosov med vojsko in šefi odsekov razrešuje dolžnosti Ivana Lužarja-Hasana in postavlja na njegovo mesto Franca Pušnika, dotlej vodnika voda za zveze. Ob tej priložnosti so imenovali Ivana Stropnika, dotlej vodnika obveščevalnega voda, za vodnika voda za zveze. Za vodnika obveščevalnega voda so postavili Lojzeta Čotarja in za političnega delegata voda za zveze Tineta Vraneka. V odredbi so opredelili, da so štabni patrulji med premikom in v taboru disciplinsko podrejeni obveščevalni vod, vod za zveze, bolničarski vod in vod godbenikov. Šefe odsekov in njihove pomočnike so disciplinsko podredili operativnemu oficirju brigade, za svoje deio so odgovarjali njemu in štabu brigade. Poudarili so še, da »komandir štabne patrulje nima nobenega opravka s šefi odsekov«. ¹⁶ V brigadi so se 12. novembra zelo razveselili prihoda Franca Goloba, dentista iz Podlipovice pri Zagorju ob Savi. S seboj je prinesel zobozdravstveno opremo. Za pomoč pri delu in za prenos opreme so mu dodelili borca. Z delom sta začela takoj po vseh enotah brigade. Franc Golob je bil pred prihodom v Bračićevo brigado od jeseni 1944

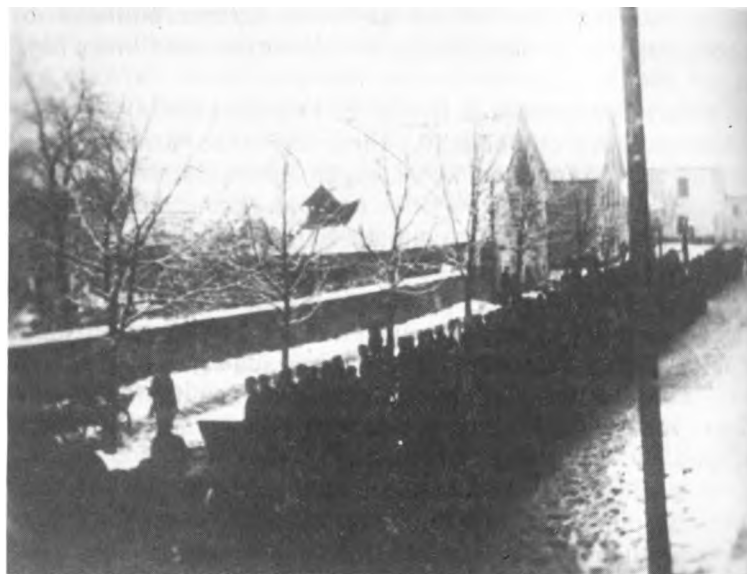
partizanski sanitetni referent na širšem severozahodnem območju Zagorja ob Savi, aktivni sodelavec osvobodilnega boja pa od 1942.¹⁷

Dne 13. novembra je Bračičeva brigada krenila s 1., 2. in 4. bataljonom z območja Sv. Janeza in Pavla z Grmade v Rečico ob Savinji, medtem ko se je njen 3. bataljon zadrževal na območju Zahoma, južno od Griž. Bataljon je hotel izvesti ekonomsko akcijo pri Žalcu, pa je to namero zaradi sovražnikove okrepitve v Vrbju na 200 mož opustil. Na pohodu proti Vrbju se je bataljon spopadel s sovražnikovo patroljo, ubil dva sovražnika in se naglo umaknil čez Savinjo proti jugu. Naslednji dan 14. novembra je bila brigada še v Rečici ob Savinji, medtem ko se je 3. bataljon zadrževal na območju Jakovega Dola pri Vranskem, vendar je tudi ta prišel v Rečico k brigadi.

Ponoči so poslali en bataljon rušit progo in most pri Polzeli. Zaradi zamude je moral bataljon ostati na tem terenu še naslednji dan. Prvi bataljon so poslali na Čreto, da bi pregnal sovražnikovo enoto 200 mož. Ker se je enota medtem umaknila, je bataljon pri Japovniku razporedil eno četo za zavaranje proti Vranskemu.¹⁸

Slovesna razglasitev brigade za udarno na Rečici ob Savinji

Za borce Bračičeve brigade je bil 15. november nadvse slovesen dan. Javno in na dostojen način je bilo potrebno oznaniti odredbo Glavnega štaba NOV in POS z dne 26. oktobra 1944, da je 13. SNOB Mirka Bračiča zaradi svojih velikih zaslug v narodnoosvobodilnem boju razglašena za udarno. Od uradne razglasitve je res že tekel šestnajsti dan, vendar za ustrezno slovesnost ni bilo do tega dne zaradi mnogih bojov, akcij, premikov in drugih nalog prave priložnosti. Končno je prišel dan, ko so za vojne razmere pripravili kar najbolj dostojno slovesnost za vso brigado. Ker se je to dogajalo na osvobojenem ozemlju v partizanski Rečici ob Savinji,

Mladinska organizacija predaja prapor brigadi ob njeni slovesni razglasitvi za udarno brigado. Posneto je bilo 15. II. 1944 v Rečici ob Savi nji

je na slovesnosti organizirano sodelovala tudi mladina s terena, prisotnih pa je bilo še nekaj partizanov iz zalednih in drugih enot, terenskih aktivistov ter domačinov. Sneg, pomešan z dežjem, je naletaval v debelih kosmih, vendar to ni motilo prijetnega razpoloženja navzočih. Pred zbrano in paradno razvrščeno brigado je stopil njen komandant Milenko Knežević, ukazal mirno in pozdrav komandantu 14. u. divizije majorju Jožetu Lepinu-Risu ter načelniku štaba divizije poročniku Miču Došenoviču, ki sta potem pregledala enote mladih pogumnih borcev. Godba na pihala je zaigrala »Naprej zastava Slave ...« Mirna drža borcev s puškami, brzostrelkami in mitraljezi na ramenih z rahlim plapolanjem slovenske zastave s peterokrako rdečo zvezdo, vse to je dajalo dogodku resnost in veličino. Potem je prvi povzel besedo politični komisar brigade Ivan Dolničar-Janošik. Med drugim je dejal: »Tovariši ! Trinajsta brigada je postala udarna. Danes tvorijo

večino brigade Štajerci, tišči Slovenci, ki so toliko pretrpeli pod barbarstvom nemških nacistov, ki so bili izgnani v Srbijo, Nemčijo, odgnani v koncentracijska taborišča, ki so toliko pretrpeli kot talci po jecah v Mariboru, Celju ter bili najbolj izpostavljeni nasilju in germanizaciji. Štajerci, maščujte se nad hitlerjevsko bando! Dobili ste orožje v svoje roke, da lahko sedaj z njim bijete po teh nemških barbarih. Borili se bomo za svobodo, dokler ne bo poslednji teh švabskih hudo-
delcev izginil z našega ozemlja.« Ob čestitki, ko je postala

Kopija štampljke štaba 14. divizije

Trinajsta brigada udarna, je major Lepin poudaril, da si je tak naziv priborila kot prva med slovenskimi divizijami hkrati z Bračičevo brigado tudi 14. divizija. Izrazil je željo, da bi bili Bračičeva u. brigada in 14. u. divizija še bolj udarni in da bi tako prispevali k čim hitrejši osvoboditvi naše domovine. Ovacije navdušenja, klici živela udarna brigada in divizija so se razlegali v Rečici. Tedaj je komandant Milenko začel počasi razvijati novo, lepo narejeno brigadno bojno zastavo, darilo mladine celjskega okrožja, izdelano skrivoma v Celju, ter spregovoril: »Tovariši, izročam našo novo zastavo Rudolfu Babniku-Borisu, komandirju 1. čete jurišnega bataljona, odličnemu in hrabremu borcu. Lahko mi verjamete, da jo je vreden. Izkazal se je v vseh bojih, ki jih je vodila Trinajsta brigada, kot neustrašen borec.« Najbolj svečan je bil trenutek, ko je borce in starešine nagovoril verski referent 14. u. divizije Jože Lampret. Po uvodni čestitki brigadi za priborjeni naziv

udarna in po prevzemu nove zastave je borce pripravil na prisego zvestobe svojemu narodu in narodnoosvobodilni vojski. Ko je nanizal glavne bojne uspehe brigade, je poudaril, da se bo tokratna prisega bistveno razlikovala od tistih, ki so jo bili nekateri prisiljeni opraviti. Osnovna zahteva tistih priseg je bila obrniti orožje proti svojemu ljudstvu. Potem so vsi glasno ponavljali besedilo partizanske prisega za svojim duhovnikom, partizanskim prvorcem Jožetom Lampretom. V prepolni cerkvi je bila maša zadušnica za padlega komandanta NOV in PO Slovenije Franca Rozmana-Staneta. Pri maši je Jože Lampret pozval navzoče, naj molijo za komandanta Staneta, za vse padle partizane, za vse umrle Slovence v nemških in italijaskih koncentracijskih taboriščih ter za bližnji in dolgotrajni mir. Pod cerkvenimi oboki je odmevala molitev, zunaj so strojnični rafali pozdravljali ta veliki dan.¹⁹

Jakob Meško je v dnevniku zapisal, da je imel Lampret bojevit govor, da je bila proslava udarnosti brigade in divizije z mašo in petjem na koru, da so prisegli narodu ter da je bilo ves dan deževno in kislo vreme. Godbenik Andrej Veble se spominja, kako je igrala godba na pihala koračnice, partizanske pesmi in žalostinke. Bilo je tudi nekaj recitacij.²⁰ Ta dan je želela brigada zaznamovati tudi z vojaško akcijo. Zvečer je poslala na progo med Šmartnim ob Paki in Šoštanjem svoj

3. bataljon, ki je pri Gorenju z miniranjem, prevračanjem in žaganjem pragov uničil 500 m proge ter 1 km telefonske napeljave. Iz Paške vasi je sovražnik streljal po bataljonu z minometom, vendar brez uspeha.²¹

Slavje v Rečici je bilo priznanje mladim, ki so predstavljali večino v brigadi, priznanje njihove borbenosti, njihovega velikega deleža pri vojaških, političnih in kulturno-prosvetnih uspehih brigade. Mladim je dajala moč za premagovanje številnih nalog, težav in naporov organizacija Zveza komunistične mladine Jugoslavije. V hudih bojih je padlo največ mladih, med njimi tudi precej funkcionarjev ZKMJ. Organizacija ZKMJ je delovala v brigadi nepretrgoma bolj ali manj uspešno. Njeni funkcionarji so padali, bili ranjeni, odhajali so za politične komisarje in na druge dolžnosti. Jože Ruparčič, sekretar ZKMJ 14. divizije, je 17. avgusta 1944 poročal, da ima po vseh brigadah velike kadrovske težave, ki divizijo

Zbor brigadnega bataljona jeseni 1944

pestijo še od februarske sovražnikove ofenzive. Pritoževal se je tudi, da je prejel zadnje poročilo iz Bračičeve brigade junija. Kot verno, je zaradi ranitve Anice Škarja-Špele prevzel v začetku junija 1944 dolžnost brigadnega sekretarja SKOJ Lado Košir-Matija. Njega je spet zamenjala v začetku avgusta, ko je šel na enomesečni višji tečaj ZKMJ na Dolenjsko, Anica Škarja-Špela. S Koširjem je šla na tečaj tudi Vera Bavdaž-Nuša, sekretarka 1. bataljona ZKMJ Bračičeve brigade, ki pa se po tečaju ni več vrnila v brigado. Njuna odsotnost se je v delu organizacije poznala. Po četah in bataljonih je manjkalo nekaj sekretarjev. Tako je 14. oktobra poročal sekretar ZKMJ 14. divizije Leopold Prošek-Bajdukov. Prošek je poročal tudi o večji dejavnosti v ZKMJ v vsej diviziji in coni. Posebej je poudaril pomen konference funkcionarjev SKOJ

4. operativne cone, ki je bila 8. septembra 1944. Udeležila sta se je tudi Lado Košir-Matija in Gerda Druker-Kožemjakin, sekretarka SKOJ 2. bataljona brigade. Ta je potem opravila partijski tečaj na Ljubnem in je bila premeščena v Glavni štab NOV in POS, od tod pa v Glavni štab NOV in PO-Hrvatske.

V času od septembra do druge polovice novembra 1944 so delali tile sekretarji: sekretar brigadnega biroja Lado Košir-Matija, bataljonskih birojev 1. bataljona Božidar Flajšman, 2. bataljona Rezka Breznik, 3. bataljona Tone Mlakar. Oktobra so postavili sekretarje aktivov ZKMJ po vseh četah in v prištabjih v vsej diviziji. V ZKMJ so do srede oktobra sprejeli v Bračičevi 71, Šercerjevi 60 in v Tomšičevi brigadi 76, skupno 207 mladincev. 22. novembra je bilo v Bračičevi brigadi 123, Šercerjevi 229, Tomšičevi 159, v prištabju divizije 33, skupaj 544 članov ZKMJ.

Prošek je še ugotovil: »Z aktivnostjo mladine v ZKMJ se dvigajo disciplina, borbeni duh in tovarštvo.«

Okoli 20. novembra so postavili Lada Koširja-Matija za političnega komisarja čete v 2. bataljonu, na njegovo mesto

Alojz Stare, brigadni sekretar SKOJ, Zlata Popović, pomočnica političnega komisarja 3. č. 1. bat., in dva funkcionarja iz brigade konec leta 1944 na Pohorju

pa Alojza Starca, ki je prišel iz višjega skojevskega tečaja. Poprej je bil sekretar ZKMJ 2. bataljona Šercerjeve brigade. Za vršilca dolžnosti sekretarja ZKMJ v 4. bataljonu pa so postavili Staneta Raka.²²

Za celovitejšo podobo politične moči v Bračičevi brigadi oziroma v 14. u. diviziji navajamo številčni pregled politično organiziranih borcev v 14. u. diviziji z dne 27. novembra 1944:

Enota	čl. KP	kand. KP	čl. ZKMJ	skupaj
Tomšičeva brigada	98	22	193	313
Šercerjeva brigada	125	23	216	364
Bračičeva brigada	78	25	137	240
skupaj	301	70	546	917²³

Preglednica pove, daje bila od prek 3.000 borcev v 14. u. diviziji približno ena tretjina organizirana v KPS, med kandidati KPS in v ZKMJ.²⁴ Vendar je bilo politično organiziranih gotovo okoli 90 odstotkov borcev, saj moramo prišteti še člane OF in ZSM. Na taki politični organiziranosti je temeljil uspešen razvoj NOV in POS.

Na sestankih celic KPS in na konferenci četnih sekretarjev KPS so sklenili, da bodo v KPS intenzivneje sprejemali in vzgajali nove člane. Navedli so tudi, da so uspešno izvedli študijsko konferenco za vse člane KPS Bračičeve brigade, 16. novembra pa še konferenco vseh političnih funkcionarjev brigade. Na konferenci so obravnavali reformo dela in politične vzgoje.²⁵

Uničevanje prometnic, napadi na sovražnikove enote, mobilizacija

Brigada je bila 16. novembra zelo dejavna. Prvi bataljon je izvedel ekonomsko akcijo v Podgori in Podvinu pri Polze-li. Zasegel je nekaj živil. Tretji bataljon je z eno četo prekopal okoli 180 m ceste med Letušem in Mozirjem, minerska skupina pa je popolnoma porušila cestni most pri Soteski vzhodno od Mozirja. Četrta bataljon je pregnal stražo pri mostu na

Polzeli, minerji pa so pod navzkrižnim ognjem minirali most.

V uradnem poročilu je navedeno, da zaradi prehudega ognja niso mogli ugotoviti učinka miniranja in sovražnikovih žrtev, medtem ko so lastne žrtve zanikali.²⁶

Z izjavo minerja Mihaela Zemeta, udeleženca te akcije, dopolnjujemo uradno poročilo. Kot piše Zeme, so se ob prihodu na Polzelo v temni noči težko znašli. Proti mostu so poslali borca, ki je začel streljati po nemškem stražarju. Medtem se mu je pridružilo še nekaj borcev in prišlo je do spopada skupin z obeh strani. Minerja Mihael Zeme in Franc Šetinc sta polagala razstrelivo. Pri tem so jih z bombami in streljanjem napadli Nemci. Zemeta so ranili drobci bombe v obe nogi. Bombe so ranile še minerje Franca Šetince, pismo-noša iz Brežic, Ivana Kosa, kmeta iz Dobrine (Žusem), Klinarja, Kadivnika in še enega borca, skupno šest minerjev. Pozneje so Nemci ujeli Klinarja in Kadivnika in ju odpeljali v Maribor. Tam je za njim izginila sled. V zimski ofenzivi so ujeli Ivana Kosa, ga zaprli v Celju in ga 12. februarja 1945

Štab brigade s prištabjem v Kokarjah novembra 1944

obesili v Stranica pri Frankolovem. Tudi Zeme ni mogel povedati, ali so drugi minerji za njimi uspešno minirali most.²⁷

Štab brigade se je 17. novembra z delom enot premestil iz Rečice ob Savinji v bližnje Kokarje, kjer je bil do 23. novembra. Počitka ni bilo. Najbolj so bili obremenjeni bataljoni in minerji. V tem obdobju je bila naloga brigade preprečevati sovražnikove vdore na osvobojeno ozemlje Zgornje Savinjske in Zadrečke doline. Morala pa je teci tudi mobilizacija novih borcev. Te naloge je brigada opravljala dokaj premišljeno. Osredotočila se je na uničevanje cest, mostov, železniških prog, objektov, telefonskih napeljav, zlasti proti jugu in jugovzhodu v Spodnjo Savinjsko dolino ter proti severovzhodu v Šaleško dolino, proti Šmartnemu ob Paki in Letušu. Iz zased je napadala manjše sovražnikove enote in uničevala njihova vozila. Tako je vznemirjala sovražnika v širšem prostoru ter ga ovirala pri zbiranju enot za vdore na osvobojena ozemlja.²⁸

Od bojov pri Trnjam, Lukoj/ici in Krašnji od 9. do 23. novembra se je brigada z mobilizacijo še kar naprej krepila. Tako je v Motniku štela 9. novembra 904 borce, 23. novembra v Kokarjah 1.105, dne 30. novembra pa v Gorenju celo 1263 borcev po seznamu.²⁹

K taki številčni rasti brigade je precej prispeval Lackov odred. Dne 3. novembra so enote Treeckovega polka izvedle v akciji »Šmartno« v Frajhajmu na Pohorju napad na Pohorsko četo Lackovega odreda, ki je štela konec oktobra 110 borcev. Nekaj borcev je padlo, nekaj so jih Nemci zajeli. V dneh po napadu v Frajhajmu pri Šmartnem in zaradi hude sovražnikove ofenzive so borci Pohorske čete Lackovega odreda vključili v 14. divizijo oziroma v Bračičevo brigado. V brigado so se vključili v Zgornji Savinjski dolini. Del borcev Pohorske čete pa so vključili v enote Lackovega odreda na Kozjaku.³⁰

Podatke o priključitvi borcev Lackovega odreda v Zgornji Savinjski dolini dopolnujemo s podatki iz pričevanja Borisa Požarja, političnega komisarja 3. bataljona Lackovega odreda. Požar navaja, kako je šel jeseni 1944 s Kozjaka po nalogu štaba Lackovega odreda s skupino minerjev na Pohorje. Od tod so jih napotili po orožje in minerski material v Zgornjo

Savinjsko dolino z nalogo, da se vrnejo k Pohorski četi Lackovega odreda in da potem skupaj s svojim minerskim vo-dom izvajajo diverzantske akcije. Zaradi nemške ofenzive na Pohorju so Požarjevo skupino zadržali v Zgornji Savinjski dolini in jo po nekaj dneh vključili v Bračičevo brigado. Tu so Borisa Požarja takoj postavili za političnega komisarja 2. bataljona, ki ga je takrat po odhodu Antona Godca-Tomaža na zdravljenje vodil Franc Križman.³¹ Iz besedila knjige dr. Milana Ževarta, pričevanj Mihe Petana-Brica, komandanta 3. bataljona Bračičeve brigade, in drugih podatkov lahko sklepamo, da se je z borci Pohorske čete Lackovega odreda vključil novembra v Bračičevo brigado tudi Ivan Kajžer, ki so ga takoj postavili za namestnika komandanta 3. bataljona Bračičeve brigade. Poprej je bil na Kozjaku komandir 2. čete 2. bataljona Lackovega odreda. Imenovan je bil za komandanta 4. bataljona Lackovega odreda, ki so ga nameravali ustanoviti na Pohorju. Boris Požar bi bil politični komisar. Bataljona zaradi spremenjenih razmer niso ustanovili.³²

O številu in natančnem datumu, kdaj so se borci Pohorske čete Lackovega odreda vključili v Bračičevo brigado, ni podatkov. Po nagli številčni rasti Bračičeve brigade med 15. in 18. novembrom 1944 sodimo, da bi lahko bila opisana priključitev izvedena v tem času. Dne 15. novembra je brigada štela 956 in 18. novembra 1025 borcev po seznamu. Tako je pritok znašal 69 borcev, kar ustreza številu borcev iz Pohorske čete Lackovega odreda.³³

V noči na 18. november so poslali 1. bataljon v Braslovče, da bi napadel sovražnike in jim zažgal tovarnjake. Boj je trajal eno uro. Do tovarnjakov ni bilo mogoče priti, saj so stali pred čvrsto utrjeno policijsko postojanko, iz katere so sovražniki močno streljali. Med bojem je ena četa 1. bataljona izvedla na območju Braslovč rekvizicijo. En bataljon brigade je porušil škarpno med Hrašanom in Sotesko jugovzhodno od Mozirja. S temi ruševinami je zasul cesto. Dva bataljona sta se 18. novembra zadrževala pri Ramšaku na Dobrovljah in pri Sv. Katarini na Čreti, dva bataljona pa sta bila s štabom brigade v Kokarjah. Brigada je 19. novembra mobilizirala 37 novincev. Naslednji dan so bili bataljoni še vedno na starih položajih, le 4. bataljon so poslali na območje Št. Andraža

(sedaj Andraž nad Polzelo).³⁴ Ta dan je imel v Kokarjah posvet z vsemi odseki in s štabom brigade načelnik 14. u.divizije Mičo Došenović.³⁵

V noči na 21. november je ena četa Bračičeve brigade v zasedi na cestnem mostu med Šmartnim ob Paki in Polzelo uničila voz sovražnikovega gradiva. Druga četa je napadla sovražnikovo kolono v bližini Št. Andraža in jo pognala v beg proti Novemu Kloštru pri Polzeli, kjer je bila stalna postojanka 130 mož. Sovražnik je imel 5 mrtvih, borci pa so zaplenili 260 nabojev. Ponoči je brigada porušila v Spodnji Savinjski dolini progo na 36 mestih in jo uničila v dolžini 1.500 m. Zaradi sovražnega ognja ni bilo mogoče porušiti še več, kot so bili načrtovali. Med drugim so hoteli porušiti tudi most, ki ga je popravljalo in varovalo okoli 400 Nemcev.

Podnevi 21. novembra je bil 1. bataljon pri štabu brigade v Kokarjah, 2. bataljon na območju kmetije pri Ptici nad Klanjcem severozahodno od Vranskega, 3. bataljon pri Sv. Janezu in Pavlu, 4. bataljon pa pri Št. Andražu pri Velenju. Dne 22. novembra je četa Bračičeve brigade postavila zasedo med Celjem in Škofjo vasjo. Med potjo je mobilizirala 20 novincev in zajela dva gestapovca. Eden od mobilizirancev je zbežal ter prijavil mesto zasede. Sovražnik je zasedo z boka takoj napadel, ta pa se je morala zaradi neugodnih razmer umakniti. Četa 3. bataljona je v bližini Paške vasi pregnala sovražnikovo zasedo, bataljon pa je nato miniral progo na 15 mestih v dolžini 600 m.³⁶ Vse popoldne so se v Kokarjah pripravljali recitatorji, godbeniki in drugi za miting, ki so ga potem zvečer izvedli v Mozirju. Poleg govorov so imeli tudi kulturni del sporeda. Dr. Herbert Zaveršnik je prebral satiri Jakoba Meška: Fricova zadnja leta in O časti za gnojne vile. Za prijetno razpoloženje in ples so poskrbeli neutrudni glasbeniki brigadne godbe na pihala.³⁷

V noči na 23. november je bojna patrulja 2. bataljona napadla pri mostu Kasaze-Petrovče sovražnikovega stražarja z namenom, da bi pregnala sovražnikovo zavarovanje in zažgala most čez Savinjo. Ker je dobil sovražnik znatno okrepitev, se je moral 2. bataljon po neuspešnem spopadu umakniti. Druga četa tega bataljona je ta čas rekvirirala pri Sv. Pavlu (Prebold), kjer se je spopadla s sovražnikom. Padel je en bo-

ree. Tretji bataljon je miniral med Paško vasjo in Šoštanjem železniško progo na štiridesetih mestih in je tako progo razrušil v dolžini 500 m. Četrty bataljon pa je z miniranjem na več mestih uničil isto progo med Šmartnim ob Paki in Polze-
lo v dolžini 100 m. Popoldne se je štab brigade premestil v Loke pri Mozirju, 1. bataljon je bil pri Sv. Janezu in Pavlu ter na Čreti, 2. bataljon na območju Sv. Pavla in Sv. Jurija (Tabor), 3. bataljon pri Sv. Urbanu, v Mozirju in v Soteski, 4. bataljon pa po preboju čez cesto pri Št. Iju (Šentilj pri Velenju) na območju zaselka Brezovo (Ponikva pri Žalcu). Sovražnik naj bi imel v vseh spopadih 15 mrtvih in 6 ranjenih.³⁸

Proti večeru so šli člani odsekov štaba brigade z Meškom, Zadnikom, Stanonikom in drugimi pripravljat v Rečico ob Savinji miting. V dvorano, lepo okrašeno z zelenjem, slovensko zastavo ter Titovo sliko, je vabila brigadna godba na pillala s koračnicami domačine in partizane. Zadonela je slovenska himna. Pozdravni in uvodni govor je imela predstavnica mladine iz Rečice Ivica Lihteneger-Dolničar. Godba je zaigrala Hej brigade. V nabito polnem prostoru je govoril politični komisar Ivan Dolničar-Janošik. Njegove besede so učinkovale. Pod vodstvom aktivistke Vide je prijetno prese-netil dekliški pevski zbor. Tudi mladinka Ančka, Janez Stanonik-Maks in Jože Zadnik so se z recitacijami izkazali. Dr. Herbert Zaveršnik je prebral Meškovo satiro Fricova zadnja pot. Bilo je še nekaj šaljivih točk, ki so navzoče udobrovoljile. Ob prijetnih zvokih godbe in brigadnega harmonikarja je postala velika sobana kar pretesna za ples. V spremstvu sodelavcev se je mitinga udeležil tudi politični komisar divizije Lojze Žokalj-Džidži.³⁹

Patrulja, ki je šla v noči na 24. november mobilizirat proti Sv. Petru v Savinjski dolini, je padla pri Peklu v zasedo in se je morala umakniti. Pozneje se je skušala prebiti med Podlogom in Gotovljami, nato med Podlogom in Grušovljami ter pri Novem Kloštru, vendar so jo močne sovražnikove zasede povsod zavrnile. Druga patrolja je šla mobilizirat v Dobrno. V okolici Dobrne se je patrolja spopadla s sovražnikovo kolono, jo napadla in prisilila na umik v postojanko.⁴⁰

Zvečer 24. novembra se je poslovil od sodelavcev operativnega odseka brigade nekdanji rudarski tehnik iz Pečovnika

Viktor Bajec, sedaj inženirsko-tehnični referent brigade, ki je bil premeščen v Nazarje, kjer je potekal pionirsko-pontonirski tečaj.⁴¹

Za Bračičevo brigado sta 25. in 26. november minila po daljšem času brez bojov ali večjih akcij. Dne 25. novembra sta bila štab brigade in 4. bataljon v Lokah, 1. in 3. bataljon na zavarovanju pri Sv. Janezu in Pavlu in pri Sv. Urbanu na Dobrovljah, 2. bataljon na zavarovanju štaba divizije in njegovega prištaja v Mozirju; 26. novembra so bile enote na istih položajih, samo 3. bataljon je razširil svoje položaje od Sv. Urbana čez Savinjo do Soteske in Preseke.⁴²

Za pomočnika šefa operacijskega odseka je prišel poročnik Viktor Simončič, ki je dotlej opravljal dolžnosti operativnega oficirja v 1. bataljonu. Na njegovo dotedanje mesto je šel Mirko Kopušar, pomočnik šefa operacijskega odseka brigade, na izpraznjeno mesto referenta inženirsko-tehnične službe pa so postavili inž. Krenčiča iz 1. bataljona, ki je prišel

Veličasten pogreb borca Rudolfa Fajdige in bolničarke »Olge« (Pepce) v Mozirju, padlih na Lepi Njivi 27. 11. 1944. Pogrebni obred je vodil verski referent 14. divizije duhovnik Jože Lampret, žalostinke je igrala brigadna godba

v brigado z več sodelavci iz premogovnika Pečovnik septembra 1944.«

Dne 27. novembra, ko sta se Bračičeva in Šercerjeva brigada pripravljali za pomembno skupno akcijo, sta padli v vasi Lepa Njiva pri Mozirju mladi žrtvi iz Bračičeve brigade. To sta bila bolničarka »Olga« iz 1. bataljona (Pepca, doma z območja Vranskega) in osemnajstletni borec Rudolf Fajdiga z Lepe Njive. V brigadi so Rudolfu odobrili kratek dopust. Ko se je 27. novembra z Olgo vračal v enoto, so oba pokončali pred domačo hišo nemški streli. Na mozirskem pokopališču so se od njiju poslovili z vsemi častmi domačini in partizani. Pogrebni obred je vodil verski referent 14. divizije Jože Lampret, žalostinke je igrala brigadna godba na pihala.⁴⁴

Neuspeli napad na Paško vas in hudi boji v njeni okolici

Brigada je bila zopet pred hudo preizkušnjo, saj je dobila 27. novembra 1944 od štaba 14. divizije povelje, da v noči na 28. november napade in uniči sovražnikovo postojanko v Paški vasi. V brigadi je bilo še precej borcev, ki so imeli v lepem spominu uspeli napad na vlak v Paški vasi 21. aprila t.l. Toda kako bo tokrat, ko so dobili mnogo zahtevnejšo nalogo, ni bilo mogoče napovedovati. Kljub različnim pomislekom so se v akcijo odpravljali optimistično, zavedajoč se moči brigade, ki je ta dan štela po seznamu 1.231 ali okoli 1.000 navzočih borcev. Zahtevnosti akcije so se zavedali v vseh štabih, saj so vedeli, da je okoli Paške vasi veliko sovražnikovih postojank, iz katerih bodo gotovo šle nekatere posadke napadenim na pomoč. Po podatkih obveščevalne službe je bilo v tem času v Velenju 160 mož, Šoštanju 260, Paški vasi 60, Šmartnem ob Paki 120, Braslovčah 350, na Vranskem 160, na Polzeli 600 in med Paško vasjo in Šoštanjem 140 oboroženih mož, ki so po pravljali most, skupaj 1.860 sovražnikov.

Štab divizije je v svojem povelju spodbudno navedel: »Ker je postojanka Paška vas izmed vseh postojank najmanj-

ša in najmanj utrjena, ima naša divizija nalog, da to postojanko napade in jo likvidira...» Zaradi zavarovanja proti več postojankam, je štab divizije vključil na območja proti Šoštanju, Velenju, Št. Andražu in Polzeli tudi Šerčerjevo brigado. Z eno četo ji je ukazal, da navidezno napade postojanko v Penku pri Šoštanju. Druge enote Šerčerjeve brigade so bile v rezervi v Preseki pri Mozirju.⁴⁵

Štab Bračičeve brigade je zaupal glavno nalogo napada na postojanko 4. bataljonu-jurišnemu in mu za okrepitev dodelil vse težko orožje z gorsko havbico 75 mm. Tako je dal 2. bataljon dva piata in lahki minomet, 3. bataljon dva piata in ameriški protioklepni minomet bazuko.⁴⁶ Z orožjem obeh bataljonov so šle tudi njihove posadke. Inženirsko-tehnična četa je dala jurišnemu bataljonu 50 posebnih bomb in 3 mine po 30kg. Naloga 1. bataljona je bila navidezno napadati Vransko in preprečiti izpad sovražnikov iz postojanke. Eno četo naj bi imel pri Sv. Janezu in Pavlu za morebitno pomoč pri Vranskem ali 2. bataljonu nad Braslovčami. Z njo je bil dolžan preprečiti prihod sovražnikov od Gomilskega ali od Kaple. Za zavarovanje nad Braslovčami in pri Letušu je odgovarjal 2. bataljon, položiti pa je moral tudi mine na cesti Braslovče — Letuš, medtem ko je dal še eno četo za rezervo k štabu brigade v Gorenje, kjer je bila predvidena brigadna saniteta. Naloga 2. bataljona je bila poleg navedenega z enim vodom ponoči navidezno napadati Braslovče. Tretji bataljon je bil dolžan postaviti zasedo med Paško vasjo in Šmartnim ob Paki, porušiti progo med Šmartnim ob Paki in Polzelo ter položiti na cesti mine. Začetek napada je bil določen za 19. uro.⁴⁷

Akcija je potekala in se iztekla takole: Pri opisovanju postojanke v Paški vasi so v štabu divizije in Bračičeve brigade poudarjali, da je to najmanjša postojanka na tem območju z najmanjšo posadko (60 mož), da še nima dokončanih vseh utrd in da jo je potrebno za vsako ceno ponoči zavzeti. Ko si pozorneje ogledamo skico sovražnikovih utrd, priloženo brigadnemu vojnemu poročilu, ugotovimo, da je bila postojanka z leve in desne strani reke Pake in v središču pri gostilni, kjer je bilo železniško postajališče, zavaravana z močnim sistemom utrd, ki jih je obdajala bodeča žična ograja. Med

utrdkami sta bila zlasti pomembna zelo velika bunkerja, eden v Gavcah nad Videmškovo kmetijo na levi strani Pake in drugi pri starem mostu na desni strani Pake. Na levem bregu so bili še trije bunkerji, večje število vojakov pa je bilo utrjenih v gostilni pri Videmšku in tudi drugod. Na desnem bregu reke je bil še en manjši bunker, sovražniki pa so bili tudi v nekaterih hišah in v strelskih jarkih. Torej za optimizem, ki je vel iz navedenega povelja, ni bilo objektivnih razlogov.

Jurišni bataljon je začel napadati z desne strani reke Pake ob 2,30. Ena četa je napadala levo od mosta, druga pa desno. Taje v jurišu prekoračila Pako. Del posadke je poizkušal narediti izpad iz postojanke, a so jo borci zavrnili. Poročilo navaja oceno, da je bil napad že od začetka premalo energičen in da se je zato boj zavlekel do jutra. Zjutraj 28. novembra se je bataljon umaknil na hrib zahodno od postojanke. Medtem je sovražnik popravil progo, ki so jo pri Šmartnem ob Paki porušili minerji, in ob 12. uri je pripeljal v Paško vas oklepni vlak. Jurišni bataljon in del 3. bataljona sta napadla enoto 100 sovražnikovih mož, jo odbila, vlak pa je napadala četa

1. bataljona in ga pognala proti Šmartnemu ob Paki. Potem sta ista četa 1. bataljona in jurišni bataljon napadla sovražnikovo pomoč v Paški vasi. Med boji je proti večeru iz Šmartnega ob Paki ponovno prodrla pomoč 100 sovražnikov z dvema tankoma. Z njimi se je spopadel 4. bataljon, toda enemu tanku se je uspelo prebiti čez most proti Gorenju. Četa 1. bataljona in 4. bataljon sta se potem umaknila iz Paške vasi na Slatine. Ob eni uri 29. novembra so boji za Paško vas prenehali.

Prvi bataljon je v noči na 28. november navidezno napadel Vransko, Gomilsko in Kaplo. Postavil je več zased in obstreljeval postojanke s težkimi minometi in z mitraljezi. Sovražnik je odgovarjal z enakim orožjem. Blizu Vranskega je

2. četa izvedla ekonomsko akcijo. Ljudje so prostovoljno darovali nekaj glav živine. Drugi bataljon je navidezno napadel Braslovče. Minerji so minirali cesto Braslovče — Letuš. Tretji bataljon je bil na položajih nad Paško vasjo in Šmartnim ob Paki. Tretjo četo je imel v zaščiti štab brigade v Gorenju, 1. četa pa je rušila progo in cesto ter podirala telefonske drogo-ve med Šmartnim ob Paki in Polzelo. Pozneje je krenila v

Gavce, kjer je ostala do 28. novembra do 22. ure. Ponoči sta

1. in 2. četa poleg navedenega navidezno napadali Šmartno ob Paki. Sovražnik je močno odgovarjal. Tudi na oklepni vlak je četa 3. bataljona opoldne močno streljala, vendar brez uspeha, saj je ta vozil naprej do Paške vasi. Zvečer so v Paški vasi zagorela gospodarska poslopja Medvedovih, Plaskanovih, Golobovih, Robotnikovih.⁴⁸ Ob 18. uri sta se četi 3. bataljona umaknili 200 m više in tu vztrajali na položajih do ene ure po polnoči 29. novembra. V akcijo je bila vključena iz rezerve tudi 3. četa 3. bataljona. Ta je v noči na 28. november navidezno nekaj časa obstreljevala Šmartno ob Paki. Potem je bila v zasedi na drugi strani ceste v vaseh Podkraj in Slatine. Ko je proti večeru že omenjena sovražnikova enota prodirala proti vasi Slatine, so jo borci 3. čete z močnim mitraljejskim ognjem odbili. S teh položajev so krenili v Preseko pri Mozirju 29. novembra ob 3. uri, predtem pa so še minirali progo med Šmartnim ob Paki in Paško vasjo.

Brigadno vojno poročilo navaja, da je napad s hudimi boji zahteval štiri padle in petnajst ranjenih, medtem ko je štab cone poročal, da je imel sovražnik precejšnje izgube. V kritični oceni so v brigadnem poročilu poudarili, da akcija »ni popolnoma uspela, ker je bil prvi napad premalo energičen in izvršen počasi«, da je bila precej svetla noč in da se jurišev pred utrdбами zaradi čistine ni dalo izvesti brez večjih izgub. Toda sodili so, da bi moral napad uspeti naslednji dan, ko je sovražniku že primanjkovalo streliva in ko ga je rešila intervencija z oklepnim vlakom ter z vojsko, ki jo je vlak pripeljal, in zaradi pomoči drugih enot. Kritizirali so tudi 3. bataljon, ki ne bi smel dovoliti popravila proge in prihoda oklepnega vlaka v Paško vas. Kritičnih pripomb za neuspeh so bile deležne še obveščevalna in intendantska služba ter služba za zveze in najnižji vojaški poveljniški kader. V vojnem poročilu je tudi navedeno, da se boji niso končali, temveč se srdito nadaljujejo.⁴⁹

Najstrožji oceni o akciji, vendar objektivni, sta napisala protiobveščevalna oficirja Bračičeve brigade in 14. divizije Miha Butara-Aleks in Janez Kenk-Ivo. Butara je napisal, da se je napad začel namesto ob 19. uri ob 21,30, da so imeli s komandantom brigade Kneževićem že ob pohodu na akcijo

zaradi njegove vinjenosti težave. Zamenjal ga je politični komisar brigade Dolničar. Jurišnemu bataljonu je Butara upravičeno očital, da je začel napad iz Paške vasi, to je z desne strani Pake. Veliko pozneje so šli napadat tudi z leve strani Pake iz vasi Gavce, kjer je bila večina utrdb, toda branilci so bili sedaj v obrambnih objektih že natančno razporejeni. Za komandanta bataljona Jožeta Kisovca-Dušana je menil, da še ni imel dovolj izkušenj pri napadih na postojanke, poleg tega pa je bil zaradi ranitve v nogo pri jurišu na most kmalu izločen. Za njim je prišel na položaj komandant Milenko Knežević in poizkušal z jurišem zavzeti nekaj bunkerjev, vendar je bil odbit. S piati in bazuko so bile težave. Njihovi menici niso bili izurjeni in niso zadevali. Zaradi neuspeha so tudi top havbico odpeljali v Mozirje. Za napad bi morali določiti kateri drug številčno močnejši bataljon, ki bi lahko razporedil napadalne skupine na številne bunkerje in utrjene objekte, saj je imel jurišni bataljon samo dve četi.

Zjutraj 28. novembra so se enote umaknile na položaje Gaber—Slatine in imele čez dan sovražnikovo posadko pod ognjem. Okoli 14. ure sta presenetila dva oklepna vlaka, dva tanka in štirje tovornjaki, saj so bili v štabu obveščeni, da je 3. bataljon uničil progo in cesto ter da mora vztrajati na položajih proti Šmartnemu ob Paki. Ko se je drugi vlak odpeljal v Šmartno ob Paki, je prišla na položaje četa 1. bataljona, ki se je vrnila po zavaravanju transporta od Save. Iz Šmartnega ob Paki se je tedaj vračal oklepni vlak. Napadla ga je četa

1. bataljona, s katero je bil tudi politični komisar brigade Ivan Dolničar, in ga z jurišem zavrnila. Butara je še poudaril, da sta 1. in 2. bataljon svoje naloge dobro opravila. Grajal je intendante, ki niso poskrbeli za prehrano borcev, in obljubil, da bo kmalu poslal natančno poročilo, zakaj 3. bataljon ni bil uspešen. Toda tega poročila ni. Iz poročila Janeza Kenka-Iva povzemamo, daje bilo v postojanki v Paški vasi 90 policistov, da se je popoldne prebil oklepni vlak z dvema lokomotivama s strelivom za posadko in z gradivom za popravilo bunkerjev in proge in da je potem v mraku pripeljal okrepitev okoli 250 policistov iz Braslovč in Celja. Tudi Kenk je obsodil za neuspeh napada 3. bataljon.⁵⁰

Iz kronike 1. čete 1. bataljona kronista Janka Prislana povzemamo, da se je 28. novembra vključila v napad na utrdbe pri postajališču v Paški vasi tudi njegova 1. četa. Četa je nekajkrat jurišala na utrdbe na pobočju v Gavcah nad postajališčem. »Imela je težko nalogo napasti utrdbe ter se istočasno boriti proti oklepnemu vlakcu ... Četa se je nato pred premočjo težkega sovražnikovega orožja z ostalimi enotami brigade umaknila na položaje Zgornji Gneč in Preseka ter odšla v rezervo nazaj v Mozirje.« Kronist navaja štiri padle in štiri ranjene iz njegove čete.⁵¹

Strog je bil v oceni napada na Paško vas tudi politični oddelek pri štabu divizije. Navedel je, da »štabi, posebno višji, še vedno smatrajo partijsko organizacijo za pomožni organ pri izvajanju naredb. To seje najbolj pokazalo pri ponesrečeni akciji na potojanko Paška vas, čeprav je partija poudarjala pred napadom borbene vaje in ne egzercir. Ker tega niso hoteli upoštevati vojaški funkcionarji, so bili borci premalo izvežbani v ravnanju z orožjem za napad na utrjeno postojanko. Komandni kader, ki je mlad, se zaradi premajhne izurjenosti moštva ni znašel in akcija zato ni uspela«. Komandantu Milenku Kneževiču pa so očitali, da zaradi vinjenosti ni bil sposoben voditi akcije. Obsodili so pojave pijančevanja po enotah in malomaren odnos do literature ideološko izobraževalne vsebine. Z zadovoljstvom pa so ugotovili, da so »zbudili iz okostenelosti partijo« ter da se uspehi dela že kažejo.⁵²

Dne 29. novembra je bil štab brigade v Mozirju, 1. in 2. bataljon na starih položajih, 3. bataljon na Gneču in 4. bataljon v vasi Slatine. Dopoldne je pripeljal oklepni vlak od Šoštanja proti Paški vasi delavce, ki naj bi popravili progo. Popoldne pa je iz iste smeri prispela kolona Nemcev z dvema tankoma in s štirimi avtomobili. Sovražnika, ki je hotel popravljati progo, sta pri Gorenju napadli 2. in 3. četa 3. bataljona. Oklepni vlak, ki je nato pripeljal, je skušal razbiti partizanske zasede. Ker mu to ni uspelo, se je vrnil. Popoldne sta obe četi 3. bataljona napadli sovražnike, ki so se pripeljali s štirimi avtomobili in s tankoma. V oborožitvi je imel tudi minomete. Po kratkem boju se je sovražnik umaknil proti Paški vasi. V noči na 30. november sta 1. in 3. četa 3. bataljona porušili 2 km proge med Paško vasjo in Polzelo ter prekopali

cesto na več mestih. V tej akciji je padel borec. Sovražnik ni odnehal tudi 30. novembra. Opoldne je oklepni vlak k Paški vasi zopet pripeljal vojsko in delavce, ki naj bi popravili progo. Hkrati pa je na dobroveljsko stran, kjer so bile na zavarovanjih brigadne enote, usmeril tri jurišne patrulje v moči po 25 mož. Ob 13. uri je vod 2. čete 3. bataljona napadel delavce, ki so popravljali progo, in njihovo zaščito ter jih razpodil. Vod se je potem spustil v krajši spopad s posadko oklepnega vlaka, ki se je branila tudi z lahkim minometom, iz Šmartnega ob Paki pa so partizane obmetavali s težkim minometom. Vod se je potem brez izgub umaknil.

Šerčerjeva brigada se je na zavarovanjih v akciji spopadla s sovražniki samo 29. novembra. Kljub sovražnikovemu močnemu minometnemu in topovskemu ognju je uspešno odbila vse njegove napade. S spopadi in boji 3. bataljona Bračičeve brigade ter Šerčerjeve brigade 29. novembra je bila štiridnevna akcija napada na Paško vas končana.⁵³

Nekaj misli k ocenam iz uradnih poročil. Za neuspeh je bilo nekaj krivcev: 3. bataljon je porušil premalo proge in ceste, potem pa ni pravočasno preprečil popravila proge in ceste. Njegove enote 28. novembra niso onemogočile prihoda pomoči od Šmartnega ob Paki, kar je bila njihova glavna naloga. Sokrivdo za to imata tudi štaba brigade in divizije, saj bi morala za zavarovanje proti Šmartnemu ob Paki določiti več kot en bataljon. Za jurišni bataljon lahko ugotovimo, da se je za napad preslabo pripravil, dodeljenega dodatnega orožja ni znal uspešno uporabiti, največjo napako pa je storil, ker je začel napadati samo iz Paške vasi. Sovražnika bi moral presenetiti z napadom hkrati iz vasi Gavce in iz Paške vasi. Bataljon je bil številčno prešibak, saj je imel samo dve četi, sovražnik pa je imel, sodeč po skici postojanke, okoli 10 utrdb, jarke in žično ograjo. Štaba brigade in divizije bi morala upoštevati premajhno izkušnost komandanta in političnega komisarja bataljona. Končno je bil jurišni bataljon ustanovljen komaj pred sedemnajstimi dnevi. Moramo pripomniti, da uradna poročila ne kažejo v pravi podobi velikih težav, junaštev in tudi precej večjih žrtev pogumnih napadalcev. Pretresljivi so zapisi Janeza Stanonika, Jakoba Meška, Svetozarja Ipavca in drugih, ki jih navajamo v povzetkih.

Stanonik navaja v svoji reportaži decembra 1944 potek tridnevni boj, v katerih so največjo težo in izgube nosili napadalci, ter nadaljuje: Regljajo strojnice, sikajo brzostrelke, odmevajo eksplozije bomb. V akciji so pred kratkim pridobljeni minometi bazuke, piati, minometi in drugo orožje. Vodnik Anton Fajdiga usmeri topovski ogenj na utrdbe. Komandirji poizkušajo z juriši, toda Nemci jih z ognjem zavrnejo. Tu so prvi padli. Med ranjenimi je tudi komandant bataljona Jože Kisovec-Dušan. Čez dan 28. novembra se bojujejo s sovražnikovo pehoto od Šmartnega ob Paki z oklepni vlakom in dvema tankoma enote 3. bataljona. Popoldan se je spopadel z nemško okrepitevijo tudi jurišni bataljon, zlasti okoli oklepnega vlaka in tanka, ki je prebil zasedo 3. bataljona. Zvečer so Nemci zažgali nekaj poslopij. V spopadu z novo nemško interventno enoto od Šmartnega ob Paki sta bila zvečer 28. novembra ranjena v roko še politični komisar Lojze Gruđen in pogumni mitraljezec Ukrajinec Viktor Lelgov. Sovražnikov tank se je potem prebil v bližino cerkve v Gorenju. Z njenega stolpa je dopoldne partizanski mitraljez streljal po sovražnikih v Paški vasi. Borci so sedaj tank s položajev okoli cerkve ustavili in ga z močnim ognjem prisilili k umiku v Paško vas. Bilo je hudo, saj je njegov top ob spremeljavni mitraljeza kar naprej bruhal, pa tudi sovražnikove mine so nepretrgoma frčale.⁵⁴

Meško je v dnevnik zabeležil: »28.11.44, ranjenci. Eden je dobil v trebuh ..., enemu je iztrgalo za celo jabolko mesa iz ramena, enemu je raztrgalo roko, šest jih je prišlo (v previjališče) v pol ure. Opolnoči so prinesli mrliča. Doktor gaje pregledal in počastil z molkom. Bitka traja vso noč in ves dan. Sovražnik izpade iz postojanke, mi se iz Gorenja umaknemo na vrh nad Sotesko. Podnevi ves dan skoraj brez hrane. Zvečer napadejo tanki Gorenje, naši so zasedli zvonik. Čez dan sem pri zdravniku na vrhu. Od večera do polnoči pri telefonu spodaj. 29.11.44 opolnoči se umaknem k zdravniku. Zaspim, spim do jutra. Položaj postaja molčeč, zagoneten. Minerci niso pravočasno zaminirali proge, prišel je iz Braslovč oklepni vlak včeraj, zato so Nemci lahko izpadli... Naši kolovodje so zaradi neuspeha poparjeni . . . Odseki se razburjajo zaradi polomije.«⁵⁵

Vodnik v 2. četi jurišnega bataljona Svetožar Ipavec-Zaro je v pričevanju opisal svojo nalogo, da uniči sovražnikov betonski bunker. Odložil se je, da bo porinil posebej narejeno bombo v bunker. Ko se je plazil k bunkerju, ga je ščitil odlični mitraljezec desetar Bogdan Štefe. Toda ko je bil že blizu bunkerja, je mitraljez utihnil. Ipavec se je vrnil in ugotovil, da je dobil mitraljezec smrtonosni zadetek v glavo, ranjen pa je bil tudi njegov pomočnik. Ipavec je potem s težavo povedal mitralješčevemu bratu Vilku Štefetu, ki je bil tudi v njegovi četi, da je brat padel. Fant je bil ob tej vesti prizadet in Ipavec je poskrbel, da ni šel naslednjo noč v ponovni napad. Toda zjutraj 29. novembra je izvedel, daje Vilko padel, koje v zaledju pomagal kuharjem.⁵⁶

Tragično je končal hrabri merilec piata Ernest Kajba. Žaro ga je namestil v Paški vasi v hišo blizu proge. Kajba je potem odlično obstreljeval sovražnike kar skozi okno. Ko se je bataljon zjutraj umaknil, se je Ipavec spomnil na Kajbo in njegovega pomočnika, ki sta še kar naprej izstreljevala mine. Z nekaj borci je Ipavec odgnal od hiše sovražnike ter rešil Kajbo in pomočnika. Toda sreča je Kajbi obrnila hrbet. Ko se je obotavljal okoli hiše, so ga Nemci ujeli in ga 12. februarja 1945 na Stranicah pri Frankolovem obesili. Ipavec je potem še osebno sodeloval v napadu na tank. Nanj je vrgel sveženj štirih bomb ter obžaloval, da je s soborci tank prisil samo k umiku in ga ni uničil.⁵⁷

Pregled dopolnjenih imenskih, številčnih in drugih podatkov o padlih, umrlih in ranjenih v dneh od 27. do 29. novembra 1944. Padli in umrli zaradi hudih ranitev: Jakob Biko-všek, r. 1912, Dobje, Šentjur, iz 1. čete 1. bataljona, padel 29. 11. 1944 pri Preseki; Jože Cice, r. 1911, Lehen, Sv. Lovrenc na Pohorju, padel pri Paški vasi 27. 11. 1944; Franc Duh, r. 1922, Ruše, iz 1. čete 1. bataljona, padel pri Paški vasi 28. 11. 1944; Franc Ješčišek, r. 1918, Šmarje pri Jelšah, padel 27. 11. 1944 pri Paški vasi; Marjan Kocjančič, r. 1922, Gorica na Primorskem, politični komisar 1. čete 1. bataljona, padel 29. 11. 1944 v Paški vasi; Avgust Lamut, r. 1909, Spodnja Polskava, delal v Rušah, iz 1. čete 1. bataljona; Janez Oblak, r. 1904, Zabukovica, Žalec, iz 1. čete 3. bataljona, padel 29. 11. 1944 pri Mozirju; Karei Poznič, r. 1911, Poklek nad Blanco,

padel 27. 11. 1944 pri Paški vasi; Ludvik Stepišnik, r. 1921, Trbovlje, iz 3. bataljona, umri 19. 12. 1944; Ivan Šip, r. 1926, Oplotnik, iz 4. bataljona, smrtno ranjen 29. 11. 1944 v Paški vasi; Bogdan Štefe, r. 1927, Teharje, Celje, iz 2. čete 4. bataljona, padel 28. 11. 1944 v Paški vasi; Vilko (Viktor?) Štefe, r. 1921, Teharje, Celje, iz 4. bataljona, padel 29.11.1944 pri Paški vasi; Prokop Zablecki, r. 1924, Kijev, SZ, padel 27. 11. 1944 pri Paški vasi.

Ranjeni: Stanko Ambrož, r. 1925, Muretinci, Gorišnica, iz

1. čete 1. bataljona; Bobrovec, iz 4. bataljona; Franc Dolenc, r. 1925, Šmartno pri Litiji, iz 1. čete 1. bataljona; Alojz Gruden, r. 1926, Škofljica, politični komisar 4. bataljona; Jože Kisovec, r. 1924, Kresniške Poljane, komandant 4. bataljona; Miha Kramar, Vitanje, iz 1. čete 2. bataljona; Viktor Lelgounov, iz SZ, mitraljezec iz 4. bataljona; Albin Oprešnik, r. 1921, Mrzlo Polje, Jurklošter, iz 4. bataljona; Franc Petiner, r. 1921, Ruše, iz 1. čete 1. bataljona (padel kot ranjenec v januarški ofenzivi 1945); Franc Rabuda, r. 1911, Veliko Tinje, iz 4. bataljona (obešen 12.2.1945 na Stranicah); Rihard Rehhar, r. 1912, Lava, Celje, vodnik 3. čete 1. bataljona, ranjen 28. 11. 1944, padel kot ranjenec 7. januarja 1945 pri Ljubnem; Alojz Škofca, r. 1922, Lokrovec, Celje, iz 4. bataljona; Andrej Vahter, Šmarjeta v Rožu na Koroškem, iz 1. čete 1. bataljona; Ivan Vetrčki, iz 4. bataljona, Andrej Volte, r. 1927, Šmarjeta pri Borovljah na Koroškem, iz 1. čete 1. bataljona; Skupaj trinajst padlih in petnajst ranjenih.⁵⁸

Namesto sklepa navajamo kritično oceno akcije, ki jo je napisal 1992 Ivan Dolničar-Janošik: »Napad na Paško vas je bil popoln neuspeh. Kot komisar brigade se nisem strinjal z napadom na Paško vas tega dne zaradi nepreverjenih obveščevalnih podatkov o realni moči postojanke in razporedu utrdbe ter izredno slabe splošne priprave borcev, zlasti pa starešin za izvedbo napada. Zaradi tega je prišlo do ostrega besednega spopada med menoj in komandantom Milenkem Kneževićem. Ta najin spopad je skušal umiriti komandant divizije Jože Lepin, kateremu sem rekel, da bo odgovornost za morebitni neuspeh padla tudi nanj. Bilo je precej kolebanja, vseeno je obveljala odločitev komandantov. Seveda sem v vođenju akcije normalno sodeloval in celo z neposrednim

poveljevanjem poizkušal doseči uspešen izid napada, kar pa nam ni uspelo. Po umiku se je izkazalo, da so bile moje presoje pravilne. Knežević se mi je že pri umiku opravičeval in priznal, da sem imel v vsem prav. S tem neuspehim napadom smo v štabu brigade dobili dobro lekcijo in nauke, da se v takšne napade ne smemo podajati brez temeljitih in vsestranskih priprav. Odnosi med menoj in Kneževićem se zato niso skrhal, moral pa sem še bolj zavzeto sodelovati pri vseh načrtih in odločitvah.«⁵⁹

Novembra so enote 4. operativne cone uničevale prometnice, napadale manjše sovražnikove postojanke in mobilizirale. Okupator je prisilno vodil prebivalstvo kopat obrambne jarke proti vzhodu in v Posavje. S svojim vojaštvom je delal izpade iz postojank in skušal odriniti enote 4. operativne cone od prometnic.⁶⁰ Za zagotovitev večje varnosti transportov in uničenje osnovnih žarišč osvobodilnega boja je sovražnik začel čistiti zaledje s širše zasnovanimi akcijami na Pohorju, na Kamniškem, Moravškem in Kozjanskem. Poslabšanje razmerje narekovalo štabu cone, daje opozoril Glavni štab, naj čimprej vrne z Dolenjskega Šlandrovo in Zidanškovo brigado.⁶¹ Zaradi odsotnosti brigad je sovražnik od srede oktobra do konca novembra ropal po pohorskih kmetijah živež, pridelke in živino. Prisilno je mobiliziral, zajel in pobil več partizanov ter prijel več privrženecv OF.⁶² Okupator je poročal, da je z generalnim čiščenjem Pohorja, z zaplembo živil in živine za dalj časa onemogočena preskrba večjih partizanskih enot. Na Štajerskem naj bi v tem času aretirali 488 privrženecv OF, pobili 74 in ujeli 182 partizanov ter prijeli 345 prebežnikov.⁶³ Kljub hajkam, nasilju in ropanju okupator ni mogel zavreti množičnega razmaha osvobodilnega boja. Krepile so se vse enote na območju 4. operativne cone, osrednjo udarno moč je predstavljala 14. divizija s prek 3.000 dobro oboroženimi borci.⁶⁴ Za hitrejši razvoj osvobodilnega boja in krepitev enot je Predsedstvo SNOS 25. novembra 1944 izdalo odlok o splošni mobilizaciji moških od 17. do 50. leta.⁶⁵ Mobiliziral je tudi okupator, ki je poleg tega razpisal amnestijo za partizanske prebežnike z rokom do 20. novembra. Amnestijo je potem podaljšal do 1. decembra 1944.⁶⁶ Toda ta ukrep mu ni prinesel večjega uspeha.

Zimska ofenziva okupatorjevih in kvizlinških enot

Boji na območju Paške vasi in na njenem širšem območju od 27. do 30. novembra 1944 so bili samo uvod v veliko sovražnikovo zimsko ofenzivo na območju 4. operativne cone. Tudi sovražnikovi ofenzivni akciji oktobra in novembra na Pohorje ter Kozjak sta sodili v sestavo širšega načrta nemškega okupatorja za uničenje narodnoosvobodilnih enot v severni Sloveniji, ki so ogrožale njegovo frontno zaledje z glavnimi prometnicami. Sedaj je bilo na vrsti osrednje osvobojeno ozemlje v Zgornji Savinjski in Zadrečki dolini. Takoj po napadu na Paško vas je začel sovražnik zbirati svoje enote na obrobjih osvobojenega ozemlja. Za vdor na vzhodni in južni strani so bile po ne povsem preverjenih partizanskih podatkih pripravljene naslednje enote: oddelki 18. gorskega lovskega polka, okrog 1.500 mož, 1. bataljon »Cholm« 25. SS policijskega polka, 400 mož, 1. bataljon 17. SS policijskega polka, 400 mož, SS lovski bataljon iz Ljubljane, 500 mož, oddelki vermanskega polka »Untersteiermark« in 611. bataljon deželnih strelcev, 400 mož. S koroške smeri naj bi bile pripravljene enote 13. SS policijskega polka, 1.000 mož, iz kamniške smeri dva bataljona 28. SS policijskega polka »Todt«, 800 mož, dve motorizirani orožniški četi, 300 mož, 3. bataljon šolskega polka »Brandenburg«, 400 mož, okrog 400 domobrancev z Gorenjskega in morda tudi iz Ljubljane ter še druge enote, okoli 2.000 mož. Po presoji štabov NOV in POS je v ofenzivi sodelovalo najmanj 7.000 sovražnikov.

Cilj ofenzive je bil postopno uničevanje osvobojenih ozemelj, osnovne osvobodilne enote pa vsaj potisniti v gore in od prometnic, če jih že uničiti ne bo mogoče. Glavni štab NOV in POS ter 4. operativna cona sta uvidela sovražnikovo premoč kot tudi dejstvo, da bi bilo nesmiselno oziroma pogubno braniti osvobojeno ozemlje za vsako ceno. Glavni štab NOV in POS je na osnovi ocene razmer 1. decembra 1944 štabu 4. operativne cone ukazal, naj se njene enote osredotočijo na mobilizacijo in na uničevanje prometnic. Hkrati mu je

sporočil, da bo Šlandrovo in Zidanškovo brigado vrnil na Štajersko. Enote 14. divizije pa niso mogle takoj opustiti obrambe osvobojenega ozemlja. Morale so poprej omogočiti umik političnih organov, zalednih ustanov in skladišč.⁶⁷

Opozoriti moramo na pripombo dr. Milana Ževarta, ko omenja, da štab 4. operativne cone ni vedel, da se pripravlja tako usodna velika sovražnikova ofenziva, »saj je še 6. decembra poročal, da je koncentracija nemških enot v zvezi z akcijami enot 4. operativne cone in v zvezi z zavaravanjem proge Celje — Dravograd«. Dalje dr. Ževart navaja, daje tudi vsebina okrožnice oblastnega komiteja KPS z dne 8. decembra 1944 takšna, kot da bi nemške ofenzive ne bilo.⁶⁸

Sodimo, da tudi Glavni štab NOV in POS ni natanko vedel, da gre za ofenzivo tako velikih razsežnosti. To je med drugim očitno po ukazu Glavnega štaba z dne 1. decembra 1944 štabu 4. operativne cone, naj njegove enote osredotočijo svojo dejavnost zlasti na mobilizacijo. Menil je, da je mobilizacija pomembnejša od obrambe osvobojenega ozemlja. Akcije naj izvajajo partizani na prometnice.

Spoznamo se s srditimi boji, ki jih je imela od 1. do 6. decembra 1944 Bračičeva brigada. Štab 14. u. divizije ji je ukazal, naj prepreči sovražnikov vdor v Zgornjo Savinjsko dolino, potem ko je osredotočil svoje večje sile okoli Paške vasi in v Spodnji Savinjski dolini, ter onemogoči njegov prevoz po železnici. Obveščeni so tudi bili, da hoče sovražnik izsiliti prehod okoli 35.000 mož z Balkana v smeri Celje—Dravograd in Celje — Maribor. V obrambi bosta sodelovali tudi Šerčerjeva in Tomšičeva brigada.

Sovražnikova ofenziva seje začela 1. decembra 1944. Njegove enote so napadale od Paške vasi in od Šmartnega ob Paki. Iz Braslovč je krenila po stranski cesti kolona do 160 mož. Z enotami, ki so napadale od Paške vasi in Gorenja, sta se ob 15. uri spopadla 3. in 4. bataljon Bračičeve brigade. V teh enotah je bilo okoli 300 sovražnikov iz raznih enot. Napad pehote je sovražnik uskladit z minometnim, topovskim in mitralješkim ognjem. Ob 16,30 je sovražnik na enem predelu prebil partizanske položaje. »Po prihodu komandanta brigade na kritično mesto so naši borci v silnem nasprotnem napadu vrgli sovražnika do njegovih izhodišč. Pri tem je prišlo v

spopadu s sovražnikom do boja na nož na čelu s komandantom Milenkem Kneževićem in Karlom Mačkom.«⁶⁹

O hudih bojih pri Gorenju je poročal tudi protiobveščevalni oficir 14. divizije Ivo Kenk. Med drugim je navedel, da so imeli Nemci komandanta Kneževiča že v rokah, kar se mu je zgodilo zato, ker je šel predaleč v prve bojne vrste in je nesmiselno drvel v juriš. Kenk pripominja, da seje Kneževič želel izkazati v boju, ker je bil še pod vtisom kritike prejšnjega dne na sestanku s štabom divizije in cone zaradi neuspelega napada na Paško vas. Štab brigade so kaznovali s strogim ukorom, Milenko Kneževič pa je za neuspehi napad prevzel krivdo nase.⁷⁰

O tem, kako so 1. decembra na Gneču sovražniki že držali komandanta Milenka, se pripovedi udeležencev nekoliko razlikujejo. Toda s pomočjo izjav Jožeta Savinška, Jakoba Štefančiča, Miha Petana-Brica, Janeza Stanonika-Maksa in Ivana Dolničarja-Janošika lahko ugotovimo tole: Na položajih

3. in 4. bataljona v nepreglednih sadovnjakih in grmičevju pri vasi Gorenje je komandant Kneževič zašel med sovražnikove vojake, misleč, da so partizani. Hotel jih je zbrati in spodbuditi za juriš, vendar so ti kmalu ugotovili, da ni njihov. Ko so planili nanj, je tudi Kneževič ugotovil svojo zmoto. Začel je klicati komandante in komandirje 3. in 4. bataljona na juriš, naj streljajo po sovražnikih. Nekaj borcev jurišnega in 3. bataljona, s katerimi je bil tudi Kneževičev kurir Jože Savinšek, je jurišalo ter v teku streljalo. Zmedo v sovražnikovi skupini je izkoristil komandant Kneževič, se vrgel na tla in tako omogočil svojim, da so streljali po sovražnikih, ki so se potem razbežali. Eden naj bi padel, gotovo pa je bil po pripovedovanju udeležencev kdo tudi ranjen. Kmalu po tem razburljivem razpletu je prišel komandant Kneževič v štab brigade v Mozirje. Povedal je, kako je eden od dveh, ki sta ga čvrsto držala, rekel: »Pička mu materina, imamo ga živog.«⁷¹

Ozračje tega bojnega dne slikajo tudi spomini Karla Mačka. Zaradi ranitve Jožeta Kisovca-Dušana in Lojzeta Grudna v Paški vasi je 4. bataljon ostal brez poveljstva. Karla Mačka so pozvali 1. decembra v štab brigade in mu rekli, naj prevzame poveljstvo. Ker je bila to elitna enota, se je Maček branil, češ da se ne čuti dovolj sposobnega. Politični komisar

brigade je dejal: »Karei, partija zahteva, da sprejmeš poveljstvo bataljona. Z njim moraš takoj v akcijo.« Komandant Knežević je potem peljal Mačka pred razvrščeni jurišni bataljon in rekel: »To je vaš novi komandant. Nemci prodirajo proti nam. Morate jih ustaviti.« Bataljon je takoj pohitel proti sovražnikom. Nedaleč od Mozirja so v nekem grabnu naleteli na Nemce. Ker sta bila nasprotnika srdita, je prišlo do pravega pokola. Ker ni bilo v jarku manevrskega prostora, je prišlo v začetku do orkanskega streljanja z avtomatskim orožjem, nakar je sledil juriš. Komandant Maček se je prebijal s težavo na čelo kolone do komandirja 2. čete Franca Zajička. Tu je videi strahoten prizor. Borci so bili pomešani s sovražniki. Streljanje je utihnilo. Prišlo je do medsebojnega davljenja, udarjanja s puškinimi kopiti in drugim. Nemec je zamahnil s puškinim kopitom v smeri Mačkove glave. Maček se mu je umaknil in Nemec je zamahnil proti drugemu. Toda pokosil ga je borec iz ozadja. V tem spopadu je obležalo nekaj sovražnikov, bilo pa je tudi nekaj ranjenih partizanov. Česa takega, spopada na nož, poudarja Maček, ni pričakoval. V boj je posegla tudi 1. četa pod vodstvom Rudolfa Babnika-Borisa in s skupnimi močmi so prisilili sovražnike k umiku. Maček končuje: »Boj je bil kratkotrajen, divjaški. Tu sem videi, kako izgubi človek človeško dostojanstvo in postane divjak nad divjaki.«⁷²

Prvi dan ofenzive je sodelovala v bojih tudi Šercerjeva brigada. S položajev Novi Kloster-Tajna-Ogradnik je pošiljala v krajše spopade bojne patrulje proti Treeckovim in drugim enotam, ki so napadale od Šoštanja. Od poldneva do noči je sovražnik večkrat napadel položaje bataljonov, vendar je bil vselej odbit, čeprav ga je močno podpiralo topništvo iz Šoštanja ter minometi od Penka.⁷³

Dne 2. decembra je dobil sovražnik iz Celja okrepitev štirih tankov in top. Ob 7. uri je začel obstreljevati položaje 3. in 4. bataljona Bračičeve brigade s topovi in minometi kar s treh strani. S tanki, ki so prihajali po cesti iz Gorenja, je po klancu desno od Gorenja in od Slatine napadala pehota. Do spopada je najprej prišlo na cesti Gorenje — Soteska, kjer je

1. četa 3. bataljona odbila napad sovražnikov. Ti so hoteli četo preslepiti s partizanskimi kapami. Nemški enoti, ki se je

pomikala za domobranci, se je uspelo približati partizanski zasedi in jo potisniti proti Gneču. Boji so potem potekali po grebenu Gneča do 12. ure, nato pa sta se 3. in 4. bataljon umaknila na vrh Lepe Njive. Na umiku sta bataljona obstreljevala sovražnika iz oddaljenosti, ta pa jih je obstreljeval s topovi.

Tretjo četo 3. bataljona so ponoči poslali minirat progo Paška vas —Polzela. Naloge pa 3. četa ni opravila, ker se je pri Slatinah spopadla z močnejšo sovražnikovo zasedo, ki je ni mogla prebiti.⁷⁴

Poročilo štaba 4. operativne cone poudarja, da sta 2. decembra 3. in 4. bataljon Bračičeve brigade bojevala proti enotam približno 300 mož na položajih Gneča, Gabra in Soteske hude boje. Sovražnik, ki je nastopal iz Paške vasi in Gorenja, je po 15. uri z odločnim jurišem prebil partizanske položaje, vendar se je moral pozneje zaradi partizanskega nasprotnega napada umakniti proti Paški vasi. Zaradi hudih bojev 3. in 4. bataljona Bračičeve brigade je štab 14. u. divizije ukazal Šercerjevi brigadi, da napade sovražnikove enote z boka. Na položajih Bračičeve brigade naj bi imel sovražnik okoli 40 mrtvih in večje število ranjenih.⁷⁵

Pogled od Sv. Antona v Skornem proti Paški vasi na območje hudih bojev od 28. 11. do 5. 12. 1944

Kaj vse se lahko dogaja v vojni! V času, ko je bila 1. četa 3. bataljona 1. decembra v boju s sovražnikovo enoto, je komandir čete Štefan Požar opazil, da nekdo iz lastnih vrst strelja soborcem v hrbte. Zaradi izredno hudih razmer mu storilca med bojem ni uspelo odkriti. Naslednji dan 2. decembra je bila četa zopet v hudem boju na Gneču, ko jo je sovražnik skoraj uspel obkoliti. V času močnega obojestranskega streljanja je Požar opazil borca, kako je s puško od zadaj meril na lastnega mitraljezca in tudi sprožil. Njegov strel je zgrešil. Izdajalec je naglo repetiral in zopet pomeril na mitraljezca. Časa za razmišljanje ni bilo. Požar je bil hitrejši in je sovražnika v lastnih vrstah ustrelil. Protiobveščevalni oficir Miha Butara-Aleks je ta primer raziskoval in ugotovil, da Požar v trenutku, ko je besnel boj mož na moža, ni mogel ravnati drugače. Zanimivo je, da ustreljenega sovražnika niso uspeli indentificirati. Bil je brez dokumentov, v civilni obleki, v brigadi le krajši čas. Domnevali so, da je prišel pred nekaj dnevi s Kozjanskega.⁷⁶

Sovražnikove ofenzive so prinašale tudi nepredvidljive tragedije. V vrtincu vsakodnevnih bojov navaja mitraljezec 2. bataljona Feliks Frešer dogodek, do katerega naj bi prišlo 2. decembra. Z vodnikom Zupancem sta morala v patroljo na kritično cesto, ki pelje iz Letuša v Paško vas. Tu sta naletela na pretresljiv prizor. Dekleti, partizanski sodelavki, sta peljali s konjsko vprego borcem na položaje hrano, toda med vožnjo sta zapeljali na protitankovsko mino, namenjeno sovražnikom. Mina je hudo ranila dekleti in ubila oba konja. Ko sta priskočila Župane in Frešer k nesrečnima dekletoma, sta še kazali znake življenja. Naglo sta ju obvezala in poskrbela za prevoz v partizansko bolnišnico. Toda rane so bile prehude. Veličastno slovo od hrabrih mladink je bilo v Gornjem Gradu. V žalnem sprevodu je bilo veliko domačinov in partizanov. Žalostinke je igrala godba na pihala Bračičeve brigade.⁷⁷

Ta dan je bila v hudih bojih na območjih Sv. Florjana in Skorna tudi Šercerjeva brigada. Sovražnika, ki so ga tudi ta dan močno podpirali topovi in minometi, je povsod uspela odbiti, potem pa se je utrdil na dominantni točki pri Sv. Antonu. Žrtve brigade so bile: šest mrtvih in deset ranjenih.⁷⁸

Dne 3. decembra je štab Bračičeve brigade s poveljem štaba 14. divizije svojim enotam ukazal premestitev na nove obrambne položaje. Tretji bataljon je dobil ukaz, naj gre na območje Šmihela in se poveže pri Sv. Florjanu s Šercerjevo brigado. Četrtemu bataljonu je bilo določeno območje zaselka Vodnik in ukazano, da se na Lepi Njivi poveže s 3. bataljonom 3. brigade VDV in s komandirjem 1. čete 1. bataljona Martinom Kumerjem, ki naj pride zaradi nove naloge v Mozirje. Tretjo četo 2. bataljona so poslali na prejšnje položaje 3. bataljona, pri njej pa naj bi se zadrževala specialna četa komande mesta Mozirje. Drugemu bataljonu je bilo ukazano, naj ostane z dvema četama na Dobrovljah in se poveže s 1. bataljonom, ki bo ostal na starih položajih proti Vranskemu, Kapli in Gomilskemu. Vse enote so imele nalogo, da se medsebojno povezujejo in preprečujejo sovražnikov vdor na osvobojeno ozemlje. V primeru sovražnikovega prodiranja v Mozirje ga je bil dolžan 2. bataljon napasti v hrbet iz smeri Soteske.⁷⁹

Dne 3. decembra so borci Bračičeve brigade opazili, da vozijo sovražniki proti njihovim položajem v tovornjakih vojaštvo. Po izkrcavanju s tovornjakov je krenila v smeri Gneč —Lepa Njiva kolona 50 mož. V brigadi so bili tudi obveščeni, da so prejšnji večer odpeljali z Vranskega štirje oklepni avtomobili s Stirimi topovi in vojaštvom. S Polzele so vozili proti Šoštanju vojsko na treh tovornjakih. Dopoldne je sovražnik obstreljeval s šestimi topovi iz Šoštanja in Gorenja položaje Bračičeve brigade na Gneču, na koti 470, pri Sv. Antonu in Skornu. Ob 15. uri so sovražnikove enote v moči 150 do 200 mož napadle partizanske položaje. Vnel se je srdit boj, ki je trajal do 17. ure, ko so borci z jurišem pregnali napadalce. Ob 20. uri je krenila brigadna bojna patrolja na Gneč, kjer se je spopadla s sovražnikovo patroljo. Po krajšem spopadu je sovražnik odnehal. Ob umiku je zažgal hišo s senikom. Proti 1. bataljonu je pošiljal sovražnik napadalne skupine. Z eno se je spopadla 1. četa in jo z jurišem pregnala. Četrty bataljon se je na položajih Ržišče —Lepa Njiva ob 10. uri spopadel z nemško kolono, ki je napadala od Sv. Antona, ter jo v ostrem boju razbil. Popoldne se je umaknil k

cerkvi v Brezje ter od tod napadal nemške enote in zasede ter jih razbijah⁸⁰

Bračičevi brigadi sta se na položajih Šmihel — Lepa Njiva priključila tudi njen 1. bataljon in 3. četa 3. bataljona 3. brigade VDV. Skupaj so razdirali ceste, kopali mitraljeska gnezda in sodelovali v hudih bojih proti sovražnikovim enotam, ki so prodirale od Šoštanja, Topolšice in Spodnje Savinjske doline. Iz teh strani so napadali po podatkih štaba cone

1. bataljon 25. SS policijskega polka, polk »Treeck« in 18. polk deželnih strelcev, skupaj okoli 4000 mož.⁸¹

V obrambo osvobojenega ozemlja se je vključila tudi Tomšičeva brigada. Njene enote so bile na položajih Bele Vode — Orel — Radman. Z Nemci se je njen 1. bataljon spopadel v Belih Vodah 3. decembra, Šercerjeva brigada pa se je ta dan spopadla na območju Topolšice z nemško enoto okoli 450 mož ter odbila njene napade.⁸²

Jakob Meško si je zabeležil v dnevnik: »Ponedeljek 4. 12. 1944: Zaradi večnih granat se umaknemo iz Mozirja. Ob 6. uri zjutraj odrinemo v Žekovec. Kolono sem vodil jaz...«⁸³

Tretji bataljon Bračičeve brigade je pošiljal 4. decembra od Šmihela na območje Sv. Florjana in Belih Vod izvidniške patrulje, ki so ugotovile, daje na teh položajih več sto sovražnikovih vojakov. Tega dne se je sovražnik vkopal od Slatin čez Gneč in po grebenu Skorna. Z napadalnimi skupinami po okoli 100 mož je večkrat poizkušal prebiti partizanske položaje, vendar je bil vsakič odbit. Ponoči so partizani napadli sovražnike v Preseki in na Gneču in jih pregnali na izhodiščne položaje.⁸⁴ Tudi ta danje prišlo na položajih v nekaj spopadih do hudih težav. Tako so komandirju in političnemu komisarju 3. čete 2. bataljona Viliju Brencetu-Borutu in Štefanu Ipavcu očitali, da se je njuna četa umaknila brez ukaza in prezgodaj. Za ta prekršek je komandant brigade oba razrešil njunih dolžnosti. Kontraobveščevalni oficir divizije je nadalje poročal, da se je v glavnem vsa brigada uspešno bojevala, uspeh pa bi lahko bil še veliko večji, če bi bil komandni kader bolj samoiniciativen, kar je veljalo zlasti za štab 3. bataljona, njegovega komandanta Miha Petana-Brica in namestnika Ivana Kajžerja.⁸⁵

Nemci so 4. decembra s topovi obstreljevali iz Zavodnj in Šoštanja položaje Šercerjeve brigade na Vrheh nad Zavodnjami ter izvedli tri napade, ki pa so jih partizani vsakič odbili. Zvečer je odšla Šercerjeva brigada na območje Zgornjega Razborja. Tu se je povezala s Tomšičevo brigado, ki je bila na območju Sv. Vida (Šentvid pri Zavodnjah) in Razborja.⁸⁶

Ker so sovražnikove enote prodrle na območje Lepe Njive, Kolovrata in Ljubije, so brigade zasedle te položaje: Bračičeva brigada Šmihel —Prečna —Mozirje, z dvema bataljonom pa Loke pri Mozirju —Soteska—Letuš—Braslovče, Tomšičeva brigada Sv. Vid —Sv. Danijel — Radman, Šercerjeva brigada pa območje nad Šoštanjem, Velenjem in na Zavodnjah.⁸⁷

V torek 5. decembra je Meško napisal: »Prespali smo v Zekovcu noč še precej mirno, le v Mozirju je vso noč pokalo. Zgodaj zjutraj pa smo krenili skozi Rečico v Kokarje. Ljudje so bili zaradi našega odhoda nemirni, vendar so nam dajali mleko in jabolka. V Kokarjah smo se zopet nastanili pri dobrih starčkih. Tudi ta dva sta bila nemirna in nič več tako vesela kot nekdanj. Vendar je bilo snidenje pristrčno. Samo tu ostanite in nas branite, sta dejala... Tega večera je prišel med nas Jakob Štefančič, Štefan Švegelj pa je odšel v 3. bataljon. Večer je bil zelo prijeten. Lepo se razumemo.«⁸⁸

Dne 5. decembra je sovražnikova patrulja prihajala od Letuša proti 4. bataljonu Bračičeve brigade, ki je bil pri Mozirju. Sovražnikove bojne patrulje so prišle tudi v bližino 3. bataljona Bračičeve brigade in enot VDV pri Šmihelu. V Ljubijo pa je prišla enota okoli 50 Nemcev. Ob 12. uri je prišla iz Braslovč do Podgorjja sovražnikova enota 200 mož. Enote Bračičeve brigade so jo napadle in pregnale. Do štaba Bračičeve brigade so prišle vesti, da je v Celju zbranega veliko sovražnikovega vojaštva. Sovražnik je ta dan popravljat razrušeno cesto v Soteski pri Mozirju, s topništvom pa je iz bližnjih postojank obstreljeval partizanske položaje. Končno mu je uspelo zasesti položaje Mozirje — Lepa Njiva —Bele Vode. Na progi Celje - Šoštanj pa je okrepil promet transportov.⁸⁹

Med branitelji Mozirja je bila tudi skupina 1. čete 2. bataljona. Pod vodstvom političnega komisarja Jožeta Krebsa je

četa 5. decembra branila s položajev v Lokah desno stran Savinje. Zvečer se je na povelje komandanta Kneževiča umaknila proti jugu. Potem je zavila k Sv. Urbanu na Dobrovlje, izstrelila na nemške položaje zadnje mine in se v boju s sovražniki prebila na Čreto. Tu se je bojevala še naslednji dan in zbirala zgubljene borce ter zato začasno izgubila stik z brigado, ki je medtem odrinila proti Kozjanskemu.⁹⁰

Pritisk premočnih sovražnikovih enot je bil na utrujene in izčrpane partizanske enote 5. decembra že tako močan, da ga pri Mozirju ni bilo več mogoče vzdržati. Tako je sovražnik vdrl v Mozirje in v Nazarje. Štirinajsta divizija je zavzela

Ivan Dolničar, politični komisar brigade (v ospredju), Lojze Slemnik, pomočnik brigadnega intendanta (tretji), decembra 1944

obrambno črto Okonina — Št. Janž — Šmartno ob Dreti — Slopnik ter položaje na Kramarici, jugovzhodno od Črne, in na Dobrovljah. Pričakovati je bilo splošen napad na osvobojeno ozemlje, ki ga že oslabiljene osvobodilne sile pred večkratno sovražnikovo premočjo niso mogle več braniti.⁹¹

Kljub vdoru sovražnikov v Mozirje in Nazarje pa se je Bračičeva brigada še naprej srdito bojevala na zelo široki fronti. Na območju Šmihela so se bojevale enote 3. bataljona Bračičeve brigade in enote VDV. Zaradi velike premoči je sovražnik prodril do cerkve v Šmihelu. Bataljon je spretno manevriral, saj so ga Nemci pritiskali že z vseh strani, vendar se mu je posrečil 6. decembra umik do Gostenčnika nad Sv. Radegundo, od tod pa čez Savinjo in Dreto do Lipe.⁹²

Kronist 1.čete 1. bataljona Janko Prislan je decembra 1944 opisal nalogo svoje čete, ko seje morala 5. decembra na premiku od Žekovca skozi Rečico v Nazarje z enim vodom bojevati in zadrževati Nemce pri prodiranju v Mozirje, nad Mozirjem in pri Lokah. Drugi vod pa se je pri Jezerniku na Čreti na Dobrovljah priključil 2. bataljonu ter se z njim 5. in 6. decembra srdito bojeval proti premočnim nemškim enotam, ki so prodirale od Vranskega in Braslovč. V bojih pri Mozirju so se posebej izkazali in bili pohvaljeni: vodnik Vinko Novak in desetarja Miha Bele ter Franc Kovač. Boj lačnih, prezebljih in izčrpanih borcev je bil v snegu in dežju izredno težaven. Samo 1. četa 1. bataljona je imela 6. decembra kar 9 pogrešanih. To so bili Franc Šuster, Vinko Novak, Ivan Čebulin, Zignaš Zdinicki, Jožef Cafuta, Nikolaj Banderovski, Vinko Senica, Anton Polšak in Pavel Petan. Večina se jih je v nekaj dneh vrnila v brigado, medtem ko so od 4. decembra pogrešali Rudolfa Tajhmana iz Rošpoha pri Mariboru. Besede Janka Prislane iz tistih dni: »Prebivalstvo Zgornje Savinjske doline je v borbah od 28. novembra do 6. decembra 1944 pokazalo vso ljubezen in naklonjenost do naših borcev. Dan za dnem so donšale tovarišice prav na položaje priboljške za borce: kruh, žganje, mesene klobase, sadje in slično. Iz oddaljenih krajev (Rečica, Kokarje...) so dovažali celo z vozovi.«⁹³

Iz Letuša in od drugod so prišle na Dobrovlje 6. decembra na položaje 1. in 2. bataljona nemške enote, s katerimi so

**Borci 2. čete 1. bataljona na položaju na Čreti na Dobrovljah
6. 12. 1944: Edi Amon, Ivan Pustišek, Anton Umek**

se potem bojevali ves dan. Mitraljezec 2. čete 1. bataljona Ivan Pustišek se spominja, kako so jih zjutraj na Čreti napadli Nemci. Med drugimi je bil v roko ranjen tudi komandir čete Pero Čulibrk. V boju z njimi so vztrajali od 9. ure do opoldne, nakar so se morali zaradi nemške premoči umakniti v Kokarje. Tu so se zbrali deli brigade in po krajšem oddihu v mraku krenili v Šmartno ob Dreti. Potem pa jih je mrzla zimska noč na 7. december spremljala na dolgi pohod.⁹⁴

O padcu svojega brata 6. decembra na Čreti priča Ljuban Zadnik, da so Nemci zajeli Črtomira ranjenega, z njim pa še 4 ali 5 mladih borcev — mobilizirancev. Ker so ugotovili, da je Črtomir politični komisar, so ga ustrelili, medtem ko so druge odpeljali kot ujetnike.⁹⁵

Po smernicah Glavnega štaba NOV in POS, da se osvobojeno ozemlje ne brani za vsako ceno, in v sodelovanju s štabom 4. operativne cone je štab 14. divizije izdal 6. decembra 1944 svojim brigadam povelje o takojšnjih premestitvah položajev. Zaradi bližajoče se fronte z vzhoda je določil brigadam dve glavni nalogi: uničevanje prometnic z napadi na transporte in okrepljeno mobilizacijo. Bračičevi brigadi je ukazal, naj takoj zbere svoje enote in gre v noči na 7. december na pohod čez cesto Trojane —Vransko in potem med Celjem in Zidanim Mostom čez Savinjo na Kozjansko. Tam je bila dolžna uničevati prometnice na črti Celje — Pragersko -- Maribor, Grobelno — Rogaška Slatina ter mobilizirati na območjih Slovenske Bistrice, Celja, Ptujskega polja, Haloz in Konjiške gore.

Sercerjevi brigadi je štab ukazal, naj se osredotoči na Graški gori zaradi vojaških operacij, rušenja prometnic na progi Dravograd —Celje in mobilizacije, medtem ko sta štab cone in štab 14. divizije ohranila Tomšičevo brigado, 3. brigado VDV, Kamniško-zasavski in Koroški odred, enote zgornjesavinjskega območja in podoficirsko šolo za zadrževanje sovražnikovega prodiranja na osvobojeno ozemlje.⁹⁶

Vrnimo se k sklepni besedi o vlogi Bračičeve brigade v bojih okoli Mozirja, njenih žrtvah in odmevnosti na terenu. V vojnem poročilu štaba Bračičeve brigade, ki se nanaša na boje od 29. novembra do 6. decembra, so ugotovili, da so bili ti boji nadaljevanje bojev v zvezi s Paško vasjo 27. novembra. Boje so ocenili kot frontalne, saj je sovražnik zbral proti brigadnim enotam na odprtih terenih močnejše sile, podprte s težkim orožjem. Ta dogajanja lahko razdelimo tudi v dve fazi: napad na Paško vas s tridnevnimi boji v njeni okolici in sovražnikovo ofenzivo, ki se je začela v začetku decembra. O morali borcev so poudarili, da je bila na višku, čeprav so bili na položajih nepretrgoma devet dni, napadani z najrazličnejšim težkim orožjem. Sovražnik je velikokrat jurišal na njiho-

ve položaje z večkratno premočjo, vendar jih ni mogel prebiti. Deževno vreme je razmere oteževalo, vendar ni povzročilo padca borbene morale. Ocenili so, da je brigada ob pomoči enot VDV in specialne čete Vojnega območja s spretnim manevriranjem preprečila sovražniku, da bi v zaletu razbil partizanske položaje in vdrl v Mozirje. O poveljniških kadrih so menili, da vsi niso bili dobri in bodo morali zato nekatere zamenjati. O obveščevalni službi so menili, da že dalj časa ne ustreza in jo bo treba spremeniti in izpopolniti. Saniteto so pohvalili. Oskrba s strelivom je bila brezhibna. Štab brigade je tudi pohvalno ocenil sodelovanje prebivalstva: »Hvale vredna je bila požrtvovalnost prebivalstva, ki je samo organiziralo prehrano in so mladinke nosile na položaje živila in razne pijače našim borcem.« Protiobveščevalni oficir Janez Kenk-Ivo pa je poročal, da je borce moralno močno spodbujalo, ko so videli, da je narod z njimi, »kajti v času bojov so jim poleg hrane prinašali tudi priboljške na položaje. Pri tem so bile aktivne zlasti mladinke.«

Približno predstavo o intenziteti bojov si lahko ustvarimo tudi s poročilom o porabljenem strelivu. Za puške, mitraljeze in brzostrelke so porabili 13.024 nabojev, 16 min za piate in 20 min za težki minomet. Zaplenili so 3 puške, precej streliva, 20 bomb in nekaj opreme, uničili 2 km železniške proge. O sovražnikovih izgubah so v vojnem poročilu navedli, da je imel 150 mrtvih, kar je gotovo pretirano. O lastnih žrtvah so poročali, da je padlo osem borcev, ranjenih pa naj bi bilo 41 borcev. Tu je potrebno poudariti, da o lastnih izgubah še niso mogli imeti popolnih podatkov, saj je bilo precej borcev pogrešanih. Nekateri med njimi so padli, bili ranjeni, so dezertirali ali so bili ujeti, večina pogrešanih pa se je v brigado vrnila v nekaj dneh, nekateri pa so se zaradi premika brigade vključili v druge narodnoosvobodilne enote. Da še niso imeli natančnih podatkov, nam priča tudi poročilo kontraobveščevalnega oficirja 14. divizije. V njem navaja, da je do 5. decembra padlo sedem in verjetno še več tovarišev, medtem ko naj bi jih bilo ranjenih šestintrideset. V njegovem poročilu je tudi podatek, daje brigada štela 7. decembra 1964 navzočih in 1327 borcev po seznamu, daje vojska že zelo izmučena, kljub temu pa je njena borbena morala na visoki ravni.⁹⁷

Podatki za triindvajset padlih: Karel Ajdnik, r. 1907, Poljčane, padel 1. 12. 1944 na Gneču; Franc Cencen, r. 1899, Grajska vas, Žalec, padel 2. 12. 1944 pri Gorenju; Jožef Čučej, r. 1911, Lehen, Podvelka, padel pri Mozirju; Martin Deržanič, r. 1910, Pekre, Maribor, padel 5. ali 6. 12. 1944 pri Šmihelu; Jože Glas, r. 1908, Bučerci, Krško, padel 2. 12. 1944 pri Mozirju; Stanko Imenšek, r. 1919, Kostrivnica, Šmarje pri Jelšah, padel 1. 12. 1944 pri Mozirju, Anton Kidrič, r. 1926, Kozje, padel 1.12. 1944 na Gneču; Mihael Kos, r. 1905, Kobilj, Slovenska Bistrica, padel 6. 12. 1944 nad Braslovčami; Albin Koželj, r. 1927, Store, iz 1. bataljona, padel 6. 12. 1944 pri Mariji na Čreti na Dobrovljah; Alojz Koželj, r. 1920, Store, padel v začetku decembra 1944 na Preseki pri Mozirju; Franc Koželj, r. 1916, Podgrad, Sv. Jurij, padel 1.12. 1944 na Dobrovljah; Luka Kranjc, r. 1902, Blatni Vrh, Laško, padel 1.12. 1944 na Gneču; Otmar Kuhar, r. 1913, Ptuj, padel 1.12. 1944 na Gneču; Josip Lepej, r. 1926; Brežice, padel 4. 12. 1944 v Savinjski dolini; Miloš Lucič, r. 1925, Uroševac, 2. bataljon, padel 5. 12. 1944 na Dobrovljah; Vili Malovšek, r. 1922, Hramše, Žalec, ranjen 6. 12. 1944 pri Mozirju, se zdravil pri Ljubnem, januarja 1945 je bil verjetno v ofenzivi na transportu ranjencev ubit; Ivan Petelin-Srečko, r. 1922, Pako, Borovnica, pomočnik političnega komisarja 3. bataljona, padel prve dni decembra 1944 pri Mozirju; Anton Povše, r. 1904, Orla vas, Žalec, padel decembra 1944 na Skornem; Franc Prišelj, r. 1920, Brezje, Brežice, padel 3. 12. 1944 pri Šmartnem ob Paki; Mihael Rebernik, r. 1915, Tepanje, Slovenske Konjice, padel 5. 12. 1944 na Dobrovljah; Franc Trupej, r. 1902, Trobni Dol, Laško, 1. bataljon, padel 6. 12. 1944 pri Mariji na Čreti, Dobrovlje; Črt Zadnik, r. 1923, Ljubljana, politični komisar 3. čete 1. bataljona, padel 6. 12. 1944 na Čreti, Dobrovlje; Jože Zapušek, r. 1928, Kalobje, Sv. Jurij, 3. bataljon, ranjen 2. 12. 1944 pri Paški vasi, umri 13. 2. 1945.

Podatki za petnajst ranjenih: Mihajlo Čikulenko-Mišo, r. 1923, Kijev, SZ, vodnik, 4. bataljon, ranjen 1.12. 1944 pri Paški vasi; Pero Čulibrk, r. 1916, Buševič, Bosna, komandir 2. čete 1. bataljona, ranjen 6. 12. 1944 na Dobrovljah; Jožef Drolc, r. 1921, Loke, Kamnik, 3. bataljon, ranjen 2. 12. 1944 na Lepi Njivi; Anton Klaužer, r. 1922, Zagaj, Bistrica ob Sot-

li, mitraljezec iz 2. bataljona, ranjen na Dobrovljah; Ivan Košenina, r. 1921, Trnovlje, Celje, zastavnik v 1. četi 3. bataljona, ranjen 2. 12. 1944 pri Šmartnem ob Paki; Jože Kuhar, r. 1913, Mozirje, 4. bataljon, ranjen 3.12. 1944 pri Mozirju; Ivan Lepej, r. 1912, Fram, 2. bataljon, ranjen 7. 12. 1944 pri vasi Poljane pri Črnavcu ali na Dobrovljah; Anton Mesiček, r. 1927, Dolnji Leskovec, Krško, mitraljezec, 3. bataljon, ranjen 2. 12. 1944 pri Paški vasi; Franc Mozgan-Ljubo, r. 1918, Guštanj, namestnik komandirja l.čete 3. bataljona, ranjen 2. 12. 1944 na Lepi Njivi; Anton Pogorevc, r. 1927, Tolsti Vrh, Mislinja, 1. bataljon, ranjen 6. 12. 1944 na Creti; Anton Ratajc, r. 1912, Stopče, Sv. Jurij, 2. bataljon, ranjen 1.12. 1944 na Lepi Njivi; Anton Remih, r. 1926, Kozje, 3. bataljon, ranjen 2. 12. 1944 pri Paški vasi; Jakob Štefančič, r. 1908, Železno, Žalec, podporočnik, operativni oficir 3. bataljona, ranjen 4. 12. 1944 na Gneču; Franc Zahrastnik, r. 1911, Radeče, Laško, 3. bataljon, ranjen 2. 12. 1944 v Paški vasi; Franc Zelenko, r. 1912, Sv. Jurij v Slovenskih goricah, 3. bataljon, ranjen 2. 12. 1944 pri Šmartnem ob Paki.⁹⁸

Oba seznama sta nepopolna, vendar je seznam 23 padlih v primerjavi z uradnim podatkom o 8 padlih bistveno realnejši in popolnejši. Uradni podatek o 41 ranjenih je potrebno pojasniti. Nanaša se na čas od 29. novembra 1944 do 7. januarja 1945. To število je za čas od 1. do 7. decembra previsoko.

V pomoč pri približni oceni ranjenih nam je lahko že omenjeno poročilo protiobveščevalnega oficirja divizije o 7 padlih in 36 ranjenih, ki se nanaša na čas od 29. novembra do 5. decembra 1944. Tako ocenjujemo, daje bilo padlih okoli 23 in ranjenih blizu 30. Pripomniti tudi moramo, da je sovražnik v ofenzivi januarja in februarja 1945 pobil nekaj ranjencev, ki so se zdravih v bolnišnicah v hribih nad Ljubnim in drugod."

Glede padlih, ranjenih in pogrešanih lahko ugotovimo, da je bilo za čas od 1. do 7. decembra glede na vsakodnevne boje in spopade ob veliki sovražnikovi premoči take izgube pričakovati. Za sovražnikove izgube v bojih proti brigadi ocenjujemo, da so bile verjetno večje kot brigadne, saj je moral sovražnik večkrat napadati položaje brigadnih enot, kot je brigada napadala njegove položaje. Znano pa je, da ima napadalec praviloma večje izgube kot branilec. Ne moremo so-

glasati z že omenjeno navedbo v brigadnem vojnem poročilu, daje imel sovražnik 150 in več mrtvih. O nerealnosti poročanja o padlih, ranjenih in pogrešanih nam govori tudi petnajstdnevno poročilo štaba 4. operativne cone z dne 18. decembra 1944, kjer je navedeno, da je imel sovražnik v boju proti vsem enotam cone 811 mrtvih, 227 ranjenih in 4 zajete, skupaj 1042, lastne izgube pa naj bi bile: 18 padlih, 28 ranjenih in 2 pogrešana, skupaj 48.¹⁰⁰ Pripominjamo, da je podobno neobjektivno večkrat poročal tudi sovražnik.

O Bračičevi brigadi moramo povedati, da se je v manevrskih in frontalnih bojih od 1. do 7. decembra spet izkazala! To je razvidno tudi iz divizijskih in conskih poročil. Pomemben delež so imele v tej zahtevni operaciji tudi Šercerjeva in Tomšičeva brigada, enote VDV in specialna četa komande zgornjesavinjskega območja.

Z odhodom Bračičeve brigade 7. decembra 1944 na Kozjansko se je velika sovražnikova ofenziva šele razmahnila. Dne 10. decembra je sovražnik začel s splošnim napadom na osvobojeno ozemlje iz savinjske, koroške in kamniške smeri. Odpor narodnoosvobodilnih sii je bil močan, toda sovražnikove čete so kljub temu 13. decembra vdrle v Luče, nato pa še v Gornji Grad in na Ljubno ob Savinji. Štab 4. operativne cone je 17. decembra Glavnemu štabu sporočil, da osvobojenega ozemlja ni več mogoče braniti. Glavnina narodnoosvobodilnih sii se je umaknila proti Tuhinjski dolini in na Moravško, z njo pa tudi veliko članov raznih organov osvobodilnega boja in ljudske oblasti, medtem ko je Šercerjeva brigada krenila že 12. decembra proti Paki. Okupatorjeve enote so nato od konca decembra začele s »čiščenjem« ozemlja ob Savi, kamor sta se 24. decembra iz Dolenjske vrnili oslabei Šlandrova in Zidanškova brigada.

Ko so zavzele osvobojeno ozemlje, so okupatorsko-kvizi- zlinške enote pretaknile vsak kotiček. Uprizorile so lov na razpršene borce in aktiviste, iskale in uničevale so bolnišnice, tehnike, skladišča, plenile po domovih in jih požigale. Odgnale so moške od 16. do 50. leta starosti in veliko žensk ter jih poslale gradit obrambne objekte. Sovražnik je zopet vzpostavil svoje postojanke v Mozirju, Rečici ob Savinji, Radmir-

ju, Lučah, Novi Štifti, Gornjem Gradu, na Kališah in v Črni pri Kamniku.

Z izgubo osvobojenega ozemlja v Zgornji Savinjski dolini so se razmere na Štajerskem povsem spremenile. Operativno pobudo je začasno prevzel okrepljeni sovražnik, narodnoosvobodilne sile pa so ostale brez pomembne baze, ki jim je dotlej omogočala rednejšo oskrbo, načrtnejše vojaško in politično delovanje, krajše odmore enot in še veliko drugega. Prebivalstvo je bilo čez noč izpostavljeno hudemu maščevalnemu okupatorjevemu in kvizlinškemu nasilju. Osvobodilne enote so korakale v zimo, ki je obetala samo slabo: boje, napore premike, pomanjkanje.¹⁰¹

Preboj čez Savinjo pri Rimskih Toplicah

Po desetdnevni bojih, spopadih in premikih od napada na Paško vas je krenila Bračičeva u. brigada iz Kokarij 7. decembra ob pol dveh zjutraj na dolg naporen pohod.¹⁰²

Brigada je šla na Kozjansko uničevati prometnice in mobilizirati. Podala se je tudi v boje proti sovražnikovim silam, ki so na Kozjanskem zaradi pogostejših transportov prek Hrvaške na Madžarsko in zaradi obrambnih del okrepile svojo vojaško dejavnost proti narodnoosvobodilnim silam, ropale in požigale vasi. To je bil uvod v sovražnikovo ofenzivo na kozjansko osvobojeno in polosvobojeno ozemlje, ki jo je začel

10. decembra 1944.¹⁰³

Dolga brigadna kolona se je vila od Kokarij skozi Šmartno ob Dreti, se povzpela prek prelaza Lipa do naselij Slape, Nova Reber in Glisnik v Tuhinju. Pohod v noči na 8. december po vzhodnem obrobju visoke gozdnate in skoraj neobljudene Menine planine je pomenil za večino borcev hud napor. Toda vest, da se enote Rdeče armade naglo približujejo Sloveniji, je med borce in starešine prištabja vnesla toliko veselja, da so se zvečer med odmorom zbrali v velik pevski zbor ter veselo in zbrano odpeli veliko partizanskih in narodnih pesmi. Brigada je pot nadaljevala skozi Špitalič in Motnik.

Na glavno cesto je prišla pod Trojanami pri Konfinarjevem mlinu. Potem je krenila na pobočje Ojstrice in počivala pri Sv. Miklavžu ter v Marija Reki. Jakob Meško je zabeležil: »Prispeli trudni in blatni do Marije Reke. Silne hribe smo prehodili, veter je bril in lačni smo bili od sile.« Tu je del štaba spai od poldneva do 16. ure v osamljeni mrzli šoli. Hrano so na pohodu skuhali enkrat in krenili dalje po pobočju Mrzlice, mimo Sv. Magdalene, čez Gozdnik ter se ustavili 9. decembra okoli 8. ure v vasici Šmohor nad Laškim. Enote so na tem območju počivale, čistile orožje, del enot je šel na zavaravanja, kuharji pa so do opoldneva pripravili toplo hrano.¹⁰⁴ Da so bile razmere v ofenzivi izredno težavne in da se je kdo po prestanih naporih zrušil, priča tudi naslednji primer. Politični delavec Veselko je poročal, da je šla mimo Št. Pavla (Prebold) 8. decembra 1944 Bračičeva brigada. K orožnikom v Sv. Pavel sta zbežala dva borca. Eden je imel brzostrelko, drugi pa angleško puško. Orožniki naj bi ju lepo sprejeli ter ju izpraševali o številčnem stanju brigade, o žrtvah v ofenzivi. Imen ubežnikov Veselko ni izvedel. Doma da sta bila iz Škofje vasi pri Celju.¹⁰⁵

Štab brigade je na Šmohorju sklical na kratek posvet štabe bataljonov. Potem je imel zaradi prenosa nalog še sestanek s poveljstvi čet. Sledili so kratki vojaški posveti članov KPS in SK.OJ po bataljonih. Obveščevalci so šli na cesto in progo, čez Savinjo pa obveščevalec Tone Matičič in njegov soborec Jože. Poročila, ki so jih kmalu poslali, so bila zelo neugodna. V Laškem, v Rimskih Toplicah in v mnogih drugih bližnjih postojankah je bilo veliko nemške vojske, ki bi lahko hitro ukrepala. Savinja je zaradi obilnega deževja močno narasla, tako da je odpadla prvotna zamisel štaba brigade, da bi jo pri Rimskih Toplicah prebredli.¹⁰⁶

Štab brigade je kljub več informacijam, ki jih je že imel, poslal zvečer 9. decembra pred 21. uro čez brv za pešce (široka približno en meter) pri Rimskih Toplicah še namestnika komandanta brigade kapetana Viktorja Cvelbarja-Staneta s patroljo, v kateri je bila tudi borka, domačinka Marija Dornik (Trampušek)-Zlata. Kapetan Cvelbar je ugotovil, da je Savinja resnično močno narasla, da je lesena brv v zelo slabem stanju, ker jo je sovražnik poškodoval. Z obeh strani je

**V Šmarjeti pri Rimskih Toplicah se je brigada v noči na 10. 12. 1944
z bojem prebila po brvi čez Savinjo na Kozjansko**

odstranil veliko mostnic, tako da so nad reko grozeče zijale velike odprtine, ograjo brvi in še nekatere dele mostu pa je ovil z bodečo žico. Stanetova patrulja se je s težavo pretolkla čez poškodovano brv in si ogledala tudi levi breg Savinje. Nikjer ni bilo videti žive duše in patrulja je menila, da so se Nemci namenoma pritajili. Po vrnitvi čez brv jih je na cesti pri Šmarjeti že čakalo čelo brigade. Cvelbarjeva informacija je zadostovala za takojšnjo odločitev, da bo šla brigada čez brv. V predhodnico so poslali močno patruljo Ruske čete. Ko je četa krenila proti brvi, so odprli Nemci nanjo, na štab brigade in na druge, ki so bili pri mostu, močan ogenj. Štab brigade je takoj reagiral. Dodatno se je zavaroval proti Laškemu in Rimskim Toplicam, z leve in desne strani pa je ukazal močan mitralješki in minometalski ogenj ter ukazal Ruski četi juriš čez brv. Med borci je prišlo do nepričakovanega kolebanja. Ustrašili so se močnega sovražnikovega nasprotnega ognja in se niso upali iti naprej. Štab je takoj poklical 1 četo 2. bataljona s komandirjem Ivanom Zupancem, ki je šla v

odločen preboj. Veliko borcev in starešin so poslali v Šmarjeto, kjer so pobirali vrata, plohe, lestve, da so z njimi prekrivali manjkajoče deske na brvi. Zupančeva četa je, podprta z leve in desne strani z mitralješkim in minometalskim ognjem, pregnala z odločnim napadom Nemce z mostu ter se prebila na drugo stran Savinje.¹⁰⁷

Dva dramatična dogodka, do katerih je prišlo po preboju na levem bregu Savinje, zaslužita posebno pozornost. V temi sta trčila štiriintridesetletni komandir Ivan Župane in nemški podoficir. Skoraj hkrati sta presenečena drug na drugega zavpila: »Roke kvišku!« Ker ni bilo časa za dviganje rok, sta tudi hkrati sprožila. Krogle so zgrešile. Planila sta drug na drugega in začel se je boj na življenje ali smrt. Med premetavanjem po blatnih tleh sta padla v Savinjo. Drug drugega sta davila. Nekdanji aktivni narednik Župane je bil močnejši ali spretnejši. Nemca je uspel poriniti pod vodo. Vojni dopisnik Stanonik je zapisal, daje Nemec odgrgal po valovih Savinje proti jugu.¹⁰⁸

Sedemnajstletni mitraljezec Feliks Frešer-Srečko iz 1. čete

2. bataljona, doma s Pohorja, se je med prvimi prebil s tremi soborci čez brv in naletel na skupino približno 10 Nemcev. Ti so prišli iz bunkerja, ki je bil v 30 metrov oddaljeni zidani čuvajnici. Srečko je slišal, da gre nekdo proti njemu in je vprašal, kdo gre. Ker ni dobil odgovora, je jezno ponovil vprašanje. Rakete so se medtem vžigale in ugašale, Srečko pa le ni mogel ugotoviti, s kom ima opravka. Neznanca je prijel za rokav in vzrožil: »Kurba, kdo si?« V tem trenutku pa je ugotovil, da drži Nemca. Ta nemški vojak in drugi Nemci so se naglo vrgli na zgornjo stran ceste, štirje partizani pa na spodnjo stran. Nemci so užgali iz svojih orožij, toda previsoko. Partizani so jim takoj odgovorili. Ko je zasvetila raketa, je Nemec z razdalje enega metra pomeril na Srečka. Raketa je ugasnila, Srečko je medtem skočil stran. Za njim se je usula toča krogel. Nekaj jih je zadelo nahrbtnik, ena ga je zadela v stopalo. Takega je našel kurir komandanta brigade in ga odnesel čez železniško progo. Potem so ga do neke skale nosili bolničarji, ga odložili in odšli. Kaj bo z njim, ko ne more hoditi in trpi hude bolečine! Njegovo stokanje je slišal šestnajstletni mitraljezec 2. čete 4. bataljona Srečko Potočnik-Sinko,

rojak iz sosednje vasi, ki je bil obložen z dvema mitraljezoma in z nahrbtnikom. Toda ranjenega soborca ni mogel pustiti. Naložil si gaje na ramena in gaje z zadnjimi močmi prinesel skozi gozd na travnik, od koder so ga potem drugi borci odnesli do kmeta, ki ga je krvavečega odpeljal na planino k dr. Herbertu Zaveršniku.¹⁰⁹

V času dramatičnih spopadov Zupanca, Frešerja in drugih je poklical komandant Milenko Knežević komandanta jurišnega bataljona Karla Mačka in mu ukazal, naj gre z bataljonom na pomoč 1. četi 2. bataljona in drugim čez brv. Dodal je, da morajo zagotoviti prehod, čeprav za ceno svojih življenj. Maček je organiziral z leve in desne strani brvi mitraljeski varovalni ogenj, ki je omogočil njemu in napadalni skupini okoli 15 mož preboj na drugo stran. Tu so okrepili skupine borcev 2. bataljona in začeli potiskati Nemce proti železniški postaji Rimske Toplice, kjer so imeli svoje utrdbe. Takoj za udarno Mačkovo skupino, ki je izgubila dva borca, ker sta padla v Savinjo, so mostišče okrepili preostali borci

4. bataljona. Za okrepitev napada jurišnega in 2. bataljona so poslali tudi minometalski vod 1.čete 1. bataljona pod vodstvom Ivana Bobnerja. Vod je zmetal na sovražnike deset min.¹¹⁰

Udeleženci spopadov na brvi in pri brvi opisujejo to dogajanje kot zelo zapleteno in težavno, ker se niso mogli za preboj ustrezno razporediti in razviti. Brv, široka komaj meter, je omogočala preboj le v gosjem redu, medtem ko je sovražnik brez težav usmeril ogenj od železniške proge, ki je nad brvjo, in od železniške postaje Rimske Toplice. Z minometi pa je sovražnik deloval tudi iz naselja Rimske Toplice. Torej so bili pogoji za prehod čez brv zelo neugodni. Nemce so partizani onemogočili na brvi v dobri uri. Vendar je bila brv še kar naprej pod sovražnikovim ognjem, saj je železniška postaja Rimske Toplice oddaljena samo okoli 400 m. Ko je bil prehod kolikor toliko zavarovan, so čete hitele čezenj. Toda od Zidanega Mosta je pripeljal oklepni vlak. Ker so bili minerji postavili mino blizu železniške postaje Rimske Toplice, se je oklepnik umaknil na železniško postajo in začel od tam močno streljati proti brvi in v druge smeri. Brigadni mitraljezci in minometi so omejevali oklepnik. Na brvi je pri-

hajalo do hudih težav in zapletov. Skozi luknje je padlo v Savinjo ali na breg več borcev, med njimi namestnik komandirja 1. čete 1. bataljona Štefan Rajšp, Jelka Trampuš-Saša, ki sta se rešila. Martina Graberja je med padanjem zadržal za suknjo dr. Zaveršnik. Največje težave so povzročali tovarni konji. Štirje so padli z dragocenim strelivom in drugim tovorom v Savinjo. Konja kapetana Cvelbarja, ki se je zagozdil med deske in zaprl prehod, pa so morali resiti muk s strelom. Prehod brigade čez Savinjo je trajal več kot pet ur. Ko se je že bližal dan, je ostal del prateža z zaščitno skupino na desnem bregu reke in se je proti jutru umaknil na Šmohor."¹

Popoldne 10. decembra je poslal štab brigade nazaj čez Savinjo kapetana Staneta s patroljo, da bi pripeljali preostali del prateža, zaostale, izgubljene, onemogle in bolne borce. Ekipo je vodil terenski politični delavec in jo srečno prepeljal s čolnom pri Modriču čez Savinjo. Zbirališče je kapetan Stane s sodelavci organiziral na območju Golce in Šmohorja pri Laškem. Tu se jim je pridružil s skupino prek 30 borcev Jože Krebs, ki je zaradi bojov na Dobrovljah in zbiranja borcev zaostal za brigado. Vseh se je v nekaj dneh zbralo skupaj z borci prateža prek 70. Čez Savinjo so se med Laškim in Rimskimi Toplicami prevažali s čolnom vso noč in se priključili brigadi pri Planini na Kozjanskem. V tej skupini je bilo nekaj laže ranjenih in bolnih. Tako so onemoglega Bogomirja Mastnaka spravili k staršem v Slivnico pri Sv. Juriju. Ti so ga potem skrivali in ga zdravili."²

V poročilu štaba brigade z dne 11. decembra 1944 je med drugim navedeno, da so bile lastne izgube šest padlih in utopljenih, dva huje in osem laže ranjenih. Na pohodu od Zgornje Savinjske doline je bilo vseskozi slabo vreme s temnimi nočmi. Zato so se kolone trgale, posamezni borci pa izgubljali, eni tudi bežali na svoje domove, večinoma zaradi slabe obutve, oblačil in naporov. V Planini so tako ugotovili tudi precej pogrešanih. Na premiku, zlasti pa na preboju so porabili in izgubili: 6700 nabojev za mitraljeze, 7000 za puške, 1551 za brzostrelke, 65 za protitankovske puške, 88 min in 4 bombe."³

Od utopljenih sta znana Alojz Mramor, r. 1910, in Avgust Ojstršek, r. 1920, oba iz Štor pri Celju, od ranjenih pa Andrej

Centrih, r. 1914, Grobelno, politični delegat 2. čete 2. bataljona, Jože Černelč, r. 1908, Podsreda, iz 2. čete 2. bataljona, Ferdinand Dobravc, r. 1923, Podsreda, iz 1. čete 2. bataljona, Feliks Frešer-Srečko, r. 1927, Kalše, Slovenska Bistrica, mitraljezec 1.čete 2. bataljona, Franc Likovič, r. 1922, Pečovnik, mitraljezec 3. čete 2. bataljona.¹¹⁴

O številčni moči sovražnikov pri brvi, na progi, v Rimskih Toplicah ter na oklepem vlaku ni podatkov. Znano je samo, daje progo Zidani Most —Celje varoval 522. bataljon 18. polka deželnih strelcev. Sovražnik ni imel težke naloge, saj se je, potem ko ga je brigada pregnala od brvi, umaknil v utrjene objekte, od koder je z varnega obstreljeval brigadno kolono. Izgube na nemški strani so bile verjetno majhne.

Ocenjujemo, da je bil preboj izveden kljub žrtvam vojaško uspešno, saj je prešlo čez nevarno naraslo reko Savinjo prek 700 borcev (po seznamu je brigada štela 11. decembra 1324 ljudi).¹¹⁵

* * *

Iz prejšnjega poglavja je razvidno, da je brigada izvedla veliko vojaških akcij z manjšimi in večjimi boji, da je pridobila iz Koroškega in Lackovega odreda blizu 180 borcev in starešin, nepretrgoma je mobilizirala. Kljub precejšnjim izpadom zaradi hudih bojov in napornih pohodov je njeno številčno stanje postopoma naraščalo. To je brigadi tudi omogočilo, da je 11. novembra 1944 v Motniku ustanovila 4. bataljon (jurišni) za posebne namene. Po prehodu iz Tuhinjske doline v Savinjsko dolino je brigada porušila številne mostove in prometnice v Spodnji Savinjski dolini in se spopadla z več sovražnikovimi enotami. Cilj teh akcij je bil otežiti sovražniku vdore na osvobojeno ozemlje. Brigado so organizacijsko, strokovno in kadrovsko izpopolnjevali, pridobivali nove borce ter pospeševali vojaško, politično in kulturno-prosvetno delo.

Vrhunec vojaške dejavnosti je brigada razvila od 27. novembra do 7. decembra, ko je najprej napadala Paško vas in se je potem s Šercerjevo in Tomšičevo brigado ter z drugimi enotami vsak dan bojevala od Šoštanja do Dobrovelj. Zaradi

premoči sovražnikovih enot, ki so z vseh strani prodirale na osvobojeno ozemlje, se je brigada po ukazu nadrejenih poveljstev 10. decembra prebila z bojem v zelo težavnih okoliščinah čez Savinjo na Kozjansko.

V času od oktobra 1944 so na Štajerskem potekali pomembni vojaški dogodki. V njih so sodelovale vse enote 4. operativne cone. Sovražnik je z okrepljenimi silami od srede oktobra in ves november surovo hajkal, ubijal, zapiral in ropal po Pohorju, Kozjaku, 1. decembra pa je začel z ofenzivo v Zgornji Savinjski in Zadrečki dolini.

Kako uspešno je brigada kljubovala tem težavam, potrjuje njeno razmeroma visoko številčno stanje in dobra oborožitve. Po seznamu je brigada štela 10. decembra 1325 borcev, medtem ko je 11. novembra štela 902 borca. Torej se je v enem mesecu okrepila za 423 borcev.⁶

OPOMBE

¹ Petnajstdnevno poročilo štaba Bračičeve brigade od 1. do

13. 11. 1944 z dne 14. 11. 1944, AINZ, f. 339/IV.

² Kartoteka borcev Bračičeve brigade, AMNOM.

³ Rudolf Črešnar, pričevanje iz leta 1945, AINZ, f. 334/V, Mile Rukavina, Marjan Prestor, Jakob Štefančič, Srečko Potočnik-Sinko, pričevanja, AMNOM.

⁴ Povelje štaba Bračičeve brigade z dne 11. 11. 1944 bataljonom za akcijo, AINZ, f. 339/IV.

⁵ Odredba štaba 4. operativne cone z dne 15. 11. 1944 za ustanavljanje jurišnih bataljonov, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 54; povzetele dnevnika 13. brigade, AINZ, f. 339/IV; Srečko Potočnik, pričevanje, AMNOM, Svetozar Ipavec, Stane Rak, Mile Rukavina, ustni viri.

⁶ Karei Maček, Stane Rak, Svetozar Ipavec, pričevanja, AMNOM.

⁷ Svetozar Ipavec, Stane Rak, Srečko Potočnik, pričevanja; kartoteka borcev Bračičeve brigade, vse v AMNOM.

⁸ Ivan Globočnik, beležka padlih in ranjenih borcev 4. bataljona Bračičeve brigade (odslej Globočnik, beležka padlih, ranjenih), AMNOM.

⁹ Odredba štaba 4. operativne cone z dne 15. 11. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 54; povelje štaba 14. divizije z dne 4. 11. 1944, štabu Šerčerjeve brigade, AINZ, f. 339/IV.

¹⁰ Petnajstdnevno poročilo štaba 4. operativne cone z dne 1. 11. 1944, AINZ, f. 332/11.

¹¹ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 2. 12. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 88.

¹² Meškov dnevnik, AMNOM.

¹³ Povelje štaba Bračičeve brigade z dne 11. 11. 1944 za uničenje mostov, AINZ, f. 339/IV.

¹⁴ Mihael Zeme, izjava, AMNOM.

¹⁵ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 13. 11. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 52; poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 12. 11. 1944, AINZ, f. 339/IV.

¹⁶ Odredba štaba Bračičeve brigade z dne 12. novembra 1944, AINZ, f. 339/IV.

¹⁷ Dr. Velimir Vulikič, Zobozdravstvena služba v NOB na Slovenskem, Ljubljana, 1985, str. 44, 223, 224, 321 (odslej Vulikič, Zobozdravstvena služba); mag. Tomaž Teropšič, Kozjanski odred (tipkopis pri avtorju v Brežicah).

¹⁸ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 2. 12. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 88.

¹⁹ Vojni dopisnik Janez Stanonik-Maks, XIII. brigada prisega. Članek je bil napisan takoj po slovesnostih, v AINZ, f. 91/11. Objavljen je bil pod naslovom Velik praznik v XIII. u. b. Mirka Bračiča v glasilu Novi čas, št. 26 z dne 18. 11. 1944., AMNOM, št. 31/237.

²⁰ Meškov dnevnik; Andrej Voble, pričevanje, oboje v AMNOM.

²¹ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 2. 12. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 88.

²² Poročila ZKMJ 14. divizije z dne 17. 8., 14. 10., 22. 11. 1944, AINZ, f. 335/III.

²³ Poročilo pomočnika političnega komisarja 4. operativne cone z dne 27. 11. 1944, AS.

²⁴ Poročilo političnega oddelka pri štabu 14. u. divizije z dne 2. 12. 1944, AINZ, f. 17

²⁵ Poročili političnega oddelka pri štabu 14. u. divizije z dne 15. 11. in 2. 12. 1944, AINZ, f. 17.

²⁶ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 2. 12. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 88.

²⁷ Mihael Zeme, izjava v AMNOM, Ivan Kos, r. 1902, obešen na Stranicah 12. 2. 1945, Poslovilna pisma žrtev za svobodo, str. 413.

²⁸ Petnajstdnevno poročilo operacijskega odseka Bračičeve brigade z dne 1. 12. 1944, AINZ, f. 335/11.

²⁹ Povzetek dnevnika 13. brigade, AINZ, f. 339/IV. V povzetku ni podatkov o dnevnem številčnem stanju navzočih borcev. Na osnovi dnevnih poročil do konca oktobra 1944 ugotovimo, da je bilo iz brigade dnevno odsotnih približno od 100 do 130 borcev.

³⁰ Milan Ževart, Lackov odred, 1988, str. 231, 232, 246 (op. 120), 643 (odslej Ževart, Lackov odred).

³¹ Boris Požar, pričevanje, AMNOM.

³² Ževart, Lackov odred, str. 231; Miha Petan-Brico, major JLA v. p., pričevanje, AMNOM.

³³ Povzetek dnevnika 13. brigade, AINZ, f. 339/IV.

³⁴ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 2. 12. 1944, Zbornik NOV, VI/17, do'., št. 88.

³⁵ Meškov dnevnik, AMNOM.

³⁶ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 2. 12. 1944, Zbornik, VI/17, dok. št. 88.

³⁷ Meškov dnevnik; Andrej Vebler, pričevanje, AMNOM.

³⁸ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 2. 12. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 88.

³⁹ Janez Stanonik-Maks, Miting v Rečici; članek napisan novembra 1944, AINZ, f. 91/11; Meškov dnevnik, AMNOM.

⁴⁰ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 2. 12. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 88.

⁴¹ Meškov dnevnik, AMNOM.

⁴² Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 2. 12. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 88.

⁴³ Meškov dnevnik; kartoteka borcev Bračičeve brigade, AMNOM.

⁴⁴ Podatki občinskega odbora ZZB NOV Mozirje; Ivan Mazej-Ivo, Anton Fajdiga (brat Rudolfa), Tone Kropušek, izjave, vse v AMNOM.

⁴⁵ Povelje štaba 14. u. divizije z dne 27. 11. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 79; povzetek dnevnika 13. brigade, AINZ, f. 339/IV. Brigada je dne 7. 12. 1944 štela navzočih 964 in po seznamu 1327 borcev (poročilo kontraobveščevalnega centra 14. u. divizije, AMNZRS).

⁴⁶ Bazuka je ameriški protiklepni minomet na elektronski vžig.

⁴⁷ Povelje štaba Bračičeve brigade z dne 27. 11. 1944, AINZ, f. 339/IV.

⁴⁸ Marija Kropf, Paška vas 18 a, opis postojanke s skico, AMNOM.

⁴⁹ Vojno poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 1.12. 1944; poročilo štaba 4. operativne cone z dne 7. 12. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 87, 99.

⁵⁰ Poročili kontraobveščevalnih oficirjev Mihe Butare-Aleksa in Janeza Kenka-Iva, z dne 29. 11. 1944, AMNZRS.

⁵¹ Kronika I.čete I. bataljona Bračičeve brigade, AINZ, f. 339/IV.

⁵² Poročilo politoddelka pri štabu 14. divizije z dne 2. 12. 1944, AINZ, f. 17.

⁵³ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 2. 12. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 88; vojno poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 13. 12. 1944, AINZ, f. 339/IV.

⁵⁴ Janez Stanonik-Maks, Boji pri Paški vasi, članek, AINZ, f. 91/11; Anton Fajdiga, izjava, AMNOM.

⁵⁵ Meškov dnevnik, AMNOM.

⁵⁶ Ivan Globočnik je zapisal: »29. XI. 1944 Vilko Štefe, ranjen od ročne granate, ki mu je eksplodirala v žepu. Pokopan v vasi Slatine (Globočnik, beležka padlih, ranjenih, AMNOM).

⁵⁷ Svetozar Ipavec-Zaro, pričevanje, AMNOM.

⁵⁸ Kronika I.čete 1. bataljona Bračičeve brigade, AINZ, f. 339/IV; kartoteka borcev Bračičeve brigade; Globočnik, beležka padlih, ranjenih; Jože Podlinšek, izjava, vse v AMNOM. Za Marjana Kocjančiča, Franca Duha in Avgusta Lamuta piše v kroniki 1. čete in v knjigi 1. bataljona, da so od 28. novembra pogrešani. Ker se niso vrnili, so jih 31. 12. 1944 crtali. Za Duha in Lamuta so podatki v AMNOM od ZZB NOV, da sta padla v napadu na Paško vas, medtem ko za Kocjančiča nismo dobili odgovora od občinskega odbora ZZB NOV Nova Gorica.

Marija Kropf, aktivna sodelavka OF iz Paške vasi, navaja v svoji izjavi, da so na bojišču v Paški vasi ostali trije padli partizani. Verjetno gre za zgoraj navedene (izjava Marije Kropf, AMNOM).

Ernest Kajba, r. 1913, Mrčna sela, Krško, ujet 28. II. 1944, obešen 12. 2. 1944 na Stranicah pri Frankolovem (Poslovilna pisma žrtev za svobodo, str. 413).

⁵⁸ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 2. 12. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 88.

⁵⁹ Ivan Dolničar, pripombe k besedilu monografije Bračičeva brigada z dne 14. 2. 1992, pri avtorju M. F.

⁶⁰ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 2. 12. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 88.

⁶¹ NOV na Slovenskem, str. 794.

⁶² Poročilo komandanta bojne skupine »Treeck« z dne 10. 12. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 142.

⁶³ Poročilo komandanta varnostne policije in varnostne službe na Sp. Štajerskem z dne 2. 12. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 139.

⁶⁴ Poročili štaba 4. operativne cone z dne 2. in 4. 12. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 88, 92.

⁶⁵ Odlok Predsedstva SNOS z dne 25. 11. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 76.

⁶⁶ Vojni dnevnik polka »Treeck«; poročilo štaba 4. operativne cone z dne 4. 12. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 122, 93.

⁶⁷ Poročilo OC 14. divizije z dne 6. 12. 1944, AINZ, f. 345 a I; NOV na Slovenskem, str. 794 — 799, 896, 897.

⁶⁸ Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 570, 613 (op. 3).

⁶⁹ Vojno poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 13. 12. 1944, AINZ, f. 339/IV.

⁷⁰ Poročilo kontraohveščevalnega centra 14. divizije z dne 7. 12. 1944, AMNZRS.

⁷¹ Jože Savinšek, Jakob Štefančič, Miha Petan-Brico, Ivan Dolničar-Janošik, pričevanja, AMNOM; Janez Stanonik-Maks, Milenko v boju pri Mozirju, reportaža, napisana decembra 1944, AINZ, f. 91/11.

⁷² Karel Maček, pričevanje, AMNOM.

⁷³ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 18. 12. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 6; Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 570, 571.

⁷⁴ Vojno poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 13. 12. 1944, AINZ, f. 339/IV.

⁷⁵ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 18. 12. 1944, Zbornik NOV, VI/18, dok. št. 6.

⁷⁶ Poročili kontraohveščevalnih oficirjev Bračičeve brigade in 14. divizije z dne 4. in 8. 12. 1944, AMNZRS.

⁷⁷ Feliks Frešer, pričevanje v AMNOM; Ivan Ulaga, Andrej Voble, Jakob Štefančič, ustni viri.

⁷⁸ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 18. 12. 1944, Zbornik NOV, VI/18, dok. št. 6.

⁷⁹ Povelje štaba Bračičeve brigade z dne 3. 2. 1944, AINZ, f. 339/IV.

⁸⁰ Vojno poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 13. 12. 1944, AINZ, f. 339/IV.

⁸¹ Drago Vresnik, Tretja brigada VDV, Ljubljana 1988, str. 105, 172.

⁸² Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 571.

⁸³ Meškov dnevnik, AMNOM.

- ⁸⁴ Vojno poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 13. 12. 1944, AINZ, f. 339/IV.
- ⁸⁵ Poročilo kontraobveščevalnega centra 14. divizije z dne 7. 12. 1944, AMNZRS.
- ⁸⁶ Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 571.
- ⁸⁷ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 7. 12. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 99.
- ⁸⁸ Meškov dnevnik, AMNOM.
- ⁸⁹ Vojno poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 13. 12. 1944, AINZ, f. 339/IV; poročilo štaba 4. operativne cone z dne 7. 12. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 99.
- ⁹⁰ Jože Krebs, pričevanje, AMNOM.
- ⁹¹ NOV na Slovenskem, str. 897.
- ⁹² Vojno poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 13. 12. 1944; Janez Stanonik-Maks, III. bataljon na zadnji dan borbe nad Mozirjem, reportaža, december 1944, oboje v AINZ, f. 339/IV, 91/11.
- ⁹³ Kronika I.čete 1. bataljona Bračičeve brigade, AINZ, f. 339/IV.
- ⁹⁴ Vojno poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 13. 12. 1944, AINZ, f. 339/IV; Milenko Strašek, Vse sem si zapisal, TV-15 Naš tovariš, 8. 9. 1988, intervju z Ivanom Pustiškom.
- ⁹⁵ Štefan Ipavec, polkovnik JLA v. p., Ljuban Zadnik, izjavi, AMNOM.
- ⁹⁶ Povelje štaba 14. divizije z dne 6. 12. 1944 brigadam, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 98; NOV na Slovenskem, str. 897.
- ⁹⁷ Vojno poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 13. 12. 1944, AINZ, f. 339/IV; poročilo kontraobveščevalnega centra 14. divizije z dne 7. 12. 1944, AMNZRS.
- ⁹⁸ Kartoteka borcev Bračičeve brigade; Anton Ikovic, seznam ranjencev bolnišnice Vzhodnokoroškega odreda; Globočnik, beležka padlih, ranjenih, vse AMNOM.
- ⁹⁹ Anton Ikovic, Z ranjenci od Pohorja do Podvolovljeka, TV-15, od 18. 12. 1980 do 8. 1. 1981; Marjan Linasi - Anton Ikovic, Koroško partizansko zdravstvo, Ljubljana 1985.
- ¹⁰⁰ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 18. 12. 1944, Zbornik NOV, VI/16, dok. št. 6.
- ¹⁰¹ NOV na Slovenskem, str. 897; Ževart, Štirinajsta na Štajerskem, str. 55.
- ¹⁰² Kronika I.čete 1. bataljona Bračičeve brigade, AINZ, f. 339/IV; Meškov dnevnik, AMNOM.
- ¹⁰³ Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 18. 12. 1944; mesečno poročilo obveščevalnega oddelka štaba 4. operativne cone z dne 1. 1. 1945, Zbornik NOV, VI/18, dok. št. 6, 27.

¹⁰⁴ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 11. 12. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 109; kronika I.čete 1. bataljona, AINZ, f. 339/IV; Meškov dnevnik, AMNOM.

¹⁰⁵ Veselko, politično poročilo z dne 12. 12. 1944, AMNZRS.

¹⁰⁶ Janez Petje-Jovan, pričevanje 1974, Tone Matičič, izjava 1987, oboje AMNOM.

¹⁰⁷ Viktor Cvelbar-Stane, pričevanje 1987, Janez Petje-Jovan, pričevanje, Marija Dornik(Krampušek)-Zlata, izjava, vse AMNOM; poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 11. 12. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. 109.

¹⁰⁸ Janez Stanonik-Maks, Čez most in Čez Savinjo, reportaži, napisani decembra 1944, AINZ, f. 91/11; Stane Kukovičič, Jakob Štefančič, Ciril Joger, Miha Petan-Brico, Vlado Petančič, Boris Požar, Franc Kancler, Amalija Župane, izjave in pričevanja, AMNOM.

¹⁰⁹ Feliks Frešer-Srečko, Srečko Potočnik-Sinko, pričevanji, AMNOM.

¹¹⁰ Karei Maček, Srečko Potočnik, pričevanji, AMNOM; kronika 1. čete 1. bataljona, AINZ, f. 339/IV.

¹¹¹ Janez Petje, Jakob Štefančič, Martin Graber, Jože Finžgar, pričevanja, AMNOM; Ivan Dolničar, Marija Dornik-Krampušek, ustna vira.

¹¹² Viktor Cvelbar-Stane, Jože Krebs, Janez Petje-Jovan, pričevanja, AMNOM.

¹¹³ Poročili štaba Bračičeve brigade z dne 11. 12. 1944 in 5. 1. 1945, Zbornik NOV, VI/17, 18, dok. št. 109, 32

¹¹⁴ Janez Petje, Marija Kropf, Feliks Frešer-Srečko, Marica Likovič-Osterman, pričevanja, izjave; kartoteka borcev Bračičeve brigade, vse AMNOM; arhiv bolnišnic, MNZ Celje.

¹¹⁵ Poročilo štaba Bračičeve brigade z dne 11. 12. 1944, Zbornik NOV, VI/17, dok. št. 109; števیلčno stanje Bračičeve brigade z dne 11. 12. 1944, AINZ, f. 339/IV; Franc Žagar, izjava, AMNOM.

¹¹⁶ Povzetek dnevnika 13. brigade, AINZ, f.339/IV.

¹¹⁷ Zaradi brigadne rušilne akcije v kateri je padel v Vrbju tudi nemški vojak, so se Nemci kruto maščevali. V Vrbju so 12. novembra ustrelili partizansko sodelavko trgovko Marijo Debič in njeno dninarico Apolonijo Vizjak. Obe so potem vrgli v gorečo Debičevo hišo, ki so jo požgali. (Spomeniki in spominska obeležja v občini Žalec, 1986, str. 112, 113, 118).

Mirko Fajdiga

**BRAČIČEVA BRIGADA NA ŠTAJERSKEM, KOROŠKEM IN
GORENJSKEM**

II.

DEL 1. in 2. knjiga

KNJIŽNICA NOV IN POS 17/2

**Ureja komisija za zgodovino Sveta za izročilo in vrednote NOB
pri Republiškem odboru ZB in udeležencev NOB Slovenije**

Rokopis odobrila komisija na seji 29. 6. 1992

Predsednik mag. Zdravko Klanjšček

**Strokovna recenzenta dr. Milan Ževart in
generalpolkovnik Ivan Dolničar**

Urednik v založbi Branko Avsenak

Lektorirala prof. Danica Ževart in prof. Pavle Vozlič

Opremila Vesna Orgulan

Skice Vladimir Štimac

Izdala Založba Obzorja v Mariboru

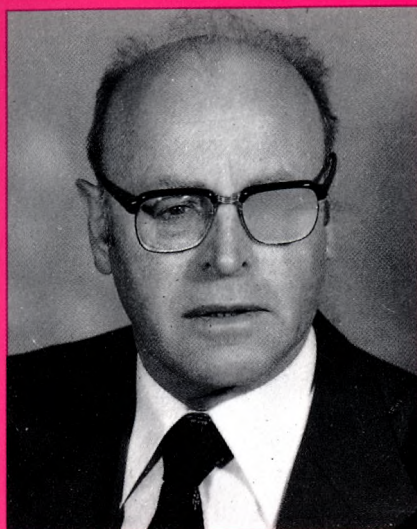
Za založbo Pavla Peče

Natisnilo GZP Mariborski tisk, 1994

Naklada 1500 izvodov

ISBN 86-377-0707-6

Po mnenju Ministrstva za kulturo št. 415—23 z dne 23. 2. 1994 se za knjigo
plačuje davek od prometa proizvodov po stopnji 5 %.

Mirko Fajdiga, rojen 1. 1922 v Mariboru, je v tem mestu pred vojno končal meščansko in gozdarsko šolo. Aprila 1941 je bil med prostovoljci, ki so hoteli braniti domovino pred fašističnimi napadalci. Po vrnitvi v Maribor ga je okupator s starsi in z bratom izgnal v Bosno. V izgnanstvu se je 1941. leta vključil v osvobodilno gibanje, julija 1943 pa je odšel v partizane. V Moslavinski brigadi je postal bataljonski politični komisar. Bil je delegat na 2. kongresu Združene protifašistične mladine Jugoslavije, ki je bil v Drvarju maja 1944. Leta 1953 je odšel iz JLA in je postal rezervni podpolkovnik. Ko se je vrnil v Maribor, je bil nato skoraj trideset let strokovni delavec v Muzeju narodne osvoboditve Maribor. Ob delu je na PA v Mariboru diplomiral iz zgodovine. Zaradi uspešnega dela v muzeju je dobil naziv višji kustos. Za svojo dejavnost na raznih področjih je 1986. leta dobil Zlati grb mesta Maribor. Ob številnih nalogah, ki jih je opravljal v muzeju, se je posvetil tudi raziskovalnemu delu. Njegova bibliografija obsega že nad 110 enot. V svojih prispevkih je obravnaval predvsem teme iz naše novejši zgodovine, še zlasti teme iz zgodovine NOB 1941 — 1945. Veliko je prispeval tudi k zgodovini športa v Mariboru. Njegova najpomembnejša dela so izšla v samostojnih publikacijah. Leta 1975 je v Ljubljani izšla njegova monografija o Zidaniškovi brigadi, za katero je prejel nagrado Vstaje slovenskega naroda. Deset let zatem

je v Mariboru izšla njegova monografija Pohorski partizani 1943. Z navedenima monografijama je prikazal bojno pot vseh partizanskih enot, ki so bile 1943. in v začetku

1944. ustanovljene na Pohorju. Njegov prispevek k poznavanju enot 4. operativne cone NOV ir. POS je bil torej že pred izidom dela o Bračičevi brigadi zelo velik. Omeniti je še treba, daje bil član uredniškega odbora zbornika Poslovilna pisma žrtev za svobodo in glavni ter odgovorni urednik zbornika Mariborsko športno društvo Branik (Maribor 1980).

Po več letih intenzivnega dela je pripravil obsežno besedilo o Bračičevi brigadi, in to za čas, ko se je ta brigada bojevala na območju 4. operativne cone NOV in POS. Poleg Tomšičeve in Šercerjeve brigade sodi Bračičeva med tište brigade, ki so najdlje sestavljale 14. udarno divizijo. Ustanovljena je bila 23. septembra 1943 v Loški dolini na Notranjskem in se je do 5. januarja 1944 imenovala Loška brigada. Avtor prvega dela monografije o Bračičevi brigadi, Ladislav Kiauta, je prikazal njeno bojno pot do konca februarja 1944. Naloga avtorja drugega dela monografije je bila obravnavati zgodovino Bračičeve od konca februarja 1944 do začetka junija 1945, ko so enote Bračičeve brigade vključili v Šlandrovo brigado. Ta naloga ni bila lahka, saj je moral avtor Bračičevo predstaviti v času, ki zajema dobrih 15 mesecev in v katerem je bilo veliko bojev, akcij in drugih dejavnosti brigade. Kot avtor prvega dela monografije seje tudi avtor drugega dela odločil, da bo bojno pot brigade in njeno dejavnost opisal po časovnem zaporedju. Fajdigovo delo temelji na proučitvi številnih dokumentov partizanskega in okupatorskega izvora ter pričevanj in ustrezne literature. Opomb o virih in literaturi je nad 1060, kar po svoje priča o delu, ki ga je moral avtor opraviti. Posebej velja omeniti, daje Fajdiga pripravil seznam partizanov Bračičeve za njeno celotno obdobje. Vsekakor sta Fajdigovi knjigi o Bračičevi brigadi pomemben prispevek k zgodovini vojaških dogajanj na območju 4. operativne cone v letih 1944 in

1945. Iz besedila so lepo razvidni vzponi in zastoji na bojni poti Bračičeve brigade, ki so bili povezani s širšimi dogajanjmi. (Bralec se bo lahko seznanil z dobro zasnovanimi in uspešnimi boji Bračičeve, a tudi z akcijami, ki so bile premalo pripravljene in neuspešne.)

dr. Milan Ževart

